

UBİKS | ISCSA

Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi

International Journal of Cultural and Social Studies

UKSAD - IntJCSS

Haziran ve Aralık Aylarında Yayımlanan Açık Erişimli Hakemli Dergi

*Biannual
(Published in June & December)
Open Access Peer-Reviewed Journal*

Cilt 2, Sayı 2 / Volume 2, Issue 2
Aralık / December 2016

ISCSA_UBİKS

e-ISSN: 2458-9381

www.intjcss.com

www.iscs-a.org

UKSAD, Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki kere yayımlanan Uluslararası Bilimsel Hakemli bir dergidir.

AÇIK ERİŞİMLİ DERGİ

Editörden mesaj

Değerli meslektaşlarım,

Derneğimiz Kültürel ve Sosyal Bilimler alanındaki çalışmalarınızı değerlendirmek üzere yeni bir dergiyi (UKSAD) hizmetinize sunmaktan büyük bir mutluluk duyuyor. Genç bir kurum olmamıza rağmen, son derece dinamik ve istekli bir ekiple yol alan derneğimizin çıkardığı bu yeni yayın organının da Sosyal Bilimlerin farklı disiplinleri üzerinde yoğunlaşan akademisyenlerin dikkatini çekeceğine olan inancımız sonsuzdur.

Sizleri, Sosyal Bilimlerin tüm alanlarında üreteceğiniz yüksek kalitedeki bilimsel çalışmalarınızı, yazın taramaları, örnek olgu araştırmaları, deneysel araştırmaları, kitap incelemelerinizi, vb. derginin yazım kurallarına uygun olarak hazırlayarak dergimize göndermeye davet ediyoruz. Ayrıca açık erişimli makalelerimizi gerek okuyarak, gerekse alıntılararak dergimizin gelişmesine katkı vermenizi diliyoruz. İçten saygılar.

IntJCSS is an International Refereed Scientific Journal published biannually (in June & December) by ISCSA.

OPEN ACCESS JOURNAL

Message from the editor

Dear colleagues,

Our association is glad to invite you all to submit your cultural and social researches in our new journal, International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS). As being a young association, but having very ambitious team of academic staff, we really believe that this journal would attract intention from serious scholars working on different dimensions of educational sciences.

We invite high quality articles, review papers, case studies of theoretical, and empirical, conceptual, experimental researches, translations, and letters to the editors, etc. on social sciences in a properly formatted file as per the author guidelines of the journal. We also promote researchers to use our open access articles in their researches and contribute to the development of our journal through their citations.

Kind regards.

Sayı Editörü / Editor of the Issue

Dr. Mutlu TÜRKMEN, Assoc. Prof., Bartın University, TURKEY

Eş Editörler / Co-editors

Dr. Saliha AĞAÇ, Assoc. Prof., Gazi University, TURKEY (Chief Editor)

Dr. Taner BOZKUS, Assoc. Prof., Bartın University, TURKEY

Dr. Kalliope PAVLI, Panteion University of Social & Political Sciences, GREECE

Bilim Kurulu / Scientific Board

- Dr. Yunus ABDURAHİMOĞLU, Bartın University, TURKEY
Dr. Mehmet AKGÜL, Prof., Necmettin Erbakan University, TURKEY
Dr. Aygün AKYOL, Assoc. Prof., Hitit University, TURKEY
Dr. Hayati AKYOL, Prof., Gazi University, TURKEY
Dr. Adel M. ALNASHAR, Prof., University of Bahrain, BAHRAIN
Dr. Mahfoud AMARA, Qatar University, QATAR
Dr. Musa Kazım ARICAN, Prof., Yıldırım Beyazıt University, TURKEY
Dr. Esmail Safaei ASL, Allameh Tabataba'i University, IRAN
Dr. Mustafa AY, Assoc. Prof., Selçuk University, TURKEY
Dr. Bünyamin AYHAN, Assoc. Prof., Selçuk University, TURKEY
Dr. Ramezan Mahdavi AZADBONI, University of Mazandaran, IRAN
Dr. Lambros BALTSIOTIS, Panteion University, GREECE
Dr. Fatma BAĞDATLI ÇAM, Bartın University, TURKEY
Dr. Alyona YULDAŞKIZI BALTABAYEVA, Prof., Ahmet Yesevi University, KAZAKHSTAN
Dr. Nuri BALTACI, Gumushane University, TURKEY
Dr. Mehmet BAYRAKTAR, Prof., Yeditepe University, TURKEY
Dr. Metin BECERMEN, Assoc. Prof., Uludag University, TURKEY
Dr. Antoine Cantin-BRAULT, Université de Saint-Boniface, CANADA
Dr. Ahmet Kamil CİHAN, Prof., Erciyes University, TURKEY
Dr. Aynur CİVELEK, Assoc. Prof., Adnan Menderes University, TURKEY
Dr. Alex CRISP, São Paulo State University, BRAZIL
Dr. Hamza ÇAKIR, Prof., Erciyes University, TURKEY
Dr. İsmail ÇAKIR, Assoc. Prof., Erciyes University, TURKEY
Dr. Lokman ÇİLİNGİR, Prof., Ondokuz Mayıs University, TURKEY
Dr. Daniela DASHEVA, Prof., National Sports Academy, BULGARIA
Dr. Bekir DİREKÇİ, Assoc. Prof., Akdeniz University, TURKEY
Dr. Mevlud DUDIC, Prof., Novi Pazar University, SERBIA
Dr. Murat ERDOĞDU, Necmettin Erbakan University, TURKEY
Dr. Murat KELİKLİ, Bartın University, TURKEY
Dr. Nejla GÜNAY, Assoc. Prof., Gazi University, TURKEY
Dr. Bülent GÜRBÜZ, Assoc. Prof., Kırıkkale University, TURKEY
Dr. Erdal HAMARTA, Assoc. Prof., Necmettin Erbakan University, TURKEY
Dr. Mustafa HİZMETLİ, Assoc. Prof., Bartın University, TURKEY
Dr. Miftakhul JANNAH, Surabaya State University, INDONESIA
Dr. İbrahim Hakkı KAYNAK, Necmettin Erbakan University, TURKEY
Dr. Murat KELİKLİ, Bartın University, TURKEY
Dr. Bachir KHELIFI, Prof., University of Mascara, ALGERIA
Dr. Ali Murat KIRIK, Marmara University, TURKEY
Dr. Murat KUL, Assist. Prof., Bartın University, TURKEY

Dr. Hanem MAKNI, Prof., University of Tunis, TUNISA
Dr. İfet MAHMUTOVIC, Prof., University of Sarajevo, BOSNIA HERZEGOVINA
Dr. İ. Hakkı MİRİCİ, Prof., Hacettepe University, TURKEY
Dr. Zerf MOHAMED, University Abdel Hamid Ibn Badis Mostaganem, ALGERIA
Dr. Sait OKUMUŞ, Assoc. Prof., Yıldırım Beyazıt University, TURKEY
Dr. Ayad OMAR, Assoc. Prof., Tripoli University, LIBYA
Dr. Mehmet ÖÇALAN, Kırıkkale University, TURKEY
Dr. Nurettin ÖZTÜRK, Assoc. Prof., Atatürk University, TURKEY
Dr. Cevat ÖZYURT, Prof., Yıldırım Beyazıt University, TURKEY
Dr. Shawkat Gaber RADWAN, Port Said University, EGYPT
Dr. Müfit Selim SARUHAN, Prof., Ankara University, TURKEY
Dr. Shakeel Ahmad SHAHID, Dow College Karachi, PAKISTAN
Dr. Erhan SUMMAK, Selçuk University, TURKEY
Dr. Mutluhan TAŞ, Assoc. Prof., Selçuk University, TURKEY
Dr. Burhanettin TATAR, Prof., Ondokuz Mayıs University, TURKEY
Dr. Fatih TOKTAŞ, Assoc. Prof., Dokuz Eylül University, TURKEY
Dr. Mutlu TÜRKMEN, Assoc. Prof., Bartın University, TURKEY
Dr. Mevlüt UYANIK, Prof., Hitit Üniversitesi, TURKEY
Dr. Asife ÜNAL, Assoc. Prof., Bartın University, TURKEY
Dr. Oğuz YURTTADUR, Selçuk University, TURKEY
Dr. Tomáš ZEMAN, Comenius University, SLOVAKIA

Dergi Sorumlusu / Publication Manager

Mutlu TÜRKMEN

Tasarım / Design

Güngör DOĞANAY

Web Yöneticisi / Web Admin

Ali ALTUNAY

Halkla İlişkiler / Public Affairs

Sercan KURAL

Web & Email

www.intjcss.com & info@intjcss.com

** İsimler alfabetik sırayla dizilmiştir. / Names are listed in alphabetical order.*

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Edebiyat / Literature

- 11- Edebiyat ve Mekân Bağlamında Safiye Erol'un Ülker Fırtınası Romanı Üzerine Bir İnceleme
A Study on Safiye Erol's Novel Ülker Fırtınası in the Context of Literature and Space
Macit BALIK119-128
- 12- Nazlı Eray Öykücülüğünde Rüya
Dream in Nazlı Eray's Storytelling
Haluk ÖNER129-139
- 13- Eski Anadolu Türkçesi Tıp Metinlerinden Kitâb-ı Kehhâl-nâme-i Nurü'l-Uyûn'da Hacamat
Bloodletting (Al-hijaamah) in one of the Old Anatolian Turkish Medical Texts: Kitâb-ı Kehhâl-nâme-i Nurü'l-Uyûn
Zahide PARLAR140-147

Felsefe / Philosophy

- 14- Machiavelli ve Spinoza Bağlamında Klasik Siyaset Felsefesinden Kopuşun Temelleri
The Reasons for the Rupture away from the Classical Philosophy of Politics in the context of Machiavelli and Spinoza
Zahide PARLAR148-153

İslami İlimler / Islamic Sciences

- 15- Ayakta İdrar Yapmakla İlgili Hadisler ve Yorumları Üzerine Bir Analiz ve Değerlendirme
An Analysis and Evaluation on Hadiths about Urinating Standing and Comments about it
Osman ORUÇHAN154-177
- 16- Ehl-i Sünnetin Kur'ân Yorumunda Mutezile Etkisi Ebu Bekir el-Esamm Örneği
The effective of the Mutezile on the Ahlu Sunnah Example of Abu Bakr al-Esamm
Ali KARATAŞ178-187
- 17- Hz. Peygamberin Yiyecekler Konusundaki Müsamahalı Yaklaşımının İzleri
The Prophet's Tolerant Approach Regarding Food
İsmail YALÇIN188-195
- 18- Rusça Kur'an Çevirilerinin Tanıtımı ve Çeviribilim Açısından İncelenmesi – II
Investigation in Terms of Introduction and Translation Studies of Russian Qur'an Translations – II
Mürsel ETHEM196-220
- 19- Maveraünnehir'de Astronomi ve Ulugbek Mektebi
Astronomy and the School of Ulugbek in Māwarā'al-Nahr
Vahit CELAL221-227

Mimarlık / Architecture

- 20- Kazakistan Cumhuriyeti, Atırau Şehri, Sit Alanı Sosyal Yapı Analizi
Social Structure Analysis of the Protected Area in Atyrau City of Republic of Kazakhstan
Elmira KANAYEVA228-243

Mobilya ve Dekorasyon / Furniture and Decoration

- 21- Orman Endüstrisinde Nanoteknoloji
Nanotechnology in Forest Industry
Timuçin BARDAK, Selahattin BARDAK, Kadir KAYAHAN244-253
- 22- Batı Karadeniz Üniversitelerinde Bulunan Meslek Yüksekokullarının Mobilya ve Dekorasyon Programlarının Durumu ve Alternatif Program Açma Çalışmaları
The Situation of Furniture and Decoration Program of Vocational Schools in West Blacksea Universities and Studies of Opening Alternative Program
Timuçin BARDAK, Kadir Kayahan254-261

Müzik Araştırmaları / Music Studies

- 23- Erzurum Yöresi Müziklerinin Kültürel Özelliği
Cultural Features of Musics of Erzurum Region
Ahmet Selçuk BAYBURTLU262-278
- 24- Mersin Yöresi Müzik Kültürü ve Trt Repertuarına Kayıtlı Mersin Türkülerinin İncelenmesi
Trt Repertoire of Song and Music Culture in Mersin the Region Registered Investigation
Derya YAZICI279-294

Sanat, Tasarım ve Grafik Tasarım / Arts, Design and Grafic Design

- 25- Yapısal Çözümleme Yöntemiyle Animasyon Karakter Analizi ve Kostüm Tasarımı
Animated Character Analysis and Costume Design with Structured Analysis
Berna YILDIRIM ARTAÇ, Saliha AĞAÇ295-310
- 26- Sosyal Medyanın Moda Tasarımı Öğrencilerinin Tasarımları Üzerindeki Etkileri: Örnek Bir Uygulama
The Effects of Social Media on the Design of Fashion Design Students: A Case Study
Derya ÇELİK, Nurgül KILINÇ311-323
- 27- Video Kurgu Öğretiminde Bir Uygulama: Serigrafi Eğitim Videoları
An Application on Video Editing Training: Educational Silkscreen Videos
Atıla IŞIK324-329
- 28- Neo Plastisizm Akımı Kapsamında De Stijl Hareketi ve Piet Mondrian
Piet Mondrian and the De Stijl Movement in the Scope of Neoplasticism
Pelin AVŞAR KARABAŞ, Aybüke GÜDÜR330-339

- 29-** Performans Sanatının Doğuşu ve Günümüze Yansımaları
The Emergence of Performance Art and its Present Reflections
Pelin AVŞAR KARABAŞ, Fatih İŞLEYEN**340-350**
- 30-** Soyut Dışavurumculuk Akımı Kapsamında Renk Alanı Resimleriyle Mark Rothko
Mark Rothko Color Field Paintings in the Scope of Abstract Expressionism Movement
Pelin AVŞAR KARABAŞ, Günay YILDIZ**351-364**

Tarih / History

- 31-** Çorum Bayat İlçesinin Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemindeki İdari Durumu
Administrative Situation of Bayat, Çorum in Ottoman and Republic Periods
Kürşat Şamil ŞAHİN**365-376**
- 32-** Öğrenen Öğreten İletişimi ve Etkileşimi Çerçevesinde Abbasi Sarayında Şehzadelerin Hocalarıyla İlişkileri
The Relation of the Shahzadas in Abbasid Palaces with their Teachers in the Context of Learner-Teacher Communication and Interaction
Mustafa HİZMETLİ**377-382**
- 33-** Türkiye’de Tarihçilik Konusunda Hazırlanmış Lisansüstü Tezler için Bir Bibliyografya Denemesi
A Bibliographical Essay on the Postgraduate Theses Prepared for Historiography in Turkey
Mustafa HİZMETLİ**383-408**

Field : Literature

Type : Review Article

Received: 16.09.2016 - *Accepted*:25.11.2016

Edebiyat ve Mekân Bağlamında Safiye Erol'un *Ülker Fırtınası* Romanı Üzerine Bir İnceleme¹

Macit BALIK

Yrd. Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Böl., Bartın, TÜRKİYE

E-posta: mbalik@bartin.edu.tr

Öz

Edebiyatın mekân tasavvuru, bireysel ve toplumsal hassasiyetlerin; geçmiş, şimdi, gelecek düzleminde gösterdiği duyarlılığın görüntüleri olarak da düşünülebilir. Mekânlar, edebi eserlerde hatırlamanın, nostaljinin, kültürel birikimin, sosyolojik değişimin, insan ruhunu anlama çabalarının bir parçası olarak somut gerçeklikleri birer olgu yahut duyguya dönüştürür.

Edebiyatın belirgin özelliklerinden biri de, gerçeklik algısına hem nesnel ölçütleri kullanarak hem de bu ölçütlerin sınırlarını zorlayarak ulaşabilmesidir. Edebiyat, nesnel ölçütlerini yalnızca karakter tasviri ve vak'a zincirinde kaybetmez. Farklı duygulanmaların, biçimlendirmelerin, mesajların görünür olabilmesi için mekân tasavvuru ve tasviri nesnel ölçütlere uyularak ön plana çıkarabilir. Yanı sıra zihinsel atmosferin çabuk ilerleyen ya da durağan göstergesi; geçmiş duygusunu çevreleyen, gelecek tasavvurunu biçimlendiren atmosferin belirleyici unsuru olarak mekân algısında nesnellik sınırlarını zorlayabilir. Bu nedenle edebi eserlerde mekân kullanımının pek çok farklı anlam boyutları vardır. Mekânlar, edebi eserde temayı destekleyen katmanlı ve kurgusal yapılanmayı somutlaştıran bir görünürlükle inşa edilebilir. Kahramanların duygularına eşlik eden ya da kurgunun ilerleyişini tamamlayan atmosferin görünür yüzü olabileceği gibi anlatının, anlatıdaki tema ve duyguların; insan ve insanın değişme hallerinin kaydedildiği hafızalar olarak da görülür. Bu nedenle edebi eserdeki mekân kullanımı, metin içi (kurgusal) ve metin dışı (toplumsal) yapıların çözümlenmesinde öncelikli unsurlardan biridir.

Safiye Erol'un *Ülker Fırtınası* (1946) romanının da -mekân bağlamında metin içi ve metin dışı unsurları çözümlenmede- anlamlı bir örnek olduğu söylenebilir. Bu romanda mekânlar, kurgunun odağında yer alan aşkın ölümsüzlük, bütünleşme, ayrılık gibi hallerinin en önemli tanığı olduğu gibi toplumsal değişimi görünür hale getiren önemli bir gösterge olma işlevini de yerine getirmektedir.

Bu bildiride genelde edebiyat mekân ilişkisinin boyutları; özelde Safiye Erol'un *Ülker Fırtınası* romanında mekân kullanımı ve bu kullanımın önce yapıta etkileri sonra bireysel ve toplumsal anlamda nesnel gerçekliğin görüntülenmesine katkıları incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Safiye Erol, roman, mekân, İstanbul, *Ülker Fırtınası*

¹ Bu makale, 13-16 Ekim 2016 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen Uluslararası Avrasya Spor, Eğitim ve Toplum Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

A Study on Safiye Erol's Novel *Ülker Fırtınası* in the Context of Literature and Space

Abstract

The description of space in literature can be considered as the images of the sensibility which was shown by the individual and social sensitiveness in the perspective of past, present and future. In literary works, spaces transforms the realities into facts or senses as the parts of remembering, nostalgia, cultural background, sociological change and the effort to understand human soul.

One of the significant characteristics of literature is its ability to reach the sense of reality by both using and pushing the limits of objective criterions. Literature not only loses its objective criterions in character descriptions and chain of events but also it can push the limits of them in the perception of space as the determining factor of the atmosphere which forms the concept of the future and surrounds the sense of the past and as the fast-going or stable indicator of mental atmosphere. Thus, in literary works, there are many meaning dimensions of using space. Spaces can be built with an appearance which concretizes the stratified and fictional set-up supporting the theme. It can be both the apperent side of the atmosphere which completes the fiction or accompanies the feelings of the heroes and memories on which the theme, emotions and individuals are recorded. Therefore, using space in a literary work is one of the prior issues in analysing the fictional and social structures.

It can be said that Safiye Erol's novel "*Ülker Fırtınası* (1944)" is a significant example to analyse fictional and social elements according to concept of space. In this novel, spaces are not only the most important witnesses of love and its features such as immortality, being one soul and breaking up which are on the center of the fiction but also an indicator which makes the social change obvious.

In this study, in general, the aspects of the relation between literature and space is analysed. Then, specifically, the usage of space in Safiye Erol's novel "*Ülker Fırtınası*" and its contrubutions to reveal the objective reality in social and individual senses are examined.

Keywords: Safiye Erol, novel, space, Istanbul, *Ülker Fırtınası*

Giriş

Bireysel ve toplumsal anlamda kimlik kartı özelliği olan mekânlar, insanın iç dünyasını ve yetiştiği kültürü bire bir yansıtan önemli bir ‘yaşam’ alanı, toplumların yaşadığı değişimleri resmeden medeniyet aktarıcısıdır. Abdülhak Şinasi Hisar, mekânın merkezden çevreye; öznenen topluma; yerden zamana genişleyen özelliğini vurgularken hatıraları saklayan bellek işlevini hatırlatır: “Hemen her bina yetiştiği tarihin bir parçasıdır. Tıpkı durmuş bir saat gibi içinde kaldığı zamanı gösterir” (Hisar, 1997: 167). Toplumsal değişimin, insan ruhunu anlama uğraşlarının, kültürel hafızanın göstergesi olması mekânın insan ve toplum açısından ifade ettiği değer bir diğer boyutudur. Edebiyatın mekân tasavvuru da bütün bu olgu ve pratikleri duyguya dönüştürür. Edebiyat insanı belirli bir zamanın parçası olarak anlatmak için yarattığı atmosferi, mekân tasvirleri yahut vurguları ile pekiştirir. Edebiyat mekânı, zaman, nesnellik, öznel, gerçeklik, gerçeklik şartlarının ve algısının zorlanması, geçmişini yeniden üretme, gelecek tahminini kurgular ve duygular çerçevesinde görünür hale getirme gibi pek çok unsurun altını çizmek için kullanabilir:

- 1- Edebiyat, insanı ve hayatı geçmiş, şimdi gelecek düzleminde (belirgin bir zamanın parçası olarak) anlatırken nesnel ölçütleri kaybetmemek için anlatının içinde önemli bir konuma getirebilir.
- 2- Nesnel ölçütleri zorlamak, bu ölçütlerin sınırlarını aşmak ve metaforik anlatımı pekiştirmek için gerçek dışı özellikleriyle anlatabilir.
- 3- İnsanın zihinsel ve ruhsal atmosferine bağlı olarak zamanın akışına yaptığı müdahalelerin görünür olması için kullanabilir.
- 4- Eserde temaya, kahramanların duygularına eşlik eden, olayların akışına tanıklık eden bir fon olarak kullanabilir.
- 5- Geçmişin yeniden üretildiği metinlerde, geleceğin kurgulandığı ütopyik ve distopyik anlatılarda ön planda tutulması gereken ‘zaman’ın tamamlayıcı unsuru olarak da kullanabilir.

Edebiyatın mekân tasavvuru ve mekânı kullanma biçimleri üzerine ortaya konulacak bütün nedenselliklerin olduğu önemli noktalardan biri toplumsal, psikolojik, bireysel, tarihi pek çok arka plan unsurunun edebi eserlerdeki mekân kullanımını doğrudan etkilediğidir. Bu nedenle edebi eserlerde mekân bağlamında yapılacak çözümlenmelerde metin içi (kurgusal) ve metin dışı (toplumsal, bireysel, tarihi vb.) anlam, anlatım katmanlarının dikkate alınması zorunludur.

Safiye Erol’un ilk baskısı 1946 yılında yapılan *Ülker Fırtınası*² adlı romanı, hem kurgunun odağında yer alan aşk ve aşkın ölümsüzlük, ayrılık, kavuşma gibi hallerinin tanıklığını yapan mekânın metin içi unsurlara hem de Türk edebiyatının en önemli mekânı İstanbul’da yaşanan toplumsal değişimi görünür hale getirerek edebi eserlerdeki mekânın metin dışı yapıların anlaşılır hale gelmesine yaptığı katkılarıyla anlamlı bir örnektir.

Ülker Fırtınası, Safiye Erol’un toplum tarafından kabul edilmeyen bir aşk ilişkisini anlattığı, yer yer mistik unsurlarla dolu ve kadının aşk ilişkisinde edilgen taraf olmaktan karar verici konuma yükselişini hikâye eden romanıdır. İstanbul’da geçen ve kurgusunda otobiyografik öğeler de barındıran romanın odak hikâyesi Nuran ile Sermet’in yaşadığı sıra dışı aşktır. Yanı sıra Nuran ve Sermet’in çevresindeki karakterlerin tahlilleri ve onların başından geçenler de

² Safiye Erol, *Ülker Fırtınası*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2001 (Metin içindeki alıntılar bu baskıya aittir).

anlatılmıştır.³ Selim İleri, 1933 yılı İstanbul'unun ve burada yaşayan seçkin tabakanın yaşam tarzlarının kurgulandığı romanı, Türk edebiyatının bu bağlamda yazılmış öncü metinleriyle birlikte düşünür. Bu düşüncesini de yazarın üslupçu özelliğine bağlar: “*Ülker Fırtınası*, İstanbul pitoreskinde, alaturka mûsikînin başına gelenler konusunda yazılmış en önemli romanlardan. Reşat Nuri'nin *Son Sığınak*'ı, Nâhid Sırrı'nın '*Yıldız Olmak Kolay mı?*'sı başka başka perspektiflerden yaklaşır. Peyâmî Safâ'nın çok sevdiğim Fâtih-Harbiye'si, yer yer, ne diye saklamak, 'ideolojik'tir. *Ülker Fırtınası*'ysa *Huzur*'la ölçülmeli... Romanımıza emeği nice zamanlar gözden irak kalmış Safiye Erol, özellikle *Ülker Fırtınası* ve *Dineyri Papazı* (1955) adlı eserlerinde kadın kahramanlarını, doğu ve batı kültürlerinin bir tür sentez kişisi olarak karşımıza çıkarır. Bu üslupçu, ruh çözümlemelerini başarıyla dile getirebilmiş, usta işi romanlarda ilginç olan, Safiye Erol'un kadın kişilerinin özellikle *Ülker Fırtınası*'nda batıdan edindikleriyle doğuyu yteniden değerlendirmeleri ve tasavvufun yardımıyla bir gönül aydınlığına kavuşmalarıdır” (İleri, 2010).

Metindeki Hatırlamaların, Aşkın ve Heyecanın Belleği Olarak Mekân

Bachelard'ın “insanın düşünceleri, anıları ve düşleri için en büyük birleştirici güçlerden biri” (1996: 35) olarak gösterdiği mekânların önemi bu romanda İstanbul'da yaşanan olaylarla somutlaşır. Kahramanların bütün tecrübelerinin mahfazası, birleştirici gücü İstanbul ve semtleridir. Walter Benjamin'in, “içmekân, bireyin yalnızca evreni değil, aynı zamanda mahfazasıdır. Bir mekânda yaşamak, orada izler bırakmak demektir” (2002: 98) düşüncesi *Ülker Fırtınası* romanında doğrudan karşılığını bulur. Kanlıca, Moda, Feneryolu, Suadiye, Kalamış, Göztepe, Mühürdar semtleri bütün olaylara tanıklık ederken kahramanların bıraktığı izleri tutan birer bellek olarak da metin varlığına eklenir.

Kanlıca'daki bir yalıda başlayan aşkları Kadıköy ve semtlerinde alevlenir. Nuran ve Sermet'in aşk ilişkilerinde yaşadığı iniş ve çıkışlara, tereddütlere Kadıköy'ün semtleri tanıklık eder. Barıştıkları zaman mutlu bir şekilde dolaştıkları yerler bu semtlerdir: “O gecedен sonra gene eskisi gibi her gün buluşmaya başladılar. Sermet öğleüzeri geliyordu. Hava güzel olursa

³ Küçük yaşta annesini kaybeden ve asker bir babanın kızı olan Nuran, Viyana'da müzik eğitimi almıştır. 6 yıllık bir aranın ardından İstanbul'a dönmeye karar verir. Teyzesi Dilruba Hanım ve eniştesi Numan Bey'in himayesinde büyüyen Nuran, İstanbul'a döndükten sonra annesinden kalan küçük serveti sayesinde Feneryolu'ndaki evinde yaşayacaktır. Kanlıca'daki bir köşkte yapılan fasıl sırasında udi Sermet'le aralarında aşk ilişkisi başlar. Nuran çok mutludur. Ancak Sermet'in evli ve dört çocuklu olduğunu öğrendiğinde büyük hayal kırıklığına uğrar. Bir süre ayrı kalsa da Sermet'ten vazgeçemez ve onunla tekrar birleşir. Sermet, evliliğini bitireceğine dair Nuran'a sürekli vaatlerde bulunur ancak bu sözünü hiçbir zaman tutmaz. Karısı Müzeyyen ve Nuran'dan başka kadınlarla da birlikte olur. Sermet hata yaptıkça bir süreliğine ondan soğuyan Nuran duygularına yenik düştüğü her ayrılığın sonunda onu affeder. Sermet'le birlikte olma zevkından kendini alamaz. Bir buçuk yıl boyunca Sermet'in iktidarı kadar Nuran'ın zaaflarına yenik düşmesiyle devam eden ilişkileri Nuran'ın Sermet'e karşı dirayetli bir tavır takınmasıyla farklı bir boyut kazanır. Nuran Sermet'le olan ilişkisini yalnızca bedensel zevk alabileceği bir düzeye getirir. Onunla sık görüşmez. Müzik alanında çalışmalar yapar, saygın bir müzisyen olur. Sermet'le her buluşmasında onu gözünde biraz daha küçültür. Sonunda Sermet'le olan ilişkisi arkadaşlık boyutu kazanır. Sermet bunu kabul etmek istemese de Nuran kararlıdır.

Aşk ve toplumsal baskı bağlamında kendi dönemi için konusu cesurca seçilmiş olan romanın kurgusunda ana hikâyenin dışında 55 yaşındayken İtalyan bir kadına âşık olup onun başkalarıyla da birlikte olduğunu öğrendikten sonra intihar eden enişte Numan Beyin de hikâyesi vardır. Bunun yanında yurt dışında okuyan Turan ve Selçuk (Nuran'ın kuzenleri), eşini kaybettikten sonra askerlikten ayrılıp dünya nimetlerinden uzaklaşan, kendini Bektaşî düşüncesine adayan Ali Fethi Bey (Nuran'ın babası)'in de hikâyeleri roman kurgusu içinde yer almaktadır.

Suadiye, Göztepe, İçerenköy taraflarında dolaşıyorlardı. Mevsim artık son damlalarını harcıyordu. Çürümüş yapraklar, ıslak toprakların hamuruna karışıyor” (s. 98).

Yaşanan aşkın çürüyen yapraklar, ıslak topraklarla bütünleşmesi İstanbul’un bu doğal güzellikleri barındıran yapısıyla doğrudan ilgilidir. Tabii güzelliklerle birleşen kent atmosferi duyguların ifadesinde yahut şekillenmesinde etkilidir. Aşıkların bir aradayken ölümsüzlük hissini tatmalarında Kalamış’ın bu hissi tamamlayan durgun ve güzel manzarasının da etkisi vardır: “Biz ölmeyeceğiz değil mi, Sermet? Sümbülî bir havada, Kalamış’taki çardaklı kahvede oturuyorlardı. İri ve seyrek taneli bir yağmur düşmeye başladığından etrafta kimseler yoktu. Ufukta rüzgârsız kalmış bir yelkenli, oraya mihlanmış bir hayal gibi görünüyordu. Manzara, menekşemsi mavi bir su içinde hafifçe sallanan bir rüya peyzajını andırıyordu” (s. 177).

Roman kurgusundaki iniş çıkışları belirleyen bütün tesadüfler mekânların tanıklığında gerçekleşir. Sermet’in Nuran’la küskünlüğünü bitiren Numan Bey karşılaşması Kadıköy vapurunun, Nuran’ın on üç yaşındaki bir çocuğun söylediklerinden çıkardığı ders Mühürdar’ın tanıklığında gerçekleşir. “Yemeğe gittiği akşam Sakızağacı’ndan Mühürdar’a kıvranırken yolda Seymen’le buluştu. Birlikte yürümeye başladılar... Şimdi Rızapaşa Karakol sokağından geçiyorlardı. Ortalık hafif kararmıştı” (s. 102). Nuran’ın değişim yaşayacağını sezdiiren bu tesadüf onun değişiminde mekânın da etkisinin olacağına işaret eder. Nuran’ın Müzeyyen’le (Sermet’in karısı) Altıyol’da karşılaşması, Sermet’in Müzeyyen’den ayrılmak üzere iken Mühürdar’da ev eşyalarını görmesi gibi tesadüfler kurguyu etkilemesi bakımından önemlidir.

Nuran, aşkının bittiğini en azından kalbinde ve aklında eskisi kadar yer edinmediğini Sermet’le gezdiği sokakların birinden tek başına geçtiği zaman anlar: “Altı ay evvel Göztepe’de işim düştü. O civarda benim için en mukaddes hatıralarla dolu bir sokak vardır. Sermet’le yaz geceleri birbirimizden ayrılmazdan evvel hep oradan geçerdik. Eski günleri zihnimde canlandırmak hevesine kapıldım ve saptım. Fakat aynı zamanda eski bir madrigal bestesini toparlamakla meşguldüm. Kendime geldiğim zaman Kızıltoprak’ta idim. Mukaddes yoldan geçmiş ve fark etmemiştim... Göztepe hadisesi bana son ibrettir” (s. 219-220). Nuran, hafızasında hep mekânla birlikte yer edinen aşk hatıralarını unuttuğu için kendini daha iyi hissetmektedir. Önceleri Sermet’i hatırlamamak için geçmediği sokaktan onu düşünmeden geçince bağımlı olduğu ve kurtulmak istediği bu aşka karşı da zafer kazandığını düşünür.

Ülker Fırtınası romanında mekân, metin içi unsurların çözümlenmesinde birkaç farklı açıdan önemlidir:

- 1- Kurgunun yerleştiği zemin, yaşananların gerçeklik kazanmasını sağlayan yapılanmanın aktörlerinden biridir. Nuran ile Sermet’in güzellikler ve çatışmalarla kurgulanan ilişkisinin zemini genelde İstanbul, özelde Kadıköy ve semtleridir.
- 2- Metnin gerçekliği ile kahramanların duyguları ve dış gerçeklik arasındaki boşluğu nesnel ölçütlerle dolduran denge unsurudur. Nuran’ın, Sermet’in ve diğer kahramanların hatırlamalarını ve kurgusal bütünlük içinde görünmesini; iç dünyalarına dönüp değişim yaşamalarını sağlayan etkenlerden biri de romanda anlatılan köşk, konak gibi iç ve Kadıköy, Mühürdar, Kanlıca gibi dış mekânlardır.
- 3- Romanın üslubunu, temasını; anlatıdaki arka plan unsurlarını tamamlayan ve kahramanların duygularına eşlik eden yahut bu duyguları ortaya çıkaran atmosferdir.

1930 İstanbul'u ve Sınıfsal Yapılanma

Roman türünün ortaya çıkışından bu yana, geçirdiği değişim sürecinde mekân kullanımına dair eğilimler, kahramanların sosyal çevreleri ve ruh durumları hakkında daima ipucu vermiştir. Bir romanda kahramanların yaşadığı çevre ve çevreyle ilişkisi anlatının ele aldığı sorunsalın, kurguda ortaya çıkacak çatışma unsurlarının niteliğine dair ipuçlarını önceden verir. Bu bakımdan hapishane, ada yahut konak tasvirlerinin olduğu bir romanda kurgunun kaderine yönelik ipuçları da verilmiş olur. Mehmet Tekin mekânın önemini kahramanlarla mekânın bütünleştiği romanları hatırlatarak vurgular: “Mekân unsuru kahramanların çiziminde de önemli bir role sahiptir. Bazı romanlarda, bazı kahramanları kişisel özelliklerinden çok, içinde yaşadığı çevreyle hatırlarız. Bu kişiler, içinde yaşadıkları çevreyle adeta özdeşleşmiş gibidirler: Sözelimi Naim Efendi’yi (Kiralık Konak) nasıl ‘konak’ından ayrı düşünemezsek, Robenson Cruzoe’yu ‘ada’sından ayrı düşünemeyiz” (Tekin, 2001: 144).

Mekân, insanın iç dünyasını ve yetiştiği kültürü birebir yansıtan önemli bir ‘yaşam’a alanıdır. Bu açıdan psikolojik ve sosyolojik çözümlemeler için verimli deney sahası işlevi görür. İnsanlar herhangi bir mekândayken kimliklerini gösteren özellikleri de açığa çıkarmış olurlar” (Öner, 2015: 13). *Ülker Fırtınası* romanında da mekân seçkin ve alt tabaka insanlarını bünyesinde barındıran çok katmanlı sosyal yapının; anlatılan olaylara tanıklık eden İstanbul semtleri ve bu semtlerin 1930’lu yıllar İstanbul’unda gündelik yaşamın ayrıntılarını veren fon olması bakımından önemlidir.

1930’lu yıllarda seçkin tabakanın sayfiye yeri olarak kullanılan Kadıköy, romanın her ayrıntısında bu tabakanın yaşadığı yer olarak İstanbul’daki sınıfsal yapılanmanın ipuçlarını verir. Yazları Şişli’den Suadiye’ye geçen Dilruba Hanım, sayfiyedeki köşkü düzeltme planları yapar: “Yalnız Suadiye’deki sayfiye ehemmiyetli bir değişiklik ister. Çocuklara tek banyo yetmiyor... Bahçeyi düzeltmeli, bağı tımar ettirmeli” (s. 10) Köşkü düzeltmeye yönelik planları romanın aksiyonunda herhangi bir öneme sahip değildir. Ancak romandaki kahramanların sınıf yapısı hakkında ipuçlarını vermesi bakımından kurguyu dolaylı yoldan etkiler.

Nuran’ın “Feneryolu’nda bol ağaçlı bir meyva bahçesi ortasında harapça küçük bir köşkü ve ayda doksan lira kadar iradi” (s. 36) olan köşkü de 1930’lu yıllarda İstanbul’un bağ ve bahçe alanları bakımından zengin olduğunu gösterir: “1930lu yıllarda Kadıköy’ün demografik yapısı hakkında da ipuçları veren bu cümleler Kadıköy imajının uzun bir süre sakin, nezih ve dinlendirici sıfatlarıyla tamamlandığına işaret eder. Kadıköy bu sosyal yapısıyla uzun süre gelir düzeyi yüksek ailelerin dinlenmek, İstanbul’dan kaçmak için yaz aylarında geldiği yerlerden biridir” (Öner, 2015: 128).

Ülker Fırtınası mekân bağlamında seçkin tabakanın yaşantısını anlattığı kadar pek çok ayrıntıda bu kesimin alt tabaka ile ilişkisini, bu ilişkinin yarattığı çatışmaları da ele alır. Nuran ve Sermet’in ilişkilerindeki çatışmanın önemli nedeni farklı kesimin insanları olmalarıdır. Kadın ve erkek arasındaki bu sınıfsal farklılık karakter yapılarında görülen zaafklar kadar yaşadıkları, yetiştikleri çevre üzerinden de görünür. Nuran ve Sermet arasındaki bu farklılığın temelinde bazen sahip oldukları ekonomik gücün etkisi bazen de yetiştikleri kültürün-çevrenin kendiliğinden yarattığı zevk uçurumu vardır.

Romanda Nuran’ın çevresinden Dilruba Hanım’ın Suadiye’deki köşke yaptığı masrafla Sermet’in Mühürdar’daki evinin kira bedeli arasındaki fark, iki âşık arasındaki çatışmanın ekonomik boyutunu gösterir: “Dilruba Hanım’ın derdi başından aşıyor. Önünde elektrik ve su faturaları; bir aylık sarfiyat seksen lira tutmuş. Tabii bahçe sulanıyor, tenis kortu sulanıyor,

evdeki gençler her daim duş altında” (s. 44). Buna karşılık Mühürdar’daki evin kirası kırk liradır: “Fakat onların da geçimlerini biraz daraltmaları lazım. Mühürdar’daki evin kirası kırk liradır. Oradan çıkacaklar. İstanbul tarafında daha ucuz bir yere taşınacaklar” (s. 54).

Nuran’ın aşk duygusunu kaybetmesine neden olan kırılmaları yaşamasında yetiştiği çevrenin yarattığı zevk ve ruh halinin de etkisi olduğu gerçeği sınıfsal farklılığın yalnızca ekonomik göstergeler üzerinden açıklanamayacağını ortaya çıkarır. Nuran’ın Feneryolu’ndan (kendine ait bir yaşam kurmayı başardığı bu yaşamın biriktirdiği zevkleri yaşayabileceği köşkten) Mühürdar’a (musiki ile yoğrulan zevklerini hiçbir zaman bulamadığı arka sokağa) gidip gelmesi sınıfsal farklılığı yok etme çabasını da imler. Nuran’ın Sermet’i gözünde büyüttüğünü anladığı an Sermet’in yaşadığı yerin ona aralarındaki uçurumu fark ettirdiği andır. Kanlıca’daki yalıda içli bir musikişinas olarak âşık olduğu Sermet’in Mühürdar’da yaşadığını hatırladığında Sermet, onun gözünde çalgılı meyhanenin udisidir: “Sermet’i hakiki muhitinde görmek istemişti. Mühürdar’daki evde Müzeyyen’in kocası Sermet, çalgılı meyhanede udi Sermet” (s. 122). Çağlar Keyder, kentlerin farklı kültürleri bir araya getiren birleştirici özelliğinin bu kültürlerin iç içe geçmesini zorlaştıran, bütünleşmeyi engelleyen dolayısıyla sınıf toplum yapılarının oluşumuna olanak sağlayan yapısına işaret eder. “Şehrin nüfusu, farklı ırklardan, çeşitli milliyetlerden, değişik dillerden, birbirlerinden kolayca ayrılabilen kılıklardan ve çatışma içindeki inançlardan oluşan şaşkırtıcı bir mozaik görünüm sunuyor. Bu hiç kuşkusuz şehrin insan manzarası denebilecek yanını benzersiz biçimde ilginç kılıyor. Ama, katıksız bir toplumsal kaynaşmayı, ortak bir toplumsal hayatın gelişmesini de olanaksız kılıyor” (Keyder, 2000: 8). Nuran’ın Sermet’le dünyalarının ayrı olduğunu düşünmesinde kent ortamının yarattığı bu ayrışmanın etkisi de vardır.

Roman boyunca iki âşık arasındaki farklılığı erkek üzerinden de görmek mümkündür. Sermet’in evliliği ile aşkı arasında yaşadığı ikiliğin önemli sebebi yetiştiği, ait olduğu çevre ile sonradan dâhil olduğu çevre arasında bocalamasıdır. “Nuran’ı seveli daha intizamlı bir hayata girdi. Ömrü, Feneryolu ile Mühürdar’da geçiyor” (s. 101). Dağınık ve sorumsuzca bir yaşamı idame ettirmek isteyen Sermet, Mühürdar’dan ve karısı Müzeyyen’den kopamaz. Çünkü Müzeyyen’in yetiştiği çevre ona sorgulamayı öğretmemiştir. Feneryolu’nda konforlu ancak temiz ve düzenli bir yaşama ayak uyduramadığı için, belirli aralıklarla Mühürdar’a döner. Sermet’in Feneryolu ile Mühürdar arasında yaşadığı bu tereddüt onun kararsız, savruk, irade yoksunu kişilik özelliğini tamamlar.

Ülker Fırtınası romanı, kent yaşamının kendiliğinden ortaya çıkardığı sınıfsal yapılanmayı örnekleyen ve romandan topluma dolayısıyla hayattan sanata genişleyen bir yapıyı da gözler önüne serer:

- 1- Bireylerin yetiştiği çevre ve ekonomik durumları -kent yaşamı içinde- onların tercihlerini doğrudan etkiler. Nuran’ın Sermet’le ilişkisinin başlamasından bitişine kadarki sürecin tamamı mekân bağlamında görünür hale gelen sınıf yapılanmasıyla okunabilir.
- 2- Romandaki kahramanların kişilik özellikleri yetiştikleri çevre ile doğrudan ilişkilidir. Nuran’ın ve Sermet’i onların yaşadığı çevreden (Feneryolu ve Mühürdar) bağımsız düşünme biçimiyle tanımak güçtür.

Nuran'ın Kadın Kimliğini Yeniden İnşası ve Mekân

Nuran ve Sermet'in aşklarını yaşadıklarını yerler, bir taraftan öznel tarihlerinin hafıza mekânı olarak metin varlığına eklenirken diğer taraftan süreç içerisinde yeni model ve adlandırmalarla devam eden Batılılaşma macerasının kadın merkezli hikâyesine de fon olur.

Aralarındaki ekonomik farka rağmen Nuran, kadın kimliğini hür irade üzerinden inşa ederek sınıfsal farklılığı yok sayan bir ısrarla Sermet'le birlikteliğini sürdürür. Ancak Sermet'in aynı ısrarı sürdüremeyişi ve bir erkek olmasına rağmen daima erk ve etki kaybına sürüklenmesi Nuran'ın farklı bir kimlikle ortaya çıkışına zemin hazırlar. Nuran, kadın kimliğini erkeğin hâkimiyet alanını kırma noktasında bir güç olarak kullanır. Bu güce sınıfsal farklılığın kendiliğinden getirdiği uçurumu da ekleyerek kadınlığını yeniden inşa eder. Bu sürecin en önemli tanığı İstanbul mekânlarıdır. Kadıköy sokakları, Kanlıca'daki yalı, Feneryolu'ndaki köşk gibi pek çok yer, Nuran'ın Sermet'le yaşadığı ilişkide kadınlık kimliğini inşa sürecine fon olur. Romanda Nuran'ın Sermet'le birlikteyken aşkını sonsuzluk hissiyle yaşamasında tamamlayıcı bir dekor gibi tabiatla bütünleşen bu yerler, ondan ayrı olduğu zamanlarda Sermet bağımlılığından kurtulmak için sığınak gibidir. Bu çelişkileri yaşayan Nuran, musikinin de yardımıyla Sermet'in yüzeyselliğini fark etmeye başlar: “Beni bırakma, bırakma kendimi yenmeye. Kendimi yenersen; sen de yenileceksin, yok olacaksın. Sermet!” (s. 177). Feneryolu'ndaki köşkü ve bahçesini düzenleyerek kendini bulma sürecine giren Nuran köşkün bahçesine yaptırdığı pavyonla⁴ Sermet'le ilişkisine de yeni bir boyut kazandırır. Bu pavyon kadının aşk ilişkisinde erkeğin egemen tavrına son verdiğini gösteren anlamlı bir mekândır. İstanbul'un denizle genişleyen semtlerinde aşkını sonsuzluk duygusuyla yaşayan Nuran, bu aşkı bir pavyonun içine hapsedmeyi, ilişkiyi tensel temas noktasında tutmayı başarmıştır. Bu bakımdan roman boyunca Nuran'ın muhatabına karşı duyguları daralan mekânların yarattığı atmosferle bütünleşir. “Sermet artık eve değil pavyona alınıyordu. Orada Nuran'la içkili bir akşam yemeği yiyorlar, birkaç saat sevişiyorlardı. Sermet gönderildikten sonra Nuran evinde banyo ediyor, dinleniyor ve disiplinli bir çalışma programına devam ediyordu. Tabiatın en derin muamması kadar güzel ve ilahi bir sevgiden Nuran'da kala kala bu kalmıştı: Şehvani bir iptila” (s. 195). Bir taraftan iradesini elinden alan hislerinden kurtulduğu için rahatlayan ve kendini musikiyle yeniden var etmeye çalışan Nuran diğer taraftan ‘çırılçıplak bir maddiyata’ bağlı olmaktan dolayı huzursuzluk duyar. Babasının, musikinin ve ‘tefekkürün yardımıyla ‘inkılap geçirir.’ “yeni bir hayat şekli yaratmadan yaşayamazdım. Bu basübadelmeytten sonra dünyaya gelen yeni Nuran için aşkın ve ferdi hayatın ne kıymeti olabilirdi” (s. 212). İç dünyasında yaşadığı bu değişimin geldiği noktada ‘babasının kastettiği manada ‘Allah’ı sevmenin ne olduğunu’ anlamının huzuru ve olgunluğu vardır.

Nuran, dış mekânların yarattığı hislenmelerle büyüttüğü aşkını yenebilmek, bu duygularını köreltebilmek için Sermet'le köşkünde yahut İstanbul semtlerinde bir arada olmaktan vazgeçmiş onu minimal bir mekânın içinde görmeyi tercih etmiştir. Mekân bağlamındaki bu daraltma onun iç dünyasında yaşadığı değişime yardımcı olmuştur.

⁴Bir kuruluşun, bir kurumun, bir bahçe içindeki yapılarından her biri. (tdk.gov.tr)

Mekân Üzerinden Yaratılan Nostalji Duygusu ve Değişimin Göstergesi: Sayfiye Yerinden Kente

Ülker Fırtınası romanında merkezde yer alan aşk ilişkisi ve bu ilişkinin gidişatını etkileyen çevresel etkenlerin yapılanması bu unsurların kent zemininde yerleştirilmesi ile doğrudan ilişkilidir. Sermet’le Nuran’ın ilişkiyi yaşama biçimi dolayısıyla romanın gelişim seyri bu kahramanların İstanbul’da yaşaması ile gerçekçi bir zemine oturur. “Simmel’e göre kent kişiliği çekingen, mesafeli ve bıkkındır. Ayrıca kent bireylere farklı tür bir kişisel özgürlük sağlamaktadır. Küçük ölçekli toplum ile karşılaştırıldığında modern kent, bireylere ve onların kendilerine özgü iç ve dış gelişimlerine ortam sağlar. Son derece geniş ilişkiler yayılımı içinde yerleştirilen bireylerin benzersiz gelişimlerine izin veren, büyük kentin mekânsal biçimidir” (Urry, 1999: 20-21). İstanbul’da geçen pek çok roman gibi *Ülker Fırtınası*’nda da İstanbul’un belli yerleri anlatılır. Safiye Erol’un Kadıköy ve semtlerini tercih etmesi aynı zamanda İstanbul romanlarından biri olan *Ülker Fırtınası*’nın farklı açılardan ele alınmasını da zorunlu kılar. Çünkü Kadıköy, İstanbul’un sayfiye yerinden kente dönüşen mekânlarından biridir. *Ülker Fırtınası* romanı da Kadıköy’ün bu geçiş sürecini yaşadığı dönemleri anlatır. Bu açıdan bakıldığında roman, sayfiye yerinden kente geçiş sürecinin de hikâyesini anlatır.

Romanın kimi yerlerinde Kadıköy’ün bir sayfiye yeri olarak semtlere ve mevsimlere göre görünümü resmedilir. Örneğin eylül ayında Moda ve Fenerbahçe sahillerinin güzelliği anlatılır: “Artık eylül girdi. Bütün yaz moda koyunu, fener açıklarını karıştırıp deşen azgın rüzgâr... Şimdi tam denize girilecek zamandır. Sular mavi atlas gibi düzgün yumuşak. Ne rüzgâr ver ne çarpıntı” (s. 53). Sermet’in Mühürdar’a doğru yürürken gördüğü manzara Kadıköy’ün İstanbul’a uzak ve bir o kadar yakın konumu hakkında ipuçları verir: “Sümbüli bir günde Sermet, Zaharof’un iskelesinden Mühürdar tarafına yürüyordu. ... Meyillice olan yolu pek hızlı yürüdüğü için biraz durdu, denize İstanbul tarafına baktı; manzara, lacivert üzerine kabartma işlenmiş bir harita gibiydi. Yarım kuşbakışı perspektif içinde Haydarpaşa dalgakıranı, Selimiye, ta öteden liman... Kat kat açılan, iç içe zenginleşen, değişiklik peyda eden bir panorama” (s. 65-66).

Dilruba Hanım’ın eşini kaybettikten sonra düştüğü maddi sıkıntıdan kurtulmak için Şişli’deki konak veya Suadiye’deki köşkten birini satması gerekmektedir. Bu konuda tercihi çocukları Turan ve Selçuk’a bırakır. Çocuklar, daha rahat yaşayabilecekleri Suadiye köşkünün kalmasını ister: “Onlara lazım olan bağı, bahçesi, tenis kortu ile daha az şatafatlı, küçük; fakat medeni hayata daha elverişli olan köşktü” (s. 54). Turan ve Selçuk’un ‘medeni hayata elverişli’ bu köşte dolayısıyla Suadiye’de yaşamayı tercih etmeleri Kadıköy’ün ileriki yıllarda sayfiye yeri olarak kullanılan bir mekân olmaktan çıkıp sürekli bir yerleşim yeri olmasına dolayısıyla kente dönüşmesine de işaret eder. Turan ve Selçuk gibi pek çok birey ya da aile Suadiye, Göztepe, Erenköy, Bostancı gibi semtlerde sürekli yaşamayı tercih etmiş ve burayı bir kente dönüştürmüştür. Kadıköy’ün dönüşüm aşamalarına bugünden bakıldığında değerlerini ve kimliğini kaybetme sürecini yaşayan İstanbul’a karşı nostaljinin canlanabileceği de göz önünde tutulmalıdır. Selim İleri *Ülker Fırtınası*’nın bugünkü anlamını bu nostalji duygusuyla dillendirir: “Bu romanda İstanbul, çünkü, öz İstanbul nefes alıp veriyor. Günümüz Newyork özentisi İstanbul’unda yaşayanlar, *Ülker Fırtınası*’nı okuyunca, tarihi bir kentin neler ve nasıl yitirdiğini daha iyi kavrayacaklar” (İleri, 2010).

Sonuç

Edebi eserlerde mekân kullanımı metnin iç yapılanmasından dışına doğru ilerleyen ve edebi eseri tarihle (geçmiş-şimdi-gelecek bağlamında) sosyal meselelerle, insan ruhunu anlama gayretleriyle birleştiren yani edebi eseri hayata bağlayan denge unsurlarından biridir. Bu bakımdan edebi eserlerde mekânın anlamı pek çok farklı katmanı da barındırmaktadır. *Ülker Fırtınası* romanında ana mekân olarak kullanılan İstanbul, kurgusal (fictiv) yapının ilerlemesi ve çözüme kavuşmasında etkin unsurlardan biri olarak görünür. Romandaki çatışma unsuru olan Nuran ve Sermet arasındaki aşk ilişkisi, bu ilişkinin sosyo-kültürel boyutları dahası Nuran ve Sermet arasındaki ekonomik ve kültürel farklılıklar anlatılırken kentin (İstanbul'un) her kesimden insanı bünyesinde barındıran çok kültürlü yapısından yararlanılmıştır.

KAYNAKÇA

- Bachelard, G. (1996). *Mekânın Poetikası*, (Çev. Aykut Derman), İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Benjamin, W. (2002). *Pasajlar*, (Çev. Ahmet Cemal), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Erol, S. (2001). *Ülker Fırtınası*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Hisar, A.Ş. (1997). *Boğaziçi Mehtapları*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- İleri, S. (2010). "Defterimde Safiye Erol", *Zaman Gazetesi*, 27 Şubat 2010.
- Keyder, Ç. [Derleyen.] (2000). *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Komisyon (2016). *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts ET: 18.10.2016
- Öner, H. (2015). *Bir Dünya Cenneti Kadıköy ve Edebiyatımız*, Ankara: Serüven Yayınları.
- Tekin, M. (2001). *Roman Sanatı Romanın Unsurları*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Urry, J. (1999). *Mekânları Tüketmek*, (Çev. Rahmi G. Ögdül), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Field : Literature

Type : Review Article

Received: 11.10.2016 - *Accepted*: 15.11.2016

Nazlı Eray Öykücülüğünde Rüya¹

Haluk ÖNER

Yrd. Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Böl., Bartın, TÜRKİYE
E-posta: honer@bartin.edu.tr

Öz

Türk öykücülüğünde fantezi yazarlığının önemli isimlerinden biri olan Nazlı Eray (d. 1945), yazın yaşamına girdiği 1960'lı yıllardan bugüne kadar çizgisinden şaşmadan edebî üretimini fanteziler üzerine kurmuştur. Eray'ın, ilk yapıtları ile edebiyat çevrelerince Sait Faik çizgisine yakın bulunur. Bunun sebebi, öykülerinde yer alan dışlanmış, itilmiş, sıradan insanları duyarlılıkla işlemesidir. Öykülerinde bu insanlara ve yaşantılarına sevgiyle yaklaşan yazar, hem kendi hem de dışlanmış insanların özlemlerini ve yaşamdan beklentilerini kurduğu fantezilerle gerçekleştirir. Eray'ın fantezist yazım tarzını besleyen önemli damarlardan biri de rüyalardır. Kurgusal anlamda da olsa yazarın öykü yaratımında önemli işlevlerle yüklü olan rüya, metnin psikanalitik edebiyat kuramı çerçevesinde değerlendirilmesine olanak tanır. Gerçek ile düşü bir arada kullanarak farklı bir gerçeklik katmanının hâkim kılındığı öykülerde yer verilen sıradan insanların ve anlatıcı-yazar kimliğiyle kendini kurguya dâhil eden Eray'ın düş atmosferi içinde imkânsız ve olağanüstüyü mümkün kıldığı görülür. Yazar, gerçek dışılığı, fantastiği, fizik ötesi durumları ve olağanüstülüğü sağlamak için düşün kendisine sunduğu olanaklarla öykülerini kurgular. Bu bildiride Nazlı Eray'ın öykülerinde geniş yer tutan rüya motifleri, psikanalitik edebiyat kuramı çerçevesinde değerlendirilecek ve yazarın rüyayı bir kurgulama tekniği olarak kullanımına analitik bir yaklaşım sergilenecektir.

Anahtar Kelimeler: Nazlı Eray, öykü, rüya, gerçek, psikanalitik edebiyat kuramı

¹ Bu makale, 13-16 Ekim 2016 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen Uluslararası Avrasya Spor, Eğitim ve Toplum Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

Dream in Nazlı Eray's Storytelling

Abstract

Nazlı Eray who is one of the most important fantasy author in Turkish storytelling has never changed her style and built her literary works on fantasies since the beginning of her literary career. Eray's early works are considered to be on the same line with Sait Faik's by the literary society for her treating ordinary and rejected people in a sensible way in her stories. In her stories, the author who treats these characters and their lives with sympathy fulfills both her own and rejected people's longings and their expectations from life by fantasising. One of the most important veins that feeds her fantasy style is dreams. Dreams have many functions in her stories and that leads her stories to be analysed within the frame of psychoanalytic literary theory. She uses the reality and fantasy together and creates a different reality in her stories in which ordinary people and she herself as the narrator take part. It can be seen that she makes the unthinkable and supernatural possible in an atmosphere of dream. The author fictionalises her stories with the opportunities the dreams offer to ensure supernatural and metaphysical situations.

In this study, dream motives taking a wide part in Nazlı Eray's stories is examined in the frame of psychoanalytic literary theory and the author's using dream as a setting up technique is analysed.

Keywords: Nazlı Eray, dream, reality, psychoanalytic literary theory

Giriş

Nazlı Eray'ın öykücülüğü üzerine edebiyat çevrelerince yapılan değerlendirmeler fantastik, fantezist, düş-gerçek alaşımı, olağanüstü, fizikötesi vb. kavramlar etrafında toplanır. Onun öyküleri düş ve gerçeğin iç içeliğine dayandırılır fakat öykülerde düşün sınırları netleştirilmez. Düş, Eray'ın kurgularında olağanüstü ve fantastik atmosferin oluşturulmasına önemli ölçüde olanak tanımaktadır. Fakat düş; düşlemek, düş kurmak, düş görmek gibi birbirinin yerine kullanılabilen ve anlam açısından sınırları kesişen kelimelerle bir araya getirildiğinde karmaşaya yol açmaktadır. Nitekim Nazlı Eray için bahsi edilen bütün bu kavramlar kimi zaman fantezi, fantastik, fizikötesi gibi adlandırmaları da yedeğine alarak kullanılır. Bu incelemede ise düş, rüyanın karşılığı olarak kullanılacaktır. Nazlı Eray öykülerinde rüyanın fanteziye (düş kurmak, hayal kurmak vs.) göre oldukça düşük düzeyde yer aldığı fakat yine de yaratma dürtüsü ve edebî metnin çözümlenmesinde önemli neticeler elde edilecek kadar verinin bulunduğu söylenebilir. Öyküler rüya/düş odaklı değerlendirileceği için öncelikle kelimenin psikanalitik eleştiri kuramındaki yerine ve sanatçı muhayyilesine yaptığı etkilere kuramsal açıdan kısaca değinmek gerekir.

Edebî bir metinde rüyanın (düş) işlevselliği, metni kurgularken yazara sunduğu imkânlar, olağan ile olağanüstü arasındaki geçişi kolaylaştırmadaki etkisi ve metnin kurgulanmasında yazarın bilinçaltında yer alan gerçekliklerin tespiti yapılırken psikanalitik edebiyat kuramından faydalanmak kaçınılmaz olmaktadır. Bu itibarla metni, yazar veya kurgusal kişiler odağında değerlendirmek için kuramsal bir çerçeve çizmek ve rüyanın edebî metne yansıma biçimlerinin çözümlenmesinde Freudyen psikanaliz başta olmak üzere, psikanaliz-edebiyat ilişkisine dair teoriler üreten kuramcılardan da söz etmek gerekir. Öncelikle Freud'un düşler ve yorumları üzerinden yazarın gördüğü veya gördürdüğü düşlerin açıklamasını yapmak en etkin yol olarak görülmektedir. Freud'un, "her düşün bir istek doyurmayı temsil ettiği biçimindeki görüşü düş kuramının temeli" (Tükel, 2000: 15) olarak görülmüştür. Nazlı Eray'ın öykülerindeki rüyalar da -ileride görüleceği gibi- arzuların gerçekleştirilmesine yöneliktir. Freud, rüyalara ilişkin üç temel kaynaktan söz eder; "bunlardan ilki, yakın zamanda yaşadığımız ve rüyanın içeriği ile ilgisi olmayan ve kısaca 'günün kalıntısı' (day residue) adı verilen bazı olay ve durumlara ilişkin malzemeden oluşur. İkinci unsur, kişinin çocukluk döneminden getirdiği ve 'zaman ve yer' kavramlarına sahip olmayan bilinçaltında tuttuğu malzemedir. Üçüncü kaynaksı bedene ilişkin unsurlardır; örneğin susayan birinin rüyasında su içtiğini görmesi durumunun örneklediği gibi, fizyolojik gereksinimlerin rüya içeriği üzerindeki etkisini gösterir" (Cebeci, 2004: 293-294). Bu incelemede ele alınan düşler ile psikoterapistlerin değerlendirdiği düş malzemeleri arasında elbette belirgin farklar olacaktır. Zira bu çalışmanın amaçlarından biri, düşlerin, yazarın sanatsal yaratılarında kullandığı bir teknik olarak ne ölçüde önem arz ettiğidir. Bunu tespit etmek de yine rüyaların yorumlanmasına yardımcı olan göstergelerin değerlendirilmesiyle mümkün olacaktır. Bu da sanatçı yaratımı ve uykudayken görülen görüntüler (düş) arasında paralellik kurmayı gerektirir. Ayrıca edebî malzeme olarak rüya ve rüya motiflerinin kullanılmasına yönelik Pierre Sorlin'in öne sürdüğü fikri, Freudyen anlayışın karşısına koymak da karşıt bir görüşün varlığı açısından önemlidir. Sorlin'e göre "edebî düşler pek o kadar işe yarar görünmez, çünkü yazarların çoğu, düşlerinde gerçekten yaşadıklarını aktarmayı amaçlamayıp, düşleri hikâyelerinin sanatsal gereksinimlerine uyacak şekle sokmak için çaba harcar" (2004: 19). Bu görüş doğru olarak kabul edilse bile kurmaca-rüyalar sanatçının bilinçaltında yer alan itekleyici unsurlar barındırdığı için onun imgelem dünyasını oluşturan bileşkeleler hakkında bilgi verir.

Bütününü rüyaya indirgenemez olsa da Eray'ın öykülerinin rüyayı dabarındıran fantezist bir anlayışa dayandığı görülür. Rüya (düş), sadece uyku halinde ve irade dışı görülenler değil, psikanalistlerin de ortaya koyduğu şekilde, gündüz düşlerini, düş kurma edimini de karşılamaktadır. Nazlı Eray'ın öykülerindeki olağanüstüyü, fanteziyi, masalsı ve mitolojik unsurları değerlendiren Nihayet Arslan'ın öykülerdeki bu yapıya “rüya formu” demesi önemli bir saptamadır. Arslan'a göre, “Eray'ın anlatılarındaki en temel, en değişmez olarak görülen yapıya “rüya formu” dememizin nedeni, aslında bunun gerçek rüya ile farkına işaret etmektir. Çünkü Otto Rank'ın belirttiği gibi ‘uyku rüyanın koşulu’ ise, gündüz rüyaları kavramını da ayrı tutarak Eray'ın anlatısının gerçek rüya ile bir biçim ve işleyiş benzerliğinden söz edebiliriz. [...] Uykuda görülen rüyaya benzemelerinden yola çıkarak Nazlı Eray'ın anlatılarının bir anlamda gündüz rüyası ya da fantezi(düşlem)lere dayanak oluşturduğunu” kabul etmek gerekir (Arslan, 2008: 47-48). Bu teoriler doğrultusunda Nazlı Eray'ın bir anlatım tarzı olarak işlevsel kıldığı rüyaya dair psikanalitik eleştiri yapmak hem yazarın kurgulama süreci hem metnin çözümlenmesinde önemli olanaklar sunar. İncelemede yazarın, *Ah Bayım Ah* (1976), *Hazır Dünya* (1991), *Eski Gece Parçaları* (1992), *Yoldan Geçen Öyküler* (1993), *Aşk Artık Burada Oturmuyor* (1994), *Kuş Kafesindeki Tenor* (1996)² kitaplarında yer alan öyküler ve radyo oyunları dikkate alınmıştır.

Düş ve Otobiyografi

Nazlı Eray'ın özellikle ilk dönem öykülerinde fantastik atmosferin oluşmasında rüyanın etkin bir payı vardır. Yazarın rüyayı, kurgunun temel unsuru ve hareket noktası olarak seçtiği bu öykülerde otobiyografik göndermelerin yoğunluğu dikkat çeker. Yazar gerçekliği, (otobiyografik anlatım) Eray'ın ben-anlatıcısı odağa alarak yazdığı ilk öykülerinde öne çıkar. Sözelimi, ilk öykülerin yer aldığı *Ah Bayım Ah*'ta düş ve gerçek alışımıyla kurgulanmış ve birbirine bağlı iki öykü olan “Acının Öyküsü” ve “Mutluluk”, otobiyografik dürtüyle yazılmış ve yazarın uzun süre hastane yatağında kaldığı günlerin bir bakıma yaşam-öyküsel ifadesidir. Öykülerin mekânı, tutsaklığın mekânı olan yataktır. Anlatıcının, “Yatakta hiç dönemiyorum. Belimden aşağısını kıpırdatamıyorum. En zoru ise hiç kıpırdamadan acı çekmek” (ABA, 31) sözleri öykünün kurgusal gerçekliğini oluştururken yaşanan zorluklar bir süre sonra rüyanın itekleyicisi olacaktır. Öykünün leit-motivi olan “susuzluk”, tipik hasta sendromları ve kâbusların öncülü olacaktır. Bir yandan anlatıcının su ihtiyacı “buz gibi vişne suları, şeftali suları düşleme”sine sebep olurken öte yanda fiziksel ağırları dindirmek için yapılan iğnenin etkisiyle mekân ve zaman değişir ve anlatıcı, okuru düşleri içinde gezdirir. Olaylar artık minimize edilmiş mekâna sızır ve anlatıcının “avucunun ortasındaki meydanda” (ABA, 35) gerçekleşir. İğnenin ardından geçilen rüya atmosferinde görülen nesnelere mekânın (hastane odasının) gerçeğiyle örtüşür. Yazar anlatıcısını hatıra zamanlarına götürür ve çocukluk arkadaşı Osman Nuri'yle buluşturur. Düşünde “başöğretmenin beyaz vapurla Afyon'a gelmesi” (ABA, 36) ve onu karşılamaları gibi imkânsız olayları yaşayan anlatıcının kullandığı nesnelere öykünün kurgusal gerçekliği içinde işlevselliğiyle yer alırlar. Vapurun, “serumun kenarına yanaş”ması (ABA, 36) ancak düş içinde mümkün olur ki bu noktada ele geçen verileri birleştirdiğimizde anlatıcının düşlerine zemin hazırlayan geçmiş ve an'a ait dürtüler çıkarılabilir. Beyaz vapur, serum ve su imgesi birleştiğinde ‘deniz’e çağrışım yapar ki

² Alıntılar yapıldığı eser isimleri kısaltılarak verilecektir. Kitaplar; *Ah Bayım Ah* (ABA), *Hazır Dünya* (HD), *Eski Gece Parçaları* (EGP), *Yoldan Geçen Öyküler* (YGP), *Aşk Artık Burada Oturmuyor* (AABO), *Kuş Kafesindeki Tenor* (KKT) şeklinde kısaltılmıştır..

Freud'un psikanalizinde denizin, suyun karşılığı “ana rahmi”dir (Freud, 2004: 130). Freud bu tür düşleri doğum düşleri olarak adlandırır. Yanı sıra “anlatıcının düşünde bardaktan, musluktan su içmesi hatta “ne kadar su içse kana”mıyor (ABA, 39) olması yukarıda değindiğimiz gibi düşlere kaynaklık eden etkenlerden biri olan ‘fiziksel ihtiyaçların doyurulmasına’ işaret eder” (Balık, 2015: 95). Bu, rüyaların üç kaynağından biri olan bedene ilişkin arzuların düşte doyurulmasına (su içme biçiminde) dayanır. Su imgesi etrafında şekillenen öyküde görülen bazı bileşeler düşün narsistik yönünü de oluşturur. “Hacmi, kütlesi, kuşatıcılığı ve sarıcılığı, saflığı ve besleyiciliğiyle dişil unsur” (Gürbilek, 2004: 106) olan su, “hem gören (göz) hem de yansıtan (ayna)” (Gürbilek, 2004: 106) olmasıyla Bachelard’a göre kozmik narsisizmin gösterenidir. Ayrıca anlatıcının düşünde gittiği arkadaşının evinde “bir ayna olsa da baksam (...) ayna gibi bir şey göremiyorum (...) Ayna nerede var” (ABA, 4) arayışını Lichtenstein; “ayna imgesinin ruhsal sorunları olan kişilerin yaşamlarında oynadığı rolden yola çıkarak, yansılama olgusunun kimliğin belirlenmesindeki rolüne dikkat çeker. Buna göre aynaya bakma, kaybolan benliğin aynadaki imge aracılığıyla geri alınabileceğine ilişkin bir yaklaşım” (Aktaran: Cebeci, 2004: 99) olarak değerlendirir. Anlatıcının düşünün farklı bir yönü de karabasan olarak gördüğü “siyah giysili adamın kendisini kovalaması”dır (ABA, 41). Anlatıcı kadının yolun kenarından duyduğu sesle (bu gerçekte yandaki yatakta yatan kadının sesidir) tekrar gerçeğe geçilir. Anlatıcı yandaki “teyzeye konuşurken siyah giysili adamın” (ABA, 41) tekrar belirmesi bir kez daha düşe geçişi anlık bir şekilde gerçekleştirir. Öykünün mekânı da oda ve avuç içi arasında gidip gelir. Avuç içi, kâbusların mekânı iken hastane odası öykünün kurgusal gerçekliğinde (anlatıcının uyanık halinde) gerçekleşen olayların mekânı olur. Öykünün karabasan üzerine bina edilen yapısı kadının kişisel tarihi ile de bağdaştırılabilir. Anlatıcının ben dili ve otobiyografik geçmişi de bu savı destekler. Anlatılarda iç mekânların kullanılmasının tutsaklık, yersizlikle bağdaştırıldığı, yazma/yaratıcılık temalarıyla edebileştiğini öne süren Jale Parla’ya göre, “Bu edebileştirmede yazarların en sık başvurdukları motif de rüya, çoğunlukla da karabasadır. Bütün kadın yazarların anlatılarında tarih, uyanamadıkları bir kâbus olarak belirir. Kadınların iyi bildiği, iyi kullandığı bir dildir küçük odalarda yatakta görülen düşlerin dili” (Parla, 2004: 185). Yazarın anlatıcısına gördürdüğü kâbus, Freud’un üç kategoriye (fizyolojik isteklerin gerçekleştirilmesine yönelik üstü örtülmemiş rüyalar, psikolojik isteklerin gerçekleştirildiği üstü örtülmüş rüyalar ve endişe rüyaları) ayırdığı rüyalardan biri olan bedensel gereksinimlerin giderildiği bir rüya olup korkunun temsili olan siyah giysili adam ile endişe rüyasına dönüşür. Endişe rüyaları da “egoyla uyumsuz bilinçaltı isteklerinin, bilinç alanına sızması ve bu duruma egonun kaygı duygusuyla karşılık vermesi olarak tanımlanabilir. Freud önceleri, kişinin yaşadığı endişe duygusunun bastırma mekanizmasının bir sonucu olduğunu düşünmüşken, sonradan aslında endişenin bastırmaya (repression) yol açtığı kanısına varmıştır” (Cebeci, 2004: 292). Öyküde bastırılmak zorunda kalınan susuzluk, rüyanın tetikleyicisi olarak kurgusal gerçeklik katmanında yer alır. “Mutluluk” öyküsü de “Acının Öyküsü”yle tematik ortaklık kurarak susuzluk dürtüsü üzerinde gelişir fakat rüya anlatımına yer verilmez. Anlatıcının kâbuslarının bittiği ve hastaneden kurtuluşunun sebep olduğu mutluluğu anlatan bir öyküdür.

İlk dönem öyküleri arasında yer alan “Bu Kentin Sokakları”, anlatıcının “horoz öt”mesi (ABA, 114) ile başlayıp aynı sesin duyulmasıyla son bulan uzunca bir ‘rüya metni’dir. Öykünün girişinde, okunacak olanın bir düş olduğu bilgisi, “düşümde buldum seni. İşte onun öyküsünü yazdım. Al, oku” (ABA, 114). sözleriyle verilir. Anlatıcı düşünde Ankara’yı sokak sokak, semt semt dolaşır. Yoğun bir kent imgelemi ile Nazlı Eray’ın fantezi gerçekliğine uygun anlatım biçimiyle gezmeyi seven anlatıcı yapısı tekrar ortaya koyulur. Rüya; Etlik, Sıhhiye,

Kızılay, Çankaya, Küçükesat gibi semt adlarının yanında Akay Yokuşu, Karanfil Sokak, Gima'nın önü, Kenedi Caddesi, Konur Sokak, Kızılırmak caddesi ve Gençlik Parkı gibi geniş bir zeminde gerçekleşen gezintiler içerir. Yazarın durmaksızın anlatıcılarını dolaştırması bu öyküde olduğu gibi bir arayışın sonucu olarak ortaya çıkar.

Düş ve Arzu

Freud, düşün içeriğini belirleyen ana devitkenin uyarılma olduğunu söyler. Bu uyarılmalardan biri içsel uyarılmadır ki bunun açılımı “arzu-ihtiyaçtır” (Tükel, 2000: 17). Anlatıcının gördüğü düşte de sevgilisi olduğu, “çok heyecanlandım seni görünce” (ABA, 125), “sen hep bana bakıyorsun. Galiba tutkunsun bana” (ABA, 126), sözlerinden anlaşılan şahısla birlikte olma özlemi, düşün içeriğinin belirlenmesinde başat rol oynar. Öykünün büyük bölümünü kapsayan cadde ve semt isimlerinin kullanım sıklığı, içselleştirilmiş kent imgesiyle açıklanabilir. Ahmet Oktay'ın ‘kent patolojisi’ söylemine isnad edilebilecek bu tarz anlatımlar, “olay örgüsünün zayıflayarak ben öyküsel ve öz öyküsel anlatımın egemen konuma” (Oktay, 2002: 84) gelmesine sebep olur. Gerek anlatımın ben merkezli oluşu gerekse anlatıcının “Sihhiye’deki bir devlet dairesinde çalıştığı” (ABA, 115) bilgisinin yazarın tercüme bürosundaki memuriyet yıllarına yönelik otobiyografik izleklerden olması ben’in, arzularıyla birlikte merkeze alındığı öykülerden biri olduğu ihtimalini güçlendirir.

Anlatıcı düşlerinden hareketle kurgulanan öykülerin yoğun olarak yer aldığı *Aşk Artık Burada Oturmuyor*'un “Pazartesi Gecesi Düşü”, “Adamkaçtı”, “Dün Gece ve Bu Sabah” öyküleri de bütünüyle rüya anlatımından oluşur. Bu öyküler içinden “Adamkaçtı”nın incelenmesi yazarın gördürdüğü düşlerin genelini kapsayacak göstergeleri içermesi açısından önemlidir. “Adamkaçtı”da anlatıcı, gece yarısı duyduğu “Yürek parçalayan feryatla yatağından sıçra”yarak (AABO, 80) uyanır. Karşı komşudan gelen “Adamkaçtı! Adamkaçtı!” feryatları anlatıcının iç gerçekliği ile ortaklık arz eder: “O an yüreğim paralandı. ‘Ben de aynı durumdaydım. Benimki de kaçtı gitti.’ diyecektim, diyemedim. Boğazıma bir şey düğümlendi. Gözlerimden yaş fışkırdı” (AABO, 82). Anlatıcı kaçan adamın fotoğrafını alarak otobüs terminaline gider ve “Aydın Turizm’in 12:30 arabası”nda (AABO, 85) kaçan adamı bulur, yanına oturur. Otobüsün Aydın’a ait olması tesadüfi değildir. Anlatıcının sevgilisinin Söke’li oluşuyla ilgilidir. Bir süre sonra anlatıcının nihaî hedefi olan sevgiliye kavuşma arzusu gerçekleşir. Olağanüstülüğe geçişi sağlayan ‘birdenbirelik’ yine devreye girer ve anlatıcı yanındaki boş koltukta birçok öykünün leit-motivi olan parmak büyüklüğündeki sevgilisi Ali’yi bulur. Yanı başından gelen “Uyandın mı?” (AABO, 87) sesi yaşananların rüya olduğunu ele verir. Fakat öykünün sonunda anlatıcının “Gece bitmişti. Yatağımda doğruldum” (AABO, 88) ifadesi otobüste uyanışla bitirilen rüyanın da bir rüya olduğunun fark edilmesine yol açar. Yani öykü düş içinde düşü anlatır. Anlatıcının düşü psikanalitik kurama göre iki ayrı perspektifle açıklanabilir. 1-Anlatıcının rüyası tamamen cinsel muhatabını bulma arzusuna yöneliktir. Freud’un, düşlerin tetikleyicisini üç farklı etmene dayandırdığı söylenmişti. “[H]er rüyanın, o rüyanın görüldüğü gecenin öncesindeki yaşantısı ile bir temas noktası olduğunu... ancak, ‘rüya günü’ndeki olayların bir rüyaya ön ayak olabilmesi için, o olayın, erken çocukluk dönemine dek uzanan geçmişteki yaşantıları anırtması gerekir (...) Böylece rüya; bir olayı rüya malzemesi olarak kullanırken gelişigüzel davranmaz; geçmişle bağıntılı olan ama bugünü de belirleyen bir çatışmayı ele alır” (Sunat, 2000: 84). Bu görüş yine Freud’a ait ikinci bir görüşle birleşince öykünün düşünüyü açımlayıcı bir bütünlük oluşturacaktır. 2-Freud’un “her düşün bir istek doyurmayı temsil ettiği biçimindeki görüşü, düş kuramının temelidir (...) Bilinçli bir istek, ancak aynı doğrultuda bir bilinçdışı isteği

uyandırmayı ve ondan takviye almayı başardığında bir düş kışkırtıcısı haline gelir. Zihinsel işlevi belirleyen iki kuraldan biri olan ‘haz ilkesi’, organizmanın enerji boşaltımı yoluyla gerginliği azaltarak acıdan kaçınma ve haz arama eğilimi olarak tanımlanabilir. Zihinsel işlevi belirleyen ikinci kural olan ‘gerçeklik’ ilkesi ise, organizmanın, gerçekliğin dayattığı koşullar nedeniyle engellenmesi (frustration) ve buna ilişkin deneyimleri sonucunda oluşur. Haz ilkesini dış gerçekliğin taleplerini karşılayacak biçimde değiştirir. Haz ilkesi gereğince, gerginliğin giderilmesi zevk olarak yaşanır ve düş bu tarzda gerginliğin giderilmesinin bir örneğidir. İstek ise, gerginliğin boşalımının bir aracıdır. ‘İsteğin doyurulması’ kavramı yoluyla haz ilkesi, kişinin arzularının bir parçası olarak, kişinin amaçlı etkinliğiyle bütünleşir” (Tükel, 2000: 15). Öykünün gösterenleri sevgiliyi bulmaya yönelik arayışın düşte sonuçlandırılmasına işaret eder. Bu, arzunun gerçekleşmesidir. Ayrıca düşün kaynağını, haz nesnesi olan erkeğin, oedipal dönemden kalma baba imgesi yerine aranan sevgilinin geçmesine dayandırmak mümkündür. Anlatıcının sonundaki “Ne olur acı çekmeyeyim bugün” (AABO, 88) cümlesi bunun ruhsal gereksinimin tetiklemeyle oluşan bir düş olduğunun göstergesidir. “Nazlı Eray’ın düşleminde olduğu gibi düşlerinde de kahramanları aracılığıyla istek gerçekleştirmeye yöneldiği söylenebilir. “Dün Gece ve Bu Sabah” öyküsünün “Kan ter içinde uyan”ıp “sarsıla sarsıla ağla”yan anlatıcısı çektiği aşk acısını, ardından koşup yetişemediği sevgilisiyle konuşamamanın ıstırabını bir düşle anlatır” (Balık, 2015: 99).

Bir düş olduğu başlığında verilen “Pazartesi Gecesi Düşü” öyküsü ise “Adamkaçtı” öyküsündeki Ferhunde Hanımlarda gerçekleşen olağan dışlıklar üzerine kurulur. Olayların düş oluşu nasıl olduğu sorusunu baştan gereksiz kılar. Anlatıcı, komşusu Ferhunde Hanım’ın evine kahve içmelere gider. Bu zamanlardan birinde “çocukken mandalınayı çekirdekleri ile birlikte yediği için burnundan ve kulaklarından mandalina filizleri sarkan” (AABO, 90) on yedi yaşında bir çocuk, “üstünde ‘gidenler geri gelir’ yaz”an (AABO, 90) ve içinden ortaokuldaki sevgilisi Edis’in çıktığı bir televizyon, fal bakmak için kapatılan “fincanın içinden fırlayıp çık”an (AABO, 91) son sevgili, falda görülen düşmanların yılan olarak odanın içinde görülmesi, “siyah-beyaz televizyonun içinden eski bir saz heyetinin çık”ması (AABO, 93), anlatıcı ve sevgilisinin el ele tutuşup evden çıkarken birden New York’u görmeleri, gibi bir dizi olağanüstülüğe yer veren öykünün anahtarı eski televizyonun üzerinde yazan ‘gidenler geri gelir’ yazısıdır. Çünkü düş, hem anlatıcının sevgilisi Doktor Ali’yi hem de Ferhunde’nin kaçan erkeği Hüseyin’i geri getirme işlevi görür: “Senin elinden tuttum, açık kapıdan dışarıya fırladık. Biz tam çıkarken Aydın’lı Hüseyin nefes nefese eve dönmüştü” (AABO, 93). Öykünün henüz başında, yaşananların düş mü gerçek mi oluşunun pek önemli olmadığı anlatıcının “Tüm bunlar gerçekten olmuşlar mıydı, yoksa hepsi, o gece yatmadan önce yarısını kırıp yuttuğum yatıştırıcının beynimde oynadığı oyunlar mıydı? Bence bunların üstünde burada durmaya hiç değmez” (AABO, 89) sözleriyle dile getirilir. Anlatıcı için önemli olan arzusunu gerçekleştirmektir, nasıllığıyla ilgilenmez.

Nazlı Eray, anlatıcı kahramanının düşlerine “Okuruma Frankfurt Mektubu” gibi gezilere yaslanan öyküsünde de yer verir. Bu öyküde de anlatıcı, düşünde tanıştığı Fraulein Hildegard isimli fahişeye iç dünyasını açar. “Copa Cabana” öyküsü de, yeni sevgilisinin koynunda uyuyan anlatıcının eski sevgilisi Haydar Bey’in “intihar eden fotoğraf”ının ardından gördüğü manzaranın oluşturduğu karabasanı odağa alır. Öykü, sevgilisinin “Ne var, nasılsın?” (HD, 49) sorusunun ardından “yatakta oturmuş tir tir titre”mesiyle (HD, 49) son bulan bir düşün anlatımıdır.

Nazlı Eray kimi öykülerinde anlatıcı konumuyla farklı dünyaları olan insanların düşlerinin içinde yer alır. “Yoldan Geçen Öykü” bunlardan biridir ve anlatıcının doğum günü

gerçekliğinden kaynaklanır. Öykü, şatafatlı bir partinin olağandışı biçimde ‘yoldan geçen bir öykü’ tarafından anlatılmaktadır. “Bir Yaz Gecesi Rüyası” (YGÖ, 198) başlıklı öykü de “İstanbul’un ünlü işadamlarından Sadullah Büyükgöz’ün Boğaz’daki yalısında gördüğü bir rüya”dır (YGÖ, 198). Öykü, Rüya’nın anlatıcısı onu da kapsayan rüyayı yani kendisini anlatılmaktadır. Bir anda anlatıcı kendisini Sadullah Bey’in rüyasının içinde bulur. Rüya, sosyetenin alımlı ve güzel bayanları ile şık erkeklerinin davet edildiği gösterişli bir partidir. Orkestranın valsler çaldığı partide yazarın birçok öyküsünün değişmeyen kahramanlarından Maraş dondurmacısı kılığında Hintli Dilip, loto milyarderi Hidayet Münir, Baron Mösyö Esterhaze ve araştırmacı Recep Eğilmez de bulunurlar. Parti anlatıcısı için düzenlenmiş sürpriz doğum günü partisidir. Anlatı, Sadullah Bey’in düşü de olsa yazarın biyografik vasıflarının hâkim olduğu bir öyküdür. Anlatıcısı bakan konukların onun hakkında “Rahmetli Süreyya Hanım’ın biricik torunu (...) Servet aileden geliyor (...) Yazılar yazıyormuş” (YGÖ, 201) bilgisini verirler. Anlatıcının kendi tasvirini yaptığı pasajların yoğun narsistik dürtüyle verilmesi de kurgunun farklı bir cephesine işaret eder: “havuzun kabinlerinin oradaki bir boy aynasının önünden geçiyorduk. Şöyle bir göz attım; saçlarım tepeye toplanmıştı, inciler ve pırlantalarla işlenmişti sanki tüm başım. Boynumda, altın ve gümüşten birbirine dolanmış iki yılanı gösteren bir gerdanlık vardı. Aynada kendimi görünce, topluluktaki en havalı kadın olduğumu anlamıştım” (YGÖ, 201). Nazlı Eray kadınlarının tipik özelliği olan cazibeli ve alımlı oluşu kendisi için düzenlenen partinin atmosferi üzerinden yinelenir. Anlatıcı partide yoldan geçen öyküyle karşılaşır ve rüyanın bittiğini, Sadullah Bey’in uyandığını söylemesiyle öğrenir. Öykü zamanının, anlatıcının doğum günü olması düşün kışkırtıcısı olmuş ve arzulanan parti gerçekleşmiştir.

Nazlı Eray’ın düşleri kahramanlarını mutlu kılmayı, düşte de olsa isteklerinin doyurulmasını amaçlar. “Viva Brazil”, memur Emin’in mutsuz bir iş ve aile yaşamının yanı sıra cinsel doyumsuzluğunu da gideren düşün anlatır. Fakat bu düşün sıra dışılığı, amacı “erkeklerin düşlerine girip, oynak bir Latin Amerikan ezgisi eşliğinde sürükleyip götürmek” (EGP, 39) olan revü kızı Marinda’nın düşününe gireceği erkeği kendisinin seçmesidir. Gece karısıyla sırt sırta dönüp uyuyan Emin, düşününe gelen Marinda ile Rio de Janeiro yolculuğuna çıkar. Bu egzotik kentin “tüm barları, avenüer, tüm Copa Cabana şeridi, Atlantik caddesi, Ipanema plajı, Rio Palas” (EGP, 142) gibi eğlence mekânlarında dolaşırlar. Marinda’nın tüm çekiciliğiyle Emin’in sevgilisi olduğu düşün tetikleyicisi, Emin’in karısıyla “uzun zamandan beri ilişki”de (EGP, 40) bulunmamasından kaynaklanan cinsel açlığıdır. Düşün, sokaklarından cinsel çılgınlık fişkıran Rio’da geçmesi doyumun tamamlayıcısı olarak kullanılır.

“Viva Brazil” düş ve gerçek arasında sık sık yapılan geçişler ve her geçişin anlatı açısını değiştirmesiyle sarmal bir yapı arz eder. Düş anlatımı öykü boyunca on bir kez üst-anlatıcı tarafından bölünür. Tanrısal bakış açısıyla başlayan öykü Emin’in anı defterine geçiş yapıldıktan sonra birinci tekil anlatıma dönüşür ve olaylar Emin’in bakış açısıyla verilir. Anı defteri gerçek yaşama ilişkin göndermeleri içerir ve düş ile paralel biçimde ilerler. Emin’in mutsuz olduğu ev ve iş yaşamından kesitler sunan defterden alınan bilgi, memurun müdürüyle yaşadığı geçimsizliği gösterir. Müdürün düşteki karşılığı ise “Marinda’nın önceden tanıdığı samba kralı Garcia” (EGP, 47) olur. Brezilya macerası, Garcia’nın devreye girmesiyle kararmaya başlar. Emin’in Garcia’ya karşı kullanmak amacıyla beline taktığı tabanca, öykünün sonunda “Köşeye atılmış bir gazetenin orta sayfasında, Devlet Su İşlerindeki bir memurun geçirdiği bunalım sonucu müdürü vurduğu” (EGP, 55) haberiyle işlevini öykünün kurgusal geçeceği içinde yerine getirir. “Viva Brazil”, düş-gerçek ilişkisi içinde

değerlendirildiğinde, psikanalitik kurama dayanan, düşlerin arzu-istek doyurma işlevini yerine getirilmiş olur.

Radyo Oyunları ve Düşler

Nazlı Eray'ın rüyayı fantastiğe geçişte etkin bir şekilde kullandığı metinlerin bir kısmı da radyo oyunlarıdır. Eray, kendine özgü fantezist tutumunu radyo oyunlarından oluşan *Kuş Kafesindeki Tenor*'da yer alan metinlerde de uygular. Eserde yer alan oyunlarda Düşler Dükkânı adıyla rutin programlar yapan anlatıcı, kendisine gönderilen mektuplar aracılığıyla, farklı konumlardaki insanların düşlerini aktarır. Sözelimi "Gladyatörler Kulisi" adlı oyun, Düşler Dükkânı'nın sunucusuna o gün bir delikanlı tarafından radyoda okunmak için verilmiş bir "düş zarfında" yazılı olanlardır. Zarfta İmparator Caligula devrinde Roma'da gladyatörlük yaparak hayatını kazanan iki arkadaşın macerası anlatılır. Düşten çok fanteziye yaslanan bu oyunun dışında "Rüknettın Bey'in Düşü" gerçek ile rüyanın iç içe geçirildiği ve şaşırtıcı bir şekilde ailevi sorunlara dönüşen bir radyo oyunudur. Rüknettın Bey gördüğü ilginç rüyada "genç, yakışıklı, prens gibi bir holding sahibi" (KKT, 7) olan Acar ile evlenir. Rüknettın karısının uyandırmasıyla gerçeğe döner, gelin olduğu düşünür anlatırken rüya ilerleyişini sürdürmektedir. "Geriden bir yerden kayınvalidenin ve düğün evinin gürültüsü" (KKT, 10) duyulur. Sahne değişerek gelin Rüknettın'ın kaybolduğunun farkına varan damat Acar'ın arayışını anlatan düşteki düğüne dönüşür. Rüknettın tekrar uykuya daldığında rüya kaldığı yerden devam eder ve anlatı düş gerçekliği ile sürüklenir. Evlenme düşüne "Babam para sıkıntısından bunalmıştı şu son aylarda. Benim nişan masraflarım, evin badanası, daraldı adamcağız. Gördüğü düşün anlamı bu işte" (KKT, 9) şeklindeki psikanalitik açılım Rüknettın Bey'in kızı tarafından yapılır. Nazlı Eray yine ekonomik sıkıntıların giderilmesi ve arzuların gerçekleşmesini rüya kanalıyla ortaya koyar.

Kuş Kafesindeki Tenor'da yer alan metinlerden "Düş İnsanları: Sen ve Ben" oyununun kâbusa dayalı içeriği, rüyanın dikkat çekici yansımalarından birini barındırır. Anlatı, boş bir karakolda, anlatıcı (ben) ve sen (o) dediği şahısla, biri şikâyette bulunmak öteki teslim olmak için geldikleri karakolda rastlaşmalarıyla başlar. Önceki gece düşünde bir adam öldürdüğü için teslim olmaya gelen O ile dün geceki düşünde öldürüldüğü için şikâyete gelen Ben arasında geçen diyalogda bir süre sonra O'nun Ben'i öldürdüğü ortaya çıkar. Cinayet yine Nazlı Eray şablonuna uygun biçimde kadın yüzünden işlenmiş bir aşk ve kıskançlık cinayeti olup gazetelerin üçüncü sayfa haberlerini anımsatır. Aysel'i seven iki kişinin karakolun boş olduğunun hayretle farkına varmaları mekânın da düşün devamı olduğu sonucunu verir. İkisi de aynı düşte yer alan Ben ve O, isimlerinin ve fiziksel görünümünün birebir aynı oluşunun farkına varılmasıyla bunun, bir insanın bölünmüş kişilikleri olduğunu, olayın da cinayet değil intihar olduğunu gösterir. Ben'in "Karakol da bir düştü. Anlamıştık. Anlamıştı. Anlamıştım" (KKT, 103) sözlerinden, yaşananların da bir düş olduğu ortaya çıkar. Oyunun sonunda "Ben: Yatağımda doğrudum. Ter içinde kalmıştım. Ne tuhaf bir karabasandı" (KKT, 104) demesiyle düş olduğu söylenen karakol macerasının da bir düş olduğu açıklanır. Oyunun düş içinde düşü anlatan yapısıyla anlatıcının aşk yüzünden çektiği düşsel travmanın sonucu olarak ortaya çıkmış olduğu düşünülebilir.

Sonuç

Yakın dönem Türk öykü ve romanına farklı bir soluk kazandıran Nazlı Eray, yetmişli yıllardan bu yana yakaladığı fantezist çizgisini edebiyat yaşamının her döneminde korumayı bilmiştir. Öykülerinin genelinde özellikle kendi yaşamını merkeze alan yazar için gerçeklik sadece dönüştürülmesi, oyun oynanması gereken ana damar olarak yer alır. Eray, reel olanı sadece bir basamak ve fantezi dünyasına geçiş koridoru olarak kullanır. Nazlı Eray, öykülere hâkim kıldığı fantezilerini üretirken ve fantastik bir atmosfer yaratırken öncelikli olarak rüyalardan yoğun bir biçimde faydalanır. Fantezileri besleyen rüyaların Nazlı Eray öykülerindeki belirgin işlevi ise istek gerçekleştirme yordamıdır. Özellikle bazıları birer rüya metni olan öykülerinde düş'ün, kahramanın arzularını gerçekleştiren ve kökeni ruhsal veya fiziksel gereksinimlere dayanan bir yapısı vardır. Rüyaların önemli bir kısmı yazar gerçekliğiyle bağ kurularak kurguya aktarılır. Otobiyografik göndermelerin yoğun olduğu öykülerde anlatıcının veya öykü kişilerinin düşleri, arzu-ihtiyaç ilişkisini önceleyen türdendir. Öte yandan otobiyografik izleklerin kaynaklık ettiği düşler, yazarın kurgusal yaratımının hangi dürtülerden kaynaklandığını ele verecek şekilde bilinçaltına yönelik çıkarımlara da imkân tanır. Eray, rüyanın olağanüstü olana kapı aralama olanaklarını kullanarak imkânsıza, olağanüstülüğe, fantastiğe geçiş yapar ve burada kurgusal yaratımdaki temel hedeflerinden birini gerçekleştirmiş olur. Onun kurgulanmış rüya anlatılarında sıradan insanın istekleri, beklentileri, arzuları, hedefleri gerçekleştirilerek onların mutlu kılınması sağlanır. Bunu yaparken de gerçek olandan gerçektışına -rüyalardaki gibi- görsel imgelerin hızlı bir şekilde değişmesi yoluyla geçilir. Netice itibariyle Nazlı Eray'ın öykücülüğünün anahtar kavramlarından biri olan fantezinin temel kurucu öğelerinden birinin rüya olduğunu, rüya formunun kurgusal yaratımda yazara geniş olanaklar sunduğunu söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Arslan, N. (2008). *Nazlı Eray Bir Okuma Denemesi*, Ankara: Phoenix Yayınları.
- Balık, M. (2015). *Nazlı Eray'ın Öykülerinde Düş ve Gerçek*, Ankara: Gece Kitaplığı.
- Cebeci, O. (2004). *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Eray, N. (1991). *Geceyi Tanıdım*, İstanbul: Can Yayınları.
- Eray, N. (1996). *Kuş Kafesindeki Tenor*, İstanbul: Can Yayınları, II. Basım.
- Eray, N. (1976). *Ah Bayım Ah*, Ankara: Bilgi Yayınevi, I. Basım.
- Eray, N., (1992). *Eski Gece Parçaları*, İstanbul: Can Yayınları.
- Eray, N. (1993). *Yoldan Geçen Öyküler*, İstanbul: Can Yayınları, 3. Basım.
- Eray, N. (1994). *Aşk Artık Burada Oturmuyor*, İstanbul: Can Yayınları, 5. Basım.
- Freud, S. (2004). *Düşlerin Yorumu II*, (Çev. Dr. Emre Kapkın), İstanbul: Payel Yayınları, 3. Basım
- Gürbilek, N. (2004). *Kör Ayna, Kayıp Şark*, İstanbul: Metis Yayınları I. Basım.
- Parla, J. (2004). "Tarihçem Kâbusumdur! Kadın Romancılarda Rüya, Kâbus, Oda, Yazı", *Kadınlar Dile Düşünce Edebiyat ve Toplumsal Cinsiyet*, (Der: Sibel Irzık-Jale Parla), İstanbul: İletişim Yayınları, s. 179–200.

Sorlin, P. (2004). *Düş Söylemleri*, (Çev. Sühâ Sertabiboğlu), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, I. Baskı.

Sunat, H. (2000). “Yaratma Sorunsalı”, *Psikanaliz Yazıları-Yüzyıl Sonra Düş ve Düşlerin Yorumu*, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Tükel, R. (2000). “Düşlerin Yorumu Üzerine”, *Psikanaliz Yazıları-Yüzyıl Sonra Düş ve Düşlerin Yorumu*, İstanbul: Bağlam Yayınları

Field : Literature

Type : Review Article

Recieved: 13.09.2016 - *Accepted*:15.11.2016

Eski Anadolu Türkçesi Tıp Metinlerinden *Kitâb-ı Kehhâl-nâme-i Nurü'l-Uyûn*'da Hacamat¹

Zahide PARLAR

Yrd. Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bartın, TÜRKİYE

E-posta: zokun@bartin.edu.tr

Öz

Hacamat; sağlığın korunması ve hastalıkların tedavisi için *vücutun herhangi bir yerini hafifçe çizip üzerine boynuz, bardak veya şişe oturtarak kan alma* işlemidir. Bazı hastalıkların tedavisinde ve koruyucu hekimlikte uygulanan genel bir tedavi yöntemi olan hacamat, Hz. Peygamber tarafından bizzat yaptırılan ve tavsiye edilen bir tedavi metodudur. Eski çağlardan beri hekimler tarafından farklı uygulamalarla kullanılan bir tedavi yöntemi olan hacamat, tıbb-ı nebevîden esinlenerek İslam hekimleri tarafından da geliştirilerek kullanılmıştır. Bu tedavi usulüne Osmanlı tababetinde sıkça başvurulmuş ve tıp yazmalarında da kendisinden bahsedilmiştir. Bu tıp yazmalarından biri olan *Kitâb-ı Kehhâl-Nâme-i Nurü'l-Uyûn* adlı eser sağlığın korunması ve hastalıkların tedavisini ele almaktadır. Bu çalışma kapsamında bu eserde Osmanlı tababetinin önemli bir tedavi usulü olan hacamatın hangi hastalıkların tedavisinde ve nasıl kullanıldığı ele alınacaktır. Tespit edilen bilgiler ışığında gerek Türk dil ve kültürü gerekse bilim ve tıp tarihi çalışmalarına katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hacamat; Osmanlı tıbbı; tıp yazmaları

¹ Bu makale, 13-16 Ekim 2016 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen Uluslararası Avrasya Spor, Eğitim ve Toplum Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

Bloodletting (Al-hijaamah) in one of the Old Anatolian Turkish Medical Texts: *Kitâb-ı Kehhâl-nâme-i Nurü'l-Uyûn*

Abstract

Al-hijaamah (blood letting) is a depletion operation of blood to protect our health and treat our diseases by straching any part of our body softly and settling hornes, glasses or ampullas on it. Bloodletting which is implemented for treatment of some diseases and preferred by preventive medicine is a general treatment method preferenced and recommended by Hz. Muhammed himself. Blood letting -used as a treatment method by physicians with different styles since old times- was also used in an enhanced way by muslim pyhsicians with reference to *Al-Tibb al-Nabawî (The Medicine of the Prophet)*. Blood letting was used in a widespread manner in the art of Ottoman medicine and besides took place in medicine manuscripts. The work titled *Kitâb-ı Kehhâl-Nâme-i Nurü'l-Uyûn* is one of these medicine manuscripts and handles protection of health and treatment of diseases as well. Within our study, we will discuss how and for which disease treatments bloodletting was used, which was an important treatment technique in the Ottoman medicine. In the light of these knowledges, it is aimed to contribute to both Turkish Language and Culture and to the history of medicine and science studies.

Keywords: Bloodletting, Ottoman medicine, medicine manuscripts

Giriş

Hacamat; sağlığı korumak ve hastalıkları tedavi etmek amacıyla *vücutun herhangi bir yerini bu iş için yapılmış bir âletle hafifçe kesip çıkan kanı boynuz, bardak vb. ile çekmek sùretiyile kan alma* (Ayverdi & Topaloğlu, Ahmet, 2006, s. 1131) işlemidir. Geçmiş 5 bin yıl öncesine kadar götürölen bu tedavi metodunun ilk kez nerede ve ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Hacamatın sistemli olarak ilk defa Mısırlılar tarafından kullanıldığı, o döneme ait bazı belgelerden tespit edilmiştir (Akdağ, 2014/14, s. 170). Eski çağlardan beri hekimler tarafından farklı uygulamalarla kullanılan bir tedavi yöntemi olan hacamat, tıbb-ı nebevîden hareketle İslam hekimleri tarafından da geliştirilerek kullanılmıştır. Galen tıbbına göre (humoral patoloji) vücutta yer alan dört unsurun (anasır-ı erbaa: kan, balgam, sarı safra, kara safra) her insanda benzersiz bir şekilde karıştığı ve kişiye özel bir denge oluşturduğu düşünülmektedir. Bu denge oluştuğu müddetçe kişinin sağlığının korunduğu; bu dengenin bozulması durumunda ise hastalıkların ortaya çıktığı düşünülmekteydi. Bu yaklaşıma göre hacamat tedavisi de vücutta bu dengenin yeniden kurulmasını sağlamak amacıyla yapılmaktaydı. Bu bakımdan Osmanlı tıbbında bu tedavi, vücutta biriken ve atılmadığı takdirde hastalık yapan zararlı maddelerin vücuttan uzaklaştırılması veya vücuttaki eksik maddelerin tamamlanması esasına göre uygulanmaktadır. Bu esaslar doğrutusunda uygulanan tedavi usullerinden *müşhil, kusturma, lavman, hamam, masaj, diyet ve hacamat* sıkça kullanılanlar arasındadır. Bu usullerden biri olan hacamat Osmanlı tababetinde yaygın olarak kullanılmış ve tıp yazmalarında da kendisine yer edinmiştir.

Hacamat Nasıl Uygulanır ve Hangi Hastalıkların Tedavisinde Kullanılır?

Hacamat ile tedavi usulünde kan almak yahut vücutun istenen yerine kan toplamak için, küçük bir fanus ters tutularak içine sùratle sokulup çıkarılan bir alev vasıtasıyla havası boşaltıldıktan sonra vücuda kapatılmakta, böylece kanın, üzerindeki hava basıncının azaldığı o bölgeye hücum etmesi sağlanmaktadır. Eğer amaç sadece kan toplamak değil kılcal damarlardan kan almaksa fanus, o bölge bir bıçakla çizildikten sonra kapatılır ve bu durumda kan iç basıncın etkisiyle kolaylıkla dışarı çıkar, yani fanus tarafından emilmiş olur. Bu işlemlerden birincisine “kuru hacamat”, ikincisine “kanlı hacamat” denir. Ancak Türkçede hacamat denilince akla daha çok ikincisi; yani atar ve toplardamarlardan fazla miktarda kan alınması gelmektedir ki bunun adı Arapçada fasddır; bu işi yapana da fassâd adı verilir. Türk halkı arasında kuru hacamat için “şişe çekme” tabiri kullanılır (Köse, 1996, s. 422). En eski dönemlerden günümüze kadar, birçok rahatsızlığın tedavisinde fassd ve hacamat yöntemleriyle hastalardan kan alma işlemi gerçekleştirilmiştir. Vücuttaki kirli kanı dışarı atmak veya kan fazlalığını azaltıp vücuttaki dört unsurun dengeli olmasını sağlamak amacıyla uygulanan bu tedavi usulü Hz. Peygamber tarafından da yaptırılmış ve yaptırılması tavsiye edilmiştir. Bu sebeple tıbb-ı nebevîde yer alan tedavi usullerindedir (Köse, 1996, s. 422). Tıbb-ı nebevîde iki omuz başı arasından kan aldırarak; omuz ve boğaz ağrılarına, omuzdaki şahdamarı kollarından olan damarlardan kan aldırarak; baş, diş, kulak, burun, boğaz ve göz ağrılarına, çene altından kan aldırarak; yüz, diş ve boğaz ağrılarına, ayak üzerinden kan aldırarak; uyluklar ve bacaklardaki yaralara [...] boyundaki şah damarından kan aldırarak; dalak ağrısı, nefes darlığı ve alında meydana gelen ağrılara karşı faydalı olduğu belirtilmiştir (Karabulut, 2006, s. 378). Günümüzde de vücuttaki belirli hacamat noktalarına uygulanmakta ve farklı hastalıklara iyi geldiği belirtilmektedir: kafadan yapılan hacamat; unutkanlık, dikkat dağınıklığı, asabiyet, depresyon, kanser, şeker; başın orta kısmı; unutkanlık, migren, baş ağrısı; başın iki kulak arkası; baş dönmesi, kulak çınlaması, Alzheimer vb. (Hacamatcımız).

Uzun bir tarihî geçmişe sahip olan hacamat; tıp alanında yaşanan gelişmeler ve değişen tıp anlayışından nasibini almıştır. Hastalıkların teşhis ve tedavisi hususundaki bilgi ve deneyimlerin artması ve değişmesiyle birlikte hacamatla tedavinin uygulama alanı da daralmıştır. Klasik dönemlerde ihtiyaca binaen daha fazla ilgi gösterilen bu tedavi şekli günümüzde İslam ülkelerinde bu iş için açılmış özel kliniklerde uygulanmaktadır. Ayrıca Çin, Malezya, Almanya, İngiltere, Avustralya gibi ülkelerde de yaygın olduğu ve bu alanda araştırmalar yapıldığı bilinmektedir. İran ve Azerbaycan gibi bazı doğu ülkelerinde ise hekimler ve sertifikalı uzmanlar tarafından yapılmaktadır (Şeker, 2013, s. 164).

Kitāb-ı Keḥḥāl-Nāme-i Nūrū'l- 'Uyūn'da Hacamatla Tedavi

Kitāb-ı Keḥḥāl-Nāme-i Nūrū'l- 'Uyūn adlı eserde hacamatla tedavi hususuna geçmeden önce eser hakkında kısaca şu bilgiler verilebilir. Yazarı ve istinsah tarihi belli olmayan eserin tek nüshası mevcuttur. Eser, harekesiz nesih ile yazılmış olup 204 varak ve 8 makalattan oluşmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait olduğu tespit edilen eser, bazı ilaçların özellikleri ve etken maddelerinin bulunduğu bitkilerin anlatılmasıyla başlar. Kafatasının anatomisi, sağlığı korumanın yolları, insanın yaradılışı ve gebelikten doğuma kadarki süreç kısaca anlatıldıktan sonra baş ağrısının sebebi, belirtileri ve ilaçları hakkında bilgiler verilmiştir. Sonraki bölümlerde eserin ana konusunu oluşturan göz hastalıkları ele alınmaktadır. Öncelikle gözü tedavi edecek hekimlerin bilmesi gereken hususlarla ve gözün anatomik özellikleri anlatılmış, sonrasında göz ve gözün tabaklarıyla ilgili hemen bütün hastalıklarının sebepleri, teşhis ve tedavileri ayrıntılı şekilde verilmiştir. Eserde hacamatın kullanım yerleri ve şekilleri şu şekildedir:

Eserde öncelikle tıbb-ı nebevîde bu tedavi usulünün önemine işaret edilmiş ve Hz. Muhammed'in (sav) meali “*Şifa üç şeydedir. Bal şerbeti, kan aldırma (hacamat), ateşle dağlama. Ancak ümmetimi ateşle dağlamaktan men ediyorum.*” şeklinde olan hadisinin son kısmına gönderme yapılmış, Hz. Peygamber'in tedavi usulü olarak dağlama yöntemine en son başvurulması gerektiğine dikkat çekilirken hacamat yapılması tavsiye edilmiştir:

Enne ahira'd-devā'i el-keyyu. [39a/02] “Tedavilerin en sonuncusu dağlanmaktır.” (Buhârî, Tıb 3; İbn Mâce, Tıb 23)

Metnin devamında fasd ve hacamat, aşağıdaki hastalıkların tedavilerinde tavsiye edilmiştir:

Sıcak kandan, yani vücutta kanın fazlalığından dolayı meydana gelen baş ağrısının tedavisinin önce ekḥelden (kolun iç kısmındaki ana damarlardan) ya da kifâlden kan aldırılması önerilmiştir. Eğer tedavi başarıyla sonuçlanmazsa, kişinin kuvveti de az olursa o zaman enseden hacamat ettirilmesi ve helile otundan kaynatılarak hazırlanan ilaç gibi müşhiller ile mizaçtaki kabızlığı giderici şerbet ve merhemler tatbik olunması söylenmiştir. Tüm bunlar yapıldıktan sonra bile baş ağrısı devam edecek olursa burun ucundan kan almak veyahut saflardan hacamat ettirmek tavsiye edilmiştir:

Üçüncü bāb ıssı kandan olan baş (2) ağrısın bildürür. Ammā kan galebesinüñ 'alāmet beş nev'dür. (3) Biri baş göz ağır olmak ve daḥi endāmlar süst olup ağır (4) olmaḳdur. İkinci ağunmaḳ, çok gerinmek, esnemekdür. Dördüncü yüz (5) göz kızıl olup tamarlar tolu olmaḳdur. Beşinci ağızda kabarıçıklar, (6) beşereler zāhir olmaḳdur ve daḥi düşinde kızıl renglü nesnelere (7) görmekdür, baş tamarları hacāmat yirleri gicişüp burun (8) kanamaḳ, diş dibleri kanamaḳ, maḳ'addan kan gelmekdür. İlāc (9) oldur kim evvel kifâlden kan alduralar yāḥūd ekḥelden. Eger (10) kuvvet-i 'ömr ü faşl müsā'ide olacaḳ olursa kan hācet (11) miḳdārınca

gidereler, eger kuvvet za'if olacak olursa (12) eñseden hacāmat eyleyeler. Faşd eyledüğinden şoñra maṭbūḥ-ı (13) helileyi yāḥūd gayr müshiller ile ṭabī'at telyin eyleyeler kim yukaru (14) bābda zıkr olındı; şerbet-i ğidā, nuṭūl-ı zamād dükeli ol nev'e (15) dönerilmek gerekdür. Eger bu cemi' tedbirleri itdüğinden şoñra baş [34a] (1) ağrısından bakıyye kalmış olursa burun ucından kan (2) almak gerekdür yāḥūd alnı tamarından yāḥūd sāflardan hacāmat (3) eylemek gerekdür. [33b/01]

Yara ve iltihaptan dolayı meydana gelen baş ağrısının tedavisinde çeşitli tedavi usulleri denendikten sonra başarı elde edilemezse ve iltihaba sıtma da eşlik ederse kişinin kuvveti çoksa ya ekhelden ya da kan aldırılması azsa hacamat yaptırması önerilmiştir:

On beşinci bāb zaḥmdan cerāḥatden mütevellid zaḥmdan [45b] (1) cerāḥatden 'arız olan baş ağrısınıñ 'ilāc oldur kim (2) evvel şol tedbirler eyleyeler kim dimāğuñ zaḥmeti, ağrısı sākin (3) ola cerāḥate gül yağını dürteler ağrısı sākin eyleyüp dimāğı (4) kuvvetlendüre. Eger ağrı be-ğāyet katı müşkil olacak olursa (5) gül yağıyla azacuk sirke karışdurup isti'māl eyleyeler. Eger ağrısı (6) be-ğāyet hadden taşra ğāyet katı olacak olursa sirke ziyān (7) eyler; sebab ol kim sirke başuñ derisini daḥı siñirleri süst eyler, (8) mādde ol sebebden ol mevz'den gitmez. Ve daḥı kulaḥ (9) ağrısı ziyāde olacak olursa eger cerāḥati bitmeyecek olursa (10) cerāḥati bitürmek tedbir eyleyeler; şöyledür kim evvel cerāḥatüñ dört (11) yanınıñ mizācını i'tidāl ile getüreler kim cerāḥat tızcek ḥatm (12) ola. Eger cerāḥatüñ taraf mu'tedil olmayacak olursa (13) bilmek gerekdür kim cerāḥat olmaz. Daḥı şol kimselere kim (14) cerāḥat şoñna ısıtma 'arız olup 'aql daḥı meşq-i şirk (15) olsa dimāğuñ ğışāsında şiş olmak 'alāmetidür. Eger [46a] (1) faşl-ı yıl 'ömr-i kuvvet ü mizāc müsā'adāt idecek olursa (2) derḥāl kifālden kan alduralar yāḥūd ekhelden, eger kan (3) aldurmağa nesne māni' olacak olursa hacāmat tedbirin (4) eyleyeler. [45a/15]

Antik Roma'nın en önemli hekimlerin olan Galen eserde İslam dünyasındaki adı olan Cālínūs şekliyle referans gösterilmiştir. Cālínūs, sancıyla olan baş ağrılarının beyindeki urlardan meydana geldiğini tespit etmiştir. Bu şekildeki sancılı baş ağrılarında maddesi sıcak ve latif olanlar için yatılacak yerin kuru havalı hoş bir yer olması önerilmiş ve de baldırdan hacamat ettirilip başına soğuk merhem sürmek tavsiye edilmiştir:

On sekizinci bāb (13) Cālínūs eydür; sancuyla olan baş ağrısı dimāğuñ (14) veremlerinden 'arız olur... İlāc oldur-kim evvel göreler bu imtilā kankı aḥlātdan (3) 'arız olmuşdur... Eger mādde ıssı ve laṭif olursa anuñ yatacak yir yābis (10) havālu ḥōş olur gerekdür daḥı baldırdan hacāmat itdürüp (11) başına şovuk zamād urmaḥ gerekdür. [50b/12]

Göze su inme hastalığı (karasu-glokom) tedavisinde: Göze su inme hastalığında mil çekilerek tedavi tavsiye edilmiştir; fakat bu hastalığa baş ağrısı, nezle ve öksürük gibi hastalıklar eşlik ediyorsa öncelikle kan aldırma ve ishal ile vücudun bunlardan temizlenmesi ve sonra mille gözün açılması önerilmektedir:

Baş ağrısı zükām ve öksürük gibi (9) ne-kim bunlara beñzer varısa bu mevāni'lerden her kankısı (10) bulunursa evvel gerekdür kim anuñ def'ine meşğul (11) olup bedeni ve dimāğı faşd ve ishālle (12) pāk eyleyeler, andan şoñra kim gözi kadḥ eyleyeceklerdür. [177a/09]

Göze ak düşmesi hastalığı (konjunktivit) tedavisinde; vücuttaki hastalığa sebep olan maddeyi artırıcı ilaçları kullanmamaya dikkat ederek hastalıklı bölgeyi ve de vücudu kan alma ve ishal yoluyla temizlemek tavsiye edilmiştir:

'İlāc (3) oldur kim hiç göze ak düşmesinde ne kan aldurmaḥ gerekdür (4) yāḥūd müshil içmek gerekdür; meger şundan ihtiyāṭ eyleyeler kim (5) tız edviyeler kim isti'māl eylemek sebebiyle

harāret ziyāde olup (6) māddeyi cezb eyleye. Pes bu ihtiyāṭ için bir sebeble istizhār (7) faşd ve ishāl şavablurak ola, ammā göz akınıñ 'ilācında (8) cilā eyleyüp pāk eyleyici edviyeler isti 'māl eyleyeler, ol-kim rakik (9) ola, şakāyiku'n-nu 'mān şuyın ve kañtariyyūn şuyın balla isti 'māl (10) ideler kim mücellādur. [152b/03]

Gözün karniyye tabakasının (kornea, gözün saydam tabakası) içinde meydana gelen yaraların ağrılı, sancılı, büyük ve iltihaplı olanlarının tedavisinde zaman kaybetmeden kīfālden (boynun iki yanında, kanı başa taşıyan aort damarlarından her biri) kan alarak hacamat uygulanması önerilmektedir:

Ammā ol üç nev' kim ṭabaḳa-yı karniyyenüñ bāṭınında (3) olur... (13) Bu nev'lerüñ sebepleri ıssı ve tiz ruṭubetlerden olur ve hem (14) qarhanuñ dükeli envā'ı ağırlarla, sancuyla, zahmetle olur... 'İlāc oldur kim (2) ne vaḳt bu 'alāmetler kim zıkr eyledük bulunacak olursa 'ale'l- (3) te'cil kīfālden kan alduralar, kuvvet miḳdārınca heftede (4) bir kez daḫı yakınrak. [148a02]

Göz akını çevreleyen tabakada (ṭabaḳa-yı mülteḫime) meydana gelen şişin tedavisinde hastanın kuvvetine göre baş damarından kan aldırılması önerilmiştir. Eğer kan alma işlemi zor olacaksa ensesinden veya iki bağırının arasından hacamat ettirilmesi tavsiye edilmiştir:

Sekizinci bāb verdīnc 'illetini bildürür. Şöyle bilesiz kim (12) verdīnc didüğümüz demevī şişdür, ḳapaḳda zāhir olur, (13) gül levn gibi kızıl olur, bu sebebden verdīnc diyü ad virmişlerdür... verdīnc 'illet ṭabaḳa-yı mülteḫimede (12) olur, şişüñ büyüklüğü şol kadar olur kim gözüñ ağı (13) ḫadeḳayı ṭaraldur, iner, gözüñ ḳapağı birbirine irişmez. 'İlāc (14) oldur kim evvel baş ṭamarından kan alduralar, şāḫib- (15) maraḫüñ kuvvet miḳdārınca. Ammā şol kişiye kan [93a] (1) aldurmak müte'azzir ola, eñsesinden ḫacāmat itdüreler, (2) yāḫūd iki bağırınıñ ortasından eger mümkün olursa maṭbūḫ-ı (3) helile vireler, gızādan ihtirāz ideler, laṭif tedbīrler (4) buyuralar. [92b/11]

Göz kapağında meydana gelen sert yumrulardan özellikle uzun süre önce meydana çıkmış olanların tedavisinde şaklarından hacamat yapılması veyahut alın damarından kan aldırılması önerilmiştir:

Ṭoḳuzuncı (2) bāb şulaḳ 'illetüñ esbābını ve 'alāmetini ve 'ilācını (3) bildürür. Şulaḳ didüğümüz ḳapağıñ kenārları ve kirpük dipleri (4) yoğun olup eger bir müddet uzanacak olursa göyünür, yanar gider... Ammā şol kimsenüñ kim 'illet [95a] (1) eskimiş ola, şaklarından ḫacāmat itdüreler, alın ṭamarından (2) kan alduralar ve her gün ḫammāma gireler kim 'azīm fā'ide eyleye.

Kirpik diplerinde meydana gelen kepeğe benzeyen ve zamanla kirpiklerin dökülmesine ve renginin değişmesine sebep olan hastalığın tedavisi için kirpik diplerine neşterle hacamat yapılması önerilmiştir:

Yigirmi birinci bāb sa'fanuñ esbābını ve 'alāmetini (2) ve 'ilācını bildürür. Sa'fa bir 'illetdür kim kirpük diplerine (3) vāḳi' olur. 'Alāmet kirpük diblerinden kepek gibi nesne (4) ḫāşıl olmaḳdur, Türk dilince konaḳ dirler, olur kim sayruk (5) gibi olur, iriñlenür andan şoñra oñulur; vaḳt olur kim (6) kirpükler dökülür, vaḳt olur kim levn gül gibi olur... Eger 'illet eskimiş olsa neşterle kirpük diplerini ḫacāmat (15) eyleye, ḳapağı şekerle ḳazıyalar cereb 'illetin ḳazır gibi, ba'dehu sürmeyi.

Gözün kornea tabakasında meydana gelen farklı türlerdeki küçük sivilcelerin tedavisinde kan alma ve ishal tedavisi önerilmiş, tedaviye soğuk sebzelerin eşlik etmesine dikkat çekilmiştir.

İkinci bāb karniyyede (2) 'ārız olan beşereyi bildürür. O kim ikinci ve üçüncü gışā altında ola (3) ve hem büyük ola, ṭabaḳa-yı 'inebiyyenüñ berāberinde yāḥūd yakınında (4) ola, anuñ āfet 'azım ziyāde olur... muḥarriḳ olup yinür göz yaḳar ve ḳalkar, (6) nütuvv 'illet 'ārız olur... Fi'l-cümle (9) cemī'siniñ mu'ālecesinde şavāblu 'ilāc oldur kim faşd (10) ve işhal eyleyeler, gızālarda şovuk sebzeler yidüreler, mārül (11) ve kāsni ve ısfanāḥ ve toḥmekān ve semiz oti ve ḥıyār ve ḳabaḳ (12) gibi ne kim bunlara beñzer varısa isti 'māl eyleyüp...

Sonuç

Eserin göz hastalıkları üzerine teşkil edilmiş olmasından dolayı göz hastalıklarının tedavisinde hacamatın sıkça kullanıldığı görülmektedir. Yukarıda verdiğimiz örnekler yanında eserin genelinde de gözün farklı tabakalarında farklı hastalıklardan meydana gelen şiş, sivilce, et, yara, iltihap vb.nin tedavisinde öncelikle fasd yapılması yani uygun damarlardan kan aldırılması önerilmiş; bu hastalıkların uzun süre geçmeyenlerinde ise çoğunlukla belirtilen bölgelerden hacamat uygulanması tavsiye edilmiştir. Hacamatın uygulanması için hastalığa ve onun tedavisine göre ense, aort damarı, baldır, alın ve burun damarı gibi bölgeler işaret edilmiştir.

Hacamat, binlerce yıldır devam eden geleneksel bir sağlığı koruma ve hastalıkları tedavi usulüdür. Günümüzde daha çok alternatif tıpla ilgilenen kişiler tarafından yapılmaktadır. Eskiden beri var olan bu tedavi usulünün küçümsenmeden araştırılması ve adı geçen eser gibi tıp yazmalarındaki kullanış usullerinin tespit edilerek günümüz tıp uygulamalarıyla karşılaştırılması önem arz etmektedir. Bu sayede hacamatın günümüzde kullanımı da daha bilimsel temellere oturtulmuş olacaktır.

KAYNAKÇA

Akdağ, A. (2014). Bir Tedavi Yöntemi Olarak "Kan Aldırmak" ve Klâsik Türk Şiirindeki Kullanımı. *Gazi Türkiyat*, 14, Bahar, s. 169-187.

Ayverdi, İ. & Topaloğlu, A. (2006). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 2. cilt. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Baran, Y. (2013). The Leech Craze: The Medicinal Use and Commodification of Leeches in the Nineteenth Century Ottoman Empire. *Tarih*, Boğaziçi University Department of History, 49-75.

Hacamatcınız: <http://www.hacamatciniz.com/hacamat-noktaları/> [Erişim tarihi: 23.09.2016]

Karabulut, A.R. (2006). *Tıbb-ı Nebvî Ansiklopedisi* 1-2, 6. baskı. Ankara: Kozan Ofset.

Kitāb-ı Keḥḥāl-Nāme-i Nürü'l- 'Uyūn, İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri-Tıp, No: 254.

Köse, A. (1996). "Hacamat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 14, İstanbul, 422.

Şafak, O.N. (2010). "İlk Dönem (14. ve 15. Yüzyıl) Türkçe Tıp Yazmalarında Çocuk Sağlığı Hastalıkları ve Tedavileri", *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, İstanbul: Nobel Matbaacılık, 227-311.

Şeker, N. (2013). "Hz. Peygamber'in Hadislerinde Koruyucu Hekimlik: Hacamat Örneği", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 11 Sayı/21, Ocak-Haziran 2013, s. 156- 188.

Unat, Y., Kahya, . (2006). Kan Alma (Venesection) ve Cezeri'nin Kan Miktarını Ölçen Aletleri. Isparta: II. Türk Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi, 30-31 Ekim 2006, <http://www.yavuzunat.com/t/T31.pdf>.

Üçer, M. (1989). "Sivas'ta folklorik tıp ve bunun modern tıptaki, yeri", *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:110, Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi: 27, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, s.253-266.

Yeniterzi, E. (1998). "Divan Şiirinde Sağlık ve Hastalıklarla İlgili Bazı Hususlar", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 4, Konya, 87-103.

Field : Philosophy

Type : Review Article

Received: 09.10.2016 - *Accepted*:05.12.2016

Machiavelli ve Spinoza Bağlamında Klasik Siyaset Felsefesinden Kopuşun Temelleri¹

Yasin PARLAR

İnönü Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Malatya, TÜRKİYE

E-Posta: yasinparlar87@gmail.com

Öz

Modern siyaset felsefesi genellikle klasik siyaset felsefesi olarak bilinen ve çoğunlukla da Sokrates, Aristoteles ve Platon gibi Antikçağ düşünürleri ile Ortaçağ İslam, Yahudi ve Hıristiyan düşünce geleneği arasında bir hesaplaşma içerisine girip temel noktalarda bunlardan ayrılan felsefe anlayışı olarak adlandırılabilir. Yaygın düşünceye göre, bu siyaset anlayışının ilk temsilcilerinden ve öncülerinden biri N. Machiavelli'dir. Machiavelli, Antik dönemin doğa ve buna paralel olarak gelişen erdem anlayışını kökünden değiştirme yoluna gitmiş ya da bu konular hakkında onlardan çok farklı bir şekilde değerlendirmelerde bulunmuştur. Ayrıca kilisenin otoritesini ve siyasetteki rolünün ne olması gerektiğini sorgulayarak Ortaçağ siyaset anlayışından da bir kopuşu gerçekleştirme çabasında olmuştur. Machiavelli'nin bu görüşlerinin bir uzantısı 17. yüzyıl düşünürlerinden Spinoza'da da görülmektedir. Spinoza felsefesinde de birçok bakımdan Antikçağ ile Ortaçağ düşüncesinden kopuşun izlerine rastlanmaktadır. Öyle ki *Teolojik-Politik İnceleme* adlı eserinde çok yoğun bir şekilde Kutsal Kitap eleştirisinde bulunmaktadır. Mucizelerin imkânını reddederek her şeyi doğa olayları çerçevesinde açıklama çabasıyla Modern döneme özgü tutumun ayırt edici özelliklerinden birini kendi felsefesinde ortaya koymuş olmaktadır. Bu çalışma kapsamında bahsi geçen iki düşünürün klasik gelenekle nasıl bir hesaplaşma içine girdikleri ve bu girişimin siyaset felsefesi açısından ne gibi sonuçları beraberinde getirdiği incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Antik dönem, Modern dönem, Spinoza, Machiavelli, siyaset felsefesi

¹ Bu makale, 13-16 Ekim 2016 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen Uluslararası Avrasya Spor, Eğitim ve Toplum Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

The Reasons for the Rupture away from the Classical Philosophy of Politics in the context of Machiavelli and Spinoza

Abstract

Modern philosophy of politics can be considered as a philosophical movement, challenging the philosophy of politics, generally known as the classical philosophy of politics, and challenging mostly the ancient philosophers such as Socrates, Aristoteles, Plato along with the medieval Islamic, Jewish and Christian traditions of thought, and also basically diverging from these traditions of thought. According to the common notion, Machiavelli is one of the pioneers and the first representatives of this perception of politics. Machiavelli preferred either to change the ancient perception of virtue which developed in accordance with the ancients' perception of nature, or interpreted these subjects in a very different way. He also struggled to achieve this rupture from the medieval perception of politics by questioning the authority of the church and its role in politics. A continuum of the Machiavelli's views can be seen in Spinoza who is one of the 17th century philosophers. Through its many aspects, the tracks of this rupture from the ancient and medieval perceptions can be seen in Spinoza's philosophy as well. That is also why he directed harsh criticisms to bible in his *Theologico-Political Treatise*. So presents he one of the distinctive features special to the modern age by rejecting the possibility of miracles and explaining everything within the frame of natural events. In the scope of this study, we will try to examine how these two philosophers challenged the classical tradition and what results their challenge emerged.

Keywords: Bloodletting, Ottoman medicine, medicine manuscripts

Giriş

1. Machiavelli

Machiavelli'nin klasik siyaset olarak adlandırdığı geleneğe yönelik en önemli eleştirilerinden biri, bu geleneğin olan ile olması gereken arasındaki farkı göz önünde bulundurmayıp tamamıyla ütöpik tasarımlar ortaya koymuş olduğudur. Dolayısıyla Machiavelli siyasi gerçekçilik olarak adlandırılabilir bir tutumla klasik geleneğin bu ütöpik ya da idealize edilmiş siyaset tasarısına karşı çıkmıştır. Ona göre siyaset biliminin amacı olması gerekeni düşünüp tasarlamak değil, olanı açıklamaktır: [...] “Birçok kişi gerçekten hiç kimsenin fiilen görmediği ve tanımadığı cumhuriyetler ile prenslikler hayal etmişlerdir. Ama yaşanan durum ile yaşanılması gereken durum arasında o kadar fark vardır ki, olana gözlerini kapayıp yalnızca olması gerekeni görmek isteyen her kimse, varlığını korumaktan çok yok olmayı öğrenmiş olur.” (Machiavelli, Prens, 2006, s. 117).

Böylelikle Machiavelli salt olgular üzerine kurulu bir siyaset anlayışı geliştirip siyasetin iktidara gelmek ve iktidarı korumak hususunda stratejik ve teknik beceri haline gelmesini amaçlamıştır. Bu da siyaset alanının her türlü normatif yaklaşımla ilişkisinin kesilip özerkleşmesi demektir. Yani Machiavelli, siyaseti hem aşkın ya da göksel bir güce ve ondan kaynaklanan dinsel dogmalara hem de geleneksel ahlaki değer yargılarına bağımlı olmaktan kurtarır. Böylece siyaseti Ortaçağ'da Hıristiyanlık ile Antikçağ'da ahlak ile yoğuran anlayışlar ortadan kaldırılır (Mehmet Ali Ağaoğulları, 2013, s. 176).

Machiavelli iktidarın ele geçirilmesi hususunda *virtue* (erdem) ve *fortuna* (yazgı) kavramlarına atıfta bulunur. [...] Türkçeye *şans*, *yazgı* ya da *talih* olarak çevrilebilecek olan *fortuna* nesnelere (olaylara) dışsal olan ve insanları keyfi bir şekilde yöneten aşkın bir güç anlamına gelmez. Machiavelli bu kavram ile insani şeylerin kayganlığını, belirsizliğini dile getirmektedir. Yaygın kullanımında erdem anlamına gelen *virtue* kavramını ise, Türkçede tek bir sözcükle karşılamak mümkün değildir. Machiavelli'nin kullandığı anlamda *virtue* insanın yaratıcı enerjisini harekete geçiren yetenek ya da beceridir; güç, kurnazlık, yiğitlik, cesaret, azim, kararlılık gibi özellikleri içinde barındırır (Mehmet Ali Ağaoğulları, 2013, s. 192-193). Machiavelli *virtue* kavramını *fortuna* kavramıyla birlikte düşünmemizi ister. *Fortuna*'nın karşı konulmaz gibi görülmesi, insanların kadercilik anlayışının içine gömülüp edilgin bir tutum takınmalarından kaynaklanır (Mehmet Ali Ağaoğulları, 2013, s. 193). Oysa siyasette başarılı olmanın ilk koşulu, insanın *virtue* sayesinde *fortuna*yla baş etmeyi bilmesidir. *Virtue* de bu bağlamda için etkin olmaktadır; *praksistir* (Zelyüt, 2012, s. 57). İnsanın *fortuna*yı düzenlemesi, ona karşı koyması, hatta ona hâkim olması demektir. Bu konuyla ilgili olarak Machiavelli şunları söyler: “Ben, göz kara olmak, sağduyu ve akılla hareket eden biri olmaktan daha iyidir diye düşünüyorum; çünkü *Fortuna* bir kadındır; ona egemen olmak için onu dövmek ve dürtmek şarttır; soğukkanlı davrananlara değil de sert davrananlara kendini teslim eder o. Bu yüzden *Fortuna* dişi olduğu için her zaman gençlere boyun eğer. Çünkü gençler daha gözü kara olup daha korkusuzca onu yönetirler.” (Machiavelli, Prens, 2006, s. 181).

Machiavelli düşüncesinde yönetici olacak kişinin birtakım ahlaki ya da dinî kaidelere bağlı olması gerekmez. O, dürüst, adil ve inançlı olmak durumunda değildir. Machiavelli, basiretli bir prensin sahip olması gereken özellikleri biri gücü ve cesaretiyle diğeri kurnazlığı ve aklıyla sembolleşen iki hayvan benzetmesi üzerinden ifade eder. Bu iki hayvan tilki ve aslandır (Machiavelli, Prens, 2002, s. 99).

Basiretli bir prens siyasi manevraları çok iyi sezip ona göre şekil alabilmelidir. Yani bir prens sözünü tuttuğunda zarar göreceğini biliyorsa bu sözünü tutmamalıdır. Çünkü verdiği sözün

nedenleri ortadan kalkmıştır. Tüm insanlar iyi olsaydı bu, iyi bir temenni olurdu. Fakat insanlar, namussuz ve sözlerini tutmaz olduklarından, prensin de sözünü tutması gerekmez (Machiavelli, Prens, 2002, s. 99).

Borgia'nın* başarıya ulaşmak için kullandığı taktik, cesur ve baş eğmez bir adamın onurlu mücadelesi değil, her türden ahlaksal ilke ve dürüstlüğü -buna kendi haysiyeti de dâhil- çiğneyerek ilerlemesine tekabül etmektedir. Hükümdarımız, sonunda kendisine karşı nefretle birleşmiş olan hasımlarını yola getirmeyi bilecek, bu uğurda hiçbir hilekârlıktan geri durmayacaktır (Machiavelli, Seçme Yazılar, 2000, s. 8-9).

Bahsedilenlere paralel olarak Machiavelli dinen haram ya da ahlaken kötü kavramlarını kaldırmış yerine siyaseten başarılı ya da başarısız kavramlarını getirmiştir. Demek ki siyasette etkililik ahlakta yahut dinde erdeme benzeyen bir yer tutar ve etkisizlik günah kavramına karşılıktır. Prensın iktidarı elde tutmak ya da ülkesinin bekasını sağlamak için yaptığı eylemler iyi eylemlerdir (Ebestein, 2001, s. 170).

2. Spinoza

Spinoza da tıpkı Machiavelli gibi ilkin klasik geleneğin olgular üzerinden hareket etmeyip ütöpik tasarılar sunmasını eleştirir. Daha sonra gelenekle hesaplaşması ruh ve bedene dair tespitlerinde de devam eder. Böylelikle o, hem Antikçağ'ın hem de Ortaçağ'ın bu konu hakkındaki egemen görüşlerinden bir kopuş gerçekleştirmiş olmaktadır. O ruhu bedenın üstünde ona tahakküm kuran bir şey olarak görmez.

Ruh-beden ilişkisini ters yüz etmesi ve bedenın olumlanması, yani insanın aynı zamanda bir arzu varlığı da olduğunun açık ifadesi, yoluyla geleneksel Hıristiyan ya da Antik düşüncenin ruhun önceliğine vurgu yaparak insana bir erek biçmesi ve normatif bir ahlak sistemi kurmasına bir eleştiri olarak değerlendirilebilir.

İnsan gerçekte bir tutkular varlığıdır. "Arzu insanın özüdür." İnsanın bütün çabası bu tutkular çerçevesinde şekillenir. Aklın tutkuları mutlak anlamda denetleyebilmesi mümkün değildir. Ancak bu Spinoza tarafından yadırganacak veya küçük görülecek bir şey değildir. Çünkü onun insan tasavvuru, insanın akıl varlığı olduğu kadar, hatta daha fazla tutku varlığı olduğu yönündedir (Spinoza, Etika, 2004, s. 180).

Spinoza iyi ve kötü gibi kavramları da klasik geleneğin anladığından farklı yorumlamaktadır. Gerçekten de o, *Etika*'da iyilik ve kötülüğü şu şekilde tanımlar: "İyilik deyince, kesinlikle bize faydalı olduğunu bildiğimiz şeyi anlayacağım", "Kötülük deyince, tersine, bir iyiliğe sahip olmamıza engel olduğunu kesinlikle bildiğimiz şeyi anlayacağım." (Spinoza, Etika, 2004, s. 200). Dolayısıyla kendinde iyi ve kendinde kötü diye bir şey olmadığını altını çizmektedir. "Mesela *selamet* insanlar için iyidir ama bununla ilgisi olmayan hayvanlar ve bitkiler için ne iyi ne de kötüdür." (Spinoza, Kötülük Mektupları, 2008, s. 121).

İyi ve kötü, ruhun ya da aşkın bir gücün karar verdiği bir şey olmaktan çıkarılıp, bedenın üzerinde bıraktığı etkilerle, sevinç ya da hüzn gibi duygulanışlarla bedenın karar verdiği şey haline gelmiştir. "İyi yaşam da şu ya da bu kişinin ahlaki yargılarıyla değil, ama objektif bir şekilde, insan doğası aracılığıyla tanımlanır (Scruton, 2002, s. 87). Spinoza iyi ve kötü gibi ahlaki kavramları klasik gelenekten çok farklı algıladığı gibi günah ve sevap gibi birtakım

* 1475-1507 yıllarında yaşamı Rönesans dönemi İtalyan siyasetçi ve asker.

kavramlara dair de farklı bir değerlendirmede bulunur. Bunu yaparken de doğal ve medeni hal ayırımında bulunur.

Doğal halde herkes gücünün yettiği yere kadar hakka sahiptir ve herkes bu uğurda mücadele eder. İnsanın bu halde dahi sorumluluk ve ödev sahibi varlık olduğunu düşünenler onun doğasını anlamaktan uzak kimselerdir. Spinoza'ya göre doğal hal hem tabiatın gereği olarak hem de zaman açısından dinden önce gelir. Herkes gücü çerçevesinde hakka sahiptir. Herkes her şey üzerinde hak iddia edebilir: *“Doğa durumunda, birinin ya da ötekinin sayılabilecek hiçbir şey yoktur; her şey herkese aittir. Dolayısı ile doğa durumunda, her insana, onun olanı verecek, olmayanı elinden alacak bir irade söz konusu olamaz ve adalet ya da adaletsizlikten söz edilemez.”* Doğal halde günah, sevap, adalet gibi kavramlar yoktur (Spinoza B. , Politik İnceleme, 2009, s. 22).

“Günah gerçekte yasaya göre yapılmaması gereken ya da yasa tarafından yasaklanan bir şeyi yapmaktan ibarettir.” (Spinoza B. , Politik İnceleme, 2009, s. 22). Spinoza'nın bu ifadelerinden pozitif hakkın işlerliğini çok açık bir şekilde görmekteyiz. Günah, suç vb. kavramların da aşkın ya da tanrısal yasaya göre değil de bu pozitif yasaya göre anlam kazandığını, yani Spinoza'nın tek yargılama mekanizması olarak devleti, dünyevi iktidara işaret ettiği rahatlıkla söylenebilir. Çünkü ona göre tarihi tecrübenin de gösterdiği üzere dinî otorite kitleleri pasifize ederek, onların üzerine korku sararak onları adeta köleleştirmiştir: *Kalabalığı yönetmek için, hurafeden daha etkili bir şey yoktur. Hurafeyi doğuran ve besleyen nedense korkudur. Öyleyse kitleleri kendi buyruğu altında yönetmek isteyenlerin en güçlü silahı hurafeler altında bir korku ortamı yaratmaktır. Korku insanları saçmalatır ve aciz bırakır. Ne yapacağını bilemeyen insanlar sığınacak bir şey ararlar. İşte bu tip insanlar yönetilmesi en kolay insandır. İşleri yolunda gittiğinde gayet akıllı ve yetenekli, bu tarz hurafelere hiç pirim vermeyeceğini düşündüğümüz insanlar bile, bir şekilde korkuya kapıldıklarında hiç olmadık hurafelere meyledip, olmayacak kişilerden medet umar hale gelebilir* (Spinoza B. , Teolojik-Politik İnceleme, 2010, s. 44).

Dini otoriteyi bu şekilde tartışmaya açtıktan sonra peygamberlerliğe dair radikal düşüncelerini de dile getirir. Birçok bakımdan onları değil de aklın rehberliğinde hareket etmemiz gerektiğini ifade eder. Çünkü Spinoza'ya göre peygamberlik, peygamberleri daha bilgili yapmadı; aksine onları önyargıları içinde bıraktı. Bu yüzden salt spekülasyon konularında peygamberlere inanmak zorunda değiliz. Ayrıca Spinoza hayal gücünün bulanık ve istikrarsız özelliği yüzünden, peygamberlik peygamberlerde uzun süreli olmadığını; sık sık ortaya çıkmak şöyle dursun, çok uzun aralıklarla görüldüğünü de belirtmiştir. Pek az insanda, o da pek ender olarak peygamberliğe rastlanıyordu ve Spinoza'nın daha önce de bahsettiği gibi bu peygamberlik, peygamberleri de, ne Tanrı konusunda ne de doğaya ilişkin konularda, hiçbir şekilde daha bilgili yapmamıştı.

Spinoza, “Ben kendi payıma, *Kutsal Kitap*'tan Tanrı'nın ebedî sıfatlarından hiçbirini öğrenmedim, öğrenemem de.” der. *Kutsal Kitap*'ın insanlardan beklediği çok basit şeylerdir. O, insanların bilgisizliğini ya da cahilliğini değil, yalnızca itaatsizliğini cezalandırır. Bu yüzden *Kutsal Kitap*'ın insanlardan ne istediği çok iyi saptanmalıdır (Spinoza, *Kötülük Mektupları*, 2008, s. 86).

Sonuç

Sonuç olarak denilebilir ki gerek Machiavelli gerekse Spinoza siyasetin kendine has bir işleyişi olduğu inancından harekete ederek klasik düşüncede iç içe geçmiş olan iki alanı, ahlak ve siyaseti ayırmayı denemişlerdir. Klasik siyasetin bunu yapmamış olmasını ise reel politikten uzak, idealize edilmiş siyaset anlayışına bağlamaktadırlar. İnsanı pasifize edip, köleleştirdiğini düşündükleri her türlü ahlaki ya da dinî kavramı, buyruğu yok saymışlar; siyasetin dünyevî bir iş olduğuna dikkat çekerek seküler bir çizgide yer almışlardır. Böylelikle de klasik siyasetten ciddi bir kopuşu gerçekleştirerek modern siyasî düşüncenin başlatıcısı olmuşlardır.

KAYNAKÇA

- Ebestein, W. (2001). *Siyaset Felsefesinin Büyük Düşünürleri*. (İ. Özel, Çev.) İstanbul: Şule Yayınları.
- Machiavelli, N. (2000). *Seçme Yazılar*. (H. Köse, Çev.) Ankara: Öteki Yayınları.
- Machiavelli, N. (2002). *Prens*. (M. Satıcı, Çev.) İzmir: İlya Yayınevi.
- Machiavelli, N. (2006). *Prens*. (H. Mutluay, Çev.) İstanbul: Bordo-Siyah.
- Mehmet Ali Ağaoğulları, L. K. (2013). *Tanrı Devletinden Kral-Devlete*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Scruton, R. (2002). *Düşüncenin Ustaları "Spinoza"*. (C. Atilla, Çev.) İstanbul: Altın Kitaplar.
- Spinoza. (2004). *Etika*. (H. Z. Ülken, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.
- Spinoza. (2008). *Kötülük Mektupları*. (A. Nahum, Çev.) İstanbul: Norgunk Yayıncılık.
- Spinoza, B. (2009). *Politik İnceleme*. (M. Erşen, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.
- Spinoza, B. (2010). *Teolojik-Politik İnceleme*. (C. B. Akal, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.
- Zelyüt, S. (2012). "Makyavelyen Virtue." (C. B. Akal Ed.), *Machiavelli, Makyavelizm ve Moderite*, s. 51-63. Ankara: Dost.

Field : Islamic Sciences

Type : Review Article

Recieved: 26.09.2016 - *Accepted*: 23.11.2016

Ayakta İdrar Yapmakla İlgili Hadisler ve Yorumları Üzerine Bir Analiz ve Değerlendirme¹

Osman ORUÇHAN

Pamukkale Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Denizli, TÜRKİYE

E-posta: ooruchan@pau.edu.tr

Öz

Hadisler, İslam dünyasında Kur'an'dan sonra ikinci sırada bilgi kaynağı olarak kabul edilmektedir. Onların, Müslümanların günlük dini yaşantısına etkisi büyüktür. Biz, bu makalemizde, Müslümanların günlük hayatını etkileyen, Hz. Peygamber'in ayakta ya da çömelerek idrar yaptığına dair hadisleri incelemeyi tercih ettik. Bu hadis gurubu üzerine yapılan yorumlar, Müslüman erkeklerin günlük ibadet hayatını etkilemektedir. İncelememize göre temel hadis kaynaklarında Hz. Peygamber'e dayandırılan üç gurup rivayet bulunmaktadır: Ayakta idrar yaptığına dair rivayetler, kendisine peygamberlik görevi verildikten sonra kesinlikle ayakta idrar yapmadığına dair rivayetler ve Hz. Peygamber'in ayakta idrar yapmayı yasakladığına dair rivayetler. Klasik hadis şerhlerinde, bu rivayetlerle temizlik arasında bağ kurulmuştur. Günümüzde ise bazı yorumcular bu hadis rivayetlerini yanlış yorumlayarak onları sağlıkla ilişkilendirmişlerdir. Bazı sağlık uzmanları ve haber kaynakları, tıbben doğru olmamasına rağmen ayakta idrar yapmanın erkek sağlığına zarar verdiği bilgisini yaymışlardır. Sonuç olarak, ayakta idrar yapmak dinde yasak olmadığı gibi sağlık açısından iddia edildiği gibi sakıncalı görünmemektedir.

Anahtar Kelimeler: Ayakta idrar yapmak, hadis, analiz ve değerlendirme, yorum

¹ Bu makale, 13-16 Ekim 2016 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen Uluslararası Avrasya Spor, Eğitim ve Toplum Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

An Analysis and Evaluation on Hadiths about Urinating Standing and Comments about it

Abstract

Hadiths are accepted as the second source of knowledge after Quran in Islamic world. It's influence on Muslims daily lives is very large. In this article, we preferred to study the hadiths about Prophet Muhammad's urinating standing up or sitting down. The comments on this group of hadiths affect Muslim men's daily lives. According to our study there are three stories on Prophet Muhammad in primary hadith books. Hadiths about him urinating standing up, hadiths about him never urinating standing up after he became a prophet and hadiths about him forbidding urinating standing up. In classical hadith explanations, there is a connection between these hadiths and cleanliness. However, nowadays some scholiasts associated these hadith stories with health by misinterpreting. Some health profession and news sources, despite not being correct medically, disseminated the information that urinating standing up is harmful on men's health. As a result, urinating standing up is not only not forbidden in religion, but also is not harmful as claimed medically.

Keywords: Urinating standing up, hadith, analysis and criticize, interpretation

Giriş

İslam dünyası, hadis koleksiyonlarının tedvin edilmeye başlandığı, sahabe dönemini de kapsayan hicrî ilk iki asırda, siyasi, itikâdî ve sosyal kaynaklı pek çok tartışmaların ve bunun akabinde çeşitli ayrışmaların yaşandığı bir dönem geçirmiştir. Bu ayrışmalar neticesinde, içinde bazı sahabenin de yer aldığı kimi âlimler, kendi tezlerini oluştururken, bazı hadisleri destek ve delil olarak kullanmışlardır. Söz konusu hadisler ise klasik hadis usulü kurallarına göre bazen sahih olabildiği gibi bazen zayıf, hatta uydurma, bazen de bir sahabe veya tabiinin sözü olduğu halde Hz. Peygamber'e ref' edilmiş olabilmektedir. Zira bu dönem, aynı zamanda çeşitli nedenlerle hadis uydurma faaliyetine girişildiği bir süreci içermektedir. Ağırlıklı olarak hicrî ikinci ve dördüncü asırlar arasında gerçekleştirilen hadis tasnif faaliyetlerinde, özellikle konularına göre tanzim edilen hadis koleksiyonlarını oluşturma çabalarında, hadislerin tasnif edildiği döneme kadar gerçekleşmiş olan ve devam eden bu süreçten etkilendikleri, konunun ilgililerince malumdur. Öte yandan tasnif edilen hadisleri değerlendirerek onlardan hüküm çıkarma çabalarında kimi âlimler, bazen çeşitli yanlış algılarla hareket ederek ve zayıf hadisleri de hüccet sayarak hatalı hükümlerin verilmesine neden olabilmektedirler.

Hadisler, İslam dünyasında Kur'an'dan sonra ikinci sırada bilgi kaynağı olarak kabul edildiğinden Müslümanların günlük dini yaşantısını etkilemektedir. İşte biz bu tebliğimizde, Müslümanların günlük hayatını etkileyen hadislerden bir gurubu; Hz. Peygamber'in ayakta, ya da çömelerek idrar yaptığına dair, Müslümanların ibadet hayatını etkileyen bir hadis gurubunu konu olarak seçmiş bulunmaktayız. Temel hadis kaynaklarımızda Hz. Peygamber'in ayakta idrar yaptığına dair rivayetlerin yanında, kendisine peygamberlik görevi verildikten sonra kesinlikle ayakta idrar yapmadığına, hatta yasakladığına dair rivayetler de bulunmaktadır. Günümüzde ise bazı yorumcular bu hadis rivayetlerinin oluşturduğu yanlış bir algıyla hareket ederek, Hz. Peygamber'in uygulamasının ilahi kaynaklı bilgiye dayandığını düşünmüş olduklarından ayakta idrar yapmanın kesinlikle sağlık sorunlarına yol açacağını düşündükleri görülmektedir. Bunun yanında söz konusu yorumlarla oluşturulan algı nedeniyle ayakta idrar yapanlar, dini bilgi verenlerce ya da dini hassasiyet gösteren çeşitli kişilerce şiddetli bir şekilde eleştirilmektedir. Ayakta idrar yapanların kabir azabına uğrayacağı eleştirisi bunlardan biridir.

İşte biz bu tebliğimizde söz konusu uygulamalara dayanak kabul edilen hadislerin kaynaklarını araştırarak sıhhatlerini/doğruluklarını tetkik etmeyi ve bunlara bağlı olarak tarih boyunca yapılan yorum ve değerlendirmelerin isabetli olup olmadığını inceleyeceğiz.

Ayakta İdrar Yapmakla İlgili Rivayetlerin Senet ve Metinleri: Tetkik ve Tenkit

Tespitlerimize göre erkeklerin idrar yapma sırasındaki pozisyonları ile ilgili olarak Hz. Peygamber'e istinaden dört grup hadis nakledilmiştir: Hz. Peygamber'in çömelerek idrar yaptığına dair rivayetler, ayakta idrar yapmayı hoş görmediğine dair rivayetler, ayakta idrar yapmayı yasakladığına dair rivayetler ve kendisinin ayakta idrar yaptığına dair rivayetler. Bu rivayetlerin senet ve metinleri, aşağıda çeşitli yönleri ile tetkik ve tenkide tabi tutularak güvenilirlikleri tespit edilmeye çalışılacaktır.

Hız. Peygamber'in Çömelerek İdrar Yaptığına Dair Rivayetler

Hız. Aişe'den Gelen Rivayet

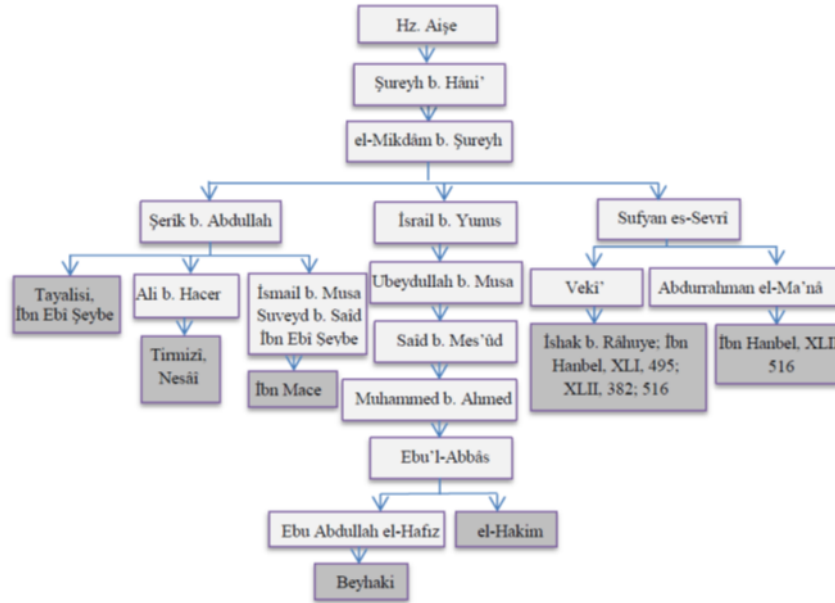
Hız. Aişe'ye isnad edilen rivayet, Mikdâm b. Şureyh tarafından babası kanalıyla nakledilmiş, rivayeti Mikdâm'dan da üç ayrı ravi almıştır. Bu üç ravi, rivayeti içerikleri itibarıyla farklı sonuçlar doğurabilecek üç farklı metin ile nakletmişlerdir. Bu üç metin şunlardır:

a) Sufyan es-Sevrî rivayeti: “*Kim sana; Rasûlullah ayakta idrar yapmıştır.’ derse, asla onu tasdik etme. Zira Rasûlullah kendisine Kur’an/Furkan indirildiğinden beri ayakta idrar yapmamıştır.*” (İbn Rahuye, 1991: III/892; İbn Hanbel, 1999: XLI, 495; XLII, 382, 516.).

b) Şerik b. Abdullah rivayeti: “*Kim sana ‘Rasûlullah ayakta idrar yapmıştır’ derse asla onu tasdik etme. O, idrarını sadece çömelerek yapmıştır./Ben onu çömelerek idrar yaparken gördüm.*” (Tayâlisi, 1999: III, 109; İbn Ebî Şeybe, 1409: I/123; Tirmizî, t.y.: I/17; İbn Mâce, t.y.: I/112; Nesaî, 1986: I, 68.).

c) İsrâil b. Yunus rivayeti: “*Aişe'nin, Furkan indirildiğinden beri hiç kimsenin Hız. Peygamber'i ayakta idrar yaparken görmediğine yemin ettiğini işittim.*” (Hâkim, 1990: I/185; Beyhaki, 1994: I/101).

Rivayetin ravi şeması aşağıda gösterilmiştir.

Şema 1. Rivayetin ravi şeması

Rivayetin metinlerindeki bu farklılık ravi tasarruflarından kaynaklandığı görülmektedir. Özellikle İsrail b. Yunus rivayeti oldukça geç bir tarihte ortaya çıkmış, tahkiye yöntemiyle ve rivayette Hız. Aişe'nin bu ifadeleri yemin ederek söylediği nakledilmiştir.

Rivayetin en problemlili görünen yönü Hız. Peygamber'in risâletin başından itibaren ayakta idrar yapmayı terk ettiği konusudur. Bilindiği üzere Hız. Aişe, Hız. Peygamber ile Medine döneminde nikâhlanmıştır. Ayrıca Hız. Aişe'nin, tüm zamanını Hız. Peygamber'in yanında geçirmesinin imkânsızlığı nedeniyle sadece evde veya yanında bulunduğu durumlardaki halini

bilme imkânına sahiptir. Bu durumda yukarıdaki ifade bazı yorumcuların da ifade ettiği gibi Hz. Peygamberin günlük hayatının sadece bir kısmını söz konusu edebilir. Dolayısıyla bu rivayete bakarak Hz. Peygamber'in tüm hayatı ile ilgili bir karar vermek doğru olmayacaktır.

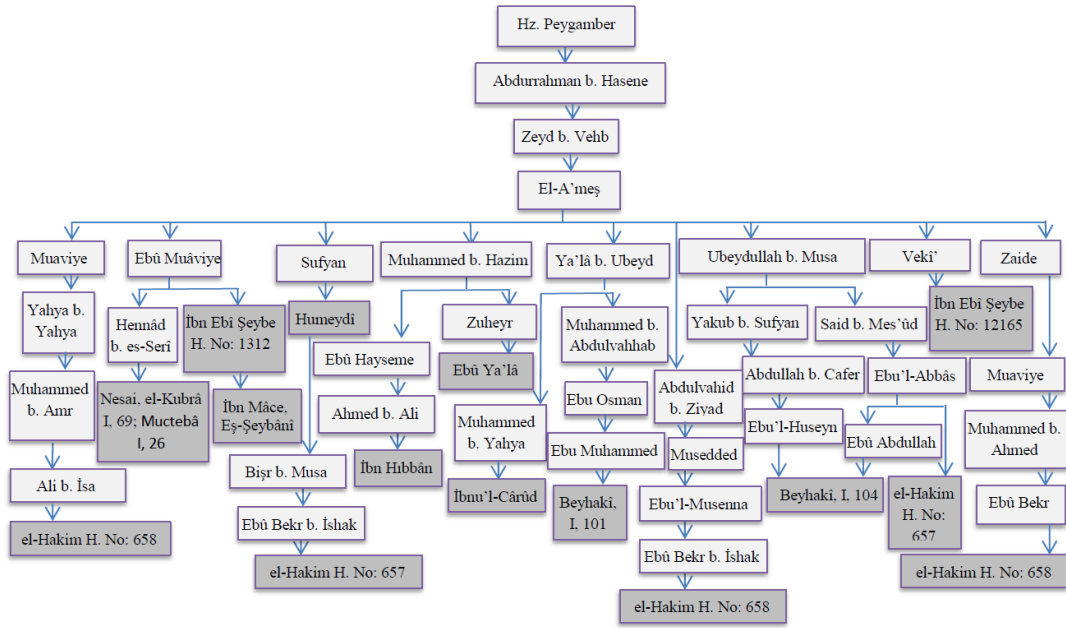
Yukarıdaki isnad şemasına baktığımızda rivayetin iki kuşak boyunca her kuşakta sadece birer ravi tarafından nakledildiği görülmektedir. Bir başka deyişle bu iki kuşağın ravileri, rivayeti nakilde tek kalmışlardır. Bu iki raviden Şureyh b. Hâni'nin hadis aldıkları arasında Hz. Aişe de bulunmaktadır. Münekkitler tarafından sika bir ravi olarak kabul edilmiştir. (İbn Ebî Hâtim, 1952: IV/333; Mizzî, 1980: XII/452-454; Zehebî, 1413: IV/107-109; İbn Hacer, 1984: IV/290-291). Oğlu Mikdam b. Şureyh de münekkitlerce genel olarak güvenilir bulunan bir ravidir. İbn Hanbel, Ebû Hâtim (İbn Ebî Hâtim, 1952: VIII/302). İbn Hıbbân (1975: VII/504). en-Nesaî ve Ya'kub b. Sufyan (Mizzî, 1980: XXVIII/457; İbn Hacer, 1984: X/255). onu sika derecesinde güvenilir bulmuşlardır. Üçüncü kuşak ravilerden ise sadece Sufyan es-Sevrî münekkitlerin büyük çoğunluğu tarafından güvenilir bulunmuştur. Yani rivayetin en güvenilir senedi Sufyan kanalıyla gelen senettir. Ancak yine de rivayetin ilk iki kuşakta ravilerin tek kalmış olması rivayeti tamamen güvenilir sayma konusunda zihinlerde bir soru işareti oluşturmaktadır.

Abdurrahman b. Hasene Rivayeti

Rivayetin çeşitli versiyonlarındaki ifadeler birleştirildiğinde metin şu şekilde inşa edilebilir:

“Amr b. el-Âs ile birlikte oturuyorduk. Rasûlullah yanımıza çıkageldi. Elinde kalkana benzer bir şey vardı. Onu koydu, arkasına geçti ve çömelerek ona doğru idrarını yaptı. Aramızda konuşuyorduk; “Bak! İdrarını kadınların yaptığı gibi yapıyor.” dedim. Bunu duyunca; “Yazıklar olsun sana! İsrail oğullarının arkadaşının başına ne geldi bilmiyor musun? Onlar, idrar bulaştığında makaslarla keserlerdi. Arkadaşları bundan alıkoydu. Bu nedenle kabrinde azap gördü.” diye çıktı.” (İbn Ebî Şeybe, 1409: I/122; III/375; Humeydî, t.y.: II/290; İbn Mâce, t.y.: I/124; Nesaî, 1986: I/26; Şeybânî, 1991: IV/414; Ebû Ya'la, 1984: II/232; İbn Hıbbân, 1993: VII/397; Hâkim, 1990: I/184; Beyhaki, 1994: I/101).

Rivayetin metni, raviler tarafından bazı küçük kelime ve anlatım farklılıkları ile nakledilmiş olsa da bu farklılıklar konumuz açısından üzerinde durmamızı gerektirmemektedir. Kaynaklardaki metinler arasında, en azından rivayetin konumuzu ilgilendiren bölümünde önemli farklılıkların bulunmaması, metnin A'meş'ten nakledildiği şekliyle korunduğu; sonraki raviler tarafından mana ile rivayet ya da hafıza zayıflıkları gibi sebeplerle anlamı tamamen değiştirecek müdahalelerde bulunmadığı, ya da etkilerine maruz kalmadığı anlamına gelmektedir. Rivayetin nakil sürecinin daha açık görülebilmesi ve üzerinde daha sağlıklı değerlendirme yapılabilmesi için rivayet şeması aşağıda sunulmuştur.

Şema 2.

Rivayet, şema 2'de görüldüğü üzere *Kütüb-i Sitte* içinde sadece İbn Mâce ve Nesaî tarafından itibar görmüş, diğer musannifler eserlerinde ona yer vermemişlerdir. Bu bize söz konusu rivayetin sıhhati konusunda kısmen bilgi vermektedir. Rivayet, sadece A'meş tarafından Zeyd b. Vehb kanalıyla Abdurrahman b. Hasene'den nakledilmiş görünmektedir. A'meş'ten ise dokuz ayrı ravi, rivayeti nakletmiştir. A'meş rivayetin ortak ravisidir ve rivayetin güvenilirliği büyük ölçüde onun ve ondan önceki ravi Zeyd b. Vehb'in güvenilirliğine bağlıdır.

Münekkitlerin çoğunluğu, muhadramûndan olan Zeyd b. Vehb (ö. 83/702)'in sika/güvenilir olduğuna dair fikir beyan etmişlerdir. (İbn Ebî Hâtim, 1952: III/574; İclî, 1985: I/378; İbn Hıbbân, 1975: IV/250; Hatîb el-Bağdâdî, t.y.: VIII/440; Zehebî, 1413: IV/196). Ancak Ya'kûb el-Fesevî (ö.277/890): "*Hadisinde bozukluk var.*" diyerek onu eleştirmiş, ondan nakledilen "*Omer, 'Huzeyfe! Ben münafıklardanım.' dedi.*" şeklindeki haberi delil olarak ileri sürmüştür. Zehebî, naklettiği bu iddiaya verdiği; "*Bu muhaldir; korkarım ki bu haber, A'meş'in naklettiği bir yalandır.*" şeklindeki cevap, her ne kadar Zeyd b. Vehb'i temize çıkarmış görünse de, yukarıdaki hadisi ondan nakleden ravi olan A'meş hakkında yalancılık suçlamasını içermektedir. Onun zayıflığına delil olarak kullanılan bir başka haber de, Huzeyfe'den naklettiği, "*Eğer Deccal çıkarsa, Osman'ı sevenler ona tâbî olur.*" şeklindeki rivayettir. Zehebî, bu haberi naklettikten sonra şöyle demiştir: "*Hiç kimse bu haberi, el-Fesevî gibi munker görmemiştir. Eğer bu vesveselerle bir kapı açılacak olursa, sünneti vehimlerle reddetmek durumunda kalırız.*" (Zehebî, t.y.: 248). Hâlbuki, görüldüğü üzere bu rivayet, Hz. Osman'ı ve onu sevenleri sapkınlıkla itham etmektedir. Eğer bu rivayet, gerçekten Zeyd b. Vehb tarafından rivayet edilmişse, bu, onun problemleri bir ravi olabileceğine işaret sayılabilir. Zira bu rivayetin Ali taraftarlarınca uydurulmuş bir rivayet olduğu aşikârdır.

Rivayetin en önemli ortak ravisi Suleymân b. Mihrân el-A'meş (ö.148/765) ise İbn Maîn, Ebü Zur'a, Ebü Hâtim, en-Nesaî ve Amr b. Ali gibi âlimler tarafından güvenilir bulunmaktadır. (İbn Ebî Hâtim, 1952: IV/146; İbn Hacer, 1984: IV/195). el-İclî, onun Ebü Amr eş-Şeybâni'den hadis işitmediği halde ondan rivayette bulunduğunu ilave etmektedir. (İclî,1985: I/432-434). İbn Hıbbân, Enes b. Mâlik'i gördüğü, ancak ondan hadis işitmediği

halde elli kadar hadis rivayet ettiği için *mudellis* olduğunu söylemiştir. (İbn Hibbân, 1975: IV/302). Ayrıca onun; Abdullah b. Ebî Evfâ, İkrime (İbn Ebî Hâtım, 1952: IV/146)., İbn Omer'in mevlâsı Nâfi', Ebû Vâil, Ebû Sâlih es-Semmân (Alâî, 1986: 188-189). gibi görüştüğü veya görüşmediği pek çok kimseden tedlîs yaparak hadis naklettiği ifade edilmiştir. Tabakât ve ricâl kitaplarının A'meş'e ayrılan bölümlerinin hemen hepsinde bu konuya dikkat çekilmiş, onun tedlîs yaptığı râvî isimleri sayılmıştır.

Bazı münekkitler A'meş'in hadislerini eleştirmişlerdir. Mesela Tirmizî, Buhârî'ye, A'meş'in Mucâhid'den dört hadis dışında nakilde bulunmadığı iddiasını sormuş, o da Mucâhid'den yaptığı nakillerin tamamının boş ve değersiz olduğunu söylemiştir. (Alâî, 1986: 189). Ahmed b. Hanbel de, onun hadislerinde ızdırab olduğunu söylemiştir. (Zehebî, 1413: VI/236). Abdullah b. el-Mubârek'e göre Kûfeli'lerin hadisini fesâda uğratanlardan biri A'meş'tir. Benzer bir rivayet de Muğîra'dan gelmiştir. Bu iki rivayeti kaydeden ez-Zehebî onu temize çıkarıp, sorumluluğu ondan hadis nakledenlere yüklemeye çabasındadır. (Zehebî, t.y.: 283). Ebû Dâvûd'a göre Enes'den rivayeti onun zayıf yönüdür." İbnu'l-Medîni de onun yanlıklarına dikkat çekmiştir. (Zehebî, 1995: II/316). Zehebî, onun sika olduğuna dair rivayetleri yeterli görmüş, "Su iki kulleye ulaşınca pislik tutmaz." misalini vererek sika oldukları söylenen râvîlerin cerh edilmemesi gerektiği üzerinde durmuş (Zehebî, 1992: 26)., diğer taraftan zayıf râvîlerden naklettiği müdelles rivayetlerine dikkat çekmiştir. (Zehebî, 1992: 105).

Özetle, bazı münekkit ve râvîler A'meş'i güvenilir bulurken, bir kısım münekkitler de *mudellis* olduğu ve zayıf râvîlerden de rivayette bulunduğu gerekçesiyle eleştirmişlerdir. Bu bilgiler ve eleştiriler doğrultusunda bizim kanaatimiz A'meş'in tartışmasız güven veren bir râvî olmadığı şeklinde oluşmuştur.

Rivayette sahabenin Hz. Peygamber'in yaptığı işi yorumlarken alaycı bir üslup kullanmış görünmeleri, bu rivayetin sıhhati konusunda önemli bir şüphe oluşturmaktadır. Diğer taraftan Hz. Peygamber, İsrail Oğullarının idrar konusunda çok hassas oldukları, onlardan birinin de bu hassasiyeti yok sayarak aksine emir verdiği, sonunda kabir azabına uğradığı bilgisini vermiş görünmektedir. İdrarın kabir azabına neden olacağı konusunun, hemen her rivayette İsrail Oğulları ile ilişkilendirilmiş olması, rivayeti kabul edilir olmaktan alıkoyan bir başka durumdur.

Bu rivayeti kayda değer bularak yorumlamaya çalışan bir şârihimiz, rivayetteki, sahabenin alaycı tutumunu, onların bunu gayri ihtiyari, ya da şaşkınlıklarından söylemiş olduklarını iddia ederek yumuşatmaya çalışmaktadır. Öte yandan bu şârihimiz İsrail Oğullarının idrar konusundaki hassasiyetlerine engel olan arkadaşlarını Hz. Musa Olduğunu iddia etmektedir (Aynî, 1999: I/89). ki bu durumda Hz. Musa'nın kabir azabı göreceği gibi garip bir durum ortaya çıkmaktadır ki bu kabul edilebilir değildir.

Hız. Peygamber'in Ayakta İdrar Yapmayı Hoş Görmediğine Dair Rivayetler

Ebû Hureyre'ye Nisbet Edilen Rivayet

Harun b. Harun et-Teymî'nin el-A'rec kanalıyla Ebû Hureyre'ye nisbetle naklettiği bir rivayete göre Hz. Peygamber şöyle demiştir:

"Dört şey cefadandır: Erkeğin ayakta idrar yapması, namazdan ayrılmadan defalarca alnını silmesi, müezzini işittiği halde onun sözlerini tekrar etmemesi ve önünden geçilerek namazı kesilebilecek bir yolda namaz kılması." (Beyhaki, 1994: II/286)

Bu rivayeti nakleden Beyhakî, ravi Harun b. Harun'un, A'rec ve diğerleri kanalıyla naklettiği hadislere hiçbir sika ravinin mutabaat etmediğini, Ebû Ahmed ve Buhari'ye istinaden nakletmektedir. Ayrıca bu konuda başka vecihlerden nakledilenlerin tamamının zayıf olduğunu ifade etmektedir. (Beyhaki, 1994: II/286). Zira aşağıda zikredileceği üzere bu konuyu içeren başka rivayetler de bulunmaktadır.

İbn Mâce, Harun b. Abdullah b. el-Hudeyr et-Teymi kanalıyla aynı rivayeti nakleder: Rasûlullah buyurdu: “*Kişinin namazdan ayrılmadan önce alnını silmesi cefadandır.*” (İbn Mâce, t.y.: I/309) Buhari bu ravi hakkında “*leyse bizâk*” yorumunu yapar. (Buhârî, 1986: VIII/226). Ebû Hatim ise “*munkeru'l-hadis, leyse bi kaviiyyin*” (İbn Ebî Hâtim, 1952: IX/98). söleriyle onun oldukça zayıf bir ravi olduğuna işaret eder. İbn Adiy ise, yukarıdaki rivayetini de naklederek onun sika ravilerin mutabaat etmediği hadisler naklettiğini söyleyerek zayıf olduğunu ima etmiştir. (İbn Adiy, 1988: VII/125). Ayrıca Nesai ve Darekutni onun zayıf olduğunu söylemiş, Ebû Hatim ise sika ravilerden oluşturduğu senetlerle uydurma hadisler naklettiğini söylemiş, es-Sâci de onu oldukça zayıf görmüştür. (Zehebî, 1995: IV/287; İbn Hacer, 1984: XI/15). Dolayısıyla bu rivayetin Hz. Peygamber adına uydurulmuş bir rivayet olduğuna şüphe yok gibidir.

Bureyde b. el-Hasîb el-Eslemî'den Gelen Rivayet

Saîd b. Ubeydullah-Abdullah b. Bureyde-Bureyde b. el-Hasîb kanalıyla merfû' olarak Rasûlullah'a isnad edilen bir rivayet şöyledir:

“Üç şey cefadandır: Erkeğin ayakta idrar yapması veya namazından ayrılmadan alnını silmesi, ya da secdesinde üflemesi.” (Bezzâr, 1405: II/141; Beyhaki, 1994: II/285; Taberânî, 1415: VI/129-130).

İncelemelerimize göre hadis koleksiyonları içinde ilk olarak Bezzâr (ö. 292/906)'ın el-Musned'inde görülen bu rivayet hakkında Bezzâr, senesinde bulunan beş ravinin tamamının rivayette teferrüd ettiklerini/tek kaldıklarını ifade etmektedir. (Bezzâr, 1405: II/141). Taberânî (ö.360/ 971) de senetteki teferrüd konusunda hadisi Saîd b. Ubeydullah'tan nakleden Ebû Ubeyde el-Haddâd (ö. 190)'ın adını ileri sürmekte ve anlaşıldığı kadarıyla bu hadisin ref'inden onu sorumlu tutmaktadır. (Taberânî, 1415: VI/130). Beyhakî (ö. 458/1065) ise rivayeti naklettikten sonra onun sağlam olmadığını Buhari'nin sözleriyle ifade etmektedir. Buhârî ise, rivayeti münker ve muztarib ilan etmiştir. (Beyhaki, 1994: II/285).

Rivayet, Bezzâr'ın el-Musned'ine göre daha eski olan başka bir kaynaktan, yukarıdaki iki pasajı -ayakta idrar ve alnın silinmesi pasajlarını- ve bunlara ilave pasajlar içeren versiyonlarıyla sadece Abdullah b. Bureyde ve İbn Mes'ûd'un sözü olarak nakledilmiş; Hz. Peygamber'e ref' edilmemiştir. Yani bu sözler sahabe veya tabiînden birilerinin kendi görüşlerini içeriyor olmalıdır.

İbn Bureyde rivayetinde cefadan sayılan davranışlar, versiyonlara göre eksiklik ve fazlalıkları ile birlikte şöyle sıralanır: “*Namazı bitirmeden alnı silme, ayakta idrar yapma, ezan okunduğunda ezanın sözlerini tekrar etmeme ve secdede üfleme..*” (İbn Ebî Şeybe, 1409: II/60, 92; III/510). İbn Mes'ûd'a isnad edilen versiyonlarda da buna benzer davranışlar cefadan sayılmıştır. Bunları da yine versiyonlara göre pasajlarında eksiklik-fazlalık, takdim-tehir ve anlatım farklılıkları bulunduğunu hatırlatarak şöyle sıralayabiliriz: “*Kişinin; ezanı işittiği halde onun sözlerini tekrar etmemesi, henüz namazda iken alına bulaşan toprağın silinmesi, idrarın ayakta yapılması ve önünden birilerinin geçme ihtimali bulunan yerde*

sütresiz namaz kılmak.” (İbn Ebî Şeybe, 1409: II/61, 92; Beyhaki, 1994: II/2885; Taberânî. 1983: IX/299-300).

Hiz. Peygamber’e ref edilmemiş olan bu iki rivayetten, ikinci olarak naklettiğimiz Abdullah b. Mes’ûd’a izafe edilen sözlerin gerçekte ona da ait olma ihtimali de oldukça düşüktür. Zira bu rivayetin senedinde bulunan ve rivayeti İbn Mes’ûd’dan nakletmiş görünen el-Museyyeb b. Râfî’in, İbn Mes’ûd’dan hadis almamış olduğu söylenmiştir. (İbn Hacer, 1984: X/138; Heysemî, 1412: II/93).

Malik b. Enes’e İsnad Edilen Rivayet

El-Haris b. el-Hadır el-Attâr, Osman b. Ferkad- Celd b. Eyyub-Muaviye b. Kurre kanalıyla Enes b. Malik’ten merfû’ olarak rivayet edilen rivayetin metni şöyledir: “*Üç şey cefadandır: Kişinin secde yerine üflemesi, namazdan ayrılmadan alnını temizlemesi, üçüncüyü unuttum.*” (Bezzâr, 1405: II/351).

Buhari, hadisin ravisi Celd b. Eyyûb’un zayıf sayıldığını söylemiş (Buhârî, t.y.: II/357).; Hammad b. Zeyd’de, bu ravinin hadis rivayeti konusunda cahil biri olduğunu, önceleri naklettiği rivayetleri Enes b. Malik’e isnad etmediği halde sonraları ona isnad etmeye başladığını, buna da Ashâbu’l-Hadîs’in neden olduğunu söyleyerek, hadislerinin zayıf olduğunu, İbn Hanbel, İbn Main, Ebu Hatim ve Ebu Zur’a da onun zayıflığına dikkat çekerek hadislerinin hüccet olamayacağını söylemişlerdir. (İbn Ebî Hâtim, 1952: II/458). Rivayetin Enes tarikinin de aslında Enes’e isnadının bile doğru olmadığını söylemeliyiz.

Rivayetin bir başka versiyonu da Abdurrazzak-Ma’mer kanalıyla mevkûf bir rivayet olarak Ebû İshak’a isnad edilmiştir. (Abdurrazzak, 1403:II/26).

Sonuç olarak, Hiz. Peygamber’in, ayakta idrar yapmayı hoş görmediğine dair nakledilen rivayetlerin hiçbiri sıhhat şartlarını taşımadığı gibi, onların uydurma olduklarına dair pek çok karine bulunmaktadır.

Malik b. Enes’e İsnad Edilen Rivayet

El-Haris b. el-Hadır el-Attâr, Osman b. Ferkad- Celd b. Eyyub-Muaviye b. Kurre kanalıyla Enes b. Malik’ten merfû’ olarak rivayet edilen rivayetin metni şöyledir: “*Üç şey cefadandır: Kişinin secde yerine üflemesi, namazdan ayrılmadan alnını temizlemesi, üçüncüyü unuttum.*” (Bezzâr, 1405: II/351).

Buhari, hadisin ravisi Celd b. Eyyûb’un zayıf sayıldığını söylemiş (Buhârî, t.y.: II/357).; Hammad b. Zeyd’de, bu ravinin hadis rivayeti konusunda cahil biri olduğunu, önceleri naklettiği rivayetleri Enes b. Malik’e isnad etmediği halde sonraları ona isnad etmeye başladığını, buna da Ashâbu’l-Hadîs’in neden olduğunu söyleyerek, hadislerinin zayıf olduğunu, İbn Hanbel, İbn Main, Ebu Hatim ve Ebu Zur’a da onun zayıflığına dikkat çekerek hadislerinin hüccet olamayacağını söylemişlerdir. (İbn Ebî Hâtim, 1952: II/458). Rivayetin Enes tarikinin de aslında Enes’e isnadının bile doğru olmadığını söylemeliyiz.

Rivayetin bir başka versiyonu da Abdurrazzak-Ma’mer kanalıyla mevkûf bir rivayet olarak Ebû İshak’a isnad edilmiştir. (Abdurrazzak, 1403:II/26).

Sonuç olarak, Hiz. Peygamber’in, ayakta idrar yapmayı hoş görmediğine dair nakledilen rivayetlerin hiçbiri sıhhat şartlarını taşımadığı gibi, onların uydurma olduklarına dair pek çok karine bulunmaktadır.

Hz. Peygamber'in Ayakta İdrar Yapmayı Yasakladığına Dair Rivayetler

Cabir b. Abdullah'a Nispet Edilen Rivayet

Câbir b. Abdullah: “*Rasûlullah ayakta idrar yapmaktan nehyetti.*” (İbn Mâce, t.y.: I/112; Beyhaki, 1994: I/102).

Rivayet, Adiy b. el-Fadl tarafından Ali b. el-Hakem-Ebû Nadra kanalıyla Cabir b. Abdullah'a isnad edilmiştir. Ancak Adiy b. el-Fadl kendisine güvenilebilecek bir ravi değildir. Darekutnî, onu, İbn Abbas'a ait bir sözü Hz. Peygamber'e ref etmekle suçlamıştır. (Darekutnî, 1966: II/211). Hadis münekkitlerine göre o güvenilir bir ravidir; Darekutni bir başka eserinde onun metruk bir ravi olduğunu ifade etmiş (Darekutnî, 1404: 55)., el-Cûzecânî (Cûzecânî, 1405: 109)., Ebû Hatim, İbn Main, Ebu Zur'a ve diğerleri onu güvenilir olmadığı ve hadis uydurduğu anlamına gelecek ifadelerle eleştirmişlerdir. (İbn Ebî Hâtim, 1952: IV/7; İbn Adîy, 1988: V/375; Mizzî, 1980: XIX/539-541; İbnu'l-Cevzi, 1406: II/173). Sonuç olarak bu rivayetin Hz. Peygamber'e nisbeti imkansız görünmektedir.

Omer b. el-Hattâb'a Nisbet Edilen Rivayet

“*Rasûlullah beni ayakta idrar yaparken gördü ve; “Omer! Ayakta idrar yapma.” dedi: Ben ondan sonra asla ayakta idrar yapmadım.*” (İbn Mâce, t.y.: I/112; Beyhaki, 1994: I/102).

Rivayet, Abdulkirim b. el-Muhârik Ebû Umeyye (ö.127) tarafından, Nâfi'-İbn Omer kanalıyla Omer b. el-Hattâb'dan nakledilmiştir. Ebû Umeyye, Eyyub es-Sahtiyânî Abdurrahman b. Mehdi, İbn Main, Ebu Hatim, İbn Hanbel, Ebu Zur'a (İbn Ebî Hâtim, 1952: VI/59-60). ve Sufyan b. Uyeyne gibi pek çok münekkit tarafından güvenilir ve hadis uydurucusu kabul edilmiştir. İbn Adiy, onun hadislerinden, yukarıdaki hadisin de bulunduğu bir grup sıralamış ve bunların, onun zayıf bir ravi olduğunun delili olduğunu söylemiştir. (İbn Adîy, 1988: V/338-339). Sufyan b. Uyeyne'nin hadislerine metin eklemekle itham ettiği bu raviden *Sahihayn* musanniflerinin her ikisi de hadis nakletmiştir. Muslim'in, kitabının başında bir uyarı yaparak, onun zayıf olduğu konusunda okuyucuyu bilgilendirmiş, ancak Buhari hiçbir uyarı yapmadan onun hadisini nakletmiştir. Mizzî, Buhari'nin uyarı yapmamış olmasına bakarak, onun bu cerhi kesin görmediği şeklinde yorumlamıştır. Zira o, *et-Tarih*'inde; “*Cerhini beyan etmediğim raviler, cerhi ihtimalli olanlardır. Hakkında; “Fihi nazar” dediklerimin mecruh oldukları kesindir.*” demiştir. (Mizzî, 1980: XVIII/264). Zehebî Buhari'nin ondan muallak, Muslim'in ise mutabi olarak da olsa hadis nakletmiş olmalarını onun matruh bir ravi olmadığı delili olarak görmektedir. Diğer taraftan o, İbn Hanbel, İbn Mehdi, İbn Maîn, Eyyub es-Sahtiyânî, en-Nesaî, ed-Dârekutnî ve el-Fellâs'ın onun zayıf hatta metruk bir ravi olduğuna dair değerlendirmeleri nakletmektedir. Ayrıca o, İbn Abdilberr'in, onun zayıf olduğunda ihilaf bulunmadığı, hatta bu konuda onun hakkında icma olduğuna dair değerlendirmesini de nakletmiştir. (Zehebî, 1995: II/646). Onun bu değerlendirmesinden Buhârî ve Muslim'in, hadisini naklettikleri bir ravi hakkında diğer ravilerin cerhini pek fazla önemsemediği, böyle bir ravinin hadisine değer verilebileceği anlamı çıkmaktadır ki bu, doğru bir değerlendirme tarzı değildir.

Tahâvî, bu rivayeti Muhammed b. Huzeyme-Yusuf b. Adiy-Abdullah b. İdris- Ubeydullah-Nafi-İbn Omer senediyle nakletmiştir. O, bu senedin yukarıdakine göre daha sahih olduğunu ifade etmiş ve gerek Ömer ve gerekse oğlu Abdullah'ın ayakta idrar yapmaya devam etmiş olmalarını, onların ayakta idrar yapmayı kerih görmekten vazgeçtikleri şeklinde yorumlamayı tecih etmiştir. (Tahâvî, 1399: IV/268). Hâlbuki onların uygulamaları bu rivayetin uydurma olduğunun bir delili gibidir. İbn Hacer, ayakta idrarı yasaklayan hiçbir rivayetin sabit

olmadığını, Ömer, Ali, Zeyd b. Sabit ve diğerlerinden, ayakta yaptıklarına dair gelen mevkûf rivayetlerin, yukarıdaki İbnu'l-Muharik rivayetine göre daha sabit ve daha sahih olduğunu ifade etmiştir. O, Aynî'nin Ubeydullah tarikinin senedinin sahih olduğu değerlendirmesini kabul etmez. Ona göre Tirmizî, konunun uzmanı olduğu için haklıdır ve bir rivayetin görünüşte sahih olması, onun mahfuz olduğu anlamına gelmez. (Mubarekfûrî, t.y.: I, 56).

Sonuç olarak klasik hadis cerh-ta'dil metotları çerçevesinde değerlendirildiğinde bu rivayetin rivayetlerinin tek başına bir değer ifade etmeyeceği açıktır.

Hiz. Peygamber'in Ayakta İdrar Yaptığına Dair Rivayetler

Huzeyfe b. el-Yeman'dan Gelen Rivayet

Huzeyfe b. el-Yemân'dan gelen rivayet konuyla ilgili rivayetlerin en yaygınıdır. Rivayet, Huzeyfe'den biri Êbû Vâil, diğeri Nehîk b. Abdullah olmak üzere iki ravi tarafından nakledilmiş, Ebû vâil kanalıyla gelen rivayet üç ayrı kanaldan nakledilerek kaynaklardaki yerini almıştır.

Nehik b. Abdullah es-Selulî'den gelen rivayetin metni şöyledir: “*Rasûlullah'ın, bir kavmin çöplüğüne gelerek ayakta idrar yaptığını gördüm.*” (İbn Hanbel, 1999: XXXVIII/369-370).

Mansur b. el-Mu'temir (ö. 123)'den gelen rivayetin metnini, tarikler arasındaki farkları da görebilmek için şu üç pasajla ifade edebiliriz:

I.Ebû Musa el-Eş'arî, idrar konusunda çok hassastı. Öyle ki, idrarını cam şişe içine yapıyordu. Diyordu ki: “İsrailoğullarından birinin kıyafetine idrar bulaşınca orasını kes(ip atarlardı.)” Huzeyfe (bunu duyunca): “Arkadaşınızın bu kadar hassas davranmamasını arzu ederdim.” dedi. II.Rasûlullah'la birlikte bir kavmin çöplüğüne geldiğimizde, duvarın arkasında sizden biri gibi ayakta idrarını yaptı. III.Ben yanından uzaklaşmak için hareket ettiğimde bana işaret ederek yaklaşmamı istedi. Topuklarına kadar yaklaşıp arkasında durdum ve işini bitirene kadar orada bekledim. (Tayâlisi, 1999: I/324; İbn Hanbel, 1999: XXXVIII/284; Buhârî, 1990: I/90; II/870, 2339; Muslim, t.y.: I/228; Nesaî, 1986: I/25). Tayâlisî'nin metninde III., Buhârî'nin metninde I. pasaj bulunmamak Nesaî'nin metni ise sadece II. Pasajdan oluşmaktadır.

Suleyman b. Mihrân el-A'meş kanalıyla gelen versiyonların metinleri ise bazı fazlalık veya noksanlıklar ve anlatım farklılıkları bulunsa da şu pasajları içermektedir:

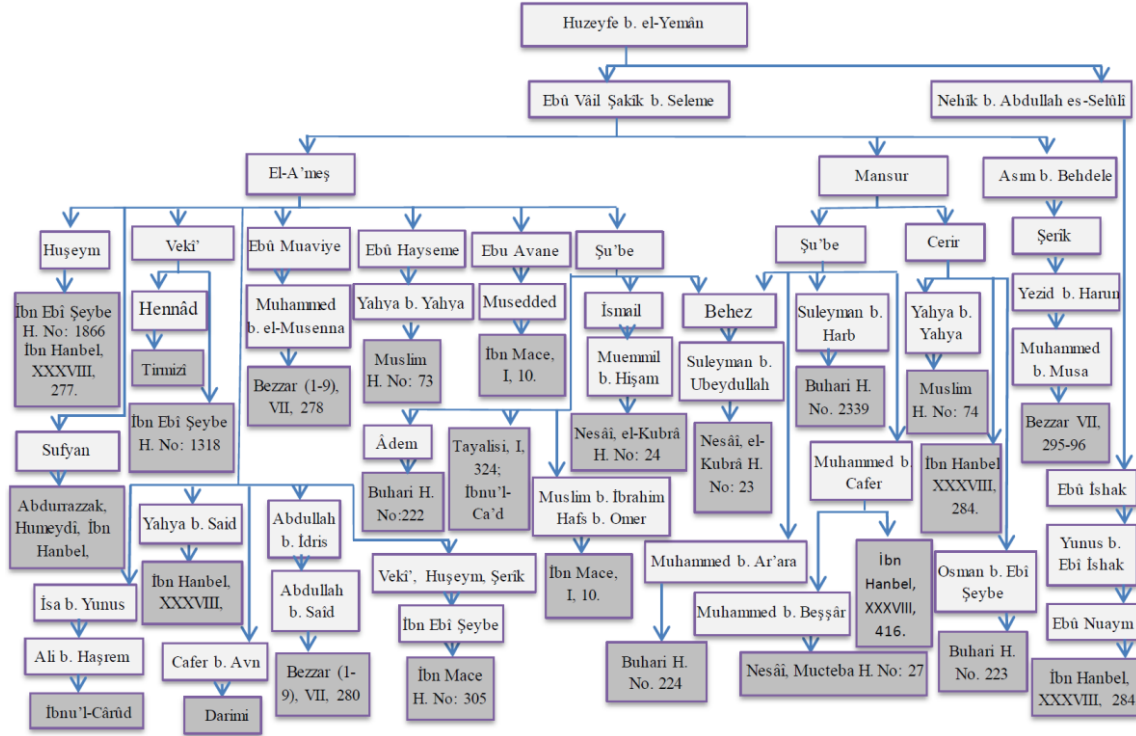
I.Rasûlullah bir kavmin çöplüğüne geldi orada ayakta idrar yaptı. II.Ben uzaklaşmak isteyince bana; “Yaklaş!” dedi. Topuklarına kadar yaklaştım. III.İşini bitirince su istedi. Getirdiğim suyla abdest aldı. IV.Mestleri üzerine mesh etti. (Tayâlisi, 1999: I, 324; Abdurrazzak, 1403: I/193; İbn Ebî Şeybe, 1409: I/176; Humeydî, t.y.: I/210; Muslim, t.y.: I/228; İbn Hanbel, 1999: XXXVIII/277, 284, 416; Muslim, t.y.: I/228; Tirmizî, t.y.: I/19; I/10; İbn Mâce, t.y.: I/10, 111; Bezzâr, 1405: Bezzâr, 1405: VII/278-280; Dârimî, 1407: I/67; Nesaî, 1986: I/25; İbnu'l-Ca'd, 1990: I/119).

Rivayetin, Tayâlisî ve İbn Ebî Şeybe versiyonlarında II.; Muslim versiyonunda III.; Abdurrazzak versiyonunda III. ve IV.; İbn Mâce versiyonunda IV.; Nesaî versiyonunda II. ve III.; İbnul Ca'd versiyonunda I. ve II. pasaj bulunmamakta, Darimî versiyonunda ise sadece I. pasaj yer almaktadır. Bu, rivayelerin metinde tasarrufta buldukları; üzerinde, taksir ya da idrac faaliyetini gerçekleştirdikleri anlamına gelmektedir.

Âsım b. Behdele versiyonuna ait metin de şöyledir: “*Rasûlullah bir kavmin çöplüğüne geldi; ayakta idrar yaptı; sonra da abdest aldı ve mestleri üzerine mesh etti.*” (Bezzâr, 1405: VII-295-296)

Hadisin isnad şeması şöyledir:

Şema 3. İsnad şeması

Yukarıda görüldüğü üzere, hadisin özellikle en fazla tarika sahip olan Mansur ve A'meş tarikleri arasında konumuz açısından anlamlı bir değişiklik bulunmamaktadır. A'meş tarikinde bulunan mest üzerine mesh ayrıntısı, ona ait bir ilave gibi görünmektedir. Zira A'meş, Mansur'a göre zayıf bir ravidir. Rivayetin, Mansur b. el-Mu'temir versiyonu daha problemsiz ve kabul edilebilir mahiyettedir.

Sonuç olarak incelediğimiz rivayetler arasında isnad ve metin olarak en güvenilirini, Mansur kanalıyla Huzeyfe b. el_Yemân'dan nakledilmiş olan rivayettir.

Ayakta İdrar Yapan Sahabe ve Tabiîn Örnekleri

Yukarıda gördüğümüz üzere Hz. Peygamber'in ayakta idrar yapmadığına, bunu hoş görmediğine ve yasakladığına dair rivayetler bulunmaktadır. Bunların büyük bir bölümünün senetlerinin münekkithler tarafından sahih bulunmadığını, hatta bunlardan bazılarında hadis uydurdıkları bilinen raviler bulunduğunu görmüştük. Aşağıda, bu rivayetlerin sahabe ve tabiîn tarafından dikkate alınıp alınmadığına dair örnekler sunulacaktır. Zira sahabenin ve onları örnek alan tâbiînin, Hz. Peygamber'i örnek almada ya da onu taklit etmede ne kadar hassas oldukları malumdur.

Malik b. Enes, *el-Muvatta'* isimli eserinde, “*İdrarın Ayakta Yapılması ve İlgili Diğer Konular*” adını verdiği bâb başlığı altında iki rivayet nakletmektedir. Birincisi bir bedevinin mescitte idrarını yapması diğeri de Abdullah b. Dinar’ın “*İbn Ömer’i ayakta idrar yaparken gördüm*” şeklindeki rivayettir. (Mâlik, t.y.: I/63-65). Bu uzak bir ihtimal de olsa, onun ayakta idrarı yasaklayan rivayetlerden haberinin olmadığı anlamına gelebileceği gibi, gördüğü halde onları sıhhatli bulmadığı anlamına da gelebilecektir. Bir ihtimal daha vardır ki, o da yasaklama ya da nefy içeren rivayetlerin ikinci asrın son çeyreği içinde veya daha sonra uydurulmuş olabileceğidir.

Hiz. Peygamber’in ayakta idrar yapmasını bir sünnet olarak algılayan Sehl b. Sa’d, Ebû Hâzım’in naklettiği kadarıyla ayakta idrarını yapmış, sonra da mestleri üzerine mesh etmiştir. Ebû Hâzım’in, “Onları çıkarmayacak mısınız?” diye sorması üzerine; “*Benden daha hayırlı olanın bunu yaptığını gördüm. (Ben niye çıkarayım ki!)*” demiştir. (İbn Huzeyme, 1970: I/36; Taberânî, 1415: I/96; 1983: VI/147, 153, 171).

İbn Ebî Şeybe, “*Ayakta İdrar Yapmaya Ruhsat Verenler*” başlığı altında; Ali b. Ebî Tâlib, Zeyd b. Sabit, Ömer b. el-Hattâb, Abdullah b. Omer, Ebû Hureyre, Urve b. ez-Zubeyr, Ubâde b. es-Sâmit, Yezîd b. el-Esamm, Saîd b. el-Museyyeb, eş-Şa’bî, Muhammed b. Sîrîn ve el-Hakem gibi pek çok sahabe ve tâbiînün ayakta idrar yaptıklarını nakletmektedir. (İbn Ebî Şeybe, 1409: I/90-91). O, “*Ayakta İdrar Yapmayı Kerih Görenler*” başlığı altında da; Hiz. Aişe, Omer b. el-Hattab, İbn Bureyde ve el-Hasan el-Basrî’den gelen, hemen hemen tamamı yukarıda adı geçen ve zayıf, hatta uydurma olduğu tespit edilen rivayetleri nakletmiştir. (İbn Ebî Şeybe, 1409: I/92-93). Üstelik Omer b. el-Hattab’dan nakledilen, yasaklama içeren sözlerin aksine onun ayakta yaptığına dair rivayet de bulunmaktadır. İbn Ebî Şeybe’nin naklettiği bu bilgileri hadis şârihleri de sahih kabul etmişlerdir.

Sonuç olarak, sahabe ve tâbiîn’den gelen bu uygulama örnekleri, Hiz. Peygamber’in ayakta idrar yapmayı yasakladığına dair rivayetlerin tutarlı olmadığına dair bir delili mahiyetindedir. Bunun yanında söz konusu rivayetler, sahabe ve tâbiînün çömelerek idrar yapmayı bir sünnet olarak algılamadıklarının göstergesi olarak kabul edilebilecek nitelik arz etmektedir.

Klasik Hadis Yorumcularının İlgili Hadislere Bakışı

Hadis şerh edebiyatının yazarları olan şârihler ağırlıklı olarak Huzeyfe Hadisi üzerine yorum yapmışlardır. Huzeyfe Hadisi üzerinde en çok tartışılan konular şunlar olmuştur: Hiz. Peygamber’in ayakta idrar yapmasının sebepleri, Hiz. Peygamber’in bir başkasının çöplüğünü bu amaçla kullanmasının hükmü ve bu rivayetten çıkarılabilecek fikhî hükümler. Bunun yanında, bazı yorumcular mesailerini, tarafından birbirlerine aykırı gibi görünen Hiz. Aişe Hadisi ile Huzeyfe Hadisi arasındaki varsayılan çelişkiyi giderme üzerine yoğunlaştırmışlardır. Klasik dönem hadis yorumcularının konuyu değerlendirme tarzını görmek için bu tartışmalar üzerinde durmak istiyoruz.

Hiz. Âişe Hadisi ile Huzeyfe Hadisi Arasında Çelişki Var mıdır?

Bu iki hadis arasında çelişki olduğunu düşünen bazı hadisçiler, bu çelişkiyi giderebilmek için Huzeyfe Hadisi’nin mukaddem, diğerrinin muahhar olduğunu, dolayısıyla Hiz. Âişe Hadisi’nin diğerrini nesh ettiğini ileri sürmüşlerdir. Ebû Avane (Ebû Avâne, 1998: I/169). ve İbn Şahin bu görüşü temsil etmektedirler.

Bazı yorumcular da bu ikisi arasında bir çelişki olmadığını söylemişlerdir. Onlara göre Hz. Âişe, Rasûlullah'ın sadece evdeki durumunu bilmektedir. Onu evde ayakta idrar yaparken görmemiş, sözleriyle de bu durumu ifade etmiştir. Huzeife ise onu ev dışında, açık alanda bizzat yanında bulunarak görmüş, o da bu durumu ifade etmiştir. Ayrıca bunun Medine'de gerçekleşmiş olması, Kur'an'ın nüzulünden sonra gerçekleştiği anlamına gelir ki, bütün bunlar nesh iddiasının reddini gerektirir. Ali, Omer ve Zeyd b. Sabit'in ayakta idrar yaptıkları da sabittir. Aslında bu, eğer sıçramadan emin olunuyorsa ayakta idrar yapmanın kerahetsiz caiz olduğunun delilidir. Dolayısıyla bu iki rivayet arasında bir çelişki bulunmamaktadır. Ebû Hâtim ve İbn Hıbbân bu görüşü dile getiren âlimlerdendir. (İbn Hıbbân, 1993: IV/278; İbn Hacer, 1379: I/330; Aynî, t.y.: V/42; Azîmâbâdî, 1415: I/29). Bazıları Hz. Âişe'nin sözünden, Rasûlullah'ın genel alışkanlığının çömelerek yapmak olduğunu çıkarmışlardır. Onlara göre bu, Rasûlullah'ın ayakta yaptığı konusundaki delili de nefyetmez. (Mubarekfûrî, t.y.: I/55). Tahâvî'ye göre Hz. Âişe'nin sözlerinden Rasûlullah'ın ayakta idrarı yasakladığı anlamı çıkarılmayacağını söyler. Zira Hz. Âişe ondan yasaklayıcı bir ifade nakletmemiştir. Onun sözlerinden Hz. Peygamber'in asla ayakta yapmadığına delil çıkmaz. Zira bir kişi bazen oturarak bazen ayakta yapabilir. Birden fazla kişi onun ayakta yaptığını nakletmiştir. Omer, Ali ve Zeyd b. Sabit'in ayakta yapmaları bunun delilidir. (Tahâvî, 1399:IV/267).

Hız. Peygamber İdrarını Niçin Ayakta Yapmıştır?

Huzeife rivayetinde, Hz. Peygamber'in niçin ayakta idrar yaptığını dair hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Buna rağmen, Hz. Peygamber'in normalde ayakta idrar yapmayacağını düşünen pek çok âlim, onun ayakta idrar yapmasına neden olabilecek tahmini gerekçeler üretmeye çalışmışlardır. Bu gerekçeler şunlardır:

a)Hz. Peygamber bunu bir hastalık, ya da sakatlık nedeniyle yapmıştır. el-Hâkim'in senetsiz olarak naklettiği bir Ebu Hureyre rivayetine göre, Rasûlullah, dizinin arka tarafındaki bir yara nedeniyle ayakta idrar yaptığı nakledilmiştir. (Nevevî, 1392: III/165; İbn Hacer, 1379: I/330; Mubarekfûrî, t.y.: I/60; Azîmâbâdî, 1415: I/29). el-Hâkim, Hammâd b. Gassân'ın teferrüd ettiği rivayetin tüm ravilerinin sika olduğunu iddia etmektedir. (Hâkim, 1990: I/182). Ancak Dârekutnî onun zayıf olduğunu söylemiş (Dârekutnî, 1985: XII/197)., Zehebi ise Darekutnî, Beyhakî ve İbn Asâkîr'in onu zayıf kabul etmesi nedeniyle bu hadisin de münker olduğuna işaret etmiştir. (Aynî, t.y.: V/43). Ayrıca Şâfîî tarafından, Arapların sırt ağrısını ayakta idrar yaparak tedavi ettikleri bilgisi nakledilmiş, Rasûlullah'ın böyle yaparak o hastalığını tedavi etmeyi amaçlamış olabileceği iddia edilmiştir. (Beyhaki, 1994: I/101; Nevevî, 1392: III/165; Suyûtî, 1986: I/19; Zurkânî, 1411: I/192; Azîmâbâdî, 1415: I/29).

b)Çömelerek yapmaya uygun bir yer bulamadığı için ayakta yapmıştır. (Beyhaki, 1994: I/101; İbn Hacer, 1379: I/330; Zurkânî, 1411: I/192; Azîmâbâdî, 1415: I/29).

c)Bu seçim için üretilen bir başka sebep de, çöplüğün yumuşak bir zemine sahip olması nedeniyle idrarın yapana geri sıçrama ihtimali bulunmamasıdır.(İbn Hacer, 1379: I/330; Zurkânî, 1411: I/192).

d)Munzirî, çöplükte ıslak pislikler olduğu için, üzerine sıçramasından emin olamadığı için böyle yapmış olabileceğini iddia etmiştir. (İbn Kuteybe, 1972: 92). Böyle bir durumda, aksinin olmasının daha büyük bir ihtimal olduğu gerekçesiyle iddia reddedilmiştir. (Aynî, t.y.: V/44).

e) Ayakta idrar yapmak, sesli bir şekilde gaz kaçırmaya karşı güvencedir. Zira yakınlarında birileri bulunmaktadır. Omer'den nakledilen, “*Ayakta idrar yapmak dübüürün kalesidir.*” sözü, bunu teyid eder. (Nevevî, 1392: III/167; İbn Hacer, 1379: I/330; Aynî, t.y.: V/44; Mubarekfûrî, t.y.: I/60; Zurkânî, 1411: I, 192; Suyûtî, 1986: I/20).

f) Rasûlullah, ümmetine bunun caiz olduğunu göstermek için yapmıştır. Çünkü o, idrarını genellikle çömelerek yapmıştır. (Mubarekfûrî, t.y.: I/60; Suyûtî, 1986: I/20; Azîmâbâdî, 1415: I/29).

g) Çöplük yamaçta olduğu için çömelerek yapması halinde yönünü yukarı döndüğünde arkaya düşme; aşağı döndüğünde de insanların, avretini görmesi tehlikesi vardı. Bu yüzden ayakta yapmıştır. (Nevevî, 1392: III/165; Mubarekfûrî, t.y.: I/60; Suyûtî, 1986: I/20).

h) Muhtemelen ashâbın işleriyle ilgilenirken sıkışmış, acelesi olduğu için de çömelmeye yer ve fırsat bulamadığından ayakta yapmıştır. (Aynî, 1999: I/94).

Görüldüğü üzere âlimler zihinlerinde Rasûlullah'ın ayakta idrar yapma alışkanlığı olmadığı algısından hareketle, bu davranışa bir mazeret üretmeye çalışmışlardır. Bu mazeretlerin pek çoğunun tutarlı olduğu söylenemez.

Huzeyfe Rivayetinden Çıkarılan Fikhî Hükümler

Bazı âlimler bu rivayetten, aşağıda sıralayacağımız üzere pek çok fikhî hüküm çıkarmışlardır.

a) Ayakta idrar yapmak mekruh mudur?

İbn Battâl'ın da belirttiği üzere âlimler bu konuda iki farklı görüş ileri sürmüşlerdir. (İbn Battâl, 2003: I/334).

1) Kerâhetsiz caizdir. Âlimlerin genelinin katıldığı bu görüşe göre hadisin nassı bunu gerektirmektedir. Ayrıca Omer b. el-Hattab, Ali b. Ebî Talib, İbn Omer, Sehl b. Sa'd, Enes b. Mâlik, Sa'd b. Ubâde, Ebu Hureyre, Zeyd b. Sâbit, İbnul Museyyeb, İbn Sirin ve Urve b. ez-Zubeyr'den gibi pek çok sahabe ve tabîinin ayakta idrar yapmış olması da bunu desteklemektedir. (Nevevî, 1392: III/167; İbn Battâl, 2003: I/334). Malik b. Enes gibi bazıları idrarın bedene veya elbiseye bulaşma tehlikesi varsa ayakta yapmanın tenzihen mekruh olacağını söylemişlerdir. (İbn Battâl, 2003: I/334). Aynî (t.y.: V/42), Zurkânî (1411: I/192). ve İbnu'l-Munzir, gibi âlimler her iki pozisyonun da caiz olduğunu, ancak elbiseye sıçrama tehlikesi nedeniyle çömelerek yapmanın daha iyi olacağını söylemektedirler. (Nevevî, 1392: III/166; Aynî, t.y.: V/41).

11) Ayakta idrar yapmak mekruhtur. Bir grup, Hz. Aişe, Omer b. el-Hattab, İbn Mesud ve İbn Bureyde rivayetlerini delil olarak kabul etmişlerdir. el-Hasan el-Basrî ve Sa'd b. İbrahim bunlardandır. Sa'd b. İbrahim bu konuda biraz daha ileri giderek ayakta idrar yapanın şahitliğinin kabul edilmeyeceğini iddia etmiştir. (Nevevî, 1392: II/166; İbn Battâl, 2003: I/334). İmam Mazerî ile Kadı İyâz, kişinin mazeret nedeniyle ayakta yapmasını tenzihen mekruh, mazereti yoksa mekruh görmüşlerdir. (Nevevî, 1392: III/166).

b) Hz. Peygamber'in kavmin çöplüğünü kullanma hakkı var mıdır?

Şerhlerde Hz. Peygamber'in idrarını yaptığı çöplük sahiplerinin buna rızası olup olmadığı da tartışılan konular arasında yer almıştır. Çözüm için şu gerekçeler ileri sürülmüştür:

1) Rasûlullah, kavmin buna açıkça izin verdiğini bilmektedir. (Nevevî, 1392: III/166; İbn Hacer, 1379: I/329; Aynî, t.y.: V/41).

ı1)Halk bunu gelenek olarak görmekte ve buna rıza göstermektedir. (İbn Hacer, 1379: I/329; Aynî, t.y.: V/40).

ıı)Hz. Peygamber'e bu konuda özel izin vermişlerdir. (Nevevî, 1392: III/166; İbn Hacer, 1379: I/329).

ıv) “أولي بالمؤمنين من أنفسهم وأموالهم” (O, Mü'minlere kendi nefislerinden ve mallarından daha değerlidir. Rasûlullah'ın, ümmetin mallarında tasarruf hakkı bulunmaktadır. Eğer mana sahih ise tamam, yoksa onun sireti ve üstün ahlakı böyle bir şeyi kaldırmaz. (İbn Hacer, 1379: I/329; Aynî, t.y.: V/40). Burada sanki 33 nolu Ahzab Suresinin 6. Âyetine bir gönderme bulunmaktadır. Ancak ilgili âyette “وأموالهم” (malları) ifadesi bulunmamaktadır. Muhtemelen bir yorumla Rasulullah'ın Müslümanların malları üzerinde tasarruf hakkı var olduğu sonucu elde edilmiş olmalıdır.

v) Çöplük, bir kavmin mülkiyetinde değildi. Sadece bir kavmin yerleşim yerine yakın olduğu için yer kavme nisbet edilmiştir. Dolayısıyla izin alması gerekmez. (Nevevî, 1392: III/166; Aynî, t.y.: V/39).

vı)Onlar muhtemelen bu iş için Rasûlullah'ın kendi çöplüklerini tercih etmesini kendilerini onurlandırıcı bir durum olarak görüp memnun olmuşlardır. (Aynî, 1999: I/94;).

c)İdrar yaparken konuşmak caiz midir?

İbn Hacer, Hz. Peygamber'in Huzeyfe'ye yaklaşmasını istemesinden hareketle idrar yaparken konuşmanın cevazına buradan delil çıkmayacağını, zira Müslim rivayetinde işaretle çağırılmış olduğunu söylemiştir. (İbn Hacer, 1379: I/329; Mubarekfûrî, t.y.: I/58).

d) İdrar yaparken insanlardan uzaklaşmak gerekmez mi?

İbn Hacer, Rasûlullah'ın def'i hacette insanlardan uzaklaştığı halde burada tersini yapmasını, insanların işini halletmekle meşgul olduğu bir sırada idrarı sıkıştırdığı için acele etmiş olabileceğini söylemektedir. Ona göre bu hadisten şu da çıkarılabilir: Rasûlullah, idrarı geldiği halde ümmetin yararını gözetmiş onların işlerini halletmeyi ön plana almış, sonuçta erteleyemeyeceği bir durum oluşunca da, topluluktan fazla uzaklaşmadığı için Huzeyfe'yi kendisine sütre olsun diye yanına çağırmıştır. (İbn Hacer, 1379: I/329). İbn Battâl, avretini görme tehlikesinden emin olunması halinde, ayakta idrar yapana yaklaşmanın, çömelerek yapandan da kötü bir ses ya da koku duymamak için uzaklaşmanın sünnet olduğu hükmünü çıkarmıştır. (Nevevî, 1392: III/167; Aynî, 1999: I/95; İbn Battâl, 2003: I/336; Aynî, t.y.: V/47). Munâvî her iki durumda da uzaklaşmak gerektiğini, çünkü Hz. Peygamber'in bunu zarureten yaptığını söylemiştir. (Munâvî, 1994: V/171). Kirmanî ise Huzeyfe'nin, onun korumalığını yaptığını “Allah seni insanlardan koruyacaktır.” mealindeki Maide 67 ayeti indikten sonra koruma görevinin sonlandırıldığını iddia etmektedir. (Aynî, t.y.: V/47). Aynî, Huzeyfe'nin siper edilmesini iki sebebe dayandırmaktadır: birincisi oradakilerin Rasûlullah'ın avretini görmesini engellemek, diğeri de Ka'be ile arasında perde olsun dıyedir. (Aynî, 1999: I/88).

e)Meskûn mahalle yakın yerde idrar yapmak caizdir. (Nevevî, 1392: III/167; Aynî, 1999: I/95; Aynî, t.y.: V/47).

f)İdrar sıkışık durumdaysa tutmak doğru değildir. (Aynî, 1999: I/95; Aynî, t.y.: V/47).

g)İdrar yapanın arkadaşından su istemesi caizdir. (Aynî, t.y.: V/44).

ı)Değer olarak altta olan birinin üstte olana hizmeti caizdir. (Aynî, t.y.: V/44).

i)İdrar yapanın arkadaşından kendisini örtmesi için yaklaşmasını istemesi caizdir. (Nevevî, 1392: III/167).

j)Elbise veya bedene az bir idrar bulaşması zarar vermez. Zira ayakta yapan biri az da olsa idrara maruz kalması kaçınılmazdır. (Aynî, t.y.: V/50).

k) Mest üzerine mesh etmenin cevazı. Rivayetin sadece, diğerine göre daha zayıf olan ravisi A'meş'in versiyonunda bulunan bu ayrıntı, bazıları tarafından mest üzerine meshin delili olarak değerlendirilmiştir. İbn Hacer, Buhârî'nin, A'meş'in teferrüd etmesi nedeniyle hadis bu bölümünü çıkarmış olabileceğini söylemektedir. (İbn Hacer, 1379: I/328). Aynî bu rivayetten hazerde de mest üzerine meshin caiz olduğu sonucunu çıkarır. (Nevevî, 1392: III/167; Aynî, 1999: I/95).

l)İdrar konusunda aşırı hassasiyet gereksizdir. Huzeyfe'nin maksadı, idrar konusunda bu kadar hassas olmanın sünnete aykırı olduğunu bildirmektir. O, bilerek ayakta yapmıştı. Ayakta yapan az da olsa sıçramaya maruz kalacağını bildiği halde Rasulullah bunu önemsememiş, Ebu Musanın yaptığı şekilde şişeye yapmakla mükellef kılmamıştı. (Nevevî, 1392: III/167).

Klasik dönem hadis âlimleri, Hz. Peygamber'in idrar yaparken tercih ettiği pozisyonları, özellikle ayakta idrar yapmasıyla ilgili rivayeti tam bir hukukî bilgi kaynağı olarak değerlendirmişler ve ondan pek çok fikhî sonuçlar elde etmeye çalışmışlardır. Onların bakış açısını en çok Hz. Aişe rivayeti şekillendirmiş, Hz. Peygamber'in tamamen çömelerek idrar yaptığı, ayakta yapmayı da arızî bir durum olarak tercih ettiği anlayışı hâkim olmuştur. Onların bu anlayışı tercih etmelerinde, ayakta idrarı Hz. Peygamber'in kerih gördüğünü ve yasakladığını ifade eden, zayıf ve hatta uydurma oldukları pek çok münekkit tarafından dile getirilen rivayetlerin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Huzeyfe rivayeti konusunda deyim yerinde ise bu hadis yorumcuları tam bir beyin fırtınası gerçekleştirmişler. Gerek Hz. Peygamber'in niçin ayakta idrar yaptığı, çöplüğü niçin tercih ettiği, tercih ettiği bu çöplükle ilgili hak problemi ve bu faaliyetten çıkarılabilecek fikhî hükümler çok çeşitli veçhelerden ele alınmıştır. Bu yorumlar, Hz. Peygamber'in idrarı geldiği ve en yakın en müsait yeri tercih ederek gerçekleştirdiği bu sıradan davranışın, nasıl bir dini bilgi kaynağı olarak değerlendirildiğinin ve abartılı yorumlara sahne olduğunun bir örneğidir.

İdrar Pozisyonları ile İlgili Rivayetlerin Günümüze Yansımaları

Yukarıda ele aldığımız, hadis şârihlerinin ilgili rivayetler hakkındaki yorumlarına bakıldığında onların genel olarak ayakta idrar yapmada herhangi bir sakınca görmedikleri, bunu mekruh olarak değerlendirme eğiliminde olanların da genel olarak bu çömelerek idrar yapmanın cilde veya kıyafete sıçramasını önlemek gerektiği üzerinde durdukları görülecektir. Bu konuyla ilgili uydurma addedilebilecek rivayetler de dâhil olmak üzere hiçbir rivayette, ayakta idrar yapmanın sağlığa zararıyla ilgili bir ilişkilendirme söz konusu olmamıştır. Hatta tam tersine bazı rivayetlerde Arapların ayakta idrar yapmayı bir tedavi yöntemi olarak gördükleri nakledilmiştir.

Günümüz Türkiye'sinde ise ayakta idrar yapmak, bir kesim tarafından kesinlikle terk edilmesi gereken, İslam'ın günah saydığı bir davranış olarak gösterilmeye çalışılmış, ayrıca Hz. Peygamber'in bu konudaki sünnetinin çömelerek idrar yapmak şeklinde olduğu algısı

oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu algıyı oluşturmaya çalışanların büyük çoğunluğunun, hadis ilimleri konusunda bilgili olmadığı anlaşılmaktadır. Onlar, Hz. Peygamber'in bir sünneti olarak algıladıkları bu davranış ile çağımız bilim dünyasının verilerini arasında uygunluk aramışlar, sonuçta bunun Hz. Peygamber'in çağları aşan bir mucizesi olduğu algısını kabul ettirmeye yönelmişlerdir. Onlara göre ayakta idrar yapmak kesinlikle sağlığa zararlıdır. Hadislerle bilim arasında uygunluk bulunduğu algısını yerleştirmeye çalışan ve bu algıya hazır olan iki grubun, bu konuda çalıştıkları görülmektedir. Birinci grupta yer alanlar ilgisiz de olsa çarpıtarak bilgi üretmeye, ikinci grupta bu bilgileri doğru kabul ederek yaymaya çalışmışlardır. Mesela bir ürolog olan ve bu konuda dini bilgiler de veren (Hatay, 2012). Ali Hatay isimli bir doktor, mesane iltihapları ve tümörlerinin nedenlerini saydığı bölümde, ayakta idrar yapmayı bir sebep olarak göstermezken (Hatay, A t.y.), prostat büyümesinden söz ettiği bölümde ayakta idrar yapıldığında mesanenin tam boşalmaması nedeniyle iltihap oluşabileceğini iddia etmiş ve çömelerek yapılması gerektiğini söylemiştir. (Hatay, t.y.) Yine, bir Özel hastanenin üroloji sevisinde çalışan bir doktorun "*Çare Erken Tanıda*" adı altında, prostat ve prostat kanseri hakkında verdiği bilgiler, Cihan Haber Ajansı tarafından servis edilmiş ve haber internet medyasında oldukça ilgi görmüştür. Göksu, prostat kanseri tedavisinde erken tanının önemi ve kimi prostat hastalarının çömelerek idrarlarını daha rahat yaptıkları konusundaki ifadeleri üzerinde durduktan sonra, sözü ayakta idrar yapıldığında mesanenin tam olarak boşalmadığı konusuna getirmiş ve sadece prostat hastalarının değil gençlerin de ayakta idrar yapmaktan sakınmalarını tavsiye etmiştir. (Hizmet, 2014; Yeni Asya 2014; Şanlıurfa, 2014) Bu haber, dini hassasiyeti bulunan bazı internet sayfalarında ayakta idrar yapmanın sağlığa verdiği zararın delili olarak ileri sürülmüştür.

Bu konuda dini bilgi vermeyi amaçlamış olanlar, yukarıda incelediğimiz bazı rivayetleri gerekçe göstererek ayakta idrar yapmanın elbiseye bulaşması ihtimali nedeniyle mekruh olduğunu ifade etmektedirler. (Yeniell ve Kayapınar 1987: I/51). İslâmî konulardaki sorulara cevap vermek amacıyla açılan bir internet sitesinde ayakta idrar yapmanın, yukarıda incelediğimiz bazı hadisler gerekçe gösterilerek mekruh olduğu ifade edilmiş, Opr. Dr. Ali Hatay'ın sözlerini referansla, çömelerek yapmanın idrar yolları ve mesane taşlarının oluşmasını önlediği gibi, prostat hastalığı olanlarda şikâyetlerin azalmasında da etkili olacağı söylenmiştir. (Sorularla İslamiyet, 2012)

Bir ilimizin akademisyen olan müftüsünün basına yaptığı bir açıklamada herhangi bir özrü olmayan birinin ayakta idrar yapmasının dinen mekruh olduğunu, bunun kabir azabına sebep olacağını, ayrıca çömelerek yapmanın sağlık açısından daha yararlı olduğunu ifade etmiştir. Bu açıklama da Cihan Haber Ajansı tarafından duyurulmuştur. (Haber3, 2012) Bu tür haberlerin belli bir ideolojik yapıya mensup yayın organlarınca servis edilmesi, onların bu konuda bir algı oluşturmak istemesiyle açıklanabileceğini düşünüyoruz.

Bu konuda oluşturulan algı bazen yanlış kararlar alınmasına da neden olabilmektedir. Örneğin, habere göre bir ilimizde, il müftüsünün ayakta idrar yapmanın dinen sakıncalı ve sağlığa zararlı olduğu şeklindeki açıklamasının ardından belediye başkanının bazı camilerdeki pisuarları söktürdüğü bildirilmiştir. (Baş, 2009). Yine, 3 Kasım 2014 tarihli bir habere göre İstanbul Sabiha Gökçen Havalimanı yönetimi havaalanı içinde bulunan tuvaletlere; "*Peygamber Efendimiz (Sallallahu Teala Aleyhi ve Sellem) buyuruyor. İdrar sıçramasından kaçının, çünkü kabir azabının çoğu idrar sıçramasından kaçınmayıp, elbiselerini kirletmelerinden meydana gelmektedir. Ayakta yapma! Mesanede taş oluşturma, İltihaba yol açma, Prostata kurban olma!*" şeklinde bir uyarı levhası astırmıştır. (Haber Sol, 2014)

Bunlar ve benzeri pek çok haberde görüldüğü üzere ayakta idrar yapmanın dinen yasak olduğunun ifade edilmesi yanında, çeşitli sağlık problemlerine yol açacağı vurgulanmaktadır. 8 Nisan 2013 tarihinde “*Ayakta İdrar Yapmanın Zararları*” başlığı altında verilen bir başka haberde kıyafete bulaşma durumu hariç, ayakta idrar yapmanın dinen sakıncası bulunmadığı ifade edilmiştir. Ancak bunun hem edebe, hem de sağlığa uygun olmadığı, ayrıca kıyafete veya bedene bulaşan idrarın kabir azabına neden olacağı hadislerle de ilgi kurularak anlatılarak, aslında kesinlikle sakıncalı olduğu ima edilmiştir. Bu bilgilerin ardından da ayakta idrarın yol açacağı sağlık sorunları şöyle sıralanmıştır: a) Mesane kanseri b) Mesane taşı c) Mesane iltihabı, dolaylı olarak da böbrek iltihabı d) Prostat büyümesi e) Bulaşıcı cinsel hastalıklar. (Haberim Van, 2013)

Tespit edebildiğimiz kadarıyla ayakta idrar yapmanın sağlık sorunlarına yol açacağı konusundaki iddiaların hiçbiri doğru değildir.

Ayakta idrar yapmak tıp uzmanlarına göre asla prostat büyümesine ya da prostat kanserine neden olmamaktadır. Üroloji doktoru Prof. Dr. Bedreddin Seçkin, 2013 yılında Antalya’da düzenlenen “*3’üncü Ulusal İşlevsel Üroloji ve Kadın Ürolojisi Kongresi*”nde, halk arasında ayakta idrar yapmanın prostat kanserine neden olacağı yönündeki inanın kesinlikle doğru olmadığını, önemli olanın idrarı geciktirmemek olduğunu söylemiştir. (Posta, 2013) Bir başka Üroloji doktoru Prof. Dr. Reşit Tokuç da; “Ayakta idrar yapmanın prostat oluşumuna var mıdır?” sorusuna hiçbir katkısının olmadığı cevabını vermiştir. (Tokuç, 2013)

Bir tıp Merkezinin internet sitesinde, mesane iltihabına yol açan üç etken sayılır: yeteri kadar sıvı tüketmemek, gebelik ve hijyene dikkat etmemek. (Galata Tıp, t.y.)

Mesane idrar kalmasının iltihaba yol açması bir kenara, aksine, mesane iltihabının mesane idrar kalmasına neden olduğu söylenmiştir. Mesane iltihabının ise mesane kasını çalıştıran sinirlerin hastalıkları, taş gibi nedenlerle idrar yolu tıkanması, sonda gibi araçların mesaneye sokulması gibi durumlardan kaynaklandığı açıklanmıştır. Bu durumlarda mesane kolay boşaltılamaz. Bu durumda mesane enfeksiyonu oluşabilir. (Mesane, 2016) Uzmanlara göre mesanede kalan idrar miktarı normalde 12 ml kadardır. (Üroloji t.y.) Bu miktar 50 ml’ye kadar normal, 100 ml kadarı araştırmayı gerektirir 200 ml’den fazlası patolojiktir. (Tftr, 2016)

Mesane taş oluşumunun ise anatomik anormallikler ve beslenme ile alakası olduğu söylenmektedir. (Önal, 2009: 41-42). Bu çerçevede mesane taşı oluşumuna onlarca sebep sayılmıştır. (Sağlık Ocağım 2015; Müslümanoğlu, t.y.) Ancak bunlar içinde ayakta idrar yapmak bulunmamaktadır.

Ayakta idrar yapmanın sağlık üzerindeki etkileri konusunda bulabildiğimiz tek bilimsel çalışma, hakemli bir akademik dergi olan PLoS ONE’da 22 Temmuz 2014’te yayımlanan bir araştırma makalesidir. Araştırma, Hollanda’daki Leiden Üniversitesi Tıp Merkezi Üroloji Bölümü’nde bir ekip tarafından yapılmıştır. Alt üriner sistem semptomları bulunan erkek hastalar ile sağlıklı erkeklerden oluşan denekler üzerinde kapsamlı meta-analiz ve sistematik inceleme yöntemiyle gerçekleştirilen çalışmada ekip, idrar dinamiklerini (ürodinamik) etkileyen üç temel faktörü; maksimum akış oranı, boşalma zamanını (idrar boşaltımı için geçen süre) ve boşalma-sonrası kalan hacmi (idrar torbasında kalan idrar miktarı) incelemeye almışlardır. Araştırmada, çömelerek ve ayakta idrar yapan sağlıklı erkekler arasında söz konusu değişkenler arasında en ufak bir farklılık tespit edilmemiştir. Yani çömelerek idrar yapmak ile ayakta yapmak arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Alt üriner sistem semptomları bulunan erkek hastaların ise çömelerek yapmaları halinde ayaktakilere göre mesanelerinde sadece 25 mililitre daha az idrar kaldığını, görel olarak daha güçlü idrar akışı

olduğunu ve 0.62 saniye daha hızlı idrar akışı olduğunu göstermiştir. Buna göre prostat büyümesi olan hastalar için en iyi idrar pozisyonu çömelerek yapmaktır. (Jong v.d. 2014).

Netice itibarıyla, ayakta idrar yapmanın bir takım sağlık sorunlarına yol açacağı iddiası, bilim adamlarının tarafsız çalışmalarıyla elde edilen verilerle desteklenen bir iddia değildir.

Sonuç

Yukarıda incelediğimiz hadislerin isnadı en güçlü olanı Huzeyfe b. el-Yemân'dan nakledilen, Hz. Peygamber'in ayakta idrar yaptığını ifade eden rivayettir. Hz. Aişe'den nakledilen, Hz. Peygamber'in Kur'an'ın nazil olmaya başladığından beri hiçbir zaman ayakta idrar yapmadığını ifade eden rivayetin bazı versiyonlarının senetleri zayıf görünse de, onlara göre daha güçlü olan bir versiyonu bulunmaktadır. Dolayısıyla bu rivayetin zayıf sayılması mümkün görünmemektedir. Ancak rivayetin metnindeki "*Kur'an nazil olduğundan beri...*" ifadesi tarihi kayıtlara aykırı görünmektedir. Zira Hz. Aişe, Hz. Peygamber'in sadece Medine hayatını bilme imkânına sahiptir. Dolayısıyla bu ifadeyi, "*Medine Dönemi'nde ve evde bulunduğu sırada.*" kaydıyla doğru saymak mümkündür. Hz. Peygamber'in arazide çömelerek idrar yaptığı, ayakta idrar yapmayı hoş görmediği veya yasakladığı şeklindeki rivayetler ise isnad olarak son derece zayıftır. Kanaatimizce bu rivayetler, en çok fikhî tartışma ve ayrışmaların yaşandığı hicri ilk veya ikinci asır içinde, tartışmalara taraf olanlarca, ya bazı sahabe veya tabiîn sözleri ref' edilerek ya da doğrudan uydurulmuş olmalıdır.

Kimi klasik dönem yorumcuları, senet tenkidine ve metinlerin doğru anlaşılmasına önem vererek, ayakta idrar yapmanın Hz. Peygamber tarafından yasaklanmamış olduğuna vurgu yapmışlar, bunun dini açıdan sakıncasının bulunmadığını, ancak İslâm'ın temizlik esası gereği idrarın bedene ve kıyafete bulaşmaması için özen gösterilmesi gerektiğine işaret etmişlerdir. Kimileri de pek çok hadis yorumunda olduğu gibi bu rivayetleri de –özellikle Huzeyfe rivayetini- hukuk kaynağı olarak görerek pek çok hatalı yorumun yapılmasına, sıradan bir davranıştan tüm Müslümanların ibadet hayatını zorlaştıracak mekruhlar çıkarılmasına zemin hazırlamışlardır.

Günümüzde ise bazı yorumcular ayakta idrar yapmanın mekruh/tenzihen mekruh olduğuna; idrar sıçramasının kaçınılmaz olduğu gerekçesiyle kabir azabına neden olacağına vurgu yapmışlardır. Onların, Müslümanları ayakta idrar yapmaktan alıkoymak için en çok kullandıkları argüman ise bunun kesin olarak sağlığa zarar verdiği konusudur. Ne var ki, bu argümanların hiç biri onların iddia ettiği gibi bilim tarafından desteklenmemekte, hadislerdeki bilginin bilim tarafından kesinlikle desteklenmesi gerektiğini düşünen birkaç yorumcu ve doktorun iddialarından ibaret olarak kalmaktadır.

Sonuç olarak, güvenilir bulunan hadis metinlerine göre, Hz. Peygamber idrar yapma konusunda belirli bir pozisyon önermediği gibi, hem çömelerek hem de ayakta idrar yaptığı olmuştur. Bu konuda önemli olan, kıyafetin ve bedenin necaset olarak isimlendirilen idrardan uzak tutulmasıdır.

KAYNAKÇA

- Abdurrazzak b. Hemmâm (1403). *el-Musannef*. (Thk. Habiburrahman el-A'zamî). Beyrut: el-Mektebetu'l-İslami.
- Alâî, Ebû Said b. Halil (1986). *Camîu't-Tahtîl*, Beyrut: Âlemu'l-Kutub.
- Aynî, B. (t.y.). *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî
- Aynî, B. (1999). *Şerhu Suneni Ebî Davud*. (thk. Ebu'lMunzir Halid b. İbrahim el-Mısrî). Riyad: Mektebetu'r-Ruşd.
- Azîmâbâdî, M. (1415). *Avnu'l-Ma'bûd Şerhu Suneni Ebî Davud*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Baş, H. (2009). <http://www.hurriyet.com.tr/ayakta-isemeye-ekonomik-kriz-freni-12266955> Erişim: 28.10.2016
- Beyhaki, A. (1994). *es-Sunenu'l-Kubra*, (thk, Muhammed Abdulkadir Atâ'). Mekke: Mektebetu Dâru Elbâz.
- Bezzâr (1405). *el-Musned*. Medîne: Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem.
- Buhârî, M. (1986) *Kitâbü'd-Duafâi's-Sağîr*. (thk. Mahmud İbrahim Zâyed). Beyrut.
- Buhârî, M. (1990). *es-Sahîh*. (thk. Mustafa Dîb el-Buğâ). Beyrut: Dâru İbn Kesîr.
- Buhârî, M. (t.y.) *et-Tarihu'l Kebîr*. (thk.: es-Seyyid Hâşim en-Nedvî), Beyrut: Dâru'l Fikr.
- Cûzecânî, İbrahim b. Y. (1405). *Ahvalu'r-Ricâl*. (thk, Subhî el-Bedrî es-Sâmîrâî). Beyrut: Muessesetu'r-Risâle.
- Dârekutnî, Ali b. O. (1985). *el-Ilelu'l-Vâride fî'l-Ehâdîsi'n-Nebeviyye*. (thk, Muhfuzurrahman Zeynullah). Riyâd.
- Darekutnî, Ali b. O. (1404). *Suâlâtu'l-Burkânî*. (thk, Dr. Abdurrahim Muhammed Ahmed el-Kaşkarî). Pakistan: Kutubhane Cemîlî
- Darekutnî, Ali b. O. (1966). *es-Sunen*. (thk, es-Seyyid Abdulah Haşim el-Yemânî el-Medenî). Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.
- Dârimî (1407). *es-Sunen*. Beyrut. Dâru'l-Kutubi'l-Arabî.
- Ebû, A. (1998). *el-Musned*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.
- Ebû, Y. (1984). *el-Musned*. Dimaşk.
- Galata Tıp (t.y). <http://www.galatatip.com.tr/mesane-iltihabi-belirtileri.html> Erişim: 28.10.2016
- Haber3 (2012). <http://www.haber3.com/samsun-muftusu-ozturk-ayakta-idrar-yapmak-mekruh-1644191h.htm> Erişim: 28.10.2016
- Haberim Van (2013). <http://www.haberimvan.com/saglik/ayakta-idrar-yapmanin-zararlarinh1272.html> Erişim: 28.10.2016
- Haber Sol (2014). <http://haber.sol.org.tr/kent-gundemleri/ayakta-iseme-kabir-azabi-cekme-haberi-99529>
- Hâkim, en-Neysâbûrî (1990). *el-Mustedrek ale's-Sahîhayn*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

- Hatay, A. (t.y.) “Mesane Hastalıkları”. <http://www.dralihatay.com/mesane.htm> Erişim: 28.10.2016
- Hatay A (t.y.). “*Prostat Hastalıkları ve Prostat İltihabı*”. <http://www.dralihatay.com/prostat.htm>
- Hatay, A. (2012). *Tıbbî ve İslâmî Yönden İstibra* <http://www.dralihatay.com/islam/istibra1.htm> Erişim: 28.10.2016
- Hatîb el-Bağdâdî (t.y.). *Tarîhu Bağdâd*. Beyrut.
- Heysemî, Ali b. Ebi Bekr. (1412). *Mecmeu’z-Zevâid*. Daru’l-Fikr. Beyrut.
- Hizmet Günlük Siyasi Gazete (2014). “*Prostatta Erken Tanı Hayat Kurtarıyor*”. <http://www.hizmetgazetesi.com.tr/icerik.asp?Sayfa=HaberDetay&id=19098> Erişim: 28.10.2016
- Humeydî, A. (t.y.). *el-Musned*. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye.
- Iclî, A. (1985). *Ma’rifetu’s-Sikât*. Medine.
- İbn Adîy, Abdullah, *el-Curcânî* (1988). *el-Kâmil fî Duafâir-Ricâl*. Beyrut: Dâru’l-Fikr.
- İbn Battâl, Ebu’l-Husyen (2003). *Şerhu Sahîhi’l-Buhârî*. (thk. Ebû Temîm Yasir b. İbrahim). Riyad: Mektebetu’r-Ruşd.
- İbn Ebî Şeybe (1409). *el-Musannef*. Riyad: Mektebetu’r-Ruşd.
- İbn, H. (1379). *Fethu’l-Bâri*. (thk.: M. F. Abdulbâkî-Muhyiddin el-Hatib). Beyrut: Dâru’l-Marife.
- İbn, H. (1984). *Tehzîbu’t-Tehzîb*. Beyrut: Dâru’l-Fikr.
- İbn, H.A. (1999). *el-Musned*. (thk, Şuayb el-Arnâvut). Beyrut: Muessesetu’r-Risâle.
- İbn, H. (1975). *Kitâbu’s-Sikât*. (thk., es-Seyyid Şerefuddin Ahmed). Beyrut: Dâru’l Fikr.
- İbn, H. (1993). *es-Sahih*. Beyrut: Muessesetu’r-Risâle.
- İbn, H., Muhammed b.İ. (1970). *es-Sahih*. (thk. Muhammed Mustafa el-A’zamî). Beyrut: el-Mektebetu’l-İslâmî
- İbn, E.H. (1952). *Kitâbul-Cerh ve’t-Ta’dil*. Beyrut: İhyâu’t-Turâs el-Arabî.
- İbn, K. (1972) *Te’vîlu Muhtelifi’l-Hadîs*. (thk. Muhammed Zehra en-Neccâr). Beyrut: Dâru’l-Ceyl.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezid (t.y.). *es-Sunen*. (thk. M. F. Abdulbaki). Beyrut: Dâru’l-Fikr.
- İbn R.İ. (1991). *el-Musned*. (thk. Abdulgafur b. Abdulhak el-Bellûşî) Medine: Mektebetu’l-Eyman.
- İbnu’l-Ca’d, A. (1990). *el-Musned*. (thk, Hudeyr A A). Beyrut: Muessesetu Nadir.
- İbnu’l-Cevzi. (1406). *ed-Duafa ve’l Metrûkîn*. (thk. Abdullah el-Kadî). Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l İlmiyye.
- Jong Y., Pinckaers J.H.F.M, Brinck R.M., Nijeholt A.A.B.L, Dekkers O.M (2014), “Urinating Standing versus Sitting: Position Is of Influence in Men with Prostate Enlargement. A Systematic Review and Meta-Analysis”. *PLoS ONE*, Leiden.

- <http://dx.doi.org/10.1371/journal.pone.0101320>
<http://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0101320#abstract0> Erişim: 28.10.2016
- Mâlik b.E. (t.y.). *el-Muvatta'*. (Thk.: M. F. Abdalbâkî). Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.
- Mesane Gen Tr (2016). <http://www.mesane.gen.tr/mesane-idrar-torbasi.html> Erişim: 28.10.2016
- Mizzî (1980). *et-Tehzîbu'l-Kemâl*. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle.
- Mubarekfûrî, (t.y.). *Tuhfetu'l-Ahvezî bi Şerhi Câmii't-Tirmizî*. Beyrut: Dâru'l-İlmiyye.
- Munâvî, (1994). *Feyzu'l-Kadîr*, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Muslim. (t.y.). *es-Sahîh*. (Thk. M. F. Abdalbaki). Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.
- Müslümanoğlu,AY.(t.y.). *Üriner sistem Taş Hastalığı*,
http://istanbulsaglik.gov.tr/w/sb/saggel/arsag/resim/ahmet_yaser.pdf Erişim: 28.10.2016
- Nesaî, A.b.Ş.(1986). *es-Sunen (el-Mucteba)*. (thk, Abdulfettah Ebu Gudde). Haleb: el-Mektebetu'l-Matbûâtu'l-İslâmiyye.
- Nevevî, E.Z.(1392). *Şerhu Sahihi Muslim*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.
- Önal, B.(2009). “Çocuklarda Taş Hastalığı ve Tedavisi”. *Üriner Sistem Taş Hastalığı*. İstanbul: Doyuran Matbaası
- Posta (2013). <http://www.posta.com.tr/ayakta-isemek-prostat-yapmaz-haberi-197511> Erişim: 28.10.2016
- Sağlık Ocağım (2015). <http://www.saglikocagim.net/mesane-tas-nedir-mesane-tas-nasl/> Erişim: 28.10.2016
- Sorularla İslamiyet (2012) <https://sorularlaislamiyet.com/abdestten-once-taharet-almak-ve-oturarak-bevletmek-farz-mi-ayakta-idrar-yapmak-hakkinda-bilgi-veri-0> Erişim: 28.10.2016
- Suyûtî A. (1986). *Şerhu Suneni'n-Nesaî*. (thk, Abdulfettah Ebu Gudde). Haleb: Mektebetu'l-Matbûâti'l-İslâmiyye.
- Şanlıurfa Haber (2014). “*Prostat Hastaları Ayakta İdrar Yapmasın*”.
<http://www.sanliurfahaber.com.tr/opr-dr-goksu-prostat-hastalari-ayakta-idrar-yapmasin-219719h.html> Erişim: 28.10.2016
- Şeybânî, Amr b. ed-Dahhâk (1991). *El-Âhâd ve'l-Mesânî*. (thk. Faysal B, Ahmed C) Riyad.
- Taberânî. (1983). *el-Mu'cemu'l-Kebîr*. (thk. Hamdi b. Abdilmecîd), Musul: Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem.
- Taberânî, (1415). *el-Mu'cemu'l Evsat*. Kahire: Daru'l Haremeyn.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer (1399). *Şerhu Maâni'l-Âsâr*. (thk. Muhammed Zehra en-Neccâr). Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Tayâlisi, Suleyman b. Davud (1999). *el-Musned*. (thk, Dr. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Turkî). Dâru'l-Hecer.
- Tftr (2016). http://www.tftr.org.tr/tr/static/hasta_bolumu/norejenik_mesane Erişim: 28.10.2016

Tirmizî, Muhammed b. İsa (t.y.). es-Sunen. (Ahmed Muhammed Şakir). Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâs el-Arabî.

Tokuç R (2013) <https://www.youtube.com/watch?v=XoYTi-JyDAs>

Üroloji (t.y.). <http://www.urolojihakkinda.com/prostat-bymesesi-1.html>

Yeni Asya (2014). “Uzmandan 'ayakta idrar yapmayın' uyarısı”. http://www.yeniasya.com.tr/aile-saglik/uzmandan-ayakta-idrar-yapmayin-uyarisi_306267

Yeni, N., Kayapınar, H. (1987). Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi. İstanbul: Şamil Yayıncılık., I, 51.

Zehebî, Ş.M. (1995). Mizânu'l İtidal fi Nakdi'r-Rical. Beyrut: Dâru'l Kutubi'l İlmiyye.

Zehebî, Ş.M. (t.y.) el-Muğnî fi'd-Duafâ', (Thk. Nûruddin İtr), b.y.

Zehebî, Ş.M. (1992) er-Ruvâtu's-Sikâtu'l-Mutekellem fihi. (thk, Muhammed İbrahim el-Mavsîlî). Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye.

Zehebî, Ş.M (1413). Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ. Beyrut.

Zurkânî, Muhammed b. Abdalbâkî . (1411). Şerhu'z-Zurkânî Alâ Muvatta'i İmâm Mâlik. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

Field : Islamic Sciences

Type : Review Article

Recieved: 29.09.2016 - *Accepted*: 24.11.2016

Ehl-i Sünnetin Kur'ân Yorumunda Mutezile Etkisi Ebu Bekir el-Esamm Örneği ¹

Ali KARATAŞ

Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Denizli, TÜRKİYE

E-posta: alिकaratas@pau.edu.tr

Öz

Mutezile müfessirleri, tefsir tarihinde önemli bir yere sahiptir; ancak ehl-i sünnetle yaşadığı siyasi mücadeleler sebebiyle geri planda kalmıştır. Bununla birlikte bazı ehl-i sünnet âlimlerinin, onların görüşlerini eserlerine almalarından dolayı ayetlerle ilgili yorumları bizlere kadar ulaşmıştır. Bunlardan birisi de Ebu Bekir El-Esamm'dır. Basra Mutezilesinden olan el-Esamm hakkındaki bilgiler sınırlıdır. Bu sebeple biz de bu bildirimizde onun hayatına yönelik mevcut araştırmaların bulguları ile yetineceğiz. Amacımız onun tefsirlerinin, ehl-i sünnet geleneğinde izlerini sürmek olacaktır.

Zikrettiğimiz hususları sorgulamak için araştırmamızda Râzî, Tûsî ve Tabersî'nin tefsirleri dikkate alınarak derlenen el-Esamm'ın tefsirinden yararlanacağız. Ayrıca bu araştırmanın ihmal ettiği Mâtürîdî'nin tefsirindeki el-Esamm'ın yorumlarını da göz önünde bulunduracağız.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Ehl-i Sünnet, Mutezile, Ebu Bekir el-Esamm

¹ Bu makale, 13-16 Ekim 2016 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen Uluslararası Avrasya Spor, Eğitim ve Toplum Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

The effective of the Mutezile on the Ahlu Sunnah Example of Abu Bakr al-Esamm

Abstract

Mutezile commentators have an important place in the history of exegesis. But because of political struggle with Ahlu Sunnah they remained in the background. But some scholars of the sunnah quoted their views. So that their comments on the verse had survived. Abu Bakr Al-Esamm is one of the these Mutezile commentators. Information is limited about el-Esamm who is from Basra Mutezile. This Reason, we are content with the results of current research on his life in this statement. our aim, would be to take the track his interpretation in the sunnah tradition.

In our research, to query the issues we mentioned, we will benefit from the tafsir book of el-Esamm. His book has been compiled from Taberî ve Tabersî and has not been considered Maturidi's tafsir book.

Keywords: Tafsir, Mutezile, Ahlu Sunnah, Abu Bakr al-Esamm

Giriş

Mutezile müfessirleri, tefsir tarihinde önemli bir yere sahip olmakla birlikte ehl-i sünnetle yaşadığı siyasi mücadeleler sonrasında geri planda kalmış ve bunun sonucu olarak, tefsirleri sonraki dönemlere kadar ulaşmamıştır. Bazı müfessirlerin, eserlerinde onların görüşlerini nakletmelerinin neticesinde, belki tamamı olmasa da birçok tefsir örnekleri bizlere kadar gelebilmiştir. Bunlardan birisi de Ebu Bekir el-Esamm'dır. Bildiğimiz kadarıyla Mutezileyle ilgili araştırmalarda ismine yer verilmesi ve Diyanet İslam Ansiklopedisi "Esamm, Ebu Bekir" maddesi dışında Esamm hakkında özel olarak bir araştırma yapılmamıştır. Filistin'de de İsmail Şendî tarafından Esamm'ın ibadet, miras, nikâh, miras vb. fıkhî görüşleri üzerine özel olarak mukayeseli bir inceleme bulunmaktadır. Bunların dışında Esamm'la ilgili başka bir araştırmaya rastlamış değiliz.

Basra Mutezilesinden olan el-Esamm'la ilgili bilgiler sınırlıdır. Bu sebeple biz de bu bildirimizde onun hayatına yönelik mevcut araştırmaların bulguları ile yetineceğiz. Amacımız onun tefsirlerinin, ehl-i sünnet geleneğinde izlerini sürmek olacaktır. Çünkü kendisine yer veren müfessirlerin ekserisi ehl-i sünnet âlimleri olmuştur. Ayrıca tarihi süreçte etkisini yitirmiş olmakla birlikte, günümüzde dile getirilen bazı görüşlerin, Mutezilenin anlayışına yaklaşması sebebiyle Mutezilenin yeniden ilim dünyasında merak konusu olmaya başlamış olması, bizim bu düşünce içinde kabul edilen bir müfessiri araştırma yönündeki isteğimizi kuvvetlendirmiştir. Bunun yanı sıra ehl-i sünnet geleneğinde görüşleri nakledilen bir müfessir olması hasebiyle Esamm'ın tefsirine olan ilğimizi daha da artırmıştır. İşte bu nedenlerden dolayı biz, bu bildirimizde Ebu Bekir el-Esamm ve onun bazı tefsir örnekleri üzerinde duracağız.

Zikrettiğimiz hususları ortaya koymak için araştırmamızda Râzî, Tûsî ve Tabersî'nin tefsirlerinden derlenen Tefsîru Ebî Bekr el-Esamm Abdurrahmân b. Keysân adlı tahkikli araştırmadan yararlanacağız. Ayrıca bu çalışmanın ihmal ettiği Mâtürîdî'nin tefsirindeki el-Esamm'ın yorumlarını dikkate alacağız.

Genel Olarak Ehl-i Sünnet, Mutezile ve Tefsir Anlayışları

Sözlükte "mânevî alanda çizilen yolu benimseyenler" anlamına gelen (Yavuz: 1994: 525) ehl-i sünnet ifadesi Peygamberimiz tarafından yapıldığı, olduğu veya gerçekleştirildiği doğru olarak bilinen sünnete bağlı kimseler olarak tanımlanır. Ehl-i sünnet, Kitap ve sünnete ve bunlara bağlı olan sarîh akla dayanarak sistemini oluşturan genel Müslüman toplumunun yaklaşım biçimini aksettirir. İnanç konularında Kitap ve sünnete dayanarak akli çıkarımlarında da nasların zahirini ön plana almayı tercih etmiştir. (İzmirli, 2013: 90) Bunun karşısında yer alan ve Bidat ehli olarak tanımlanan kimseler de nasların zahirinden uzaklaşıp akli çıkarımlarla iman esaslarını açıklayan grup (İzmirli, 2013: 90) olarak kabul edilmiştir.

Ehl-i sünnetin en önemli temsilcileri Ebu'l-Hasen el-Eş'ârî (ö. 324/935) ve Ebu Mansûr Muhammed el-Mâtürîdî'dir (ö. 333/944) ve Mâtürîdî, Ehl-i sünnet anlayışı ile tefsir yazan ilk müfessirdir. Ehl-i sünnet âlimleri, genel düşüncelerini ayetlerin tefsirlerine yansıtmışlardır. Mesela Kur'ân, mahlûk değildir ve Allah'ın kelamıdır. Büyük günah işleyen günahkârdır ve bu günahı sebebiyle dinden çıkmaz. Tefsirde öncelikle nakil esastır ve naklin olmadığı yerlerde akli çıkarımlar yapılır ve bu da ayetlerin zahiri manasını ön plana alarak olmalıdır. Mâtürîdî'nin esas aldığı düşünceye göre tefsir sahabe, te'vîl de derin anlayış sahibi kişiler (fukahâ) yani âlimler içindir. Mâtürîdî'den önce vefat etmiş ve yaklaşık aynı yıllarda yaşamış Taberî de tefsir tarihine damgasını vurmuş bir müfessirdir. Tefsir rivayetlerini hacimli

eserinde bir araya getirmiş, rivayetlere öncelik vermiş ve zaman zaman rivayetler arasında tercihte bulunmuştur. Arap dilini dikkate almış ve zahiri manayı ön plana çıkarmıştır.

Bidat ehli arasında sayılan Mutezile ise sözlükte “ayırarak, uzaklaştırmak” anlamındaki *azl* kökünden gelen bir sıfattır. “Uzaklaşan, ayrılıp bir köşeye çekilen” (İzmirli, 2013: 120) manasına gelir ve ıstılah olarak “itikadî meselelerin yorumunda akla ve iradeye öncelik veren kelâm mezhebi” olarak tanımlanır. (Çelebi, 2006: 391) Emevîler döneminde ortaya çıkmış, Abbasiler döneminde kendisini göstermiştir. Müslümanlar arasında İslam rasyonalistleri olarak bilinir. Yunan felsefesinden etkilenmişler ve nazariyelerini teyit için felsefeden yararlanmışlardır. (Kırca, 1993: 116)

Kendi içinde farklı isimler halinde gruplara ayrıldığından söz edilse de genel olarak Basriyyûn ve Bağdâdiyyûn olmak üzere iki akım olarak ön plana çıkmıştır. (Öztürk, 2013: 97) Düşünce itibariyle tek bir biçimde ele alınması zor olmakla birlikte tevhid, adl, va'd-va'id, el-menzile beyne'l-menziletayn ve emri bi'l-ma'rûf ve nehyi ani'l-münker olmak üzere beş temel esasları bulunmaktadır ve bunlardan tevhit ve adalet, diğerlerini kapsayıcı bir mahiyette, onların Kur'ân yorumunda iki esas olmuştur. (Öztürk, 2005: 84)

İslam düşünce tarihinde bidat fırkalardan kabul edilmesi nedeniyle birçok Mutezili müfessir geri planda kalmıştır. Ebu Bekir el-Esamm (ö. 200/816), Ali el-Cübbâi (ö. 303/916), Ebu Müslim el-İsfehânî (ö. 322/934) ve Zemahşerî (ö. 538/1144) Mutezile'nin önemli müfessirlerindedir. Ehl-i sünnet simalarından olan, hatta bu düşünceye bağlı olarak ilk tefsir yazan müfessir kabul edilen İmam Mâtürîdî, Te'vilât'ında Ebu Bekir el-Esamm el-Keysânî'nin görüşlerine bolca yer vermiştir. Arap dünyasında hazırlanan bir çalışmada el-Esamm'ın Râzî, Tabersî ve Tûsî'nin tefsirlerinden görüşleri bir araya getirilmiş; ancak Mâtürîdî'nin tefsiri bu çalışmada bilinçli veya farkında olmadan dikkate alınmadığı için, Esamm'ın bu tefsirlerden daha kapsamlı olabilecek görüşleri ortaya çıkmamıştır. Bu sebeple söz konusu bu çalışmanın daha önemli hale gelmesi için Mâtürîdî tefsiri dikkate alınarak yeniden yapılması yerinde olacaktır. Çünkü Ebu Müslim İsfehânî'den önce yaşamış olan Esamm'ın görüşlerinin bu kadarla sınırlı kalması ilim dünyası açısından önemli bir eksikliklerdir. Kendisine bir tefsir atfedilmektedir; ancak bu eser elimizde bulunmamaktadır. Mutezili olan Ebu Ali el-Cübbâi, kendisinden önceki Mutezili müfessirlerden yalnızca Esamm'ın ismini zikretmiştir. (Bilgin, 1991: 70) Hatta kendisi mutezile olan- gördüğümüz kadarıyla-Zemahşerî bile isim vererek ondan nakilde bulunmamıştır. Durum böyle olunca Esamm'dan nakilde bulunan diğer tefsirlerin de dikkate alınması yerinde bir tutum olacaktır.

Mutezilenin tefsir yaklaşımına dair özet olarak şunlar söylenebilir:

Tefsir, Kur'ân'ın muhtevasına vakıf olmayanlar için yapılması gereken zorunlu bir faaliyettir; ancak bu faaliyet, uzmanlık gerektiren bir iştir. Bunun için öncelikle Arapçaya vakıf olmak gereklidir; fakat bu yeterli değildir ve bunun yanında, dini ilimleri de bilmek icap eder. Bundan sonra Allah'ın adalet ve tevhit ilkelerini özümsemek, nasları doğru yorumlamayı sağlar. Aksi halde tefsir faaliyetinde teşbih ve teccime düşülebilir ve çirkin fiillerin Allah'a nispeti gibi bir durum söz konusu olabilir. Ayetlerin zahiri manası dikkate alındıktan sonra tevhit ve adalet ilkesine ters düşen ayetler olursa bunların da müteşabih kategorisinde değerlendirilmesi ve muhkeme hamledilerek anlaşılması uygun olacaktır. (Öztürk, 2005: 107) Mutezile müfessirleri beş prensiplerini dikkate almışlar, bunlara uymayan nasları akla ve mantıkla te'vil etmişlerdir. Zahiri manayı esas almışlar, nüzul sebepleri ve işari manaları ilk planda dikkate almamışlardır. Daha çok müteşabih ayetler üzerinde durmuşlar, yeri geldikçe

fikirlerini müdafaa etmek için Arap gramerinden yararlanmışlar; ancak zaman zaman Arapça gramer kurallarına aykırı hareket edebilmişlerdir. (Kırca, 1993: 115-116)

Mutezilenin tefsirinde odak nokta olan hususlardan biri Kur'ân'ın yaratılmışlığıdır. Bu görüşü benimsediği için Mutezile Kur'an'ın sonsuz anlam deryasına sahip olmadığını ve manalarının tüketilebileceğini düşünür. (Öztürk, 2005: 107) Onların tefsirinde bir diğer husus da mecaz meselesidir. Kur'ân'da mecazın varlığı, bazılarınca mecazın yalanla eş değer görülmesi sebebiyle bunun, Allah'a izafe edilmesine yol açacağı düşüncesinden dolayı kabul edilmemiştir. Bu anlamda Zahiriler ön plana çıkarken Mutezile, Zahirilerin karşısında yer almıştır. Zahiriler bunun ötesine giderek mecazın dildeki varlığını bile reddetmiştir. Mutezile ise mezhebine uymayan dini nasları kendisine hizmet edecek şekilde yorumlamak için mecazı kullanmıştır (Ebu Zeyd, 2016: 157). Kendi görüşleriyle ters düşen naslarla karşılaştıklarında akıl ve dilden yola çıkarak bu nasları kendilerine hizmet edecek şekilde te'vîl yoluna gitmişlerdir (Cerrahoğlu, 1998: II/ 311).

Ebû Bekr Abdurrahmân b. Keysân el-Esamm

Basra Mutezilesi'ne bağlı tefsir, kelâm ve fıkıh âlimi olan, Ebu Bekir el-Esamm olarak maruf olan müfessirimizin, Basra'da doğduğu ve yine Basra'da vefat ettiği bilinmektedir. Vefatına yönelik 200/816, 225/840, 235/850 ve 240/855 olmak üzere farklı tarihler zikredilmektedir. *DİA* maddesinde 200/855 ve tefsiri olarak basılan eserde de 225/840 tarihleri tercih edilmiştir.

Esamm Hicrî II. yüzyılın son çeyreğinde, Basra'da bir ders halkası kurmuş ve birçok öğrenci yetiştirmiştir. En meşhur talebesi, Mısır'da İmam Şâfî ile yaptığı münazaralarla tanınan İbrâhim b. İshak b. Uleyye'dir. Devrinde Basra'nın en büyük âlimi sayılan Esamm, Hişâm b. Hakem ile çetin münazaralar yapmış; son derece fakir olmasına rağmen, devlet adamlarından görev istemeyerek zühd içinde bir hayat yaşamayı tercih etmiştir. Bu sebeple talebeleri herkesin, hocası sayesinde önemli makamlara yükselirken, kendilerinin ondan bir şey görmediklerini söylediklerinde o, "Ben Allah rızası için bir arada olduğumuzu sanıyorum." cevabını vermiştir. (Yavuz, 1995: XI / 355) Esamm, Mutezile'nin Basra ekolündendir ve bu ekolün öne çıkan bir özelliği Bağdat ekolü gibi siyasi çekişmeler içinde yer almamasıdır. (Öztürk, 2005) Cübbâi, Mâtürîdî, Razi ve Reşid, Rıza gibi bilginler tarafından önemli görülen düşünceleri nakledilmiştir.

Ebu Bekir el-Esamm'a göre geçmiş milletlerin kıssalarını konu edinen ayetlerle Allah'ın varlığını ve birliğini dile getiren yaratılış ayetlerinin manası delile ihtiyaç bırakmayacak şekilde açık olduğu için bu ayetler muhkemdir. Manası ancak akıl yürütme ile anlaşılabilen, kıyametin kopacağını ve öldükten sonra dirilmeyi bildiren ayetler de müteşâbihtir. Esamm'ın bu ayrımı, ahkâm ayetlerinin bir sınıfa dâhil olmaması sebebiyle yanlış bulunmuştur. Çünkü Kur'ân'a göre muhkem ve müteşâbih (Âl-i İmrân 3/7) dışında üçüncü bir grup ayet daha olmadığı için ahkâm ayetleri bir yere dâhil edilememekte ve bu sebeple tarif hatalı olmaktadır. (Yavuz, 1995: XI/354)

Kendine birçok eser nispet edilse de günümüze ulaştığı düşünülen tek eseri tefsiridir; ancak Brockelmann, Mu'tezile tefsirlerinin en önemlisi saydığı bu esere ait bir yazmanın Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Kılıç Ali Paşa, nr. 53) bulunduğunu bildirirse de yapılan inceleme sonunda, söz konusu tefsirin ona değil, ilk mutasavvıflardan Ebû Abdurrahman Hâtim b. Unvân (Yûsuf) el-Esamm'a (ö. 237/851) ait olduğu anlaşılmıştır. (Yavuz, 1995: XI, 354) el-Esamm'ın tefsiri Goldziher tarafından Mutezili anlayış üzere tedvin edilen ilk eser olduğu kabul edilmiştir. (Aydar, 2013: I/132) Bu tefsir Hıdır Muhammed Nebhâ tarafından

tek cilt halinde Tûsî, Tabersî ve Fahreddin er-Râzî'nin tefsirlerinden bir araya getirilerek tahkikli bir şekilde neşredilmiştir. Esamm'ın bu tefsiri tüm sure ve ayetleri içeren bir tam tefsir özelliğinde değildir. Nebhâ, neşrinde Mâtürîdî'yi görmediği için Esamm'ın sınırlı sayıda ayetleri tefsir ettiği düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Hâlbuki Mâtürîdî, bu neşirde olmayan pek çok ayetle ilgili Esamm'ın görüşlerini nakletmiştir. Eğer Nebhâ, bu çalışmada Mâtürîdî'yi görüp buradaki rivayetleri de dikkate almış olsaydı daha kapsamlı bir Esamm tefsiri ortaya çıkmış olacaktı.

Müfessir Sa'lebî de el-Keşf ve'l-Beyân isimli tefsirinin girişinde Esamm'ı tefsir kaynaklarından birisi olarak zikretmiştir. Ebu Hayyân (ö. 745/1344), Hanbelî müfessir İbn Âdil (ö. 775), Nisâbûrî (ö. 850/1158), Kâsımî (1866-1914). Elmalılı Hamdi Yazır'da ondan iktibaslar yapmış; ancak o, Esamm'ı bazen birinci bazen de ikinci el kaynak diye göstermiştir. Esamm'ın tefsirinin günümüze ulaşmamış olması sebebiyle bu iktibaslarının Râzî'den yapmış olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü Râzî, Elmalılı'nın kaynaklarından birisidir. (Bilgin, XV/154)

Esamm, ruhun bedenden ayrı bir şey olmadığını, bedenin cevher olduğunu (Eş'ârî, 1980: 253) ve Kur'an'ın da cisim olduğunu kabul etmiştir. Allah'ın zatından ayrı sıfatları olduğu düşüncesini de reddetmiştir. Esamm'a göre vahiy ve akıl devlet için bir başkan seçmeyi zaruri kılmaz. Bu sebeple Müslümanların Kur'an'ın gösterdiği yolda yürüyüp birbirlerine karşı adaletli davrandıkları, görevlerini ve haklarını bilip bunlara uydukları sürece kendilerini idare etmek için bir başkan seçmeye ihtiyaçları yoktur. Fakat devlet başkanı seçme yönündeki eğilim genel olarak benimsenen bir yaklaşım olduğu için devlet başkanının seçilmesi mümkündür ve bu seçim de icmâya dayanır. Eğer kılışla seçilmesi yönünde bir kanaat oluşursa bunun da meşruiyeti icmâ şartına bağlıdır. Bu sebeple Esamm, hakkında icmâ bulunan ilk üç halifenin hilâfetini meşrû kabul etmiş ve icmâya dayanmadığı için Hz. Ali'nin halifeliğini geçerli saymamıştır (Yavuz, 1995: XI/354; el-Ekber, 2007: 53)

Mutezilî olmakla birlikte bazı görüşleri Ehl-i sünnetle aynı olan Esamm, muhtemelen bu sebeple Ehl-i sünnet âlimlerince görüşleri kabul görmüştür. Mesela büyük günah işleyen bir mümin, bu günahlarında ısrar edip ölse bile bu kişi için münafık veya kâfir denemez; fakat fasık olarak nitelendirilebilir. Bu görüşünde Esamm, büyük günah işleyeni, mümin ve kâfir arasında bir yerde saymamıştır. Ona göre iman itaatlerin bütünüdür ve büyük günah işleyen bu günahı sebebiyle fasıktır, kâfir ve münafık değildir. Tevhidi ve yaptığı itaatlerinden dolayı da mümindir. (Eş'ari, 1980: 214-215)

Yine emir bi'l-ma'rûf ve nehyi ani'l-münker konusunda da Esamm'ın görüşü farklıdır. Ona göre bu ilke, Mutezile'nin iddia ettiği gibi fiilî yaptırımlarla değil kötülük yapanları sözlü olarak uyarmak ve kötülüğe karşı kalben buğzetmek suretiyle yerine getirilmelidir. Nitekim konu ile ilgili ayetler de bunu göstermektedir (bk. Âl-i İmrân 3/104)." (Yavuz, 1995: XI/354)

Bazı konularda farklı mezheplerle mesela haricilerle aynı görüşü benimsemiştir. Bu Esamm'ın senkretik bir düşünce sistemine sahip olduğu izlenimini kuvvetlendirmektedir. Zaman zaman da Mutezile'nin genel yaklaşımına uymuş ve bu sebeple Mâtürîdî, onun, ayetleri kendi mezhebini desteklemek için yorumladığını belirtmiştir. Mesela *إِلَّا امْرَأَتُهُ قَدَرْنَا إِنَّهَا* (Hicr 15/61) ayetinde *kaddernâ* fiilini *ehbarnâ* şeklinde almıştır. Çünkü Mutezile, kulların fiillerinin yaratıldığını inkâr ettiği için, bu ayetin de fiillerin yaratılmış olmasına delil olması nedeniyle *kaddernâ* fiiline *takdir* yerine *haber verme* şeklinde mana vermiştir. (Mâtürîdî, XV/44) Burada görüldüğü üzere Mâtürîdî; Esamm'ın, delilsiz olarak ayetleri zahiri manası dışında anlaması sebebiyle eleştirmiştir.

Esamm'dan Bazı Tefsir Örnekleri

1. Namazda Fatiha Suresinin Okunması

Çoğunluk ulemaya göre namazda Fatiha suresinin okunması vaciptir. Peygamberimizin “Benden gördüğünüz gibi namazı kılınız!” şeklindeki hadisini delil getirerek Esamm, asli olarak namazda Fatiha okumanın vacip olmadığı hükmüne varmıştır. Çünkü hadis, görüldüğü şekliyle namaz kılmayı emretmiştir. Oysa Fatiha'nın okunması görülen bir husus olmadığı için kıraati vacip değildir. (Nebhâ, 21)

2. Kalbin Mühürlenmesi

Bakara suresi altıncı ve yedinci ayetlerde kâfirlerin kalbinin ve kulaklarının mühürlendiği ve gözlerinde de perde bulunduğu; onları uyarıp uyarmamanın bir farkı olmadığı belirtilmiştir. Bu husus birisinin hidayeti açısından düşünüldüğünde, Allah'ın kâfirlerin kalbini mühürlemesi sebebiyle onların küfürlerinde iradelerinin olmadığı gibi bir sonuca ulaşılabilir. Ancak Kur'ân'ın hem bu ayetlerin bulunduğu pasajla hem de başka yerlerdeki ayetlerle birlikte okunması durumunda böyle bir sonuca gidilemeyeceği açık bir durumdur. Esamm'ın ayeti anlama şekli de onun, küfrü iradeye bağladığını göstermektedir. Ona göre burada küfrün kalbe yerleşmesinden bahsedilmekte ve bu da kalbe mühür vurulması gibi bir durumu ortaya koymaktadır. Böyle olduğunda insan anlamayan, görmeyen ve işitmeyen bir hale dönüşmektedir. Dolayısıyla onun bu davranışları yine onun iradesinin sonucu olarak kalbine küfrün yerleşmesinin bir neticesidir. (Nebhâ, 33)

3. Şehitlerin Ölmesi

Esamm, *şehitlere ölü denmemesiyle* ilgili ayetleri (Bakara 2/154, Al-i İmrân 3/169) sebebi nüzule bağlı olarak şöyle açıklamıştır: “Şehitleri ölü olarak değil, şehit ve canlı olarak isimlendiriniz. Muhtemelen müşrikler Allah yolunda savaşıp ölenlerin Hz. Peygamberin dini üzere ölüp diri ve hidayet içinde olduğunu düşünmüyorlardı. Bu sebeple onlara ölü demişler ve Allah da onların söylediği gibi söylemeyi, bu ayetle yasaklamıştır.” (Nebhâ, 42)

4. Meleklerin Müminlerle Birlikte Savaşması

“*Hani sen mü'minlere “Rabbimize indirilen üç bin melekle yardım elini uzatması size yetmeyecek mi?” diyordun*” (Al-i İmrân 3/124) ayetinden hareketle Bedir savaşında, meleklerin müminlere yardım etmek için inmesi üzerinde kaynaklarda icmâ edildiği nakledilmiştir. Esamm, bu görüşün karşısında olmuş ve meleklerin inmesinin mümkün olmadığını çeşitli gerekçelerle reddetmiştir. Onun en dikkat çeken ve kaynaklarda yer verilen en belirgin görüşü bu olmuştur. Tantavî, bu görüşü birçok âlimin uzak gördüğünü ifade etmiştir. Burada dikkate çeken nokta, bazı eserlerde meleklerin fiili olarak inmesi üzerinde icma olduğunun belirtilmesine rağmen bazı eserlerde de az önce ifade ettiğimiz gibi bu şekilde geçmemesidir. Nitekim ilk dönem müfessirlerinden birisi olan Mâtürîdi de kabul etmeyenleri diğerleri olarak belirttikten sonra, bu işin mahiyetinin bilemeyeceğini söylemiştir. Anlaşıldığı kadarıyla Mâtürîdi, burada esas olanın Allah'ın müminlerine müjdesini bildirmesi olduğunu üzerinde durmuştur. Bu sebeple ona göre kıssanın keyfiyetini bilmeye de ihtiyaç bulunmamaktadır. (Mâtürîdi, 2005: II/405-406)

Esamm, meleklerin savaşmasını dört gerekçeyle reddetmiştir. Öncelikle kâfirlerin yenilmesi için bu kadar meleğin savaşmasına gerek olmadan, Cebrail nasıl önceki bazı kavimleri helak ettiyse onları da helak edebilirdi. İkincisi Bedir'de ileri gelen müşriklerle sahabeler savaşmıştı. Bu sebeple onların öldürülmesini, meleklerle isnad etmemek gerekir. Üçüncüsü de

şudur: Eğer savaşmış olsalardı ya insan suretinde ya da başka bir surette görülürdü ve kendilerinden binlerce olarak bahsedilirdi. Oysa ayet müminlerin onların gözünde az gösterildiği (Enfâl 8/44) bildirilmiştir. İnsan sureti dışında görmüş olsalardı o takdirde korkmaları gerekirdi. Melekler savaşmış olsaydı savaşta gerçekleşen bir takım düşmanı yere düşürme, kafa kesme gibi haller olmalı ve görenlerin bunu inkâr etmeleri de gerekirdi. Oysa bu da olmadı. Dördüncüsü de şu şekildedir: Melekler indiğinde onların ya kesif ya da latif bir cisimde olduğu söylenmedi. Kesif olmaları durumunda görülmeliydi; fakat iş böyle gerçekleşmedi. Hava gibi latif olsalardı, bu durumda da kuvvetleri olmaz ve atlara binemezlerdi. (Nebhâ, 57-58) Esamm'ın bu görüşünden yola çıkarak onun mucizeleri inkâr ettiği sonucuna varılamaz. Çünkü Esamm, Musa'nın (as) asa, denizi yarma ve taştan gözeler fişkırtması vb. mucizelerinden bahsetmektedir. (Nebhâ, 84) O, bu ayetin tefsirinde bizim anladığımız kadarıyla olayın mahiyetini farklı değerlendirmiştir.

5. Meleklerin İnsanlardan Efdal Olması

Meleklerin mi insanların mı daha üstün olduğu konusu, âlimler arasında tartışmalara neden olmuştur. “Zira Rabbinin katında olanlar, Allah'a kulluk etmekten asla kibirlenmezler, O'nu tenzih eder, şanını yüceltirler ve yalnızca ona secde ederler.” (Araf 7/206) ayetini delil getirerek bazı âlimler meleklerin daha faziletli olduğu sonucuna varmıştır. Esamm da bunlardan birisidir. (Nebhâ, 70) Mâtürîdî, “Allah yanında sizin en değerliniz en erdemli olanınızdır.” (Hucurât 49/13) ayeti ile bu görüşü reddetmiş ve faziletli olmanın, daha fazla itaat ve boyun eğmeye bağlı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca ona göre bu ayetten maksadın, bundan ziyade şu olması muhtemeldir: Melekler yemeyip içmeyip bunlar için gereken gıdalara muhtaç olmadığı halde Allah'a boyun eğme konusunda kusur işlemezlerken insanların, itaat etmede hata yapmaları doğru değildir. (Mâtürîdî, 2006: VI/160)

Sebebi nüzulü dikkate alındığında ayetin, melekler ve insanların efdaliyeti konusunu ortaya koymak olmadığı anlaşılmaktadır. Rivayete göre müşriklerden secde etmeleri emredildiğinde onların "Rahman da neymiş? Şimdi biz senin buyurduğun şeyin önünde mi secdeye varalım?" (Furkan 25/60) dediklerinde meleklerin kibirlenmeden Allah'a secde ettikleri bildirilmiştir. (Mukâtil, 1423: II/83)

6. Allah'ın Dağa Tecelli Etmesi

فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ “Rabbi dağa tecellî edince” (A'râf 7/143) ayetindeki Rabbin tecelli etmesiyle ilgili müfessirler farklı kanaatler belirtmişlerdir. Mâverdî, bununla ilgili bazı görüşleri nakletmiştir. Birincisi dağın gelmesi için Allah'ın dağda bir takım işaretler ortaya çıkarmasıdır. İkincisi dağın yıkılıp yerle bir olması için Allah'ın melekûtundan ona bir şeyler göstermesidir; çünkü göğün melekûtundan olan şeylerle dağ yıkılmaz. Üçüncüsü ise Allah'ın dağa emrini göstermesidir. (Mâverdî, II/258)

Esamm'a göre tecelli zati olarak görülebilecek bir şekilde değildir. İşaretler ve alametler ile görünmezdir. Yine bu ayetteki “Rabbim bana göster, sana bakayım” ifadesi de Musa'nın, ondan Allah'ın kendisini göstereceği alametleri istediği manasına gelir. (Mâtürîdî, 2006: VI/58)

Mâtürîdî'nin Tefsirinde Bulunup Nebhâ'nın Tahkikli Neşrinde Bulunmayan Bazı Tefsir Örnekleri

1. قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَلَا أُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ “Rabbim! Beni azdırmana karşılık, andolsun ki yeryüzünde kötülükleri onlara güzel göstereceğim, onların hepsini azdıracağım” dedi.” (Hicr 15/39) Bu ayetteki iğvâ fiili Esamm'a göre sövme (ş-t-m)

anlamında kullanılmıştır; fakat bu fiilin kullara ait çirkin davranışlar olması sebebiyle Mâtürîdî'ye göre bunun Allah'a izafe edilmesi uygun değildir. Bu ifadenin, Allah'ın yaratması şeklinde alınması maksada daha yakındır. (Mâtürîdî, VIII/32-33)

2. *“Onun altından bir ses kendisine şöyle seslendi: Sakın tasalanma! Rabbin senin alt yanında bir su arkı vücuda getirmiştir.”* (Meryem 19/24) Esamm, bu ayette Hz. Meryem'e seslenen kişinin melek olmadığını söyler. Ona göre eğer melek olsaydı *tahtihâ* ifadesi yerine *fevkihâ* olması gerekirdi. Zira o alttan değil, üstten seslenir. Mâtürîdî'ye göre melek için böylesi bir durum söz konusu olamaz. Çünkü melek, kendisine nereden seslenilmesi emrediliyorsa oradan seslenir. Bazı te'vîl ehli, meleğin vadinin alt kısmından seslendiği söylemiş; Mâtürîdî de burada doğruya en yakın olan görüşün İsa'nın annesine seslenmesi olduğu üzerinde durmuştur. Nedeni ise Hz. İsa'nın, annesinin hüznüne karşı ona tesellide bulunmasıdır. (Mâtürîdî, IX/130-131)

3. *“Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı.”* (Kamer 54/1) ayetinden, te'vîl ehlinin geneli ayın yarılma olayının gerçekleştiğini kabul etmiştir. Ebu Bekir el-Esamm ise ayın henüz yarılmadığını, olayın kıyametten önce gerçekleşeceğini düşünerek *انْشَقَّ الْقَمَرُ* ifadesini *سينشق القمر* şeklinde almıştır. Ona göre bu olay gerçekleşseydi gizli kalmazdı ve dikkatleri celbedecek bir olay olduğu için mütevatir olarak nakledilirdi.

Konuyla ilgili İbn Abbas'tan şöyle bir rivayet nakledilmiştir: “Biz Hz. Peygamberle Mina'da oturuyorduk, ay yarıldı ve bir grup dağın arkasına gitti. Rasulullah “Bakınız, bakınız!” dedi. İbn Abbas, İbn Ömer, Enes b. Malik, Huzeyfe ve bir grup sahabeden nakledilen habere göre onlar ayın yarılmasını görmüşlerdir. Mâtürîdî, Ebu Bekir'in “Olsaydı, gizli kalmaz ve ortaya çıkardı.” şeklindeki görüşüne “Ortaya çıktı ve birden fazla sahabeden rivayet edildi. Olay mütevatir oldu ve iş yayıldı.” diye söylenir.” şeklinde cevap vermiştir. (Mâtürîdî, XIV/226)

4. *“Allah, o inkâr edenlere Nûh'un eşiyle Lut'un eşini misal verir. İki de salih kullarımızdan iki kulun nikâhı altında idi. Öyle iken onlara hıyanet ettiler; o sebeple o iki salih kul, Allah'tan inen azaptan hiçbir şeyi onlardan geri çeviremediler. Onlara “Haydi ikiniz de, girenlerle beraber ateşe girin!” denildi.”* (Tahrîm 66/10) Esamm, bu ayetten yola çıkarak iyi kişinin iyiliğinin kötüye fayda vermeyeceğini söylemiş ve Mâtürîdî, buna itiraz etmiştir. Mâtürîdî'ye göre onun buradaki amacı büyük günah işleyenden şefaati nefyettir, oysa ayetin kastı kâfirlerdir. Ayette *asilikte bulunan* değil, *inkâr edenler* ifadesi geçmiştir. (Mâtürîdî, XV/274-275)

5. *“O su, erkeklerde bel kemiği ve (kadınlarda) göğüs kemikleri arasından çıkar.”* (Tarık 86/7) ayetinde kinaye yoluyla *sulbden* erkek *terâib*'den de kadın kasdolunmuştur. (Mâtürîdî, XVII/159)

6. Nasr suresindeki *(وَاسْتَعْفِرُهُ)* ifadesinden Esamm, Hz. Peygamber'in bir kusur ve gevşeklik gösterdiğini ve bu sebeple Allah'ın ondan istiğfarda bulunmasını istediğini anlamış; ancak Mâtürîdî, Peygamberimizin böyle bir kusurla vasıflandırılmasını doğru bulmamıştır.

Mâtürîdî'ye göre Allah'ın nimetlerle lütufta bulunmasından dolayı, nimete karşı şüküründe olur da yapılırsa diye bir kusur ihtimaline karşı böyle bir emirde bulunmuş, kusur gerçekleştiği için bunu söylememiştir. Farklı bir ihtimalle Allah, bu ifadeyle Peygamberin ümmetinden böyle bir talepte bulunmuştur. (Mâtürîdî, XVII/358)

7. Te'vîl ehlinin geneline göre Nasr suresi Mekke fethinden ve Mekke halkından bahseder. Esamm'a göre bu doğru değildir; çünkü fetih, hicretten sekiz sene sonra gerçekleşmiştir. Nasr suresi de hicretten on sene sonra nazil olmuştur ve bütün fetihlerle ilgilidir. (Mâtürîdî, XVII/355)

Özel olarak verdiğimiz Ebu Bekir Esamm'ın bu tefsir yaklaşımlarına ilaveten şunları söyleyebiliriz:

Esam diğer müfessirler gibi bazı kelime açıklamaları üzerinde durmuş, az da olsa kıraatten bahsetmiştir. Ayetin tefsirini doğrudan etkileyebilecek Arap kültürü bilgisi ve sebebi nüzule müracaat etmiş ve zaman zaman Arapların dil kullanım üslubundan bahsetmiştir. Kur'an'da yabancı kelimelerin varlığını kabul etmiş ve te'vîl kelimesini sıkça kullanmıştır. Hz. Musa kıssasında geçen bilge kulun peygamber olduğuna hükmetmiştir. Hz. Peygamber'e sorulan ruhu Kur'an olarak değerlendirmiştir. Kıssalarda kapalı kalan kısımların ancak haberler bilinebileceğini düşünmesi ve ayetin anlamları ile ilgili açıklama yaparken te'vîl ifadesini kullanması noktasında bir ehl-i sünnet müfessiri olan Mâtürîdî'yi etkilediğini düşünebiliriz. Hz. İshak'ı Hz. İsmail'den büyük görmesi ve cinlerin et ve kanı olduğunu düşünmesi Esamm'ın dikkat çeken görüşlerindedir. Mâtürîdî'nin tefsirinde Esamm'dan nakledilen rivayetlerde dikkatleri celbeden bir nokta da Esamm'ın görüşlerinin Hasan-ı Basrî ile aynı olmasıdır. Bu da onun ehl-i sünnet tefsirlerinde kendisine çokça atıf yapılmasını etkilemiş olabilir.

Ayin kıyametten önce yarılacağını düşünmesi ve meleklerin Bedir harbinde fiili olarak savaşmasını kabul etmemesi gibi bazı görüşleri de günümüz araştırmacılarınca kabul edilen yaklaşımlar olmuştur.

KAYNAKÇA

- Bilgin, M. (1997) "Hak Dini Kuran Dili". Diyanet İslam Ansiklopedisi. İstanbul
- Ebu'l-Hasan, M. (t.y). en-Nüket ve'l-Uyûn. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- el-Ekber, N. (2007). Usûli'n-Nihal (Tahk. Seyit Bahçivan). Konya: Adal Ofset.
- Es'arî, Ebu'l-H. (2005). Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve İhtilâfü'l-Musallîn. Mektebetü'l-Asriyye.
- Mâtürîdî, Ebu M. M. (2005). Te'vîlâtü'l-Kur'ân. İstanbul: Mizan Yayınevi.
- Mukâtil b. Süleyman, (1423). Tefsîru Mukâtil b. Süleyman. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs.
- Öztürk, M. (2005). Tefsir Tarihi Araştırmaları. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Öztürk, M. (2013). Tefsire Akademik Yaklaşımlar: "Tefsirde Mutezile Okulu". Ankara: Otto
- Yavuz, Y. Ş. (1995). DİA: "Esamm, Ebu Bekir". İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.

Field : Islamic Sciences

Type : Review Article

Recieved: 20.09.2016 - *Accepted*: 28.11.2016

Hz. Peygamberin Yiyecekler Konusundaki Müsamahalı Yaklaşımının İzleri¹

İsmail YALÇIN

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Denizli, TÜRKİYE

E-posta: isyalcin@gmail.com

Öz

Hz. Peygamber, günümüzde dini kültürü yüksek çoğu Müslüman tarafından tereddütsüz hemen haram olduğu düşünülebilecek birçok yiyecek hakkında müsamahalı bir yaklaşım sergilemiştir. Kuran-Kerim'deki yaklaşıma uygun olarak haramların sınırlı ve haram kılma yetkisinin Allah'a ait olduğunu vurgulamıştır. Onun müsamahalı, esnek, samimiyeti ön plana çıkaran yaklaşımı zamanla, mezheplerin tutarlılık gayretleri, usul geliştirme çabaları ve mezheplerini geliştirdikleri usule uygun hale getirme ihtiyaçları sebebiyle kaybolmuş ve katı hukuki yaklaşım ön plana çıkmıştır. Fıkıhın birçok alanında görülen bu türlü bir dönüşümün yiyecekler konusunda oldukça dikkat çekici örnekleri bulunmaktadır. Örf, adet, kişisel veya toplumsal kanaat ve algılar dinin temel göstergelerinden biri olan haram ve helali belirlemede etkin olmuştur. Bu sebeple konu ile ilgili Hz Peygamber'in tutum ve yaklaşımlarının dikkatle incelenmesi ve fıkhi ihtilafların köklerinin açığa çıkarılması fıkhi bilgilerimizin daha sağlam bir zemine oturmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca günümüzde karşılaşılan benzer sorun alanlarında daha sağlıklı hükümler üretilmesine alt yapı oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: Haram, şüpheli yiyecek, hayvansal gıda, Mecusi peyniri

¹ Bu makale, 13-16 Ekim 2016 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen Uluslararası Avrasya Spor, Eğitim ve Toplum Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

The Prophet's Tolerant Approach Regarding Food

Abstract

The Prophet showed a tolerant approach with respect to lots of food sorts that would be immediately considered *haram* by most knowledgeable Muslims today. In accordance with the Quran, he emphasized that haram things are limited and that only Allah is entitled to declare something haram. His approach, based on tolerance, flexibility, and sincerity has over time been replaced by stricter legal approaches due to efforts by mazhabs to develop their own usul and achieve consistency with that usul in their judgments. This transformation, which can be seen in many areas of fiqh, has remarkable examples with regard to food. Customs, habits, personal or societal preferences and perceptions have become influential in determining halal and haram, which are of the basics of religion. For this reason, scrutinizing what the Prophet's approach and attitude was in these situations and going to the roots of debates in fiqh would help us establish a sounder basis for our knowledge of fiqh. Moreover, it will enable us to pass better judgment regarding similar problems that we confront today.

Keywords: Haram, doubtful food, animal nutrient, Magian cheese

Giriş

Kur'an-ı Kerim, genel manada yerde ve gökte olan her şeyin insanın emrine verildiğini (Câsiye 45/13), yeryüzündeki her şeyin insan için yaratıldığını (Bakara 2/29), insanın isteyebileceği her türlü nimetin Allah tarafından kendisine verildiğini açıklamış ve insana verilen nimetlerin çokluğuna işaretle “Allah’ın nimetlerini saymaya kalksanız sayamazsınız” uyarısında bulunmuştur (İbrahim 14/34). Kur’anı Kerimde bütün yiyecekler tek tek veya gurup gurup sayılarak haram veya helal olduğu açıklanmamıştır. Sadece geçmiş kavimlerin zulümle haramları artırmaları (En’âm 6/146) ve cahiliye Araplarının uydurma haramlara itibar etmeleri kınanmış (Maide Suresi, 5/103; En’âm, 6/138) ve haram-helal, “tayyib” (temiz, hoş, güzel, faydalı), “habis” (pis, iğrenç, çirkin ve zararlı) kavramlarına bağlanmıştır (Mâide 5/4; A’râf 7/157). Hayvansal haramları açıklayan ayetlerde haramlar “ancak ve sadece” anlamına gelen hasr edatı “انما” ile ve “hariç, dışında” anlamına gelen istisna edatı “لا” ile sınırlanarak iki Mekkî, iki de Medenî ayette dört madde halinde sıralanmıştır. Bunlar, meyte, akmiş kan, domuz eti ve Allah’tan başkası adına boğazlanan hayvandır (bk. En’âm 6/145; Nahl 16/115; Bakara 2/173; Mâide 5/3) . Ayrıca insan onurunu sarsan sarhoş edici içkiler açıkça yasaklanmış (Mâide 5/90), diğer bütün yiyecek ve içecekler için “tayyib” ve “habis” kavramları ana referans yapılmıştır. Böylece Allah’ın bütün nimetlerinin aslen helal, haramların ise istisnai olduğuna işaret edilmiştir.

Hz. Peygamber, Kur'an-ı Kerim’i tebliğ ve açıklama görevi çerçevesinde Kur'an'daki haramları tebliğ ettiği gibi, karşılaştığı yiyeceklerden bazılarının tayyib veya habis olduğu konusunda açıklamalarda bulunmuştur. Ama genel anlamda Hz. Peygamber’in Kur'an-ı Kerim’de açıklananlar dışında haramları liste halinde saydığı veya öğrettiğine dair bir rivayete rastlanmamaktadır. Kur'an’da zikredilenler dışında haram yiyeceklere işaret eden rivayetlerden bazıları olaylara bağlantılı olarak nakledilmiş, diğer bir kısmı ise bağlamdan kopuk olarak zikredilmiştir. Bu rivayetleri delil olarak kullanan müçtehitler hem elde ettikleri hükümlerde hem de hükümlerin illetlerinde ihtilafa düşmüşlerdir.

Hz. Peygamber’in kendisine sorulan sorular açısından konuya bakıldığında, aşağıda örnekleri görüleceği üzere, onun yasaklama eğilimi yerine müsamaha, esneklik ve izin verme yönünde bir tutuma sahip olduğu görülmektedir. Rivayetlere göre o, yenmesinde tereddüt edildiği için hakkında kendisine soru sorulan bazı yiyecekler konusunda soranların şüphesini izale etmiş ve rahatlatıcı açıklamalar yapmıştır. Özellikle Hz. Peygamber’in besmelesiz kesilmiş et, Mecusi peyniri, ölü balina eti, dikenli keler, çekirge konusundaki açıklamaları ve yaklaşımları bu görüşü desteklemektedir.

Hayvan Kesiminde Besmele

Birinci örneğimiz besmelesiz kesilen hayvanın etinin hükmü ile ilgilidir. Kur'an-ı Kerim’de Allahtan başkası adına yani putlar adına bir şirk eylemi olarak kesilen hayvanların etinin haram olduğu açıkça belirtilmiştir (bk. En’âm, 6/145; Nahl, 16/115; Bakara, 2/173; Mâide, 5/3). Ayrıca, üzerine Allah’ın adı anılan hayvanın etinden yenilmesini (En’âm, 6/118-119), üzerine Allah’ın adı anılmadan kesilen hayvanın etinden ise yenilmemesini (En’âm, 6/121) ifade eden ayetler Kur'an-ı Kerim’de yer almıştır. Bu sebeple haram kılınan etin sadece putlar adına kesilenler mi olduğu yoksa Allah’ın adı anılmadan, yani besmele çekilmeden kesilen her bir hayvanın haram mı olduğu hususunda ihtilaf edilmiştir.

Besmelesiz kesilmiş hayvan hakkında ilk dönemlerde de bir tereddüt yaşanmış olmalıdır ki Hz. Aişe, Hz. Peygamber’in bu konuda müsamahalı olduğunu ifade eden bir haber nakletmiştir. Hz. Aişe şöyle demiştir: “*Bedeviler bize et getirirlerdi. Biz onların besmele*

çekip çekmediklerini bilmezdik. Hz. Peygamber, siz yerken besmele çekin ve yiyin, buyurdu.” (Buhârî, “Tevhîd”, 13, “Zebâih”, 21; Ebû Dâvûd, “Dahâyâ”, 18, 19; Nesâî, “Dahâyâ”, 39). Bu rivayetten, durumları belirsiz olan bedevilerin kestikleri hayvanların etlerinin yenebileceği, besmele çekilip çekilmediği bilinmeyen hayvan etlerinin besmele çekilerek yenebileceği anlaşılmaktadır. Nitekim fakihlerin büyük çoğunluğu kesilirken sehven besmele çekilmemiş hayvanların etlerinin yenebileceği ifade ederken, yine seleften pek çoğu kasten veya sehven diye ayırmadan besmele çekilmemiş hayvanın etinin yenebileceğini belirtmişlerdir (Bk. İbnu'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, II, 271-272; Kurtubî, el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, VII, 75). Müslüman bir kimsenin kasten besmeleyi terk etmesi düşünülemez. Öte yandan Yahudi ve Hıristiyanların yiyeceğinin helal olduğunu bildiren ayet (Mâide 5/5) genellikle onların kestiğinin de helal olduğu şeklinde anlaşılmıştır (Kurtubî, el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an, VI, 76). Onların Müslümanlar gibi besmele çekmeyecekleri tabii olmasına rağmen kestiklerinin helal olması da besmelenin şart olmadığına delili olarak görülmüştür (Serahsî, *Mebcut*, XI, 238).

Günümüzde et genellikle kasaplardan veya marketlerden alınmaktadır. Bu etleri kesenin dini inançlarını, keserken Allah'ın adını anıp anmadığını, anmadıysa kasıtlı veya kasıtsız anmadığını anlayabilmek mümkün değildir. Ayrıca kasıt gizlidir ve Allah'la kul arasındadır. İkinci ve üçüncü kişilerin bunu bilme imkânları yoktur. Bazı yorumculara göre ayette geçen “Allah'ın adı anılan” ifadesi “boğazlanmış hayvan”; “Allah'ın adı anılmayan” ise “boğazlanmadan ölmüş, meyte” manasındadır. Allah'tan başkası adına boğazlanan hayvan ise günah ve şirk içeren bir amaçla putlara adanan hayvanlardır. Bu yaklaşım belirsizliği ve muğlaklığı azaltır. Şüphe iddiasıyla kaçınma, neredeyse hiç et yememeyi, araştırmaya kalkışma ise ağır külfeti getirir. Bu sebeple genel bir çerçevede zannı galip ile Müslüman veya ehli kitabın boğazladığı, yenmesi yasaklanmamış hayvanların eti yenilebilir denilmiştir (<http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/helalharam/0189.htm>).

Mecûsi Peyniri

Farisilerin yaparak hicaz bölgesine de ulaştırdıkları peynirler çeşitli seferlerde Hz. Peygambere gösterilmiş ve yenip yenemeyeceği sorulmuştur. Beyhakî'nin Ebu Davud et-Tayalisi'den naklettiği bir rivayette Allah Resulü Mekke'yi fethettiğinde bir peynir görmüş ve ne olduğunu sormuş; oradakiler “Acem diyarında yapılmış bir yiyecektir” deyince yanında bulunanlara: “bir bıçak alın kesin ve Allah'ın adını anarak yiyin” buyurmuştur (Beyhakî, *Sünen*, X, 9, h.n.19685). Abdurrezzak'ın Musannef'inde yer alan rivayette Hz. Peygamber'e Tebuk gazvesinde bir peynir getirilmiş ve onun Fars diyarında yapılmış bir yiyecek olduğu ve içine meyte konulmuş olabileceği ifade edilmesine rağmen Hz. Peygamber, “besmele çekin ve yiyin” buyurmuştur (Musannef, IV, 540, h.n.8795). Ahmed b Hanbel'in, İbn Abbas'a isnatla aktardığı rivayette ise Hz. Peygamber'e bir seferdeyken peynir getirilmiş, Hz. Peygamberin onun nerede yapıldığını sormuş, oradakiler Fars diyarında yapıldığını ve içine leş konulduğunu söylemişler, ardından Hz. Peygamber, “bıçakla kesin ve yiyin” buyurmuştur (Müsned, III, 503, h.n.2755). Selman-ı Farisi tarafından aktarılan bir rivayette Hz. Peygamber'e tereyağı, peynir ve kürk hakkında sorulmuş; Hz. Peygamber: “Helal Allah'ın kitabında helal kıldıkları haram da Allah'ın kitabında haram kıldıklarıdır. Açıklama yapmadıkları ise sizin için affedilmiş olan şeylerdir” buyurmuştur (İbn Mace, “Et'ime”, 60).

Peynir hakkındaki rivayetlerin topluca yer aldığı Abdurrezzak (ö.211) (Musannef, IV, 538-541) ve Beyhakî (458) (Sünen, X, 9-11) sahabe ve tabiin görüşlerini de aktarmışlardır. Hz. Ömer'e, bir kavim peynir yapıyor ve içine meyte şirdeni koyuyor denildiğinde o, Allah'ın adını anın ve yiyin buyurmuştur (Musannef, h.n. 8782). İbn Ömer'e atfedilen rivayetlerde ise

cevaza dönük daha açık bir yaklaşım görülür. İbn Ömer'e Mecusilerin yaptıkları peynirler sorulmuş "Müslümanların pazarında satılanı alırım ve hakkında soru sormam" demiştir (Musannef, h.n.8785). Başka bir rivayette İbn Ömer'e peynir sorulmuş, o " bize Irak'tan getirilir, kendimiz yeriz, çocuklarımıza yediririz demiş, soruyu soranın, onun içine meyte koyduklarını söylemesi üzerine de "eğer meyte konulduğunu biliyorsan onu yemezsin demiştir (Musannef, h.n.8792). Beyhakî'nin Hz. Ömer'e isnad ettiği rivayette ise ona peynir sorulmuş, "peynir, süt ve mayadan yapılır, yiyin ve üzerine Allah'ın adını anın. Allah düşmanları sizi aldatmasın" demiştir (Sünen, h.n. 19686). Aynı kaynakta Hz. Ali'ye ve Hz. Aişe'ye de peynir hakkında sorulduğu, Hz. Ali'nin "peynir yemek istediğinde bıçağı vur, Allah'ın adını an ve ye" buyurduğu (h.n. 19687), Hz. Aişe'nin ise "onun yemezsen bana ver yiyeyim" dediği nakledilmiştir (h.n.19688).

Klasik fıkıh eserlerinde bu konuda müsamahalı yaklaşımın izleri iki örnekte görülebilir. Bunlardan biri Hanefi Cessâs'ın yaklaşımıdır. O peynir konusundaki yaklaşımını şöyle açıklamıştır. İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre Taif gazvesinde Hz. Peygamber'e peynir getirilmiş, bu esnada oradakiler ona sopayla vuruyorlarmış. Hz. Peygamber bu nerede yapılıyor diye sormuş, Fars diyarında diye cevap vermişler. O halde besmele çekin ve yiyin, buyurmuş. Peynirin şirdenle mayalandığı sabit olduğu ve Mecûsinin kestiği meyte sayıldığı halde Hz. Peygamber onu yiyin diyorsa meyleden elde edilen şirdenin temiz olduğu anlaşılır. Zaten birçok sahabiden meyte şirdeni ile yapılan peynirin mubah olduğu yönünde görüşler nakledilmiştir (Cessas, Ahkâmu'l-Kur'ân, I, 148).

Peynir hakkında görüş açıklayan ikinci kaynak Hanbeli İbn Kudame'dir. O konuyla ilgili görüşünü şöyle ifade etmiştir. Ebû Abdillâh'a peynir sorulmuş, o hepsi yenilebilir demiştir. Mecusilerin yaptığı peynir sorulmuş, o bilmiyorum demiştir. Bu konudaki en sahih rivayet Hz. Ömer'e içine meyte şirdeni konulan peynirin sorulduğunu ve Hz. Ömer'in besmele çekin ve yiyin, dediğini bildirir. Bu rivayeti aktaran Ebu Muaviye bizim yediğimiz peynirlerin hemen hepsi Mecusi yapımıdır, diye açıklamıştır (İbn Kudâme, Muğnî, IX, 430).

Bilindiği gibi geleneksel olarak peyniri mayalamak için kullanılan şirden geviş getiren memelilerin dört bölümden oluşan midelerinin dördüncü bölümünün adıdır ve o bölüm özel bir işlemle peynir mayası hazırlamada kullanılır. Yukarıda zikrettiğimiz rivayetlerde Mecusilerin peyniri içinde bulunan mayanın hangi hayvandan elde edildiği, hayvanın eti yenen hayvan olup olmadığı, eti yenen bir hayvan olsa bile leş olabileceği, hayvan kesildi ise kesenin Mecusi olduğu, peynir yapılan sütün hangi hayvandan elde edildiği gibi akla gelebilecek birçok soru ve sorun gündeme getirilmemiştir (Cook, 1984, 450).

Ölü Balina

Kara hayvanlarında usulüne uygun boğazlama veya avlama, deniz hayvanlarında ise kendiliğinden ölmemiş olma, üzerinde ittifak edilmiş olan bir helallik şartıdır. Fakat aşağıda gelen rivayette bu açıdan sorunlar bulunmakta ve yine Hz. Peygamber'in müsamahalı yaklaşımı dikkati çekmektedir.

Küçük farklılıklarla hadis kaynaklarına girmiş olan bir hadise, Cabir tarafından şöyle anlatılmıştır. "Hz. Peygamber başımıza Ebû Ubeyde'yi kumandan tayin ederek bizi, Kureyş'in bir kervanı üzerine gönderdi. Bize azık olarak sadece bir dağarcık hurma verebildi. Ebû Ubeyde bize hurmaları birer birer veriyordu. Biz o hurmaları çocuğun emdiği gibi emiyor; sonra üzerine su içiyorduk. Bu bize bir gün yetiyordu. Bir de sopalarımızla selem ağacının yaprağını silkiyor sonra onu suyla ıslatarak yiyorduk. Sonra sahil boyunca yürüdük. Bu esnada deniz kıyısında yüksek kum tepesi şeklinde bir şey görüldü. Ona yaklaştık. Bir de

ne görelim amber denilen hayvan. Ebû Ubeyde önce onun leş olduğunu söyledi. Sonra, “hayır, biz Hz. Peygamber’in elçileriyiz ve Allah yolundayız, üstelik siz darda da kaldınız, yiyniz” dedi. Artık onunla bir ay kaldık. Üç yüz kişi idik. Hatta semizledik. Vallahi onun gözünün içinden testilerle iç yağı aldığımızı görmüşümdür. Ondan öküz gibi parçalar kesiyorduk. Gerçekten Ebû Ubeyde bizden on üç kişi alarak bu hayvanın gözünün içine oturttu. Onun kaburgalarından bir kaburga kemiği alarak dikti. Sonra yanımızdaki en büyük deveyi semerledi (bir rivayette üzerine en uzun kişiyi de bindirdi) ve deve onun altından geçti. Onun etinden kavurma yapıp azık olarak yanımıza aldık. Medine’ye geldiğimiz vakit Hz. Peygamber’e giderek durumu anlattık. Hz. Peygamber, “o Allah’ın sizin için çıkardığı bir rızktır. Yanınızda onun etinden bir şey varsa bize de tattırın” buyurdu. Bunun üzerine Hz. Peygamber’e onun etinden bir parça gönderdik; o da yedi.”(Buhârî, “Zebâih”, 12; Müslim, “Sayd”, 17; Nesâî, “Sayd”, 35;Ebû Dâvûd, “Et’ime”, 47; Ahmed, XXII, 242 h.n.14338). Bu hadisin muhtelif varyantlarında sayı ve anlatım farkları bulunmakla beraber ana hatları üzerinde ittifak edilmiştir.

Rivayette hayvanın ne olduğu kesin bilinmemekle birlikte büyük ihtimalle bir balina olabileceği düşünülebilir. Rivayetin bir noktasında hayvanın leş olduğuna dikkat çekilmiş fakat aç kaldıkları için bunun yenebileceği kanaatine varmışlardır. Fakat bununla semizlemiş olmaları ve kurutarak yanlarına almaları, Medine’ye geldiklerinde Hz. Peygamber’e olayı anlattıklarında onun etinden istemesi ve yemesi müsamahalı bir yaklaşım örneğidir.

Dikenli Keler

Türkçede keler veya semender olarak tercüme edilen (dabb= ضب) dikenli kuyruğu olan iri cins bir çöl kertenkelesidir. Kur’an’da veya sünnette sürüngenler hakkında açık bir hüküm bulunmamakla birlikte öteden beri bunlar hakkında tereddütlü bir yaklaşım var olagelmıştır. Hz. Peygamber’in sofrasına ilk defa geldiğinde onunla ilgili değerlendirmesi konumuza örneklik oluşturmaktadır.

Hadis kaynaklarının çoğunda yer alan bir rivayette İbn Abbas, Hâlid b. Velîd’in kendisine haber verdiği bir olayı şöyle anlatmıştır: “Hâlid b. Velîd, Hz. Peygamber ile beraber Meymûne’nin evine girmişler. Bu hanım hem İbn Abbas’ın hem de Hâlid’in teyzesi imiş. Orada güneşte kurutulmuş dikenli keler ile karşılaşmışlar. Onu Meymune’nin kız kardeşi Hufeyde bnt. Hâris, Necid’den getirmiş. Meymûne onu Hz. Peygamber’e ve misafirlere takdim etmiş. Hz. Peygamber elini ona doğru uzatırken orada bulunan kadınlardan biri “onun ne olduğunu Hz. Peygambere söyleyin demiş. Onlar da etin dikenli keler eti olduğunu söylemişler. Bunun üzerine Hz. Peygamber elini sofradan çekince Hâlid b.Velîd: “Ey Allah’ın Resulü dikenli keler haram mıdır, diye sormuş. Hz. Peygamber: “Hayır, ancak bizim oralarda bulunmadığı için ondan öğreniyorum” diye cevap vermiştir. Hâlid, bunun üzerine Hz. Peygamber’in gözleri önünde o eti önüne çekerek yediğini ve Hz. Peygamber’in onu engellemediğini anlatmıştır.” (Buhârî, “Zebâih”, 33; Müslim, “Sayd”, 44). Bu hadis, Tirmizî dışındaki hadis imamları tarafından rivayet edilmiştir (Şevkânî, *Neylü’l-Evtâr*, VIII. 265).

Hz. Peygamber bu rivayette kendisinin öğrendiği bir hayvanı yasaklama yoluna gitmemiştir. Bu rivayete hem Hanefilerin iğrenç olan hayvanların haram olacağı şeklindeki teorisini hem de Şafiilerin Arap örfünü esas almaya dönük temellendirmesini oldukça sarsmaktadır. Çünkü Hanefiler yukarıda işaret ettiğimiz Hz. Peygamber’in habâisi haram kılması ayetinden, iğrenç olan hayvanların haram olması sonucunu çıkarmakta (Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 220; Kâsânî, *Bedâi’*, 36), Şafiiler ise haramları belirlemede Arap örfünün esas olduğunu (Şafiî, *el-Ümm*, II, 264-275), ihtilaf halinde Hicaz halkının, onların ihtilafı halinde Kureyş’in ve nihayet Hz.

Peygamber'in esas alınması gerektiği ifade etmektedirler (Şirâzî, *el-Mühezzeb*, I, 453-454; Nevevî, *Mecmu*, IX, 25-26). Hz. Peygamber iğrenç bulduğu bu hayvanla ilgili, her hangi bir sorgulama yapmadan, ben yemiyorum ama siz yiyebilirsiniz buyurmuştur.

Çekirge

Çekirge, bir böcek olarak bizim toplumumuzda yenilmesi hiç düşünülmeyen bir hayvandır. Fakat onun yenebileceğine dair Hz. Peygamber'e isnat edilen rivayetler vardır. Bunlardan biri Buhârî ve Müslim'in İbn Ebî Evfâ'dan rivayet ettiği: "Hz. Peygamber ile beraber yedi veya altı savaşa iştirak ettik. Bu savaşlarda onunla beraber çekirge yedik" hadisidir (Buhârî, "Zebaih", 28; Müslim, "Sayd", 52). Diğer, İbn Ömer'in Hz. Peygamber'den rivayet ettiği: "Bana iki ölü ve iki kan helal kılındı: İki ölü, çekirge ve balık; iki kan, karaciğer ve dalaktır" hadisidir (İbn Mace, "Et'ime", 31; Şevkânî, *Neylü'l-Evtâr*, VIII. 24). Ayrıca çekirge deniz avı gibidir (Abdürrezzâk, *Musannef*, X. 532) diyen Hz. Ali, topladığı ölü ve diri çekirge karışımını kendisine soran kimseye "onu da ye, onu da ye" buyurmuştur (İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, VIII. 65). İbn Evfa rivayeti birçok kaynağa girmiş güçlü bir rivayettir. Ancak yemenin savaş durumlarına hasredilmesi bir zaruret şüphesini akla getirebilir. Fakat rivayetlerde aç kaldık gibi bir açıklama bulunmadığından, bu yemelerde zaruret olmasa bile çekirgenin sahrada, açık alanda daha fazla bulunması ve sefer, savaş gibi durumlarda yiyeceğe daha fazla ihtiyaç bulunmasının etkisi olabilir. Ayrıca çok önemli ve sevilen bir yiyecek olmuş olsa şehirde de yaygın olarak yenilebilir ve rivayetler bu şekilde teşekkül etmezdi.

Bütün mezhepler çekirgenin helallüğünde ittifak etmiş hatta bu konuda icma vardır denilmiştir (Miras, *Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, XII. 18). Hanefî Mezhebinin teorisine göre çekirge hiç kanı olmayan kara hayvanı olduğu ve bu sebeple tezkiye edilemeyeceği için haram olması gereken bir hayvandır (Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 220; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, V, 36). Fakat bu konudaki rivayetler sebebiyle çekirge, balık gibi tezkiyeye ihtiyaç duymayan hayvan olarak tezkiyeden istisna edilmiştir. Ebû Hanîfe, çekirge bize göre balık mesabesinde olup besmele çekilsin çekilmesin, nerede bulunursa bulunsun, kim tarafından tutulursa tutulsun yenmesi caizdir, çünkü çekirgeyi her ne hal ve surette olursa olsun hiçbir şey haram kılmaz, demiştir. (Miras, *Tecrîd-i Sarîh Tercümesi*, XII. 18-19) Bu görüşü sürdüren Serahsî, çekirgenin tezkiyesiz helal olmasını ilginç bir gerekçeye bağlar. Ona göre çekirge deniz hayvanıdır ve balık kendiliğinden ölüncelike helal olmazken, çekirge her ne surette ölüncelike ölsün helaldir. Çünkü o deniz hayvanı olmakla beraber karada yaşar. Şayet denizde ölüncelike yaşadığı yerin dışında; karada ölüncelike asıl vatanının dışında ölmüş olur. Bu durumlar onun ölümü için bir sebep sayılır ve her hâlükârda bir sebeple öldüğü için helaldir (Serahsî, *Mebsût*, XI. 248).

İmam Mâlik çekirgeyi diğer haşarattan ayırmamış ve hepsini helal görmüştür. Fakat Kur'an'da meyte haram kılındığı için, tezkiyeyi şart koşturmuştur. Çekirgenin tezkiyesi kafasının, bacağına veya kanadının koparılmasıyla gerçekleşir. (Sahnûn, *Müdevvene*, II. 57-58) Zira İmam Mâlik'e göre, çekirge kara avıdır ve ihramlı iken onu öldürene ceza gerekir (İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadir*, VIII. 65).

Sonuç

İslam hukukçularının çoğunluğu nazarında itibar gören "eşyada asıl olan mubah olmaktadır" ilkesi Kur'an'ın genel ifadelerinden anlaşıldığı gibi yukarıda zikrettiğimiz Hz. Peygamber'in içinde yer aldığı rivayetlerden de anlaşılmaktadır. Bu sebeple hükmü bilinmeyen bir şekilde

karşılaşınca onun helal olduğuna bir delil bulunması istenmez. Haram olduğuna dair delil olup olmadığı sorgulanır ve bir delil olmadığı sürece helal olmaya devam eder. Günümüz modern zamanlarında yediğimiz ve içtiğimiz şeylerin büyük bölümü satın alınmak zorundadır. Bunların özellikle ambalajlı olanları, muhteviyat etiketlerine rağmen bilinmezlikler barındırmaktadır. Satın aldığımız her şeyi araştırmak sadece zor ve külfetli değil bazen imkânsızdır. İnsanlara güvenmek, belli denetim mekanizmalarına itibar etmek, herkesin bildiği açık ve genel bilgilere göre hareket etmek İslam'ın müsamaha sınırları içindedir. Allah'ın hiç kimseye taşıyamayacağı yükü yüklememesi (Bakara 2/286), bizim için zorluğu değil kolaylığı dilemesi (Bakara 2/185), zorluğun kolaylığa yönelmeyi gerektirmesi (Mecelle, m.17), zorunluluğun yasakları kaldırması (Mecelle, m.21), ihtiyaçların zorunluluk gibi değerlendirilmesi (Mecelle, m32) bu müsamahanın ilkelerini ifade etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdürrezzâk b. Hemmâm (ö.211), (1403h). *Musannef*, Beyrut, 2.bs.
- Ahmed b. Hanbel (ö.241), (2001). *Müsned*, 1955.
- Beyhakî (ö.458), (2003). *es-Sünenü'l-Kübra*, Beyrut. 3.bs.
- Buhari (ö.256), (1981). *Sahih*, İstanbul.
- Cessâs (ö.370), (1405h). *Ahkâmu'l-Kur'an*, Beyrut.
- Cook, M. (1984). "Magian cheese: an archaic problem in Islamic law". *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 47(03), 449-467.
- Ebû Dâvûd (ö. 275), (1988). *Sünen*, Beyrut.
- İbn Kudâme (ö.620), (1968). *Muğni*, Kahire.
- İbn Mace (ö.273), (t.y.). *Sünen*, Dâru İhyai'l-kütübi'l-ilmîyye.
- İbnü'l-Arabî (ö.543), (2003). *Ahkâmu'l-Kur'an*, Beyrut, 3.bs.
- İbnü'l-Hümâm (ö.861), (1987). *Fethu'l-Kadîr*, Bulak.
- Kâsânî (ö.587), (1986). *Bedâiu's-Sanâi fî Tertîbi's-Şerâi*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmîyye, 2bs.
- Kurtubî (ö.671), (1964). *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an*, Kahire, 2.bs.
- Miras, Kamil, Naim, Ahmet (1979). *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Ankara.
- Müslim (ö.261), (t.y.). *Sahîh*, Beyrut.
- Nesâî (ö.303), (1986). *Sünen*, Halep.
- Sahnûn (ö.256), (1905). *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, Beyrut.
- Serahsî (ö.483), (1993). *el-Mebsût*, Beyrut.
- Şafîî (ö.204), (1990). *el-Ümm*, Beyrut, Dâru'l-Marife.
- Şevkânî (ö.1250), (1994). *Neylü'l-Evtâr*, Beyrut.
- Şirâzî (ö.476), *el-Mühezzeb*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmîyye.
- <http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/helalharam/0189.htm>

Field : Islamic Sciences

Type : Review Article

Recieved: 06.10.2016 - *Accepted*:29.11.2016

Rusça Kur'an Çevirilerinin Tanıtımı ve Çeviribilim Açısından İncelenmesi - II¹ (Arapçadan Rusçaya Yapılan Kur'an Çevirileri)

Mürsel ETHEM

Yrd. Doç. Dr. Pamukkale Üniversite İlahiyat Fakültesi, Denizli, TÜRKİYE

E-posta: murselethemoglu@yahoo.com

Öz

İnsanlığa son çağrı olan Kur'an-ı Kerim, ilk nüzulünden itibaren muhataplarının dikkatini cezbedebilmiştir. Vahye doğrudan muhatap olanlar (inanın/inanmayan) onu anlamada herhangi bir sıkıntı çekmemişlerdir. Nitekim Kur'an, kendi anadillerinde; Arapça nazil olmaktadır. Fakat anadili Arapça olmayanlar ve dolaylı muhataplar İslamiyet'le müşerref olunca dilsel ve bağlamsal nedenlerle Kur'an'ı anlamada sıkıntı çekmeye başlamışlardır. O günden itibaren Kur'an'ı anlamak ve incelemek isteyenler tarafından yoğun çaba sarf edilmiştir.

Ruslarla Müslümanlar arasındaki ilk temasların tarihi X. yüzyıla kadar uzandığı bilinmektedir. Bilindiği üzere XVII. asrın sonlarına doğru Avrupa dilleri esas alınarak Rusça mealler kaleme alınmaya başlanmıştır. Tespitlerimize göre Arapça aslından Rus diline kazandırılan ilk meal 1871 yılına aittir. Şu an Rusçaya tercüme edilen meallerin sayısı otuz civarındadır. Durum böyle olmakla birlikte söz konusu meallerin daha iyi bir seviyeye gelebilmeleri için hangi kriterlere dikkat edilmesi gerektiği üzerinde yeterince durulmamaktadır. Biz bu çalışmamızda meal yazarlarını ve meallerini kısaca tanıtacağız. Daha sonra bu mealleri çeviribilim açısından inceleyerek başarılı bir Rusça Kur'an çevirisinin oluşturulmasına katkı sunmaya çalışacağız ve bazı önerilerde bulunacağız.

Anahtar Kelimeler: Rusça Kur'an çevirileri, meal, çeviribilim, anlambilim

¹ Bu makale, 13-16 Ekim 2016 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen Uluslararası Avrasya Spor, Eğitim ve Toplum Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

Investigation in Terms of Introduction and Translation Studies of Russian Qur'an Translations – II

(Qur'an Translations Which Made by Arabic Language into Russian Language)

Abstract

The last call to Humanity of the Holy Qur'an, from the first revelation could attract all the attention of interlocutors. Revelation, which was directly addressed to interlocutors (believers/unbelievers), have been not any difficulty in understanding it. Because the Qur'an was in their mother language; it was revealed in Arabic language. However, non-native speakers of Arabic language and some indirect interlocutors who were interested in Islam were suffering in understanding the contextual reasons of the Qur'an. From that day forward Qur'an has been intensively effort by those who wants to understand and examined it.

As we know that the history between Russians and Muslims are as old as X. century. It is known that to the end towards XVIIth century based on European language and Russian translations have been started to write. According to our detection that first translations from Arabic language to Russian language was first brought in the 1871. Nowadays the translations which are currently being translated into Russian are around thirty. Till now is not given enough attention to the criteria in order come to the upper level in translating. In this study we will try to introduce the Russian translations and authors. Then, by examining of same translations we will try to contribute a successful Russian Qur'an translation and make some suggestions.

Keywords: The Qur'an Translations in the Russian language, the meanings of the Qur'an, translation studies, semantics

Giriş

2013 yılında “Rus Dilinde Yayınlanan Kur’an-ı Kerim Çevirilerinin Çeviribilim Açısından İncelenmesi (Başarılı Bir Rusça Kur’an Çevirisinin Oluşturulmasına Katkı)” isimli doktora tezimizde Rus dilinde yayınlanan toplam on dört meali inceledik.² O günden itibaren günümüze kadar Rusya’da yeni meallerin çıkması hasebiyle Rusça mealleri tekrardan inceleme ihtiyacının doğduğunu fark ettik. Artık Rusça meallerinin sayısı otuz civarında olduğu için bu alanda yapılacak çalışma bir makale sınırlarını aşmaktadır. Bundan dolayı bu alanla alakalı çalışmalarımızı birkaç ayrı makalede incelemeye karar verdik. Konuyla alakalı ilk çalışmamızı “2. Uluslararası Dini Araştırmalar ve Küresel Barış Sempozyumu”nda sunduk. Bu sunumumuzda Rusya’da en çok tanınan “*Arapçadan Rusçaya Yapılan Kur’an Çevirileri*”nin bazılarını inceledik.³

Bu çalışmamızda yine “*Arapçadan Rusçaya Yapılan Kur’an Çevirileri*”ni inceleyeceğiz. Burada zikredilen mealler ve yazarları Rus dünyasında, önceki çalışmamızda ele aldığımız meallere nazaran, daha az tanınmakta ve bilinmektedir. Makalemizde inceleyeceğimiz mealler 1995 yılından itibaren yayınlanan çalışmaları kapsamaktadır. Yapılan mealler artık ilmi yönünü kazanabilmiş, bazıları ise günümüzdeki Kur’an mütercimlerinin de istifade ettikleri eserler halini almıştır.

Konu edindiğimiz bazı meallere ulaşmakta zorluk çektik. Örneğin Gafurov, Şaripovlar ve Zeynalov’un mealine ulaşmada bazı sıkıntılar yaşadık. Fakat Rusya’nın Saratov şehrinden olan Vugar Mamedov arkadaşımız bizi yalnız bırakmadı ve ihtiyaç duyduğumuz kaynakları temin etmede çabalarını hiç esirgemedi. Ayrıca meslektaşım olan İdris Türk, çalışmamı okuma ve tashih etme zahmetinde bulunmuştur. Bundan dolayı kendilerine ve çalışmama katkı sağlayan herkese teşekkür ederim.

1. Teodor Şumovskiy, Sveşenny Koran, 1995

Teodor Adamoviç Şumovskiy (1913-2012) Ukrayna’nın Jitomir şehrinde dünyaya gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı esnasında ailesiyle Azerbaycan’ın Şamahe şehrine göç etmiştir. Gençliğini İslam’ı kabul etmiş gençlerle geçiren Şumovskiy camilerde, mezar taşlarında ve başka yerlerde Arapça yazıları görmüş ve Arapçaya merakı uyanmıştır. Leningrad’da kütüphaneci olarak geçimini sağlamaya çalışan Şumovskiy, kütüphane müdürünün raflardaki yer darlığından dolayı bazı kitapları çöpe attığını görür. Bunların arasında Arapça yazıların da var olduğunu fark eden bu delikanlı, çöpten bu kitapları alır ve kitapların çok değerli olduğunu fark eder. Daha detaylı araştırılması için ileriki zamanda kendisine talebelik yapacak olan İ.Y. Kraçkovskiy’i arar ve böylece Rusya devletinde Arap dili uzmanı ve sorumlusu olan Kraçkovskiy ile tanışmış olur.⁴ Stalin’in rejiminden dolayı uzun yıllar hapisanede yatan Şumovskiy’nin ilk tutuklanması 1938 senesinde gerçekleşir ve ilmi çalışmalarına engel olur. Yüz on tane dilekçeyle mahkemelere başvuran Şumovskiy, rejimden

² Mursal Atamov, “Rus Dilinde Yayınlanan Kur’an-ı Kerim Çevirilerinin Çeviribilim Açısından İncelenmesi (Başarılı Bir Rusça Kur’an Çevirisinin Oluşturulmasına Katkı)”, (yayımlanmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, SBE, Ankara 2013.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz: Mürsel Ethem, Rusça Kur’an Çevirilerinin Tanıtımı ve Çeviribilim Açısından İncelenmesi - I (Arapçadan Rusçaya Yapılan Kur’an Çevirileri), Akademik Bakış Dergisi, 2016, Sayı: 57, ss.264-279.

⁴ Teodor Adamoviç Şumovskiy, *Svet s Vostoka*, Sankt Peterburg Üniversitesi yay., 2006, s.7-9.

ve hapisten tamamen kurtulma imkânına 1956 senesinde kavuşmuştur. Şumovskiy'e ait meal 1995 senesinde yayımlanmıştır.

Mealinde şiirsel yaklaşımı benimseyen Şumovskiy, “Bu mealimizde, Arapça metnindeki her bir kelimenin karşılığı aranmaya kalkışılmamalıdır. Kafiyeleli metinler için bu söz konusu olamaz... Rus diline tercüme edilen Kur'an şiirsel olmalıdır. Nitekim zengin Rus dili buna elverişlidir...” diyerek mealinde izlediği tarzını açıkça ortaya koymaktadır.⁵

Şumovskiy'e göre Rus diline aktarılan mealde ayetlerin sırası ve numaralandırılması hiç önemli değildir. Esas olan Kur'an'ın sahip olduğu ruhunu Rus okuruna iletebilmektir. Kur'an'da geçen kelimelerin, ifadelerin karşılığını verme endişesini taşımayan Şumovskiy, lafzî tercümesinden dolayı Kraçkovskiy'i “Maalesef Arap dilinin büyük ilim adamı Kraçkovskiy, karşılaştığı ayetleri ‘добрая проза/iyi bir düzyazı’ olarak tercüme etmiştir ve bu onun hatasıdır. Kraçkovskiy'nin mealinde Kur'an'ın sahip olduğu canlı bir şiir, erek dil okurda hiçbir duyguyu canlandıramayan ölü bir kumaşa dönüşmektedir.” gibi ifadeleriyle eleştirmektedir.⁶

Bazı ilim adamları, bu eserin ilmi bir değere sahip olmadığını söylemekte ve bir mealden daha ziyade “**Kur'an ayetlerinin taklitleri**” olarak kabul edilmesini gerektiğini ısrarla vurgulamaktadırlar. Kraçkovskiy'nin talebesi olan Dolinina bu meal hakkında “önsözde kendi mealini öven Şumovskiy her ne kadar Rusya Müftülüğü tarafından makbul görülmüş ise de mealinde yeterince başarılı olamamıştır. Mealinde komik sahnelere de şahit olabilmekteyiz...”⁷ gibi eleştirel yaklaşımlar sergilemektedir.

Bu mealin ilmî bir yönü olmadığından bahseden başka birisi de Kuliev'dir. Kuliev bu meali tanıtırken “maalesef bu meal hedeflenen başarıya ulaşamamıştır. İslami görüşlerden ve kaidelerden habersiz olduğu için çok hatalar yapılmıştır. Şumovskiy, Kur'an'ın bir şiir olmaktan daha ziyade Müslümanların hayatını biçimlendiren ilahi kaideler olduğunu hiç önemsememiştir” gibi eleştirilerde bulunmuştur.⁸

Görüldüğü gibi eleştirmenler bu mealî ağır bir dille eleştirerek ilmî bir değer taşımadığını vurgulamaktadırlar. Elbette ki şiirsel bir özellik taşıyan ve Arapça Kur'an metninin her bir kelimesinin karşılığını verme gayesini gütmeyen bir mealî eleştirmek kolaydır. Fakat hemen belirtmek isteriz ki bu tür eleştiriler yersizdir. Nitekim yazarın bizzat kendisi mealinde seçtiği yöntemi açıklamakta dolayısıyla eleştiriler olacaksa seçilen yöntem zaviyesinden olmalıdır.

Aslında bu eser bir Kur'an mealinden ziyade “Kur'an'ın şiirsel taklidi” veya “Kur'an'a öykünmeler” diye isimlendirilseydi bir şey kaybetmezdi. Nitekim söz konusu mealin şiirsel üslubu, kanaatimizce güzel olmuştur. Şumovskiy'nin mealinin her okunduğunda okurun ruhunda bir mutluluk, hoşnutluk meydana getireceğine inanmaktayız.

⁵ Teodor Adamoviç Şumovskiy, *Svyaşenniy Koran Stranitsi Veçnih Mysley*, Akt yay., Moskova 2004, s.21-23. Meal hakkında Rusça bilgiler şu şekilde geçmektedir: Теодор Адамович Шумовский, *Священный Коран Страницы Вечных Мыслей*, Издательство Аст, Москва 2004.

⁶ Şumovskiy, *Koran*, s.23.

⁷ Anna Arkadyevna Dolinina, *Sovremenniy Perevod Korana Dlya Şirikogo Çitatelya Dolcen Uçitvat' Tafşiri*, <http://www.islamrf.ru/news/culture/history/12655>, (19 Tem. 16).

⁸ Elmir Rafaeloğlu Kuliev, *Na Puti k Koranu*, Abilov, Zeynalov i Sinovya yay., Bakü 2003, s.342. Ayrıca bkz:

İsmail Shovkhalov, *Kur'ân-ı Kerîm'in Rusça Tercümeleleri (Mana ve Doğruluk Bakımından Değerlendirilmesi)*, (yayımlanmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, SBE, Ankara 2006, s.92.

2. Âlim Gafurov, Koran, 2000

Tacik asıllı Âlim Gafurov (1929-) oryantalist, adbilim alanında uzman, yakın ve orta doğuyla ilgili tarih yazarı ve Rusça Kur'an mütercimidir.⁹

Gafurov, Kur'an mealine bir yayıncının Tacikçe Kur'an mealini inceleme ricasıyla başlamıştır. Gafurov bu mealin incelediğinde mealin hatalarla dolu olduğunu görür ve kendisinin bu hataları düzeltebileceği kanaatine varır. Gafurov, Arapça Kur'an metnini ve Kraçkovkiy'nin Rusça mealini eline alır ve incelemeye başlar. Kısa bir çalışmadan sonra "Kraçkovkiy gibi meşhur bir ilim adamının bu tarz vahim hatalar yapamayacağını" düşünür ve bu mealin tamamlanmadığını anlar. Bu incelemeleri yaptığı yıllarda Gafurov, "Pamir" dergisinde Osmanov'un ayetlere yönelik yaptığı tercümelemleri ise kısmen beğenir.¹⁰

Diğer meallerde de bariz hatalar gören Gafurov, Rusça meal yazacağına dair verdiği kesin kararını şöyle dile getirmektedir: "Kur'an bilgim zayıftı, çılgın bir fikir aklıma geldi: Kur'an'ı ben tercüme edeceğim." Gafurov, böylece mesleğinden istifa eder ve on yıllık bir zaman zarfında Kur'an tercümesini bitirir. Bu çalışması 2000 yılında "Slavyanskiy Diyalog" yayınevinde yayımlanmıştır. Mealini yeni baskısına önsöz yazan Ramazan Abdulatipov, Gafurov'un diğer meallerden kopya çekmediğini, hakikat arayışında olan bir meal olduğunu ifade etmektedir.¹¹

Gafurov'un Kur'an mealinde izlediği metodunu "Kur'an'ı anlamada ortaçağ müfessirlerin aktardığı bilgiye güvenmemek" şekilde özetlememiz mümkündür. Gafurov bu yaklaşımını ise "Nitekim ortaçağ müfessirleri Kur'an'da her zaman gizli manalar ortaya koymaya çalışmışlar. Bununla beraber bazı ortaçağ müfessirleri otorite sahibi olan tefsirciler arasında yer alabilmek için süfli arzuları beslemekteydiler. Bu tür yaklaşımlar ise Kur'an'ı anlamada olumsuz etkiler yaratmaktadır" gibi gerekçelerle açıklamaktadır. Daha sonra Kur'an'ı anlamada tefsirlere müracaatın olumsuz neticelerini iki örnekle izah etmektedir:

- a. Gafurov'a göre Sâd Suresi'nin 31-33. ayetlerinde¹² Hz. Süleyman'ın, atlarının bacaklarını ve boyunlarını sıvazladığı anlatılmaktadır. Fakat Rusça meal yazarları ayetleri "Süleyman da onların bacaklarını kesip devirerek hepsini boğazladı" şeklinde farklı yorumlamışlardır. Bunun sebebi ise bu mealcilerin tefsir kaynaklarından beslenmeleridir.
- b. Gafurov, Kur'an'ı yorumlamada tefsir kaynaklarından istifade etmenin ikinci olumsuz örneği olarak ise cennet tasvirlerinden birisi olan "جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ" altından 'el-

⁹ Söz konusu meal artık satışta bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu mealin bizzat inceleme imkânımız olmadı. Alim Gafurov, *Koran*, Slavyanskiy Diyalog yay., Moskova 2000. Meal hakkında Rusça bilgiler şu şekilde geçmektedir: Алим Гафуров, *Коран*, Издательство Славянский Диалог, Москва 2000.

¹⁰ Gafurov'un belirttiğine göre mealde yaklaşık elli tane tercüme hatası vardı.

¹¹ Askimam.ru yazı kurulu, *Hronologiya Russkih Perevodov Korana*, <http://askimam.ru/article/svyashchenny-Koran/khronologiya-russkikh-perevodov-korana>, (19 Tem. 16). Ayrıca bkz: *Tadcikskiy Uçennyi Olim Gafurov Sdelal Noviy Perevod Korana Na Russkiy Yazık*, <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1043487420>, (19 Tem. 16).

¹² Bir gün akşama doğru alımlı, soylu koşu atları önüne getirildiğinde, "Ben malı (atları), Rabbimi hatırlattığı için sevdim" dedi. Derken (güneş batınca) onlar karanlığın perdesiyle gizlendi. (Daha sonra) "Onları bana geri getirin" dedi; bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başladı. Bkz: Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu Meal*, 4. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı yay., Ankara 2015.

enhâr' akan bahçeler vardır" ayetini vermektedir. Ona göre ayette geçen "el-enhâr" kelimesi, nehir/ırmak anlamında değildir. Gafurov konuyla alakalı şu açıklamaları yapmaktadır: Buradaki 'el-enhâr' kelimesinin anlamı 'küçük bir akarsudur'. Arap Yarımadasında nehir/ırmak ne arasin? Fakat Arapçada 'el-enhâr' kelimesi her iki anlama da gelmektedir.

Kur'an'ın dil özelliklerinden söz eden Gafurov, "Kur'an'ın sahip olduğu dil, sade ve açıktır. Nitekim Kur'an'ın ilk muhatabı eğitimsizdi ve ancak böyle bir dilden anlaması mümkündü" şeklindeki yaklaşımını beyan etmektedir. Böylece Gafurov, Kur'an'ın zor manalar içerdiğine, herkes tarafından anlaşılamayacağına ve benzeri yaklaşımlara karşı çıkmaktadır.

Gafurov, İslam aleyhindeki görüşleriyle de gündeme oturmuş birisidir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Kur'an ve İslam'a olan isyanı "Ben hayatımın on yılını Kur'an'a verdim ama bunun karşılığında hayal kırıklığından başka bir şey elde edemedim" cümlelerinde yatmaktadır. Ayrıca ABD'de 2001 yılında ikiz kulelerinin teröristler tarafından yıkılmasından sonra Gafurov İslam aleyhinde bazı çalışmalar kaleme almıştır. "İzvestiya" gazetesinde "Я знаю, что такое ислам/ İslam'ın ne olduğunu ben bilirim" başlıklı yazısı çıkmıştır. Bu yazıda "Doğuda İslam on üç asırdır hâkimiyetini devam ettirmektedir. Fakat İslam, çöküş ve krizden başka bir şey getirmemiştir... Bu bir din değil bütün insanlığı kendisine boyun eğdirme hedefi taşıyan özel bir organizasyondur. Zaten İslam kelimesi Arapçada "boyun eğme, itaat" anlamlarına gelmektedir..." gibi görüşleri yer almaktadır.

Gafurov görüşlerini "Svoboda" radyosunda da çok açık bir şekilde beyan etmiştir. Bu radyoya verdiği demeçte, sarf ettiği sözlerden bir kısmı şu şekildedir: "Kur'an'ı tercüme ederken varlığın gizli bir çözümünü bulmayı umuyordum, ancak bulamadım. Çalışmamı ayık iken yaptım. Ayık iken çok şeyi kaçırdığımı düşünüyorum. Gerçi daha sonra telafi ettim. Bence eğer bir insan, yoluna şarapla başlamışsa onunla devam etmesi gerekir. Müslümanların içki içmedikleri varsayılmaktadır. Hâlbuki "maşallah" halifeler döneminde de içki eksik değildi. Samaniler döneminde (875-999) ise alenen içki içilmekteydi. Muhammed'in ilk eşiyle olan evliliğinde şarap, istediğiniz kadar vardı."¹³

Bunun dışında "İslam'ın yanlış bir din" olduğunu iddia eden Gafurov, Kur'an'ın Hz. Muhammed tarafından uydurulduğunu söylemektedir. Bu ve buna benzer İslam aleyhindeki söylemleriyle tanınmış ve bundan dolayı mahkemelerde ifade vermiştir. Gafurov'un İslam aleyhindeki ideolojilerinden dolayı Suudi Arabistan, İran ve Birleşik Arap Emirlikleri, mealinin toplu basımına karşı çıkmışlardır.¹⁴ Belki bu sebeplerden dolayı ne kendisi ne de çalışması, Rus okurlar tarafından yeterince tanınmaktadır.

3. Betsi Şidfar, Koran Perevod s Arabskogo i Kommentarii, 2003

Betsi Yakovlevna Şidfar (1928-1993) Ukrayna'nın Harkov şehrinde doğdu. 1946'da Leningrad'a gitti ve Kraçkovskiy'in görev yapmakta olduğu Leningrad Üniversitesi Doğu Fakültesini kazandı. Şidfar daha fakülte eğitimi esnasında Endülüs edebiyatıyla ilgilenmeye başladı. Buna paralel olarak filoloji fakültesinde de eğitim alan Şidfar, eğitim sonunda iki doğu iki de Batı dili olmak üzere dört dil öğrenmiştir. 1951'de "Arap dili uzmanı" unvanıyla fakülteyi bitirmiştir. 1959 yılında iş gerekçesiyle Moskova'ya giden Şidfar, siyasi mülteci

¹³ Viktor Şenderoviç, *Vostokoved, Perevodçik Korana, Pisatel, Avtor Knig Po İstorii Blicnego i Srednego Vostoka, İstoriik-Etnolog Âlim Gafurov*, <http://www.svoboda.org/content/transcript/260901.html>, (19 Tem. 16).

¹⁴ Bu arada Gafurov'un eşi Yahudi asıllıdır. Onun ifadesine göre bunun da etkene büyüktür.

İranlı Kazım Şidfar ile tanışır ve aynı yıl evlenirler.¹⁵ 1972’de “VII. ve VIII. asrın Arap Klasik Edebiyatında Mecaz” adlı doktora tezini savunmuştur. 1975’de profesör unvanını almıştır. Moskova Devlet Enstitüsü Arap Dili Bölümü’nde hocalığa başlayan Şidfar, hayatının sonuna kadar buradaki derslerine devam etmiştir.

Arap şiirlerine ve edebiyatına hakkıyla hâkim ve aşına olan filoloji uzmanı Şidfar, Kur’an gibi bir esere tabii ki ilgisiz kalamazdı. Şidfar’ın meal hazırlama faaliyetleri yaklaşık iki sene (1990-1992) devam etmiştir.¹⁶ Fakat farklı nedenlerden dolayı Şidfar’ın meal, vefatından on sene sonra (2003) yayımlanmıştır. Kuliev’in de belirttiği gibi Şidfar’a ait meal, Osmanov’un hazırladığı mealin meziyetlerini taşır ve kalite açısından ilmi bir yere sahiptir.¹⁷

Meal asla lâfzî tercümelerden değildir. Nitekim Şidfar’a göre lâfzî tercüme “orijinal metnin eksikliği” gibi yanlış bir izlenim oluşturmaktadır.¹⁸ Şidfar’ın yaptığı açıklamalardan anlaşılmaktadır ki kendisi, bazı zor durumlarda bir kısım tefsirlere başvurmuştur.¹⁹ Genelde herkes mealinin başlığına – öyle olsun veya olmasın – “anlamının tercümesi/mana merkezli tercüme” başlığı attığı için Şidfar böyle bir girişime karşı tavır koymuştur. İşte bu konuda lâfzî mealile meşhur olan hocası Kraçkovskiy ile Şidfar’ın yolları ayrılmaktadır.

Şidfar’ın mealinde Arapça mecaz ve deyimlerin Rusçaya başarılı bir şekilde aktarıldığını söyleyebiliriz.²⁰

Yanlış aktarıldığını düşündüğümüz Bakara 2/13. ayetine yer vermek istiyoruz:

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا كَمَا آمَنَ النَّاسُ قَالُوا أَنُؤْمِنُ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَكِنْ لَا يَعْلَمُونَ

И когда говорят им: «Веруйте, как веруют люди!», они отвечают: «Ужели будем мы веровать, как веруют глупцы!» Нет, это они глупцы, и нет у них разума.

Rusça mealin Türkçe tercümesi: “Ve onlara, ‘İnsanların inandıkları gibi inanın’ denildiğinde, ‘Biz akılsızlar gibi mi iman edelim?’ derler. Hayır, akılsız olan onlardır, fakat bilmezler.”

Kanaatimize göre bu ayet yanlış aktarılmıştır. Gerçi bu hata sadece bu meale mahsus değildir. Diğer Rusça mealler de aynı hataya düşmüşlerdir. Zikri geçen ayette münafıklara “Diğer insanların inandıkları gibi siz de inanın” denildiği zaman ayette verilen manaya göre münafıklar şu şekilde cevap vermişlerdir “Biz akılsızlar gibi iman eder miyiz?” Hâlbuki nifakları ortaya çıkacağı için devamlı endişe içinde olan münafıkların inananları açıkça bu şekilde suçlamaları zor bir ihtimaldir. Dolayısıyla ayete “А мы что веруем как глупцы?”

¹⁵ Evlenmeden önce Betsi hanımın soyadı Şuster olmuştur.

¹⁶ Betsi Yakovlevna Şidfar, *Koran Perevod s Arabского i Kommentarii*, Mardcani yay., Moskova 2012, s.603–605. Meal hakkında Rusça bilgiler şu şekilde geçmektedir: Бетси Яковлевна Шидфар, *Коран Перевод с Арабского и Комментарий*, Издательский Дом Марджани, Москва 2012.

¹⁷ Kuliev, *Na Puti k Koranu*, s.345-346.

¹⁸ Aida Sobeleva, *İslamskaya Mısl Na Yarmarke İntellektual’noy Literaturi v Moskve*, <http://russian.irib.ir/analitika/reportazh/item/161031-исламская-мысль-на-ярмарке-интеллектуальной-литературы-в-москве>, (19 Tem. 16).

¹⁹ Örneğin Celaleyn Tefsiri, İbni Hişam’ın “Siyerün-Nebevi” eserine ki bunu Rusçaya bizzat kendisi tercüme yapmıştır. Kanaatimizce İsmail Shovkhalov’un dediği gibi Şidfar bu meal İngilizceden tercüme etmemiştir. Şidfar’ın hayatına bakıldığında açıkça görülecektir ki bu bayan gerçekten Arapçaya ve Arap edebiyatına hâkimiyetini fazlasıyla ispatlamış birisidir. Bkz.: Shovkhalov, *Kur’ân-ı Kerîm’in Rusça Tercümeleri*, s.100.

²⁰ Örnek için bkz: Âl-i İmran, 3/106, 151, 168; Zümer, 39/23; Hicr, 15/18; Meryem, 19/4.

yani “Biz beyinsizlerin inandıkları gibi mi inanıyoruz?” şeklinde mana verilmesi daha uygun olacağı kanaatindeyiz.²¹

4. Abu Adel, Koran Perevod Smisla Ayatov i İh Kratkoe Tolkovaniye, 2008

Yazarın isminden de anlaşıldığı gibi kendisinin öz ismi değildir, lakap olarak Abu Adel adını kullanmaktadır. Gerçek ismi ise İlnur Ahmetov (1966-)’dur.²² Elde edebildiğimiz bilgilere göre Abu Adel Tataristan’ın Naberecniye Çelny şehrinde doğmuştur.²³ Abu Adel’e ait açıklamalı meal kısa bir tefsir özelliğini taşımaktadır. Söz konusu mealin erek dil odaklı olduğunu söyleyebiliriz. Abu Adel’in de ifade ettiği gibi: “Bu mealin ana ilham kaynağı Abdullah b. Abdi’l-Muhsin et-Türkî’ye ait “التفسير الميسر/et-Tefsiru’l-Müyesser” isimli eser olmuştur”. Tabi ki bu tefsirin dışında başka eserlerden de istifade edilmiştir.²⁴ Bu meal 2008’de yayımlanmıştır.²⁵

Eserin özelliklerinden biri, mealle beraber geniş açıklamalar ve yorumları da içermesidir. Yazara göre meal ile tefsir yan yana olmalıdır. Ancak bu takdirde Kur’an’ı anlama imkânı gerçekleşebilir. Abu Adel, meal ile tefsiri bir arada vererek hedeflediği amaca ulaştığını söyleyebiliriz.

Bu eserin stiline gelecek olursak, dipnotlar ve yönlendirmeler neredeyse yok denilecek kadar azdır. Ayetlerin mealleriyle beraber ayet tefsirleri bir bütün olarak ele alınmış ve anlamı tamamlayan düz cümleler kurulmaya çalışılmıştır. Yazarın kanaatine göre Kur’an mealini bu stille okumak ve anlamak daha kolaydır. Biz de eseri incelerken, bu kolaylığı fark ettik. Okura ayetin nerede bitip tefsirin nerede başladığını gösterebilmek için parantezler kullanılmıştır. Arapça gramer kurallarına göre ayetlerde olması gereken fakat bazı sebeplerden dolayı hazfedilen kelimeler, çengelli parantez içine alınmıştır. Köşeli parantezlerin içine ise ayetin anlaşılması için zaruri olan açıklamalar konulmuştur.

Abu Adel’in dikkat çeken önemli görüşlerinden biri de bütün Rus din adamlarının ve bilhassa mütercimlerin bir araya gelerek ortak çalışma yapmalarının gerekli olduğudur. Abu Adel’e göre piyasadaki mealler, bazı kelimelerin ve terimlerin anlamını tam ve net bir şekilde aktarmada zayıf kalmaktadır. Konunun izahı için örnek olarak İhlâs suresini ele almaktadır: “Daha ilk dönemlerde mealleri okurken ‘İhlâs’²⁶ suresine neden bu adın verildiğini anlayamıyordum. Bu surenin neresinde ‘ihlâs’tan bahsedilmektedir? İleriki zamanlarda tefsirlerde gördüm ki ‘ihlâs’ kelimesinin anlamlarından biri de ‘tevhit’tir. İşte o zaman neden

²¹ Konuyla alakalı geniş açıklamalar için bkz: Salih Akdemir, *Cumhuriyet Dönemi Kur’an Tercümeleleri (Eleştirel Bir Yaklaşım)*, Akid yay., Ankara 1989, s.142-147.

²² İlnur Ahmetov ile internet üzerinden tanışma imkânımız oldu. Kendisi ve meal hakkında değerli bilgiler verdiği için buradan kendisine şükranlarımı arz ediyorum.

²³ Gazeta Muslim, *Vpervye Na Russkom Yazıke: Koran. Perevod Smisla Ayatov i İh Kratkoe Tolkovaniye Abu Adelya*, <http://www.muslimpress.ru/intervyu/vpervye-na-russkom-yazyke-koran-perevod-smisla-ayatov-i-ix-kratkoe-tolkovanie-abu-adelya.htm>, (19 Tem. 16).

²⁴ Eş-Şevkani, İbn Üseymin, Abu Bakr Cezairi, Bağavi vb. gibi.

²⁵ Meal hakkında geniş bilgi için bkz: Abu Adel, *Koran Perevod Smisla Ayatov i İh Kratkoe Tolkovaniye*, 2008. Meal hakkında Rusça bilgiler şu şekilde geçmektedir: Абу Адель, *Коран Перевод Смисла Аятв и Их Краткое Толкование*, 2008.

²⁶ Abu Adel’in de dediği gibi, “ihlâs” kelimesine Rusça meallerde “искренность” (içtenlik, samimiyet,) anlamları verilmektedir.

bu sureye ‘İhlâs’ denildiğini anladım. Hâlbuki buna benzer kelimeler az değildir²⁷ ve bu kelimeler anlaşılmadan ne İslam’ı ne de Kur’an’ı doğru anlamak mümkündür.”²⁸

Abu Adel’in mealinde olumsuz gördüğümüz bir örnek vermek istiyoruz. Taberi’nin ve diğer müfessirlerin de ifade ettiği gibi “ظن/zan” kelimesi hem “yakîn/kesin bilgi”ye²⁹ hem de “şüphe/kuşku duyulan bilgi”ye³⁰ delalet etmektedir. Buna binaen “ظن/zan” kelimesine mana verilirken, ayetin yer aldığı bağlam mutlaka dikkate alınmalıdır.³¹ Abu Adel’in mealine baktığımızda “ظن/zan” kelimesinin tercümesinde bağlamın dikkate alınmadan aktarıldığı görülmektedir. Bakara 2/46. ayetinden bir örnek verelim:

الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

(Которые боятся Аллаха и) которые **думают**, что они встретят своего Господа и что они к Нему вернутся (в День Суда).

Ruşça mealin Türkçe tercümesi: “(Allah’tan korkanlar ve) Allah’la karşılaşacaklarını ve (hesap günü) O’na döneceklerini **düşünenler**. ”

Burada Abu Adel “ظن/zan” kelimesine “düşünmek” anlamını vermiştir. Hâlbuki bu ayette “ظن/zan” kelimesi yer aldığı bağlamdan dolayı kesin bilgiyi işaret etmektedir.³²

5. Ural Şaripov ve Raisa Şaripova, Koran, 2009

2009 yılında Moskova’da Rusya Bilimler Akademisi Doğu Bilimi Enstitüsü’nün araştırma elemanları Ural Ziyatudinoviç Şaripov (1937-) ve Raisa Malihovna Şaripova (1940-) tarafından yeni bir meal kaleme alınmıştır. Ural Şaripov Leningrad (Sankt Petersburg)’da doğmuştur. Uzmanlık alanı, Basra Körfezi’ndeki uluslararası ilişkiler, İran, Irak ve Afganistan’ın siyaseti ve ekonomisi, Bağımsız Devletler Topluluğu’nun dış politika sorunlarıdır. Ural’ın eşi Raisa Şaripova Sverlovsk (Yekaterinburg) şehrinde doğmuştur. Kendisi tarih ve eğitim sorunları gibi alanlarda uzmandır. Ayrıca Rusya Bilimler Akademisi Doğu Bilimi Enstitüsü’nün bilimsel görevlisidir.³³

Eserin on beş sayfalık önsözünde kısaca şu bilgiler ele alınmaktadır:

²⁷ Abu Adel örnek olarak şu kelimeleri vermektedir: İhsan, Küfr, Takva, İman, Günah...

²⁸ Gazeta Muslim, *Vpervıye Na Russkom Yazıke: Koran. Perevod Smısla Ayatov i İh Kratkoe Tolkovaniye Abu Adelya*, <http://www.muslimpress.ru/intervyu/vpervıye-na-russkom-yazyke-koran-perevod-smısla-ayatov-i-ix-kratkoe-tolkovanie-abu-adelya.htm>, (19 Tem. 16).

²⁹ Örnek ayetler için bkz: Bakara, 2/46, 249.

³⁰ Örnek ayetler için bkz: Bakara, 2/78; Casıye, 45/24.

³¹ Ebû Cafer Muhammed ibn Cerîr et-Taberî, *Câmiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, (thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Hicr yay., Kahire 2001, I/623-625. Benzer görüşler için bkz.: Er-Rağib el-İsfahânî, *el-Müfredât fi Ğaribil’l-Kur’ân*, Daru’l-Kalem, Şam 2009, s.539; Ebü’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizi’t-Tenzil ve Uyûni’l-Ekâvil fi Vücûhi’t-Te’vil*, Mektebetü’l-Ubeykân, Riyad 1998, I/262; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, Daru Âlemü’l-Kutub, Riyad 2003, I/375; İbrahim Medkur vd., *Mu’cemü’l-Elfazil’l-Kur’ani’l-Kerim*, el-İdaratü’l-Âmme li’l-Mu’cemât ve İhya’it-Türas yay., Kahire 1989, II/730-731; ElSaid M. Badawi ve Muhamad Abdel Haleem, *Arabic-English Dictionary of Qur’anic Usage*, Brill yay., Leiden 2008, s.588-589.

³² Diğer örnekler için bkz: Kehf, 18/53; Hâkka, 69/20.

³³ Press-tsentr Polpredstva RT v RF, *Ravil Ahmetoviç Vstretılsya s Avtorami Akademıçeskogo Perevoda Korana*, <http://tatmsk.tatarstan.ru/rus/index.htm/news/225668.htm>, (19 Tem. 16). Ayrıca bkz: *Ural Ziyatudinoviç Şaripov*, <http://www.vostokoved.ru/Личные-странички/sharipov.html>, (19 Tem. 16).

- a. Kur'an ve Sünnet hakkında genel bilgiler verilmektedir.
- b. Rus halkının İslamiyet'le ve Kur'an'la olan ilişkisi kısaca değerlendirilmekte ve Rusya'nın 20%'nin nazarında Kur'an'ın önemli bir yer aldığı dile getirilmektedir.
- c. Hz. Muhammed, ashabına vahyin sadece bir kısmını yazdırmıştır. Yazılan bu vahiyler de parçalar/dağınık halde olduğunu beyan etmektedir.
- d. Kur'an'ın cem edilmesinin bazı sebepleri ele alınmaktadır. Sebepler arasında da kıraat ihtilaflarının yer aldığını görmekteyiz.
- e. Yazarlar Kur'an'ın dil özelliklerinden bahsederken Kur'an'ın sık sık zamir/adıl kullandığını açıklamaktadır. Bu özelliğin ise kimden/neden bahsedildiğinin tespitini zorlaştırdığını dile getirmektedir.
- f. Yazarlar Kur'an'ın dil özelliklerinden bahsederken ayetlerin bazen hakikat bazen de mecaz anlamda kullanıldıklarına dikkat çekmektedirler. Ayrıca yazarlar Kur'an'ı anlamada iltifat sanatının önemini dile getirmektedirler.
- g. Dil'in, kendisini konuşanların kültürünü, dünya bakışını yansıtan bir mekanizma olduğu hatırlatılmaktadır.
- h. Rusça mealler hakkında kısa bir değerlendirme yapılmaktadır. Yapılan değerlendirmeler dikkatle incelendiğinde eleştirel bir yaklaşım sergilendiği açıkça görülmektedir.

Meal yazarları bunca meal varken neden yeni birine ihtiyaç duyulduğunu ve niçin bu çalışmayı kaleme aldıklarını “20. asrın son çeyreğinde, özellikle doksanlı yıllardan itibaren Avrasya’da ve özellikle Rusya’da Arapça metnine maksimum yakın ve Rus dili gramerine de uygun bir meale ihtiyaç artmıştır” ifadeleriyle açıklamaktadırlar. Ayrıca yazarların yaptıkları açıklamalardan Kraçkovskiy’in metodunu izlediklerini anlamaktayız.³⁴

Önsözün son kısmına doğru ise mealde kullanılan yöntemden söz edilmektedir. Örneğin, Arapça metinde zikredilmeyen fakat bağlamdan anlaşılan kelimelerin italik yazıldığı bildirilmektedir. Ayrıca yazarlar tarafından istifade edilen kaynaklar zikredilmektedir. Bununla beraber “huruf-u mukattaa”, atıf harfi “vav”, “kâle” ifadesi, “bel” edatı gibi konular, Arapça ve Kur'an dili hakkında kısa değerlendirmeler yer almaktadır. Son olarak yazarlar “kitab” kelimesine dikkat çekmektedirler. Kur'an'da bağlam zaruri kılmadıkça “kitab” kelimesine “vahiy” anlamının verildiği bildirilmektedir.³⁵

Mütercimlerin mealine gelince mealin kaynak dil odaklı olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim yazarların da açıkça dile getirdikleri gibi, Kur'an'daki her kelimenin anlamı, Rus diline aktarılmaya çalışılmıştır. Bundan dolayı bazı ayetler yanlış anlaşılmıştır. “Her kelimenin karşılığını verme” endişesini taşıyan mütercimlerin, daha meale başlamadan yanlış bir metot

³⁴ Ural Şaripov ve Raisa Şaripova, *Koran*, Vorobyev A.V. yay., Moskova 2009, s.16. Meal hakkında Rusça bilgiler şu şekilde geçmektedir: Урал Шарипов, Раиса Шарипова, *Коран*, Издательство Воробьев А.В., Москва 2009. Ayrıca bkz: Anatoliy Hazanov, “Kommentariy k Novomu Russkomu Perevodu Korana”, *İstoriçeskaya Psihologiya i Sotsiologiya İstori Dergisi*, 3:1 (2010), ss.63-66; Askimam.ru yazı kurulu *Hronologiya Russkih Perevodov Korana*, <http://askimam.ru/article/svyashchenny-Koran/khronologiya-russkikh-perevodov-korana>, (19 Tem. 16).

³⁵ Şaripov ve Şaripova, *Koran*, s.16.

seçtiklerini ifade etmemiz gerekiyor. Nitekim meal/tercüme her kelimenin karşılığını vermek değil metnin manasını aktarmaktır.³⁶

Mealde bazı deyim ve mecazi ifadeler lafzi tercüme edilmiş ve mecaz anlamları verilmemiştir. Konuyu bir örnekle açıklamak gerekirse, Bakara 2/16. ayette³⁷ münafıkların durumu şöyle izah edilmektedir:

أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ فَمَا رَبِحَتْ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ

Они - те, которые, предав Правый путь, купили заблуждение. Однако их торговля оказалась бесприбыльной и они не были на истинном пути!

Rusça mealin Türkçe tercümesi: “Bunlar işte öyle kimselerdir ki, hidayeti vererek sapıklığı satın almışlardır. Fakat ticaretleri kâr etmemiş ve doğru yolu tutmuş da değillerdir.”

“Hidayeti vererek sapıklığı satın almışlardır” şeklindeki lafzi bir tercüme, her ne kadar semantik açıdan yanlış olmasa da manayı aktarmada isabetsizdir. Nitekim söz konusu çeviri Rus dilinde kullanılmamaktadır ve “sapıklığı satın almak” gibi bir ifadenin bulunmadığını belirtmemiz gerekmektedir. Kaldı ki bu ayette istiare vardır ve “Hidayet yerine sapıklığı tercih ettiler” şeklinde anlaşılması gerekmektedir.³⁸

6. Abdullah Oryahili ve Farhinur Şafik, Al-Koranul Karim, 2010

Abdullah ve Farhinur’a ait mealinin ilk baskısı İstanbul’da 2010 yılında gerçekleşmiştir.³⁹ Yazarlar hakkında herhangi bir bilgi bildirilmemektedir. Meali incelerken Abdullah Oryahili ve Farhinur Şafik hakkında bilgi edinmeye çalıştık fakat gayretlerimiz bir sonuç vermedi. Mealın ilk sayfalarında verilen elektronik postaya kısa bir mesajla kendimizi tanıtarak bazı sorular sorduk ama cevap alamadık.

Üç ciltten oluşan mealın, ilk cildinin XVII. sayfasında okura mealı okurken kolaylık sağlayabilecek bazı kullanım usulleri anlatılmıştır.

Mealın önsözünde bazı konular ele alınmıştır. Onları kısaca zikretmek istiyoruz: Hz. Âdem’in ve ondan sonra binlerce peygamberlerin yeryüzüne gönderilişi belirtilmektedir. Nihayet peygamberlik Hz. Muhammed’e verilmiştir. Hz. Muhammed’e Kur’an vahyedilmiştir ve artık bu kitap sayesinde insanlar tekrar doğru yolu bulma şerefine nail olmuşlardır. Önsözün devamında yazarlar “Kur’an’ı ancak bu alanda gereken uzmanlığı elde etmiş insanlar anlar” görüşünü “Andolsun biz, Kur’an’ı düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık. Var mı düşünüp öğüt alan?” ayetini delil göstererek reddetmektedir.

³⁶ Burada örnek olarak Bakara, 2/13.ayetini vermemiz mümkündür. Bu ayet üzerinde daha önce Betsi Şidfar’ın mealini incelerken durduğumuz için burada tekrardan kaçınmak istiyoruz. Diğer örnekler için bkz: Bakara, 2/16, 20, 27.

³⁷ Diğer örnek için bkz: Bakara, 2/26.

³⁸ Ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I/187; Alauddin Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Hazin, *Lübabu't-Te'vil fi Maâni't-Tenzil*, Daru'l-Kutubi'l-İlmî, Beyrut 2004, I/28; Nizamu'd-Din Hasen b. Muhammed Hüseyin en-Nisâbüri, *Garâibü'l-Kur'ân ve Regâibü'l-Furkân*, Daru'l-Kutubi'l-İlmî, Beyrut 1996, I/171.

³⁹ Abdullah Oryahili ve Farhinur Şafik, *Al-Koranul Karim Perevod Na Russkom Yazıke s Kommentariyami*, Milsan yay., İstanbul 2010. Meal hakkında Rusça bilgiler şu şekilde geçmektedir: Абдуллах Орьяхили, Фархинур Шафик, *Аль Корануль Карим Перевод На Русском Языке с Комментариями*, Издательский дом Мильсан, Стамбул 2010.

Yazarlar devam ederek İslam dininin dünyaya yayılmasından dolayı meallere ve ayetlerin başka dillere çevrilen açıklamalarına ihtiyaç duyulduğunu dile getirmektedir. Bu konuyu ele alırken, “Bu arada şunun da ifade edilmesi gerekir ki Kur’an’ın manasını başka dile aktarmak mümkündür fakat Arapça olan Kur’an’ın kendisini aktarmak mümkün değildir” şeklinde açıklamalar yapmaktadırlar.

Mütercimler, söz konusu mealin diğer Rusça meallerden farklı olan yönünü “Bu meal, diğer mealden kısmen farklıdır. Kur’an’ın manası ve tefsirinin yanı sıra her surenin esbab-ı nüzulü verilmiştir.⁴⁰ Birçok meşhur âlimin belirttiğine göre resmin tamamlanması rolünü gören esbab-ı nüzul bilinmeden Kur’an’ın birçok yerini anlamak zordur. Okurlar da esbab-ı nüzulün yararlarını meali okurken anlayacaklardır. Şunu da ifade etmek gerekir ki esbab-ı nüzul olmaksızın Kur’an’ın yalın metnini anlamaya kalkışmak ciddi sorunlara yol açabilmektedir” şeklinde belirtmektedirler.

Ayetlerin anlaşılması için ellerinden gelen bütün çabayı gösterdiklerini belirten mütercimler, diğer meallerdeki sure isimlerinin tercüme edilmesini yanlış bulmakta ve “Âlimlerin oy birliğiyle ifade ettikleri görüşe göre surelerin isimleri tercüme edilmemelidir ve Arapça orijinalliğini sürdürme gelmelidir” açıklamalarında bulunmaktadır.

Ayetlerin tercümesinde her ayetin teker teker numarası verilmemiştir. Ayetlerin mana bütünlüğü dikkate alınarak grup şeklinde tercüme edilmiş ve sonunda toplu ayet numarası verilmiştir. Nitekim mütercimlere göre her ayete numara vermek “Kur’an’ın okur üzerindeki olumlu etkisini azaltmaktadır.” Bu açıklamalardan sonra mütercimler “Kur’an Arapça nazil olduğu için kendine has bazı terminolojisi vardır. Her ne kadar dünyadaki Müslümanlar farklı dilleri konuşsalar da Kur’an’ın bu bazı terimlerini anlayabilmektedirler. Bu mealde söz konusu terimleri tercüme etmeden aynen kullandık. Nitekim “ezan, itikâf, tavaf, zekât, rükû, secde” gibi terimlerin karşılığını başka dilde ifade etmek mümkün değildir.” ifadeleriyle Kur’an’da zikredilen özel terminolojiye dikkat çekmektedirler.

Mütercimler istifade ettikleri kaynakları şu şekilde sıralamaktadırlar:

- a) Ebu’l A’lâ el-Mevdudi’nin Urduca meal (1982 baskısı)
- b) Ebu’l A’lâ el-Mevdudi’nin Urdu dilinde kaleme alınmış Tefhimu’l-Kur’an tefsiri (1999 baskısı, 6 cilt)
- c) Mevlana Mevdudi’nin İngiliz dilinde telif ettiği Tefhimu’l-Kur’an çalışması (1987 baskısı)
- d) Mevlana Mahmudu’l Hasan ve Şabir Ahmet Osmanî’nin Meal-Tefsiri (1989 baskısı)
- e) Hafız Nazar Ahmed’in Urdu dilindeki meal (1087 baskısı)
- f) Muhammad Farooq-i-Azam Malik’in İngiliz dilinde yazdığı meal (1997 baskısı)
- g) Almanca beş ciltli “Die Bedeutung des Korans” isimli meal (1996 baskısı)⁴¹

Mütercimlerin ayetleri tefsir ederken akait, ilmihal, kelim gibi ilimlerin alanını ilgilendiren bazı konuları da zaman zaman ele alarak irdelediklerini görmekteyiz. Mesela:

⁴⁰ Yazarlar esbab-ı nüzul ifadesinin yerine “şani nüzul” tabirini kullanmaktadırlar.

⁴¹ Sanırım belirtilen kaynakların Urduca, İngilizce ve Almanca oldukları sizlerin de dikkatlerinizi çekmiştir. Önsözü incelemek için bkz: Oryahili ve Şafik, *Al-Koranul Karim*, I/1-9.

- a) Bakara suresinin giriş kısmında Allah'ın Hz. Muhammed'e surelerin ismini öğrettiği bildirilmektedir.⁴²
- b) Bakara suresinin tefsirinde Huruf-u Mukatta' hakkında bilgi verilmektedir.⁴³
- c) Namazın nasıl kılınması gerektiği hakkında bazı bilgiler verilmektedir. Dolayısıyla ilmi hal bilgileri alanına girerek konuyla alakalı malumat verilmektedir.⁴⁴

Mealde hemen hemen her ayetin tefsiri verilmiştir. Mealin bazı olumlu ve olumsuz özelliklerini kısaca şu şekilde özetleyebiliriz:

- a) Meal üç ciltten oluşmaktadır. Dolayısıyla bu meal, tefsir özelliğini taşımaktadır. Görebildiğimiz kadarıyla mütercimler, lüzumsuz açıklamalardan kaçınmışlar ve fikirlerini net olarak belirtmeye çalışmışlardır.
- b) Mealin mizanpajı güzeldir ve okura kolaylık sağlamak için farklı usullere başvurulmuştur.
- c) Önsözde de belirttikleri gibi basit bir dil kullanılmaya çalışılmıştır. Kanaatimizce bu çok önemlidir. Nitekim bu şekilde Rusça bilen bütün kitle dikkate alınmış ve açıklamalar ona göre yapılmıştır. Fakat bununla beraber bazen bozuk cümleler kullanılmıştır.⁴⁵
- d) Diğer Rusça meallerde görmediğimiz ve gerçekten de önemli bulduğumuz özelliklerden birisi de ayetlere mana verirken ayet numaralarını değil de ayetlerde verilen bağlamı dikkate alınmasıdır.
- e) Söz konusu mealin sonunda sözlük verilmiştir. Böylece Kur'an'da geçen bazı kelimelerin manaları açıklanmaya çalışılmıştır.
- f) Maalesef mealde bazı baskı hataları mevcuttur. Elbette bu okurların üzerinde olumsuz etki bırakacaktır.⁴⁶
- g) Söz konusu meal Rusça konuşulan ülkelerde neredeyse hiç bilinmemektedir.

Dikkatimizi çeken bazı örnekler üzerinden meal hakkında birtakım mülahalalarda bulunmak istiyoruz:

- a) Yazarlar, Fatiha 1/6-7. ayetlerinin tefsir kısmında *kendilerine nimet verdiklerinin* ifadesinden maksat *dünyada geçici nimetlere nail olanlar değildir*. Aslında ayette kastedilen **Senin gazabına nail olanlar ile mutluluk ve huzura giden yolu kaybedenlerdir**.⁴⁷ Yapılan bu yorumlar, Fatiha 1/6-7. ayetlerinin meal kısmında

⁴² a.g.e., I/16.

⁴³ a.g.e., I/23.

⁴⁴ Örnek için bkz: a.g.e., I/24-25.

⁴⁵ Örnek için bkz: Bakara, 2/20, 24.

⁴⁶ Örnek için bkz: sayfa 15, altıncı dipnot; sayfa 24 beşinci dipnot.

⁴⁷ Görüldüğü gibi, cümle olumsuz olması gerekirken olumlu yapılmış ve tam ters anlam verilmiştir. Hâlbuki cümle şu şekilde olmalıydı: "Aslında ayette kastedilen **Senin gazabına nail olmayanlar ile mutluluk ve huzura giden yolu kaybetmeyenlerdir**." Kanaatimize göre asıl manaya çok ters düşen bu hata yazım hatasıdır. Nitekim bu şekilde bariz bir hatanın yapılması asla kabul edilemez bir durumdur. Her ne kadar yapılan meal isabetli olsa da açıklamalar farklı ve ters düşmektedir. Bu tutumun sebebini meal yazarlarının eserde verdikleri mail adresle öğrenmek istedik ve ama bir cevap gelmedi.

verdikleri mana ile örtüşmemektedir. Dolayısıyla meal ile ona yapılan yorum arasındaki muğlaklık, akıllarda bazı soru işaretleri bırakmaktadır.⁴⁸

- b) Bakara 2/3. ayetinde geçen “وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ” ifadesindeki “ikame” kelimesine dikkat çeken mütercimler, “Burada şu husus iyice anlaşılmalıdır ki ‘ikâmeti’s-salâh’ ifadesi çok geniş manaya sahiptir. Bu ifade ile insanın hem devamlı namaz kılmasına hem de camide cemaate devam etmesine işaret vardır.” ifadeleriyle kanaatimizce ayette kastedilmeyen “camide cemaatle namaz kılmak” yorumunu eklemiştir.⁴⁹

- c) Hud 11/12. ayetine verilen manayı incelemek istiyoruz:

فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضٌ مَّا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ أَنْ يَقُولُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ كِتَابٌ أَوْ جَاءَ مَعَهُ مَلَائِكَةٌ إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ

О, посланник, не пропусти что-нибудь из того, что ниспосылается тебе, дабы не сжалось от горечи твое сердце, когда те люди скажут: “Почему не посылаются ему сокровища или почему ангел не сопутствует ему?” Ты только увещатель, и Аллах Охранитель всего сущего!

Rusça mealin Türkçe tercümesi: “Ey elçi, sana indirilenlerden hiçbir şeyi kaçırma, ‘Niçin ona hazineler gönderilmiyor ya da, niçin ona bir melek eşlik etmiyor?’ dediklerinde üzüntüden yüreğin daralmasın. Sen sadece uyarıcısın ve Allah ise her şeyin gözeticisidir”.⁵⁰

İncelediğimiz mealde, hemen hemen bütün ayetlerin tefsirinin yapılmasına rağmen, mütercimlerimiz bu ayet hakkında herhangi bir açıklama yapmamışlardır. Bunu ifade ettikten sonra ayete verdikleri manayı yakından inceleyelim. Ayetin baş kısmında geçen “فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضٌ مَّا يُوحَىٰ إِلَيْكَ” ifade “sana indirilenlerden hiçbir şeyi kaçırma” şeklinde tercüme edilmiştir. Böylesi mütercimler “لَعَلَّ – Lealle” edatına taşımadığı nehiy anlamını vermişlerdir.⁵¹

Oryahili ve Şafik’in yaptıkları çalışma, ilmi bir değere sahip olmasına rağmen buna benzer hataları içermektedir. Kanaatimizce bu çalışmanın bir an önce bu gibi hatalardan kurtulması için harekete geçilmelidir.

7. Süleyman Magomedov, Svyaşenny Koran Pervod Smislov i Kommentarii, 2010

Süleyman Sultanoviç Magomedov (1968-) Dağıstan’da doğmuştur. 1994 yılında Çeçenistan-İnguşetya Üniversitesi Tarih Fakültesinden mezun olmuş ve 1988-1992 yılların arasında Çeçenistan Devleti İslam Enstitüsü’nde Arapça dersleri vermiştir. Bununla beraber Süleyman, Çeçenistan Diyanet İşlerinde farklı görevlerde hizmet yapmıştır.⁵²

⁴⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz: Mürsel Ethem, “Bağlam Merkezli Bir Tahlil: Fatıha Suresinin Altıncı ve Yedinci Ayetleri”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 4 (2015), ss.92-93.

⁴⁹ Oryahili ve Şafik, *Al-Koranul Karim*, 1/24.

⁵⁰ Aslında bu ayet müfessirler arasında da farklı mülâhazalara yol açmıştır. Nitekim ayetin yorumunda Hz. Muhammed’in ismet sıfatına gölge düşürülme endişesi taşıyanlar vardır.

⁵¹ “لَعَلَّ – Lealle” edatının taşıdığı anlamları incelemek ve Kur’an’daki manalarına bakmak için: Mursal Atamov, Kur’ân-ı Kerim’de “لَعَلَّ – Lealle” Edatının Kullanışı ve Anlamları, *Diyanet İlmi Dergisi*, 29:3 (2013), ss.77-94.

⁵² Magomedov Süleyman Sultanoviç, <http://www.interdag.ru/people/99/Magomedov-Suleyman-Sultanovich>, (19 Tem. 16).

Süleyman, İslam dinine ve Arapçaya olan vukufiyetini “Ben küçük yaşlarımdan itibaren İslam’ı evde öğrenmeye başlamıştım. Bir buçuk sene Suriye’deki âlimlerden ders aldım ve Arapçayı çok iyi bilmekteyim” şeklinde dile getirmektedir.⁵³

İlk on baskısını Çeçenistan’ın ilk cumhurbaşkanı Ahmet Kadırov’a ithaf edeceğini söyleyen Süleyman, mealinin anlaşılır olması için elinden gelen çabayı göstermeye gayret ettiğini bildirmektedir. Mealın ilk sayfasında söz konusu eserin merhum Ahmet Kadırov’a ithaf edildiği ve para ile satılmayacağı bildirilmektedir.⁵⁴

Mealın giriş kısmında Kur’an’ın aslının dünyadaki hiçbir dile hakkıyla tercüme edilemeyeceği belirtilmektedir. Bu ifadelerden, “Kur’an’ın mealini yapmak yeni bir Kur’an ortaya koymaktır” gibi mevcut yanlış bir ideolojinin Çeçenistan’da da hâkim olduğu görülmektedir.

Meal hazırlanırken Kraçkovskiy, Sablukov, Muhammed Ali, Osmanov, Kuliev ve el-Afifi ve el-Mansi gibi zevatın Rusça meallerinden istifade edildiği belirtilmektedir. Okurlar tarafından anlaşılması zor olan ayetler İbn Kesir, Celaleyn, Taberi ve Şeyh es-Saadi gibi müfessirlerin görüşlerinden istifade edilerek tamamlanmıştır. Mealın üçüncü sayfasında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından övgü içeren ve iyi temennilerde bulunan bir sayfalık yazı bulunmaktadır.⁵⁵

Bu kısa tanıtımdan sonra dikkatimizi çeken birkaç ayet üzerinde bazı mülahazalarda bulunmak istiyoruz:

Bakara 2/37. ayette Hz. Âdem’in affedilmesi şu şekilde bildirilmektedir:

فَتَلَقَّى آدَمَ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

Söz konusu ayeti Magomedov aşağıdaki şekilde tercüme etmiştir: И Господь внушил Адаму слова покаяния и простил Он его, ведь Он принимает покаяние и Милосердный.

Rusça mealin Türkçe tercümesi: “Ve Tanrı Âdem’e tövbe sözlerini telkin etti ve O, onu affetti, nitekim O tövbeleri kabul eden ve bağışlayandır.”

Ayetin bu şekildeki çevirisini şu yönden eleştirmemiz mümkündür:

- Ayette geçen “فَتَلَقَّى” kelimesinin öznesi Allah (c.c.)’a atfedilmiştir. Hâlbuki bu kelimenin öznesi Hz. Âdem’dir.⁵⁶
- Ayette geçen “فَتَلَقَّى” kelimesine “внушил/telkin etti, ilham vermek” gibi anlamlar verilmiştir. Hâlbuki bu kelimenin ayetteki anlamı tamamen başkadır.⁵⁷

⁵³ İslam Rf, *Avtoru Novogo Smislovogo Perevoda Korana Vruçena Nagrada Soveta Muftiyev Rossii*, <http://www.islamrf.ru/ara/news/aagenda/anews/6194>, (18 Tem. 16).

⁵⁴ Süleyman Magomedov, *Svyaşenniy Koran Perevod Smislov i Kommentarii*, Özel Baskı, Mahaçkala 2010, s.1. Meal hakkında Rusça bilgiler şu şekilde geçmektedir: Сулейман Магомедов, *Священный Коран Перевод Смыслов и Комментарий*, Подарочное издание, Махачкала 2010.

⁵⁵ Süleyman Magomedov, *Svyaşenniy Koran Perevod Smislov i Kommentarii*, s.2-3.

⁵⁶ Ayetin irabı için bkz: Muhyiddin Derviş, *İ'râbu'l-Kur'âni ve Beyanuhu*, Daru'l-İrşad, Süriye trsz, I/87-88.

⁵⁷ Et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I/579; Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtûrîdî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Risale yay., Beyrut 2004, I/44. İncelediğimiz mealde karşılaştığımız ve zikretmemizde yararlı gördüğümüz diğer bazı hataları dipnotta vermeyi uygun gördük: Bakara, 2/90, 97, 126, 129.

Görüldüğü gibi ayetlere mana verirken bağlamı esas almak son derece önemlidir. Aksi halde bunun gibi hatalara düşülmesi kaçınılmaz olur.

Malum olduğu üzere İslamiyet'in gelişiyle Arap dilindeki bazı kelimelere daha önce taşımadıkları özel anlamlar yüklenmiş; bazı kelimeler ise terim olarak kullanılmaya başlamıştır. Terim haline gelen kelimelerden birisi de “س/ل/م- s/l/m” kökünden türeyen “İslam” ve “Müslüman” kelimelerdir. Her iki terim de Kur'an'da geçmektedir. Bununla beraber söz konusu kelimelere Kur'an'da geçtiği her yerde ıstılahı anlamın verilmesi her zaman isabetli olmayabilir. Buna örnek olarak Bakara suresinde Hz. İbrahim'in duasını konu edinen 128.ayetini verebiliriz. Meal yazarı bu ayete:

“О наш Господь! Сделай нас мусульманами, а из потомства нашего сделай общину, преданную Тебе. И научи нас обрядам поклонения и прими наше покаяние. Ведь Ты-Принимающий покаяние и Милосердный.”

Rusça mealin Türkçe tercümesi: “Ey Rabbimiz! Bizleri Müslüman kıl...” şeklinde bir anlam vermeyi uygun görmüştür. Hâlbuki bu ayeti kerimede geçen “مُسْلِمِينَ/müslimeyni” kelimesine “teslim olmak” sözlük anlamı verilmesi daha uygun düşmektedir.⁵⁸

Magomedov'un meali de tıpkı Abdullah Oryahili, Farhinur Şafik ve aşağıda inceleyeceğimiz Fazıl Karaoğlu'nun mealleri gibi Rusça konuşulan ülkelerde yeterince tanınmamaktadır. Kanaatimizce böyle olmasının en büyük nedeni söz konusu meallerin ağırlıklı olarak Türkiye'de basılması veya meallerin Rus dünyasının piyasasına yeterli derecede sunulamamasıdır.

8. Fazıl Karaoğlu, Koran, 2012

Türkiye Diyanet Vakfı tarafından yayımlanan Rusça mealin yazarı Prof. Dr. Fazıl Karaoğlu hakkında geniş bir bilgiye maalesef ulaşamadık. Yayınevini, Diyanet Vakfını ve Diyanet İşleri Başkanlığını telefonla arayıp bilgi almak istedik fakat olumlu bir cevap alamadık.

İncelediğimiz mealin üçüncü baskısı Ankara'da 2012 yılı Kasım ayında yayımlanmış ve 10 000 adet basılmıştır. ISBN ve yayın numarası belirtilmekle beraber yazar hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Mealın son sayfalarında emeği geçen bazı isimlere yer verilmiştir. Bununla beraber isimler tam verilmeksizin kısaltmalara başvurulması şahıslar hakkında bilgi edinmemize engel olmuştur. Mesela editörlerin Doç. Dr. T. Guseynova ve U. Özcan olduğu belirtilmektedir. Yazarın ismi de Prof. Dr. F. Karaoğlu şeklinde verilmiştir.⁵⁹ Bazı kaynaklarda ise bu mealin Arapça aslından yapılmadığı belirtilmektedir. Aktarılan bilgilere göre söz konusu meal Rusçaya Türkçeden tercüme edilmiştir. Fakat bu bilginin ne kadar güvenli olduğunu bilememekteyiz ve tahminden öteye geçmediğini düşünmekteyiz. Ayrıca meal yazarının buna benzer ifade kullanmadığı için söz konusu meali bu çalışmamızda incelemeyi uygun gördük.⁶⁰

Zikri geçen meale büyük çaba sarf edildiğini düşünmekteyiz. Bununla beraber, bazı hatalar da dikkatimizi çekmiştir. İlk dikkatimizi çeken husus, surelerin isimlendirilmesi olmuştur.

⁵⁸ Benzer örnekler için bkz: Bakara, 2/132, 136; Ali İmran, 3/52, 67; Yusuf, 12/101. Hâlbuki örneğin Bakara, 2/133. ayette söz konusu kelimenin sözlük anlamı verilerek doğru anlam kazandırılmıştır.

⁵⁹ Bkz: Fazıl Karaoğlu, *Koran*, 3.baskı, Diyanet Vakfı yay., Ankara 2012. Meal hakkında Rusça bilgiler şu şekilde geçmektedir: Ф. Караоглу, *Коран*, Третье издание, Издание турецкого религиозного фонда, Анкара 2012.

⁶⁰ *O Russkih Perevodah Korana*, <http://www.koranika.ru/?p=3295>, (19 Tem. 16).

Nitekim Arapçadan Rusçaya yapılan transkripsiyon, Rusçaya göre değil Türkçeye göre yapılmıştır.⁶¹ Rus dilinde yapılan bu transkripsiyon Türk diline uygun olmakla beraber Rusçaya ters düşmekte ve Rus halkına hitap etmemektedir.⁶²

Bunun dışında tercüme edilirken bazı ayetlere yanlış anlam verildiğini gördük. Yunus 10/36. ayetinden itibaren Kur'an'ın Hak bir kitap olduğu vurgulanmaktadır. 39. ayette ise müşriklerin Kur'an'ı açıkça yalanladıkları dile getirilmektedir. 40. ayete gelince de şu bilgiyle karşılaşmaktayız:

وَمِنْهُمْ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهِ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِينَ

Среди них есть такой, который веруют в него (т.е. в Коран), но есть и такой, который в него не верит. Господь твой лучше знает распространителей нечестия.

Rusça mealin Türkçe tercümesi: “İçlerinden öylesi var ki ona (Kur'an'a) inanır; yine onlardan öylesi de var ki ona inanmaz. Senin Rabbin bozgunculuğu yayanları daha iyi bilendir.”

Söz konusu ayete verilen meali birkaç yönden eleştirmek mümkündür:

- Ayette iki defa geçen “مَنْ” ismi mevsul (ilgi zamiri/relative) tekil olarak tercüme edilmiştir. Hâlbuki ayette tek kişiden değil bir topluluktan bahsedilmektedir.⁶³
- Mealde kullanılan “который веруют” ifadesi Rusça gramer açısından yanlıştır.⁶⁴ Rus dili gramerine göre “который” edatı ile kendisinden sonra gelen kelime cinsiyet, sayı açısından uyum içinde olması gerekmektedir.
- Tercüme edilen ayetin meali bir önceki ayetlere zıtlık teşkil etmektedir. Şöyle ki; önceki ayetlerin mealinde müşriklerin Allah'ın kitabına inanmadıkları haber verilmektedir. Bu ayette ise bir kısmının inandığı bir kısmının ise inanmadıkları bildirilmektedir. Bu çelişki gibi gözükürken durumun sebebi, Arapçada “şimdiki zaman” kipiyle kullanılan fiillerin aynı şekilde “gelecek zaman”ı da ifade edebileceği kuralının mütercim tarafından göz ardı edilmesidir. Konuya açıklık getiren Taberi tefsirine bakmamızda yarar vardır:

وَمِنْهُمْ مَنْ لَا يُؤْمِنُ. ومن قومك يا محمد من قرئش من سوف يؤمن به، يقول: من سوف يصدق بالقرآن، ويقر أنه من عند الله به أبدا، يقول: ومنهم من لا يصدق به، ولا يقر أبدا.

Bu açıklamaya göre ayet “onlardan ona (Kur'an'a) daha sonra inanacak kimseler de var; asla inanmayacak kimseler de var” şeklinde anlaşılması gerekmektedir.⁶⁵

⁶¹ Örnek olarak bkz: Энфал/Enfal, Тэвбе/Tevbe, Кехф/Kehf, Энбийя/Enbiya, Немл/Neml, Сежде/Secde, Зюмер/Zümer, Неджм/Necm, Хумезе/Hümeze, Кевсер/Kevser, Теббет/Tebbet isimli sureleri gösterebiliriz.

⁶² Ruslar surelerin isimlerini Arapçaya yakın olarak isimlendirmekte ve telaffuz etmektedirler. Bu surelerin isimlendirme ve telaffuzları için diğer Rusça meallere bakılabilir. Gerçi bu mealin farklı bir baskısında bu hataların düzeltilildiğini gördük, bkz: Fazıl Karaoğlu, *Koran s Arabskim Tekstom i Perevodom Smislov*, 1.baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı yay., İstanbul 2015, s.XXII-XXV. Meal hakkında Rusça bilgiler şu şekilde geçmektedir: Meal hakkında Rusça bilgiler şu şekilde geçmektedir: Ф. Караоглу, *Коран с Арабским Текстом и Переводом Смыслов*, Первое издание, Издание Управления по Делама Религии Турции, Стамбул 2015.

⁶³ “مَنْ” edatıyla ilgili geniş bilgi için bkz: Mehmet Maksudoğlu, *Arapça Dilbilgisi*, A.Ü.İ.F. yay., Ankara, 1969, s.76-77.

⁶⁴ Rus dili gramerinde “который” tekildir ve İngilizce “which; that” anlamlarına gelmektedir. Arapça bu edatın karşılığının “الذي” olduğunu söyleyebiliriz.

Fazıl Karaoğlu ayetlere mana verirken izaha gitmeden, dipnot açıklamaları yapmadan ve mümkün olduğunca metne bağlı kalarak ayetleri tercüme etmeye çalışmıştır. Buna binaen söz konusu mealin kaynak dil odaklı olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim çeviri esnasında erek dili dikkate almadığını tespit ettik. Ayetlerin mealini okurken okuyucu bunu açıkça fark etmektedir.⁶⁶

Meal yapılırken çok nadiren de olsa ayette geçen zamirler, ismi mekânlar ve bazı hazfler parantez içinde verilmeye çalışılmıştır. Örnek olarak Hicr suresini ele alabiliriz: Altıncı ve dokuzuncu ayette geçen “الذِّكْرُ” kelimesinden ve on ikinci ayette zikredilen “هُ/هُ” zamirinden kastın “Kur’an” olduğu parantez içinde açıklanmaktadır. Onuncu ayette geçen “وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي شَيْعِ الْأَوَّلِينَ”⁶⁷ ifadesindeki gönderilenlerin “peygamberler” olduğu açıklanmaktadır. On sekizinci ayette “إِلَّا مَنْ اسْتَرَقَّ السَّمْعَ فَاتَّبَعَهُ شَهَابٌ مُبِينٌ”⁶⁸ geçen “مَنْ” edatından “şeytan”, “شَهَابٌ مُبِينٌ” ifadesinden de kastedilen “yıldız” olduğu parantezde belirtilmektedir. Son örnek olarak da seksen beşinci ayette geçen “السَّاعَةَ” kelimesinin “kıyamet günü” anlamına geldiği yine parantez içinde verilmiştir.⁶⁹

9. Nazim Zeynalov, Svyashenny Koran Perevod i Kommentariy, 2015

Nazim Alieviç Zeynalov (1979-) İran’da bulunan Uluslararası el-Mustafa Üniversitesi’nden mezundur. Birçok ilmi çalışmalara, akaid, fıkıh ve ahlak alanında telif edilen birçok eserlerin çevirilerine imza atmıştır.⁷⁰ Ayrıca on iki ciltli Şii tefsirinin editörlüğünü yaparak Rus diline kazandırılmasında katkılarda bulunmuştur.⁷¹

Söz konusu mealin çeviri faaliyetini Kur’an-ı Kerim’i dünya dillerine tercüme eden kültür merkezi “Tercümân-ı Vahy” üstlenmiştir.⁷² Nazim, Kur’an ayetlerinin tercümesine yaklaşık 16 yıl önce İslam diniyle alakalı çalışmaları yaparken başlamıştır. Bizzat Kur’an’ın

⁶⁵ Et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XII/184-185. Konuyla alakalı ayrıca bkz: Muhammed İzzet Derzeze, *et-Tefsiru'l-Hadis Tertibu's-Suver Hasebi'n-Nüzûl*, Daru İhyai'l-Kutubi'l-Arabî, Kahire 1964, III/471-472.

⁶⁶ Örnek için bkz: İnşirah, 94/1; Abese, 80/1-7.

⁶⁷ Gerçek şu ki, (ey Peygamber,) senden önce de gelip geçmiş ayrı ayrı topluluklara (elçiler) gönderdik. Muhammed Esed, *Kur’ân Mesajı Meal-Tefsir*, (çev: C. Koçtak; A. Ertürk), İşaret yay., İstanbul 2002.

⁶⁸ Öyle ki, (göğün) sırlarını) çalmaya kalkışacak olan(lar)ın ardına hemen parlak bir alev takılır. *Esed, Kur’ân Mesajı Meal-Tefsir*.

⁶⁹ Diğer örnekler için bkz: A’la, 87/18; Tarık, 86/16; İnşikak, 84/10; Nas, 114/4; Alak, 96/9-14.

⁷⁰ Nazim Zeynalov, <https://shia.world/author/nazimzejnalov>, (18 Tem. 16); Askimam.ru yazı kurulu, *Hronologiya Russkih Perevodov Korana*, <http://askimam.ru/article/svyashchenny-Koran/khronologiya-russkikh-perevodov-korana/>, (18 Tem. 16).

⁷¹ Söz konusu tefsiri incelemek için bkz: Seyyid Abbas Sadr Ameli, *Svet Svyashennogo Korana Razyasneniya i Tolkovaniya*, Peterburgskoe Vostokovedenie yay., Sankt Petersburg 2008. Meal hakkında Rusça bilgiler şu şekilde geçmektedir: Сейд Аббас Садр Амели, *Свет Священного Корана: Разъяснения и Толкования*, Издательство Петербургское Востоковедение, Санкт-Петербург 2008.

⁷² “Tercümân-ı Vahy” İran’da 1994 yılında kurulmuştur. Kurum genel müdürü olan Muhammed Nakdi kuruluşunun nedenini “Kur’an farklı dillere tercüme edilmiştir. Fakat bütün bu tercümeleme doğru ve sağlıklı olmadığı için Kur’an tercümeleme üzerinde odaklaşan ilmi bir kurumun kurulmasına karar verilmiştir” şeklinde izah etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Nazim Zeynalov, *Svyashenny Koran Perevod i Kommentariy*, Peterburgskoe Vostokovedeniye yay., Sankt Petersburg 2015, s.3. Meal hakkında Rusça bilgiler şu şekilde geçmektedir: Meal hakkında Rusça bilgiler şu şekilde geçmektedir: Назим Зейналов, *Священный Коран Перевод и Комментарий*, Издательство Петербургское Востоковедение, Санкт-Петербург 2015.

tercümesine ise 2011’de Dağıstan’ın Derbent şehrinde başlamıştır. Nazim burada Kur’an’ın 12 cüzünü tercüme etmiştir. Daha sonra Moskova’ya taşındıktan sonra Kur’an’ın birkaç cüzünü daha tamamlamaya çalışmıştır. Nazim, Kur’an’ın tercümesini İstanbul’da bitirmiştir. Daha sonra Kum şehrine taşınmış ve söz konusu mealin redaksiyonu için altı ay çalışmıştır. Toplamda meal çalışmasına beş seneden fazla bir zaman ayrıldığı bildirilmektedir.⁷³ Şia’ya müntesip olmasından dolayı mealinin yayımından sonra dikkat çektiğini belirterek eleştirilerin gelmesini son derecede doğal karşıladığını ifade etmektedir.⁷⁴

Kur’an tercümesinde lafzî bir tercüme izlendiğini ve mümkün olduğunda Kur’an’daki her kelimeyi, ayette yer alan her kelimenin sırasını, terkibi, deyişi ve ifadeyi Rus diline aktarma arzusunu taşıdığını belirtmektedir.⁷⁵ Fakat Nazim bunun yanlış bir metot olduğunu anlamış ve mealini redaksiyon yapmaya ihtiyaç duymuştur. Mana bütünlüğünün oluşabilmesi için yazar bazen çengelli ve köşeli parantezlere başvurmuştur. Nazim’in mealinin özelliklerini şu şekilde özetlememiz mümkündür:

- (1) Ayetler, Hz. Muhammed ve ailesinden aktarılan rivayetler ışığında anlaşılmaya çalışılmıştır. Böylece Kur’an’da yer alan her kelime ve ayetin anlamı için bu rivayetler esas alınmıştır.
- (2) Bu çalışma, Kur’an tercümesinde lafzi ile mana tercümesini bir arada bulundurmanın denemesidir. Nitekim lafzi tercüme bazen ayetlerin anlaşılmasında engel teşkil etmektedir. Mana tercümesi ise birçok mana arasından sadece birisinin seçilerek okura takdim edilmesidir. Kur’an tercümesinde bu iki metottan sadece birini seçmek yanlıştır. Tercüme esnasında esas lafzi tercüme olmalıdır. Mana tercümesine ancak yanlıştır anlaşılmalara önleyebilmek için başvurulmalıdır.
- (3) Tercüme esnasında her iki dilin etimolojisine ve semantiğine önem verilmiştir.
- (4) Kur’an’ın şiirsel nazmı dikkate alınmamış ve Rus diline aktarılmaya çalışılmamıştır. Nitekim yazarın hedefi “Rus dilini de dikkate alarak Arapça metnin aynen aktarılması” olmuştur.
- (5) Ayetlerin anlaşılmasına yardımcı olan tefsirler özellikle Şii dünyasından olmuştur. Bunlar arasında Tabersî, Tabâtabâî ve İsfahânî gibi ilim adamlarının eserleri zikredilebilir.⁷⁶

Nazim bazı ayetlere tefsir mahiyeti taşıyan kısa dipnotlar yazmıştır. Söz konusu dipnotlarda aşağıdaki konular ele alınmıştır:

- Ayetlerin sebebi nüzulü zikredilmiştir,
- Ayetleri açıklayan rivayetler aktarılmıştır,
- Eğer varsa surelerin fazileti hakkında rivayetler zikredilmiştir,

⁷³ Zeynalov, *Svyashenny Koran*, s.3.

⁷⁴ Reza Kerbelai, *Kommentarii k Retsenzii Na Perviy Şiitskiy Pervod Korana*, <https://shia.world/kommentarii-k-retsenzii-na-pervyj-shiitskiy-pervod-korana>, (18 Tem. 16).

⁷⁵ Zeynalov, *Svyashenny Koran*, s.7.

⁷⁶ Zeynalov, *Svyashenny Koran*, s.2-6. Ayrıca bkz: Reza Kerbelai, *Perviy Şiitskiy Pervod Korana*, <https://shia.world/pervyj-shiitskiy-pervod-korana>, (18 Tem. 16).

- Ayetlerde açıkça belirtilmeyen şahıs, mekân ve tarih hakkında kısaca bilgilere yer verilmiştir,
- Önceki kutsal vahiylerden bazı istişhadlar gösterilmiştir.⁷⁷

Nazim, yazdığı mealinin Rus okuyucular arasında yayılabilmesi için bir yarışma düzenlemek istediğini dile getirmektedir. Bu yarışmada mealinin okunması ve şöhret kazanması hedefi esas alınmaktadır. Böylece dereceye girenler hacca, Kerbela ve Meşhed'e ücretsiz gidecekler, bilgisayar, tablet, telefon gibi kıymetli hediyeler kazanabileceklerdir.⁷⁸

Nazim, "Okuruma bir tavsiyem olacaktır" der ve şöyle devam eder: "Görüşler ve farklı bakış açıları her zaman vardı ve var olmaya da devam edecektir. O zaman hata ihtimali taşıyan bu farklı görüşlerin peşinden gitmeye gerek yoktur. Bizim hakikati bulmamız gerekir. Hakikat ise Kur'an ve Ehl-i beyt'ten gelen bilgilerde yer almaktadır" ifadeleriyle ihtilafların bertaraf edilebilmesi için sadece bu iki kaynağın güvenilir olabileceğini, bunun dışındakilerin ise sadece bir görüş olduğunu ve yanılma payının her zaman var olabileceğini söylemektedir.⁷⁹

Nazim, meal çalışmasında emeği geçen herkese teşekkür etmektedir. Bunlar arasında ilk önce Ayetullah Kurani'yi zikretmektedir. Nitekim redaksiyon için Kum şehrine geldiğinde Ayetullah Kurani'den çok istifa ettiğini dile getirmektedir. Daha sonra doğu bilimci eşine, redaksiyonda ve tashihlerde katkıda bulunan bütün dostlarına teşekkürlerini arz etmektedir.

Şii müntesibi olan Nazim'in sahip olduğu mezhebin ideolojileri Kur'an mealinin daha ilk sayfalarında görmek mümkündür. Fatiha 1/6-7.ayetlerinin yorumda okur bunu açıkça görecektir. Fatiha'nın "kendilerine nimet verdiklerinin yoluna iler"⁸⁰ mealindeki ayetinin yorumunda "Hz. Muhammed şöyle buyurdu: Şiiler (Ali'nin taraftarları) – kendilerine Alî b. Ebî Tâlib'in "vilayet" nimeti verilenlerdir..."⁸¹

Nazim Zeynalov'un mealinde Bakara 2/31.ayetininin tefsir kısmında verilen bazı bilgilerin çarpıtılarak aktardığını düşünmekteyiz. Konuyu yakından inceleyelim:

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

И научил [Аллах] Адама именам всем, затем представил их ангелам и сказал [им]: "Поведайте Мне об именах этих, если вы правдивые".

Rusça mealin Türkçe tercümesi: "ve (Allah) Âdem'e bütün isimleri öğretti, daha sonra onları meleklerle sundu ve (onlara) dedi: Bunların hakkında Bana haber verin, eğer siz haklıysanız".

Mukatil b. Süleyman ayette geçen "وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا" / ve (Allah) Âdem'e bütün isimleri öğretti" ifadesini "kuş, hayvan ve yeryüzündeki bütün haşerat" şeklinde yorumlamıştır.⁸² Birçok müfessir ise söz konusu ifadeyi daha geniş bir şekilde algılayarak, "her şey" in

⁷⁷ Zeynalov, *Svyashenny Koran*, s.2, 8.

⁷⁸ Kerbelai, *a.g.y.*, (18 Tem. 16). Ayrıca bkz: Reza Kerbelai, *Nazim Zeynalov o Pervode Korana*, <https://shia.world/nazim-zejalov-o-perevode-korana>, (18 Tem. 16).

⁷⁹ Kerbelai, *Perviy Şiitskiy Pervod Korana*, <https://shia.world/perviy-shiitskiy-pervod-korana>, (18 Tem. 16).

⁸⁰ Fatiha, 1/7.

⁸¹ Zeynalov, *Svyashenny Koran*, s.10-11. Benzer örnekler için bkz: s.39 10. ve 13. dipnot.

⁸² Mukâtil b. Süleymân, *et-Tefsîrül-Kebîr*, Müessesetü't-Tarihi'l-Arabî yay., Beyrut 2002, I/98.

kastedildiğini dile getirmişlerdir.⁸³ Çoğunluk müfessirlerin görüşlerini bazı Şii kaynaklarında da görmek mümkündür. Örneğin Tûsî “isimlerin manalarını/zürriyetinin ve meleklerin isimleri/bütün diller” şeklinde yorumlamaktadır.⁸⁴ Tabersi ise, Tûsî’nin aktardığı bilgileri aktarmakla birlikte ayetin daha geniş bir manaya delalet ettiğini düşünmektedir.⁸⁵ Fakat Nazim mealinde söz konusu ayeti yorumlarken dipnotta “birçok rivayete göre ‘isimler’den Hz. Muhammed, Hz. Ali ve eşi Fatıma, Hz. Muhammed’in torunları Hasan ve Hüseyin kastedilmektedir” açıklamaya yer vermiştir.⁸⁶ Söz konusu rivayet veya rivayete benzer bir anlamın geçmemesine rağmen kaynakça olarak Suyuti’nin “*ed-Durru’l-Mensûr*” isimli eseri gösterilmektedir.⁸⁷

Değerlendirme

Muhakkak ki her mealin bir eksikliği vardır. Fakat her meal Kur’an’ı anlamaya yönelik bir çaba olması hasebiyle kıymetlidir. Bu sahada mükemmel bir meal yazmak mümkün olmamakla birlikte elden gelen bütün gayret gösterilmelidir.

Dilbilim açısından mealleri ele aldığımızda en serbest çevirinin, Şumoskiy’e ait olduğunu belirtebiliriz. Nitekim Şumovkiy, kendisinin de açıkça belirttiği gibi “bu mealimizde, Arapça metnindeki her bir kelimenin karşılığı aranmaya kalkışılmamalıdır. Kafiyeli metinler için bu söz konusu olamaz” ifadeleriyle çalışma tarzını ortaya koymuştur ve kanaatimizce gayesine ulaşmıştır.

Yaptığımız incelemelere göre Şidfar’ın meali ilmî bir değere daha çok layıktır. Bu mealler arasında Abu Adel’i de zikretmemiz gerekir. Nitekim bu mealleri okuduğumuzda uzun bir emeğin semeresi olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Son zamanlar yayımlanmış A. Oryahili ve F. Şafık ile Ş. Alyautdinov’a ait meal-tefsirler hakkında da kısaca bir açıklama yapmak istiyoruz: Söz konusu meal-tefsirleri okuduğumuzda güncel bir dille günümüz insanına hitap ettiğini görmekteyiz. Fakat yukarıda da belirttiğimiz gibi bazı açıklamalar konu dışında kalabilmektedir.

“Arapçadan Rusçaya Yapılan Kur’an Mealleri” başlığı altında incelediğimiz meallerin bir kısmının Arapça aslından yapılmadığı şüphesini taşımaktayız. Nitekim kullanılan dil, üslup, tarz ve yaklaşım bunun böyle olduğunu ortaya koymaktadır. Fakat buna rağmen

⁸³ Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San‘ânî, *Tefsîru Abdü'r-Rezzâk*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmî, Beyrut 1999, I/265; Hûd b. Muhakkem el-Hüvvârî, *Tefsîru Kitabillâhi'l-Azîz*, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1990, I/96; et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, I/511-526; Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî İbn Ebû Hâtîm, *Tefsîru'l-Kur'ân'il-Azîm Müsneden an Rasulillâhi ve's-Sahâbeti ve't-Tâbiîn*, Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz yay., Riyad 1997, I/80; Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, Dâru Tayyibe, Riyad 1999, I/222-224; Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrıç, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu Meal ve Tefsir*, 4.baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı yay., Ankara 2014, I/105.

⁸⁴ Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen b. Alî et-Tûsî, *et-Tibyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut trsz., I/138-138.

⁸⁵ Ebû Alî el-Fadl b. Hasan et-Tabersî, *Mecmeu'l-Beyân fî Tefsîri'l Kur'ân*, Dâru'l-Ulûm, Beyrut 2005, I/101-102. Benzer manalar için bkz: Es-Seyyid Muhammed Hüseyin et- Tabâtabâî, *el-Mizân fî Tefsîri'l-Kur'an*, Müessesetü'l-Âlemi li'l-Matbûât yay., Beyrut 1997, I/118.

⁸⁶ Zeynalov, *Svyashenny Koran*, s.39.

⁸⁷ Celâlüddîn es-Süyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr fî't-Tefsîri bi'l-Me'sûr*, Merkezu lil-Buhusi ve'd-Diraseti'l-Arabiyeti vel-İslâmî yay., Kahire 2003, I/263-266.

mütercimlerin bunu saklayarak Arapçadan yapılmış gibi empoze etmelerinin ilmi etiğe uygun olmadığı kanaatindeyiz.

Sonuç

Elbette ki Kur'an'ın farklı dillere tercümesi olan meal, insan eseri olduğu için hatalarla malul olması kaçınılmazdır. Fakat amaç, bu hataları en aza indirebilmektir. Dolayısıyla meal çalışmalarına yapılan eleştirileri dikkate almanın ve bunları değerlendirmenin yararlı olacağı kanaatindeyiz. Çalışmamızda Rusça meallere katkı sağlama hedefini güttüğümüz için eleştirilerimizde gönül kırıcı ve incitici ifadelerden uzak durmaya çalıştık.

Araştırmamız neticesinde anlaşılan odur ki Kur'an mealine girişmeden önce her iki dile de hâkim olmak gerekmektedir. Nitekim sadece Arapça ve Rusça bilmek yeterli değildir. Rusça mealler okunduğunda Rus dilinde olmayan üsluplar, deyimler, ifadeler... göze çarpmaktadır.

Fazıl Karaoğlu, Ural Şaripov ve Raisa Şaripova ve Süleyman Magomedov tarafından yapılan meallerin kaynak dil odaklı olduklarını söyleyebiliriz. Erek dil odaklı mealler arasında ise Abu Adel ve Şamil Alyautdinov'un çalışmalarını gösterebiliriz. Yapılan en serbest mealin ise Teodor Şumovski'ye ait olduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Abu, A. (2008).Koran Perevod Smisla Ayatov i İh Kratkoe Tolkovaniye.

Akdemir, S.(1989). Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tercümeleri (Eleştirel Bir Yaklaşım), Akid yay., Ankara.

Atamov, M. (2013). "Rus Dilinde Yayımlanan Kur'an-ı Kerim Çevirilerinin Çeviribilim Açısından İncelenmesi (Başarılı Bir Rusça Kur'an Çevirisinin Oluşturulmasına Katkı)", (yayımlanmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, SBE, Ankara.

Atamov, M. (2013). Kur'ân-ı Kerim'de "لَعَلَّ - Lealle" Edatının Kullanışı ve Anlamları, Diyanet İlmi Dergisi, 29:3, ss.77-94.

Derviş, Muhyiddin, İ'râbu'l-Kur'âni ve Beyanuhu, Daru'l-İrşad, Süriye trsz.

El-Hazin, Alauddin A.b., Muhammed b.İ. (2004). Lübabu't-Te'vil fi Maâni't-Tenzil, Daru'l-Kutubi'l-İlmî, Beyrut.

El-Hüvvârî, Hüd b.M. (1990)., Tefsîru Kitabillâhi'l-Azîz, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut 1990.

El-İsfahânî, E.R. (2009)., el-Müfredât fi ğarîbil'l-kur'ân, Daru'l-Kalem, Şam 2009.

El-Kurtubî, Ebû A.M. b. (2003). Ahmed, el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân, Daru Âlemü'l-Kutub, Riyad

El-Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd (2004), Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, Risale yay., Beyrut.

En-Nîsâbü'rî, Nizamu'd-Din Hasen b. Muhammed Hüseyin, (1996). Garâibü'l-Kur'ân ve Regâibü'l-Furkân, Daru'l-Kutubi'l-İlmî, Beyrut 1996.

Esed, M. (2002). Kur'ân Mesajı Meal-Tefsir, (çev: C. Koymak; A. Ertürk), İşaret yay., İstanbul

- Es-San'ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm, (1999). Tefsîru Abdü'r-Rezzâk, Dâru'l-Kütübî'l-İlmî, Beyrut
- Es-Süyûtî, C. (2003). ed-Durru'l-Mensûr fi't-Tefsîri bi'l-Me'sûr, Merkezu lil-Buhusi ve'd-Diraseti'l-Arabiyyeti vel-İslâmî yay., Kahire
- Ethem, M. (2015). "Bağlam Merkezli Bir Tahlil: Fatıha Suresinin Altıncı ve Yedinci Ayetleri", Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı 4 ss.92-93.
- Ethem, M. (2016). "Rusça Kur'an Çevirilerinin Tanıtımı ve Çeviribilim Açısından İncelenmesi – I (Arapçadan Rusçaya Yapılan Kur'an Çevirileri)", 2. Uluslararası Dini Araştırmalar ve Kü-resel Barış Sempozyumu, Saraybosna, 19-21 Mayıs.
- Et-Tabâtabâî, Es-Seyyid M.H. (1997). el-Mîzân fi Tefsîri'l-Kur'an, Müessesetü'l-Âlemi li'l-Matbûât yay., Beyrut
- Et-Taberî, Ebû Cafer M.i.C. (2001). Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân, (thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Hicr yay., Kahire
- Et-Tabersî, Ebû Alî el-Fadl b. Hasan (2005). Mecmeu'l-Beyân fi Tefsîri'l Kur'ân, Dâru'l-Ulûm, Beyrut .
- Et-Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen b. Alî, et-Tibyân fi Tefsîri'l-Kur'ân, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut trsz.
- Ez-Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım M. b. Ömer b. M. (1998). el-Hârizmî, el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fi Vücûhi't-Te'vîl, Mektebetü'l-Ubeykân, Riyad.
- Gafurov, A. (2000). Koran, Slavyanskiy Diyalog yay., Moskova.
- Hazanov, A. (2010). "Kommentariy k Novomu Russkomu Perevodu Korana", İstoriçeskaya Psihologiya i Sotsiologiya İstorii Dergisi, 3:1 (2010), ss.63-66.
- İbn Ebû, H., Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-R. (1997). Tefsîru'l-Kur'ân'il-Azîm Müs-neden an Rasulillâhi ve's-Sahâbeti ve't-Tâbiîn, Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz yay., Riyad.
- İbn, K., Ebü'l, F. (1999). İmâdüddîn İsmâil, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, Dâru Tayyibe, Riyad
- İzzet Derveze, M. (1964). et-Tefsiru'l-Hadis Tertibu's-Suver Hasebi'n-Nüzûl, Daru İhyai'l-Kutubi'l-Arabî, Kahire 1964.
- Karaman, H., Çağrıçı, M., Kâfi Dönmez, İ., Gümüş, S. (2015). Kur'an yolu mealı, 4.baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı yay., Ankara
- Karaman, H., Çağrıçı, M., Kâfi Dönmez, İ., Gümüş, S. (2014). Kur'an Yolu Meal ve Tefsir, 4.baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı yay., Ankara 2014.
- Karaoğlu, F. (2015). Koran s Arabskim Tekstom i Perevodom Smislov, 1.baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı yay., İstanbul
- Karaoğlu, F. (2012). Koran, 3.baskı, Diyanet Vakfı yay., Ankara
- Kuliev, E.R. (2003). Na Puti k Koranu, Abilov, Zeynalov i Sinovya yay., Bakü.
- M. Badawi, E. ve Abdel Haleem, M. (2008). Arabic-English Dictionary of Qur'anic Usage, Brill yay., Leiden.
- Magomedov, S. (2010). Svyaşenny Koran Perevod Smislov i Kommentarii, Özel Baskı, Ma-
haçkala.

Maksudoğlu, M. (1969). Arapça Dilbilgisi, A.Ü.İ.F. yay., Ankara.

Medkur, İ. vd. (1989). Mu'cemü'l-Elfazi'l-Kur'ani'l-Kerim, el-İdaratü'l 'Âmme li'l Mu'cemât ve İhya'it-Türas yay., Kahire.

Mukâtil b. S. (2002). et-Tefsîrû'l-Kebîr, Müessesetü't-Tarihi'l-Arabî yay., Beyrut.

Oryahili, A. ve Şafik, F. (2010). Al-Koranul Karim Pervod Na Russkom Yazıke s Kommenta-riyami, Milsan yay., İstanbul.

Shovkhalov, İ. (2006). Kur'ân-ı Kerîm'in Rusça Tercümelere (Mana ve Doğruluk Bakımından Değerlendirilmesi), (yayımlanmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, SBE, Ankara

Şaripov, U. ve Şaripova, R. (2009). Koran, Vorobyev A.V. yay., Moskova

Şidfar, B.Y. (2012). Koran Pervod s Arabeskogo i Kommentarii, Mardcani yay., Moskova

Şumovskiy, T.A. (2006). Svet s Vostoka, Sankt Peterburg Üniversitesi yay.

Şumovskiy, T.A. (2004). Svyaşenny Koran Stranitsi Veçnih Mısley, Akt yay., Moskova

Zeynalov, N. (2015). Svyashenny Koran Pervod i Kommentariy, Peterburgskoe Vostokovedeniye yay., Sankt Petersburg.

Elektronik Kaynakça

Askimam.ru yazı kurulu, Hronologiya Russkih Pervodov Korana, <http://askimam.ru/article/svyashchenny-Koran/khronologiya-russkikh-pervodov-korana>, (19 Tem. 16).

Dolinina, Anna Arkadyevna, Sovremenniy Pervod Korana Dlya Şirikogo Çitatelya Dolcen Uçitvat' Tafsiri, <http://www.islamrf.ru/news/culture/history/12655>, (19 Tem. 16).

Gazeta Muslim, Vpervıye Na Russkom Yazıke: Koran. Pervod Smısla Ayatov i İh Kratkoe Tolkovaniye Abu Adelya, <http://www.muslimpress.ru/intervyu/vpervye-na-russkom-yazyke-koran-pervod-smysla-ayatov-i-ix-kratkoe-tolkovanie-abu-adelya.htm>, (19 Tem. 16).

İslam Rf, Avtoru Novogo Smislovogo Pervoda Korana Vruçena Nagrada Soveta Muftiyeve Rossii, <http://www.islamrf.ru/ara/news/agenda/anews/6194>, (18 Tem. 16).

Kerbelai, Reza, Kommentarii k Retsenzii Na Pervıy Şiitskiy Pervod Korana, <https://shia.world/komentarii-k-retsenzii-na-pervyj-shiitskiy-pervod-korana>, (18 Tem. 16).

Kerbelai, Reza, Nazim Zeynalov o Pervode Korana, <https://shia.world/nazim-zejnalo-o-pervode-korana>, (18 Tem. 16).

Kerbelai, Reza, Pervıy Şiitskiy Pervod Korana, <https://shia.world/pervyj-shiitskiy-pervod-korana>, (18 Tem. 16).

Magomedov Süleyman Sultanoviç, <http://www.interdag.ru/people/99/Magomedov-Suleyman-Sultanovich>, (19 Tem. 16).

O Russkih Pervodah Korana, <http://www.koranika.ru/?p=3295>, (19 Tem. 16).

Press-tsentr Polpredstva RT v RF, Ravil Ahmetoviç Vstretilsya s Avtorami Akademiçeskogo Pervoda Korana, <http://tatmsk.tatarstan.ru/rus/index.htm/news/225668.htm>, (19 Tem. 16).

Sobeleva, Aida, *İslamskaya Mısl Na Yarmarke İntellektual'noy Literaturi v Moskve*, <http://russian.irib.ir/analitika/reportazh/item/161031-исламская-мысль-на-ярмарке-интеллектуальной-литературы-в-москве>, (19 Tem. 16).

Tadcikskiy Uçennıy Olim Gafurov Sdelal Novıy Perevod Korana Na Russkiy Yazık, <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1043487420>, (19 Tem. 16).

Ural Ziyatudinoviç Şaripov, <http://www.vostokoved.ru/Личные-странички/sharipov.html>, (19 Tem. 16).

Viktor Şenderoviç, Vostokoved, Perevodçık Korana, Pisatel, Avtor Knig Po İstorii Blicnego i Srednego Vostoka, İstorik-Etnolog Alim Gafurov, <http://www.svoboda.org/content/transcript/260901.html>, (19 Tem. 16).

Zeynalov, Nazim, <https://shia.world/author/nazimzejnalov>, (18 Tem. 16).

Field : Islamic Sciences

Type : Review Article

Recieved: 06.10.2016 - *Accepted*: 13.11.2016

Maveraünnehir’de Astronomi ve Ulugbek Mektebi¹

Vahit CELAL

Yrd.Doç.Dr., Bartın Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Böl.,
Bartın, TÜRKİYE

E-posta: vcelal@bartin.edu.tr

Öz

Dünya medeniyet merkezlerinden biri olan Maveräünnehir’de ilim-fen ve düşünce­nin gelişimi çok eski dönemlere dayanır ve özellikle Ortaçağ’da zirveye ulaşmıştır. Bu sunumda Mirzo Ulugbek’in (1393-1449) mektebi ve onun Maveräünnehir’de bilimin gelişmesine etkileri hakkında bilgi vermek amaçlanmaktadır. IX. yüzyıldan itibaren Maveräünnehir ve Horasan bölgelerinde Samaniler, Karahanlılar, Harezmsahlr ve Timuriler’in hüküm sürdüğü dönemlerde ilim-fen, özellikle de astronomi (Gökbilim) hızlı bir şekilde gelişme göstermeye başlamıştır. Bu dönemde gökbilimi cihazlar icat etme ve onları geliştirme, ilim merkezlerinin meydana gelişi ve astronomi biliminin geliştirilmesi, rasathanelerin inşası ve gökbilimsel deneyleri ile ilgili araştırmalar gerçekleştirilerek önemli neticeler elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Astronomi, felsefe, metodoloji, Maveräünnehir, Horasan, tabiiyyât, rasathane

¹ Bu makale, 13-16 Ekim 2016 tarihlerinde Antalya’da düzenlenen Uluslararası Avrasya Spor, Eğitim ve Toplum Kongresi’nde bildiri olarak sunulmuştur.

Astronomy and the School of Ulugbek in Māwarā'al-Nahr

Abstract

The development of ilm-science and thought in Mā warā' al-Nahr, one of the World's centers of civilization is extended to ancient times and reached its peak in the Medieval. In this presentation, it is aimed to give information about the school of Mirzo Ulugbek (1393-1449) and its effects on the development of science in Mā warā' al-Nahr. From the IX. Century in Mā warā' al-Nahr and Khorasan regions under the reigns of Samanid, Karakhanid and Timurid dynasties science, especially astronomy has begun to develop rapidly. In this period significant results were obtained by inventing and developing astronomical devices, developing the science of astronomy and constructing the observatories, science centers

Keywords: Astronomy, philosophy, methodology, Maveraünnehir, Horasan, naturality, observatory

Giriş

Amuderya ve Sırderya arasında kalan bölge olan ve Arapçada nehrin ötesi anlamına gelen Maverâünnehir eski çağlardan beri köklü medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır (Байт Ал-Хикма ва Марказий Осиё Олимларининг Бағдоддаги Илмий Фаолияти, 2010). İslam dininin bu bölgelerde yaygınlaşmasının ardından Maverâünnehir’de genel kabule göre iki önemli gelişme dönemi yaşandığı ifade edilmiştir. Bunlardan birincisi, Maverâünnehir’de Moğol istilasına kadar yani IX-XII. yüzyılları kapsayan devirdir. Bu devir Harezmî, Ferganî, Farabî, Birunî, İbn Sina gibi filozof ve ansiklopedik bilim adamlarının yetiştiği ve Harezm Memun Akademisi’nin inşa edildiği devirdir (CELAL, 2014). İkinci gelişmenin yaşandığı devir de Amur Timur ve onun sülalesinin hüküm sürdüğü XIV. yüzyıldan sonraki devirdir. Bu devirde yaşayan ve önemli eserler meydana getiren bilim adamları da Sadiddin Taftazanî, Seyyit Şerif Cürcanî, Muhammet Taragay Ulugbek, Alaaddin Ali b. Muhammet Kuşçu gibi mütefekkirlerdir.

Bilindiği gibi XIV yüzyılın 60’lı yıllarından itibaren Moğol istilasına karşı Amur Timur (1336-1405) önderliğindeki bağımsızlık hareketi Maverâünnehir ve Horasan bölgesinde güçlü bir devletin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır (Ўрта Осиёда Илк Уйғониш Даври Маданияти, 1994). Bu durum daha önce İslam dünyasının altın çağı olarak nitelenen dönemin tekrar canlanmasına sebep olmuştur. Sunumda ikinci devir olan XIV-XV. yüzyıllarda yaşanan gelişmeler, özellikle de astronomi alanındaki gelişmeler, devrin hem hükümdarı ve büyük astronomu Ulugbek ile okulunun genel tanıtımını ana hatlarıyla ele almaya çalışacağız.

Maverâünnehir’de Xiv-Xv. Yüzyıllarda Yaşanan Gelişmeler ve Ulugbek Mektebi’nin Kurulması

Cihan medeniyetini Muhammet Musa el-Harezmî, İmam Buharî, Farabî, Abu Reyhan Birunî, İbn Sina, Zamahşerî gibi isimlerle süsleyen Maverâünnehir’in IX ve XII yüzyıllardaki medeniyeti yani Doğu Rönesansı olarak niteleyebileceğimiz medeniyet, daha sonraki devirde ortaya çıkan bir dizi istila ve saldırılar sonucunda çok büyük hasar gördüğü malumdur (Маънавият Юлдузлари, 2001). XIII. Yüzyılın başlarında Harezmşahlar devleti, Cengiz Han ordusunun dehşetli ve acımasız saldırısına uğradı. Kısa süre içerisinde ülke Moğol müstemlekesine dönüştü. Ülkeyi çeşitli bölgelere ayıran Moğol hanları, kendi aralarındaki anlaşmazlıklar ve mücadeleler sonucunda ülke, iktisadi ve sosyal yapısında çok olumsuz etkiler bıraktı. Birçok medeni zenginlikler, ilim dergâhları, medrese ve kütüphaneler imha edildi. Bu saldırıdan kurtulabilen bazı âlimler Kuzey Hindistan, İran’ın Batısı ve Horasan bölgesinin çeşitli yerlerine göç etmek zorunda kaldılar.

Böyle bir ortamda Amur Timur (1336-1405) dönemi başladı. Maverâünnehir ve Horasan bölgelerinde Moğol müstemlekesine son verdi ve kısa süre içerisinde büyük bir devlet kurmaya muvaffak oldu. Kaynaklarda Timur faaliyetleri çeşitli şekillerde ele değerlendirildi. Örneğin Sovyetler Döneminde Timur olumsuz şekilde ele alındı, baskıncı olarak tanıtıldı. Ancak Sovyetler Birliğinin yıkılmasıyla Amur Timur’un faaliyetleri objektif bir şekilde incelenmeye başlandı.

Daha Sovyetler Birliği yıkılmadan önce de Akademik İ.M.Mominov (1908-1974) Amur Timur’un faaliyetlerini tanıttı. Mominov, Amur Timur faaliyetlerini ikiye ayırarak inceledi: Birincisi, Orta Asya’da tek büyük devlet kurmak ve Moğol zulmüne son vermek. Bu dönem 1360-1386 yılları kapsar. İkincisi ise, 1386-1402 yılları kapsar ve bu dönemde Amur Timur

kendi devletinin sınırlarını sağlamlaştırmak olduğunu dile getirir (Мўминов, 1993). Mominov ortaya koyduğu görüşlerinden dolayı çeşitli baskılara maruz kaldı.

Timur'un vefatından sonra bu devlet Timur sülalesi tarafından yönetilmeye devam etti. Timuriler döneminde devlet iki merkez şehir Semerkant ve Herat şeklinde ikiye bölünerek varlığını sürdürdü. Özellikle Timur'un oğlu Şahruh, Ulugbek, Hüseyin Baykara dönemlerinde medeni gelişmeler zirveye ulaştı. Yaklaşık olarak 150 yıl medeni ilerleme ve gelişmeler devam etti. XIV. Asrın sonunda Semerkant Doğu'nun en güzel, en gelişmiş merkezi haline geldi. Yeni binalar ve bayındırlık alanlarında büyük yatırımlar yapıldı. Semerkant'ta "Bibihonim", "Köksaroy Mescidi", "Şohi Zinda" türbesi, Keş (Şahrısabz)'da Aksaray, Amu derya (Ceyhun) ve Sır deryada (Seyhun) yeni köprüler, kervansaraylar, rabatlar inşa edildi, ayrıca birçok medrese ve hanakah ve hamamlar kuruldu (Темурийлар Бунёдкорлиги Давр Манбаларида, 1997).

Timur'un torunu Şahruh'un oğlu olan Ulugbek, İran'ın batısındaki Sultaniye şehrinde dedesi Timur'un harbî fetihleri sırasında 1394 yılında doğar (Буюк Истеъдод Соҳиблари, 2002). Ulugbek, Şohruh'un büyük oğlu olup, ona Muhammet Taragay ismi verilir. Ancak kendisine küçük yaşlarından itibaren "*Ulugbek*" denilmiş ve bu isim daha sonraki dönemlerde esas ismi olur (Маънавият Юлдузлари, 2001). Uluğ Bek, "*Emir-i Kebir*"in Türkçe karşılığıdır (İslam Ansiklopedisi, 2012). Ulugbek'in çocukluk dönemi dedesinin fetihleri dönemine denk geldi. 1405 yılında Çin'e yapılan sefer esnasında dedesi Timur vefat eder. Timurlular devletinde taht kavgaları başlar (İslam Bilim Adamları, 2012). Sonra taht Timur'un en küçük oğlu Şahruh'a (1377-1447) geçer. Şahruh Herat'ı kendisi için payitaht yaptı, Maverünnehir'in payitahtı olan Semerkant'ı ise oğlu Ulugbek'e bırakır. Buna rağmen Şahruh, İran ve Turan'ın yegâne hakamı sayılır (Маънавият Юлдузлари, 2001).

Ulug Bey matematikçi, astronom, edip ve şair olmasının yanı sıra Kur'ân-ı Kerîm'i yedi kıraat üzere okuyacak kadar kıraat ilmine vâkıf olmuştur. Döneminin her alanda başarılı din, ilim, sanat ve edebiyat âlimlerini davet ederek bol ihسانlarda bulunmuş, kendisi de onlardan çok istifade etmiştir. Kadızâde-i Rûmî (1337-1440), Cemşîd el-Kâşî (öl.1429) ve Ali Kuşçu (öl.1474) bunların en meşhurlarıdır. Ulugbek daha 17 yaşındayken Maverünnehir ve Türkistan'ın valisi olarak tayin edilmiştir. Ulugbek babası Şahruh'un aksine, daha çok bilimsel ve medeniyet alanlarına yoğunlaşmış ve bu alanlarda büyük yatırımlar yapmıştır (Manaviyat Yulduzları, 2011). Bu dönemde dini ve fen (pozitif bilimler) bilimleri Arapça, edebiyat ve sanat alanları da Türkçe ve Farsça ifade edilmiştir.

Ulugbek, dönemin büyük matematikçi ve astronomları olan Mevlana Ahmet ve Kadızade Rumî gibi büyük âlimlerden ders almıştır. Mevlana Ahmet Timur'un sarayında en büyük gökbilimci âlimlerden olup, iki yüz yıllık takvim hazırlayabilecek güçte olduğu kaynaklarda belirtilmiştir (Маънавият Юлдузлари, 2001). Ulugbek çocukluk döneminden itibaren büyük astronom ve matematikçi âlimlerin etkisi altında büyümüştür. Bu sebepten onun hayatında pozitif bilimler özel bir yer tutmuştur.

Ulugbek bilime meraklı olmuş ve devletin gelişmesini ön planda tutmuştur. O döneme göre, yeni usullerle bilim merkezleri, mektepler ve medreseler kurmaya karar vermiştir. Bu düşünceyle Semerkant, Buhara ve Gicduvon'da üç tane medrese kurdu. "Semerkant Medresesi"nin inşaatı 1417 yılında başlanmış ve üç yılda bitirilmiştir. Bunun üzerine Semerkant'ta astronomi mektebi de kısa dönemde şekillenmiş, burada Taftazanî, Mevlana Ahmet ve Kadızade Rumî gibi bilim adamları görevlendirilmiştir. Daha sonraki dönemlerde ise Semerkant'ta Maverünnehir'in çeşitli bölgelerinden ve Horasan'dan gelen âlimlerin

sayısı 100'ü geçmiş, meşhur muarrihler, tabipler, edipler, hattatlar, ressam ve mimarlardan oluşan bilim adamları kendi alanlarında önemli çalışmalara imza atmışlardır (Шарқшунослик, 2002). Ancak bunların arasında matematik ve astronomi alanına özel ilgi duyulmuş (Маънавият Юлдузлари, 2001) ve Kadızade Rumî ve Kâşî bu alanların en önemli temsilcileri olmuştur. 1420 yılında Semerkant Medresesi'nin açılışı yapılmıştır.

Bu coğrafyada oluşturulan ilmi muhit ve ders halkaları Doğu medeniyeti ve bilimi tarihi açısından büyük öneme haizdir. Çünkü İslam astronomisinde Batlamyus'un astronomik sistemi kabul edilmesine karşın göksel hareketleri bütün ayrıntılarıyla bilmek isteyen İslam astronomları, bir süre sonra, sistemin tümünü benimsemekte zorlanmışlar, yeni gezegen tablolarına ihtiyaç duymaya başlamışlardır. Bu yüzden, İslam Dünyasında pek çok gözlemevi (rasadhane) kurulmuş ve bu gözlemevlerinde yapılan gözlemlerle elde edilen değerler Batlamyus'un değerleri ile karşılaştırılmış, düzeltilmesi gerekenler düzeltilmeye çalışılmış ve pek çok katalog (zic) oluşturulmuştur (Felsefe Ansiklopedisi, 2003).

Bunun en güzel örneğini Ulugbek'in faaliyetlerinde görmek mümkündür. Nitekim Ulugbek'in isteği üzerine Rasadhane inşaatı 1424 yılında başlanmış ve 1429 yılında çok büyük para harcanarak bitirilmiştir (İslam'da Bilim ve Teknoloji Tarihi, 2009). İslam dünyasının o zamanlar en önemli ve en modern Rasadhane inşaatının tamamlanmasıyla burada astronomik incelemeler yapılmaya başlanmıştır. Medrese ile Rasadhanenin birlikte gerçekleştirdikleri bilimsel çalışmalar, Ulugbek'in ilmi mektebinde astronomi ve matematiğin Orta Asırlar döneminde zirveye ulaştırma imkânı sağlamıştır.

Ulugbek'in ilmi mirasının en önemlisi, meşhur “Zic-i Ulugbek” eseridir. Aynı zamanda bu eser “Zici Cedid-i Guragoni” şeklinde de ifade edilir (Маънавият Юлдузлари, 2001). Bunun dışında astronomiye ait “Risale-i Ulugbek” eseri de vardır. Bu eserin tek nüshası günümüze ulaşmış olup, Hindistan'ın Aligarh Üniversitesinin kütüphanesinde bulunmaktadır.

Ulugbek'in “Zic” eseri, VIII-IX yüzyıllarda başlatılan astronomiye ait geleneği devam ettirmiş, ancak bu eserin bilimsellik seviyesinin üst seviyelerde olduğu kabul edilmiştir. Bilindiği üzere, daha önceki dönemlerde İslam Dünyasında ilk rasadhane Abbasi halifesi Me'mun (813-833) tarafından Bağdad'da kurulmuştur. Bunu Kâsiyun, Bağdad, Hemedan, Melikşah ve Meraga Rasathaneleri takip etmiştir (İslam'da Bilim ve Teknoloji Tarihi, 2009).

Ulugbek'in şaheseri sayılan bu eser dört bölümden oluşur. Trigonometrik, astronomik, coğrafi ve astrolojik tablolar içermektedir (İslam Ansiklopedisi, 2013) Geniş giriş bölümü ve 1018 yıldızın bulunduğu yeri ve durumları tespit edilen cetvellerden ibaret olup, giriş bölümünün kendisi dört bölümden oluşmaktadır. Ayrıca giriş bölümünde Kuran'dan yıldızlar ve gezegenler hakkındaki ayetlere yer verilmektedir. Ulugbek'in böyle yapmasının amacı, astronomik incelemelerin yapılmasının gerekli hatta zaruri olduğunu temellendirmeye çalışması olarak değerlendirilebilir. Bu eserin vücuda gelmesinde Kadızade Rumî'nin ve Ali Kuşçu'nun çok büyük katkılarının olduğu da bilinmektedir.

1449 yılında Ulugbek'in acımasızca katledilmesinden sonra Semerkant âlimleri yavaş yavaş diğer ülkelere dağılmaya başlamıştır. Semerkant âlimleri gittikleri yerlere elde ettikleri büyük başarılarını ve “Zic”in nüshalarını da götürmüşlerdir. Özellikle Ali Kuşçu'nun 1473 yılında İstanbul'a gitmesi ve orada Osmanlı hükümdarlarının desteğiyle İstanbul'da rasadhane inşa ettirmesi ve bunun sonucunda Ulugbek'in “Zic” eseri Türkiye'de tanınmasına yol açmış ve sonrasında ise Avrupa'da da meşhur olmasına neden olmuştur. Günümüzde “Zic”in 100'e yakın Farsça ve 15'e yakın Arapça nüshaları dünyanın çeşitli ülkelerinin kütüphanelerinde mevcuttur. Bu esere İslam âlimleri tarafından çeşitli şerhler yazılmıştır. Buna örnek olarak

Şemsiddin Muhammet b.Abu'l Fetih as-Sufi el-Mısri (öl.1495), Miram Çelebi (öl.1525), Giyasettin Şirazi (öl.1542) tarafından yazılan şerhler gösterilebilir. Ayrıca belirtilmesi gereken önemli hususlardan birisi de, Özbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının fermanı ile 1994 yılı Ulugbek doğumunun 600.yılı münasebeti ile ülke çapında çeşitli etkinlikler ve uluslararası bilimsel sempozyumlar gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte “Zici Cedidi Guragoni”nin ilk defa tamamı Rus dilinde tercüme edilmiştir. Ulugbek’in yine önemli eserlerinden olan “Tarih-i Arba’a Ulus” eseri de 1994 yılında Özbek diline tercüme edilmiş ve Taşkent’te neşredilmiştir (Manaviyat Yulduzlari, 2011).

Sonuç

Maveraünnehir ve Horasan eski çağlardan beri köklü medeniyetlere ev sahipliği yapan bölgeler olmuştur. İslam dini bu bölgelerde yaygınlaşmasıyla büyük İslam alimleri ve filozofları yetişmeye başlamıştır. XIII.yüzyılda yaşanan bir takım olumsuz olaylar bir müddet gelişmenin yavaşlamasına neden olmuştur. Ancak daha sonraki dönemlerde olumsuz etkilerin tesirleri giderilmiştir. Mirzo Ulugbek’in faaliyetleri buna en güzel örneklerden birini oluşturmuştur.

İslam medeniyet tarihinde hem âlim hem yönetici olan Ulugbek, Maveraünnehir ve Horasan bölgelerinde bilimin özellikle de astronomi ve matematiğin gelişmesinde çok büyük katkısı olmuştur. XIV.yüzyılın sonu ve XV.yüzyıl, Maveraünnehir ve Horasan tarihinde medeni ve manevi yükselme döneminin ikinci kısmını oluşturmuştur. Bu dönemi, IX. ve X.yüzyıllarda meydana gelen ve sunî olarak kısa bir dönem durdurulan medeni ve manevi yükselişin, yeniden canlanması ve yüksek zirveye taşınması şeklinde değerlendirmemiz mümkündür.

КАУНАКÇA

Маънавият Юлдузлари, Марказий Осиёлик Машхур Сиймолар, Алломалар, Адиблар, (2001). Абдулла Қодирий Номидаги Халқ Мериси Нашриёти, Тошкент

Темурийлар Бунёдкорлиги Давр Манбаларида, (1997). Абдулла Қодирий Номидаги Халқ Мериси Нашриёти, Тошкент.

Баҳром Абдухалимов, Байт Ал-Ҳикма ва Марказий Осиё Олимларининг Бағдоддаги Илмий Фаолияти, (2010). О’zbekiston Нашриёти, Тошкент.

М.М.Хайруллаев, Ўрта Осиёда Илк Уйғониш Даври Маданияти, Ўзбекистон (1994). Республикаси Фанлар Академияси, Фан Нашриёти, Тошкент

Буюк Истеъдод Соҳиблари, (2002). Editör: М.М.Хайруллаев, Ўзбекистон Республикаси Адлия Вазирлигининг Адолат Нашриёти, Тошкент.

Шарқшунослик, (2002). Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси, Фан Нашриёти, И.М.Мўминов, (1993). Амир Темурнинг Ўрта Осиё тарихида тутган ўрни ва роли, Фан Нашриёти, 2.нашри, Тошкент.

Ma’naviyat Yulduzlari, (2011). Editör: F.Hasanov, О’zbekiston milliy ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti, Toshkent,

Bayrakdar, M. (2012). İslam Bilim Adamları, İnkilab yayınları, İstanbul.

Bayrakdar, M. (2012). *İslam'da Bilim ve Teknoloji Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, Ankara.

Celal, V. (2014). *Maveraünnehir'de IX-XII Yüzyıllarda Felsefi Düşüncenin Yaygınlaşması*, The 3rd International Conference on Science Culture and Sport (24-26 May, 2014 Sarajevo, Bosnia-Herzegovina) International Journal of Science Culture and Sport, Special Issue 1, 2014.

Felsefe Ansiklopedisi (Cilt 1) 2003). Editör: Ahmet Cevizci, Etik Yayınları, İstanbul.

Unat, Y. (2012). "Uluğ Bey", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, XXXXII

Field : Architecture

Type : Research Article

Received: 06.10.2016 - *Accepted*: 15.12.2016

Kazakistan Cumhuriyeti, Atırau Şehri, Sit Alanı Sosyal Yapı Analizi¹

Elmira KANAYEVA

Gazi Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, Ankara, TÜRKİYE

E-posta: 2127531@mail.ru

Öz

Sit alan, eski yerleşim dokusudur. Eski yerleşim dokusu ise tarihi nitelik taşıyan konutlardan ve dini mimariden oluşmaktadır. Batı Kazakistan'da bulunan Atırau Eyaleti'nin, eski Atırau kentinde (Avrupa Tarafı) ise bir arada yoğunlaşan XX yüzyılın başına ait geleneksel yapılar bulunmaktadır.

Çalışma kapsamında incelenen bölge, Kazakistan'ın Batı bölgesinde bulunan, Atırau Eyaleti'nin başkenti olan Atırau şehrinin eski merkezi olarak sayılan, Balgımbayev ve İsenov Caddeleri üzerindeki, XIX yüzyılın sonu - XX yüzyılın başına ait konutlarda yaşayan halkın sosyal yapısı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kazakistan, Atırau, sit alanı, mimarlık, geleneksel konut, anket

Social Structure Analysis of the Protected Area in Atyrau City of Republic of Kazakhstan

Abstract

Protected areas - are old settlements. The old settlements are consist of historic houses and religious architecture. There are traditional structures in the old Atyrau town of Atyrau province in western Kazakhstan, which refer to the beginning of the XXth century.

In this work was studied the social situation of the population living in the houses which refer to the end of the XIXth and beginning of the XXth century, located in the protected area of old centre of Atyrau province, in western Kazakhstan, on Balgımbayev and Isenov streets.

Keywords: Kazakhstan, Atyrau, protected area, architecture, questionnaire

¹ Bu makale, 13-16 Ekim 2016 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen Uluslararası Avrasya Spor, Eğitim ve Toplum Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

Giriş

Eski yurtlarından muhtelif sebeplerden dolayı göç eden Kazaklar, çeşitli coğrafyalarda yaşamış bir millettir. Bu anlamdaki süreklilik en eski dönemlerdeki durum hakkında bilgi sahibi olmayı da sağlamaktadır (hbvdergisi.gazi.edu.tr).

Bina yapım teknikleri bölgeye göre değişmektedir. Yapılar, ormanlık bölgelerin çoğunda ahşap karkas, çölde ise taştan, balçıktan ve tuğladan inşa edilmiştir. Bu sebeple eski zamanlardan beri insanlar ellerinde olan malzemelerden yapılar inşa etmiştir. Teknolojinin gelişmesi ile inşa etmek kolaylaşmıştır.

Sosyal ilişkilerin, yaşam biçimlerinin hızla değiştiği ve yapım tekniklerinin tek düze bir hâl aldığı günümüzde eski yerleşim alanlarının yaşam biçimlerinin incelenmesi ve gelecek kuşaklara korunarak aktarılması, yerel kimliklerin korunması, mimarlık, şehircilik ve sosyal tarihin okunması bağlamında büyük önem taşımaktadır.

Yeni anıtların dikilmesinin bir düzene konulması amacıyla, Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti'nin 01 Mart 2001 tarihli kararnamesiyle Kazakistan Cumhuriyeti topraklarındaki Anıt ve Abideleri Devlet Komisyonu kurulmuştur. 2001-2004 döneminde bu komisyonun 20'den fazla oturumu gerçekleşmiş, 25'ten fazla anıt projesi değerlendirilmiştir. Tabii ki bu, anılan dönem zarfında kurulan anıt ve abidelerin sanatsal düzeyine yansımıştır (silkadv.com).

Korumanın ana amacı, yok olmanın kaçınılmazlığını kabul ederek yapıların ömrünün uzatılması ve fiziksel ve kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasıdır (Forld, 1966). Özgün değerleriyle korunmayan bir yapının sonunda yokolması kaçınılmazdır. Koruma çalışmalarının başarılı olabilmesi için, çalışmaları koordine edip denetleyen yürütücü bir örgüt ve bu çabaları destekleyen yerel sakinler, kullanıcı ve işletmecinin katkısı ve desteği olmalıdır (Nalçakan, 1993).

5 Mayıs 1992'de Atırâu Eyaleti Valiliği'nin No: 116 kararı ile Atırâu Eyaleti'nin tarihsel ve kültürel mirasının korunması, restorasyonu ve kullanımı için Devlet Müfettişliği kurulmuştur. Müfettişliğin ana faaliyeti bölgenin tarihi ve kültürel mirasının tanımlanması, tescili, korunması, araştırılması ve tanımlanmasıdır. Ayrıca, koruma altında olan anıtların kullanımını, yenilenme çalışmalarını kurallara uygun şekilde yapılmasını kontrol etmektedir. Müfettişlik tüm işlemleri 1992'de yürürlüğe giren 1488-XII Sayılı, Tarih ve Kültür Mirasının Korunması ve Kullanımı Kanunu'na dayanarak yapmaktadır (atyrau.gov.kz).

K.C. Hükümeti 2008'de No:279 sayılı kararı ile Atırâu Eyaleti'nde 'Ulusal' değerdeki 4 kültürel – tarihi anıtı koruma altına almıştır. Atırâu Eyaleti Valiliği 2010'daki No:299 kararında 313 anıtı 'Yerel' koruma altına aldığını belirtmiştir (atyrau-city.kz) (Çizelge 1).

Bölge	'Ulusal' Değerdeki Anıt	'Yerel' Değerdeki Anıt
Atırâu Şehri	1	22

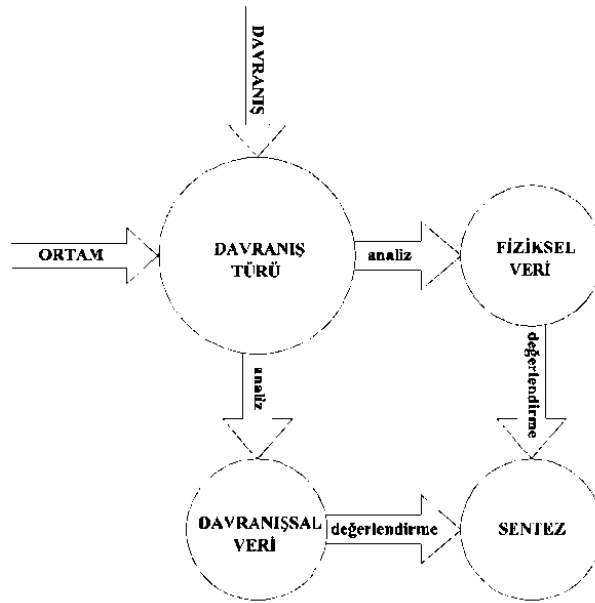
Çizelge 1. Atırâu Eyaleti'nin 'ulusal ve yerel' koruma altında olan anıtlar listesi (Atırâu-city.kz)

Bu yerleşimlerden biri de Atırâu Eyaleti'nin başkenti Atırâu şehri eski yerleşim dokusudur. Atırâu'nun yerleşim dokusu ve yapıları koruma adına hızlı bir değişim sürecine girmiş, kültürel sürekliliğin sağlanması ve kent kimliğinin geleceğe aktarılması sürecinde, kentsel koruma bağlamında güncel yaklaşımların değerlendirildiği ve uygulanmaya çalışıldığı önemli

bir yerleşim halini almıştır. Kamu ve özel kesimin, değişik biçimlerde geliştirdikleri ortak çabalar yanında, güncel yaklaşımlar çerçevesinde koruma süreci açısından vazgeçilmez sayılan halk katılımı ve sivil-yerel örgütlenmelerin gündeme getirildiği bir kentsel koruma sürecine sahip olması açısından geleneksel dokuda, özellikle Balgımbayev ve İsenov caddelerindeki evleri koruma sürecinde önemli yer tutmaktadır. Fakat Atırâu bütününde bir koruma imar planı yoktur. Dolayısıyla Atırâu'nun geleneksel dokusundaki Balgımbayev ve İsenov caddeleri eski yerleşim dokusunun, barındırdığı değerlerin yok olmadan belgelenmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması için, bütüncül ve kapsamlı koruma önerilerinin geliştirilmesi öncelikli bir öneme sahiptir.

Yöntem

Çalışma, çevre-davranış bütünlüğü ve çevre-insan beraberliğini temel bir yaklaşımla analiz eden ekolojik model bağlamında ele alınmıştır (Şekil 2). Bu bağlamda çevre; ortam ve insanın karşılıklı etkileştiği bir sistem olarak ele alınmış, analiz edilmiş ve değerlendirilerek senteze ulaşılmıştır (Erkman, 1982).

Şekil 2. Analiz – sentez modeli (Erkman, 1982).

Alan bütününde çalışma, üç aşamada tamamlanmıştır;

- Ön Tespitler
- Ayrıntılı Tespitler
- Dokümantasyon Çalışmaları

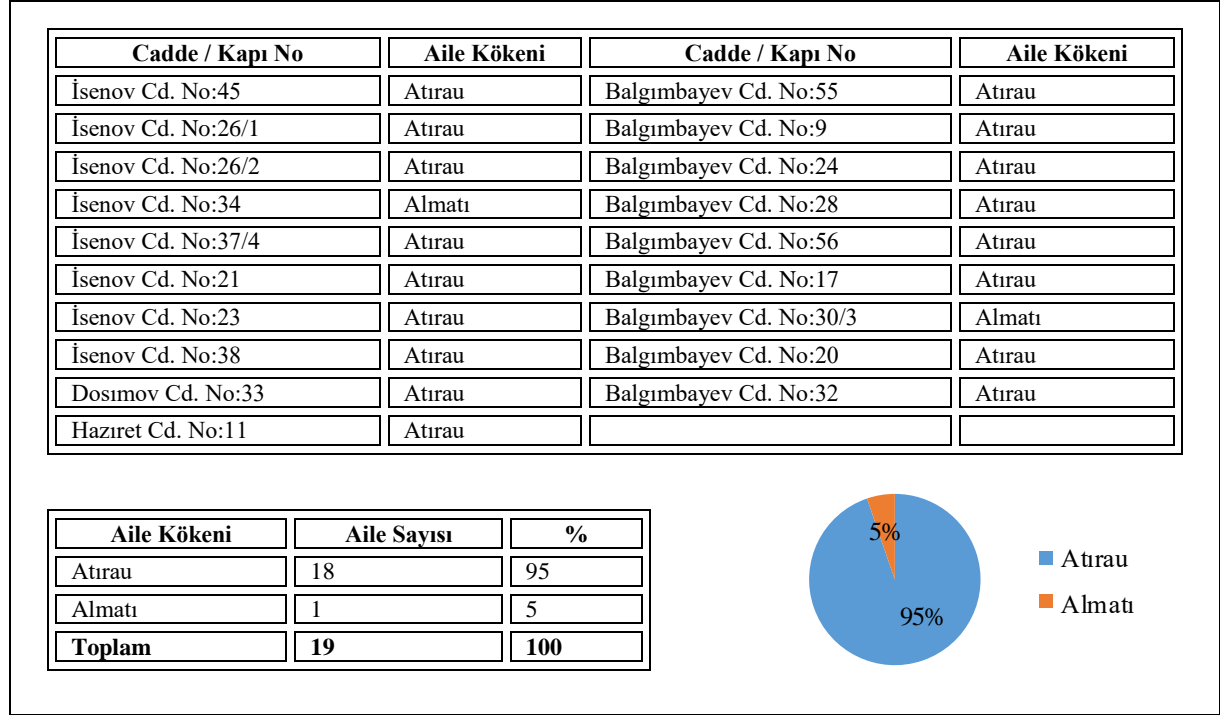
Bulgular

Bu bölümde alanda yapılan anket sonuçlarının ve gözlemlerin değerlendirilmesi sunulmuştur. Sosyal anket fişi yapıya, aileye, çevreye mülkiyet durumu, ev sahibi/kiracıya sorulan sorulardan oluşmaktadır. İncelenen bilgiler, Atırâu sit alanının sosyal yapısının ortaya

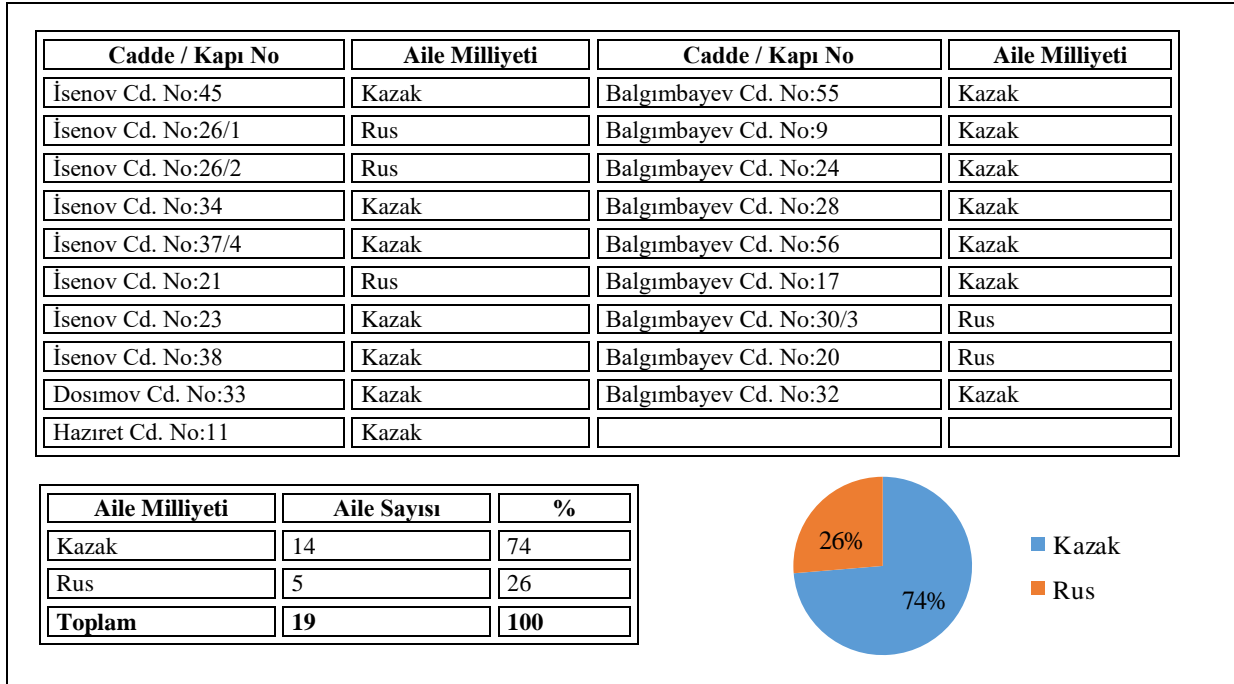
konması ve ortaya çıkan verilerin yapılacak koruma geliştirme çalışmalarında yardımcı kaynak oluşturması amacıyla yapılmıştır.

Atırau sit alan genelinde yerlilerin (doğma – büyüme Atırau’lu) oturduğu görülmektedir. Bu konutlarda halkın %95’i Atırau’lu, kalan %5’lik kısmı ise iş için Almatı’dan gelenler olduğu üzerinden tespit edilmiştir (Grafik 3).

Grafik 3. Aile kökeni (E. Kanayeva, 2014)

Sit alanında oturan nüfus incelendiğinde millet olarak Kazakların daha yoğun olduğu görülmektedir. Çalışma alanında %74 Kazaklar (Müslüman), %26 Rus (Ortodoks) yaşadıkları tespit edilmiştir. Ortak konuşulan dil Rusça’dır fakat halkın %80’inin Kazakça konuşmaları ilgi çekicidir (Grafik 4).

Grafik 4. Aile milliyeti (E. Kanayeva, 2014)

Çalışma alanında aile yapıları incelendiğinde geniş ve çekirdek aileler, yüzde olarak hemen hemen aynıdır. Altı kişi ve üzeri geniş aile olarak sayılmaktadır.

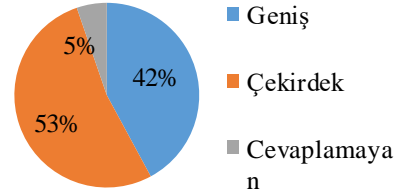
Çalışma kapsamında aynı çatı altında yaşayan geniş aileler: anneanne veya babaanne, baba, anne, birden fazla çocuk hatta bazen evli çocukları, eşi ve onların çocuklarının aynı evi paylaşarak yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu durum maddi yetersizlikten kaynaklanmaktadır.

Geniş aile daha çok Kazak ailelerde görülmektedir. Her iki milletin geniş ailelerinin evi farklı paylaştığı görülmektedir. Örneğin, aile 3 evli kardeşten oluşuyorsa, Ruslarda her üçü evin ana cephesinden üç ayrı dış kapı açarak bir evi üç daire şeklinde kullanıyorsa, Kazak ailesi bir evi ortak paylaşarak yaşamaktadır (Grafik 5).

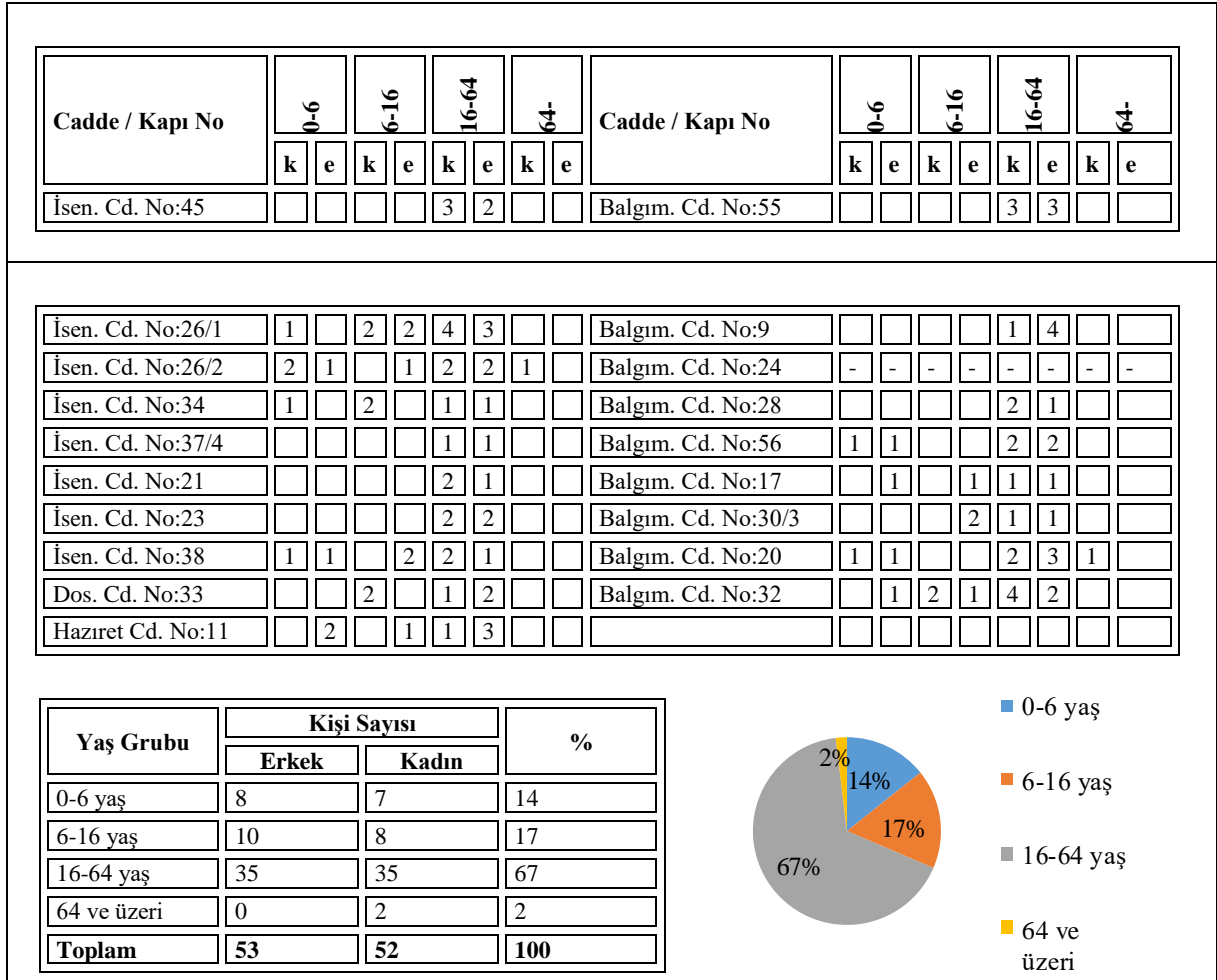
Cadde / Kapı No	Aile Yapısı	Cadde / Kapı No	Aile Yapısı
İsenov Cd. No:45	Çekirdek	Balgımbayev Cd. No:55	Geniş
İsenov Cd. No:26/1	Geniş	Balgımbayev Cd. No:9	Çekirdek
İsenov Cd. No:26/2	Geniş	Balgımbayev Cd. No:24	-
İsenov Cd. No:34	Çekirdek	Balgımbayev Cd. No:28	Çekirdek
İsenov Cd. No:37/4	Çekirdek	Balgımbayev Cd. No:56	Geniş
İsenov Cd. No:21	Çekirdek	Balgımbayev Cd. No:17	Çekirdek
İsenov Cd. No:23	Çekirdek	Balgımbayev Cd. No:30/3	Çekirdek
İsenov Cd. No:38	Geniş	Balgımbayev Cd. No:20	Geniş
Dosimov Cd. No:33	Çekirdek	Balgımbayev Cd. No:32	Geniş
Hazret Cd. No:11	Geniş		

Aile Yapısı	Aile Sayısı	%
Geniş Aile	8	42
Çekirdek Aile	10	53
Cevaplamayan	1	5
Toplam	19	100

Grafik 5. Aile yapısı (E. Kanayeva, 2014)

Bölgede yaşayan erkek ve kadın nüfusun hemen hemen aynı olduğu tespit edilmiştir. En yoğun yaş grubu 16-64 (%67) yaş aralığıdır. Daha sonra, 6-16 (%17) yaş ve 0-6 (%14) yaş grubu devam etmektedir. Günümüzde aile büyükleri grubuna giren 64 (%2) yaş ve üzeri nüfusun çok azaldığı aşağıdaki çizelgede görülür (Grafik 6).

Grafik 6. Yaş grubu (Kanayeva, 2014)

Bölgede yaşayan aile reisinin mesleği araştırıldığında, çok az sayıda devlette çalışan (%6) ve işsiz (%7) olduğu görülmektedir. Özel sektörde (%46) çalışanlar ve mesleğini belirtmek istemeyenler (%41) çoğunluktadır (Grafik 7).

Cadde / Kapı No	Aile Reisinin Çalıştığı Yer	Cadde / Kapı No	Aile Reisinin Çalıştığı Yer
İsenov Cd. No:45	Cevaplanmadı	Balgımbayev Cd. No:55	Cevaplanmadı
İsenov Cd. No:26/1	Cevaplanmadı	Balgımbayev Cd. No:9	Özel sektörde
İsenov Cd. No:26/2	Cevaplanmadı	Balgımbayev Cd. No:24	Cevaplanmadı
İsenov Cd. No:34	Özel sektörde	Balgımbayev Cd. No:28	Özel sektörde
İsenov Cd. No:37/4	Cevaplanmadı	Balgımbayev Cd. No:56	İşsiz
İsenov Cd. No:21	Özel sektörde	Balgımbayev Cd. No:17	İşsiz
İsenov Cd. No:23	Devlette	Balgımbayev Cd. No:30/3	Özel sektörde
İsenov Cd. No:38	Özel sektörde	Balgımbayev Cd. No:20	İşsiz
Dosımov Cd. No:33	Özel sektörde	Balgımbayev Cd. No:32	Özel sektörde
Hazıret Cd. No:11	Cevaplanmadı		

Aile Reisinin Çalıştığı Yer	Sayısı	%
Belirtmeyen	7	41
Özel sektör	8	46
Devlet sektöründe	1	6
İşsiz	3	7
Toplam	19	100

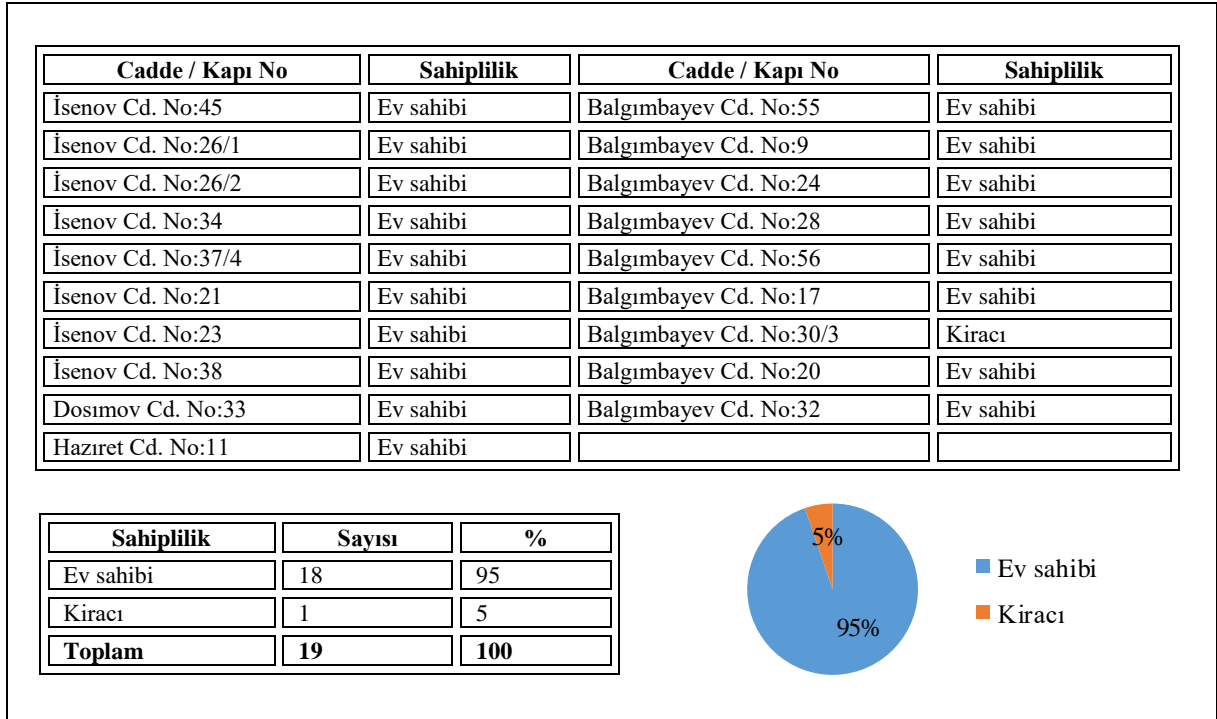
■ Belirtmeyen
■ Özel sektör
■ Devlette
■ İşsiz

Grafik 7. Aile reisinin çalıştığı yer (Kanayeva, 2014)

Mülkiyet durumu, yapının yapım tarihi, mülkiyet durumu, mülkiyete kaç yıldır sahip olduğu konularını kapsamaktadır.

Halkın %95 oranında ev sahibi olması Sovyetler Dönemi'nde devlet tarafından verilmesidir. Kalan %5 kısmı ucuz kira nedeni ile bu semtten evlerini kiraladıklarını söylemektedir.

Bundan yaklaşık 3-4 yıl önce devlet, bu mahallede bulunan eski evlerin yıkılıp karşılığında ev sahiplerine başka yerden yeni ev yada para verileceğini duyurmuştu. Bundan dolayı halka kendi arsalarında eski evlerini yıkıp yeni ev inşa etmelerine izin verilmiyordu. Fakat kanunun uygulanması uzadıkça maddi durumu iyi olan halkın bir kısmı eski evlerinin yanında yeni ev, bazıları ise eski evlerini tamamıyla yıkıp yeni ev inşa ederken bazıları harabe, yıkılmak üzere olan evlerini terk etmiştir. Maddi durumu iyi olmayan kesim ise madem devlet evimizi yıkacak paramızı boşuna harcamayalım diye evlerinin sadece içini boyayarak kanunun uygulanmasını beklemektedir (Grafik 7).

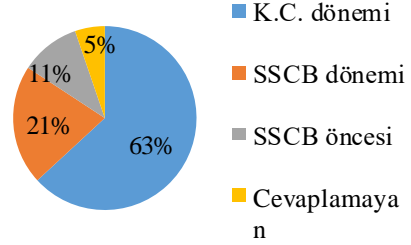
Grafik 7. Sahiplilik (Kanayeva, 2014)

Çalışma alanındaki yapıların ilk sahipleri %11 oranındadır. SSCB döneminde mülkiyete sahip olanlar ise %21'dir. Halkın %63'i, evlerini Kazakistan Cumhuriyeti döneminde satın almıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde evlerin büyük oranda sahiplenilmesinin sebebi, Rus ve diğer halkın ana vatanına taşınma olasılığı olduğu tahmin edilmektedir (Grafik 8).

Cadde / Kapı No	Satın Aldığı Zaman / Süre	Cadde / Kapı No	Satın Aldığı Zaman / Süre
İsenov Cd. No:45	2000 y/14y	Balgımbayev Cd. No:55	1999 y/15 y
İsenov Cd. No:26/1	1938 y/76 y	Balgımbayev Cd. No:9	2009 y/5 y
İsenov Cd. No:26/2	1997 y/17 y	Balgımbayev Cd. No:24	1996 y/18 y
İsenov Cd. No:34	2010 y/4 y	Balgımbayev Cd. No:28	2004 y/10 y
İsenov Cd. No:37/4	1997 y/17 y	Balgımbayev Cd. No:56	1993 y/21 y
İsenov Cd. No:21	1979 y/35y	Balgımbayev Cd. No:17	1995 y/19 y
İsenov Cd. No:23	1974 y/40 y	Balgımbayev Cd. No:30/3	-
İsenov Cd. No:38	1995 y/19 y	Balgımbayev Cd. No:20	1918 y/96 y
Dosımov Cd. No:33	1964 y. / 50 y.	Balgımbayev Cd. No:32	1914 y/100 y
Hazıret Cd. No:11	1996 y/18 y		

Sahiplilik Süresi	Sayısı	%
K.C. dönemi (1991-2014/23 yıl)	12	63
SSCB dönemi (1922-1991/69 yıl)	4	21
SSCB öncesi	2	11
Cevaplamayan	1	5
Toplam	19	100

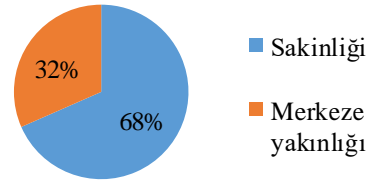
Grafik 8. Sahiplilik süresi (Kanayeva, 2014)

Alanın sakinliğinden dolayı %68'i, merkeze yakın konumlanmasından dolayı sit alanı tercih eden kişi oranı %32'dir (Grafik 9).

Cadde / Kapı No	Çevrenin İyi Yanı	Cadde / Kapı No	Çevrenin İyi Yanı
İsenov Cd. No:45	Sakinliği	Balgımbayev Cd. No:55	Sakinliği
İsenov Cd. No:26/1	Sakinliği	Balgımbayev Cd. No:9	Sakinliği
İsenov Cd. No:26/2	Merkeze yakınlığı	Balgımbayev Cd. No:24	Sakinliği
İsenov Cd. No:34	Sakinliği	Balgımbayev Cd. No:28	Sakinliği
İsenov Cd. No:37/4	Merkeze yakınlığı	Balgımbayev Cd. No:56	Sakinliği
İsenov Cd. No:21	Merkeze yakınlığı	Balgımbayev Cd. No:17	Merkeze yakınlığı
İsenov Cd. No:23	Sakinliği	Balgımbayev Cd. No:30/3	Sakinliği
İsenov Cd. No:38	Sakinliği	Balgımbayev Cd. No:20	Sakinliği
Dosımov Cd. No:33	Merkeze yakınlığı	Balgımbayev Cd. No:32	Sakinliği
Hazıret Cd. No:11	Merkeze yakınlığı		

Tercih Edilme Sebebi	Sayısı	%
Sakinliği	13	68
Merkeze yakınlığı	6	32
Toplam	19	100

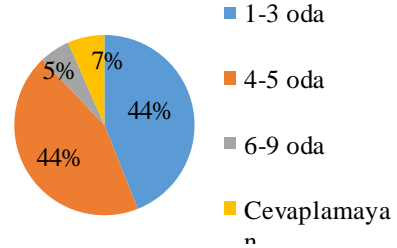
Grafik 9. Geleneksel alanın tercih edilme sebebi (Kanayeva, 2014)

Çalışma alanında oturan halkın %88'si küçük ve orta boyuttaki (salon dahil 5 odaya kadar), evlerde yaşadıkları tespit edilmiştir. Büyük konutlarda %5 ve evlerinin boyutunu belirtmek istemeyen sayısı %7'dir (Grafik 10).

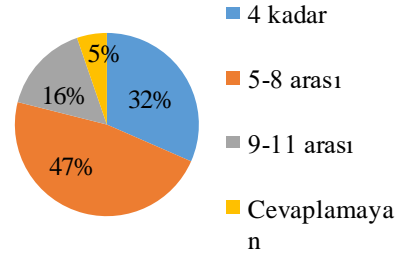
Cadde / Kapı No	Oda Sayısı	Kişi Sayısı	Kişi / Oda	Cadde / Kapı No	Oda Sayısı	Kişi Sayısı	Kişi / Oda
İsenov Cd. No:45	4	5	0.8	Balgımbayev Cd. No:55	3	6	3
İsenov Cd. No:26/1	4	11	0.3	Balgımbayev Cd. No:9	3	5	0.6
İsenov Cd. No:26/2	4	9	0.4	Balgımbayev Cd. No:24	-	-	-
İsenov Cd. No:34	3	5	0.6	Balgımbayev Cd. No:28	-	3	-
İsenov Cd. No:37/4	4	2	2	Balgımbayev Cd. No:56	4	6	0.6
İsenov Cd. No:21	5	3	1.6	Balgımbayev Cd. No:17	2	4	0.5
İsenov Cd. No:23	3	4	0.7	Balgımbayev Cd. No:30/3	3	3	1
İsenov Cd. No:38	4	7	0.5	Balgımbayev Cd. No:20	4	8	0.5
Dosımov Cd. No:33	3	5	0.6	Balgımbayev Cd. No:32	9	10	0.9
Hazıret Cd. No:11	3	7	0.4				

Oda Sayısı	Sayısı	%
1-3 oda	8	44
4-5 oda	8	44
6-9 oda	1	5
Cevaplamayan	2	7
Toplam	19	100

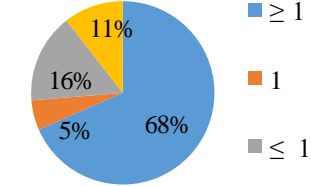
(a)

Kişi Sayısı	Sayısı	%
4 kadar	6	32
5-8 arası	9	47
9-11 arası	3	16
Cevaplamayan	1	5
Toplam	19	100

(b)

Kişi Başına Oda Sayısı	Sayısı	%
≥ 1	13	68
$= 1$	1	5
≤ 1	3	16
Cevaplamayan	2	11
Toplam	19	100

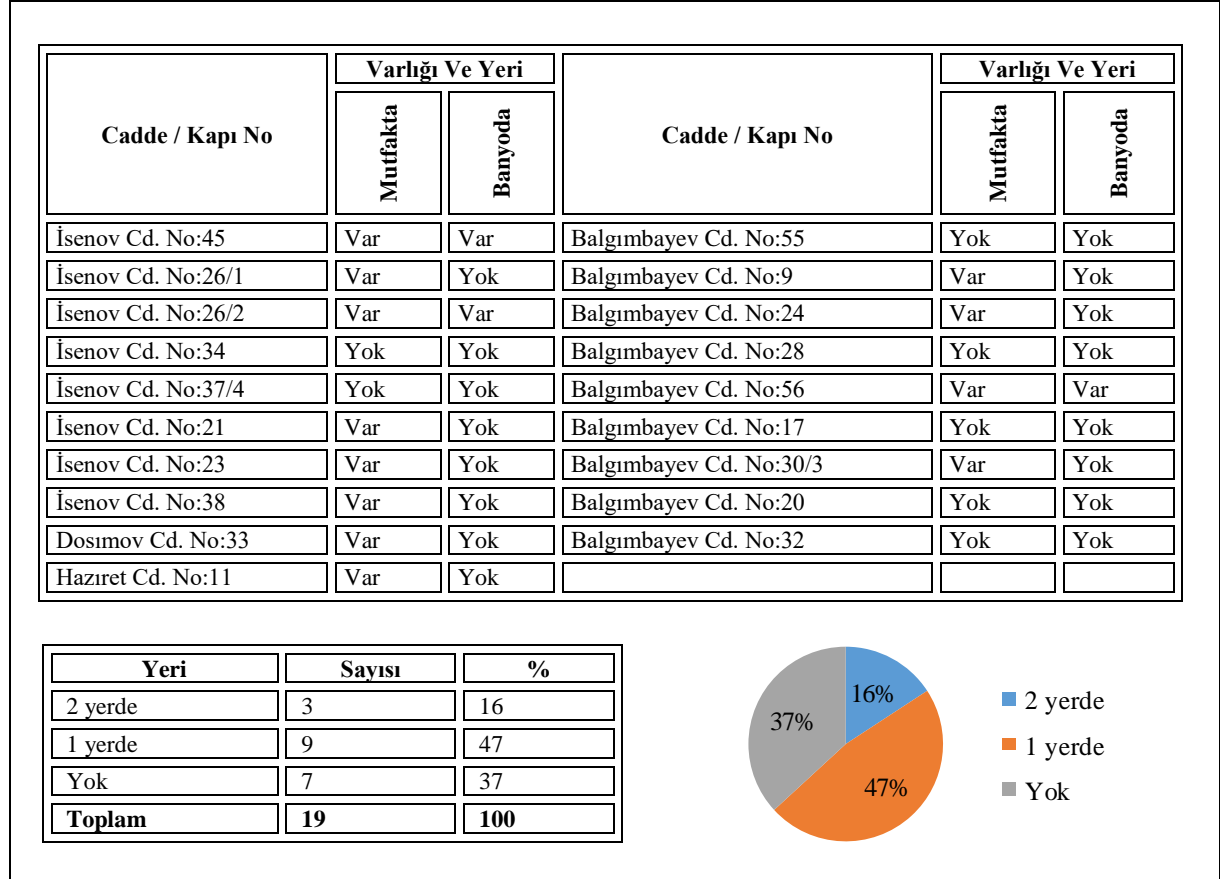

(c)

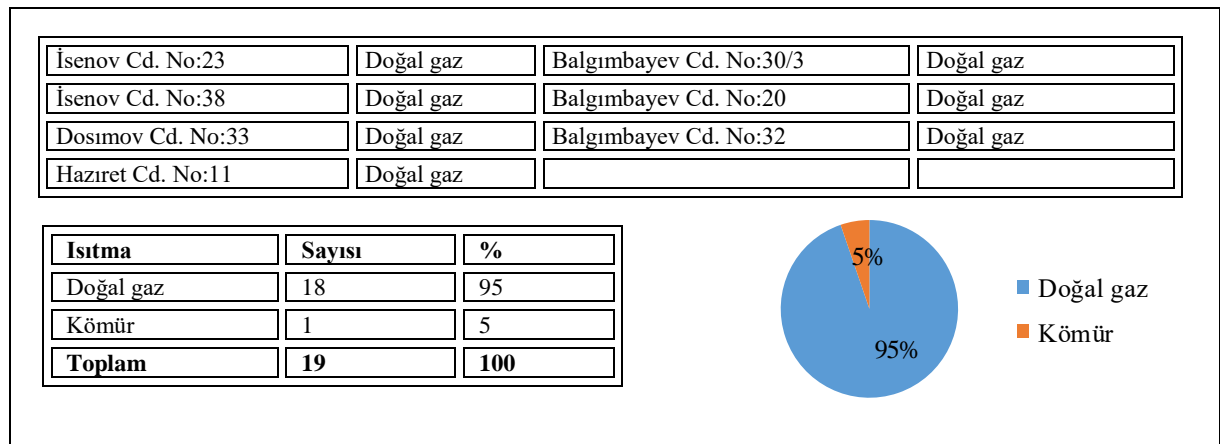
Grafik 10. a) Evlerin oda / b) Yaşayan kişi / c) Kişi sayısı (Kanayeva, 2014)

Evlerin taşıyıcı yapısı ve çatı örtüsü en sorunlu olan kısımlarıdır. Bu durum, konforsuz yaşam koşullarını da beraberinde getirmektedir. Bazı evlerde su ve banyo yoktur. Bazılarında sadece mutfakta su bulunmakta olup, çok az kısmı evlerine genel tadilat yaptırarak suyu içeri almış, banyo ve hela yaptırmıştır. Genellikle hela dışarıdadır ve ahşaptan yapılmıştır. İki-üç aile evlerini kömür ile ısıtmakta, diğerleri doğal gaz ile ısıtmaktadır. Yani eskiden kömür ile ısıtan sobalarını doğal gaza dönüştürmüşlerdir (Grafik 11; 12).

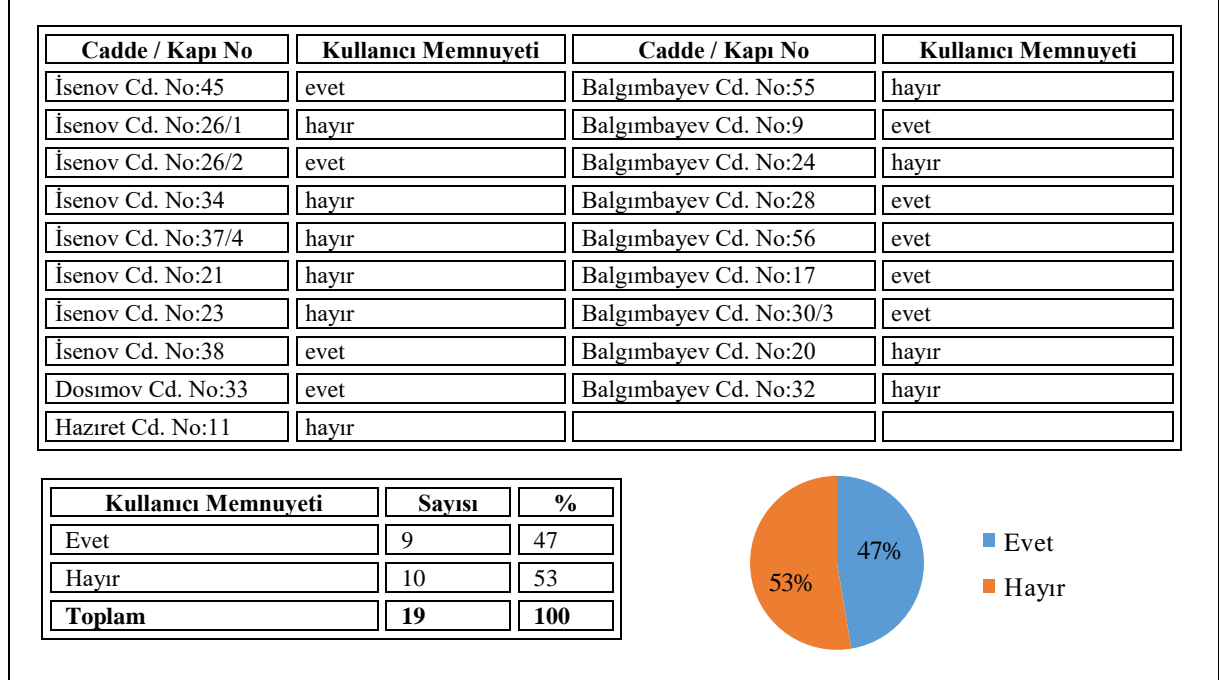
Grafik 11. Evde suyun varlığı ve yeri (Kanayeva, 2014)

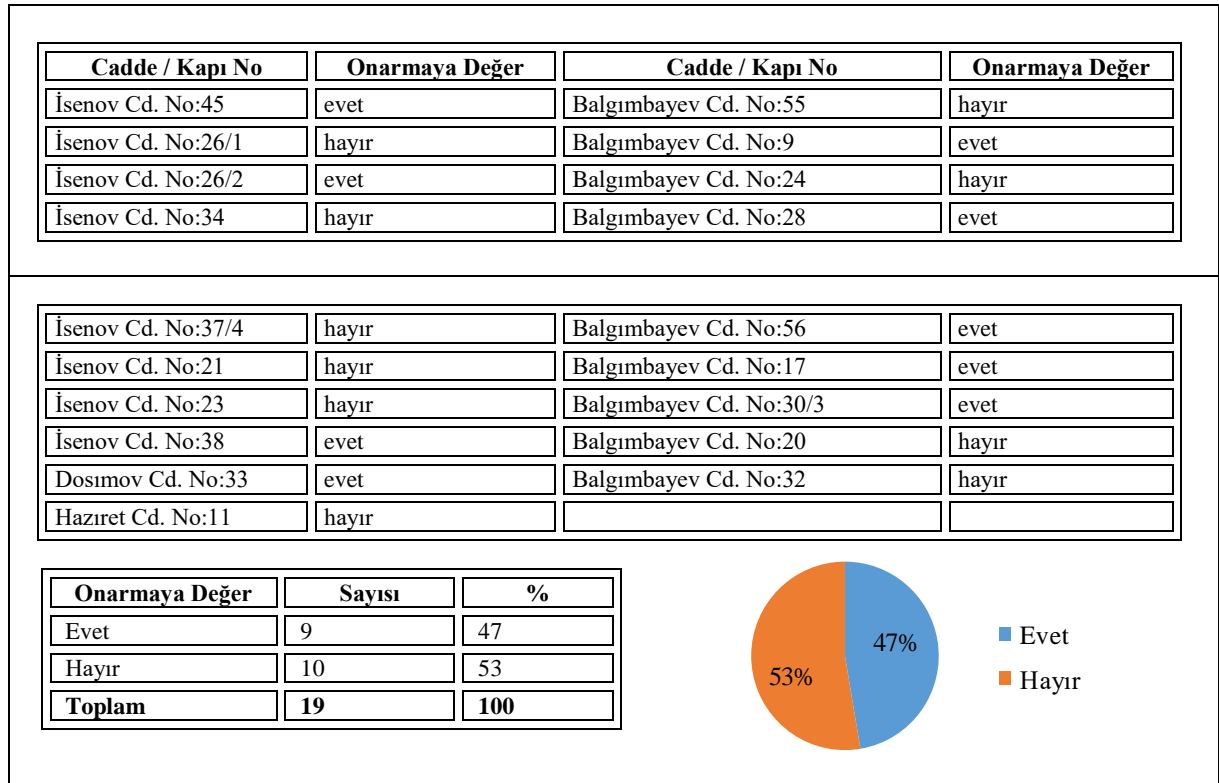
Grafik 12. Evin ısıtılması (Kanayeva, 2014)

Çalışma alanında ikamet eden bireylerin %53'ü, geleneksel yapıların günümüz kullanışlarına elverişli olmadığını belirterek konutlarından memnun olmadıkları ve bu konutları onarıma değer bulmadıklarını söylerken kalan %47'si ise mahallenin ve konutların sahip olduğu tarihi değerler sebebiyle memnun olduklarını belirtmişlerdir (Grafik 13; 14).

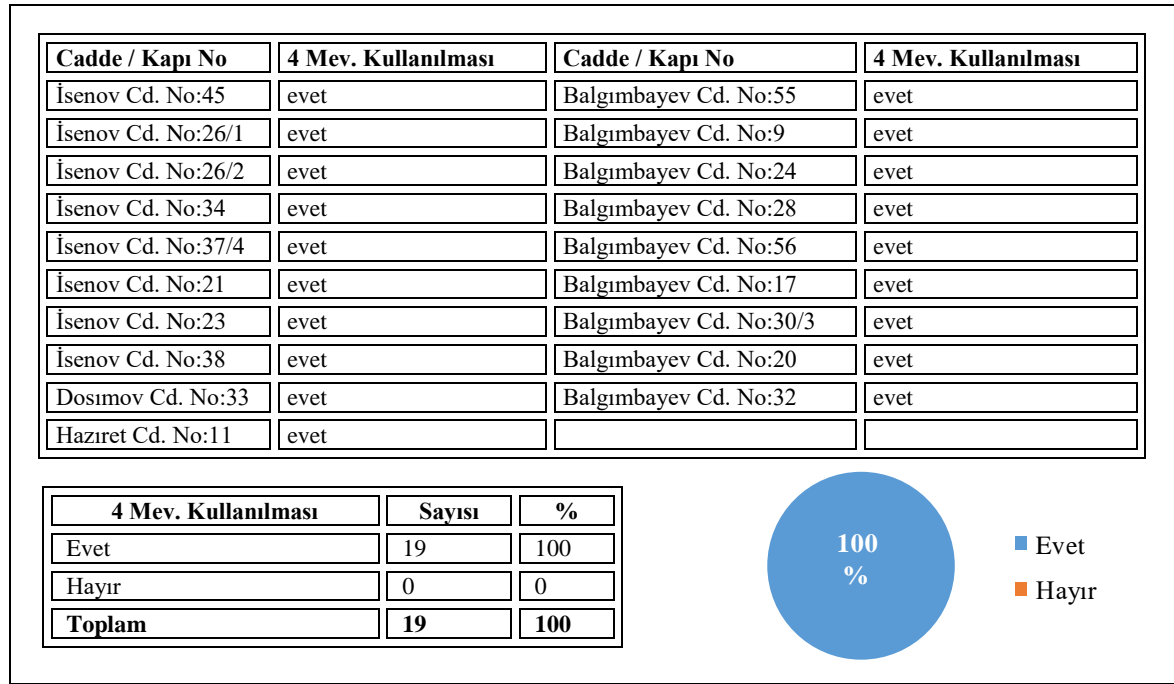
Grafik 13. Kullanıcı memnuniyeti (Kanayeva, 2014)

Grafik 14. Geleneksel konutların onarıma değer bulunup bulunulmaması (Kanayeva, 2014)

Çalışma alanında bulunan geleneksel konutların tümü hem kışın hem de yazın kullanılmaktadır (Grafik 15).

Grafik 15. Geleneksel konutların kışlık – yazlık kullanımı (Kanayeva, 2014)

Sonuç

Çevre dokusunu oluşturan bileşenlerin sürekli bakımlarını sağlamak, tahribi en aza indireyecek önlemleri almak, günümüz ve gelecek için uygun bir koruma politikası saptamak kültür varlıklarımızın geleceği açısından yaşamsal bir önem taşımaktadır (Ahunbay,1996). Koruma ve geliştirme anlayışında varılan sonuç her zaman için, gereken önemin verilmediği tarihi kent dokularının daha çok kullanılması ve kazandırılan yeni işlevlerle kentin günlük yaşamına dahil edilmesidir (Türkoğlu, 2006).

Koruma imar planlarıyla yöreye yeni getirilecek işlevler, sosyal, kültürel ve ekonomik gereksinimleri karşılayacak türde olduğunda, özellikle kültürel canlandırma politikasıyla, tarihi merkezler belirli aktivite alanlarına dönüşerek, burada ve yakın çevresinde yaşayan halkın gelişiminde de etkin olacaklardır (Akın,1988).

Balgımbayev ve İsenov Cadde'leri üzerinde tarihi değeri olan ve nitelik taşıyan konutlarda oturan ev sahipleri ile soru-cevap şeklinde anket doldurulmuş ve evlerin iç-dış resimleri çekilmiştir. İki cadde üzerinde bulunan 83 evin 19'ünde anket yapılabildiği görülmüştür. Anket oluşturulmasında karşılaşılan en önemli sorunlardan biri bazı insanların agresif davranması, bazılarının ise anket sorularını cevaplamak istememeleridir. Karşılaşılan diğer bir sorun ise, ev sahiplerinin evlerinde bulunmamasıdır. Anket yapılan 19 evin sadece 8'i evlerine alıp resim çekilmesine izin vermişlerdir. Halkın %95 evlerinin ne zaman ve hangi malzemenin inşaa edildiğini, eskiden kimin yaşadığını bilmemektedir.

Ankete cevap veren halkın %68'i oturdukları mahalleyi sakin, merkezi, bu mahallenin belli bir tarihi olduğundan, bazıları tüm hayatını burada geçirdiklerinden dolayı sevmektedirler.

Mahallenin olumsuz tarafları ise, sokakların geceleri aydınlatılmaması, Beybarıs Bulvarı yakınlarında bulunan evlerin, köprünün inşa edilmesi ile yoğunlaşan trafik yüzünden giderek çöküntü alanına dönüşmesidir. Halkın şikayetçi olduğu diğer bir sorun ise eski evlerinin hemen yanında (1-2 metre uzaklıkta) yeni binaların inşa edilmesidir. Yeni binanın inşa edilmesi eski evin %30 oranında döşemelerinin çökmesine yol açmaktadır.

Sosyal anket sonucuna göre vatandaşların bir kısmı bu tip evlerin yıkılmaktansa restore edilmesini ön görmektedir. Bu mahallede tarihi değer taşıyan evlerin yıkılması şehrin tarihinin silinmesiyle aynı anlama geldiğini söylerken halkın diğer kısmı ise bir asrı aşmış evlerin onarımını veya restorasyonunu boşuna harcanacak para olarak değerlendirmektedir.

KAYNAKÇA

Ahunbay, Z. (1996). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, YEM Yayın, İstanbul.

Akın, N. (1988). *Türkiye’de Tarihi Çevre Koruma, Örnekler ve Sorunlar*, Mimarlık

Erkman, U. (1982). *Mimari Tasarım İçin Bir Veri Üretim Yöntemi Olarak ÇEVRE ANALİZİ*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

Forld, W. (1966). *Anıtlar, Bakım ve Onarım*, Çev. B.Özer, Akademi yayınevi, İstanbul

Nalçakan, M. (1993). *Tarihi ve Kültürel Sürekliliğin Fiziksel Çevrede Değişime Yansımaları ve Eskişehir Örneği*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Türkoğlu, E. (2006), *Amasya İli, Hatuniye Mahallesi Geleneksel Yerleşim Dokusunun Analizi, Değerlendirilmesi ve Koruma Geliştirme Önerisi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

<http://hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/viewFile/334/326> Erişim tarihi: 29.08.2016.

<http://silkad.com/ru/node/1692> Erişim tarihi: 11.06.2016

<http://atyrau.gov.kz/index.php/ru/kultura/128-pamyatniki-istorii-i-kultury1> / Erişim tarihi: 09.06.2016

<http://www.atyrau-city.kz/index.php?uid=monuments&l=r> Erişim tarihi: 13.06.2016

Field : Furniture and Decoration

Type : Research Article

Received: 08.10.2016 - *Accepted*: 12.12.2016

Orman Endüstrisinde Nanoteknoloji¹

Timuçin BARDAK¹, Selahattin BARDAK², Kadir KAYAHAN¹

¹Bartın Meslek Yüksekokulu, Mobilya ve Dekorasyon Programı Bartın, TÜRKİYE

²Sinop Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Endüstri Mühendisliği Bölümü,
Sinop, TÜRKİYE

E-posta: selahattinbardak@hotmail.com

Öz

Günümüzde nanoteknoloji neredeyse tüm bilimsel ve teknolojik alanlarda yeni ufuklar açmaktadır ve bu teknoloji orman endüstrisi üzerinde derin bir etkiye sahiptir. Orman endüstrisinde ürün performansını artırma ve malzeme kullanımını en aza indirme yolları aranmaktadır. Bu noktada nanoteknoloji önemli bir araç olarak kullanılabilir. Aynı zamanda ekonomik büyümeyi artırmak için büyük bir potanseye sahiptir. Orman Endüstrisinde nanoteknolojinin bazı uygulamalar şunlardır: nanopartikül takviyeli tutkallar, nanokaplamalı ahşap yüzeyler, nanoselülozdir. Yakın bir gelecekte nanomalzemeler sayesinde üstün özelliklere sahip yeni ürünlerin piyasa sürülmesi beklenmektedir. Ve ülkeler bu konudaki yatırımlarını sürekli olarak artırmaktadır. Sonuç olarak, bu çalışmada nanomalzemelerinin orman endüstrisinde kullanım alanları ve pazarı konusunda genel bilgi verilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nanoteknoloji, orman endüstri, nanopartikül, teknoloji

¹ Bu makale, 13-16 Ekim 2016 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen Uluslararası Avrasya Spor, Eğitim ve Toplum Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

Nanotechnology in Forest Industry

Abstract

Today, Nanotechnologies are opening up new scopes in almost all scientific and technological fields and this technology is having a profound impact on the forest industry. In the forest industry it is sought ways to improve product performance and to minimize the use of materials. At this point, nanotechnology can be used as an important tool. At the same time it has a great potential to improve growth. Nanotechnology implementations, in forest industry include: nanoparticle reinforced adhesives, nano-coated wood surfaces, nanocellulose. It is expected to be the market of new products with superior properties whereby nanotechnology near future. And countries are permanently increasing their investments in this issue. As a result, in this study, it is aimed to give general information usage areas and market of nanomaterials in forest industry.

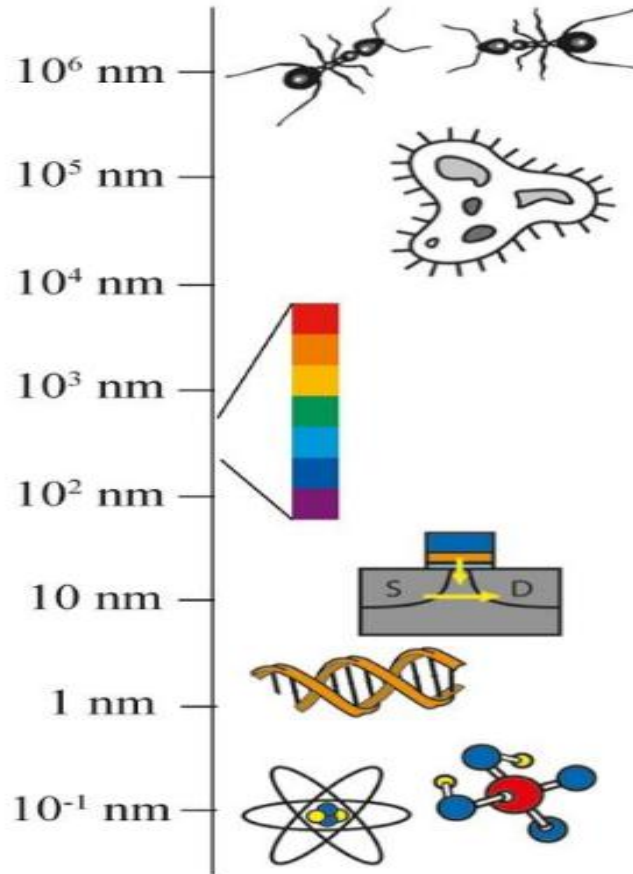
Keywords: Nanotechnology, forestry industry, nanoparticles, technology

Giriş

Değişen dünya düzenine ve gelişen teknolojiye paralel olarak yoğun rekabet koşulları ortaya çıkmıştır (Akça, 2016). Nanoteknoloji alanındaki çok hızlı gelişmeler nedeniyle, bu teknolojinin gelecekteki yeni bir sanayi devriminde itici güç olacağına inanılmaktadır. Bu teknoloji birçok endüstriyi yeniden şekillendirecek büyük bir fırsat olarak akademik çevrede ve dünyada hızla artan bir ilgi görmektedir.

Nanoteknoloji ile ilgili ilk olarak ünlü fizikçi Richard Feynman 1959'da katıldığı bir kongrede "Aşağıda daha çok yer var. Atomları tek tek istediğimiz gibi düzenleyebilseydik ne olurdu?" diyerek nanoteknoloji hakkındaki vizyonu ortaya koymuştur (Körözlü, 2016).

"Nanoteknoloji" kavramı; nano ve teknoloji kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Teknoloji, yararlı ürünler üretmeye ve yeni ürünler tasarlamaya yarayan bilgiler bütünüdür (Ayhan, 2002, Celep, 2008). Nano, Yunanca "cüce" demektir. Şekil 1'de İnsandan hidrojen atomuna kadar boyut karşılaştırılması gösterilmiştir. İnsan saç telinin çapının yaklaşık 100.000 nanometre olduğu düşünülürse ne kadar küçük bir ölçekten bahsedildiği daha rahat anlaşılabilir. Bir başka deyişle, bir nanometre içine yan yana ancak 2-3 atom dizilebilir. (Akbaş ve Özarslan, 2007, Bayındır, 2006, Çıracı, 2005). Şekil 1'de İnsandan hidrojen atomuna kadar boyut karşılaştırılması gösterilmiştir. (www.diyot.net).

Şekil 1. Karıncadan Atoma Kadar Boyut Karşılaştırılması (www.diyot.net).

Geniş bir anlatımla maddenin atomik moleküler boyutta yani nano boyutta mühendisliği yapılarak yeni ve farklı özelliklerinin açığa çıkartılması ve nano boyutundaki fiziksel,

kimyasal ve biyolojik olayların anlaşılacak şekilde kontrollü üretimi için, işlevsel malzemelerin ve sistemlerin geliştirilmesidir. (Kut ve Güneşoğlu, 2005, Erem ve Özcan, 2013). Nanoteknoloji, amaç ve hedeflerimize teknik çözümler sunmak üzere işlenmiş atomlar ve moleküller ile çalışmaktadır. Nanoteknoloji çok geniş bir uygulama alanına sahiptir: insan vücudunda hücreler seviyesinde faaliyet gösteren cihazlar, atıkları çok faydalı ürünlere dönüştürebilen malzemeler bunlardan sadece birkaçıdır (Hongladarom, 2009).

2015 yılında bu alanda yapılan yatırımların trilyon dolarlar düzeyine ulaşacağı tahmin edilmektedir (Dikensoy, 2010). Ekonomistler nanoteknolojinin yeni bir sanayi ve bilgi devrimi olarak 21. yüzyıla damgasını vuracağına inanmaktadırlar. Yakın bir gelecekte, bir ülkenin nanoteknolojideki seviyesi o ülkenin gücünün bir göstergesi olabilecektir. Tablo 1’de dünyada nanoteknoloji alanında yapılan yatırımlar görülmektedir. (Akbaş, ve Özarslan, 2007, Bayındır, 2006) .

Tablo 1. Dünyada Nanoteknoloji Yatırımları (milyon \$ /yıl) (Akbaş ve Özarslan, 2007, Bayındır, 2006)

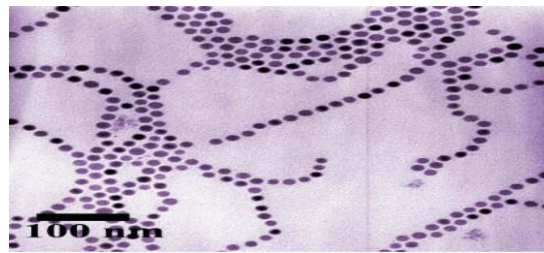
Bölge	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
AB	126	151	179	200	225	400	650	950	1050
Japonya	120	135	157	245	465	720	800	900	950
ABD	116	190	255	270	465	697	862	989	1081
Diğerleri	70	83	96	110	380	550	800	900	1000
Toplam	432	559	687	825	1535	2350	3100	3700	4100
(%)	(100)	(129)	(159)	(191)	(355)	(547)	(720)	(866)	(945)

Nanopartiküller

Günümüzde nanoteknoloji hızla çok sayıda endüstriyi değiştirmektedir. Bu değişim merkezinde nanomalzemelerin özellikleri ve karakteristikleri vardır. Sıkı rekabet koşulları ve daha yüksek kalite gereksinimleri üreticileri sürekli yeni ürünler geliştirmeye zorlamaktadır.

Nanopartiküller boyutları 0,1nm ile 100nm arasında değişen partiküllere verilen genel addır. Bir partikülü nano ölçekli olarak adlandırabilmek için en az bir boyutunun 100 nm den küçük olması gerekmektedir. (Dikensoy, 2010).

Şekil 2’de Kobalt nanopartiküllerin Transmisyon Elektron Mikroskobu (TEM) görüntüleri gösterilmiştir. (www.news-medical.net).

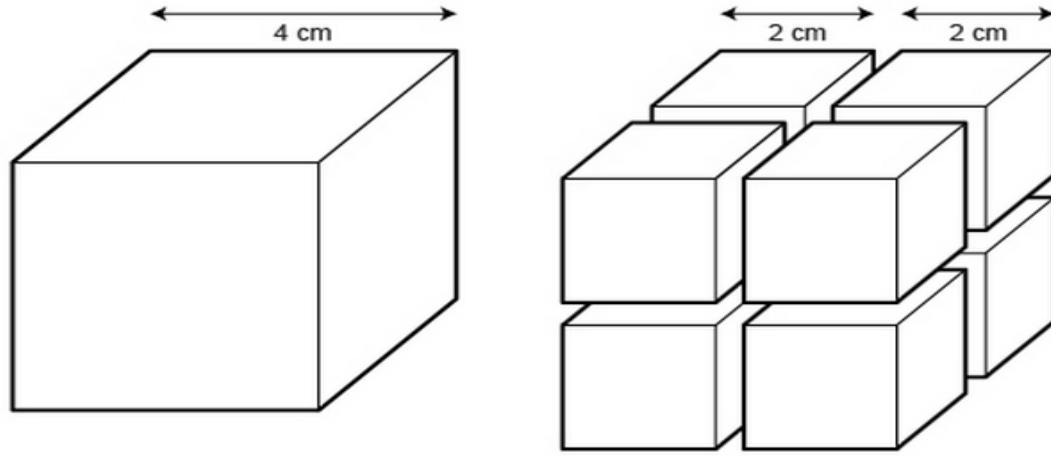

Şekil 2. Kobalt Nanopartiküllerin Transmisyon Elektron Mikroskobu (TEM) Görüntüleri (www.news-medical.net).

Nanopartikül sentezi bu yapıların sergiledikleri olağandışı özellikler sebebiyle yüksek aktiviteli katalizörler, optik uygulamalar için özel teknolojik malzemeler ile birlikte süperiletkenler, aşınmaya karşı katkılar, yüzey aktif maddeler, ilaç taşıyıcılar ve özel teşhis aletleri gibi birçok teknolojik ve farmakolojik ürünlerin hazırlanmasının yolunu açmıştır. Bunların yanı sıra, malzemelerin nanoboyut seviyesinde kontrolü nanotaşıyıcılar, sensörler, nanomakinalar ve yüksek yoğunluklu veri depolama hücreleri gibi kendine özgü işlevselliğe sahip minyatürleştirilmiş aygıtların gerçekleştirilmesine izin vermektedir (Gürmen ve Ebin, 2008, Liveri, 2006).

Nanopartiküllerin sahip oldukları üstün özellikler boyutlarının azaltılmasından kaynaklanmaktadır. Bir parçacık nano boyuta indirildiğinde hacim başına daha büyük bir yüzey alanı elde edilir. Ve daha da önemlisi parçacık yüzeyinde molekül veya atom oranlarında yüksek bir artış olur (Dongguang vd., 2002). Şekil 3’de Yüzey – Hacim Oranı İlişkisi gösterilmiştir.

$$\text{Toplam Yüzey alanı=} \\ (4\text{cm} \times 4\text{cm}) \times 6 \text{ yüzey}=96 \text{ cm}^2$$

$$\text{Bir Küpün Yüzey alanı=} \\ (2\text{cm} \times 2\text{cm}) \times 6 \text{ yüzey}= 24 \text{ cm}^2 \\ \text{Toplam Yüzey Alanı } 24 \text{ cm} \times 8 \text{ küp}=192 \text{ cm}^2$$

Şekil 3. Yüzey – Hacim Oranı İlişkisinin Gösterimi (www.bbc.co.uk)

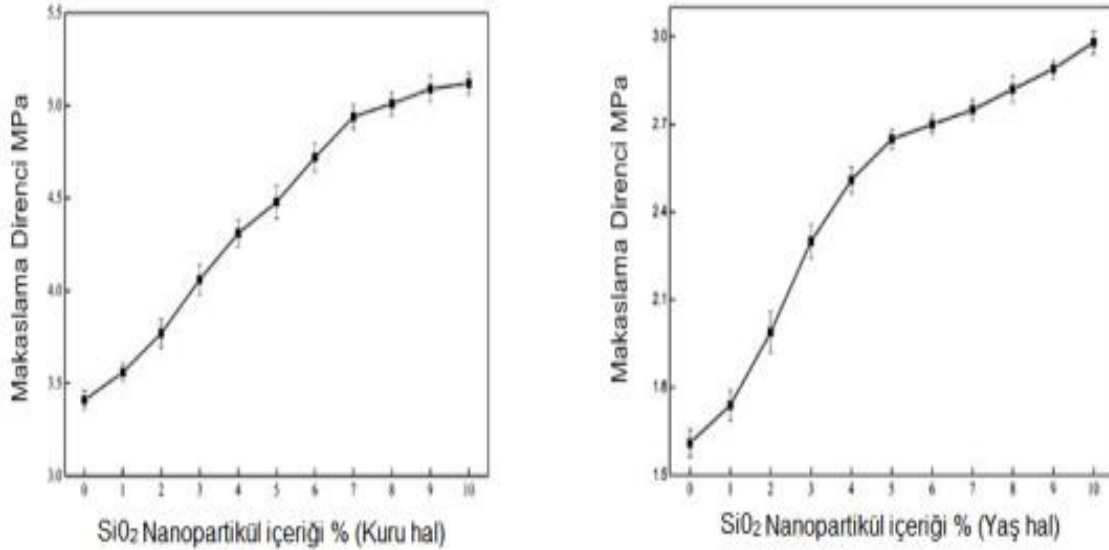
Orman Endüstrisinde Nanoteknoloji Uygulamaları

Nanobilim ve nanoteknoloji, günümüzde eriştiği nokta itibariyle, multi-disipliner özelliğini pratikte sektörel düzeyde de kanıtlamış ve kısa zamanda diğer alanlarda olduğu gibi, ahşap ve mobilya endüstrisinin de vazgeçilmezleri arasına girmiştir. Nanoteknoloji, endüstriyel alanda lazerlerin, mikrosensörlerin, mikromakinaların, optoelektronik elemanların ve komponentlerinin uygun şekilde bir araya getirilerek üretilme kazandırılmalarını sağlarken, ormancılık endüstrisinden ağaçişleme ve mobilya üretim makinalarına, kimyasallardan yapıştırıcılara, mobilya tekstilinden duvar boyalarına kadar hemen her ürün nanoteknoloji kullanılarak üretilmekte, mükemmelleştirilmekte ve sektörün kullanımına sunulmaktadır (www.mobilyadergisi.com.tr).

Nanopartikül Takviyeli Tutkallar

Nanopartiküllerin geliştirilmesi ve ticarileştirilmesi tutkal uygulamalarına nano ölçekte yeni olanaklar sunmuştur. Nanopartikül takviyesi ile tutkalların geliştirilmesi günümüzde malzeme bilimi ve mühendisliğinin en çok araştırılan konuları arasında yer almaktadır (May vd., 2010). Yapılan çalışmalarda polimer malzemelerin nanopartiküller ile yüklendiğinde daha yüksek mekanik mukavemet, yüksek ısı, iletkenlik ve geliştirilmiş elektriksel performans gösterdiği saptanmıştır. Yapıştırıcı formülasyonlarında kullanılan başlıca nano dolgu malzemeleri şunlardır: Silis, alüminyum oksit, magnezyum oksit, titanyum dioksit, zirkonyum oksit, gümüş, bakır ve nikel dir (Licari ve Swanson, 2016).

Silisyum Dioksit (SiO_2) nanopartiküllerin nişasta bazlı ahşap tutkalı üzerine etkisinin araştırıldığı bir çalışmada: SiO_2 nanopartikülleri içermeyen kontrol grubu ile karşılaştırıldığında, % 10 nanopartikül içeren tutkalların kuru halde % 50,1 ve yaş halde % 84,0 makaslama direncinin arttığı saptanmıştır. Ayrıca su dayanımı da %20 artığı ortaya konmuştur (Wang vd., 2011). Şekil 4'de SiO_2 nanopartikül içeriği ile çekme dayanımı arasındaki ilişki durumu gösterilmiştir.

Şekil 4. Silis Nanopartikül İçeriği ile Çekme Dayanımı Arasındaki İlişki Durumu (Wang vd., 2011)

Nanokaplamalı Ahşap Yüzeyler

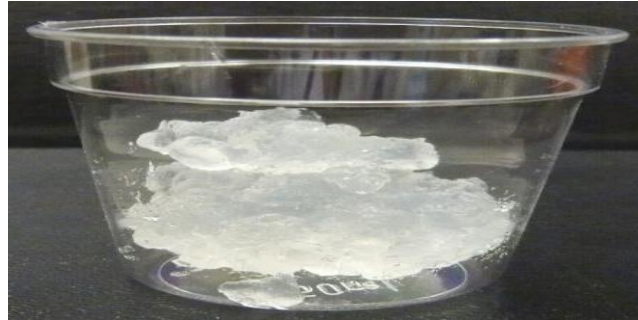
Ahşap malzemelerde oluşan çizilmeleri önlemek amacıyla birtakım boya veya cilalar olmasına rağmen, bunlar yeterince iyi sonuç vermemekle birlikte birtakım olumsuz özelliklere de sahiptirler. Çizilme ve aşınmayı önleyen nanokaplamaların, ultraviyole ışınları geçirmeme, kolay silinme, kir tutmama gibi gittikçe geliştirilen ek özelliklere sahip olması da tercih edilme oranlarını ve kullanımlarını artırmaktadır. Bu kaplamalar dikkat gerektirmeyen rahat kullanım olanağı vermesiyle birlikte yüzeylerin kolay temizlenmesini ve temiz görünmesini sağlamaktadır. (Gür, 2010). Şekil 5'de Su bazlı nano silan uygulanmış yüzey ve uygulanmamış yüzey gösterilmektedir. (www.nanoprotect.co.uk).

Şekil 5. Su Bazlı Nano Silan Uygulanmış Yüzey ve Uygulanamamış Yüzey (www.nanoprotect.co.uk).

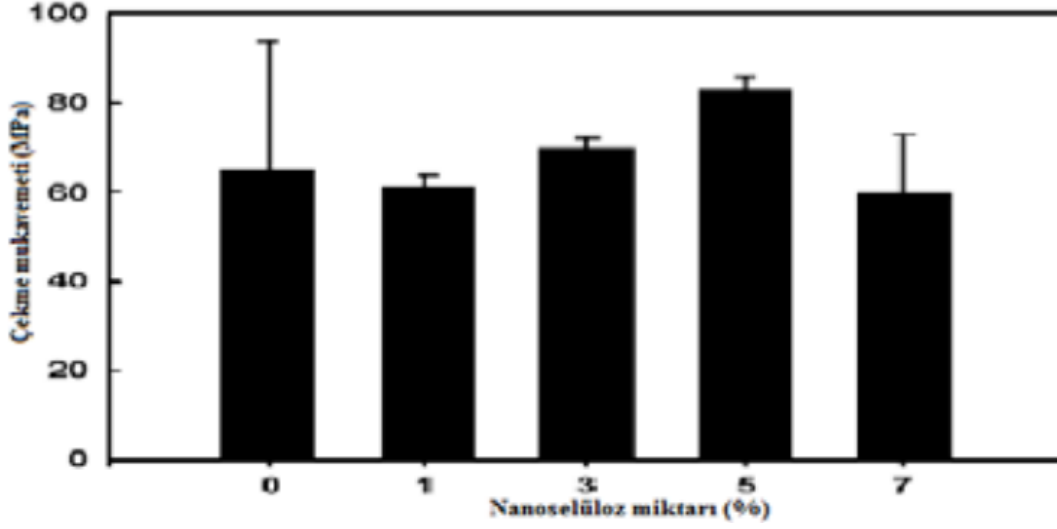
Nanoselüloz

Nanoselüloz lignoselülozik hammadde kaynaklarından elde edilebilen ve fiziksel, kimyasal ve morfolojik özellikleri dolayısıyla elde edilen son ürünlere olumlu etkiler kazandıran ve orman ürünleri alanında bu potansiyeli ile büyük önem arz eden bir hammadde kaynağıdır. Nanoselüloz mikrofibrillenmiş selüloz, nanokristalin selüloz ve bakteriyel nanoselüloz olmak üzere üç farklı tipte üretilmekte ve bu ürünler farklı boyutlarda olup, farklı özellikleri ve farklı üretim metotlarını kapsamaktadırlar (Tozluoğlu vd., 2015). Şekil 6’da nanoselüloz gösterilmiştir.

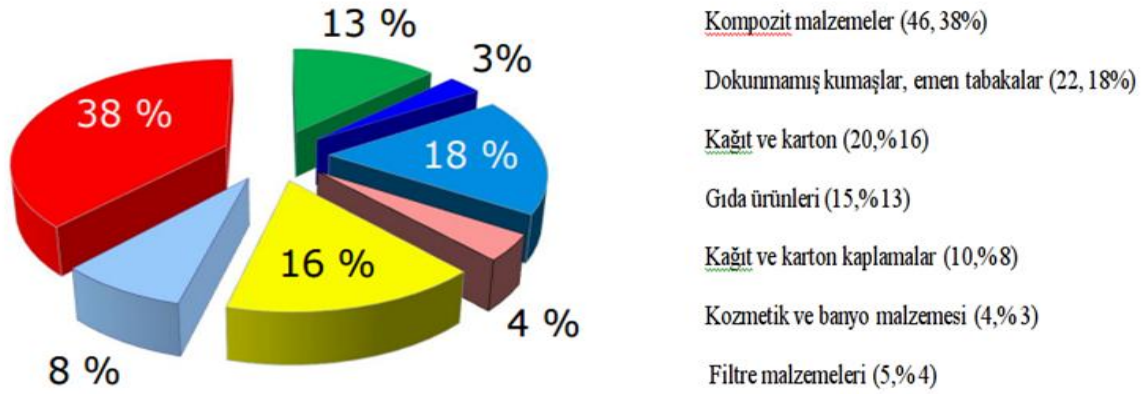
Şekil 6. Nanoselüloz (en.wikipedia.org).

Cho ve Park (2011)’in çalışmalarında polivinilalkol (PVA) içerisine nano boyutta (en: 6.96 nm, boy:178 nm) mikrokristalin selüloz (MCC) ilave ederek (%1, 3, 5, 7) oluşturdukları nanokompozitin testlerini yapmışlardır. Nanokompozite ilave edilen %1 MCC çekmemukavemetinde ters etki yaparak azalmaya sebep olmuştur. Bu durumu matris ve nanoselüloz arasında çekme sırasında oluşabilecek düzgün bir şekilde dağılamamasına bağlamışlardır. Ancak malzeme, içerisindeki nanoselüloz oranının artması çekme mukavemeti de artmıştır. Şekil 7’de Nanoselüloz oranının PVA nanokompozitin çekme dayanımına etkisi görülebilmektedir.

Şekil 7. Nano Selüloz Oranının PVA Nanokompozitin Çekme Dayanımına Etkisi (Cho ve Park, 2011, Kaştan ve Oral, 2016)

Nanoselülozlar düşük kalorili ürünler olarak hali hazırda kullanılan birçok karbonhidrat ürünü yerine ezme, sos, gofret, puding, cips vs gibi yiyeceklerin üretiminde kullanılabilirler. Nanoselüloz jelleri reolojik özellikleri nedeniyle son yıllarda bu sektör içinde oldukça sık bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Tozluoğlu vd., 2015). Şekil 8’de nano ve mikro selülozların kullanım alanları gösterilmiştir.

Şekil 8. Nano ve Mikro Selülozların Kullanım Alanları (www.oske.ketek.fi)

Tartışma ve Sonuç

Günümüzde nanoteknolojinin küresel ekonomik büyümeye büyük bir katkısı olacağı düşünülmektedir. İhtiyaçları karşılamak için nanoteknoloji yardımı ile yeni nesil ürünlerin üretilmesi oldukça önemlidir. Aynı zamanda Bu teknolojinin orman endüstrisini dönüştürebilecek bir potansiyele sahip olduğuna inanılmaktadır. Tüm bu anlatılan nedenlerden dolayı, nanoteknolojiye hazırlıklı olmak gelişmiş ülkeler için önemli bir konu olmuştur. Bu bağlamda ülkemizin nanoteknoloji alanına yapacağı yatırımlar stratejik bir öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

Akbaş, T., Özarslan, C. (2007). Nanoteknoloji ve tarımda uygulama olanakları. Tarımsal Mekanizasyon 24. Ulusal Kongresi, Kahramanmaraş.

Akçalı, K. (2016). Teknik tekstillerin spor branşlarında kullanımının incelenmesi. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*,4(4): 533-546.

Ayhan, A. (2002). Dünden bugüne Türkiye’de bilim-teknoloji ve geleceğin teknolojileri. Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 455s.

Bayındır, M. (2006). Nanoteknoloji: disiplinler arası yeni bir bilim dalı. http://www.fen.bilkent.edu.tr/~mb/dokumanlar/Nanoteknoloji_UNAM.pdf (erişim 2 Aralık, 2015).

Celep, Ş., Koç, E. (2007). Nanoteknoloji ve tekstilde uygulama alanları. Ç.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, cilt:17-7.

Cho, M.J., Park, B.D. (2011). Tensile and thermal properties of nanocellulose reinforced poly(vinyl alcohol) nanocomposites. *Journal of Industrial and Engineering Chemistry* 17 (36–40): 2011

Çıracı, S. (2005). Metrenin bir milyarda birinde bilim ve teknoloji. *Bilim ve Teknik (Ağustos-2005 eki)* 6-10.

Dikensoy, Ö. (2010). Nanopartiküller ve plevra. *Plevra Bülteni*, 4: 7-9.

Dongguang, W., Rajesh, D., Robert, P. (2002)., Mixing and characterization of nanosized powders: An assessment of different techniques. *Journal of Nanoparticle Research*, 4: 21–41.

Erem, A.D., Özcan, G. (2013). Polimer esaslı nanokompozitler ve tekstil uygulamaları. *Cilt: 20*, 89.

Gür, M. (2010). Nanomimarlık bağlamında nanomalzemeler. *Uludağ Ünivesitesi-Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 15(2): 81-90.

Gürmen, S., Ebin, B. (2008). Nanopartiküller ve üretim yöntemleri-1. *Metalurji Dergisi*, 150: 31-38.

Hongladarom, S. (2009). Nanotechnology, Development and Buddhist Values. *Nanoethics*, 3 (2): 97-107.

<http://www.diyot.net/nanoteknoloji/> (erişim 12 Eylül, 2016).

<http://www.news-medical.net/life-sciences/What-are-Nanoparticles.aspx> (erişim 12 Eylül, 2016).

<http://www.nanoprotect.co.uk/wood-protection.html> (erişim 13 Eylül, 2016).

http://www.oske.ketek.fi/Nanocellulose%20center_Teknokeskiviikko%2020_4_2011.pdf (erişim 13 Eylül, 2016).

<https://en.wikipedia.org/wiki/Nanocellulose#/media/File:Nanocellulose.JPG> (erişim 14 Eylül, 2016).

<http://www.mobilyadergisi.com.tr/haber/cagimizin-endustriyel-devrimi-nanoteknoloji-> (erişim 14 Eylül, 2016).

http://www.bbc.co.uk/schools/gcsebitesize/science/21c/materials_choices/nanotechnologyrev1.shtml The importance of nanotechnology. (erişim 15 Eylül, 2016).

Kaştan, A., Oral, O. (2016). Polimer Matrisli Kompozitlerin Çekme Mukavemetine Nano Katkıların Etkisi. *Mühendislik ve Teknoloji Bilimleri Dergisi*, 4(1), 35-41.

Körözlü, N. (2016). Bilim ve teknolojinin geleceği nanoteknoloji. *Ayrıntı Dergisi*, 4(39).

Kut, D., Güneşoğlu, C. (2005). Nanoteknoloji ve tekstil sektöründeki uygulamalar. *Tekstil & Teknik Dergisi*, Şubat, 224-230.

Licari, J.J., Swanson, D.W. (2016). *Adhesives Technology for Electronic Applications*. ed: Andrew W., Vol:2, Elsevier, USA.

Liveri, V.T. (2006). *Controlled synthesis of nanoparticles in microheterogeneous systems*. Springer Science+Business Media, Inc., New York.

May, M., Wang, H.M., Akid, R. (2010). Effects of the addition of inorganic nanoparticles on the adhesive strength of a hybrid sol-gel epoxy system. *International Journal of Adhesion and Adhesives*, 30 (6): 505-512.

Tozluoğlu, A., Çöpür, Y., Özyürek, Ö., Çıtlak, S. (2015). Nanocellulose production technology. *Turkish Journal of Forestry*, 16(2): 203-219.

Wang, Z., Gu, Z., Hong, Y., Cheng, L., Li, Z. (2011). Bonding strength and water resistance of starch-based wood adhesive improved by silica nanoparticles. *Carbohydrate Polymers*, 86(1): 72- 76.

Field : Furniture and Decoration

Type : Research Article

Received: 08.10.2016 - *Accepted*: 16.12.2016

Batı Karadeniz Üniversitelerinde Bulunan Meslek Yüksekokullarının Mobilya ve Dekorasyon Programlarının Durumu ve Alternatif Program Açma Çalışmaları¹

Timuçin BARDAK, Kadir KAYAHAN

Bartın Üniversitesi, Bartın Meslek Yüksekokulu Mobilya ve Dekorasyon Programı, Bartın, TÜRKİYE

E-posta: timucinb@bartin.edu.tr

Öz

Mobilya sektörü, yerli ve yabancı orman ürünleriyle insan ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için gerekli olan mobilyaların üretimini sağladığı için önemli bir sektördür. Son yıllarda orman ürünleri ve mobilya üretimi sektöründeki gelişmeler değerlendirildiğinde sektörde çalışacak olan bireylerin Mobilya ve Dekorasyon eğitimi almış, yeterli bilgi ve tecrübeye sahip kişilerden oluşmasının gerekliliği oldukça önemlidir. Mobilya ve Dekorasyon Programı, mobilya sektörünün tasarım ve üretim aşamasında ihtiyaç duyduğu nitelikli ara teknik eleman ihtiyacını yetiştirmeyi amaçlayan bir programdır. Günümüzde Mobilya ve Dekorasyon programları içeriği zenginleştirilmiş faklı programlar olarak da açılmaktadır. Bu araştırmada, Batı Karadeniz Bölümü'nde bulunan Düzce, Bolu, Zonguldak, Bartın, Karabük, Kastamonu ve Sinop illerindeki üniversitelerin meslek yüksekokullarındaki Mobilya ve Dekorasyon programlarının mevcut durumları, alternatif olarak açılan programlar, program kontenjanları ve öğretim elemanı yapısı karşılaştırmalı olarak ortaya konulmuştur.

Bu bildiride genelde edebiyat mekân ilişkisinin boyutları; özelde Safiye Erol'un *Ülker Fırtınası* romanında mekân kullanımı ve bu kullanımın önce yapıta etkileri sonra bireysel ve toplumsal anlamda nesnel gerçekliğin görüntülenmesine katkıları incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Mobilya sektörü, mobilya ve dekorasyon programı, endüstri ürünleri tasarımı.

¹ Bu makale, 13-16 Ekim 2016 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen Uluslararası Avrasya Spor, Eğitim ve Toplum Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

The Situation of Furniture and Decoration Program of Vocational Schools in West Blacksea Universities and Studies of Opening Alternative Program

Abstract

Furniture industry is an important sector in order to meet the human needs of domestic and foreign production of forest products to ensure that the necessary furniture. Considering the developments in wood products and furniture production in recent years, the necessity of people who have sufficient knowledge and experience and had training in the sector of furniture and decoration is important. Furniture and Decoration Program is a program aiming to train qualified technical staff that it needs in the process of design and production of furniture sector. Today, furniture and decoration programs are opened as different programs which their content is enriched. In this study, Furniture and Decoration Programs' current status, alternatively opened programs, program quotas, faculty structure in Vocational schools of universities in Düzce, Bolu, Zonguldak, Bartın, Karabuk, Kastamonu and Sinop located in West Blacksea part, have been put forward comparatively.

Keywords: Furniture sector, furniture and decoration program, industrial products design

Giriş

Dünyadaki küresel rekabet, ülkeleri bilim ve teknolojiyi en iyi şekilde kullanmaya yöneltmiştir. Bu durum teknolojiyi anlayabilen, uygulayabilen, verimli ve kaliteli mal ve hizmet üretebilen, değişen teknolojiye hızla uyum sağlayabilen, yeni ve nitelikli iş gücünü zorunlu kılmıştır. Bu ihtiyacın gerektirdiği insan gücünün karşılanabilmesi için 20. Yüzyılda ABD’de başlayan ön lisans uygulamaları 1960’lı yıllarda çoğu ülkede geliştirilip uygulanmıştır (Akpınar, 2003,10).

Türkiye’de yükseköğretim, 1981 yılında çıkarılan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu (YÖK, 2006) ile akademik, kurumsal ve idari yönden yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Bu kanunla bütün yükseköğretim kurumları YÖK çatısı altında toplanmış, bu sayede MYO’lar yükseköğretim kurumu olarak tanımlanmıştır. YÖK kanununda da açıklandığı üzere MYO’ların toplumsal, ulusal ve eğitimsel sorumlulukları vardır (YÖK, 2006).

Pek çok sektöre vasıflı eleman sağlamak amacıyla, üniversiteler her yıl yüzlerce ön lisans mezunu vermektedir. Bu öğrenciler mezun olduktan sonra meslek elemanı ünvanı alarak, kamu ve özel sektörün ilgili alanlarında istihdam edilirler. Ancak ne yazık ki birçok araştırma ve gözlem çoğu öğrencinin bu programları tercih ederken bilinçsiz davrandıklarını ortaya koymaktadır. Öğrencilerin çoğu hangi programı seçtiklerinden bile haberdar olmamaları, ebeveyn ya da öğretmenler tarafından yapılmış tercihler ya da mezun olduktan sonra nerelerde istihdam edileceklerini bilmemeleri gibi birçok olumsuz sebepler söz konusudur. Oysa ülkemizin ekonomik kalkınmasında vasıflı meslek elemanlarının önemi tartışılmaz bir gerçektir (Sarioğlu, 2009;584).

Yeni bölümler öğrencilere geniş bir yelpazeden seçim yapabilme imkânı sağlamasının yanı sıra, açılan bu yeni bölümlerde bazı kriterlerin göz önüne alınması gerekmektedir. Bu bölümlerin başında teknik eğitim veren meslek yüksekokulları gelmektedir. Atölye, laboratuvar, teknik servis gibi alt yapıyı teşkil eden bölümler mutlaka sağlanmalıdır. Ön lisans düzeyinde eğitim veren meslek yüksekokullarının, alt yapı çalışmaları tamamlanması ve meslek ihtiyacı analizi yapılmaması verimsiz ve kalitesiz bir yapı ortaya çıkarmaktadır (Şencan, 2008).

Materyal ve Yöntem

Bu çalışmada Batı Karadeniz Bölümü’nde bulunan Düzce, Bolu, Zonguldak, Bartın, Karabük, Kastamonu ve Sinop illerindeki üniversitelerin meslek yüksekokullarındaki Mobilya ve Dekorasyon programlarının mevcut durumları, alternatif olarak açılan programlar, program kontenjanları ve öğretim elemanı yapısı karşılaştırmalı olarak ortaya konulmuştur.

Batı Karadeniz bölümündeki üniversitelerin bünyesinde bulunan Meslek Yüksekokulları Mobilya ve Dekorasyon programlarının normal öğretimleri, ikinci öğretimleri, kontenjan sayıları Tablo 1 de verilmiştir.

Bulgular

Bu araştırma sonucunda ÖSYM 2015 ve 2016 yerleştirme kılavuzu incelendiğinde batı Karadeniz bölümünde bulunan meslek yüksekokullarında bazı programların kapanıp yerine yeni programların açıldığı ve değişen yerleştirme şekline göre (Sınavsız ve YGS puanı ile) öğrenci sayılarında değişikliklerin olduğu ortaya çıkmıştır. Tablo 1’ de batı Karadeniz

bölümünde bulunan meslek yüksekokullarındaki bölümler ve son iki yıla göre kontenjanları verilmiştir.

Tablo 1. Bölüm Kontenjanları ile Yerleşen Öğrenci Sayıları (K: Kontenjan; Y.Y: YGS ile Yerleşen; S.Y: Sınavsız Yerleşen; T: Toplam)

İL-ÜNİVERSİTE	MYO	PROGRAM	2015				2016			
			K	Y.Y*	S.Y*	T	K	Y.Y*	S.Y*	T
Bartın Bartın Üniversitesi	Bartın MYO	Mobilya ve Dekorasyon	26	0	26	26	26	8	13	21
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	Bolu MYO	Mobilya ve Dekorasyon	21	0	21	21	-	-	-	-
		İç Mekan Tasarımı	31	0	31	31	31	16	15	31
		İç Mekan Tasarımı	-	-	-	-	31	16	15	31
Düzce Düzce Üniversitesi	Düzce MYO	Mobilya ve Dekorasyon	56	0	56	56	51	11	25	36
Karabük Karabük Üniversitesi	Safranbolu MYO	Mobilya ve Dekorasyon	36	0	36	36	36	5	18	23
		İç Mekan Tasarımı	61	0	61	61	61	31	30	61
		İç Mekan Tasarımı İ.Ö	61	0	61	61	61	31	30	61
Kastamonu Kastamonu Üniversitesi	Tosya MYO	Mobilya ve Dekorasyon	26	0	26	26	21	0	20	20
		Endüstri Ürünleri Tasarımı**	-	-	-	-	-	-	-	-
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	Çaycuma MYO	Mobilya ve Dekorasyon	21	0	21	21	21	4	10	14

* Okul birincileri ve özürlü öğrenci kontenjanları dahil edilmemiştir.

** Program açılmış fakat kılavuzda yer almamaktadır.

Tablo 1’de görüldüğü üzere; Batı Karadeniz Bölümünde toplam 7 ilde, 6 Meslek yüksekokulunda farklı bölümler bulunmaktadır. Bu bölümlerin toplam öğrenci kontenjanı ise 298 olarak karşımıza çıkmaktadır. Batı Karadeniz Bölümü’nde yer alan meslek yüksekokullarında bulunan programlar isimlerine göre değerlendirildiğinde; en çok “Mobilya ve Dekorasyon”, ikinci olarak “İç Mekan Tasarımı”, üçüncü olarak “Endüstri Ürünleri Tasarımı”, programının bulunduğu tespit edilmiştir.

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’nda öğretim elemanı; “yükseköğretim kurumlarında görevli öğretim üyeleri, öğretim görevlileri, okutmanlar ile öğretim yardımcılarını” şeklinde tanımlanmaktadır. Öte yandan; öğretim üyesi “yükseköğretim kurumlarında görevli profesör, doçent ve yardımcı doçentlerdir” şeklinde; öğretim yardımcısı ise “yükseköğretim kurumlarında, belirli süreler için görevlendirilen, araştırma görevlileri, uzmanlar, çevirciler ve eğitim - öğretim planlamacılarıdır” şeklinde tanımlanmaktadır (Özdemir vd., 2014: 1088-1089).

Batı Karadeniz Bölümünde bulunan 6 meslek yüksekokulunda Haziran 2016 itibariyle toplam 18 öğretim elemanı görev yapmaktadır. Tablo 2’de öğretim elemanlarının sayısı ve akademik unvana göre dağılımı görülmektedir.

Tablo 2. Meslek Yüksekokullarında Görev Yapan Öğretim Elemanlarının Sayısı ve Akademik Unvana Göre Dağılımları

Üniversite/MYO	Yrd. Doç. Dr	Öğr. Gör.	Öğretim Elemanı Sayısı
Bartın Üniversitesi MYO	1	2	3
Abant İzzet Baysal Üniversitesi MYO		3	3
Düzce Üniversitesi MYO		3	3
Karabük Üniversitesi Safranbolu MYO	1	2	3
Kastamonu Üniversitesi Tosya MYO		2	2
Bülent Ecevit Üniversitesi Çaycuma MYO	1	3	4
Toplam	3	15	18

Tablo 2’ye göre; programlarda en çok öğretim üyesi/elemanı/yardımcısına sahip meslek yüksekokulu; 4 kişi ile Bülent Ecevit Üniversitesi Çaycuma Meslek Yüksekokulu’dur. Öte yandan; Kastamonu Üniversitesi Tosya Meslek Yüksekokulu 2 kişi ile en az öğretim üyesi/elemanı/yardımcısına sahip meslek yüksekokulu olarak göze çarpmaktadır. Araştırma kapsamına alınan meslek yüksekokulları içerisinde yalnızca Karabük Üniversitesi Safranbolu Meslek Yüksekokulu, Bartın Üniversitesi Meslek Yüksekokulu ve Bülent Ecevit Üniversitesi Çaycuma Meslek Yüksekokulunda birer (1) Yrd. Doç. Dr. görev yapmaktadır. Karadeniz Bölgesi’ndeki meslek Yüksekokullarının turizm programlarında görev yapan öğretim elemanları unvanlarına göre incelendiğinde, en fazla (%83,3) Öğr. Gör.’nin bulunduğu belirlenmiştir. Yrd. Doç. Dr. (% 6,7) unvanına sahip olan öğretim elemanları ise meslek yüksekokulu kadrolarında en düşük oranda bulunan öğretim elemanı olarak görülmektedir.

Tablo 3. Ön lisans programlarından DGS sınavı ile tercih edilebilecek Lisans programları

Ön lisans Programları	Lisans Programları
Mobilya ve Dekorasyon	Ağaç İşleri Endüstri Mühendisliği Endüstri Tasarımı Endüstri Ürünleri Tasarımı Endüstriyel Tasarım İç Mimarlık İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı

	İmalat Mühendisliği Orman Endüstri Mühendisliği Orman Mühendisliği
İç Mekan Tasarımı	El Sanatları İç Mimarlık İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Mimarlık Tezhip (Süsleme)
Endüstri Ürünleri Tasarımı	Endüstri Tasarımı Endüstri Ürünleri Tasarımı Endüstriyel Tasarım Mühendisliği Endüstriyel Tasarım

Tablo 3’de ön lisans programlarından mezun olan öğrencilerin DGS sınavı ile geçebilecekleri lisans programları verilmiştir. Tabloya göre verilen üç ön lisans programından mobilya ve dekorasyon programından mezun olan öğrencilerin daha fazla ve farklı lisans programlarına geçiş yapabildikleri görülmektedir.

Meslek Yüksekokullarında ihtiyaç analizi sağlıklı yapılmadan açılan her bir bölüm veya programda zamanla öğrenci sayısında düşüş olacak ve 10 öğrencinin altına düşüncü de kapanacaktır.

Mesleki eğitim, Toplum içinde bireyin yaşamını sürdürebilmesi için toplumda geçerliliği olan bir mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve uygulama yeteneklerinin kazandırılması (Alkan ve diğerleri,1998; Egin,2000). Bu kazanım aşamasının bireyin zihinsel, duygusal, sosyal, ekonomik ve kişisel gelişimi ile bağdaştırılma sürecidir. (Donnelly, 2008).

Meslek yüksekokullarının kuruluş amacı, mesleki eğitim kalitesinin yükseltilmesidir (İçli, 2007, Akt. Öktem ve Şahin,2014). Çünkü her seviyedeki eğitimin amacı, yeterlilik ve kaliteye ulaşmaktır. Hiç şüphesiz Meslek yüksekokullarındaki eğitimin en başta gelen amaçlarından biride yeterlilik ve kaliteye ulaşmaktır (Özgüler, Koca ve Özgüler,2013). Bu bağlamda meslek yüksekokulları “Mesleki ve Teknik Eğitim Sistemi’nin en önemli aşamalarından biridir.

Meslek yüksekokulları, ülkemiz sanayisinin en fazla ihtiyaç duyduğu ara eleman ihtiyacını karşılayacak en önemli eğitim kurumu olarak görülmektedir. Mesleki Teknik Eğitimde önemli bir hususta ulusal ve küresel gelişimleri göz önüne alarak toplumun ve iş dünyasının ihtiyaç, istek ve beklentilerini sürekli karşılayacak şekilde kurumun gelişmesini sağlamaktır(Özgüler, Koca ve Özgüler,2013).

Tartışma ve Sonuç

Sonuç olarak meslek yüksekokullarında Mobilya ve Dekorasyon programının çoğunlukta olması yanı sıra İç mekan tasarımı ve endüstri ürünleri tasarımı programlarının da olduğu

görülmektedir. Bu programların açılmasında Teknik Eğitim Fakültelerinde bulunan Mobilya ve Dekorasyon Öğretmenliklerinin kapatılmasının etkili olduğu söylenebilir. Bu sebeple öğrencilerin Güzel Sanatlar veya Sanat ve Tasarım Fakültelerine gitmek istemeleri ve bu yüzden tasarım ağırlıklı programları tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

Meslek liselerini bitirerek bilinçli ve ya bilinçsiz meslek yüksekokullarını tercih eden öğrenciler, bu okullarda kendilerini ait hissettikleri ölçüde var olmaktadır. Okul ortamındaki öğretim elemanları, öğrenciler ve okul çalışanları gibi aktörlerin, öğrencilerin kendilerini okula ait hissetmeleri üzerinde büyük etkileri vardır. Öğretim elemanları, diğer öğrenciler ve okul çalışanları tarafından kabul görme duygusunu yaşayan öğrenciler daha yüksek motivasyona sahip olarak, öğrenmeye daha bağlı olmakta ve okula daha fazla adanmaktadır. Adanma ve bağlılık kavramları öğrencinin performansı ve öğrenme kalitesi ile de yakından ilişkilidir. Öte yandan okuldaki sosyal ortama ait normların ve değerlerin öğrenciler arasındaki etkileşimi teşvik etmesine bağlı olarak öğrencilerin bireysel olarak kabul görmeleri, diğer öğrencilerle ilişkilerini de olumlu yönde etkilemektedir (Osterman, 2000).

Öğrenci bağlılığının oluşması için mevcut olması gereken koşullar eğitimciler tarafından sağlanmaktadır. Bu koşulların başında tüm okulda bağlılık konusunda paylaşılan ortak bir tanımın bulunması gelmektedir. Diğer koşullar; öğretmenlerin öğrenme kriterlerini açık bir biçimde ifade etmeleri ve öğrencilere açık, hızlı ve yapıcı geribildirimde bulunmaları, öğrencilere başarılı olmak için gereksinim duyacakları beceriler hakkında açık ve sistematik bildirimde bulunmaları ve öğrenmeye olan bağlılığın, onların kişiliklerinin değerli bir boyutunu oluşturduğu şeklinde öğrencilerde bir kanaat oluşturmalarıdır (Fletcher.2009).

Alt yapı eksikliği bulunan Meslek Yüksekokullarda hedeflenen eğitim tam donanımla gerçekleşmediğinden öğrencilerin teorik ve uygulamalı derslerden kaynaklanan eksiklikler öğrencilerin iş hayatına atıldıklarında karşılaştıkları birer sorun haline gelecektir. Yeni açılacak olan bir bölüm veya program geniş bir araştırma sonucu bölgeye hitap edecek şekilde açılırsa şüphesiz daha verimli olacaktır.

Yeni bir bölüm veya programı açmak için bölgenin sanayi yapısı, bölgede bulunan firmalar, bölgenin yerel yönetimin meslek yüksekokullarına olan ilgi ve alakası detaylı bir şekilde araştırılmalıdır. Programların açılmasında teknik bir program ise atölye ve laboratuvar için iyi bir fizibilitenin yapılması ve makine teçhizat alımı için gerekli bütçenin hazırlanması da önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Akpınar, B. (2003). Meslek Yüksek Okullarına Sınavsız Geçiş. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, Yıl: 9, Sayı: 33.

Alkan, C., Doğan, H., Sezgin, İ. (1998). “Mesleki ve Teknik Eğitimin Esasları” Ankara: Alkım Yayınları

Donnelly, M. (2008). Vocational Education, EBSCO Research Starters EBSCO Publishing Inc.

Egin, İ. (2000). Mesleki ve Teknik Eğitimde Program Geliştirme, Nobel Yayınları, Ankara

Fletcher, A. (2009). Defining Student Engagement: A Literature Review <http://www.soundout.org/student-engagement-AF> .11 Nisan 2009 tarihinde alınmıştır.

İçli, G.E. (2007). İşletmelerin Meslek Yüksekokulu Mezunları İle İlgili Görüşleri ve Beklentileri (Lüleburgaz İlçe Sınırlarında Faaliyet Gösteren İşletmeler Üzerine Bir Araştırma)”, Ege Üniversitesi IV. Ulusal Meslek Yüksekokulu Sempozyumu. İzmir.

Osterman, F. K. (2000). Students' need for belonging in the school community. Review of Educational Research, 70 (3), 323-367.

Öktem, Ş. Şahin, F. (2011). Sektör Ve Meslek Yüksekokulu Beklentilerine Bir Örnek: Başkent Üniversitesi Kazan Meslek Yüksekokulu'nda Açılması Hedeflenen Programlara İlişkin Bir Çalışma 2. uluslararası, 6. Ulusal Meslek Yüksekokulları Sempozyumu, 25-27 Mayıs 2011, Aydın.

Özdemir, Y.G., Topcu, Z. (2014). Otel Yöneticileri Tarafından Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Almış İşgörenlerin Yeterliliklerinin Değerlendirilmesi. 15. Ulusal Turizm Kongresi, 13-16 Kasım 2014, Ankara, ss. 1316-1327.

Özgüler, D., Koca, T. Özgüler, T.A. (2013). Meslek Yüksekokullarında Eğitim Öğretim Süresinin

İrdelenmesi Electronic Journal of Vocational Colleges- Aralık 2013 UMYOS Özel Sayı.

YÖK (2006). Meslek Yüksek Okullarının Bugünkü Durumu ve Mesleki ve Teknik Ortaöğretim

Okullarından Meslek Yüksek Okullarına Sınavsız Geçişin Değerlendirilmesi, Ankara.

Field : Music Studies

Type : Review Article

Received: 26.10.2016 - *Accepted*:15.12.2016

Erzurum Yöresi Müziklerinin Kültürel Özelliği

Ahmet Selçuk BAYBURTLU

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, TÜRKİYE

Öz

Bu araştırmada, Erzurum yöresi türkülerinin kırık hava ve uzun hava türlerine göre dağılımı incelenmiş makamsal olarak dağılımı saptanmış ve usul kalıpları incelenmiştir. Yörenin sosyo-ekonomik ve kültürel özelliği araştırılıp kültür ve müzik ilişkisinde Erzurum yöresi müzikleri müziklerinin genel yapı ve karakterinin tespiti amaçlanmaktadır. Araştırmada Erzurum yöresi müziğinin genel karakter yapısını ortaya çıkarmada ve Erzurum Yöresine ait kültürel bilgiler verilmektedir.

Araştırmada, Erzurum İlinin coğrafi konumu, kültürel yapısı üzerinde genel olarak bilgi verilmiştir, Erzurum yöresel müziğini form analizi, makamsal dağılımı ve usul yapısı olarak ele almak üzere ‘kültürel kimlik’ ‘ve ‘kültür-müzik ilişkisi’ üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Erzurum ili, kültür, türkü

Cultural Features of Musics of Erzurum Region

Abstract

In this study, the distribution of Erzurum songs according to *kırık hava* and *uzun hava* types, and patterns of these songs have been examined. The aim of the study was to define the general features of Erzurum songs from the point of culture-music relation through analyzing the socio-economic and cultural characteristics of the region. Therefore this research have pointed out general characteristics of the region and conveyed ühe basic features of this region's music culture.

This study also included geographical structure of thee region which is also dominant on culture. Through analysis of music patterns and music structure, 'cultural identity' and 'the relation of culture and music' was also explored.

Keywords: Erzurum province, culture, folk songs

Giriş

Müzik duygu düşüncelerin seslerle tasarım ve izlenimlerini belirli bir amaç ve yöntemle belirli bir güzellik anlayışına göre birleşmiş seslerle işlenip anlatan estetik bir bütündür. Tarihsel açıdan ele alındığında kültür, bölge ve şahsa göre benzerlik ve farklılıklar göstermektedir.

Kültür bir veya birden çok topluluğun, tarihsel süreç içerisinde ürettiği ve nesilden nesille aktardığı her türlü maddi ve manevi değerlerinin bütüne kültür denir.

“Müzik kültürü ise, toplumun bir üyesi olarak insanoğlunun genel kültürün yanında kazandığı müzik sanatına ilişkin bilgi, beceri, tutum ve davranışlar ile müzik ortamlarında geçerli ahlak kuralları, gelenekler ve benzeri diğer yetenek ve alışkanlıkları kapsayan karmaşık bir bütündür.” (Günay, 2006: 99)

Anadolu coğrafi açıdan farklı bölge ve özelliklere sahiptir. Ortak özellikler bölgelerdeki duygu ve düşüncelerdir. Yöresel müziklerin sözlerinde bu ortak özellikler görülsede icra açısından farklı ritim, ezgi, çalma biçimleri farklıdır. Uluslararası toplumda ise kültür tarihi coğrafi konumu, sosyal ekonomik gelenek ve görenek açısından farklılıklar göstermektedir.

“Sözü ve müziği ile Türk halkının kültürünü, tarihini, coğrafi konumunu ve sosyal-ekonomik yapısını en belirgin en canlı biçimde yansıtan öğeler, ozanlar ve daha sonra da aşıklar tarafından tarihin akışı ve anonimlik özelliği içinde bestelenen türküler, ayrıca deyiş, dil, edebiyat, giyim, el işi, inanışlar halk hekimliği, seyirlik oyunlar, gelenekler, görenekler, köy hayatı ve köy hayatı töresinin yarattığı çeşitli halk oyunlarıdır.” (Budak, 2006: 12)

Toplulukları ifade eden en önemli unsurlar kültür ve müziktir. Toplulukların varlıklarını devam ettirmesi için önemli kültürlerine, yöresel müziklerine, gelenek ve göreneklerine önem vermesi gerekir.

Kültürel Özellik

Her müzik türü içinde olduğu toplumdan izler taşır bu yüzden insanların yaşayış tarzına yanı kültürleri hakkında bilgiler verir. Toplum kültürü yapısı, gelenek ve görenekleri, inançları, sosyal ve ekonomik yapısı müziklerine yansır. Bu yüzden de kültür, kültürel kimlik kavramlarını iyi anlamak gerekir.

“Kültür; Bir halkın ya da bir toplumun maddi ve manevi alanlarda oluşturduğu ürünlerin tümü; yiyecek, giyecek, barınak, korunak gibi temel ihtiyaçların elde edilmesi için kullanılan her türlü araç- gereç, uygulanan teknik; fikirler, bilgiler, inançlar; geleneksel, dinsel, toplumsal, politik düzen ve kurumlar; düşünce, duyuş, tutum tüm davranış biçimleri; yaşama tarzı”(Örnek, 1971: 148).

“Kimlik, kısaca kişilerin ve çeşitli büyüklük ve nitelikteki, toplumsal grupların “kimsiniz, kimlersiniz?” sorusuna verdikleri cevaplardır” (Güvenç, 1993: 3)

Kültürel yapıda en önemli bileşen müziktir. Bu nedenle kültürel kimlik hakkında önemli bilgiler verir.

“Müzik, kimliğimizi oluşturan kültürün, simgeler ve davranış biçimleriyle dışavurumdur. Toplumsal bir varlık olan insan, sosyal çevresi ile iletişim için geliştirilen sözcüklere sesler aracılığıyla duygularını, düşüncelerini, deneyimlerini anlatan değişik anlamlar yükleyerek müziğin

Temel yapısını oluşturmuştur. Bu anlamların diğerleriyle paylaşılmaya başladığı anda müzik toplumsallaşmaktadır” (Kaplan, 2005: 78).

Merriam, kültür içinde müziğin incelenmesinde alan çalışmasının önemli olduğunu vurgular. Müzik-kültür ilişkisini araştıran her insanın ham maddeleri toplamak, etkili bir çalışma yapmak ve onu faal durumda gözlemlemek için alan çalışmasına gereksinimi vardır, açıklamalarıyla bu düşüncesini dile getirir (Rice, 1987:469-488).

Kültürel Kimlik ve Yöresel Müzik

Yöresel müzik; Belirli bir yöreye ait enstrümanlar ile çalınan edilen ve o yöreye özgü ağız ve şive ile icra edilmesidir.

“Her kültürün/topluluğun içyapısını anlatan ve bireyler arasında duygusal bütünleşme sağlayan müziği vardır. Örnekler sıralanamayacak kadar çoktur. Bunlardan bazıları, yeşil pop, Tasavvuf, Anadolu pop, club, rock&roll, heavy metal, punk, blues, kanto, tango, caz, disko v.s. (Kaplan,2005: 81).”

Bu açıklamadan yola çıkarak her toplumun kendine ait bir müzik türüne sahip olduğu anlaşılmaktadır.

“Dünya toplumlarının farklılıklarının belirleyici özellikleri, kültür, tarih, coğrafi konum ve sosyal-ekonomik yapıdır. Sözü ve müziğiyle, Türk halkının kültürünü, tarihini, coğrafi konumunu ve sosyal-ekonomik yapısını en belirgin, en canlı biçimde yansıtan öğeler, ozanlar ve daha sonra da âşıklar tarafından tarihin akışı ve anonimlik özelliği içinde bestelenen

(yakılan) türküler, ayrıca deyiş, dil, edebiyat, giyim, el işi, inanışlar, halk hekimliği, seyirlik oyunlar, gelenekler, görenekler, köy hayatı ve köy hayatı

töresinin yarattığı çeşitli halk oyunlarıdır. Bu öğeler Türk halkının değer dizgesinin bir görüntüsüdür ya da Türk halkı bu değer dizgesinin bir görüntüsüdür” (Budak, 2006: 12).

“Müzik belli ritimler, ses düzenleri ile dinleyicide “çağrışımlar” yapıp, onda bireysel duygular ve heyecanlar yarattığı, yaşantıyla köprüler kurabildiği oranda benimsenebilir. Kullanılan dil, seçilen sözcükler ve bu sözcüklerin hangi ses perdesine nasıl yerleştirildiğini tespit etmek, o kültürel yapıdaki müziksel anlatımı kavramamıza yardımcı olabilecektir. Ezgisel yapıdaki duygunun anlamı, kültürel birikime ve değerlere göre değişim gösterecektir” (Kaplan, 2005: 61).

Anadolu coğrafi açıdan çok çeşitli ve birbirlerinden farklı bölgelere sahiptir. Ortak özellikler duygu ve düşüncelerini türkülerle ifade etse de bölgeden bölgeye yöresel farklılıklar içerir ezgi, ritim, çalım şekil ve söyleyişleri ile bu farklılık göze çarpar.

Erzurum’un Tarihi ve Coğrafi Konumu

Doğu Anadolu’nun en büyük şehri kenti olan Erzurum M.Ö 4900 yıllarında kurulduğu tahmin edilmektedir. Erzurum’u içine alan bölge tarih boyunca Urartular, Kimmerler, İskitler, Medler, Persler, Partlar, Romalılar, Sasaniler, Araplar, Selçuklular, Bizanslılar, Moğollar, İlhanlılar, Safeviler, gibi çok çeşitli kavim ve milletler tarafından idare edilmiştir. 1514 yılında şehir ve çevresini fetheden Osmanlılar, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu 1923 yılına kadar bu topraklarda hüküm sürmüştür. (İl Belediyesi Erzurum Tarihçesi)

Kendi adıyla anılan verimli bir ovanın güneydoğu kenarında ve Eğerli dağı (2974 metre) eteğine kurulmuş olan Erzurum, deniz seviyesinden 1830 – 1980 metre yükseklikte meyilli bir satıh üzerinde kurulmuştur. Fırat'ın başlangıcı olan Karasu kaynaklarının ve kollarının çıktığı Dumlu (kuzeyde), Kargapazarı (doğuda) Palandöken (güneyde) Kop (batıda) sıra dağların arasındadır. 39-55 kuzey enlem 41-46 doğu boylam üzerinde bulunan Erzurum'un alanı 25.066 km², 2012 nüfus sayımına göre vilayet nüfusu 778,198 merkez 395.572'dir. Kilometrekareye 32 kişi düşmektedir. (Sezen 2013)

“Ezgi sözlerinin istediği davranışlar, içerikleri, müziği kullanma alanları, işlevi, sembolik gücü, bütünleştirici ve ayırıcı gücü, estetik ölçüleri, kültür tarihine koşut müzik tarihi, besteciler, yaşamları, müzik ve kültür değişim oranları vb. sorunlar kültür-müzik dengesinin kavranması ile mümkün olabilecektir” (Demirsipahi, 1998, ders notları).

Bu yüzden yöresel müziği incelemeyden önce toplumların sosyal – ekonomi, sosyal – kültür yapısını iyi anlamak gerekir.

Erzurum Yöresi Müziği Kültürel Özelliği

“Müzik Kültürü; toplumun bir üyesi olarak insanoğlunun, genel kültürün yanında kazandığı müzik sanatına ilişkin bilgi, beceri, tutum ve davranışlar ile müzik ortamlarında geçerli ahlak kuralları, gelenekler ve benzeri diğer yetenek ve alışkanlıkları kapsayan karmaşık bir bütündür”. (Günay, 2006: 99)

Erzurum ve Yöresi Türk Halk Müziği coğrafyasında Doğu Anadolu bölümünde yer alır.

Erzincan, Bingöl, Elazığ, Malatya, Muş, Bitlis, Hakkari, Van, Ağrı, Kars, Ardahan, illeri ile sınır komşusu olması müziksel ve kültürel açıdan farklı özellikler taşımasına sebep olmuştur.

Erzurum yöresi müziği ve geleneksel halk oyunları çok çeşitli ve zengindir. Türk milletinin Anadolu'nun her köşesine yayılması ağız, tavır, şive, ritim yapısı yönüyle çok çeşitlilik görülür. Bu bölgede kırık havalar yaygındır.

Doğu Anadolu ve Bu bölgede kullanılan enstrümanlar; Bağlama, Kaval, Def, Tulum, Mey, Klarnet, Akordeon, Zurna, Davul' dur. Toplumları ifade eden en önemli unsurların başında kültür ve müzik gelmektedir. Toplumların varlıklarını sürdürmesi için kültür ve yöresel müziklerinin yaşatmalı ve bunu gelecek nesillere yaygınlaştırmalıdır.

“Her ulusun kendi halkının genel folklor kuralları içinde oluşan bir sanatı vardır. Örf, adet ve gelenekler içinde doğan bu halk sanatı, ezgi ve ritimden oluşmuşsa 'halk müziği', söz ve şiirden oluşmuşsa 'halk edebiyatı', eğer bir takım ritmik hareketlerden oluşmuşsa 'halk oyunları' adı altında kültür varlığını gösterir”. (Hoşsu,1997: 3)

Yöresel müzik genel olarak; kendine özgü ve belirli bir ezgi ile söylenen, hece ölçüsü ile yazılan ve zamanla anonimleşen bir nazım biçimidir.

“Daha çok hece vezni, az da olsa aruz vezni ile yazılmış Türk Halk Edebiyatı'na ait sözlerin, genel olarak basit, kolayca anlaşılabilir ve küçük soluklu ezgilendirilmesi sonucu oluşur. Bu ezgilerin en önemli özelliği, genel olarak bezekli oluşları yanında, yoğun sekileme içermesidir. Türkü aynı zamanda Türk Halk Edebiyatı'nda bir şiir türünün adıdır” (Akdoğu, 1996: 149,150).

“Türk sözcüğünün sonuna Arapça “ile” eki olan i'nin eklenmesi ile türetilmiştir. Bir nazım biçimi ya da halk şiirinin türlerinden biri olarak tanımlanan türkünün öteki halk şiiri türlerinden farkı ezgisinden gelir. Örneğin koşma türündeki bir şiir, türkü ezgisi ile söylenince

türkü sayılır. Bu yüzden halk arasında ezgi ile söylenen bütün halk şiiirleri türkü olarak görülmüştür” (Say, 1992: 1233).

Erzurum; Erzincan, Bingöl, Elazığ, Malatya, Muş, Bitlis, Hakkari, Van, Ağrı, Kars, illeri ile çevrilidir. Erzurum ve komşu illerin türkü repertuarı bakımından oldukça zengindir.

Erzurum yöresi içerisinde yiğitlik, mertlik, aşk, seveda, ağıt, hasretlik, kahramanlık, cesurluk, bulunduran türkülerden oluşur. Bu yöredeki türküler genellikle 4-5 ses içerisinde oluşur. 1 oktav olan türküler çok az bulunur. Türküler’ de genellikle uşşak, hüseyini, hicaz seyir özelliklerine rastlanır.

Erzurum yöresinde, kültürel etkileşimlerin yoğun olarak hissedildiği konu başlıklarından biri olan ”müzik” alanında da, bu etkileşim; yörenin sahip olduğu türkülerde ritmik ve melodik özellik olarak kendini göstermiştir. Örneğin; Azeri Halk Müziğinde karşımıza çıkan 12/8’lik ritim kalıbı ve segâh makamı, Erzurum yöresi türkülerinde de bariz bir şekilde hissedilmektedir. Erzurum yöresinde müzik kültürü kuşaktan kuşağa aktarılmış ve günümüze kadar ulaşmıştır. Bu aktarımda edebiyatımızın ve kültürümüzün yegâne temsilcileri “âşıklar” in büyük ölçüde etkisi söz konusudur. (Terzioğlu 2016)

Âşık, Türk Halk Edebiyatında aşağı yukarı XVI. Asrın başlarından itibaren beliren bir sanatçı tipidir. Bu yönüyle eski destan geleneğini sürdürmek, başka bir yönüyle seveda şiiiri söylemekle görevlendirilmiştir (Sezen, 2007:340)

Âşıkların başlıca özelliği, eskilerin “irticalen” dedikleri yolla düşünüp vakit geçirmeden şiiir söylemeleridir. Âşık kelimesinin genel anlamı yanında özel anlamı da vardır. Son yıllarda bu özel anlam yerine “halk ozanı” sözü kullanılmaktadır, önceleri ‘saz şiiiri’, ‘halk şiiiri’ deyimleri yaygındı (Boratav, 1973:21).

Bu tanımlardan yola çıkarak Âşık’ ların yöresel kültürdeki yeri önemi gelecek kuşaklara yöresel kültür ve müziklerini taşımasının çok önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Kırık hava: Belli bir ritim ve ölçüye sahip olan ezgi.

Uzun hava: Belirli bir ritim kalıbı ölçüye sahip olmayan ezgilerdir.

Makam: “Kendine özel aralıklarıyla belirli seslerin, karakteristik bir akış (Seyir) içinde kullanılmaları, makamı meydana getirir. Makamların en önemli özellikleri, kullandıkları sesler, yani dizi’ leri (gam’ ları); bu seslerin ardı ardına gelişyle oluşturdukları melodinin genel alışkanlıkları (inici veya çıkıcı oluşları, bazı seslere önem verip etrafında dolaşmaları) yani seyir’ leridir”. (Torun, 1996: 96)

Usûl: “Vuruşlardan meydana gelen birer kalıptır. “Veya muayyen düzümlerden yapılarak kalıp halinde tespit edilmiş ölçülerdir.” (Akbulut, 1990: 15).

Tablo 1. Erzurum Türkülerinin Form, Makam Usul Tablosu

Sıra no	ESER ADI	MAKAMI	USUL	UZUN HAVA	KIRIK HAVA
1	A Güzel Dolanda Gel	Çargah	12/8		X
2	Acem Ülkesinde	Segah	2/4		X
3	Acep Bir Karuben Hane Bu Dünya	Uşşak	10/8		X

4	Aşırma	Uşşak	12/8		X
5	Ağırlama	Uşşak	4/4		X
6	Akça Ferikler	Rast	10/8		X
7	Al At' ta Yeşil Kolan	Hicaz	12/8		X
8	Alişli Gey Aleyle	Çargah	18/8		X
9	Alkanlar İçinde Yatan Meleşim	Uşşak	10/8		X
10	Al Mendilim	Çargah	10/8		X
11	Al Şalım Mavi Şalım	Uşşak	12/8		X
12	Al Yeşil Giymiş	Uşşak	10/8		X
13	Alaboz Dumanlı Karlı Dereler Saat Çukuru	Hüseyini	5/8		X
14	Apardılar Gülümü	Uşşak	10/8		X
15	Arabam Nazılıdır	Nikriz	4/4		X
16	Ana Can Ana	Uşşak	5/8		X
17	Aras Aras Han Aras	Uşşak	4/4		X
18	Aşağı Mehlenin Allı Gelini	Hüseyini	6/8	X	
19	Aşıkların Aklın Alır	Hüzzam	6/8		X
20	Aşşaktan Gelirem	Buselik	12/8		X
21	Ay Ağlar	Uşşak	10/16		X
22	Ay Ağşamdan Işığdır	Uşşak	4/4		X
23	Ay Aydıdır Ayılmaz	Uşşak	4/4		X
24	Aya Bak Nice Gider	Nikriz	4/4		X
25	Bade İçerler Nazıman	Hüseyini	10/8		X
26	Bağa Gel Bostana Gel	Segah	10/8		X
27	Bahçayı Bellediler	Uşşak	12/8		X
28	Baş Bar	Uşşak	9/8		X
29	Bardağı Koydum Tereğe	Uşşak	5/8		X
30	Bayburdun İnce Yolunda	Segah	18/8		X
31	Bayburt Sallaması	Uşşak	9/8		X
32	Belle Beni Bellerinen	Uşşak	10/8		X

33	Bebek	Uşşak	7/4		X
34	Ben Bir Kavak	Uşşak	10/8		X
35	Berde	Uşşak	2/4		X
36	Ben Çaya İndim	Uşşak	3/8		X
37	Ben Horozam Öterem	Uşşak	6/8		X
38	Ben Razı Değilem Hicrana Gama	Uşşak	5/8		X
39	Bende Mecnundan Füzuna	Rast	4/4	X	
40	Beni Sorma Bana	Rast	4/4		X
41	Benim Toyuğum Çilçil İdi	Segah	6/8		X
42	Bir Gül Ektim Duvara	Rast	6/8		X
43	Bu derenin Geveni	Uşşak	6/8		X
44	Bu Dünyada Muradıma	Hüseyni	7/8		X
45	Bu Gece Ay Doğacak	Uşşak	18/8		X
46	Bu Göçü Burdan Yükleddim	Segah	10/8		X
47	Bu Tepe Pulli Tepe	Çargah	12/8		X
48	Bülbül Bağa Girip	Rast	2/4		X
49	Bülbül Tek Uyandım Bir Seher Naga	Nikriz	7/8		X
50	Bülbülümün Kafesi	Rast	10/8		X
51	Bülbül	Uşşak	6/8		X
52	Bir Kaş Bir Göz Bir Dil Bir Diş	Çargah	6/8		X
53	Bir Bölük İki Bölük Durmam	Uşşak	5/8	X	
54	Can Dedim Ki Can Diyesen	Hüseyni	6/8		X
55	Can Elllerinden Gelmişem	Uşşak	4/4		X
56	Çay İçinde Adalar	Uşşak	10/8		X
57	Çıkma Dışarlara	Uşşak	9/8		X
58	Cihar Attım	Uşşak	10/8		X
59	Çayır İnce Biçemedim	Hüseyni	9/8		X
60	Çayda Balık Yan Gider	Uşşak	4/4		X
61	Çayıra Serdim Halı	Uşşak	12/8		X

62	Çelik Pazarı	Neva	10/8		X
63	Çekmecemin Kilidi	Segah	6/8		X
64	Çingeneler	Uşşak	9/8		X
65	Çitin Ucu Değirmi	Rast	9/8		X
66	Çimene Basma Yarım	Hüseyni	18/8		X
67	Damda da Duran Bir Gelin	Uşşak	4/4		X
68	Daldalan	Uşşak	5/8		X
69	Daldala Ben Olaydım	Segah	10/8		X
70	Dahlenk	Uşşak	4/4		X
71	Dağlar Daldadır	Uşşak	10/8		X
72	Dağda Darı Harmanı	Segah- Çargah	12/8		X
73	Değirmen Üstü Çiçek	Segah	4/4		X
74	Derikonun Düzleri	Çargah	12/8		X
75	Derede Gum Gaynıyor	Uşşak	18/8		X
76	Delloy	Uşşak	4/4		X
77	Değirmen Başında Vurdular Beni	Uşşak	10/8		X
78	Durna Sesi Geliyor	Uşşak	12/8		X
79	Denizin Kenarında Dönüyor Elek	Uşşak	12/8		X
80	Düngürçüler Geldi Sıra Sıra Dizildi	Uşşak	10/8		X
81	Dün Gece Yar Hanesinde	Hüzzam	4/4		X
82	Erzurum Çarşı Pazar	Uşşak	10/8		X
83	Erzurum Bir Diktedir	Çargah	10/8		X
84	Elma Attım Yuvarlandı	Uşşak	12/8		X
85	Eledim Eledim Höllük Eledim	Uşşak	12/8		X
86	Ela Gözlüm Ben Bu Elden Gidersem	Uşşak	2/4		X
87	Ektiğim Yonca	Uşşak	10/8		X
88	Erzurum Kilidi Mülk-i İslamın	Uşşak	4/4		X
89	Erzurumun Dağında	Uşşak	12/8		X
90	Erzurumdan Kemahtan	Uşşak	4/4		X

91	Erzurum Vilayet Geyrek Gariyesi	Uşşak	10/8		X
92	Erzurum Ovaları	Çargah	10/8		X
93	Evlerinin Önü Guşlar Darısı	Hüseyini	6/8		X
94	Eşiğin Altında Çift İlan Öter	Çargah	10/8		X
95	Ey Kerem Kani Bes Değil Midir	Segah	10/8		X
96	Erzurum Ovaları (Eğil Oy Dağlar)	Uşşak	10/8		X
97	Erzurum Ovaları	Uşşak	10/8		X
98	Evlerinin Önü Yoldur	Uşşak	10/8		X
99	Evlerinin Önü Harman	Uşşak	10/8		X
100	Ey Ağalar Hangi Derde Yanayım	Uşşak	9/8		X
101	Galalıyam Galalı	Uşşak	10/8		X
102	Gara Guş Yuva Yapmış	Çargah	10/8		X
103	Gara Çuhalım Oğlan	Hüseyini	12/8		X
104	Gara Camışları	Hüzzam	10/8		X
105	Gayalar Direk Direk	Uşşak	12/8		X
106	Gaşlarında Har Mı Var	Hüseyini	10/8		X
107	Gars-ın Önüne Gar Yağmış	Uşşak	6/8		X
108	Get O Dağdan Gar Getir	Uşşak	4/4		X
109	Gar Yağar Bardan Bardan	Uşşak	12/8		X
110	Gel Gidelim Sevdığım	Uşşak	4/4		X
111	Gelin Çıkarma Havası	Uşşak	10/8		X
112	Gel Ey Talip	Uşşak	2/4		X
113	Gedikte Duvak Allanır	Segah	10/8		X
114	Geydiğim Aldır	Hüseyini	10/8		X
115	Gülistanda Bir Gülüm Var	Segah	10/8		X
116	Gülen Ber Sağar Koyuni	Hüzzam	6/8		X
117	Gül Ahmet-te Dar Sokakta Evim Var	Segah	6/8		X
118	Gökte Yıldız Ellidir	Çargah	12/8		X
119	Gına Alayım Gına	Çargah	12/8		X

120	Gülşen-i Aşka Varalı	Uşşak	10/8		X
121	Gurbet Elde Baş Yastığa Gelende	Uşşak	6/8	X	
122	Güzeller Bezenmiş Toya Giderler	Segah	12/8		X
123	Hayal Hayal Olmuş Karşıkı Dağlar	Uşşak	4/4		X
124	Ha Bu Diyar	Çargah	12/8		X
125	Haziranı Temmuz Getirdik Dize	Uşşak	6/8		X
126	Hele Dadaş Hoşmusan	Uşşak	12/8		X
127	Hekkari	Uşşak	10/8		X
128	Hoş Bilezik	Uşşak	12/8		X
129	İki Dağın Arasında Kalmışam	Uşşak	10/8		X
130	İkinci Bar	Uşşak	12/8		X
131	İnceden İnce	Uşşak	4/4		X
132	Karşıda Hayvalıklar	Uşşak	4/4		X
133	Karşı Geceye Geçerem	Uşşak	10/8		X
134	Karanfili Gül Dalında Eğende	Uşşak	18/8		X
135	Karanfilim Budam Budam	Çargah	5/8		X
136	Karşıda Üzüm Kara	Çargah	12/8		X
137	Kavak Uzanır Gider	Rast	12/8		X
138	Kavurma Koydum Taşa	Tahir	12/8		X
139	Kağızmanın Harmanları	Uşşak	12/8		X
140	Kaleden İndim Düze	Segah	12/8		X
141	Kale Kaleye Karşı	Hüseyini	10/8		X
142	Kağızmana İsmarladım	Uşşak	18/8		X
143	Kağıttan Biberim Var	Çargah	18/8		X
144	Kadem Bastı	Hüzzam	4/4		X
145	Karşıda Elmalıklar	Nikriz	10/8		X
146	Kalkın Durnam	Hüseyini	12/8	X	
147	Kalk Gidelim Şöylesine	Rast	12/8		X
148	Kalksak Bu Yerlerden Hiçret Eylesek	Uşşak	5/8		X

149	Kapıda Gavun Yeller	Çargah	6/8		X
150	Keşkem Bu Ellere Gelmez Olaydım	Uşşak	10/8		X
151	Kel O Gurban Söyleme	Uşşak	12/8		X
152	Koçeri	Uşşak	4/4		X
153	Köy Kızı Oturmuş	Hüseyni	10/8		X
154	Köylük Yerden Köşk Gider	Çargah	6/8		X
155	Köylü Gızı Çayda Gezer	Çargah	6/8		X
156	Köprünün Başlarında	Uşşak	12/8		X
157	Kömür Gözlüm Ateşine Düşeli	Uşşak	10/8		X
158	Körlenme Ey İnsanoğlu Ölmemeye Çare Mi Var	Uşşak	2/4		X
159	Kırmızı Gül Demet Demet	Uşşak	13/8		X
160	Kırda Güttüm Koyunu	Uşşak	4/4		X
161	Kiremit Bacaları	Buselik	10/8		X
162	Kutnu Döşek Yüzledim	Uşşak	12/8		X
163	Kuşburnu Pürkenirmi	Çargah	5/8		X
164	Kutuda Kara Biber	Uşşak	4/4		X
165	Liverimin Kaytanı	Uşşak	10/8		X
166	Masada Yeşil Desti	Uşşak	12/8		X
167	Martinim Atılmıyor	Çargah	3/8		X
168	Maral Sen Ne Güzelsin	Uşşak	3/8		X
169	Mavilim Hangi Ellidir	Uşşak	2/4		X
170	Mavi Yelek Mor Düğme	Uşşak	4/4		X
171	Mendilimde Kare Var	Buselik	10/8		X
172	Merekte Sarı Saman	Segah	12/8		X
173	Merdivenden Yukarı	Segah	10/8		X
174	Mercimeğin Tohumu	Çargah	10/8		X
175	Mendilimde Tuz Taşı	Uşşak	4/4		X
176	Mızıka Çalındı Düğün Mü Sandın	Uşşak	12/8		X
177	Narman Kazasında Bir Gelin Gördüm	Segah	5/8-10/8		X

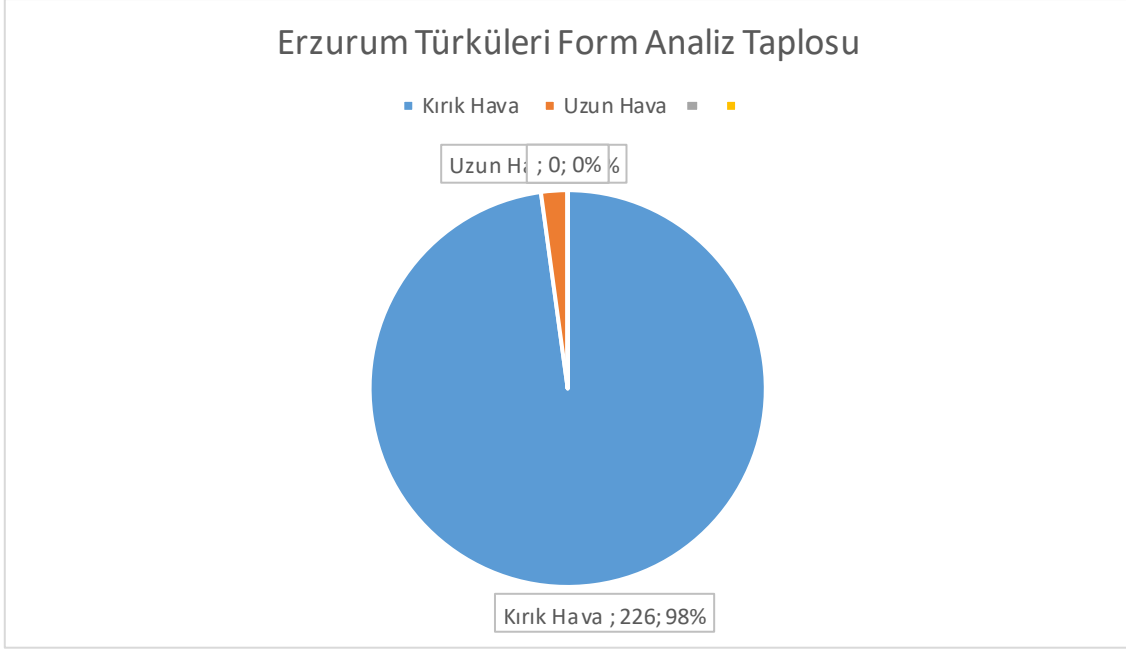
178	Nare	Uşşak	6/8		X
179	Nezakat Vaktinde Servi Bülendim	Uşşak	4/4		X
180	Nefis Sen Ölmez misin	Segah	10/8		X
181	Ne Güzel Oğlan	Rast	12/8		X
182	Nenni	Hicaz	7/4		X
183	Paşa Köşkü	Uşşak	5/8		X
184	Peştamalin Bağları	Çargah	12/8		X
185	Penceresi Yeşil Boya	Çargah	10/8		X
186	(Pınar) Sular Başından Bulanır	Buselik	6/8		X
187	Pınarın Başı Güzel	Uşşak	9/8		X
188	Sallama	Uşşak	9/8		X
189	Sarı Babuç Tavanda	Uşşak	12/8		X
190	Sarı Gızı Aldım Çıktım Yaylaya	Uşşak	6/8		X
191	Seyreyle Güzel Kudret'i Mevla Neler Eyleyler	Uşşak	10/8		X
192	Selam Olsun Size	Nikriz	6/8 – 13/8		X
193	Seherde Bir Bülbül	Uşşak	12/8		X
194	Su Gelir Akmayınan	Nikriz	6/8		X
195	Susuz Yerin Bülbülü	Uşşak	2/4		X
196	Şenkayaya Vardım	Segah	10/8		X
197	Şad Ol Deli Gönül	Hicaz	12/8		X
198	Şu Oltunun Taşını	Hüseyini	12/8		X
199	Su Sızıyor Sızıyor	Uşşak	12/8		X
200	Su Gelir Ark Uyanır	Hüseyini	10/8		X
201	Su Gelir Taştan Akar	Çargah	18/8		X
202	Su Goydum Su Taşına	Uşşak	12/8		X
203	Suda Balık Yan Gider	Uşşak	10/8		X
204	Siyah Zülfün Deste Deste	Uşşak	10/8		X
205	Tamzara	Uşşak	9/8		X
206	Tandıra Koydum Paçayı	Segah	12/8		X

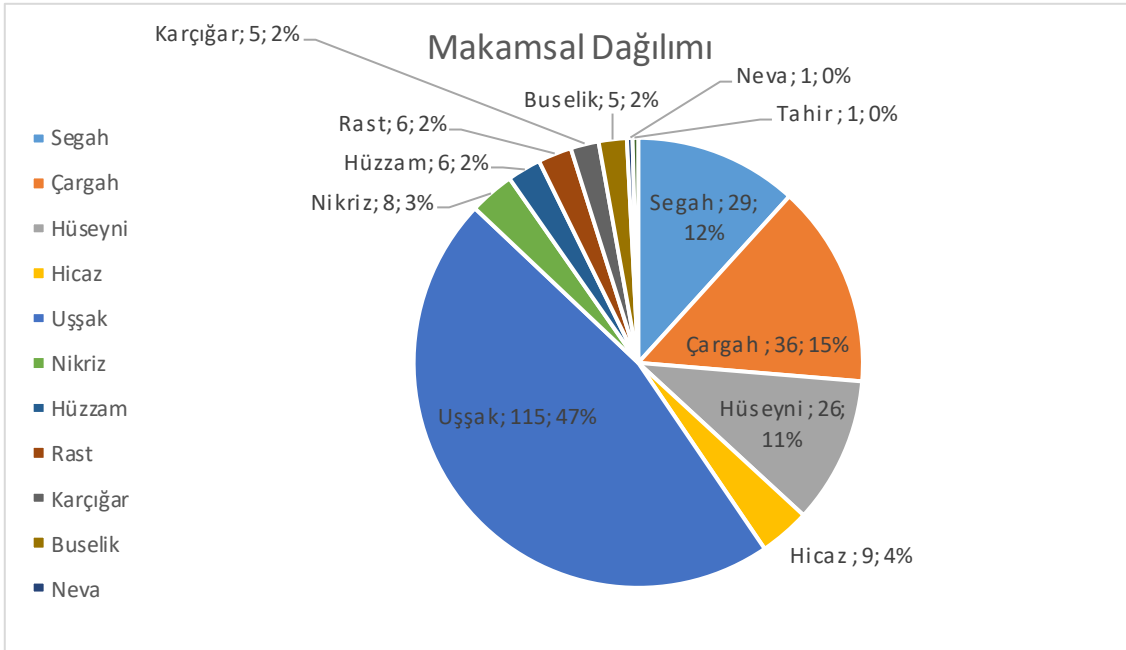
207	Tarla Tumbu Yumuşak	Uşşak	4/4		X
208	Taşa Çaldım Namusumu Arımı	Segah	5/8		X
209	Tavuk Barı	Uşşak	5/8		X
210	Testiyi Aldım Kızım	Uşşak	6/8		X
211	Temir Ağa	Uşşak	4/4		X
212	Tersine	Uşşak	18/8		X
213	Tello Gider Yan Gider	Uşşak	12/8		X
214	Tutam Yar Elinden	Hüseyni	12/8		X
215	Ocak Başında Leğen	Uşşak	4/4		X
216	Oduncular Kısa Keser Odunu	Uşşak	9/8		X
217	Oynamam Ben	Uşşak	6/8		X
218	O Yaylalar Yaylalar	Uşşak	9/8		X
219	Öte Geçe Bu Geçe	Hüseyni	9/8		X
220	Uca Dağların Başında	Hüseyni	5/8		X
221	Uykudan Uyanmış	Hüseyni	2/4		X
222	Uzun Avlu Dar Kapılar	Çargah	6/8		X
223	Uzun Dere	Uşşak	6/8		X
224	Vardım Eşiğine Yüzüm Sürdüm	Segah	4/4		X
225	Yarın Mahşer Yerine	Uşşak	10/8		X
226	Yayığımı Kurdum Düze	Hüseyni	12/8		X
227	Yemdim Saman Almaya	Nikriz	4/4		X
228	Yoncayı Bellediler	Segah	18/8		X
229	Sarı Kız	Segah – Hicaz	6/8		X
230	Şafak Söktü Gine Sunam Uyanmaz	Hüseyni	4/4		X
231	Yandı canım tende	Hüzzam	2/4		X

Tablodan da anlaşıldığı gibi, TRT repertuarına kayıtlı Erzurum Türkülerinde 226 tane kırık hava, 5 tane de uzun hava olduğu görülmektedir.

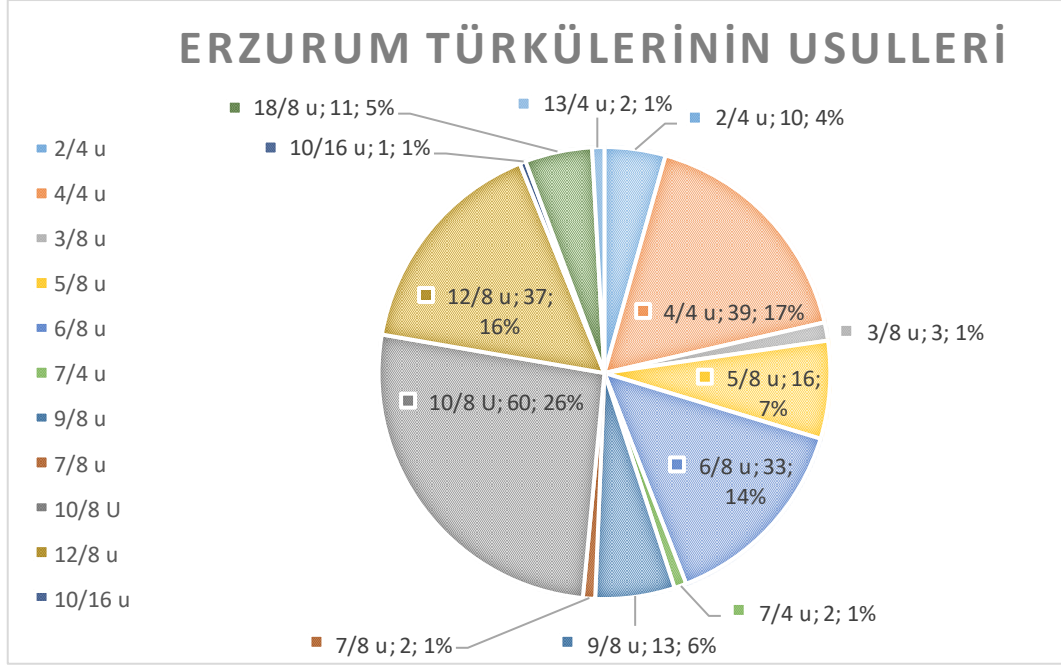
Grafik 1. TRT repertuarına kayıtlı sözlü türkülerin uzun hava ve kırık hava açısından dağılımı

Grafik 2. TRT Repertuarına Erzurum Türkülerinin makamsal olarak dağılımı.

Grafikten anlaşıldığı gibi TRT repertuarına kayıtlı Erzurum türkülerinin büyük çoğunluğunun Uşşak makamı olmuştur.

Grafik 3. TRT Repertuarına Erzurum Türkülerinin Usul olarak ayrımı

Grafikten anlaşıldığı gibi TRT repertuarına kayıtlı Erzurum türkülerinin büyük çoğunluğunun 10/8' lik usul ile bestelendiği görülmektedir.

Sonuç

Erzurum, tarihi özellikleri bakımından birçok uygarlıklara ev sahipliği yapmış ve bu nedenden dolayı birçok kültürlerden etkilenmiştir. Bu anlamda Erzurum, müzik açısından oldukça zengin bir kültüre sahiptir. Erzurum'un yaşayış şekilleri ve değişik uygarlıklardan etkilenmesi ile kendine özgü bir müzik kültürünün oluşmasına sebep olmuştur.

Erzurum yöresi insanı birçok savaş, göç, sevinç, sevda, özlem yaşamış bu değerlerin nesilden nesile aktarımın da çeşitli birçok etken bulunduğu gibi en önemlisi de yöresel müzik yolu ile başarmışlardır.

Araştırmada literatür taraması ve betimsel tarama yöntemi ile durum saptamaya yönelik bilgiler kullanılan, betimsel çerçevede gerçekleştirilen amaç, yöntem bakımından genel durum tespitine yönelik yapılan bu araştırmada elde edilen verilere göre: TRT repertuarında Erzurum Yöresine ait türkü sayısı 231 adettir. Halk arasında söylenen daha çok türkü olduğu dikkat çekmektedir. Bu türküler zaman zaman radyo ve televizyonlarda da söylenmektedir fakat TRT kayıtlarında bulunmayanları da vardır. Kanımca bu eserler bantlarda ve plaklarda kalmış TRT repertuarında kayıt altına alınmamıştır.

Bu türkülerin, 226 adeti kırık hava, 5 adeti ise uzun hava olarak belirlenmiştir. Elde edilen sonuca göre halk ağzında yaygın olarak söylenen uzun hava türkülerin TRT repertuarına

alınmamış olması; halk bilimcilerin, müzisyenlerin, derlemecilerin, çalışmalarında bu yöreyi ele almadıkları dikkat çekmektedir.

Yapılan araştırmada türkülerin form, makam ve usul dağılımı saptanmıştır. Tablolara göre form türkülerin % 98' inin kırık hava, % 2' sinin ise uzun hava olduğu, makamlarının %47'i Uşşak, %4 'ü Hicaz, %11'i Hüseyini,%15'i Çargâh, % 12'i Segah, %0'i Tahir, % 0'i Neva ,%2'i Buselik,% 2'i Karcıgar, % 3'üRast, % 2'i Hüzam, % 3'ü Nikriz makamı olduğu, usullerinin ise 2/4,9- 4/4, 3/8,3-5/8,16- 6/8,31-7/4,2-9/8,13-7/8,2-10/8,59-12/8,36/10/16,1- 18/8,10-13/42 usullerinden olduğu saptanmıştır.

KAYNAKÇA

Akbulut, Y. (1990). Klasik Türk Müziği Şarkı Formunda Usûl-Aruz Vezni İlişkisi. Konya: Sanatta Yeterlilik Tezi.

Akdoğu, O. (1996). Türk Müziğinde Türler ve Biçimler, İzmir, Ege Üniversitesi Yayınları.

Boratav, P.N. (1973). 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Ankara: Fono Matbaacılık.

Bryman, A. (2001). Social Research Methods. New York: Oxford University Pres Inc.

Günay, E. (2006). Müzik Sosyolojisi, Sosyolojiden Müzik Kültürüne Bir Bakış, İstanbul, Bağlam Yayıncılık.

Hoşsu, M. (1997). Geleneksel Türk Halk Müziği Nazariyatı, İzmir, Kombassan A.Ş.

Kaplan, A. (2005). Kültürel Müzikoloji, İstanbul, Bağlam Yayıncılık.

Kervancıoğlu, M.H. (2013). Erzurum Türkülerinin Viyola Eğitiminde Kullanılabilirliği Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Örnek, S.V. (1971). 100 Soruda İlkelerle Din, Büyü, Sanat, Efsane, İstanbul, Gerçek Yayınevi.

Rice, T. (1987). Toward the Remodeling of Etnomusicology, Etnomusicology.

Terzioğlu, M. A. (2016). International Journal of Cultural and Social Studies ,Sezen Lütfi; Erzurum Folkloru 3. Baskı 2013

Torun, M. (1996). Gelenekle Geleceğe Ud Metodu, İstanbul: Çağlar Yayınları

TRT Nota Arşivi

Field : Music Studies

Type : Review Article

Received: 21.10.2016 - *Accepted*:11.12.2016

Mersin Yöresi Müzik Kültürü ve Trt Repertuarına Kayıtlı Mersin Türkülerinin İncelenmesi

Derya YAZICI

Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu, TÜRKİYE

E-posta: viyolist46@hotmail.com

Öz

Bu araştırmada Mersin yöresi müzik kültürünün ve Mersin yöresi türkülerinin, derleyen, ayak, makam ve usullerine göre dağılımı incelenmiştir. Yörenin kültürel özelliği, sosyo-kültürel yapısı ve tarihi incelenmiş, Mersin yöresi müziğinin genel karakter yapısı ortaya çıkarılmıştır.

Araştırmada, kayıtlardan ve literatür taramasından elde edilen bilgiler materyal olarak kullanılmıştır. Kullanılan bilgiler (veriler), belgesel kaynak tarama, çözümlene tekniği ile elde edilmiştir. Mersin yöresi türküleri incelenerek derleyene, ayağına, makamına ve usulüne ayrılmıştır. Veriler tablolştırılmış, grafik haline getirilmiş, sayısal olarak açıklanmış ve sözel olarak yorumlanmıştır.

TRT repertuarında Mersin Yöresine ait türkü sayısı 46 adet olduğu, halk arasında söylenen daha çok türkü olduğu, Mersin yöresi türkülerinin, zaman zaman radyo ve televizyonlarda da söylenmekte olduğu fakat TRT kayıtlarında bulunmayanları da olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mersin İli, Mersin Kültürü, Mersin Türküleri

Trt Repertoire of Song and Music Culture in Mersin the Region Registered Investigation

Abstract

In this study, the musical culture of Mersin region of Mersin region and songs, compiling, feet, according to the distribution of authority and procedures have been examined.

The cultural characteristic, socio-cultural structure and history of Yorren have been examined and the general character structure of Mersin region music has been revealed. In the study, information obtained from the records and literature were used as material. Information used (data), documentary literature review, were obtained by analysis technique.

Mersin region of folk songs compiled by examining the feet of, and authority dedicated to the procedure. Data were tabulated, were plotted, and interpreted quantitatively explained verbally.

TRT repertoire of Mersin number of folk songs of the region is 46, among the people said that more songs are, Mersin region of songs, it is being said in the occasional radio and television, but without his TRT records have reached the conclusion that too.

Keywords: Mersin Province Mersin Culture, Mersin Songs

Giriş

Anadolu insanın yaşam şekilleri, ekonomik farklılıkları, yaşadıkları olaylarla ve bu olaylara bakış açısı ile bölgeden bölgeye, yöreden yöreye farklı isimlerle ve şekillerle karşımıza çıkmaktadır.

Kültür bir veya birden çok topluluğun, tarihsel süreç içerisinde ürettiği ve nesilden nesille aktardığı her türlü maddi ve manevi değerlerinin bütünüdür (Bayburtlu, yayınlanmamış makale).

“Kültür”, maddî ve manevî her şeyi işlemek ve geliştirmektir. İnsan ve kültür ilişkisinde insanın yaşadığı işlediği ve kullandığı her şey kültürün bir parçasını oluşturmaktadır. “Kültür ve sanat, ne siyasal ve ekonomik düzenden (ideolojiden), ne de bu düzenin getirdiği bireysel ve toplumsal davranış kalıplarından soyutlanarak ele alınabilir (Adorno, 1998; 193).

“Müzik kültürü ise, toplumun bir üyesi olarak insanoğlunun genel kültürün yanında kazandığı müzik sanatına ilişkin bilgi, beceri, tutum ve davranışlar ile müzik ortamlarında geçerli ahlak kuralları, gelenekler ve benzeri diğer yetenek ve alışkanlıkları kapsayan karmaşık bir bütündür” (Günay, 2006: 99).

Anadolu coğrafi açıdan farklı bölge ve özelliklere sahiptir. Ortak özellikler bölgelerdeki duygu ve düşüncelerdir. Yöresel müziklerin sözlerinde bu ortak özellikler görülse de icra açısından farklı ritim, ezgi, çalma biçimleri farklıdır (Bayburtlu, yayınlanmamış makale).

Toplumları ifade eden en önemli özellik, Müzik ve kültürdür. Topulukların varlıklarını devam ettirmesi için önemli kültürlerine, yöresel müziklerine, gelenek ve göreneklerine önem vermesi gerekir.

Materyal ve Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, evreni, örnekleme, araştırmada kullanılan veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin çözümlenmesinde izlenen yol, kullanılan istatistiksel yöntem ve teknikler açıklanmıştır.

Bu araştırma, mevcut durumu saptamaya yönelik betimsel çerçevede gerçekleştirilen amaç ve yöntem bakımından genel durum tespitine yönelik bir nitelik taşımaktadır.

Araştırma Materyali

Bu araştırmanın yürütülmesinde literatür taraması ve betimsel durum analizi tekniği kullanılmıştır. Betimsel araştırmalar mevcut olayların daha önceki olay ve koşullarla ilişkilerini dikkate alarak, durumlar arasındaki etkileşimi açıklamaya çalışan, olayların, objelerin, varlıkların, kurumların, grupların ve çeşitli alanların ne olduğunu betimleyen araştırmalardır. (Kaptan, 1995: 59).

Bu araştırma ile TRT repertuarına kayıtlı Mersin yöresi türkülerinin tespiti, kayıtlara ve literatür incelemesine dayalı bir durum tespiti çalışmasıdır. Araştırma, TRT repertuarının incelenmesi, Mersin türkülerinin belirlenmesi, derleyen, ayak, makam ve usulleri belirlenmiş, bu türkülerin sayısal olarak değerlendirilmesi yapılmıştır. Kayıtlardan ve literatür taramasından elde edilen bilgiler bu araştırmada materyal olarak kullanılmıştır.

Araştırma Yöntemi

Bu araştırmanın evrenini, TRT repertuarına kayıtlı sözlü türküler oluşturmaktadır. TRT repertuarına kayıtlı Mersin yöresine ait 46 adet sözlü türkü ise araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. 46 adet türkünün tamamı incelendiği için aslında tam alanda örnekleme yapılmıştır.

Bu araştırmada kullanılan bilgiler (veriler) belgesel kaynak tarama/çözümleme tekniği ile elde edilmiştir. Bunun için öncelikle araştırmacılar tarafından, TRT repertuarı taranarak bu repertuara kayıtlı Mersin yöresi türküleri saptanmıştır. Bilahare bu türküler incelenerek derleyenine, ayağına, makamına ve usulüne göre ayrılmış, tablolaştırılmış ve grafik haline getirilmiş, sayısal olarak açıklanmış ve sözel olarak yorumlanmıştır.

Mersin' in Coğrafi Konumu Ve Tarihi

Mersin Valiliği Resmi Sitesi, 2014' e göre Orta Toroslar Taşeli Platosunda geniş bir yay çizerek kuzey doğuya yönelir ve gittikçe yükselir. Mersin içerisinde kalan Bolkar Dağı' nın Medetsiz Tepesi 3584 metre yüksekliğindedir. İlin bu dağlık kesimindeki en önemli geçişler Gülek Boğazı ve Sertavul Geçididir.

İl akarsu bakımından çok zengin değildir. İlin en önemli akarsuları Göksu ve Berdan Çayıdır. Göksu Irmağı 268 km, Berdan Çayı ise 90 km uzunluğundadır. Lamas, Mezitli, Alata, Deliçay, Glindire, Bozyazı, Anamur, Efrenk diğer önemli çaylardır. İl'de önemli göl yoktur. Silifke - Taşucu arasında Akgöl, Ketlik ve Paradeniz başlıca göllerdir. İlin kıyı şeridinin iklimi Akdeniz iklimidir. Kuzey kesimleri ise Karasal iklim özelliği gösterir. İlin sahil kesimi lodos, poyraz, meltem ve yıldız rüzgarlarının etkisindedir. Bölgenin bitkisel örtüsü makidir.

“Klasik devirde Kilikya olarak adlandırılmış olan Mersin; sırası ile Hititler, Frigler, Asurlular, Persler, Makedonyalılar, Romalılar ve Bizanslıların, XI. yüzyılda Selçukluların, XIV. yüzyılda Karamanoğulları ve Ramazanoğullarının XV. yüzyılda da Osmanlı İmparatorluğunun hâkimiyetine geçmiştir.

Yumuktepe ve Gözlükule' de yapılan kazılarda Mersin'in tarihten önceki devirlerden beri önemli bir yerleşme merkezi olduğu anlaşılmaktadır. İl Merkezi Mersin'de bulunan Yumuktepe' de, 1937'de Liverpool Üniversitesi Arkeologlarınca başlatılan kazıda; en alt tabaka olarak “Neolitik Devri” tespit edilmiştir. Kazı çalışmalarının devamı bu yörenin Neolitik dönemden sonra Maden Devri ve Tunç Devri arasına bir geçiş yaptığını göstermiştir. Yumuktepe' deki kalıntılar hemen hemen aynı şekilde Tarsus'taki Gözlükule' de de yer almaktadır.

Bir süre yörede Etilerin hüküm sürdüğü görülür. Eti Kralı Hattuşil yöreyi imar ve ıslah etmiştir. Daha sonra Asur kralı III. Salomossa'nın ele geçirdiği Mersin yöresi, M.Ö.528 tarihinde İran Hükümdarlığına geçer, M.Ö.527 de yöreyi ve Kıbrıs'ı Yunanlılar ele geçirirler. M.Ö.334 senesinde yöre Büyük İskender'le Makedonyalıların eline geçer.

M.Ö.261-246 da yöreyi Mısır Hükümdarı Batlenios Ogustos zapt eder. M.Ö.70'li yıllarda Romalıların eline geçen Mersin Roma İmparatorluğunun ikiye ayrılmasından sonra Doğu Roma toprakları içerisinde kalır.

İslamiyet'in yayılmasından sonra Halife Osman zamanında Mersin ve civarı Arapların eline geçer. Daha sonra bölge 718 yılında halifeliğin Abbasilere geçmesiyle 853 yılında Sultan Mehdi, yöreyi Abbasi'ler katar. Daha sonra Selçukluların eline geçen yöre bu dönemde kısmi “Haçlı İstilasına uğrar ve Selçukluların zayıflamasından sonra Karamanoğulları'na geçer.

Osmanlı Padişahı Yıldırım Beyazıt zamanında yöre Osmanlı idaresi altına girer. I. Dünya Harbinde İtilaf Devletlerinin istilasına uğrayan Mersin, Milli Mücadele ile 3 Ocak 1922’de tekrar Türk hakimiyetine girmiştir. 1924 yılında Mersin Adıyla Vilayet olmuş, 1933 yılında da Mersin İlçel ile birleştirilerek İlçel adını almıştır. 28 Haziran 2002 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 4764 sayılı Kanunla da İl’in ismi yeniden Mersin olmuştur”(Mersin Valiliği Resmi Sitesi).

Mersin Müzik Kültürü

“Müzik Kültürü; toplumun bir üyesi olarak insanoğlunun, genel kültürün yanında kazandığı müzik sanatına ilişkin bilgi, beceri, tutum ve davranışlar ile müzik ortamlarında geçerli ahlak kuralları, gelenekler ve benzeri diğer yetenek ve alışkanlıkları kapsayan karmaşık bir bütündür” (Günay, 2006: 99).

Mersin ili liman kenti olması bakımından önem taşımaktadır. Renkli ve kıvrak türkülere sahiptir. Danslarının hareketliliği ve kaşık sallama danslarıyla da bilinmektedir. Ağıtları, manileri, ninnileri, zeybekleri, oyun havaları, kaşık sallama havaları, mengileri ve semahları ile de kültür bakımından oldukça zengindir.

Mersin’ de halk müziği ilçe ve köylerde renkli ve çeşitlidir. Bölgenin batısında söylenen uzun havalar Teke yöresinin uzun havalarını andırmaktadır. Demirtaş, 1995’ e göre türkülerin bazıları kıvrak ve neşelidir. Bazıları da ovanın düz ve geniş yerel yapısına uygun bir havayı yansıtarak, uzun hava şeklinde söylenir. Örnekler:

Türkmen Türküsü

Seymen olmuş dağların karı
Arasından gider yaylanın yolu
Sahile dayanmaz yaylanın gülü
Çekmiş yaylasına gider bir gelin

Oyun Havası

Kalenin dibinde ekerler küncü
Sürerler savururlar ederler dengi
Yar için saklarlar ayva, turuncu
Böyle olur nazı güzelin.
Cilvesi çok olur bazı güzelin.

Mani

Tabakta portakalsın
Sözümüz burada kalsın
Yılda bir kabrime gel
Toprağın kokun olsun

Yörük Ninnisi

Yekin kara mayam yekin

Bebeğimi daldan sakın

Ninni nazlı bebeğim de ninni

Atılğan, 2007' e göre, Mersin'de türküler bir hayli renklidir. Bu renklilik kıyı ile yaylaların, bir birine yakın olması ve yerleşim birimlerinin de yakın zamana kadar konar-göçer olarak hayatlarını devam ettirmesinden kaynaklanmakta. Konar - göçerlik kültür etkileşiminin en büyük unsurlarındandır. Bu etkileşim yöreye haliyle yukarda bahsettiğimiz renkliliği getirmiştir. Yakılan türkülerde ses genliği ve ezgi kıvraklığı oldukça dikkat çekicidir. Ezgilerdeki kıvraklığın büyük sebeplerinden biri parçaların sözlü oyun havalan olmasından kaynaklanmakta, ses genliği ise bir sekizli içinde gelişmekte zaman zaman bir sekizlinin dışına çıktığı da görülmektedir, özellikle Taşeli bölgesinde söylenen ve «Her sabah, her sabah gel geç buradan» ile «Çiçek içinde menevşe baştır» diye başlayan türküler bahsettiğimiz konuya en güzel örneklerdir.

Mersin'de işlenen türküler genelde, iklim şartlarına, yabani hayvanlara, dağa ovaya, yaylaya ve insanlar üzerine yakılmıştır.

1)

Keklik olsam yuva yapsam,

Bende beylere beylere,

Ben yarimi alsam çıksam.

Yüce daylere daylere

2)

Şu dağların yükseğine erseler

Lâle sümbül mor menekşe derseler.

Bir güzeli bir çirkine verseler,

Güzel ağlar çirkin güler bir zaman.

3)

Amanın baaz neler olmuş,

Bizim ele bir hal olmuş,

Koyun kuzuyu sel almış,

Yine karalı geldi bu yaz. (Mersin Halk Eğitimi Merkezi ve Akşam Sanat Okulu Müdürlüğü Resmi Sitesi)

Tarsus' ta kırık havalara topuk havası denilir. Adı geçen yerleşim birimlerinin, Silifke'ye çok yakın olmasına rağmen o yörenin kaşık havaları Tarsus' ta kendini göstermez. Silifke' nin türkölü oyunları Tarsus' ta çalınıp söylene, Fantezi olarak kalacaktır. Çünkü yöre halkı bu oyunları bilmemektedir (Atılğan,2007)

Bir rivayete göre Çukurova Bölgesinde yaşadığı ileri sürülen Karacaoğlan'ın Mersin' de ikamet ettiğine inanılmaktadır (İçel Kültürü, 1988, Eylül. Sayı: 6).

Özdemir, 2012' ye göre, Karacaoğlan'ın nerede öldüğüyle ilgili İçel' in Mut İlçesi halkı, Çukur köyünde bir tepenin üzerinde yattığını ısrarla söylemektedir. Anılan tepeye bugün Karacaoğlan Tepesi denilmektedir.

“Mersin'in İlçelerinin her birinde, katkısız ve katıksız folklor zenginlikleri göze çarpar. Derler ki, Kozan'ın Farsak köyünden kalkarak omzunda sazı Anadolu'yu dolaşan Karacaoğlan Ayşe, Fadime, Elif derken Mut'a gelir. Mut'ta Çukur Köylü Karacasakız'ın zülfünün tellerine takılır kalır. Ben bu vuslatı olmayan hikâyeyi burada tekrarlamak istemem. Ama bugün Mut'un az ötesindeki bir tepede mutsuz Karacakızın mezarından söz ediliyorsa, bu boşuna değildir. Karacaoğlan gibi bir ozan, Mersin'e yakışır da ondan.İşte yanı başımızda Silifke, Silifke'nin keklik sekişli, yürek yakışlı oyununun bir hikâyesi vardır, anlatırlar.

Bir gün Silifke'nin yanı başındaki yörük obasına bir ozan gelir. Oba Beyi'nin çadırına konuk olur. Hoşbeşten sonra Bey :

—Ozanım diyorsun oğul... Bizde ozan dediğin sazına keklik kondurur. Gücün varsa çal sazını, kondur kekliği, konduramazsan çek git bu obadan bir daha da ozanım deme...

Âşık alır sazı eline, yaslanır bir ardıç ağacının gövdesine. Hem çalar, hem de başlar keklik gibi ötmeye... Çevrede ne kadar keklik varsa toplanır başına, kimi sazına konar, kimi omzuna... Bey bakar ki gerçek âşık, mal verir, davar verir. Mersin'in keklik konduran ozanları, keklik sekişli kızları, kızanları, omzunda saz oba oba, köy köy gezenleri” (Mersin Valiliği Resmi Sitesi).

Bozlaklar (Uzun Havalar)

Şen, Aksu, 1999'a göre, bozlak "bozulamak" kelimesinden gelen ve kelime anlamı acı acı feryat etmek olan bozlak daha çok Orta Anadolu, Orta Toroslar, Çukurova'nın Toroslar' a bakan kesimlerinde icra edilen bir uzun hava türüdür.

“Bozlaklar, Türk milletinin asırlar boyu yaşamış olduğu ve yaşamaya devam ettiği dini, coğrafi, edebi, sosyal ve kültürel olayların etkileri sonucunda büyük bir olasılıkla Asya'da doğmuş, Türk göçleri ile Anadolu'ya gelmiş burada yayılmış ve özellikle Orta Anadolu'nun çeşitli yörelerinde güçlü bir kişilik kazanarak geniş insan kitlelerinin ortak zevki olmuştur.

Bozlakların konularını başta yiğitlik ve kahramanlık olmak üzere aşk, sevgili, hasret konuları teşkil eder. Dizeler çoğunlukla 11' li ve 14'lü hecedir. Sözler anonim olabildiği gibi çeşitli saz ozanlarına da ait olabilirler. Vurguladıkları konulara göre birkaç türü vardır. Yiğitleme, güzelleme, yanık, ağırlama, ve kerem bozlağı gibi adlar alırlar. Çoğunlukla erkeklere özgü seslendirilen bozlakların ses genişliklerinin 8-12 bazen de iki 8'li ses içerisinde olduğu görülür. Bozlaklar bu ses genişliği ve söyleyiş biçimi ile söylendikleri yerlerdeki dağ, oymak ve uçurumları anlatacak kadar etkilidir. Ses dizeleri inici özellik gösterir. Tiz seslerden başlanarak karar sesinin 8' lisinde ve 7'lisinde belirgin bir biçimde dolaşıldıktan sonra karar sesine inilerek uzun hava bitirilir. Daha çok cura ve bağlamanın eşliğinde bozlakların Avşar

bozlağı, Sarıyaylam bozlağı, Morkoyun bozlağı, Göç bozlağı, Aydest bozlağı gibi türleri de mevcuttur”(Şen, Aksu,1999: s.108).

Ağıtlar

Çıblak,2005’ e göre, Ağıtlar; ölüm, ayrılık yada acıklı bir olayı konu edinen, hem içeriği hem de ezgisiyle bu olayı en yoğun şekilde yaşatan lirik ürünlerdir. Bunlardan bir çoğu ölüm olayları sonucunda söylenmiştir, ancak insanlar genellikle askere gitme, gelin olma gibi sevdiklerinden ayrılmak zorunda kaldıkları durumlarda , sel ,deprem, yangın gibi durumlarda da ağıtlar yakmışlardır.

Mersin’ de ağıt söyleyen kişiye “ağıtçı”, “ağıt edici”, “ağlayıcı”,” yakımcı” denilmektedir.

“Mersin’de ağıtlar, genellikle kadınlar tarafından söylenmektedir, fakat merkeze bağlı Arslanköy ile Erdemli İlçesi gibi yerleşim birimlerinde görüldüğü üzere iyi ağıtçı olarak bilinen erkekler de bulunmakta ve bu kişiler genellikle ölümle ilgili ağıtlar söylemektedir. Bunlardan aşık olarak tanınan Abdi Arslan’ın birçok ağıtı bulunmakta ve bu ağıtlar halk arasında da yaşatılmaktadır. Yöre den derlenen bu ağıtlardan bir kısmı anonimdir, bir başka deyişle ilk yaratıcısı unutulmuş topluma mal olmuştur. Birkaç ölüm konulu ağıtın yanı sıra kına ağıtları da bu gruba girmektedir” (Çıblak,2005: s.206).

Örnek:

Tüp zehiri aldı beni götürdü
Tazecik ömrümü nasıl bitirdi
Anamın kalbine sızı getirdi
Anam babam harap oldu ne çare

Mersin’ de cenaze törenlerinin yanı sıra evlenme törenleri içerisinde yer alan kına gecelerinde de ağıtlar söylenmektedir. Kına ağıtları kadınlar tarafından söylenmektedir. Birkaç kişi tarafından da söylenebilmektedir.

Örnek:

Koca evi ıssız koydun
Ak heykeli susuz koydun
Evimizi huysuz koydun
Kızım kınan kutlu olsun

Mersin’ askere gidenlerin arkasından da ağıtlar söylenmektedir. Askerlik dolayısıyla ayrılığın verdiği acıyla bazen anne, bazen de oğlunun ağzından ağıtlar söylenmektedir.

Örnek:

Askere gideli tam bir ay oldu
Ektiğim fidanlar meyveye döndü

Mektuplar gelince yüzüm hep güldü
Ağlama pederim gelirim bir gün

Kocasından ayrılan kadınların da ağıtlar söyledikleri görülmektedir.

Örnek:

Otobüse bindim de dönmüyor teker
Elime verdiler bir topak şeker
Üç tane yavrum da baba diye boynun büker

Tabiata dair de ağıtlar da söylenmektedir. Tabiata yakılan ağıtlarda dağlar, ormanlar ya da suların kuruması gibi çeşitli olaylardan bahsedilebilir.

Örnek:

Kırıldı kolum kanadım
Yıkıldı evim ocağım
Kalmadı dert ortağım
Benim güzel ağacım

Mersin' de Kullanılan Çalgılar

Mersin' de Klarnet, Davul, Zurna, Bağlama, Kaval kullanılan çalgıların başında gelmektedir.

Atılğan,2007' ye göre geçmişte kavalın Tarsus' ta daha yaygın olduğu bilinmektedir. Yöre halkının konargöçerliği, taşınmasının kolay ve de volümlü bir saz olması kavalın Tarsus ve Toroslar' da daha yaygın olmasını sağlamıştır. Türkmen' lerin yerleşik düzene geçmesiyle hayvancılık azalmış, dolayısıyla kaval çalma tarihe gömülmüş, çoban kavalı yerini bağlamaya bırakmıştır.

Anadolu'nun bazı yörelerinde (örn. Silifke) halk müziğinde de kullanılan klarnet davul-zurna ikilisinde zurnanın yerini (İl kültür Müdürlüğü resmi Sitesi)

Klarnet

Klarnet üç oktavı aşan ses genişliğine sahip bir çalgıdır. Genellikle Grenadil adlı sert bir Afrika ağacından yapılır.(Say,2005:297) Çalgı birbirine ekli beş parçadan oluşur bunlar ağızlık, baril, üst gövde, alt gövde ve kalaktır. Çalgının en önemli parçalarından birisi ağızlığıdır. Klarnet'in ilk ortaya çıktığı yıllarda ağızlık kısmı şimdi kullandığımız ağızlık kısmından farklı olup, ağızlığın ilk şekli, uçları köşeli, uzun-kapalı yüzeyli ve enli bir kamış biçimindedir (Çağrı, 2006:4).

Davul

Tarihi çok eskilere dayanan askı davul geleneksel eğlencelerden dini ve din dışı törenlere, savaşıardan haberleşmeye birçok alanda ve farklı birçok amaç için kullanıla gelmiştir. Ağaçtan yapılmış geniş bir kasağın iki yanına deri gerilmesiyle yapılan davul, tokmak ve

çubuk yardımıyla çalınır. Tokmakla elde edilen sese genelde “Düm”, çubukla elde edilen sese “Tek”; her ikisinin birlikte vurulmasıyla çıkan sese de “Yek” adı verilir. Davul, ebatlarına göre meydan davulu, kaba davul, tepsi davul, cura davul, davulbaz gibi adlar alır.

Zurna

Zurna, Türkiye'nin birçok yerinde kullanılan, tahta, metal ve kamyş kullanarak yapılan, yüksek sesli, bu yüzden büyük davul ile birlikte çalınan, yine bu yüzden açık havada kullanıma uygun, nefesli saz çeşididir.

Türkiye'de olduğu gibi Fas'tan Çin'e kadar uzanan iklim kuşağındaki her ülkede kullanıldığı da bilinmektedir.

Bağlama

Say,1992' ye göre, Kökeni Orta Asya'ya dayanan kopuz, bağlama ailesinin atasıdır. Kopuz önceleri su kabağının üstüne deri gerilerek ve kırıktan teller takılarak, daha sonra gövdesi ağaçtan oyulup üstüne tahta göğüs takılmış, telleri de metal ile çalınmıştır. 17. yy dan itibaren kopuzun adı bağlama olarak söylenmiştir.

Mersin' de Tahtacı Kültürü

Alevi- Türkmen zümrelerinden birisi olan Tahtacılar, geçimlerini ağaç kesip dikmek, kırıç ve tahta biçmekle sağladıkları için Anadolu' da genellikle ormanlık alanlarda, orman işçiliğinin yapıldığı bölgelerde yaşamlarını sürdürmüşlerdir (Çıblak, 2003).

Tahtacılar, gelenek ve görenekleri yönünden Alevi olmakla birlikte diğer Aleviler' den Farklı özelliklere sahiptirler.Bunlar Hacı Bektaş Ocağını tanımazlar, her birinin ayrı bir pir evleri vardır (Çıblak, 2003).

Tahtacılar Mersin'de toplam 10 köy ve 18 mahallede yerleşik düzende hayatlarını sürdürmektedirler.

Tahtacılar, tür olarak semahlar ve mengiler söylemektedirler. Semahlar ve Mengiler daima 9 zamanlı usulle çalınıp okunurlar. Daha çok 2+2+2+3=9 düzümlü kullanılır. Bazen 2+3+2+2=9 biçimine de rastlanmaktadır.

Ezgilerin melodik örgüleri genellikle sade, fakat ısrarlı vurgulamalarla doludur. Ses genişliği bir oktavı pek geçmez. Bu sebeple herkes tarafından rahatlıkla okunabilir.

TRT Repertuarına Kayıtlı Mersin Türküleri

Aşağıdaki tabloda TRT repertuarına kayıtlı Mersin yöresine ait türküler, tablolaştırılmış, türkülerin ayakları ve karşılık gelen makamları ile birlikte incelenerek gösterilmiştir.

Tablo 1. Mersin Türkülerinin Form, Makam ve Usul Tablosu

SIRA NO	TÜRKÜ ADI	YÖRESİ	DERLEYEN	AYAĞI	KARŞ. GELEN MAKAMI	USUL
1.	A Gızım Sana Potin Alayımın	Silifke	İst. Devlet. Konsv.	Kerem Ayağı	Uşak Makamı	4/4
2.	Açıl Ey Ömrümün Varı	Silifke	Cavit Erden	Garip Ayağı	Hicaz Makamı	2/4

3.	Ak Devem Düzden Gelir	Anamur	Ahmet Yamacı	Müstezat Ayağı	Çargah Makamı	4/4
4.	Anamur Yolları	Silifke	Cavit Erden	Kerem Ayağı	Karcıgar Makamı	2/4
5.	Aşağıdan Gelen Tülü Beserek	Silifke	Ahmet Yakar	Azeri-Tatyan Ayağı	Segah Makamı	9 /8 2 2 2 3
6.	Bad-ı Saba Derler Erken Esene	Silifke	Ali Canlı	Kerem Ayağı	Karcıgar Makamı	2/4
7.	Bahçeye Gel Göreym	Silifke	Muzaffer Sarısözen	Azeri-Tatyan Ayağı	Segah Makamı	2/4
8.	Başına Bağlamış Astar	Silifke	Muzaffer Sarısözen	Kerem Ayağı	Karcıgar Makamı	9/8 2 2 2 3
9.	Bir Boyuna Baktım Bir de Yüzüne	Silifke	Cavit Erden	Garip Ayağı	Hicaz Makamı	8/4 4+4
10.	Bir Kere Uğradım Hakkın Cemine	Mersin	Yücel Paşmakçı	Kerem Ayağı	Hüseyini Makamı	4/4
11.	Bittimola Bizim Elin Söğüdü	Silifke	Belli Değil	-	-	2/4
12.	Bugün Ayın Ondördü	Mersin	Muzaffer Sarısözen	Kerem Ayağı	Uşak Makamı	2/4
13.	Bulut Bulut Üstüne	Mut	Melih Duygulu Adnan Ataman	Misket Ayağı	Eviç Makamı	2/4
14.	Ceviz Arasında Vardır Evimiz	Mut	Nida Tüfekçi	Misket Ayağı	Eviç Makamı	9/8 3 2 2 2
15.	Çattılar Ocak Taşını	Silifke	Nida Tüfekçi	-	-	-
16.	Çaya Vardım Çay Bulanık	Silifke	Nida Tüfekçi	Müstezat Ayağı	Rast Makamı	9/8 2 2 2 3
17.	Çiçekler İçinde Menekşe Baştır	Silifke	Muzaffer Sarısözen	Kerem Ayağı	Karcıgar Makamı	4/4

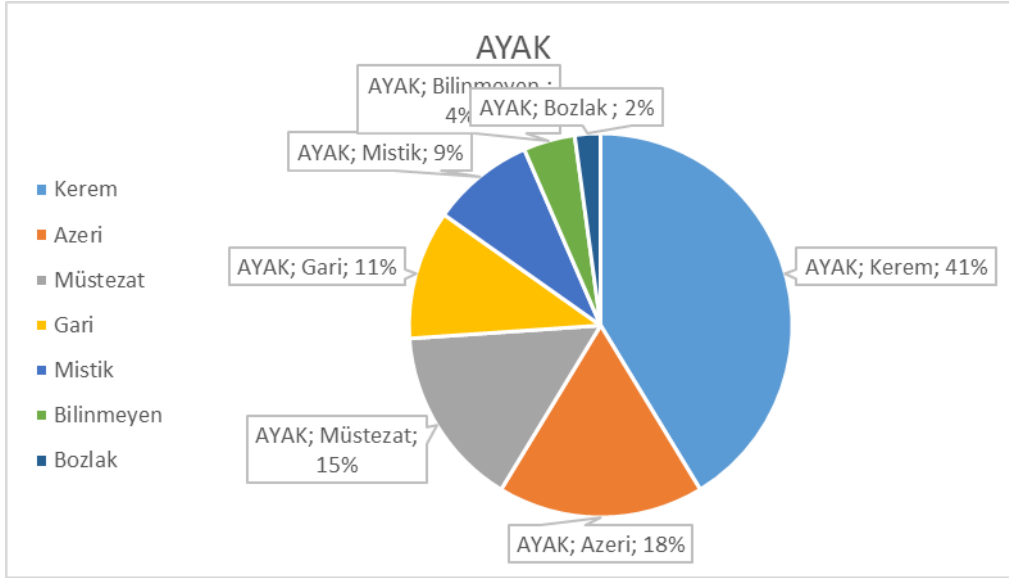

18.	Aman Çıkabilsem O yarin Köşküne	Silifke	Muzaffer Sarısözen	Müstezat Ayağı	Çargah Makamı	9/8 2 2 2 3
19.	Dere Dere Gidelim	Silifke	Emin Aldemir	Azeri Tatyana Ayağı	Segah Makamı	9/8 2 2 2 3
20.	Eski Sille	Silifke	Cavit Erden	Garip Ayağı	Hicaz Makamı	8/4 4+4
21.	Evlerinin Önü Kavak	Mut	Muzaffer Sarısözen	Müstezat Ayağı	Çargah Makamı	2/4
22.	Halebi Halay Havası	Tarsus	Talip Özkan	Kerem Ayağı	Neva Makamı	12/4
23.	Gerali Dedikleri Bir Gençten Uşak	Silifke	Yücel Paşmakçı	Kerem Ayağı	Karcıgar- asma Karar	2/4
24.	Geyinmiş Kuşanmış Yayladan Gelir	Mut	Nida Tüfekçi	Kerem Ayağı	Uşak Makamı	9/8 2 2 2 3
25.	Hafız Mektepten Gelir	Silifke	Ali Canlı	Misket Ayağı	Eviç Makamı	4/4
26.	Ham Çökelek	Silifke	-	Kerem Ayağı	Karcıgar- asma Karar	2/4
27.	Her Sabah Her Sabah Gel Geç Buradan	Silifke	Nida Tüfekçi	Kerem Ayağı	Karcıgar Makamı	4/4
28.	Her Yanı Elmas Parçası	Silifke	Cavit Erden	Azeri- Tatyana Ayağı	Hüzzam Makamı	9/8 2 2 2 3
29.	İndim Geldim Silifke'den Buraya	Silifke	-	Müstezat Ayağı	Rast Makamı	2/4
30.	Keklik Olsam	Silifke	Muzaffer Sarısözen	Azeri-Tatyana Ayağı	Segah Makamı	9/16 2 2 2 3
31.	Kullar Olam Seni Doğuran Anaya	Mut	TRT Müzik Dairesi	Kerem Ayağı	Karcıgar Makamı	4/4
32.	Nerden Gelirsin	Silifke	Ahmet Yamacı	Kerem Ayağı	Hüseyini Makamı	4/4
33.	Pınar Başı Ben Olayım	Silifke	Muzaffer Sarısözen	Garip Ayağı	Hicaz Makamı	9/16 2 2 2 3

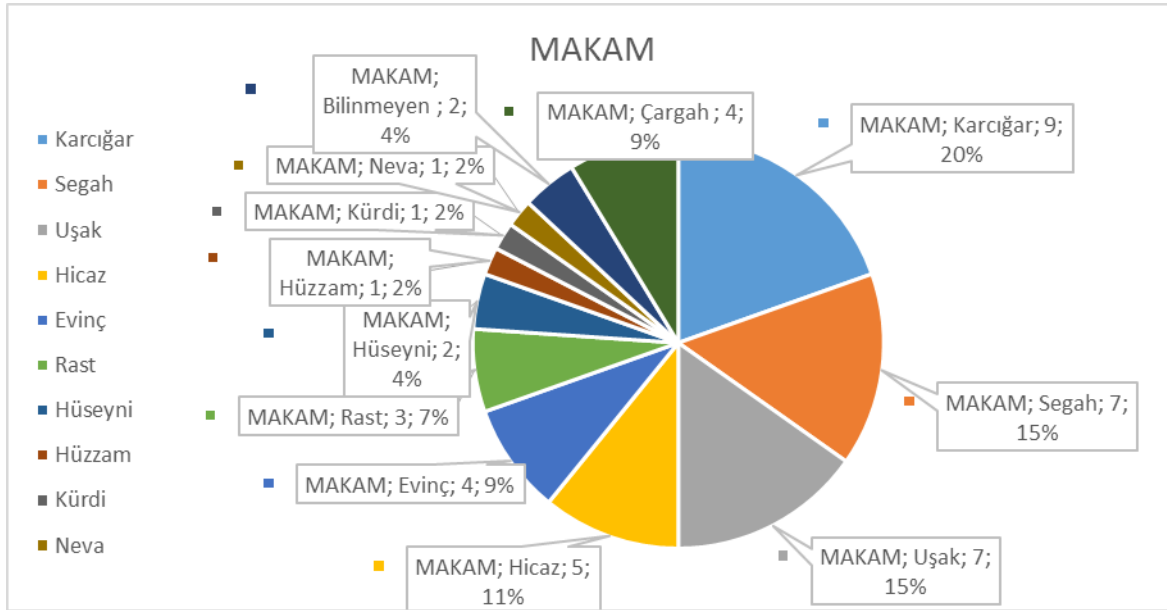

34.	Pınar Başı Ben Olayım	Silifke	Ali Can	Azeri-Tatyan Ayağı	Segah Makamı	9/8 2 2 2 3
35.	Pınara Vurdum Kazmayı	Silifke	Muzaffer Sarısözen	Azeri-Tatyan Ayağı	Segah Makamı	9/16 2 2 2 3
36.	Portakalım Tekerlendi	Silifke	Ahmet Yamacı	Müstezat Ayağı	Çargah Makamı	9/8 3 2 2 2
37.	Silifke'nin yoğurdu	Silifke	Muzaffer Sarısözen	Azeri-Tatyan Ayağı	Sagah Makamı	2/4
38.	Şu Dağların Yüksekğine Erseler	Mut	Plaktan Yazıldı	Bozlak Ayağı	Kürdi Makamı	9/8 2 3 2 2
39.	Şu Derenin Uzunlu	Silifke	İst.Radyosu Halk Müziği	Kerem Ayağı	Uşak Makamı	2/4
40.	Şu Yüce Dağların Karı Eridi	Silifke-Mut	TRT	Misket Ayağı	Eviç Makamı	27/8 2 3 2 2 2
41.	Türkmen Kızı	Silifke	Erkan Sürmen	Kerem Ayağı	Karcıgar Makamı	4/4
42.	Varın Söyleyin Urfaniye	Silifke	TRT	Kerem Ayağı Asma Karar	Uşak Makamı	2/4
43.	Yaktım Mangalımı	Silifke	Ali Canlı	Müstezat Ayağı	Rast Makamı	9/8 2 2 2 3
44.	Yatamadım Gasavete	Mut	Musa Eroğlu	Kerem Ayağı	Uşak Makamı	2/4
45.	Yayla Yollarında Göç Katar Katar	Silifke	-	Kerem Ayağı	Uşak Makamı	4/4
46.	Zeytin Dallarında Tabakam Kaldı	Silifke	Ahmet Yakar	Garip Ayağı	Hicaz Makamı	9/8 2 2 2 3

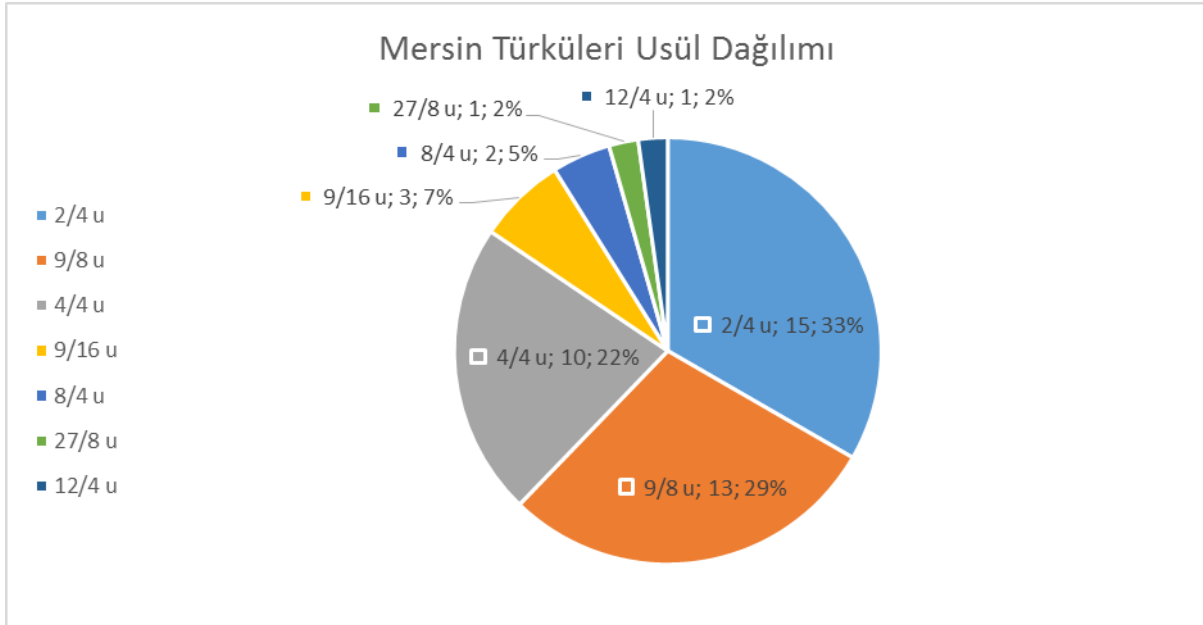
Tablo 1' den anlaşıldığı gibi, TRT repertuarına kayıtlı Mersin Türkülerinin 19 adetinin kerem ayağı, 8 adetinin azeri tatyana ayağı, 7 adetinin müstezat ayağı, 5 adetinin garip ayağı, 4 adetinin misket ayağı, 1 adetinin bozlak ayağı olduğu, 2 adetinin ise ayağının belirlenemediği; 9 adetinin karcıgar makamı, 7 adetinin segah makamı, 7 adetinin uşak makamı, 5 adetinin hicaz makamı, 4 adetinin eviç makamı, 4 adetinin çargah makamı, 3 adetinin rast makamı, makamı, 2 adetinin hüseyini makamı, 1 adetinin hüzzam makamı olduğu, 1 adetinin kürdi makamı olduğu, 2 adetinin makamının belirlenemediği, 1 adetinin ise neva makamı olduğu; 2/4' lük 15 adet, 9/8' lik 13 adet, 4/4' lük 10 adet, 9/16' lük 3 adet, 8/4' lük 2 adet, 27/8' lik 1 adet, 12/4' lük 1 adet olmak üzere toplamda 46 türkü olduğu görülmektedir.

Grafik 1. Yapılan incelemede Kerem Ayağı %42 - Azeri Ayağı %18 - Müstezat Ayağı %16 – Gari Ayağı %11- Mistik Ayağı % 9 – Bilinmeyen %4 – Bozlak Ayağı % 2 sonucuna ulaşılmıştır.

Grafik 2. Yapılan incelemede Karçığar Makamı %21 – Segah Makamı %17- Uşak Makamı %17 – Hicaz Makamı % 12 – Evinç Makamı % 10 – Çarğah Makamı % 9- Rast Makamı %7- Hüseyini Makamı % 4 – Hüzam Makamı % 2 – Kürdi Makamı % 2 Neva Makamı % 2 – Bilinmeyen Makam % 4 sonucuna ulaşılmıştır.

Grafik 3. Yapılan incelemede 2/4 % 34 – 4/4 % 23 – 9/8 % 30 – 9/16 %7 – 8/4 % 4 – 27/8 % 2 – 12/4 % 1 sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç

Mersin’ de halk müziği ilçe ve köylerde renkli ve çeşitlidir. Bölgenin batısında söylenen uzun havalar Teke yöresinin uzun havalarını andırmaktadır. Türkülerin bazıları kıvrak ve neşelidir. Bazıları da ovanın düz ve geniş yerel yapısına uygun bir havayı yansıtarak, uzun hava şeklinde söylenir.

Mersin türkülerindeki renklilik kıyı ile yaylaların, bir birine yakın olması ve yerleşim birimlerinin de yakın zamana kadar konar-göçer olarak hayatlarını devam ettirmesinden kaynaklanmaktadır. Konar-göçerlilik kültür etkileşiminin en büyük unsurlarındandır. Bu etkileşim yöreye renkliliği getirmiştir.

Bozlaklar (Uzun havalar), Ağıtlar, Kaşık havaları, Mengiler, Semahlar, Zeybekler çalınan ve söylenen türkülerindedir.

Mersin’de türküler genelde, iklim şartlarına, yabani hayvanlara, dağa ovaya, yaylaya ve insanlar üzerine söylenmiştir. Mersin’in İlçelerinin her birinde, katkısız ve katıksız folklor zenginlikleri göze çarpar.

İçel yöresinde oyunlar, Silifke yöresi ve Çukurova yöresi olarak iki bölümde incelenir.

1 - Silifke Yöresi Oyunları

2 - Silifke, Mut, Anamur ve Gülnar ilçelerinde oynanır ve kendi aralarında ikiye ayrılır.

Halk oyunları, genelde düğünlerde, nişanlarda oynandığı gibi, askere uğurlamalarda, sünnet düğünlerinde, yaylaya göçte, diğer eğlencelerde(Kahramanlık günlerinin kutlanmasında) oynanır. Oyunlar kadınlar ayrı, erkekler ayrı oynanmaktadır. Yani oyunları kadınlar ve erkekler birlikte oynamazlar. Yalnız, Semah ve Mengiler’ de bir de Arap kökenli

vatandaşlarımızın oyunları kadın- erkek birlikte oynanmaktadır. Mersin' de Klarnet, Davul, Zurna, Bağlama, Kaval kullanılan çalgıların başında gelmektedir.

Araştırmada literatür taraması ve betimsel tarama yöntemi ile durum saptamaya yönelik bilgiler kullanılan, betimsel çerçevede gerçekleştirilen amaç, yöntem bakımından genel durum tespitine yönelik yapılan bu araştırmada elde edilen verilere göre: TRT repertuarında Mersin Yöresine ait türkü sayısı 46 adettir. Halk arasında söylenen daha çok türkü olduğu dikkat çekmektedir. Bu türküler zaman zaman radyo ve televizyonlarda da söylenmektedir fakat TRT kayıtlarında bulunmayanları da vardır. Kanımca bu eserler bantlarda ve plaklarda kalmış TRT repertuarında kayıt altına alınmamıştır.

KAYNAKÇA

- Adorno, T. W. (1998). *Minima Moralia*, (Çev.: Orhan Koçak-Ahmet Doğukan), Metis Yayınları, İstanbul.
- Atılğan, H. (2007), *Geçmişten Günümüze Tarsus'ta Halk Müziği*, Tarsus Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara.
- Bayburtlu, A.S. *Yayınlanmamış Makale*.
- Çıblak, N. (2003). *Mersin Tahtacı Kültüründeki Terimler Üzerine Bir Deneme*, *Folklor/Edebiyat*, C.IX.S.XXXIII, ss.217-238
- Çıblak, N. (2005), *Türk Halk Kültürü İçerisinde Mersin Ağıtlarının Yeri*, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 14, Sayı 2.
- Demirtaş, A. (1995). *İçel İli İncelemeleri*, Opera Yayınevi, Mersin.
- Günay, E. (2006). *Müzik Sosyolojisi, Sosyolojiden Müzik Kültürüne Bir Bakış*, İstanbul, Bağlam Yayıncılık.
- İçel Kültürü (1988). *Mersin Halk Eğitimi Merkezi ve Akşam Sanat Okulu Müdürlüğü Yayın Organı*, sayı 6).
- Kaptan, S. (1995). *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*. Ankara. Rehber Yayınevi, 1. Baskı.
- Mersin Valiliği (<http://www.mersin.gov.tr/>)
- Mersin Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu (<http://mersnhem.meb.k12.tr/>)
- Özdemir, A. (2012). *Karacaoğlan, Tarsus Belediyesi Kültür Yayınları No:35*.İstanbul.
- Say, A. (1992). *Müzik Ansiklopedisi*, *Müzik Ansiklopedisi Yayınları*, İstanbul.
- Say, A. (2005). *Müzik Sözlüğü*, *Müzik Ansiklopedisi Yayınları*, İstanbul.
- Şen, Y., Aksu C. (1999). *Uzun Havalarınızdan Bozlak ve Ustaları* .

Field : Fashion Design

Type : Research Article

Recieved: 06.09.2016 - *Accepted*: 15.11.2016

Yapısal Çözümleme Yöntemiyle Animasyon Karakter Analizi ve Kostüm Tasarımı*

Berna YILDIRIM ARTAÇ¹, Saliha AĞAÇ²

¹Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Moda Tasarımı Anabilim Dalı, Ankara, TÜRKİYE

²Gazi Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Moda Tasarımı Bölümü, Ankara, TÜRKİYE

E-posta: byildirimartac@gmail.com

Öz

Kostüm; onu taşıyan karakterin üzerinde kalmamakta giysileriyle farklılık isteyen eğlence ya da tarz oluşturan kişilerce, hayran oldukları karakterin dış görüntüsüne bürünerek onun ruh haliyle kendilerini içselleştiren kişiler tarafından da kullanılmaktadır. Son yıllarda uzak doğudan başlayarak dünyayı etkisi altına almaya başlayan bu durumun yeni bir alt giyim kültürünü oluşturduğunu söylemek mümkündür. Anime, manga, film, oyun ya da animasyon karakterlerinin görüntüsüne ve kimliğine bürünmek isteyen kişilerce ortaya çıkarılan bu olgunun ise Cosplay olarak isimlendirildiği görülmektedir.

Gerçekleştirilen yazın taramasında karakter analizine uygun kostüm tasarımı, cosplay çalışma süreçlerini irdeleyen herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Animasyon karakterlerin ve cosplay çalışmalarının ilişkili olduğunun vurgulandığı bu çalışmada; karakter analizinin nasıl gerçekleştirildiği, karakter analizine göre kostüm tasarımlarının geliştirilmesi planlanmaktadır. Bu çalışmadaki temel amaç; belirlenen karaktere yönelik cosplay koleksiyon hazırlığına örnek oluşturabilecek bir çalışma ortaya koymaktır. Araştırma ile masalarda kullanılan yapısal çözümleme yönteminin animasyon filmlerine uygulanmasının yanı sıra; kostüm tasarımlara ilişkin aşamaların sistematik bir şekilde ortaya konmasıyla alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırma belirlenen alt amaçlar doğrultusunda iki aşamalı olarak planlanmıştır. Araştırmanın birinci aşamasını; 2012 Pixar stüdyosu yapımı “Cesur” isimli animasyon filmi ve filmde yer alan “Merida” karakterinin Vladimir Propp’un “Masalın Biçimbilimi” adlı kitabında yer alan kuram çerçevesinde yapısal çözümleme ile analizi oluşturmaktadır. İkinci aşamada uygulamalı araştırma yöntemi kullanılacaktır. Birinci aşamada gerçekleştirilen analize göre ile edilen veriler ışığında belirlenen “Merida” animasyon karakteri için kostüm tasarımları yapılacaktır. Kostüm tasarımlarının hazırlanması Frings’in kostüm tasarım sürecinden uyarlanan modelde yer alan senaryo analizi, araştırma, kostüm teması belirleme, eskiz çizme, eskiz değerlendirme, tasarım seçme, malzeme ve renk belirleme ana başlıklarından oluşan üretim öncesi aşamalarla sınırlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kostüm tasarımı, karakter analizi, animasyon

* Bu makale, 13-16 Ekim 2016 tarihlerinde Antalya’da düzenlenen Uluslararası Avrasya Spor, Eğitim ve Toplum Kongresi’nde bildiri olarak sunulmuştur.

Animated Character Analysis and Costume Design with Structured Analysis

Abstract

In various genres, costumes complement fictional characters and not only constitute the external appearance of the fictional character, but are also used for purposes of fun or style by fans who dress up as the character and internalize that character's state of mind. This phenomenon is called cosplay.

A literature review of the field has revealed no study made previously on the cosplay costume design process according to character analysis. The present study emphasizes the link between animated characters and cosplay work and focuses on literature review, character analysis and the development of costume design according to this analysis. The main aim of the present study is to create an example for the development of a cosplay collection focusing on the chosen character.

In this study, the structured analysis method, usually applied to fairytales, will be used in the analysis of animated films. The first stage of the study is the structured analysis of the 2012 Pixar Studios animated film *Brave* and its main character Merida according to Vladimir Propp's theory as outlined in his *Morphology of the Tale*. In the second stage, the applied research method will be used. In light of the data obtained through the analysis in the first stage, costumes will be designed for the animated character Merida. The development of costume design is limited to the pre-production stages in the model adapted from Frings's costume design process: script analysis, research, determining costume themes, sketching, sketch evaluation, choosing designs and determining fabric and colors.

Keywords: Costume design, character analysis, animation

Giriş

Hayatın her alanında var olan ve geniş bir alana hâkim giyim konusunu sınıflandırmak mümkündür. Giyim; kullanım amacına, kullanıldığı yere, kişinin yaşına cinsiyetine, mevsim özelliğine göre gruplandırılabilmesinin yanı sıra; butik giyim, hazır giyim, tiyatro-sinema sahnesinde rol alan oyuncular için giyim veya artık popüler hale gelen cosplay giysiler gibi üretim şekilleri ya da ihtiyaç alanına yönelik giysiler olarak ayrıştırılabilir. Görsel sanatlarda oyuncuların rol gereği karaktere uygun giydikleri giysiler ise bu ayrıştırma içerisinde kostüm grubunu oluşturmaktadır.

Kostüm, bir film ya da sahnede; karakterin yaşı, sosyal durumu, kişiliği, milliyeti, karakterin beğendiği ya da beğenmediği özellikleri gibi kavramları izleyicilerin değerlendirebilmelerine yardım ederek karaktere dair ipuçları taşır. Kostüm karakterler arasında ilişki kurulmasına yardım eder (Abuku&Odi, 2010: 188).

Kuruç (1987) kostümü, oyuncunun rolüne uygun olarak eserin dönemini ve tarzını yansıtan, sahnede giyilen giysiler olarak tanımlamaktadır. Kişilerin bir başkasını canlandırmaya başladıklarından bu yana kostüm kullandıkları ileri sürülmektedir (Eczacıbaşı, 1997: 1786). Kostüm, karakterlerin taşıdığı özelliklerinden bağımsız olarak hazırlanan, detay ve aksesuarlara zemin olarak hizmet eden, genel olarak karakterlerin buldukları durum, zaman ve mekânı yansıtan giysilerdir (Bicat, 2003, Akt. Tekin, 2007: 2).

Kostüm tasarımı, tasarım kavramlarının yorumlandığı ve üç boyutlu ürün haline dönüştürüldüğü kostüm oluşturma sürecini kapsamaktadır. Günlük kullanım ihtiyacı dışında, sahne sanatları, sinema gibi görsel alanlarda; giyim anlam taşıyan, fark yaratan, tarz-kişilik oluşturan, ikonlaştıran ve kostüm ismini alan bir araç haline dönüştüğü görülmektedir. Kostüm bir “kıyafet” olarak değerlendirilmemeli, karakterin taşıdığı anlama yardım eden bir araç olduğu düşünülmelidir (Nutku, 1989: 390). Performans gerektiren görsel sanatlarda kullanılan kostüm; özel çalışma disiplini ve deneyimi gerektiren bir alandır (Koca, Koç, Kaya, 2011).

Kostüm tasarımcısı seyircisinin hayal gücünü arttırmak için görsel öğeler ile karakteri zenginleştirerek oyunun geçtiği zamanı ve karakteri yansıtmayı amaçlamaktadır (Canatan, 2010: 1). Kostüm tasarımcısı, karakteri analiz ederek, karakterlerin performanslarında etkili olan giysileri oluşturur. Bir kostüm tasarımcısının temel görevi belli bir karakterin görünümünü en iyi şekilde sağlayacak kostümü oluşturmaktır (Koca, Koç, Kaya, 2011).

Kostüm tasarımında tasarımcı; zamana, mekâna, iklime, yaşa, cinsiyete, sosyal statüye, karakterin büründüğü role vurgu yapacak ipuçlarına da tasarımlarında yer vermelidir. Kostüm tasarımcısı, bir kostümü tasarlarken hangi malzemeyle nasıl bir etki yaratılabileceğini düşünmeli ve doğru malzemenin hangisi olduğuna karar vererek çizimlerini gerçekleştirmelidir (Tekin, 2007: 3). Kostüm tasarımcısı kostüm tarihini bilmeli, giysi üretme bilgisine hâkim olmalı, karakterlerin iç dünyasını dışa yansıtabilmeli, renk ve form bilgisine sahip olmalı, hayal ettiğini çizebilmeli, takım çalışmasına uyum sağlayabilmelidir (Holt, 1998:8, Çivitçi, 2010: 20).

Kullanıldığı disiplin içerisinde tamamlayıcı bir öge olan kostüm; onu taşıyan karakterin üzerinde kalmamakta giysileriyle farklılık isteyen eğlence ya da tarz oluşturan kişilerce, hayran oldukları karakterin dış görüntüsüne bürünerek onun ruh haliyle kendilerini içselleştiren kişiler tarafından da kullanılmaktadır. Son yıllarda uzak doğudan başlayıp bütün dünyayı etkisi altına almaya başlayan bu durumun yeni bir alt giyim kültürünü oluşturduğunu

söylemek mümkündür. Genellikle anime, manga, film, oyun ya da animasyon karakterlerinin görüntüsüne ve kimliğine bürünmek isteyen kişiler tarafından ortaya çıkarılan bu durumun ise “Cosplay” olarak isimlendirildiği görülmektedir.

Alana ilişkin gerçekleştirilen yazın taramasında karakter analizine uygun olarak kostüm tasarımı, cosplay çalışma süreçlerini irdeleyen herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Gerçekleştirilen literatür taraması ile, karakter analizine uygun kostüm tasarımlarının geliştirilmesi planlanmaktadır. Bu çalışmadaki temel amaç; belirlenen karaktere yönelik cosplay ve benzerleri için kostüm hazırlığına örnek teşkil edebilecek bir tasarım ortaya koymaktır.

Araştırma ile masalarda kullanılan yapısal çözümleme yönteminin animasyon filmlerine uygulanmasının yanı sıra; kostüm tasarımına ilişkin aşamaların sistematik bir şekilde ortaya konmasıyla alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Materyal ve Yöntem

Araştırmanın evrenini 3B (3 Boyutlu – 3D - three dimension) animasyon filmleri oluşturmaktadır. Örneklemin seçimi için 14 adet 3B animasyon filmi taranmıştır. Bu filmler içerisinde, 3 boyutlu animasyon filmi olması, Oscar Ödüllü olması, insan ve kadın karakterli animasyon filmi olması sınırlılıkları açısından değerlendirilen; iki Oscar Ödüllü Brave (Cesur) ve Frozen (Karlar Ülkesi) filmleri araştırma için uygun bulunmuştur. Bu filmlerden Cesur animasyon filmi ve filmde ana karakter olan `Merida` örnekleme olarak seçilmiştir.

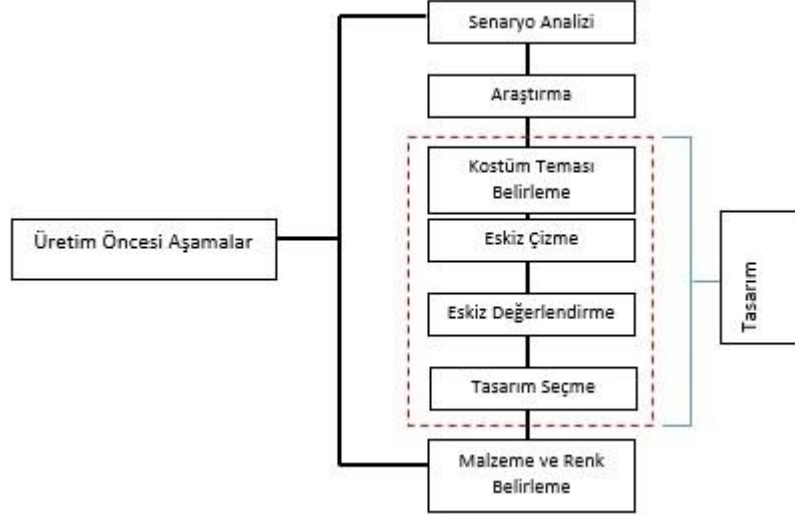
Bu araştırma amaca ulaşmada izlenen yollar ve elde edilecek veriler doğrultusunda iki aşamalı olarak planlanmıştır. Araştırmanın birinci aşamasında masal, tiyatro, roman, sinema gibi anlatı metnine sahip alanlarda daha ağırlıklı olarak kullanılan yapısal çözümleme yöntemi kullanılmıştır. Yapısal çözümleme, tümeli oluşturan öğelerin saptanıp, anlatı metninde yer alan bu öğelerin nasıl bir kurulum içinde birbirleriyle ilişkilendirildiklerinin bulunması esasına dayanmaktadır (Sözen, 2013: 610). Araştırmada yapısal çözümleme modellerinden Vladimir Propp'un Yapısal Çözümleme Yöntemi modeli esas alınmıştır. Propp' a göre işlev kişinin gerçekleştirdiği eylemlerdir. Bu eylemler olay örgüsünün akışı içerisindeki anlama göre belirlenmiştir. Propp eylemleri kişilerin her masalda sürekli değişen özelliklerinden soyutlayarak ele alır, her eylemi anlatının akışı içindeki yerini dikkate alarak belirler. Sonunda da 31 işlev oluşur (Rıfat&Rıfat, 2001: 11).

Araştırmanın birinci aşamasında; 2012 Pixar stüdyosu yapımı “Cesur” isimli 3B animasyon filmi ve filmde yer alan “Merida” karakteri, Vladimir Propp'un “Masalın Biçimbilimi” adlı kitabında yer alan kuram çerçevesinde 31 işlevden oluşan Yapısal Çözümleme Yöntemi ile ilişkilendirilerek analiz edilmiştir.

Araştırmanın belirlenen amaçlarına ulaşabilmesi için, ikinci aşamayı uygulamalı araştırma modeli oluşturmaktadır. Uygulamalı araştırmalar üretilen bilgilerin denemeli uygulanması olarak tanımlanmaktadır. Bu araştırmalar, bazen bir teorinin test edilmesi gibi kuramsal konularla da ilgili olabilirler. Fakat bunun ötesinde temel amaç yine de güncel yaşamın gerçek bir sorununa cevap arama yönündedir (Seyidoğlu, 2000: 18). Birinci aşamada gerçekleştirilen analize göre elde edilen veriler ışığında belirlenen “Merida” animasyon karakteri için kostüm tasarımı yapılmıştır. Kostüm tasarımının hazırlanması Frings (1987)'den alınan, Nance (2008)'in tezinde bulunan detaylı kostüm tasarım süreci modelinden araştırmacılar tarafından uyarlanan modelde yer alan senaryo analizi, araştırma, kostüm teması belirleme, eskiz çizme,

eskiz değerlendirme, tasarım seçme, malzeme ve renk belirleme ana başlıklarından oluşan üretim öncesi aşamalarla sınırlandırılmıştır

Üretim öncesi kostüm tasarımı aşamaları ve akış planı Şekil 1’de verilmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Araştırmada Kullanılan Kostüm Tasarım Süreci

Bulgular ve Tartışma

Cesur Animasyon Filminin Yapısal Çözümlemesi

Propp olağanüstü masalların yapısını araştırdığı Masalın Biçimbilimi (1928) çalışmasında; masal çeşitliliğinin altında binlerce masalın yapısında ortak olabilecek işlevsel birimleri bulmayı amaçlayarak, çalışmanın sonucunda 31 işlev ve simgenin maddeler halinde aktarıldığı bir yöntem geliştirmiştir (Açımız, 2013: 15). Araştırmanın birinci aşamasını oluşturan; Propp’un 31 aşamadan oluşan Yapısal Çözümleme Yöntemi ile analiz edilen 3B “Cesur” animasyon filmi ve “Merida” animasyon karakterine ilişkin bulgulara aşağıda yer verilmiştir;

Yapım yılı 2012 olan; en iyi animasyon film dalında Oscar ödülü alan “Brave-Cesur” filminin yönetmeni Mark Andrews/ Brenda Chapman’dır. Disney ve Pixar stüdyolarının yapımı olan “Brave” filminin olay örgüsü şu şekildedir;

- 1- İskoçya'nın zorlu ve gizemli dağlık bölgelerinde birbirinden farklı klanlar bulunur. Bu klanlar içerisinde Kral Fergus, Kraliçe Elinor'un kızları Merida ve üç küçük erkek kardeşi yaşar.
- 2- Kral Fergus, Kraliçe Elinor ve kızları Merida ile birlikte ormanın içerisinde Mordu isimli yenilmez ayı ile karşılaşır. Kızı ve karısını korumak isteyen kral bacağını kaybeder.
- 3- Kral Fergus ve Kraliçe Elinor'un kızı olan Merida prenseslere uygun görülen, hayat görüşü ve evlilik kuralından sıyrılarak, kendi yolunu çizmek istemektedir. Bu konuda inatçı ve hırçın davranır.
- 4- Merida'nın evleneceği adayı belirlemek için; klanların lordları olan; Lord Macintosh, Lord MacGuffin ve Lord Dingwall'in gerçekleştirileceği çok eski bir geleneğe başkaldırır.

Bu geleneğe göre ok atma yarışı düzenlenir. Merida lordlar'dan daha iyi ok atarak onları rencide eder.

- 5- Lordlara meydan okuması ve evlenmek istememesi sebebi ile onu mükemmel yetiştirmek isteyen, geleneklere bağlı annesi Kraliçe Elinor ile tartışır. Merida'nın yaptıkları, krallıkta kargaşa ve şiddete neden olur.
- 6- Kraliçe Elinor'un evlilik fikrini değiştirmek isteyen Merida, atına binerek saraydan kaçır. Küçüklüğünden beri gördüğü peri ışıklarını takip ederek; garip bir cadıya denk gelir. Annesi Kraliçe Elinor'un fikrini değiştirmesi için cadıdan büyülü bir yardım ister.
- 7- Cadı Merida'nın isteğinde emin olup olmadığını sorgular ve büyülü yardım etmeyi kabul eder. Daha önce de bir başka prens için aynı büyüyü yaptığını belirtir.
- 8- Merida'ya istediği doğrultusunda büyülü bir kek hazırlar. Fakat Merida'yı büyü ile ilgili uyarmanı unuttur ve ortadan kaybolur.
- 9- Merida Kraliçe Elinor'a büyülü keki ikram eder. Kekten bir parça yiyen kraliçe bir ayıya dönüşür.
- 10- Annesini istemeden ayıya dönüştüren Merida, Kraliçe Elinor'u daha önce Mordu tarafından bacağı kopartılan, Kral Fergus'tan korumak için saraydan kaçırmaya karar verir. Bu konuda üçüz erkek kardeşlerinden yardım ister.
- 11- Merida, annesini büyüyü bozması için cadının kulübesine götürür. Fakat kulübede yaşlı cadıyı bulamaz. Cadı ona büyüyü bozması için ipucu bırakır "Kader değişsin bakıver içine, gururla yok ettiğin bağı onar" der ve 2. Gün doğumunda büyüsünün kalıcı olacağını belirtir.
- 12- Merida ve annesi sürenin bitmesine az bir zaman kala ortaya tekrar çıkan peri ışığını takip ederler. Peri ışığı onları yıkılmış olan bir krallığa götürür.
- 13- Yıkık krallıkta kaderini değiştirmek isteyen Merida, kendisi gibi kaderini değiştirmek isteyen Ayı Kral'ın hikâyesini hatırlar ve kendi geleceği ile yüzleşir. Annesinin üzerindeki büyünün etkisini nasıl kaldıracağını anlar. Daha önce hiddetle parçaladığı duvar halısını onarması gerektiğini düşünerek cevabı bulur. Annesi ile saraya dönmeye karar verir.
- 14- Saraya dönen Merida ve annesi sebep olduğu Klanlar arasındaki kavgaya son verir. Fakat kral Fergus'un odaya girerek ayı kraliçeyi görmesi ile olaylar tekrar başa döner ve kraliçe saraydan kaçır.
- 15- Kral Fergus ona engel olmak isteyen kızı Merida'yı kilitleyerek, ayıdan intikamını almak üzere saraydan çıkar.
- 16- Merida yaptığı hatanın farkına varır ve panik içerisinde, duvardaki halıyı onarmak için duvardan indirir. Odadan çıkmak için dışarı bakan Merida küçük kardeşlerinin de büyülü keki yiyerek ayı yavrularına dönüşüğünü görür.
- 17- Saraydan kardeşlerinin yardımı ile çıkmayı başaran Merida, halıyı ve kardeşlerini alarak annesini babasından ve klanlardan kurtarmak için atına binerek ormana doğru hızla ilerler.
- 18- Merida at üzerinde kopan bağı onarır. Ona yol gösteren peri ışığını takip ederek, annesinin yakalandığı bölgeye doğru gider. Bu esnada ayı kral Mordu da onları takip etmektedir.

19- Tuzağa düşürülerek yakalanan kraliçe Elinor'u Kral Fergus öldürmek üzere iken Merida babasına engel olur. Babasını ayının annesi olduğuna ikna etmek için babası ile dövüşür. Bu esnada Mordu ortaya çıkarak oradakilere saldırır.

20- Herkesi alt eden Mordu, Merida'yı öldürmek üzere iken, Merida Kraliçe Elinor tarafından son anda kurtarılır.

21-2. Gün doğumu bitmek üzere iken Merida halıyı annesinin üzerine atar. Fakat değişmediğini görünce pişmanlık ile annesinden özür dileyerek ağlar. Gün doğumu tamamen gerçekleşince kraliçe ve çocukları eski haline döner büyü bozulur.

“Cesur” filminde yer alan “Merida” karakterine ilişkin olay dizisi ve işlevleri ise şu şekildedir:

- 1- Merida'nın Klanların ilk veliaht oğullarının yer aldığı ok atma yarışmasında, kaderini belirlemek için ok atması yasaktır (Tanımı: yasaklama, simgesi γ).
- 2- Merida inatçı olması ve yasalara başkaldırması sebebi ile ok atma yarışmasında ok atar (Tanımı: yasağı çiğneme, simgesi δ).
- 3- Merida kendi kaderinin ellerinde olmadığını düşünür. Özgürlüğünü elde etmek ister (Tanımı: eksiklik, simgesi α).
- 4- Merida evlenmek istememesi ve yasağı çiğnemesi sebebi ile Kraliçe Elinor'la tartışır. Atı ile saraydan hızla ayrılır (Tanımı: gidiş, simgesi \uparrow).
- 5- Ormanın içerisinde peri ışıkları ile karşılaşır. Onları takip ederek cadıyı bulur (Tanımı: başışçının ilk işlevi, simgesi D).
- 6- Cadı Merida'ya annesini değiştirmek için büyü bir kek hazırlar (Tanımı: büyü nesnenin alınması, simgesi F).
- 7- Merida Kraliçe Elinor'a keki yedirmek üzere saraya geri döner (Tanımı: geri dönüş, simgesi \downarrow).
- 8- Merida, Kraliçe Elinor'a keki yedirir. Kraliçe bir ayıya dönüşür. Merida yaptığı hatayı düzeltmek için kardeşlerinden yardım ister (Tanımı: yardım, simgesi Rs).
- 9- Merida ve annesi gizlenerek saraydan kaçarlar (Tanımı: kimliği gizleyerek gelme, simgesi O).
- 10- Merida Kraliçe Elinor'u eski haline dönüştürmek için cadıyı arar. Cadı kulübesinde yoktur. Ancak cadı annesinin düzeltilebilmesi için ona bir not bırakmıştır. “Kader değişsin bakıver içine, gururla yok ettiğin bağı onar” diyerek çözülmesi gereken şifreli ve zor bir öneride bulunur (Tanımı: güç iş, simgesi M).
- 11- Merida şifreyi çözmeye çalışırken isterken, filmin başından beri bulunan saldırgan ayı, Mordu'nun kim olduğunu öğrenir (Tanımı: ortaya çıkarma, simgesi Ex).
- 12- Merida yaptığı yanlışlıkları düzeltir. Saldırgan ayı Mordu'nun öldürülmesini sağlayarak onu cezalandırır (Tanımı: cezalandırma, simgesi U).

Cesur filmindeki Merida karakterinin bütün işlevleri bir araya getirildiğinde aşağıdaki şema elde edilir:

$\gamma\delta\alpha\uparrow F\downarrow RsOMExU\gamma\delta\alpha\uparrow DF\downarrow RsOMExU$

`Merida` Karakteri için Kostüm Tasarımı

Bu bölümde araştırmanın ikinci aşamasının gerçekleştirilebilmesi için uygulamalı araştırma modeline uygun olarak senaryo analizi, araştırma, kostüm teması belirleme, eskiz çizme, eskiz değerlendirme, tasarım seçme, malzeme ve renk belirleme ana başlıklarından oluşan üretim öncesi aşamalar; Frings (1987)'in kostüm tasarım sürecinden araştırmacılar tarafından uyarlanan modele göre hazırlanmıştır.

Senaryo Analizi: Araştırma yönteminde de belirtildiği gibi yöntem olarak iki aşamalı gerçekleştirilen çalışmada birinci aşamayı oluşturan yapısal çözümleme ile kostüm tasarım aşamasında ilk basamakta yer alan senaryo analizi gerçekleştirilmiştir.

Araştırma: Cesur filminin içeriğine ilişkin bilgilere, filmin yapımını gerçekleştiren Disney'in web-sitesinden ulaşılmıştır. Senaryo açıklamasında; “Eski çağlardan beri, İskoçya'nın zorlu ve gizemli dağlık bölgelerinde destansı savaşlar ve mistik efsanelerin hikâyeleri kuşaktan kuşağa aktarılır” cümlelerine yer verilmiştir. Buradan hareketle filmin konusuna ev sahipliği yapan topraklar İskoçya'dır.

Filmde; Kral Fergus ve Kraliçe Elinor'a ait olan Dun Broch klanı bulunmaktadır. Dun Broch klanı; göle bakan, güçlü bir taş kale içerisinde yaşamaktadır. Cesur filmi Kuzey İskoçya'da karanlık ormanların, sisli, gizemli dağların ve etrafında derin soğuk suların olduğu bir alanda geçmektedir. Cesur filminde Dun Broch dışında üç adet daha klanlık bulunmaktadır. Bunlar Macintosh, Mac Guffin ve Dingwall. Klanlıklarıdır. Filmdeki; Klanlar Dun Broch krallığı tarafından yönetilmektedir. Bu klanlar 2012 Disney/Pixar tarafından senaryo gereği oluşturulmuştur ([http://pixar.wikia.com/wiki/DunBroch Kingdom](http://pixar.wikia.com/wiki/DunBroch_Kingdom)).

Cesur filminin senaryosu kurgu olmasına rağmen; yapılan araştırmalar göz önüne alındığında İskoçların hikâyeleri ve yaşam koşulları ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Çünkü yapılan araştırmalarda İskoçların ormanlık bölgelerde ekim alanı açtıkları, avlanarak ve çiftçilik yaparak yaşadıkları belirlenmiştir (<http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAnaHatlar/Tarih.htm>). İskoçya'da hayvancılık da gelişmiştir. İklimin yağışlı olması sebebiyle bazı bölgede hayvancılık yapılmaktadır. Koyun, sığır ve kümes hayvanı beslenmektedir (<http://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/ingiltere.htm>). İskoç giysileri incelendiğinde genel olarak yünlü dokumalardan oluşan giysiler kullandıkları belirlenmiştir. Hayvancılıkla geçimlerini sağlamaları nedeniyle, hayvanlardan elde edilen yün vb. liflerin kullanımıyla dokudukları kumaşlardan giysi elde ettikleri, bu nedenle giysilerinde yünlü dokumalar kullandıkları düşünülmektedir.

İskoçya geleneksel kadın giysilerinde tartan adı verilen bir kumaş kullanılmaktadır. İskoçya'nın iklim ve yaşam koşulları nedeniyle; kumaş özelliklerinin dokunmuş yünlü veya kamgarn kumaş olduğu, kumaş deseninin farklı renklerde çizgilere sahip olan ekose desenden oluştuğu ve her klan için kendi ayırt edici ekose desene sahip olduğu söylenebilir(<http://www.dictionary.com/browse/tartan>). Bu sebeple giysilerinin şekillenmesinde yaşam koşullarının etkili olduğu ifade edilebilir. Buradan hareketle; Cesur filminde de İskoçlarda olduğu gibi doğal ortamda gerçekleşen sahneler ve yünlü dokumalardan oluşan giysiler bulunduğunu söylemek mümkündür.

Bunun yanı sıra; bir başka kaynaktan; İskoçyalı kadınların giydiği çizgili kumaş özelliğine sahip olduğu ileri sürülen “Arisaid” adı verilen giysi formunun; düz renklere sahip olabileceği de belirtilmektedir (<http://www.scottishpatterns.com/faq.html>). Aşağıda verilen Fotoğraf 1'deki görsellerde yer alan İskoç kadın giysilerinin biçim ve form özelliklerine

bakıldığında ise; üste giyilen giysinin bazen tek parça bazen ise iki parçadan oluştuğunu söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra; giysinin içerisine; bazen yakaları dantelli, fırfırlı büzgülü beyaz, krem iç elbiseler ya da gömlekler giydikleri görülmektedir.

<http://www.mistythicket.com/womens/outfits/morrigan.html>

<http://nationalclothing.org/16-europe/scotland/9-national-dress-of-scotland-men-s-and-ladies-kilt.html>

Gerçekleştirilen araştırmalardan sonra Cesur filmi tekrar izlenmiştir. İskoçya’da her klan için kendi ayırt edici ekose desene sahip olduğu bilgisinden yola çıkılarak; Dun Broch, Macintosh, Mac Guffin ve Dingwall. Klanlıklarının tartanları incelenmiştir.

Cesur filminin senaryosunda Kraliyet Ailesi tarafından giyilen tartanda çeşitli renkler bulunmaktadır. Dun Broch Klanına ait Tartan; İskoçya’nın engebeli, doğal yapısını yansıtacak zengin renkler ile tasarlanmıştır. Mavi, kuzey denizinin okyanus mavisini; koyu kırmızı ailenin kendi tarihi ve klanlar arasında dökülen kanı; yeşil İskoçya’nın dağlık ve yeşil alanlarına olan sevgiyi; lacivert ile açık renk çizgiler, Dun Broch krallığının içerisindeki demir dövmeçiliğini ve ince gri çizgiler İskoç halkının kendilerine saygı duymalarını aşılamayla temsil etmektedir. Macintosh Klanına ait Tartan; gerçek hayatı yansıtan kırmızı ve yeşil renkleri ile MacGuffin Klanına ait Tartan turuncu ve yeşil renkler ile Dingwall klanına ait tartan turuncu, yeşil, koyu ve soluk sarımsı tonları ile tasarlanmıştır (<http://pixar.wikia.com>).

Fotoğraf 2’de klanların tartanlarına ait örneklere yer verilmiştir.

DunBroc

Macintosh

MacGuffin

Dingwall.

Fotoğraf 2. Tartan Örnekleri

Çalışmada; tüm bunların yanı sıra; filmin başrol karakteri Merida'nın fiziksel özellikleri ve karakter özellikleri önem taşımaktadır. Ana karakter ve çalışmanın konusunu oluşturan Merida Disney prenseslerinden daha farklı fiziki özelliklere sahiptir. Disney prenseslerinin narin ve zarif vücut yapısının aksine, daha hacimli güçlü kuvvetli bir kadın görüntüsü ile tasarlanmıştır (<http://pixar.wikia.com/wiki/Merida>). Merida kıvrıkcık turuncu renkli şekil almayan asi saçlara, iri mavi gözlere, büyük bir ağız yapısına ve turuncu kaşlara sahiptir. Merida karakterinin fiziki özelliklerinde baskın olarak kullanılan turuncu renk heyecan ve duyguların rengidir. Enerji, cesaret, canlılık, dinamik kuvvet, coşku ve neşe anlamları taşımasının yanı sıra; cana yakın, girişken hevesli, kıpır kıpır ve sosyal olan yaşam anlamına da gelmektedir. Depresif, kızgın veya gergin durumlarda ise bu renk sinir kat sayısını yükseltebilmektedir (Kırık, 2013: 74). Turuncu rengin Merida karakterinin tüm özelliklerini içerisinde barındırdığı düşünülmektedir.

Senaryo ve karakter analizi yapmak için kullanılan yöntem olan V. Propp'un masal incelemesinde bulunan hiçbir işlev diğerini dışlamaz. Fakat bu araştırmanın temel amacının karakter analizine yönelik kostüm tasarımı olması sebebi ile başrol karakterin rolü analiz edilmiştir. Bu analizden ve ortaya çıkan simgelerden hareketle Merida asi, inatçı, özgürlüğüne düşkün, ailesine bağlı, gururlu, sonraki etkilerini düşünmeden ani kararlar veren, fakat en sonunda yanlışını kabul eden bir karakterdir.

Ayrıca, filmin yapımını gerçekleştiren Disney'in web-sitesinde; Merida karakterine ve içeriğine yönelik, *"Disney ve Pixar'ın hikayesi Cesur Film, korkusuz Merida'nın kaderini değiştirmek için geleneklere ve alın yazısına karşı koymasıyla başlar. Cesur Film; Kral Fergus ve Kraliçe Elinor'un gözü pek kızı ve yetenekli bir okçu olan Merida'nın hikâyesini anlatır. Tutkulu ve ateşli Merida, kraliyet ailesinden gelen ve kendi kaderini kendisi kontrol etmek isteyen inatçı bir gençtir. Hep dışarıda olmak, bir okçu ve silahşor olarak becerilerini geliştirmek ve sadık atı Angus ile birlikte o muhteşem tepelerde yarışmak istemektedir. Başına buyruk saçları gibi hareketli bir ruha sahip olan Merida'nın kalbi, özellikle küçük üçüz kardeşleri söz konusu olduğunda yumuşuyor."* açıklamaları bulunmaktadır. Bu açıklamalar karakterin özelliklerinin yansıtılabilmesi için yapılacak kostüm tasarımına ışık tutacaktır.

Kostüm Teması: "Cesur" filminin olay örgüsünden yola çıkılarak, "Merida"nın çok iyi ata bindiğini, çok iyi ok kullandığını ve sıradan prenseslerden farklı olarak narin ve zarif bir yapıya sahip olmadığı görülmektedir. Merida'nın asi, inatçı, özgürlüğüne düşkün kişilik özelliklerine uygun kostüm tasarımı yapabilmek için kostüm teması; **'savaşçı ruhlu özgür kadınlar'** olarak belirlenmiştir.

Eskiz Çizimleri: Araştırmalar görsel senaryolar şeklinde de sunulabilir. Eskiz defterleri tasarımı tanımlayan, örneklerle gösteren bir araçtır (Seivewright, 2013: 82-83). Eskiz, tasarım sürecinin başlangıcında, kavramsal fikirlerin ortaya çıkmasını sağlayan önemli bir araçtır. Eskiz en basit ifadeyle tasarımın taslak halidir. Eskiz, sanatçının katkısıyla ortaya çıkan oluşturma eylemidir (İnceoğlu, 1995, Akt. Kasapoğlu, 2002: 18). Tasarımcının düşünsel bir aktivite olarak başvurduğu eskiz çizimleri, zihin-göz-el-imge ilişkisi sonucu dışa vurumu ve hedef olan tasarım bilgisinin oluşumu/gelişimine katkı sağlamaktadır (Yakın, 2015: 136-137).

Eskiz çalışmasına başlamadan önce Cesur filminde yer alan Merida karakterinin kostümü incelenmiştir. Merida karakterinin görseli Fotoğraf 3'de verilmiştir.

Fotoğraf 3. Cesur (Brave) 3B Animasyon Filminde Merida Karakteri

Gerçekleştirilen inceleme sonucunda kostümün kum saati silüet formuna sahip olduğu belirlenmiştir. Rahat ok atabilmesi için kol evleri ve dirsekler kullanılan bantlarla rahatlatılmıştır. Giysiye estetiklik ve hacim katmak amacıyla yakasında ve kol ağzında ince firfırları olan iç elbise ile yaşadığı varsayılan topraklarda hayvancılığın yaygın olması sebebi ile deri kemer ve deri ayakkabı kullanıldığı düşünülmektedir

Cesur filminin karakterlerinden olan, araştırma konusunu oluşturan fiziksel ve kişilik özellikleri detaylı olarak incelenen Merida karakteri için kostüm tasarımına yönelik hazırlanan eskiz çalışmaları aşağıda sunulmuştur.

Eskiz 1	Eskiz 2	Eskiz 3

Eskiz 4	Eskiz 5
	

Eskiz Değerlendirme: Senaryo analizine, araştırmalara ve belirlenen kostüm temasına uygun olarak araştırmacılar tarafından 'savaşçı ruhlu özgür kadınlar' temalı karaktere ve rolüne uygun olabileceği düşünülen, Merida'nın filmdeki kostümüne alternatif 5 adet kostüm eskizi çalışılmıştır.

Gerçekleştirilen eskiz çalışmalarında mevcut kostümde yer alan ve amaca uygun olan üç unsur kullanılmıştır. Bunlar; kol bantları, kemer ve iç elbisedir. Eskizlerde bel hattının üstü ilgi ve odak noktası olarak belirlenmiştir. Etek açılımı, boyu ve formu tüm eskizlerde sabit kullanılmıştır.

Tasarım Seçme: Belirlenen tema doğrultusunda; gerçekleştirilen eskiz çalışmaları içerisinde Eskiz 5'in görsel gösterişe sahip olması ve karakterin kişisel özelliklerini en iyi yansıtabilecek forma sahip olduğu düşünülerek araştırmacılar tarafından seçilmiştir. Tasarlanan eskizin boyaması Merida karakterinin filmdeki giysisinin rengine sadık kalınarak renklendirilmiştir. Kostümde mavi ağırlıklı yeşil bir renk kullanılmıştır.

Eskiz 5. Seçilen Model

Malzeme ve Renk Belirleme: Tasarlanan kostüm için seçilen malzemelerin ve renklerin karakteri, karakterin yaşadığı dönemi ve mekânı açıklayabilmek açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple; tasarımcı karakterin kimliğini, ait olduğu mekân ve zamanı, rolünü, sosyal statüsünü yansıtabilmek için gerçekleştirdiği araştırmaya uygun renk ve malzemeler belirlemelidir (Koca, Koç, Kaya, 2011). Bu noktadan hareketle yukarıda araştırma kısmında yer alan bilgilerin kostüm için gerekli olan malzemeleri belirleme de yol gösterebileceğini söylemek mümkündür. Cesur filminin geçtiği topraklar İskoçya'dadır. İskoçya ikliminin soğuk olması sebebi ile İskoçyalı geleneksel kadın giysilerinde kullandıkları tartan adı verilen kumaş özelliklerinin dokunmuş yünlü veya kamgarn kumaş olduğunu çalışmanın araştırma kısmında belirtilmiştir. Elde edilen bu bulgular ve filmde yer alan görseller kumaş cinsinin ve dokusunun belirlenmesinde yardımcı olmuştur. Dış elbisede kumaş cinsi olarak dökümlü, kaşmir, kamgarn, alpaka, panama gibi yünlü kumaşlar belirlenmiştir. İç elbise için ise daha dökümlü olması için poplin, ipek müslin ya da şifon gibi ince ve narin kumaşların kullanılabilmesi düşünülmektedir.

Karaktere ait özellikler yansıtılırken en az malzeme kadar belirlenen renkte önem taşımaktadır. Renk, yaşamı anlamlı ve anlaşılır kılan ipuçları içermektedir. Toplumsal iletişim sürecini devam ettiren renk, toplumsal yaşamın her alanında etkili rol oynamaktadır (Özer, 2012: 269). Renk, sahneyi daha gerçekçi bir duruma getirebilir. Renk, objeyle, kimliksel kodu belirleyerek, ayırt etmeye yardım eder. Rengin sembolik kullanımı bilgi verici fonksiyonunun bir parçasıdır (Çöloğlu, 2006: 157).

Tasarlanan eskizin boyaması Merida karakterinin filmdeki giysisinin rengine sadık kalınarak renklendirilmiştir. Kostümde mavi ağırlıklı yeşil bir renk, iç elbisede ise açık pembe rengi kullanılmıştır (Şekil 2).

Şekil 2. Petrol Mavisi-Açık Pembe

Petrol mavisi olarak isimlendirilen bu rengin, filmin doğada geçmesi sebebi ile İskoçya'nın yeşil ormanları içerisinde Merida karakterinin arka planda kalarak kaybolmasını önlemek amacıyla seçildiği düşünülebilir.

Rengin mavi ağırlıklı olması sebebi ile mavi renginin taşıdığı anlamlar önem taşımaktadır. Mavi; mutluluğu, ferahlığı ve özgürlüğü hatırlatır (Karakoç, 2008: 15). Mavi özgürlük demektir (Çöloğlu, 2006: 161; Kırık, 2013: 75). Petrol mavisinin içerisinde bir miktar yeşil de bulunmaktadır. Bu sebeple yeşil rengin içerdiği anlamlardan bahsetmek de mümkündür. Yeşil rengin huzur veren yemyeşil çimenleri, ağaçları ve dolayısıyla doğayı, hem de uzak durulması gereken zehirli suları çağrıştırır (Karakoç, 2008: 17).

Bunun yanı sıra; Merida karakterinin kostümü için tamamlayıcı öge olan kemer ve ayakkabının malzemesi deridir. Çünkü Merida doğal ortamda yaşamaktadır. Doğal ortamda mevcut olan en önemli malzemelerden bir tanesi de deridir. Kullanılan deri kemer ve ayakkabının rengi kahverengi düşünülebilir. Kahverengi toprağın rengidir. Bu sebeple insanlar üzerinde hareketlilik oluşturmaktadır. Bunun yanında kahverengi giymek hırslı, azimli bir yapıyı ve etrafa hâkim olma arzusunu simgelemektedir (Çağan, 1997: 57). Ayrıca kahverengi ve tonları kızıl saçla uyum gösteren renkler arasında yer almaktadır. Dolayısıyla Merida'nın karakter özellikleri, filmin geçtiği varsayılan coğrafi ortam ve tarihi ile de örtüşüğünü belirtmek mümkündür. Kullanılacak ayakkabının; Merida'nın ata binmesi sebebi ile kolayca çıkmayacak bir formda olması gerekmektedir. Bileğine bağlanabilen topuksuz, kapalı rahat bir ayakkabı formunun Merida karakteri için uygun olabileceğini söylemek mümkündür.

Sonuç

Bu çalışmada, araştırmanın birinci aşamasında belirlenen 3B “Cesur” animasyon filmi ve “Merida” animasyon karakteri Propp’un 31 aşamadan oluşan Yapısal Çözümleme Yöntemi ile ilişkilendirilerek analiz edilmiştir. İkinci aşamada ise; uygulamalı araştırma modelinden yola çıkarak detaylı kostüm tasarım süreç modelinden uyarlama yapılan modelde yer alan ‘üretim öncesi aşamalara’ göre gerçekleştirilmiştir. Üretim öncesi aşamalarda yer alan senaryo analizi, araştırma, kostüm teması belirleme, eskiz çizme, eskiz değerlendirme, tasarım seçme, malzeme ve renk belirleme ana başlıklarından oluşan üretim öncesi kostüm tasarımı aşamaları ve akış planı bağlana kalarak Merida karakteri için cosplay koleksiyon hazırlığına örnek teşkil edebilecek bir tasarım ortaya konulmuştur.

Bu araştırmada ulaşılan sonuçlar doğrultusunda;

Kostüm tasarımının titiz bir çalışma gerektiği, alana dair teknik bilgi ve beceri olmaksızın çalışılmayacağı bir gerçektir. Fakat bunun yanı sıra senaryo analizi ve konuya yönelik araştırma yapılması da önem taşımaktadır. Kostüm teması belirleme, eskiz çizme, eskiz değerlendirme, tasarım seçme ile malzeme ve renk belirleme konularına senaryo analizi ve araştırma aşamalarının önemli derecede yol gösterici olmasının araştırma sonuçlarından biri olduğu söylenebilir.

Oluşturulan kostüm tasarım süreç modelinin alanda hizmet verecek karakter ve kostüm tasarımcılarının niteliklerinin geliştirilmesine ve cosplay kullanıcılarının hedeflerine ulaşmasında katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Kostüm ihtiyacı duyulan alanlarda bu süreç kullanılabilir.

KAYNAKÇA

Abuku, M., Odi, C. (2010). Costume And Make Up In Cultural Development. Creative Artist: A Journal of Theatre and Media Studies. Vol 5, No 1

Açımız, N. (2013). Mimarlık Ve Moda Tasarımı Arakesitinde Bir Okuma. İstanbul Teknik Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi

Canatan, Y. (2010). “Midas’ın Kulakları Operası” na Yeni Kostüm Önermeler. T. C. Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tekstil Ana sanat Dalı Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

- Çağan, M. (1997). Rengi Rengine - Renklerin Etkisi, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Çivitçi, Ş. (2010). Tiyatro Kostüm Tasarımı Ve Oluşum Süreci. Süleyman Demirel Üniversitesi. Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi. ART-E
- Çöloğlu, Ö.D. (2006). Sinemada Bir Anlam Yaratma Süreci Olarak Renk ve Krzysztof Kieslowski'nin "Üç Renk: Mavi, Beyaz, Kırmızı" Üçlemesi. *The Colour and Krzysztof Kieslowski's "Three Colours: Blue, White, Red" as a Creating Meaning Process in the Cinema*. Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi.
- Eczacıbaşı, S. (1997). Sanat Ansiklopedisi III. Cilt, Hürriyet Ofset, s: 1786
- Holt, M. (1988). Costume And Make- Up. Phaidon- Oxford.
- Kasapoğlu, B. (2002). Bilgisayar Ortamında Mimari Tasarımda Eskiz. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi Y. İstanbul.
- Karakoç, O. (2008). Sinemada Renk Olgusu "Ölümsüz". T.C Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü. Sinema-Tv Anasanat Dalı. Yüksek Lisans Tezi
- Koca, E., Koç, F., Kaya, Ö. (2011). Kostüm Tasarımcılarının Tasarım Sürecinde Karşılaştıkları Problemler. e-Journal of New World Sciences Academy. Volume: 6, Number: 2
- Kuruç, B. (1987) Tiyatro İçin Pratik El Kitabı, Kültür ve Tur. Bakanlığı Yayınları: 777, 1.Baskı, s: 45.
- Kırık, A.M. (2013). Sinemada Renk Ögesinin Kullanımı: Renk ve Anlatım İlişkisi. 21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt: 2, Sayı: 6.
- Nance, D.R. (2008). An Analysis of Fashion and Costume Design Processes by Deirdra Rhianna A thesis submitted to the Graduate Faculty of North Carolina State University In partial fulfillment of the Requirements for the degree of Master of Science Textile and Apparel, Technology and Management Raleigh,
- Özer, D. (2012). Toplumsal Düzenin Oluşmasında Renk Ve İletişim Communication And Colour The Formation Of Social Order . ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi Issn: 1309-9302 <http://sobiad.odu.edu.tr> Cilt: 3 Sayı: 6 Aralık (10 Mayıs 2016 tarihinde erişim sağlanmıştır).
- Pantone 100 Postcards (2011). June.
- Tekin, A.S. (2007). Sahne Sanatlarında Kostüm Tasarım Süreci Ve Bu Süreç İçinde İstanbul Devlet Opera Ve Balesi'nde Sahnelenen Eserlerin İncelenmesi Yüksek Lisans Tezi. Endüstriyel Sanatlar Anabilim Dalı. Nisan
- Nutku, Ö. (1989). Sahne Bilgisi. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Rıfat, M., Rıfat, S. (2001). Vladimir Propp Masalın Biçimbilimi. -Olağanüstü Masalların Yapısı - Om Yayınevi. İstanbul.
- Seyidoğlu, H. (2000). *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*. İstanbul: Güzem Can Yayınları

Sözen, M.F. (2013). Yapısalcı Yöntem Ve Bir Film Çözümlemesi. Structuralist Method And The Analysis Of A Film. International Journal of Social Science. Volume 6 Issue 8, p. 609-624, October

Seivewright, S. (2013). Moda Tasarımında Araştırma ve Tasarım, İstanbul.

Yakın, B. (2015). Tasarım Sürecinde Eskiz ile Biçim - İçerik Sorgulama ve Çözümlemeleri: Bir Durum Analizi. Sanat ve Tasarım Dergisi. Sayı: 15. DOI: <http://dx.doi.org/10.18603/std.58695> (12 Ağustos 2016 tarihinde erişim sağlanmıştır).

İnternet Kaynakları

<http://pixar.wikia.com> (1 Eylül 2016 tarihinde erişim sağlanmıştır).

<http://pixar.wikia.com/wiki/Merida>(1 Eylül 2016 tarihinde erişim sağlanmıştır).

http://pixar.wikia.com/wiki/DunBroch_Kingdom (1 Eylül 2016 tarihinde erişim sağlanmıştır).

<http://www.disneyturkiye.com.tr/cesur/hikaye.html> (10 Ağustos 2016 tarihinde erişim sağlanmıştır).

<http://www.usemb-ankara.org.tr/ABDAAnaHatlar/Tarih.htm> (16 Eylül 2016 tarihinde erişim sağlanmıştır).

<http://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/ingiltere.htm> (17 Eylül 2016 tarihinde erişim sağlanmıştır).

<http://www.dictionary.com/browse/tartan> (21 Ağustos 2016 tarihinde erişim sağlanmıştır).

<http://www.scottishpatterns.com/faq.html> (1 Eylül 2016 tarihinde erişim sağlanmıştır).

<http://www.mistythicket.com/womens/outfits/morrigan.html> (8 Ağustos 2016 tarihinde erişim sağlanmıştır).

<http://nationalclothing.org/16-europe/scotland/9-national-dress-of-scotland-men-s-and-ladies-kilt.html> (1 Eylül 2016 tarihinde erişim sağlanmıştır).

Field : Fashion Design

Type : Research Article

Recieved: 26.09.2016 - *Accepted*: 05.12.2016

Sosyal Medyanın Moda Tasarımı Öğrencilerinin Tasarımları Üzerindeki Etkileri: Örnek Bir Uygulama¹

Derya ÇELİK, Nurgül KILINÇ

Selçuk Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Konya, TÜRKİYE

E-posta: dcelik@seluk.edu.tr

Öz

Bilişim ve İnternet teknolojilerindeki gelişmeler insanların birbiriyle iletişim kurmada sosyal medyayı daha etkin kullanılır hale getirmiştir. Sosyal medya aynı zamanda mesleki konularda da oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır. Tasarımcılara da önemli bir esin kaynağı olan sosyal medya aynı zamanda onlara tasarımlarını sergilemek ve görünür olmak için önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu araştırma, öğrencilerin sosyal medya kullanma durumlarının tasarımlarına etkisi olup olmadığını ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini Selçuk Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Moda Tasarımı Bölümünde öğrenim gören 47 öğrenciden oluşmaktadır. Öğrencilerin, sosyal medya araçlarını kullanma düzeyleri, sosyal medyayı kullanma amaçları, mesleki paylaşımlarda ilgilerini çeken özellikler, mesleki paylaşımları takip etme şekilleri, sosyal medya kullanmanın tasarım sürecine etki düzeyi ve tasarımlarını sosyal medyada paylaşma düzeylerini belirlemek amacıyla bir anket formu hazırlanmış, verilen cevapların istatistiksel analizleri yapılarak ortaya çıkan bulgular yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda; sosyal medyanın öğrencilerin tasarımları üzerinde etkili olduğu, özellikle de yerli ve yabancı tasarımcıların tasarımlarından etkilendikleri belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal medya, tasarım, moda tasarım

¹ Bu makale, 13-16 Ekim 2016 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen Uluslararası Avrasya Spor, Eğitim ve Toplum Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

The Effects of Social Media on the Design of Fashion Design Students: A Case Study

Abstract

Developments in information and internet technologies have made people use social media more effectively while communicating with each other. Social media are widely used in professional matters. Social media, being a source of inspiration for some designers, also provide them with significant opportunities to present their creations and become visible. This study was conducted with the aim to reveal whether or not circumstances of usage of social media by students affect their designs. The sample of the study consists of 47 students who are studying at the Department of Fashion Design, Art and Design Faculty of Selçuk University. A survey form prepared to determine social media usage levels, the purpose of using social media features that interest professionals, ways to follow vocational hearings, the effect level in the design process of social media usage. Survey results were statistically analysed and results were interpreted. As the result of the study were determined that social media has an important effect on the design process of the students, and also affected by designs of domestic and foreign designers..

Keywords: Social media, design, fashion design

Giriş

İletişim, işbirliği ve paylaşımın önem kazandığı günümüz bilgi toplumunda söz konusu ihtiyaçların karşılanabilmesi için önemli roller üstlenen sosyal medya, sunduğu olanaklardan dolayı bireysel ve sosyal hayatın ayrılmaz bir parçası haline gelerek, insanların yaşam tercihlerini değiştirmiştir (Eren,2014:230). İnsanlar artık mevcut arkadaşlarıyla bağlantıda kalabilmek, yeni arkadaşlar edinebilmek, kişisel olarak oluşturulan içerikleri paylaşmak için sosyal paylaşım sitelerini daha çok kullanır hale gelmişlerdir (Kim, vd., 2010:215; Hacıfendioğlu, 2014:60). Beck (2004), “internet aracılığıyla iletişimin duyguların ifadesini ve duygusal mesajların iletilmesini kolaylaştırdığını böylelikle aile içi iletişime benzer şekilde arkadaşlık ilişkileri oluşturarak, kullanıcılar arasındaki önemli sosyal bağları geliştirip kuvvetlendirdiğini ifade etmektedir” (Öztürk, Akgün, 2012:50).

En genel tanımıyla sosyal medya; yüksek erişilebilir ve ölçeklenebilir iletişim araçları ve platformlar üzerinden oluşturulan sosyal etkileşim ve paylaşım ortamlarıdır (Taşcı, 2010: 73; Tanrıverdi, Sağır,2014:777). Sosyal medya kişilere, kendi ya da başkalarının profilinde, bilgi ve düşünceleri paylaşmaya olanak sağlayarak, kullanıcıların birbirleriyle aralarında etkileşim oluşturan çevrimiçi araçlar ve web siteleri için ortak kullanılan bir terimdir (Hepkon,2011:160). Düşük maliyetli oluşu, bilginin yayılma hızı, güncelliği, samimi bir ortamda gerçekleşmesi, hedef kitlenin tanınmasına imkân vermesi, aracısız direkt iletişim sağlaması, referans yoluyla alınan bilgilerin güvenilir olması, sosyal medyayı güçlü kılan özellikleridir (Eröz, Doğdubay, 2012: 136).

Sosyal medyanın; bloglar (Blogger), mikrobloglar (Twitter, Tumblr), sosyal ağlar, (Facebook, Myspace, FriendFeed), sosyal medya paylaşım siteleri (Youtube, Flickr), wikiler (Wikipedia), sosyal işaretleme ve etiketleme siteleri, sanal dünyalar (Secondlife), podcastlar, sosyal oyunlar ve çevrimiçi topluluklar gibi birçok farklı formları bulunmaktadır (Chen ve Bryer, 2012; Holotescu ve Grosseck, 2012). Sosyal medya uygulamaları, 1997 yılında SixDegrees sitesi ile ortaya çıkmış, 2002-2003 yıllarında web 2.0 olarak popülerleşerek önce Friendster ve Myspace, ardından 2004-2005 yıllarında Flickr ve Youtube, sonra da 2006-2007 yıllarında Facebook ve Twitter (Borders, 2009; Boyd ve Ellison, 2007) ile birlikte giderek yaygın hale gelmiştir (Otrar, Arın,2014:2).

Sosyal ağları kullanım amaçları, sitelere göre farklılık göstermekle birlikte aile ve arkadaşlarla iletişim kurma (Boyd, Ellison, 2007), bilgiye ulaşma (Park, Kim, 2013) ve eğlenme (Lin, Hoffman, Borengasser, 2013) amaçlı kullanımlar öne çıkmaktadır (Eren,2014:231). Sosyal ağlar, sadece kişilerin birbirlerini bulmaları ya da bilgi alışverişi için değil (Akar, 2011: 20), aynı zamanda kurum ve kuruluşların marka imajları, satış öncesi ve sonrası hizmetleri ile satış gelirleri için kullandıkları bir platforma dönüşmeye başlamıştır (Olgun,2015:488).

Sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasıyla beraber sosyal medya araçları da eğitim ve öğrenme kültürünü değiştirmeye ve bu süreçlerin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Sistek, Chandler, 2012; Eren,2014:231). Öğrenciler, dersler hakkında araştırma yapmak, bilgi edinmek, kaynak paylaşımında bulunmak, ödev hazırlamak, diğer öğrencilerle işbirliği yapmak gibi amaçlarla sosyal medya ağlarından faydalanmaktadırlar. Toğay vd., (2013) yaptıkları araştırmada, öğrencilerin büyük bölümünün sosyal medyayı eğitim amaçlı olarak kullandıklarında; sosyal medya araçlarının kullanımının gerekli ve faydalı olduğunu, ders başarılarının olumlu yönde etkilediğini ve eğitim süreçleri açısından kolaylıklar sağladığını belirtmişlerdir.

Sanat eğitimi içerisinde de kapsamlı olarak yer alan ve önemli görevler üstlenen sosyal medyanın, öğrencilerin gördükleri imgeleri ve kendi çalışmalarında kullandıkları imgeleri daha anlamlı bir şekilde yorumlamalarına yardımcı olacağı düşünülmektedir (Uysal,2011:4). Moda tasarımı eğitiminde ise; öğrencilerin, defile, sergi, fuar, ünlü tasarımcıların söyleşileri gibi sanat etkinliklerini takip etmesine imkân sağlayan sosyal medya, özellikle dezavantajlı şehirlerden birinde öğrenim gören Selçuk Üniversitesi öğrencilerinin bu etkinliklere kolay erişimini sağlayarak, onlara önemli bir ilham kaynağı oluşturmaktadır.

Sosyal medyanın, olumlu etkileri yanında olumsuz etkileri de vardır. Bazı araştırmacılar, internetin bireyleri, topluluk ve ailelerinden uzaklaştırdığını ileri sürmektedirler (Wellman vd, 2001;Öztürk, Akgün,2012:50). Moda tasarımı öğrencileri üzerinde ise; takip ettiği meslekleriyle ilgili kişi, kurum ve oluşumların, fotoğraf, video ve benzeri görsellerin etkisi altında kalarak özgünlükten uzaklaşıp taklitçiliğe, kopyacılığa yöneltmesi gibi olumsuz etkileri vardır. Moda tasarımı bölümü öğrencileri sosyal medyayı etkin ve doğru bir şekilde kullanarak, hem etik kurallara uyup hem de oradan aldığı ilhamla yaratıcılıklarını ve dolayısıyla tasarımlarını geliştirebilirler. Öğrenciler tasarımları sosyal medyada paylaşarak görünür olup başkalarına da ilham kaynağı olabilirler. Öğrencilerin tasarımlarına ve kendi tasarımlarını bu platformda paylaşarak görünür olmalarına sosyal medyanın katkılarını belirlemek açısından araştırma önem taşımaktadır.

Bu çalışmada genel olarak sosyal medyanın moda tasarımı öğrencilerinin tasarımlarına etkisi olup olmadığını belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda moda tasarımı öğrencilerin sosyal medyayı kullanma düzeyleri, tasarım yaparken sosyal medyadan etkileme düzeyleri ve tasarımlarını sosyal medyada paylaşma düzeyleri örnek bir uygulamayla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Materyal ve Yöntem

Araştırmanın yürütülmesinde tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Selçuk Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Moda Tasarımı Bölümü öğrencileri oluşturmuştur. 2015-2016 öğretim yılı 1.,2. ve 3. sınıflarda öğrenim gören toplam 58 öğrencinin tamamına ulaşılmaya çalışılmış ancak sadece 48 öğrenci ankete cevap vermiştir. Araştırma, ankete katılan öğrencilerden “sosyal medyayı kullandığını” ifade eden 47 öğrenci ile yürütülmüştür. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaşlara ve sınıflara göre dağılımları tablo 1’de verilmiştir. Tablo incelendiğinde öğrencilerinin genelinin yaş aralığının 21-25 olduğu ve 2. Sınıf öğrencilerinin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Öğrencilerin Yaşa ve Sınıflara Göre Dağılımları

Öğrencilerin Yaşları ve Sınıfları		f	%
Yaş	18-20	18	38,30
	21-25	25	53,19
	26-30	3	6,38
	31 ve üzeri	1	2,13
Sınıf	1.sınıf	14	29,79
	2. sınıf	18	38,30
	3. sınıf	15	31,91
n:47			

Verilerin elde edilmesinde, sosyal medya ile ilgili yapılan çalışmalar göz önünde bulundurulmuş, Keskin&Baş (2015), Eren (2014), İşlek (2012) ile Toğay vd. (2013)'nin araştırmalarında uyguladıkları anket formlarından da yararlanılarak, moda tasarımı öğrencilerine yönelik bir anket formu düzenlenmiştir.

Hazırlanan anket formu; sıralamalı ölçek ve 5'li Likert tipi ölçeklerden oluşmaktadır. Sıralamalı ölçekte; elde edilen konuya ilişkin puan, ölçeğin uygulandığı grubun aldığı puanların içerisindeki konumuna göre önem kazanmaktadır (Bayat,2014:16). Tablo 2, 4, 5, ve 6'da verilen araştırma bulguları sıralamalı ölçeklerden elde edilmiştir. Buna göre her soru için maddeleri 1. derecede önemli olandan itibaren Tablo 2'de 9'a kadar, Tablo 4'de 8 e kadar, Tablo 5'de 5'e kadar, Tablo 6'da 9'a kadar, öğrencilerden sıralamaları istenmiştir. Daha sonra verilen puanlara göre hesaplanarak toplam puanlar elde edilmiştir. Buna göre; 2. Tabloda; $47 \times 1 = 41 - 47 \times 9 = 423$, 4. Tabloda; $47 \times 1 = 47 - 47 \times 8 = 376$, 5. Tabloda $47 \times 1 = 41 - 47 \times 5 = 235$, 6. Tabloda; $47 \times 1 = 41 - 47 \times 423$ minimum ve maksimum puanlar ortaya çıkmıştır. Minimum puanlar en az önemliken maksimum puanlar en çok önemliyi ifade etmektedir. Toplam puana göre her maddenin ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Tablo 7 her bir madde frekans (f) ve yüzde (%) hesaplanmaları ile değerlendirilmiştir.

Tablo 9 ve Tablo 11 5'li Likert tipi ölçekle değerlendirilmeye çalışılmış ve her maddenin toplam puanı alınmıştır. 9. Tablo $42 \times 1 = 42 - 42 \times 5 = 210$, 11. Tablo; $34 \times 1 = 34 - 34 \times 5 = 170$ minimum ve maksimum puanlar ortaya çıkmıştır. Minimum puana göre; sosyal medyanın öğrenci tasarımları üzerinde etkileri ve paylaşma düzeyi en az iken, maksimum puana göre; sosyal medyanın öğrenci tasarımları üzerinde etkileri ve paylaşma düzeyi en fazlardır. Toplam puana göre her maddenin ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Araştırma verileri paket program SPSS 16.0 (Statistical Package for Social Sciences) kullanılarak analiz edilmiş ve elde edilen bulgulara yönelik yorumlar yapılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Sosyal medyanın öğrenci tasarımlarına etkilerini değerlendirmek üzere uygulanan anket sonuçları ve elde edilen bulgular aşağıda açıklanmıştır.

Tablo 2. Öğrencilerin Sosyal Medya Araçlarını Kullanma Düzeyleri

Sosyal Medya Araçları	Toplam Puan	Ortalama	Standart Sapma
Blog	111	4,62	2,374
Mikroblog (Twitter)	107	4,46	2,604
Sosyal ağlar (Facebook, Google Plus, LinkedIn,...)	300	8,11	1,663
Sosyal Medya Paylaşım Siteleri (Youtube, Pinterest, İnstagram, Snapchat, Flickr, Slideshare)	329	7,83	2,083
Wikiler (Wikipedia)	177	5,90	1,668
Sosyal İşaretleme ve etiketleme siteleri (Stumblepon, Reddit)	97	4,62	1,465
Çevrimiçi topluluklar (Forumlar, Sözlükler)	138	4,76	2,012
Podcast araçları	82	3,57	2,332
Sanal Dünyalar (Knight Online, WOW, Second Life)	82	3,42	2,283
n:47	Minimum puan: 47	Maksimum puan: 423	

Veri analiz sonuçları incelendiğinde, öğrenciler tarafından en çok *sosyal medya paylaşım siteleri* (Youtube, Pinterest, İnstagram...) ve *sosyal ağların* (Facebook, Google Plus...) kullanıldığı gözlenmektedir. Toygar vd. (2013) tarafından yapılan benzer bir araştırmada, öğrenciler tarafından en çok *sosyal ağların* ve *sosyal medya paylaşım sitelerinden youtube'un* kullanıldığı, Keskin ve Baş (2015), tarafından yapılan araştırmada da yine *facebook ve instegramın* en fazla kullandığı, sonuçlarına ulaşılmıştır. Literatürdeki araştırma sonuçlarıyla bu araştırmada ulaşılan sonuçlar örtüşmektedir. *Sosyal Medya Paylaşım Siteleri ve Sosyal Ağ sitelerinde* moda ile ilgili içeriklerin her geçen gün artış göstermesi, sosyal medyanın mesleki amaçlı kullanımını artırmaktadır. Özellikle Youtube, Pinterest, Facebook gibi siteler, modayı takip etme açısından öğrencilerin mesleki hayatında önemli yer teşkil etmektedir. Moda Bloggerlarının modaya dair her konuda paylaşımlarının bulunduğu blogların öğrenciler tarafından daha az takip edilmesi dikkat çeken bir sonuçtur ve öğrencilerin okumak yerine görsellere ve videolara baktığını göstermektedir.

Sosyal medya araçları kullanımıyla ilgili standart sapmalar incelendiğinde ise, öğrencilerin verdiği cevaplara göre, en fazla *mikroblog* kullanım düzeyi değişkenlik gösterirken, en fazla kullanılan araçlardan biri olan *sosyal ağları* kullanım düzeyinin fazla değişkenlik göstermediği gözlenmektedir. *Sosyal paylaşım siteleri* ise en çok kullanılan araç olmasına rağmen kullanım düzeyi öğrencilere göre değişkenlik göstermektedir.

Tablo 3. Öğrencilerin Sosyal Medyayı Kullanma Süreleri

Kullanım Süreleri	f	%
1 yıldan daha az	1	2,13
1-2 yıl	1	2,13
2-3 yıl	9	19,15
4-6 yıl	17	36,17
7 yıl ve üzeri	19	40,43
1-2 gün	4	8,51
3-4 gün	17	36,17
5-6 gün	15	31,91
Her gün	11	23,41
Saatten daha az	3	6,38
1-2 saat	3	6,38
3-5 saat	4	8,51
5 saatten daha fazla	37	78,72
n:47		

Tablo 3 incelendiğinde öğrencilerin çoğunluğunun 7 yıldan fazla süreyle, haftada 3-4 ya da 5-6 gün ve günde 5 saatten daha fazla sosyal medya kullandıkları gözlenmektedir. Öğrencilerin günlük yaşamlarında, sosyal medyanın önemli bir yerinin olduğu gözlenmektedir.

Tablo 4. Öğrencilerin Sosyal Medyayı Kullanma Amaçları

Kullanım Amacı	Toplam Puan	Ortalama	Standart Sapma
Sohbet etmek	158	4,65	2,334
Mesaj/e-posta göndermek	198	5,21	2,145
Arkadaşlarının paylaşımlarını takip etmek	208	5,94	1,909
İlginç bulduğu video, fotoğraf, görüntü, caps, vs. paylaşmak	215	5,81	2,012
Kişisel bilgilerini/fotoğraflarını paylaşmak	146	4,42	2,062
Mesleki paylaşımları (ünlü modacılar, trend analiz şirketleri, mesleki yarışma ve sergiler, vb) takip etmek	197	5,05	2,395
Mesleki iletişim ve haberleşme	124	3,76	2,136
Kendi tasarımlarını paylaşarak görünür olmak	115	3,59	2,474
n:47	Minimum puan: 47 Maksimum puan:376		

Tablo 4 incelendiğinde analiz sonuçlarına göre; öğrencilerin sosyal medya kullanmadaki en önemli amaçlarının; *ilginç bulduğu video, fotoğraf, görüntü, caps.. vs paylaşmak* ve *arkadaşlarının paylaşımlarını takip etmek* olduğu gözlenmektedir. Genellikle insanlar, sosyal medyada içerik yaratmak yerine, diğer kullanıcıların paylaşımlarını takip etme, gözlem yapma ve hatta başkalarının paylaşımlarını paylaşma eylemlerinde bulunmaktadırlar. Öğrencilerin verdiği cevaplara göre; *kendi tasarımlarını paylaşarak görünür olmak* değişkenlik göstermekte, diğer amaçlarına göre en alt sırada yer almaktadır. Moda Tasarımı Bölümü öğrencileri olmalarına rağmen *mesleki paylaşımları takip etmek* onlar için daha az önemli ve öğrenciden öğrenciye değişken bir kullanım amacı olduğu görülmektedir. *Mesleki iletişim ve haberleşme* ile *Kendi tasarımlarını paylaşarak görünür olmanın* öğrenciler için en az önemli olması da dikkat çeken bir sonuçtur.

Tablo 5. Mesleki Paylaşımlarda Öğrencilerin İlgisini Çeken Özellikler

Özellikler	Toplam Puan	Ortalama	Standart Sapma
Paylaşımın sahibi	272	6,04	2,286
Paylaşımı oluşturan kişi	220	5,12	2,228
Eserin sahibi	242	5,63	2,536
Sunum şekli	343	7,80	2,041
Eser hakkında yapılan yorumlar	216	5,02	2,241
Paylaşımın beğeni oranı	198	4,60	2,227
Eser sahibinin popüleritesi	188	4,48	2,329
Eser sahibinin sosyal medyada takip oranı	173	3,93	2,519
n:47	Minimum puan: 47 Maksimum puan:376		

Sosyal medyada yapılan mesleki paylaşımlarda öğrencilerin, en çok paylaşımın *sunum şekline* (sergileme ve açıklama şekli) ve *kimin tarafından yapıldığına* dikkat ederek takip ettikleri gözlenmektedir. Öğrencilerin “mesleki paylaşımları türlerine göre takip etme şekilleri” tablosunda da görüldüğü gibi, öncelikle paylaşımların videolarına bakılıp daha sonra beğeni ya da paylaşım yapılması; paylaşımların sergilenirken dikkat çekici özelliklere sahip olmasının öğrenciler için önemini ortaya koymaktadır. Eser sahibinin sosyal medyada takip

oranının öğrenciler açısından en az önemli olması, öğrencilerin içeriğe ve sunum şekline daha çok önem vermeleri ile örtüşmektedir.

Tablo 6. Mesleki Paylaşımlarda Paylaşılan Eserlerde Öğrencilerin İlgisini Çeken Özellikler

Eserlerin Özellikleri	Toplam Puan	Ortalama	Standart Sapma
Orjinallik	156	3,47	1,408
Özgünlük	160	3,64	1,163
Modaya uygunluk	110	2,50	1,210
Popülaritesi	90	2,00	1,187
Kendi tarzına uygunluğu	155	3,44	1,374
n:47	Minimum puan: 47 Maksimum puan:235		

Tablo 6'ya göre paylaşılan eserlerden, öğrencilerin en fazla ilgisini çeken özelliklerin; *eserin özgünlüğü, orijinal olması ve kendi tarzlarına uygunluğu* olduğu; standart sapmaları incelendiğinde ise *eserin orjinalligi* cevabının öğrenciden öğrenciye değişkenlik gösterdiği gözlenmektedir. Öğrencilerin başka kişilerin paylaşımlarını takip ederek onların paylaşımlarını taklit etme ya da kopya etme durumu istenmeyen bir sonuçtur. Bir eserin orjinalligine ve özgünlüğüne önem vermesi öğrencilerin kendi eserlerinde de orjinalligi ve özgünlüğü tercih etmeleri konusunda onları yönlendirmektedir. Eserin popülerliğinin en düşük sonucu vermesi, öğrencilerin sosyal medyada, paylaşımın takip oranına önem vermediklerini göstermekte, en yüksek sonuçlardan biri olan, *kendi tarzlarına uygunluğu* sonucu ile de örtüşmektedir.

Tablo 7. Öğrencilerin Mesleki Paylaşımları Türlerine Göre Takip Etme Şekilleri

Paylaşımların Türlerine Göre Takip Edilme Şekilleri		Defile videoları ve görüntüleri	Ünlü modacı tasarımları	Trend analiz raporları	Moda ürünleri	Moda blogları	Alanla ilgili güncel haberler	Moda etkinlikleri duyuruları	Tasarımcılarla ilgili haberler
		f	f	f	f	f	f	f	f
Görsellere ve videolara bakırım	f	39	29	18	28	20	19	18	25
	%	82,98	61,70	38,30	59,57	42,55	40,43	38,30	53,19
Görselleri ve videoları beğenirim	f	16	16	4	13	10	10	12	13
	%	34,04	34,04	8,51	27,66	21,28	21,28	25,53	27,66
Görselleri ve videoları paylaşırım	f	7	8	2	8	6	4	5	2
	%	14,89	17,02	4,26	17,02	12,77	8,51	10,64	4,26
İlgili haberleri okurum	f	15	19	19	13	20	23	21	20
	%	31,91	40,43	40,43	27,66	42,55	48,94	44,68	42,55
İlgili haberleri beğenirim	f	8	9	8	7	9	9	5	10
	%	17,02	19,15	17,02	14,89	19,15	19,15	10,64	21,28

İlgili haberleri Paylaşım	f	5	2	2	4	4	4	5	5
	%	10,64	4,26	4,26	8,51	8,51	8,51	10,64	10,64
İlgili yorumları okurum	f	15	17	10	11	11	10	12	12
	%	31,91	36,17	21,28	23,40	23,40	21,28	25,53	25,53
İlgili yorumları beğenirim	f	2	2	0	4	4	4	2	2
	%	4,26	4,26	0,00	8,51	8,51	8,51	4,26	4,26
Sadece Türkçe sayfaları incelerim	f	3	8	3	2	3	4	4	3
	%	6,38	17,02	6,38	4,26	6,38	8,51	8,51	6,38
Alanımla ilgili yabancı dildeki sayfaları da incelerim	f	11	15	4	9	7	7	2	9
	%	23,40	31,91	8,51	19,15	14,89	14,89	4,26	19,15
n:47									

Tablo 7'ye göre: öğrencilerin *defile videoları ve görüntülerini* takip etme durumlarını incelendiğinde görsellere ve vidolara bakarak beğendikleri, ilgili haberleri ve yorumları okudukları, gözlenmektedir. *Ünlü moda tasarımcılarını* takip etme durumlarına göre, görsellere ve videolarına baktıkları, ilgili haberleri ve yorumları okudukları, *Trend analiz raporları* ile ilgili takip durumlarına bakıldığında, öğrencilerin onlarla ilgili haberleri okudukları, görsellere ve videolara baktıkları ilgili yorumları okudukları görülmektedir. *Moda ürünlerini ve Moda bloglarını* takip durumları incelendiğinde, görsellere ve videolara baktıkları ve beğendikleri, ilgili haberleri ve yorumları okudukları, *Alanla ilgili güncel haberleri* takip durumları incelendiğinde, ilgili haberleri okudukları, görsellere ve videolara baktıkları ve ilgili yorumları okudukları görülmektedir. *Moda etkinlik duyuruları* takip durumları incelendiğinde, ilgili haberleri okudukları, görsellere ve videolara baktıkları, ilgili yorumları okudukları, *Tasarımcılarla ilgili haberleri* takip durumları incelendiğinde, görsellere ve videolara baktıkları, ilgili haberleri okudukları, görselleri ve videoları beğendikleri, ilgili yorumları okudukları görülmektedir.

Öğrencilerin sosyal medyada mesleki paylaşımları takip şekli genel olarak incelendiğinde; mutlaka görsellere ve videolara baktıkları, ilgili haberleri okudukları görselleri ve videoları beğendikleri, ancak bu beğendikleri görsel, video ve haberleri nadiren paylaştıkları, ilgili yorumları okudukları, sadece Türkçe sayfaları incelemekle yetinmeyip yabancı sayfaları inceledikleri gözlenmektedir.

Öğrencilerin *defile videoları ve görüntülerinde* %82,98 oranında *görsellere ve videolara bakmaları*, “paylaşılan eserin ilgi çeken özelliklerinden” biri olan *sunum şekli*’ne en çok önem vermeleri sonucu ile de örtüşmektedir. Öğrencilerin sosyal medyada en çok görselleri ve videoları takip etmeleri Sanat ve Tasarımda görsel hafızanın önemini ortaya koymaktadır. İlgili haberleri okumadan doğrudan beğenip geçmeleri, öğrencilerin modayla ilgili içeriklere yeterince önem vermediklerini göstermektedir. Öğrencilerin Türkçe sayfalardan daha fazla yabancı sayfaları takip etmeleri dikkat çeken bir sonuçtur.

Tablo 8. Sosyal Medya Kullanımının Öğrencilerin Tasarım Sürecini Etkileme Durumu

Tasarım Sürecini Etkileme Durumu	f	%
Etkilenirim	29	61,70
Kısmen etkilenirim	13	27,66
Etkilenmem	5	10,64
n:47		

Tablo 8'e göre öğrencilerin % 61,70'i tasarım sürecinde sosyal medyadan etkilendiklerini, %10,64'ü etkilenmediklerini belirtmişlerdir. Elde edilen sonuca göre sosyal medya; öğrencilerin mesleki hayatları üzerinde önemli bir yere sahiptir.

Tablo 9. Sosyal Medyanın Öğrencilerin Tasarım Sürecini Etkileme Düzeyi

Tasarım Sürecini Etkileme Düzeyi	Toplam Puan	Ortalama	Standart Sapma
Sosyal medyada mesleğimle ilgili takip ettiğim kişiler tasarımlarımı etkiliyor	129	3,07	1,218
Sosyal medyada mesleğimle ilgili takip ettiğim kurum ve kuruluşlar tasarımlarımı etkiliyor	119	2,83	1,248
Sosyal medyada mesleğimle ilgili takip ettiğim gruplar tasarımlarımı etkiliyor	114	2,71	1,235
Sosyal medyada mesleğimle ilgili takip ettiğim yerli tasarımcılar tasarımlarımı etkiliyor	125	2,98	1,093
Sosyal medyada mesleğimle ilgili takip ettiğim yabancı tasarımcılar tasarımlarımı etkiliyor	145	3,45	1,194
n:42	Minimum puan: 42 Maksimum puan:210		

Tablo 9 incelendiğinde; öğrencilerin meslekleriyle ilgili sosyal medyada takip ettikleri *yabancı tasarımcıların, kişilerin ve yerli tasarımcıların* tasarımlarını etkilediği görülmektedir. Ortaya çıkan sonuca göre öğrencilerin tasarımcılardan ve kişilerden etkilenme düzeyinin yüksek oluşu nedeniyle, sosyal medya kullanımının etik kurallara uygun ve bilinçli bir şekilde yapılması aynı zamanda doğru bir ilham kaynağı olması konusunda öğrencilerin bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

Tablo 10. Öğrencilerin Tasarımlarını Sosyal Medyada Paylaşma Durumu

Tasarımları Sosyal Medyada Paylaşma Durumu	f	%
Paylaşırım	18	38,30
Kısmen paylaşırım	13	27,66
Paylaşmam	16	34,04
n:47		

Tablo 10'a göre öğrencilerin %38,30'unun sosyal medyada paylaştıkları, %27,66'sının kısmen paylaştıkları, %34,04'ünün paylaşmadıkları görülmektedir. Tablodan elde edilen sonuca göre öğrencilerin kendi tasarımlarını sosyal medyada paylaşma durumu yüksek olmasına rağmen, "Sosyal medyayı kullanım amaçlarına" bakıldığında *kendi paylaşımlarını paylaşılarak görünür olma* en az önemli amaçlarıdır ve sonuçlar örtüşmemektedir.

Tablo 11. Öğrencilerin Tasarımlarını Sosyal Medyada Paylaşma Düzeyleri

Tasarımları Sosyal Medyada Paylaşma Durumu	Toplam Puan	Ortalama	Standart Sapma
Paylaştığım tasarımlarımla ilgili geri dönüşler alıyorum	93	2,74	1,263
Paylaştığım tasarımlarla ilgili aldığım geri dönüşler genellikle olumlu	118	3,47	1,212
Sosyal medyadan aldığım olumlu geri dönüşler tasarımlarımı geliştirmeme katkı sağlıyor	123	3,62	1,155
Sosyal medyada aldığım olumsuz geri dönüşler tasarım yapma motivasyonumu etkiliyor	99	2,91	1,485
Sosyal medyada tasarımlarımı paylaşırken beğenilmemesi konusunda kaygı yaşıyorum	92	2,71	1,338
Sosyal medyada paylaştığım tasarımların başkaları tarafından kopyalanması kaygısını taşıyorum	100	2,94	1,413
n:34	Minimum puan: 34 Maksimum puan:170		

Tablo 11 incelendiğinde, öğrencilerin en çok *sosyal medyadan aldığı olumlu geri dönüşlerin tasarımlarını geliştirmelerine katkı sağladığını ve tasarımlarla ilgili aldığı geri dönüşlerin genellikle olumlu olduğu* görülmektedir. Elde elden sonuçlara göre öğrenciler tasarım paylaşırken olumlu geri dönüşlerin etkisiyle tasarımlarını geliştirmeye ve paylaşmaya devam etmektedirler. Ortaya çıkan sonuca göre, *beğenilmemesi konusunda kaygı yaşamaları* en düşük düzeyde çıkması ve aynı zamanda *olumsuz geri dönüşlerinin motivasyonlarını etkilememesi* öğrencilerin azmini göstermektedir tasarımlarının başkaları tarafından kopyalanması konusunda kaygı taşımaları ise; onların bu konularda bilinçlendirilmeleri gerektiğini göstermektedir.

Sonuç

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla geliştiği ve sürekli yenilendiği günümüz şartlarında, bilimde, eğitimde, sanatta her yerde sosyal medyaya olan ihtiyaç artmaktadır. Öğrencilerin çağa ayak uydurmak, yenilenmek gelişmek için sosyal medyayı etkin ve doğru bir şekilde kullanmaları gerekmektedir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre; sosyal hayatın içinde yaygın bir şekilde kullanılan *sosyal medya paylaşım siteleri ve sosyal ağların* öğrenciler tarafından en çok tercih edilen sosyal medya kullanım araçlarıdır.

Sosyal medyayı hemen her gün ve etkin bir şekilde kullanan öğrencilerin amacı; *ilginç buldukları video, fotoğraf, görüntü, caps..vs paylaşmak, ve arkadaşlarının paylaşımlarını*

takip etmektir. Mesleki paylaşımları takip etmek onlar için daha az önemlidir. Öğrencilerin amaçları arasına en az önemli olan kendi paylaşımlarını paylaşarak görünür olmaktır.

Mesleki paylaşımlarda eserin *sunum şekli*, paylaşılan eserlerin *özgünlüğü* öğrencilerin en çok dikkatini çeken özelliklerdir. Sosyal medyayı takip ederken öğrencilerin en çok *görsellere ve videolara baktıkları* görülmektedir.

Öğrencilere göre sosyal medyanın tasarımları üzerinde etkisi vardır ve yabancı tasarımcılardan çok fazla etkilenmektedirler. Öğrencilerin büyük bir çoğunluğu tasarımlarını sosyal medyada paylaşmakta, aldığı olumlu geri dönüşler de onların tasarımlarını geliştirmeye katkı sağlamaktadır. Öğrenciler aynı zamanda sosyal medyada paylaştıkları kendi tasarımlarının başkaları tarafından kopyalanması ile ilgili de kaygı taşımaktadırlar.

Bu sonuçlar ışığında araştırmanın ortaya koyduğu öneriler aşağıdaki gibidir:

Sosyal medyanın günümüzün en önemli iletişim araçlarından biri olması özünde iletişimi barındıran ve görerek yayılan moda sektörü için oldukça önemlidir. Bu nedenle bu sektöre henüz yeni adım atmak üzere olan moda tasarımı bölümü öğrencilerinin ürünlerinin ve kendilerinin tanıtılmasında sosyal medyanın avantajlarını kullanması gerekmektedir.

Öğrencilerin sosyal medyanın avantajlarından faydalanabilmesi için sosyal medyanın doğru kullanımı ile ilgili bilgi sahibi olmaları konusunda bilinçlendirilmeleri gerekmektedir.

Öğrenciler, sosyal medyanın dezavantajlar ile ilgili bilgilendirilmeli, özellikle de etik kurallar ve yasal süreçler konusunda bilinçlendirilmelidirler.

Sosyal medyada görsellere daha ağırlıklı önem veren öğrenciler daha nitelikli kullanım konusunda bilgilendirilerek bu sayfalara yönlendirilmelidirler.

KAYNAKÇA

Akar, E. (2011). *Sosyal Medya Pazarlaması: Sosyal Web'te Pazarlama Stratejisi*. İkinci Baskı, Ankara: Efil Yayınları.

Bayat, B. (2014). Uygulamalı Sosyal Bilim Araştırmalarında Ölçme, Ölçekler ve "Likert" Ölçek Kurma Tekniği. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3).

Eren, Ş.E. (2014). Sosyal Medya Kullanım Amaçları Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Bazı Kişisel Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(4). 230-243.

Eröz, S., Doğdubay, M. (2012). Turistik Ürün Tercihinde Sosyal Medyanın Rolü ve Etik İlişkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27 (1), 133-157.

Hacıfendioğlu, Ş. (2014). Sosyal Medyanın Marka Bağımlılığı Üzerine Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, KOSBED, 28,59-70.

Hepkon, Z. (2011). *İletişim ve Teknoloji Olanaklar, Uygulamalar, Sınırlar*. Birinci Baskı, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

İşlek, S.M. (2012). *Sosyal Medyanın Tüketici Davranışlarına Etkileri: Türkiye'deki Sosyal Medya Kullanıcıları Üzerine Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Karaman.

- Keskin, S., Baş, M. (2015). Sosyal Medyanın Tüketici Davranışları Üzerine Etkisinin Belirlenmesi. *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*. Cilt:17, Sayı 3
- Olgun, B. (2015). Sosyal Medyanın Tüketici Satın Alma Davranışları Üzerindeki Etkisi. Gümüşhane Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, Sayı:12.
- Otrar, M., Argın, S. (2014). Öğrencilerin Sosyal Medyaya İlişkin Tutumlarının Kullanım Alışkanlıkları Bağlamında İncelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, Cilt:3, Sayı:3, Makale No:0 ISSN: 2146-9199. 1-13.
- Taşcı, E. (2010) Sosyal Medya Yerel Yönetimlere Etkisi ve Katkısı: Belediye 2.0.. *Türkiye Bilişim Derneği Bilişim Kültürü Dergisi*, (126): 73-75.
- Tanrıverdi, H., Sağır, S. (2014). Lise Öğrencilerinin Sosyal Ağ Kullanım Amaçlarının Ve Sosyal Ağları Benimseme Düzeylerinin Öğrenci Başarısına Etkisi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi*. Yıl:7. Sayı:18. ISSN: 1308-9196.775-818.
- Toğay, A., Akdur, T.E., Yetişken, İ.C. ve Bilici, A. (2013). “Eğitim Süreçlerinde Sosyal Ağların Kullanımı: Bir MYO Deneyimi” XIV. Akademik Bilişim Konferansı, 28-30 Ocak, Antalya.
- Uysal, A. (2011). Görsel Kültürün ve Sosyo-Kültürel Olguların Öğrenci Resimlerindeki İmgelere Etkiler. *Akademik Bakış Dergisi*. Sayı:24: 1-24. ISSN:1694-528X.

Field : Graphic Design

Type : Research Article

Recieved: 11.10.2016 - *Accepted*: 25.11.2016

Video Kurgu Öğretiminde Bir Uygulama: Serigrafi Eğitim Videoları¹

Atila IŞIK

Hacettepe Üniversitesi GSF Grafik Bölümü, Ankara, TÜRKİYE

E-posta: atila_isik@hotmail.com

Öz

Bilim ve teknoloji her geçen gün hızla değişmekte ve etrafımızdaki imgeleri etkilemektedir. Hareketli görüntüler, filmler ve videolar kişisel taşınabilir aygıtların yaygınlaşması ile günlük hayatta çok daha fazla yer almaya başlamıştır. Hareketli imgelerin kullanım yoğunluğunun artması tasarım kültürünü de etkilemekte ve doğal olarak üretim ve uygulama yapan tasarımcı ihtiyacını oluşturmaktadır. Çağa ayak uyduran ve üretken bir eğitim verebilmek için görsel sanat ve grafik tasarım eğitiminin de teknolojik olanakları dikkate alarak güncel kalması ve bu ihtiyacı karşılaması gerekmektedir. Bu bildiride bir atölye dersi olan Video Kurgu'da dersinin öğretimindeki süreçler anlatılmaktadır. Çalışılan uygulamanın konusu HÜ GSF bünyesinde açılan Özgün Baskı: Serigrafi dersi eğitim videolarıdır. Uygulamanın ana amacı uygulayanlar açısından öğrencilerin video montaj tekniklerini, çekim yöntemleri ve kamera kullanımını, çekim yapılacak fiziksel ortamı düzenlemenin uygulama sürecinde öğretilmesidir. Bir diğer amaç ise üretilen çevrimiçi eğitim videoları ile ilgili dersin anlaşılabilirliğini artırmak ve uzaktan eğitim gibi yeni teknolojilerin sağladığı olanaklardan yararlanarak güzel sanatlar alanındaki klasik atölye eğitimini zenginleştirmektir. Video ve hareketli grafikler sürekli gelişen ve değişimin odağında olan bir medyum olduğundan dolayı uygulamanın yöntemi deneysel bir yaklaşımla konuyu, öğrencilerin ilgisi, kullanılacak aygıtlar ve mekân koşulları dikkate alınarak aktif öğrenme, problem temelli öğrenme ve akış kuramlarından sentezlenmiştir. Videoda anlatım biçimi olarak belgesel dili tercih edilmiştir. Teknik altyapıda ise kullanılan aygıtlara ve yazılımlara değinilmiştir. Uygulamanın aşamaları haftalara bölünerek yapılan çalışmalar özetlenmiştir. Son aşama olan montaj süreçlerinden sonra videolar çevrimiçi ağa yüklenerek öğrencilerin üniversite dışında da bu dersi tekrarlamaları amaçlanmış ve içerik olarak değinilen konunun akılda kalıcı olması sağlanmak istenmiştir. Sanat ve tasarım alanında nitelikli bireyler yetiştirilmesi; yaratıcılığın ön plana çıkarılması, öğretme ve öğrenmenin öğrenci merkezli olması, atölye sürecinde uygulanacak yöntemlerin çağdaş bir anlayışla zamanın gerekliliklerine uygun biçimde tasarlanması, uygulanması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi ile mümkün olacaktır. Bu çalışma grafik tasarımcıların görsel iletişimdeki son yıllarda gerçekleşen gelişmelerden doğan beklentileri karşılayacak üretimlerde bulunmalarını ve yaratıcılıklarını kullanmalarını sağlayacak şekilde nasıl yetiştirilmeleri gerektiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Grafik tasarım eğitimi, video kurgu, uzaktan öğrenme

¹ Bu makale, 13-16 Ekim 2016 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen Uluslararası Avrasya Spor, Eğitim ve Toplum Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

An Application on Video Editing Training: Educational Silkscreen Videos

Abstract

Science and technology are changing rapidly with each passing day and affect the images around us. Motion images, movies, and videos have begun to take much more space in daily life along with the widespread use of personal portable devices. The increase in the intensity of using motion images also affects the design culture and naturally leads to the need for designers performing production and application. Visual art and graphic design training should stay up to date by taking into account the technological opportunities and should meet this requirement to provide a modern and productive training. In this paper, the processes in the teaching of the course of Video production, a studio classroom course, are explained. The subject of the studied practice is the Individual Press : Silkscreen course training videos opened within Hacettepe University Faculty of fine Arts. The main purpose of the application is to teach video editing techniques, shooting techniques and the use of cameras, the arrangement of the physical environment to be shot in the implementation process to students in terms of practitioners. Another purpose is to increase the intelligibility of the relevant course along with the online training videos produced and to enrich the classical studio classroom training in the field of fine arts by taking advantage of the opportunities offered by new technologies such as distance learning. Since video and motion graphics are the media which are constantly developing and at the focus of change, the method of application was synthesized from active learning, problem-based learning and flow theories with an experimental approach by taking into account the subject, students' interest, instruments to be used and the space conditions. The documentary language was preferred as a form of expression in the video. The instruments and software used were mentioned in the technical infrastructure. The studies performed were summarized by dividing the stages of the application into weeks. After the montage processes which are the final stage, students were aimed to repeat the course outside the university by uploading videos to the online network, and it was aimed to ensure the memorability of the subject mentioned in terms of content. Training qualified individuals in the field of art and design will be possible by bringing creativity to the forefront, the fact that teaching and learning are student centered and by designing, implementing, evaluating and improving the methods to be applied in the studio classroom process with a contemporary approach in accordance with the requirements of the time. This study reveals that graphic designers need to engage in production to meet the expectations arising from the developments occurred in recent years in visual communication and that how they need to be trained to allow them to use their creativity.

Keywords: Graphic design education, video production, distance learning

Giriş

Grafik Tasarım Açısından Videonun Önemi

Reklamcılığın altın çağını yaşadığı 19. yy. da yaşanan Endüstri Devrimi sonrasında üretimin hızlanması ile piyasalarda rekabet ve fark edilir bir marka olma ihtiyacı doğmuştur, ekonomik dünyadaki bu gelişmeler çağdaş Grafik Tasarımı etkilemiş günümüze kadar devam eden bir gelişim ivmesi sağlamıştır. Tasarımda temel amaçlardan biri olarak görülen farklılaşma, dikkat çekme ve ayırt edilebilme o günden bu yana tasarımcıların çözümlemesi gereken sorunlar olarak devam etmektedir.

Görsel tasarımda durağan medyumlardaki çözümlemelerde kullanılan renk, karşıtlık, boşluk doluluk vb. öğelere 1895'te sinemanın icadıyla hareket unsurunun eklenmesinin yolu açılmıştır. O dönemden günümüze kadar gelen süreçte hareketli görüntülerin evrimi teknolojinin desteğiyle devam etmiş, bu medyumun cep telefonu gibi taşınabilir küçük cihazlarda dahi görüntülenebilmesini veya kaydını mümkün kılmıştır. Aygıtların ve donanımın kullanım kolaylığı ve yaygınlığı ise videonun gündelik hayatımızın bir parçası olarak algılanmasını sağlamıştır.

Güncel kültürde çevrimiçi ve kablolu sayısal TV yayınları, çevrimiçi video kanalları, sosyal medya vb. video içeren ortamlarda yoğun bir kitle tarafından kullanılan videonun kaydedilmesi, kurgulanması, montajı grafik tasarımcılar açısından doğal bir çalışma ortamıdır ve bu nedenle de akademideki eğitimi ana öğelerden biri olmalıdır.

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Bölümü'nde tasarımcının eğitimi, alanında karşısına çıkacak sorunları çözebilme yetkinliğini kazandırmak üzere tasarlanmıştır. İlk dört yarıyıldaki teorik derslerle birlikte temel sanat ve tasarım ilkelerini uygulayarak öğrenen öğrenciler, kalan dört yarıyıldaki kendilerini farklı yönlerde geliştirebilecekleri animasyon, video kurgu vb. seçmeli dersleri alır. Bu çalışmada 2015-2016 güz dönemi'nde yürütülen Video Kurgu I Dersi ele alınmıştır.

Uygulamanın Konusu

Uygulamanın konusu HÜ. GSF bünyesinde Fakülte öğrencileri için açılan Özgün Baskı dersine eğitim materyali hazırlamaktır.

Uygulamanın Amaçları

Video Kurgu I dersi alan öğrencilerle yapılan bu çalışmanın uygulayanlar ve hedef kitle açısından iki amacı vardır. İlki video kurgu dersinin içeriği gereği öğrencilerin video montaj tekniklerini, çekim yöntemleri ve kamera kullanımını, çekim yapılacak fiziksel ortamı düzenlemenin uygulama sürecinde öğretilmesidir. Dilbilgisi iyi bir edebi eser için nasıl gerekliyse, videografici için de teknik kurallara uygun video çekmek, işlemek ve sunmak bir gerekliliktir. Eğitim programında iki dönem olarak planlanan bu dersin birinci döneminde öğrenci yaratıcı süreçle arasında bulunan yukarıda belirtilen teknik sorunları aşmayı öğrenir ve bu altyapı ikinci dönemdeki üretimin temelini oluşturur.

Uygulamanın ikinci amacı ise üretilen çevrimiçi eğitim videoları ile mevcut öğretim programındaki serigrafik dersinin anlaşılabilirliğini artırmak ve uzaktan eğitim gibi yeni teknolojilerin sağladığı olanaklardan yararlanarak güzel sanatlar alanındaki klasik atölye eğitimini zenginleştirmektir.

Uygulamanın Yöntemi

Video veya hareketli grafikler sürekli gelişen ve değişimin odağında olan bir medyum olduğundan dolayı deneysel yaklaşımlar mümkündür. Uygulama yöntemi konuya, öğrencilerin ilgisine, kullanılacak aygıtlara ve mekan koşullarına göre aktif öğrenme, problem temelli öğrenme ve akış kuramlarından sentezlenmiştir.

Grafik tasarımın belki de en önemli var oluş sebebi problem çözme yeteneğidir. Grafik tasarım öğrencisi önünde uzanan kariyeri boyunca yapacağı tasarımlarla kitlelerin, bireylerin veya markaların iletişim problemlerine çözümler arayacaktır. Disiplinin altyapısı gereği problem temelli öğrenme yaklaşımı uygulamada ağırlıklı olarak tercih edilmiştir. Demirel'e göre "Problem Temelli Öğrenme (PTÖ) öğrenci merkezli eğitim yöntemidir. PTÖ öğrencilerine kendi eğitimleri için daha fazla sorumluluk verilir ve eğitimleri için öğretmenden giderek daha bağımsız olmaları sağlanır. Böylelikle PTÖ ile mezun olduktan sonra iş yaşamlarında öğrenmeye devam edebilecek bağımsız öğrenebilen öğrencilerin yetiştirilmesi olanaklı olur (2002:87). Problemin temeli uygulamalı bir sanat tekniğinin görsel açıdan daha anlaşılır bir biçimde öğretilmesi olarak belirlenmiştir. Öğrenciler zaten uygulamanın sunulacağı hedef kitle içerisinde bulunduğu için problemin çözümünde empati yapmalarına gerek kalmamıştır ve uygulama sırasında doğrudan aktif olarak çözüm önerileri sunmuşlardır.

Akış kuramının da dikkate alındığı uygulamada öğrencilerin ilgi duydukları ve almak istedikleri bir dersin eğitim videosunu hazırlamaları ayrı bir motivasyon sağlamıştır. Mihailiy Csikszentmihalyi'nin kuramına göre "akış öğrencilerin kendi ilgilerini çeken bir konuyu öğrenmek üzere motive oldukları derin bir konsantrasyondur. Entelektüel açıdan zorlu faaliyeti zevkli ve ilgi çekici bulabilirler (Shernoff ve diğerleri, 2003:160).

Uygulama aktif atölye ortamında gerçekleştirilmiştir, öğrenciler çıkan sorunları yaşamış, fark etmiş ve çözümler üretmişlerdir.

Uygulamanın Teknik Altyapısı

Uygulama gerçeklere dayanan bir simülasyon olduğu için belgesel film dili tercih edilmiştir. Belgesel film, gerçeklere dayanan, belgelemeye önem veren, insanı bilgilendiren, bilinçlendiren ve artistik özellikler taşıyan bir türdür. İngiliz Belgesel Okulu'nun kurucusu John Grierson, belgeseli: "gerçeklerin yaratıcı yapımı" diye niteler. "Bilimin gereği olan "belgeleme", sanatın gereği olan "estetik" ve filmin gereği olan "kurgu" belgesel filmin bir araya getirip bütünleştirdiği unsurlardır (Cereci, 1997: 90)".

Uygulama çalışmasının senaryosu aynı zamanda serigrafî dersini veren HÜ. GSF Resim Bölümü Öğretim elemanı Öğr.Gör Ozan Bilginer tarafından hazırlanmıştır.

Görüntü kaydı için donanım olarak GoPro aksiyon kameraları ve Canon XF305 profesyonel video kamera kullanılmıştır. Ses kaydı için Sennheiser ew100 model yaka mikrofonları kullanılmıştır.

Çekimler Serigrafî atölyesinde yapılmıştır. Mekânın kendi aydınlatmasının yeterli bulunması ve mekânı yabancılaştırmamak için ek ışıklandırma kullanılmamıştır.

Arka plan müzikleri telifsiz müzik sağlayan bensound.com internet sitesinden alınmıştır.

Montaj işlemlerinde Adobe premiere ve After Effects yazılımları kullanılmıştır.

Sınırlılıklar

Uygulamanın Aşamaları

1. Hafta

Ders sorumlusu tarafından videonun tanımı, biçem bağlamında türleri, kamera donanımı, temel çekim açıları ve planlar hakkında görsel bir sunum yapılmıştır. Sunumda ünlü yönetmenler, film dili, kamera açılarının izleyici üzerindeki psikolojik etkileri gibi içeriğe yönelik konular da ele alınmıştır. Sunum sonrasında serbest tartışmada fikirler ve öneriler dile getirilmiştir.

2. Hafta

Bilgisayar Atölyesinde uygulamalı olarak montaj tekniklerine değinilmiştir. Projeksiyon aygıtıyla Adobe Premiere yazılımında video kesme ekleme, geçişler yapma ve proje oluşturma gibi temel işlemler öğretilmiştir. Öğrenciler dersin ikinci bölümünde örnek videolar ile öğrendikleri işlemleri yazılımda tekrar ederek pekiştirmişlerdir.

3. Hafta

Bilgisayar Atölyesinde uygulamalı olarak hareketli grafikler ele alınmıştır. Projeksiyon aygıtı aracılığı ile giriş ve kapanış jenerikleri, video içi bilgi grafikleri vb. tasarımlar için After Effect yazılımı anlatılmıştır. Öğrenciler dersin ikinci bölümünde örnek tipografik jenerikler üretmekle öğrendikleri işlemleri pekiştirmişlerdir.

4. Hafta

Uygulamanın yapılacağı Serigrafi Atölyesinde toplanılmış, mekân analiz edilmiştir. Kullanılabilecek açılar, ışıklandırma, ses düzeni gibi etkenler tartışılmıştır. Toplantıda bulunan Serigrafi ders sorumlusu Öğr.Gör. Ozan Bilginer :

“Serigrafi fakülteye açık bir seçmeli ders. Bu dersin öğretiminde bizlere en fazla zamanı el alışkanlığı eksikliği kaybettiriyor. Öğrencilerimizin baskılarına kendi yorumlarını katabilecekleri beceri seviyesine geçebilmeleri için öncelikle pozlama solüsyonu hazırlanmasını, ipeğin pozlanmasını, boya hazırlanmasını, rakle kullanımını, temizliği ve diğer atölye gereçlerini nasıl kullanacaklarını öğrenmeleri gerekiyor. Ders dönemlerinden bağımsız istedikleri an internet üzerinden izleyebilecekleri uygulamalı videoların eğitim öğretimi zenginleştireceğini ve bu başlangıç sürecini hızlandıracağını düşünüyorum.” diyerek uygulamadan beklentilerini anlatmıştır. Problemin tanımının yapıldığı bu andan sonra teknik ve içerik açısından çözüm önerileri tartışılmıştır. Tartışma sonucu ortaya çıkan buluntular şu şekildedir:

- İzleyici ilgisini kaybettirebilecek uzun bir video yerine “Baskıya hazırlık” ve” Baskı” olmak üzere iki bölüm çekilmesi planlanmıştır.
- Atölye şartları gereği tripod ve sabit kamera kullanımına ağırlık verilmesi planlanmış, ayrıntıların anlatıldığı kısımlarda yakın plan ve aktüel kamera kullanımı kararlaştırılmıştır.
- Akış şeması ve çekim planı listesi yapılmıştır.
- Videoda kullanılacak hareketli grafikler belirlenmiştir.

- e. Çekimlerde herhangi bir iş yükü dağılımı yapılmamıştır, öğrenciler dönüşümlü olarak kendi aralarında yönetme, çekim yapma, set düzenleme gibi işleri paylaşmış, böylece çekimler sırasında bütün görevlerde tecrübe kazanmışlardır.

5. Hafta

HÜ. GSF Grafik Bölümü'ndeki Bilgisayar atölyesi'nde çekilen ve öğrenciler tarafından düzenlenen içeriğin montajı bilgisayar ortamında Adobe After Effects ve Premiere yazılımları kullanılarak yapılmıştır. Videolara arka plan ses ve müzik öğeleri eklenerek sunuma hazır hale getirilmiştir.

Son aşamada ise video Youtube ortamına yüklenerek internet üzerinde tüm dünya ile paylaşılmıştır.

Sonuç

Akış Kuramı ve Problem Temelli Öğrenme tekniklerinden yararlanılarak yürütülen bu ders uygulaması ile öğrencilerin alandaki klasik atölye eğitimi yaklaşımına göre derse katılımlarının yükseldiği ve konuya daha fazla odaklandıkları gözlenmiştir. Öğrencileri derslik dışında da öğrenmeye yönelterek onların eleştirel düşünme, problem çözme, görsel iletişim, kendi kendine öğrenme ve ekiple çalışma becerileri ile sürekli ve yaşam boyu öğrenme alışkanlıkları edinmelerine ve geliştirmelerine katkı sağlanabilmiştir.

Uygulama süresince öğrencilerin uygulama projesi için okul kütüphanesi ve bilgisayar laboratuvarlarından sıklıkla yararlanarak sürekli öğrenme becerilerini geliştirmeye yönelik çalışmalar yaptıkları görülmüştür. Çekim yapılan alandaki ve dersin verildiği atölyedeki çalışmalar sırasında ekip çalışması yaptırılarak bu yönde gelişmeleri sağlanmıştır.

Rus eğitim kuramcısı Lev Vygotski'ye göre bilgi "bireyler tarafından araçlar, dil ve grupları ile etkileşimleriyle kendi kültürleri bağlamında inşa edilir (Aktaran Anderson ve diğerleri, 2009:7). Uygulamanın grup çalışması olarak yapılması eğitimdeki sosyokültürel yaklaşımın da bir örneği olmuştur.

Güzel Sanatlar Fakültesi grafik bölümü öğrencileri açısından video düzenleme yöntemlerinde uzmanlaşma ve bu konudaki becerilerini çalışmalarına yansıtma konusundaki çalışmalar hiç şüphe yok ki video eserlerin görselliğini artırma ve izleyicilerin tüketim ihtiyacını karşılama konusunda daha iyi sonuçlar alınmasına yol açacaktır.

KAYNAKÇA

- Anderson, M. (2009). Teaching the Screen. Allen & Unwin: Australia
- Arıjon, D. (1995). Film Dilinin Grameri I, Çev Ed: Yalçın Demir, Kavram Yayınları: İstanbul
- Cerici, S. (1997). Belgesel Film. Şule Yayınları: İstanbul
- Demirel, Ö. (2002). Planlamadan Değerlendirmeye Öğretme Sanatı. Pegem Yayıncılık: İstanbul
- Shernoff, D. vd. (2003). Student Engagement in High School Classrooms in Terms of Flow Theory. School Psychology Quarterly. Vol. 18 No:2
- Williams, R. (1993). Kültür, Çev. Suavi Aydın, İmge Kitabevi: Ankara

Field : Fine Arts

Type : Review Article

Received: 06.06.2016 - *Accepted*: 25.10.2016

Neo Plastisizm Akımı Kapsamında De Stijl Hareketi ve Piet Mondrian*

Pelin AVŞAR KARABAŞ¹, Aybüke GÜDÜR²

¹Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Kütahya, TÜRKİYE

²Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kütahya, TÜRKİYE

Öz

20. Yüzyılda gelişen teknoloji, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve tüketim toplumundaki farklı algılar her türlü alanda olduğu gibi sanat alanlarını da etkilemiş, halkın istek ve arzuları ön planda değerlendirilmiştir. Bu araştırma; modernleşme süreci içerisinde 1. Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkmış, tamamen soyutlama ilkesine dayalı ulusal bir tarz arayışının sonucu olarak gerçekleştirilmiş De Stijl sanat hareketinin ortaya çıkışını, sanatçılarını, kendisinden sonra gelen sanat akımları üzerindeki etkilerini ve endüstri alanlarına yansımalarını ele alan tarama modelinde bir çalışmadır. De Stijl hareketi sanat kavramını farklı bir boyuta taşımış; insana ve doğaya verdiği değer, ulusal duruş ve ilkeleri bakımından gerek renkleriyle gerekse özgün tavrıyla dikkat çekmiştir ve Neo Plastisizm'in uzantısıdır. Kübizm akımının etkisi ile gelişen De Stijl, Piet Mondrian'ın 1912 yılından 1917 yılına kadar süren kuramsal ve plastik araştırmalarının sonucudur. En önemli temsilcileri Piet Mondrian, Theo van Doesburg, Bart van der Leck, Vilmos Huszar, JJP Oud, Gerrit Rietveld ve Georges Vantongerloo'dur. Anlatım dili genel olarak; düz çizgi ve dik açı ile yatay ve dikey çizgiler kullanılarak düzenlenen kompozisyonlarda kırmızı, mavi, sarı olmak üzere üç ana rengi barındıran ve nötr renkler olan siyah, beyaz, gri ile sınırlandırılmıştır. Plastik olarak doğadan uzaklaşması, kompozisyonlardaki öğelerin doğal biçimlerinden ayıklanması ve teosofî inancına yönelmesi gibi tavırlarıyla ayrıcalık yaratan anlayış; günümüzde kullanılan eşyaların biçim ve renklerinde de soyut sanatın etkilerinin görülmesine kadar etkin bir rol üstlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Neoplastisizm, De Stijl, Piet Mondrian, Theo van Doesburg, Bart van der Leck

* Bu makale, 13-15 Nisan 2016 tarihlerinde Kazakistan'da düzenlenen 5. Uluslararası Bilim Kültür ve Spor Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

Piet Mondrian and the De Stijl Movement in the Scope of Neoplasticism

Abstract

In 20. century, emerging technology, the spread of mass media and the different perceptions of the consumer society influenced the field of art as in any field and the desires of the public have been considered priorly. This study is a screening model research that discusses the emergence, artists, effects on subsequent art movements and the reflections in the industry of the De Stijl Movement that arose within the modernization during World War I and was generated completely based on the principle of abstraction as a result of the quest for a national style. De Stijl Movement – as an extension of Neoplasticism- has moved the art concept into a different dimension and attracted so much attention with the colors used and the original attitude in terms of the value given to human beings and nature, national stance and the principles. Evolving with the influence of the Cubism, De Stijl is the result of Piet Mondrian's theoretical and plastic researches which lasted from 1912 until 1917. The most important members were Piet Mondrian, Theo van Doesburg, Bart van der Leck, Vilmos Huszar, JJP Oud, Gerrit Rietveld and Georges Vantongerloo. De Stijl used generally only compositions with straight lines and right angles in the horizontal and vertical lines and colors were limited to the three primary colors red, blue, and yellow and neutral colors containing black, white and grey. The movement is considered as special by reason of getting away from nature with using plastic, extracting the natural forms of the items in the compositions and its theosophical orientation. Besides the movement has played an active role in the effects of abstract art in the shapes and colors of the objects that are used in nowadays.

Keywords: Neoplastisizm, De Stijl, Piet Mondrian, Theo van doesburg, Bart van der Leck

Giriş

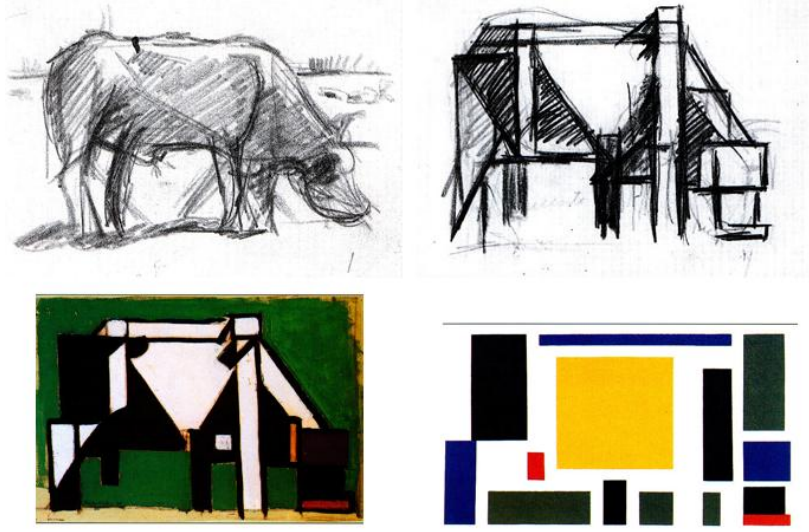
Neo Plastisizm, plastik sanatlarda (1872-1944) dikey ve yatay çizgilerin dengelerini arayan ve ana renkler olan sarı, kırmızı ve mavinin kullanıldığı bir sanat akımıdır. Bu tarz, Piet Mondrian tarafından Natürallizm, Empresyonizm ve Sembolizm akımı izlendikten sonra Kübizm'in de çözümlenmesi ile doğayı resmetme anlayışından yola çıkılarak keşfedilmiştir (Turani,2010:608). Genel olarak bakıldığında Neo Plastisizm, ilkel renkler ve basit geometrik biçimler arasındaki ilişkileri araştıran, geometrik formlar ve çizgiler üzerinde duran ve figüratif çağrışımı andırabilecek her türlü görünümün terk edildiği bir anlayıştır.

Neo-Plastisizm göre, sanat yapıtı, doğaya karşıt geometrik bir düzeni ifade eder. Bu geometrik düzen temelde bir mimari yapıdır. Bir orantı varlığı olan resim, hem mimari bir yapıya, hem de bir müzik yapıtına benzer. Çünkü her resim, dikey çizgilerin, temel renklerin ve onların karşıtları olan yatay çizgilerin, nötr renklerin biçim kazanmış hali ve bu anlamda da kompozisyonda kullanılan elemanların harmonisidir (Tunalı,2008:181).

1917-1931 yılları arasında etkin bir şekilde rol üstlenen De Still anlayışı, bir grup Hollanda'lı sanatçıyı belirtmek için kullanılmış, aynı zamanda da Theo van Doesburg tarafından çıkarılan bir derginin de ismi olarak kullanılmıştır. De Stijl'in özü temsilcileri olan Piet Mondrian, Theo van Doesburg, Bart Van der Leck, Vilmos Huszar, JJP Oud, Gerrit Rietveld ve Georges Vantongerloo tarafından doğa dışı soyutlama düşüncesini ele alan bir felsefeye dayandırılmış ve Neo Plastisizm akımına temellendirilmiştir. Neo Plastisizm, De Stijl grubunun siyah, beyaz ve griye ek olarak üç ana renkle sınırlandırdığı renk paleti yaklaşımını tanımlamaktadır. Bu renk paleti içerisinde oluşturulan kompozisyonlar ise; yatay, düşey çizgiler ve dikdörtgenden ortaya çıkan düzlemlerle kısıtlanmıştır.

1917 yılında, Theo van Doesburg'un girişimleriyle çıkarılan "De Stijl" dergisindeki ifadesinde Mondrian'a göre; saf plastik nitelikte sanat eserleri üretilmeli ve kitleler bu saf sanata karşı ilgi duyabilir hale getirilmelidir (Farago, 2011:199) Plastik olarak doğadan uzaklaşmış ve kompozisyonlardaki öğeler doğal biçimlerinden ayıklanarak plastik olarak ortaya koyulmuştur. Ana ve nötr renkler düz olarak kullanılmış ve doğal bir uyum ilişkisi gözetmek ya da doğada ki objeler örnek alınmak yerine renkleri dengeli bir şekilde kompozite etmek önemsenmiştir. Bu açıdan bakıldığında De Stijl; hem geometrik soyutlamanın kökeni, hem de soyut resmin örnekleri olarak düşünülmektedir.

De Stijl'in üç önemli ressamı Theo van Doesburg, Piet Mondrian ve Bart van der Leck empresyonizmin ve fovizmin etkisiyle dünyayı olduğu gibi betimledikleri uzun senelerden sonra kolektif soyut üsluplarına ulaşmışlardır. Doesburg'un çeşitli geometrik şekiller kullanarak, bir ineğin soyut imgesini elde edebilmek için yaptığı bir eskiz sayesinde, inek formu oldukça sadeleştirilmiş ve anlayışın kavranmasında oldukça etkili bir örnek halinde sunulmuştur (Farthing,2014: 407).

Görsel 1. Theo van Doesburg, İnek Eskizleri ve Boyamaları, 1916

De Stijl grubunun kurucusu olarak bilinen Theo van Doesburg; yenilikçi fikirleri ve farklı bakış açısı ile modern sanatlar tarihine adını yazdıran, resmin yanı sıra mimari alanı ile de ilgilenmiş, hem kuramsal hem de uygulamalı çalışmalarıyla öne çıkan çok yönlü bir sanatçıdır. Doğal formu resimlerinden dışlamış ve saf estetik ifadeyi yansıtmak amacıyla; her biri De Stijl hareketinin bir örneği olan ve geometrik şekli vurgulayan kompozisyonlarında mekan anlayışını hiçe sayarak, yüzeyin biçimsel görselliğini ön plana çıkaran eserler üretmiştir.

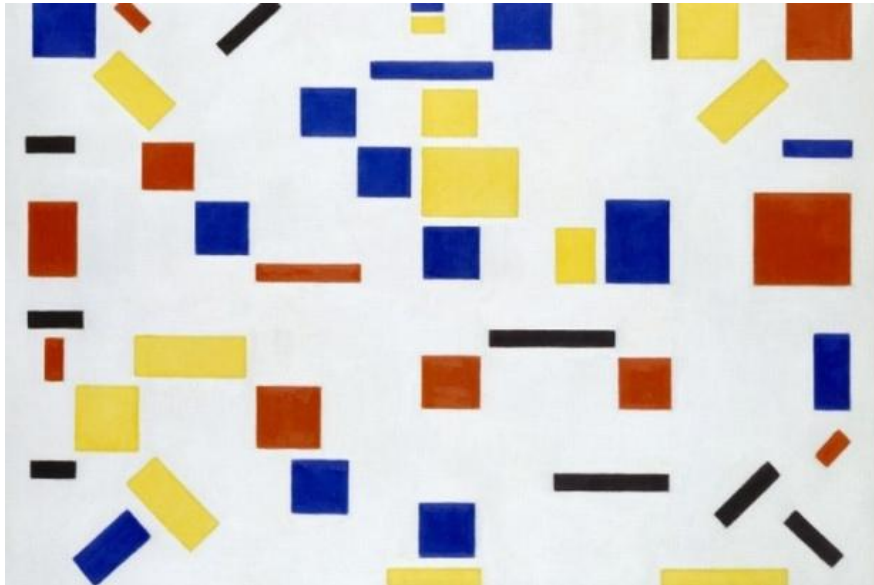

Görsel 2. Theo van Doesburg, Karşıt Kompozisyon XIII, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 1925-1926.

Görsel 3. Theo van Doesburg, Dans Salonu Tasarımı, Strazburg

Bart van der Leek, tinsel ve ütöpik fikirler ile bağlantılı bir çok geometrik kompozisyona sahip eserler üretmiş ancak ilerleyen yıllarda çalışmalarında figüratif unsurlara da yer vermek istemesi sebebiyle De Stijl sanatçılarıyla çatışmalar yaşamıştır. İleri dönem resimlerinde De Stijl anlayışındaki sadelik ve saflıktan yola çıkarak aynı renkleri kullanarak yaptığı fakat nesnelere ve figürlerin temsiline de yer vermeye başladığı eserlerle grubun diğer üyelerinden farklılıklarıyla dikkat çekmiştir.

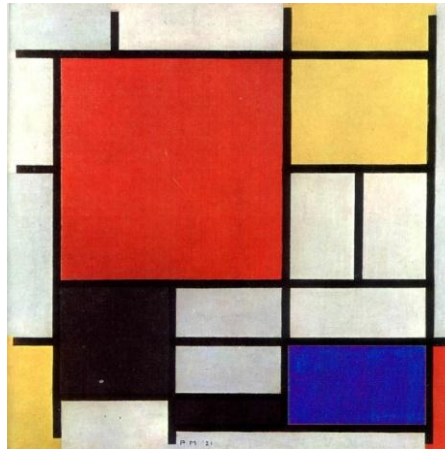

Görsel 4. Bart van der Leek, Kompozisyon No. 8, 1917, Tuval Üzerine Yağlıboya, 134,8x169,6cm.

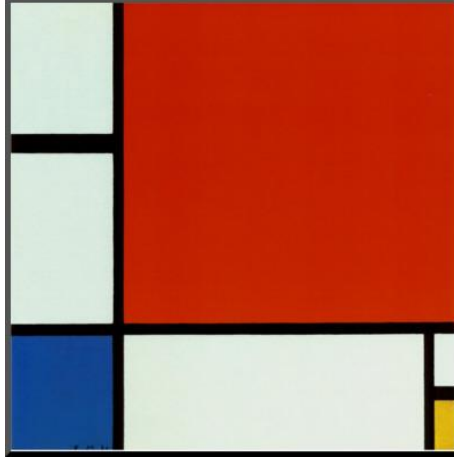

Görsel 5. Bart van der Leek, İcki, 1919.

Yeni plastik sanatın kurucularının felsefesi, gelişmenin önünde duran engellerin yok edilmesi için sanat ve kültürün reforme edilmesi gerektiğidir (Antmen,2008: 95). Bu felsefede çalışan Mondrian, resimlerinde hayal gücünü tamamıyla dışlamıştır. Mistik ve teosofik düşünceye dayanarak geliştirdiği kompozisyonları, denge ve uyumun evrensel ilkelerini önemsemekte ve kişisel öğeler, evrensel öğelere dönüşmektedir. Estetik amaçların dışında manevi yönleri ile vurgulanan eserler, doğada anlatımı olmayan bir dili nitelemektedir. Doğa her türlü diyagonal yapıdan ve yuvarlak hattan kurtarılmış aynı zamanda da sadece yatay ve dikey çizgiler kalıncaya kadar sadeleştirilerek dinamik bir betimleme ile ortaya koyulmuştur. İpşiroğlu'na (1994:51) göre teosofide; madde ve tin karşıtlık değil, aynı ilkenin değişik aşamalarıdır. İnsan duygularını aşarak en üst düzeye tinselliğe ulaşabilir. Tinin belirginleştiği ve duyularla algılanabildiği tek alan ise sanattır. Neo-plastisizm, sanatın mantıkla bütünleştirilmiş yansımasıdır. Bu yüzden kişisel bir görüş olarak anlaşılmalıdır ve prensipleri olan bir felsefe olarak düşünülmelidir. Bu mantığa göre sanat; görüntülere, olaylara ve geleneklere dayanarak yaratılmamaktadır (Turani,2010:608). Doğa gerçekleriyle ilişkiler kesilmiş olmalıdır. Bu yönüyle Mondrian soyut sanata getirdiği yenilikler ve Neo Plastisizm akımının geliştirilmesine yaptığı katkılar bakımından; dergide yazdığı yazılar ile teorik ve eserleri ile ise uygulamalı çalışmalarlarıyla modernizmin oluşumunda ve soyut resmin temellerinin atılmasında önemli bir katkı sağlamıştır.

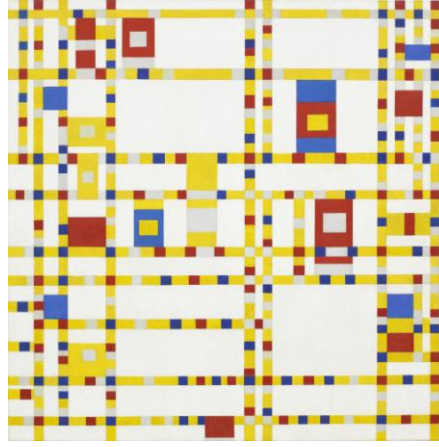

Görsel 6. Piet Mondrian, Kırmızı, Sarı, Mavi ve Siyahlı Kompozisyon, 1921.

Görssel 7. Piet Mondrian, Kırmızı Mavi ve Sarı Kompozisyon II, 1930

Mondrian'ın sanatın merkezinin Fransa'dan Amerika'ya taşındığı zamana paralel olarak 1940 yılında New York'a yerleştikten sonra, caz türünde müzikleri fazlaca dinlemesi ve dans etmeyi sevmesi gibi yaşamındaki etkinliklerin yaptığı resimlere de yansıdığı düşünülür (İpşiroğlu,1994:96). Örneğin "Broadway Boogie Woogie" isimli eser, ismini de taşıdığı müziğin bir uzantısıdır. Eser adeta piano tuşlarının vuruşunu andıran küçük karşıt renkle oluşturulmuş ve notaların düzenine göre şekillenmiştir. Siyah rengin neredeyse hiç hissedilmediği bu eser, sanatçının kendine özgü üslubunun Amerikan sanatına etkisinin de göstergesidir.

Görssel 8. Piet Mondrian, Broadway Boogie Woogie, 1942-1943 ,Yağlı boya, 127x127 cm., Museum of Modern Art, New York.

De Stijl hareketinin yansımaları Hollanda'daki ressamın olduğu kadar tasarımcıların ve mimarların çalışmalarını da etkilemiş ve ülkenin sanata bakış açısını bu anlayış ile yönlenen bir değişim içerisine itmiştir. Sokak dokuları, binalar, mekanlar, mobilyalar gibi ihtiyaç duyulan bir çok temel yaşam öğeleri ve günlük kullanım eşyalarının tasarlanmasında modernize edilmiş çok yönlü bir etkiye sebep olmuştur. Örneğin Gerrit Rietveld tarafından tasarlanan Schröder evi, gerek dış görüntüsü gerekse iç dizaynı ve eşyaları ile De stilj etkisinin Avrupa mimarisi üzerindeki etkisinin görüldüğü yaşam alanlarından birisidir.

Görsel 9. Gerrit Rietveld, Schröder Evi, 1925, Hollanda

De Stijl sanat hareketinin temelinde evrensel uyum ilkelerini savunan Piet Mondrian, 1930'lu yıllardan sonraki çalışmalarında mimari yapılar, endüstriyel nesnelere ve dekorasyon ürünleri gibi tasarımlar yaptığı bilinmektedir. Dempsey'e (2007, 121) göre; De Stijl 1920'li yıllar boyunca Bauhaus'u da önemli bir şekilde etkisi altına almış, Bauhaus tasarımlarında üç temel renk olan sarı, mavi, kırmızı kullanılmış ve mobilyalar, tekstil ürünleri, objeler gibi ürünlerde Mondrian geometrisi yansıtılmıştır. Avangard sanat akımları arasında yer alan bu anlayış günümüz endüstri alanlarına da ilham kaynağı olmuş, birçok tasarımcının ürettiği objelerin esin kaynağını oluşturmuştur.

Görsel 10. De Stijl'den İlham Alınarak Tasarlanan Ürünlerden Örnekler

De Stijl makine çağının beraberinde gelen ve kendisi ile yakın tarihlere şekillenen; çağdaş malzemeyi geometrik biçimle birlikte kullanarak figürü sanattan çıkarıp, formu içeriğe üstün kılan, saf duygu ya da algının üstünlüğü olarak bilinen Süprematizm ve endüstriyel malzeme ve teknikleri yücelten bir biçimlendirme çabası içine giren Konstrüktivizm'le ilişkilendirilmiştir. Kübizm'den etkilenmiş ve Fütürizm, Dadaizm, Minimalizm akımlarını etkisi altında bırakmıştır. Tüm bu akımlar sanatçıları, dünyadaki değişimlerin sonucu olarak soyutlama anlayışına yönelmiş ve nihayetinde sanatçıların materyalizmi reddetmesinin göstergesi olarak soyut arayışlara yönelmelerine sebep olmuştur. 20. Yüzyılın ilk yarısında geometrik biçim anlayışının yanı sıra, renk ve biçim ilişkisine dayanan ve doğada var olan gerçek nesnelere betimlemek yerine, biçimlerin ve renklerin temsili olmayan veya öznel kullanımlar ile yapılan soyut sanat ise modern sanatın geldiği son nokta olarak görülmektedir.

Sonuç

Yeni bir biçim anlayışına dayanan ve özellikle anti-natüralizm felsefesi ile gelişen De Stijl anlayışının en önemli temsilcileri Piet Mondrian, Theo van Doesburg, Bart van der Leek, Vilmos Huszar, JJP Oud, Gerrit Rietveld ve Georges Vantongerloo'dur. İnsana ve doğaya verdiği değer, ulusal duruş ve ilkeleri bakımından gerek renkleriyle gerekse özgün tavrıyla dikkat çekmiş ve Neo Plastisizm'in uzantısı olarak; Theo van Doesburg tarafından çıkarılan bir derginin ismi olarak ve bir grup Hollanda'lı sanatçıyı belirtmek için kullanılmıştır. Hollanda ve Fransa'nın yanı sıra Almanya, Avusturya, Rusya ve Amerika'da bu sanat hareketinden oldukça etkilenmiş, modern sanatın öncü üslubu olarak kabul edilmiş ve sanatçıların eserlerinde farklı biçimsel arayışlar olarak kendisini hissedilmiştir. Temel felsefesinde siyah, beyaz ve griye ek olarak üç ana renkle sınırlandırdığı renk paleti yaklaşımını tanımlamakta ve bu renk paleti içerisinde oluşturulan kompozisyonlarda; yatay, düşey çizgiler ve dikdörtgenlerden ortaya çıkan düzlemler görülmektedir. Derinliğin önemsenmediği saf geometrik şekiller ve düz, tek renkli arka planlar kullanarak sanatın nesnelere fiziki görünümünden arındırılması söz konusudur. Modern sanat akımlarına yeni bir bakış açısı getirmiş, soyutlama anlayışının algılanmasında katkı sağlamış, çeşitli sanat alanları ve tasarımcıların eserleri sayesinde çeşitlenmiş, temel prensipleri ise gerek endüstriyel ürünlere, gerek mimariye, gerekse tekstil gibi alanlara yansıtılarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Kübizm'den etkilenen De Stijl Süprematizm ve Konstrüktivizm'le ilişkilendirilmekle birlikte; Fütürizm, Dadaizm, Minimalizm gibi akımlarını etkisi altına almış ve soyut sanatın ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır.

KAYNAKÇA

- Antmen, A. (2008). 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Dempsey A. (2007). Modern Çağda Sanat, O. Akınhay, (Çev.), Ekoller, Üsluplar, Hareketler, İstanbul: Akbank Yayınları.
- Farago, F. (2011). Sanat, İkinci Baskı, Ankara: Cantekin Matbaacılık.
- Farthing, S. (Ed.). (2014). Sanatın Tüm Öyküsü, F. C. Çulcu ve G. Aldoğan (Çev.), İstanbul: Hayalperest Kitabevi.
- İpşiroğlu, N. (1994). Resimde Müziğin Etkisi, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tunalı, İ. (2008). Felsefenin Işığında Modern Resim, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Turani, A. (2010), Dünya Sanat Tarihi, İstanbul: Remzi Kitabevi.

GÖRSEL KAYNAKLAR

- Görsel 1. http://scm.ulster.ac.uk/~B00637409/des106/des106_diary.html
- Görsel 2. <http://www.guggenheim.org/new-york/collections/collection-online/artwork/1080>
- Görsel 3. https://en.wikipedia.org/wiki/Theo_van_Doesburg
- Görsel 4. <http://www.gemeentemuseum.nl/en/exhibitions/mondriaan-de-stijl>
- Görsel 5. <http://fadmagazine.com/2014/02/25/pauls-art-stuff-on-a-train-43-plagiarism-rehearst/>
- Görsel 6. <https://tasarimtarihi.wordpress.com/category/de-stijl/>

Görsel 7. <https://tasarimtarihi.files.wordpress.com/2013/12/032.jpg>

Görsel 8. https://en.wikipedia.org/wiki/Broadway_Boogie-Woogie

Görsel 9. <http://www.archdaily.com/99698/ad-classics-rietsveld-schroder-house-gerrit-rietsveld>

Görsel 10. <http://karencamillerihnd13d.blogspot.com.tr/2013/11/de-stijl.html>

Field : Fine Arts

Type : Review Article

Received: 06.06.2016 - *Accepted*: 22.11.2016

Performans Sanatının Doğuşu ve Günümüze Yansımaları *

Pelin AVŞAR KARABAŞ¹, Fatih İŞLEYEN²

¹Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Kütahya, TÜRKİYE

²Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kütahya, TÜRKİYE

Öz

Birinci Dünya Savaşı'nda yaşanan yıkımlar ve oluşan yeni Dünya düzeni, toplumun her kesiminde olduğu gibi sanatçılar tarafından da bir takım tepkilerle karşılanmıştır. Kökleri 20.yy.başlarındaki Dada akımına,1920'live1930'luyılların Sürrealist ve Fütürist performanslarına kadar uzanan bu tepkiler, sanatçıların kurdukları gruplar, yazdıkları manifestolar ve yaptıkları gösteriler ile sosyal ve politik eylemler olarak nitelenmektedir. Bu araştırma; eylemler sırasında bir ifade aracı olarak kullanılan bedensel hareketler ve temelinde yatan felsefenin, 1960'lı yıllarda yaygınlaşıp 1970'li yıllarda fikirleri ön plana çıkaran ve kavramsal sanatla bağlantılı olarak devam ettirilen Performans Sanatı'nın ortaya çıkış ve ilerleyiş süreçlerindeki evreleri inceleyen tarama modelinde bir çalışmadır. 1970'li yıllarda başlı başına sanatsal bir ifade biçimi olarak kabul görmüş bu sanat anlayışı, günümüze kadar çeşitli coğrafyalarda ve bambaşka biçimlerde gelişim göstermiş; Happening, Action Painting - Eylem Resmi, Fluxus ve Body Art - Vücut Sanatı gibi başlıklar altında çeşitli performanslarla boy göstermiştir. Bu çerçeve içerisinde Performans Sanatı; dans, müzik, tiyatro, şiir, video ve plastik sanatlar gibi birçok alanı kapsayan, özellikle sanatçının bedenini kullanarak seyirci önünde canlı olarak sergilediği eylemler olarak çeşitli mekanlarda ve etkinliklerde sponsorların da desteği ile sanatçıların düşüncelerini daha büyük kitlelere dolaysızca iletebilecekleri bir ifade dili olarak varlığını sürdürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Performans sanatı, eylem resmi, vücut sanatı

* Bu makale, 13-15 Nisan 2016 tarihlerinde Kazakistan'da düzenlenen 5. Uluslararası Bilim Kültür ve Spor Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

The Emergence of Performance Art and its Present Reflections

Abstract

After World War I, the social devastation and the new world order have caused some reactions by artists as every part of the society. These reactions can be considered as Dadaism from the early 20th century, surrealistic and futuristic performances from the 1920s and 1930s, social and political groups, manifests and performances from the artists. This study is a screening model research that discusses the emergence and stages in the progression process of Performance Art that uses the body movements as expressions, was widespread in the 1960s and in 1970s gave prominence to the ideas and maintained in relation with the conceptual art. In the 1970s Performance Art has been accepted as a form of artistic expression, until today, it has developed in various geographies, in different ways and has appeared under a variety of titles such as Happening, Action Painting, Fluxus and Body Art. In this scope Performance Art continues to exist as an expression language that covers many areas such as, dance, music, theatre, poetry, video, the plastic arts and performed live in front of the audience especially by using the body acts. Besides the artists can get in contact with the larger groups directly at various locations and events with the support of sponsors.

Keywords: Performance art, happening, action painting, fluxus and body art

Giriş

Performans sanatı, izleyicisinin önünde o sırada canlı olarak gerçekleştirilen ve sanatçısı ya da sanatçıları tarafından bedenin kullanılarak sergilendiği bir sanat biçimidir. Happening veya Oluşum olarak da adlandırılan bu etkinlikler; geleneksel ve biçimci anlayıştan farklı olarak ortaya koyulan ürünün alınması, satılması, taşınması söz konusu değildir. Tekrarı olmadığı için fotoğraflanarak ya da video kamera ile kayıt altına alınarak arşivlenir. Sahne ve gösteri sanatları ile vücudun bir takım hareketler sergilemesi bakımından ortak yönleri bulunsa da, tiyatro gibi herhangi bir metine bağlı kalınmaksızın yapılır. Action Painting-Eylem Resmi, Body Art -Vücut Sanatı, Fluxus, Beden Sanatı, Yoksul Sanat ve Süreç Sanatı ile de ilişkilidir.

1960'lı yıllarda popülerlik kazanmaya başlayan Performans Sanatı'nın kökleri 20.yy. başlarındaki Dada akımına, 1920'li ve 1930'lu yılların sürrealist ve fütürist performanslarına kadar uzanmaktadır. Sanatçı tarafından amaçlanan düşüncüyü ortaya koymak için öncesinde düşünülen etkinlik, seçilen mekanda yapılmaya başlanır, sürdürülür ve bitirilir. Etkinliklerde istenirse şiir, müzik, dans gibi yaklaşımlardan da yararlanması bakımından disiplinlerarası özelliğindedir. Sanatçının düşüncelerinin, geleneksel sanat biçimlerinden farklı olarak alışılmadık ve çarpıcı bir biçimde dolaysızca iletilmesinin bir yoludur. İletilen düşünce ise izleyici tarafından hiçbir özel çaba harcanmadan tamamlanır. Bu sanat biçiminde izleyiciye aktif bir şekilde rol verilmiştir. 1970'lerde fikirleri ön plana çıkan Kavramsal Sanat'a kadar uzanır.

Action Painting olarak da bilinen Eylem Resmi Amerikalı eleştirmen H. Rosenberg tarafından ortaya atılan bir tanımlamadır. Soyut dışavurumcu hareketin sembolleşmiş karakteri Amerikalı ressam Jackson Pollock'un tutumunu tanımlamak için kullanılmıştır. Bu tür resimler klasik çizim ve boyama yöntemleriyle değil, boyanın püskürtülmesi, damlatılması, serpilmesi gibi eylemlerle oluşturulmuşlardır (Sözen, 2001,11). Sanatçının yere serdiği tuval bezleri üzerinde gezinmesi ve boyaları ritmik ya da ani hareketlerle serpmeye, sıçratma, akıtma gibi teknikler geliştirerek tuval bezi üzerine sabitlemesi sırasında belli bir süreci kapsayan bedensel hareketleri sonucu ortaya çıkan resim, sanatçının eserinin tamamlanmış son halidir. Sanatçının eserini üretme sürecinde yaptığı hareketler, resmin kendisini oluşturur.

Görsel 1. Jackson Pollock'un Çalışmasından Bir Görünüm, 1950

Görsel 2. Jackson Pollock Yakınsama, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 1952

Happening ya da Oluşum olarak ifade edilen sanat biçimi herhangi bir senaryosu olmayan, o anki dürtülerle gelişen ve doğaçlama olarak sürdürülen eylemlerdir. Dans, müzik, slayt gösterileri gibi sadece görsel olarak izlenebildiği gibi koku ve tat gibi duyuşsal veya duygusal ya da ruhsal olarak da deneyimlenebilen türleri bulunmaktadır. En önemli özelliklerinde biri ise izleyicilerin katılımıyla gerçekleştirilmesi ve izleyicide uyaranlara karşı bir tepki uyandırılmak istenmesidir. Allan Kaprow, John Cage, Jim Dine, Claes Oldenburg, Robert Rauschenberg, Robert Whitman, Carolee Schneemann ve Red Grooms gibi sanatçılar Happening'leri ile tanınan kişiler olarak sıralanabilir.

Amerikalı sanatçı Kaprow öğrenimini resim alanında yapmıştı, ama bugün happening (oluşum) diye bilinen gösteri türünün uygulayıcısı olarak anılmaktadır (Yılmaz, 2006, 258). Allan Kaprow'un ilk performansı, 1959 yılında New York'daki Reuben Galerisi'nde gerçekleştirdiği "6 Bölümde 18 Oluşum" olarak bilinen çalışmasıdır. Bu oluşumda Kaprow arkadaşlarına bir oluşuma katılmaları için öncelikle basılı bir davetiye, ardından davetlilerden bazılarına ise içinde kağıt parçaları, tahta, fotoğraflar, kesilip oyulmuş figürler, boyalı parçalar ve olayın yapılacağı yerin krokisini içeren gizemli paketler yollamıştır. Reuben Galerisi'nin ikinci katı plastik duvarlarla üç odaya bölünmüştür. Renkli ışıklarla donatılan odalardaki sandalyeler, katılanların farklı yönlerde bakacak biçimde oturabilmeleri için daire ve dikdörtgen şema içinde dizilmiş, birinci ve ikinci odalara boy aynaları yerleştirilmiş, üçüncü odada ise gizli bir denetim merkezi kurulmuştur. Her ziyaretçiye bir program ve her bölümün başlangıcının bir sesle belirtileceği altı bölümün de eş zamanlı gerçekleşeceğini duyuran üç kart dağıtılmıştır. İzleyici programda belirtilen hareketlere uyarak sırasıyla önce askeri adımlarla yürümüş, sonra bir süre hareketsiz kalmış, pencerelerdeki storları kapatmış, afişleri okumuş, müzik aletlerini çalmış ya da 90 dakikalık bir süre içinde birbirini izleyen 18 eylemi astarlanmamış tuval üzerine aktarmıştır (Atakan, 1998: 68).

Görsel 3. Allan Kaprow, 6 Bölümde 18 Oluşum, Reuben Galeri, 1959, New York

Görsel 4. Jim Dine, Araba Kazası, 1960

Görsel 5. Robert Whitman, Ağız, 1961, New York

Fluxus doğadaki ve insan yaşamındaki kesintisiz değişimi, sürekli alışkanlığı ve yenilenmeyi, durağanlığa karşı koymayı anlatan bir harekettir. Bu ifadeye göre ise sanat yapıtı tamamlanmış bir çalışma değil, sürekli ilerleyen ve gelişen bir süreçtir. Sanatçılar eyleme katılmasının istedikleri izleyicilerin belleklerinde derin iz bırakan deneyimler yaşatmayı hedefleyerek, satılacak piyasa yapıtları yapmayı reddetmişlerdir (Demirkol, 2008, 64-162).

Kökeni Amerika'lı George Maciunas ve arkadaşları tarafından ortaya atılan hareket görsel sanatlar alanında olduğu kadar, deneysel müzik ve şiir alanlarında da tanınmıştır (Lucie, 1996,288). Sanatı burjuva hastalıklardan kurtarmak, ölü sanattan arınmak ve sanatta devrimci bir akım başlatmak felsefesi ile başlayan ve sürdürülen hareket, 1960'lı yılların en radikal hareketlerinden biri olarak bilinmektedir (Antmen,2008, 203). John Cage, Joseph Beuys, Yoko Ono ve Nam June Paik en ünlü Fluxus sanatçıları arasındadır.

Görsel 6. John Cage, Dört Dakika Otuz Üç Saniye, 1952

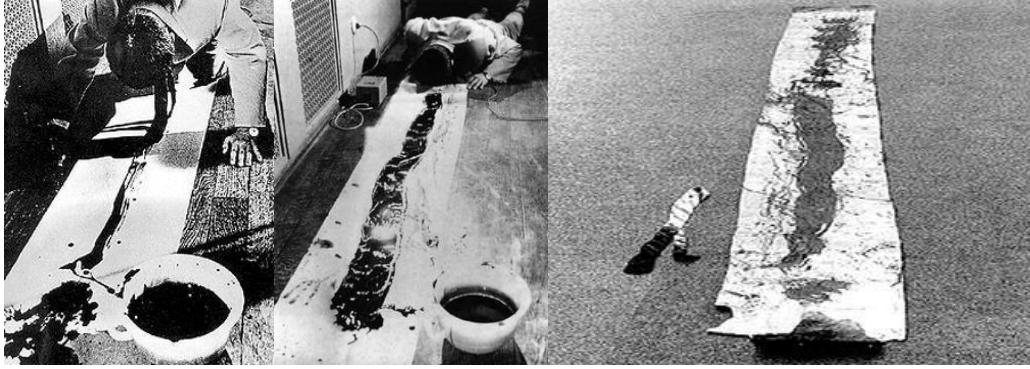
John Cage tarafından 1952 yılında ortaya koyulan “Dört Dakika Otuz Üç Saniye” isimli eser, Fluxus hareketine verilebilecek örneklerden birisi olarak; üç bölümden oluşan müzik yapıtıdır. Herhangi bir enstrüman için yazılmış olup partisyonda müzisyenlerin üç bölüm boyunca enstrümanlarını hiç çalmamaları gerektiği belirtilmektedir. Piyanist tek başına sahneye gelir, piyanonun başına kronometre ile oturur, piyanonun kapağını kapatır. Kronometre ile zamanı takip ederek, ikinci ve 3. Bölümler içinde piyanonun kapağını açıp kapatarak bekler. Eser sessiz geçen bu süre boyunca mekandaki dinleyicilerden gelen seslerden oluşmaktadır.

Japonya'lı sanatçı Yoko Ono, New York'ta Fluxus hareketinin önemli temsilcilerinden biri olmuş ve gerek Performans Sanatı'nın gerekse Kavramsal Sanat'ın öncüleri arasında yer almıştır. Sanatçının özellikle siyah elbiseler giyerek neredeyse hareketsiz bir şekilde yere oturup, yakınına bir makas koyarak, izleyicileri elbiselerinden birer parça kesmeleri için yanına davet ettiği “Cut Piece” isimli eseri oldukça ünlü bir performansdır. Ono'nun bu eseri ile her toplumda çeşitli şekillerde yaşanan kadınlara yönelik cinsel saldırılara dikkat çekmek istediği düşünülebilir.

Görsel 7. Yoko Ono, Cur Piece, Carnegie Hall, 1965

Kore doğumlu sanatçı Nam June Paik, ürettiği performans sanatı örneklerinin yanı sıra besteci kimliği ile de tanınmaktadır. Yaptığı montaj ve video çalışmalarıyla Video Sanatı'nın öncüsü olarak görülen Paik, nın pek çok avangard uygulayıcılar ile işbirliği yapmış ve iletişim medyasındaki teknolojik ilerlemeleri sanatsal bir araç olarak kullanmıştır.

Görsel 8. Nam June Paik, Zen for Head, Eserin Yapım Aşamaları, 1962

Eroğlu'na (2007,407) göre Fluxus sanatçıları, dünyayı değiştirmek için insanı değiştirmek parolası ile o zamana kadar hiç bilinmeyen iletişim biçimlerini ortaya koyan bir sanat anlayışı taşımışlar ve avangard düşünceye yeni bir bakış açısı getirmişlerdir.

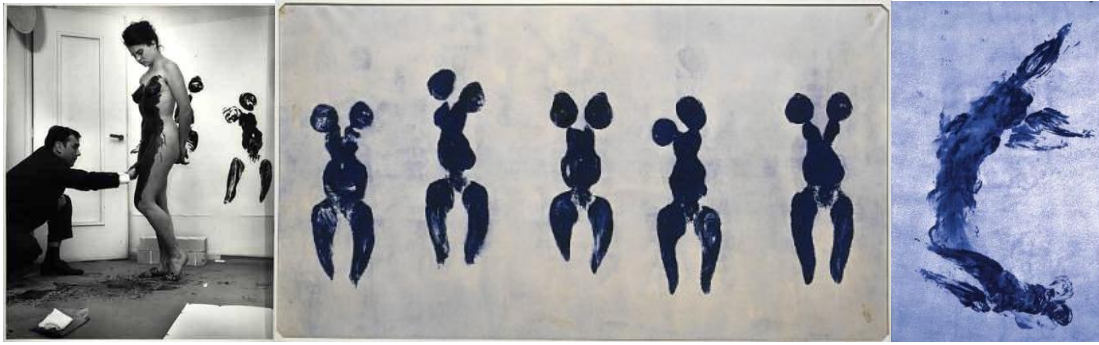
Bedenin bir tuval olarak ele alınışı mantığı ile yapılan Vücut Sanatı, daha çok bireylerin inançları, kültürel özellikleri, konumları, entelektüel yaşantıları gibi sebeplerle bağlantılı olarak vücutlar üzerine yapılan resimli boyamalar, dövmele, dağlamalar veya pirsingler gibi öğeleri kapsamaktadır.

Görsel 9. Vücut Boyama Sanatı Örnekleri

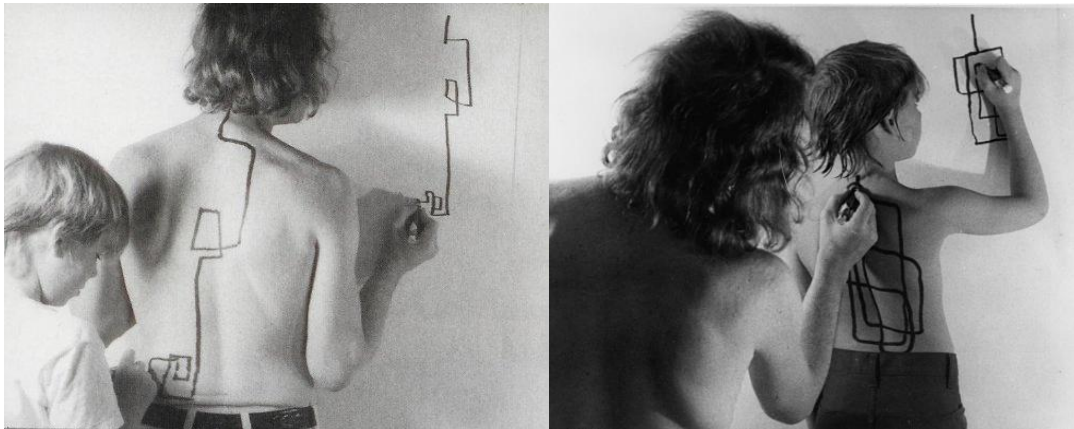
Performans Sanatı'nın öncüsü olan Beden Sanatı anlayışıyla ortaya koyulan eserler ise; Allan Kaprow ve Joseph Beuys gibi sanatçılar tarafından beden aracılığıyla eylem anındaki varoluşa dikkat çekerken, Yves Klein, Hermann Nitsch, Marina Abramoviç, Dennis Oppenheim, Bruce Nauman, Carolee Schneemann, Chris Burden, Stelarc ve Orlan gibi sanatçılar tarafından ise bir araç olarak görülmüş ve eylem aracılığıyla beden üzerinde değişiklikler yapılarak gerçekleştirilmiştir (Yılmaz,2006:283).

Performans sanatçıları genel olarak insan bedenini; feminist yaklaşımla da ilişkili olarak cinsiyet, cinsellik, ırk, etnik köken, üreme hakları, kadın-erkek eşitliği, sosyal problemler, politik sorunlar, şiddet, güzellik gibi konuları merkeze alarak sorgulamış ve bir takım düşündürücü mesajlar iletmenin aracı olarak kullanmışlardır. Beden Sanatı'nda odak noktası olan bedenin kendisi, sanatçılar tarafından; 1960'da Yves Klein'in boyanan vücutların devinimleri, 1969'da Gilbert & George'un şarkı söyleyen heykelleri, Joseph Beuys'un ölü bir tavşana resimlerini anlatması gibi çok çeşitli şekillerde özne olarak konumlandırılmıştır.

Görsel 10. Yves Klein, Antropometri, 1960

Dennis Oppenheim'in "Two Stage Transfer Drawing" isimli performansında, sırt bölgesine çizilen çizgilerin duyuyla algılanması ve hissedilen çizgilerin yönleri doğrultusunda diğer bir vücuda ya da farklı bir yüzeye aktarılması söz konusudur. Bu yolla vücudun duyu sisteminden elde edilen uyarıcıların oluşturduğu kinetik tepkinin somut olarak dışavurumu gerçekleşmektedir.

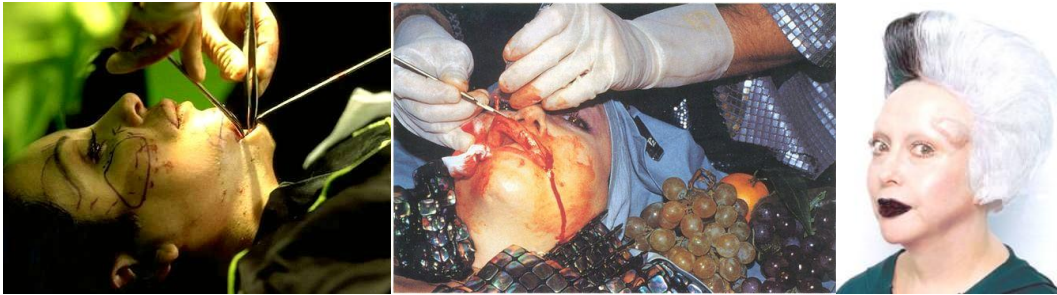
Görsel 11. Dennis ve Erik Oppenheim, Two Stage Transfer Drawing, 1971

Sanatçının bedeninin esas materyal olduğu bu sanat tarzı, zaman zaman mazoşist unsurlar da içermektedir. Sanatçıların vücutlarına uyguladıkları şiddetle oluşturdukları performanslar 1960 ile 1980 yılları arasında Vito Acconci, Terry Fox, Chris Burden ve Ana Mandieta gibi isimlerin eserlerinde doruğa ulaşmıştır (Sözen, 2001,72). Marina Abramoviç'in kendine şiddet uyguladığı "Rhythm 10"u, Carolee Schneemann'ın kadın vücudunu sergilediği "Interior Scroll"u, Gina Pane'in jiletle vücudunda çizikler oluşturduğu ve kanını sildiği pamukları sergilediği "Sentimental Action"ı, Hermann Nitsch'in insanların kanla yıkanmasını ve ayınlar için hayvan kurban edişlerini gösteren "Orgiastic Mysteries Theatre"ı, Orlan'ın genel olarak güzelleşmek ve gençleşmek için başvurulan estetik cerrahiye kendine bir dizi estetik ameliyatla vücudunu yeniden biçimlendirmesini içeren performanslar, şiddet ve acı içeren örneklerden olarak daha birçokları gibi akıllarda kalmıştır.

Görsel 12. Gina Pane, Duygusal Eylem, 1973

Fransız sanatçı Orlan, güzellik temasını ele almış ve insanların güzelleşmek uğruna yaptırdığı ameliyatların tersine kendi bedeni üzerinde denediği sıra dışı değişimlerin bir kısmını fotoğraflandırmış, bir kısmını ise video kamera ile yapılan çekimlerle izleyiciye sunarak paylaşmıştır.

Görsel 13. Orlan, Estetik Ameliyat Görüntüleri

Performans Sanatı etkinlikleri belli bir süre içerisinde gerçekleşip biterken verilmek istenen mesajlar, teknolojik imkanlarla kayıt altına alınmanın yanı sıra çarpıcı yönleriyle izleyicilerin hafızalarında izler bırakır. Toplum kurallarına aykırı, alışılmadık ve rahatsız edici olabilirler. Geleneksel mekanların dışında, sanatçının istediği her yerde yapılabilirler. Metinlerden ya da dramatik kurgudan yararlanılanlar olduğu gibi, doğaçlama olarak gelişen çeşitleri ile izleyiciye doğrudan ulaşırlar. Sanatçının dikkat çekmek istediği her türlü olay ya da konuyu ele alır, her çeşit materyalin kullanılabilmesi açısından kuralları yok sayar ve sanatçının özgürlüğünü kısıtlamaz. Özünde disiplinlerarası bir yaklaşımı barındırmakla birlikte bir eylem alanı ve hatta eylemin kendisidir.

Sonuç

Performans Sanatı, beden bir anlatım aracı olarak kullanıldığı, hatta çoğu zaman sanatçıların kendi bedenlerini kullandıkları, 1960'li yıllarda yaygınlık kazanmış ve kavramsal sanatla bağlantılı olarak sürdürülmüş bir sanat hareketidir. Happening veya Oluşum olarak da adlandırılan bu etkinlikler; Action Painting-Eylem Resmi, Body Art -Vücut Sanatı, Fluxus, Beden Sanatı gibi başlıklar altında çeşitli sınıflara ayrılmış ve sergilenen performanslar izleyicisinin önünde canlı olarak gerçekleştirilmiştir. Tekrarlanmadığı için fotoğraflanarak ya da video kamera ile kayıt altına alınarak arşivlenmesi ve ortaya koyulan ürünün alınamaması, satılamaması, taşınmaması gibi yönleriyle geleneksel biçimci anlayıştan farklıdır. Sanatçının özgürlüğünü fazlasıyla hissettiren bu sanat anlayışı, izleyiciyi de içine almakta ve sınırları yok eden düşünsel bir anlam ortaya koymaktadır. Pek çok ülkede, birçok sanatçı tarafından en çarpıcı şekillerde örnekler veren Performans sanatı, günümüz sanat dünyasında da ilgiyle takip edilen ve her defasında duyuları şiddetle sarsan etkileriyle sürdürülmektedir.

KAYNAKÇA

- Antmen, A. (2008). 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Atakan, N. (1998). Arayışlar: Resim ve Heykelde Alternatif Akımlar, İstanbul: Yapı Kredi Yayıncılık.
- Demirkol, C. (2008). Batı Sanatında Modernizm ve Postmodernizm. İstanbul: Doğa Basın Yayın.
- Eroğlu, Ö. (2007). Sanatın Tarihi. İstanbul: Kolaj Kitaplığı.
- Lucie, E. (1996). 20.yüzyılda görsel sanatlar. İstanbul: Akbank Kültür Sanat Yayınları.
- Sözen, M. (2001). Sanat Kavram Ve Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Yılmaz, M. (2006). Modernizmden Postmodernizme Sanat. Ankara: Ütopya Yayınevi

Resimler Kaynakça

- Görsel 1. <http://classroomcanvas.weebly.com/whats-happening-in-art/action-painting-with-jackson-pollock>
- Görsel 2. <http://www.jackson-pollock.org/convergence.jsp&prev=search>
- Görsel 3. <http://www.medienkunstnetz.de/works/18-happenings-in-6-parts/>
- Görsel 4. http://www.kenney-mencher.com/pic_old/20th_century/dine_and_pop.html

Görsel 5. <https://tr.pinterest.com/pin/529524868657697340/>

Görsel 6. https://www.youtube.com/watch?v=gN2zcLBr_VM

Görsel 7. <http://www.openculture.com/2015/05/yoko-ono-lets-audience-cut-up-her-clothes.html>

Görsel 8. <http://www.medienkunstnetz.de/works/zen-for-head/images/1/>

Görsel 9. <https://tr.pinterest.com/edadams52/body-art/>

Görsel 10. http://www.yveskleinarchives.org/works/works1_us.html

Görsel 11. <http://www.wikiart.org/en/dennis-oppenheim/two-stage-transfer-drawing-1971>

Görsel 12. http://ars.mkp.emokykla.lt/Ars2/9h_xx2/kuno_menas.htm

Görsel 13. <https://janelfeliz.wordpress.com/2011/06/06/orlan%E2%80%99s-omnipresence-by-janel-feliz-martir/>

Field : Fine Arts

Type : Review Article

Received: 09.06.2016 - *Accepted*: 24.11.2016

Soyut Dışavurumculuk Akımı Kapsamında Renk Alanı Resimleriyle Mark Rothko*

Pelin AVŞAR KARABAŞ¹, Günay YILDIZ²

¹Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Kütahya, TÜRKİYE

²Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kütahya, TÜRKİYE

Öz

Duyguların ve hayal gücünün üretkenlikle buluşmasının dışavurumu olarak da tanımlanabilen sanat; yüzyıllar boyunca insan ile doğa gerçekliği arasındaki ilişkisini sürdürmüş ve insanlık tarihinin her döneminde toplumsal yaşamın en önemli parçalarından birisi olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın etkileriyle toplumsal gelişim ve değişimlerin bireyler üzerindeki etkilerinin oldukça fazla gözlemlendiği bu süreçte, insanların duygusal olarak bir yozlaşmaya sürüklendiği düşünülmektedir. Sosyal ve toplumsal alanlarda ortaya çıkan değişikliklere bağlı olarak kişilerde gelişen duygusal ve ruhsal birikimler, 20.yy. sanat anlayışlarının ortaya çıkışındaki kavramsal süreçlerin gelişiminde de önemli bir etken olarak dikkat çekmektedir. Bireylerde ister istemez meydana gelen ruhsal birikimlerin sonucu olarak görülen Soyut Dışavurumculuk; soyut sanatın bir türü olarak 1940'lı yılların ortalarında New York'ta belirmiş ve sanatçılar tarafından doğa temsiline yer verilmeksizin, duyguların sadece renk ve şekillerle ifade edildiği bir tür olarak benimsenmiştir. Soyut dışavurumculuğun kollarından birisi olan ve "Renk Alanı Resmi" ya da "Geç Resimsel Soyutlama" olarak da bilinen anlayışın en önemli temsilcilerinden birisi ise Mark Rothko'dur. Sanatçının yaklaşık olarak 1947 yılından sonra ürettiği eserlerinde; renk en önemli ifade aracı olarak kullanılmış ve acı, haz, keder, ölüm, kötü kader gibi duygular somutlaştırılmıştır. Hissettiği öfke ve dini düşüncelerin yanı sıra yalnızca insani duyguları resimlemek istediği bilinen sanatçı; ölçü bakımından oldukça büyük tuvaler üzerine çalışmış, özellikle tek renkli bir zemin üzerine canlı renklerle iki veya üç adet dairesel köşeli dikdörtgen kuşaklarla boyadığı resimleri ile dünya çapında tanınarak özgün bir üslubun yaratıcısı olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mark Rothko, soyut dışavurumculuk, renk alanı resmi, geç resimsel soyutlama

* Bu makale, 13-15 Nisan 2016 tarihlerinde Kazakistan'da düzenlenen 5. Uluslararası Bilim Kültür ve Spor Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

Mark Rothko Color Field Paintings in the Scope of Abstract Expressionism Movement

Abstract

Art, as an expression of blending productivity with the emotions and imagination, has maintained the relationship between the human and the reality of nature and in every period of human history has been one of the most important parts of social life for centuries. With the effects of the II. World War, the influence of social development and changes were considerably high on individuals, as observed in this process, it is believed that people were drifting towards emotional corruption. Depending on the social changes, the emotional and spiritual experiences of individuals stand out as an important factor in the development of the conceptual process of the emergence of the 20. century sense of art. The Abstract Expressionism, the result of the spiritual experiences that occur inevitably in individuals, developed in New York in the mid-1940's as a type of Abstract Art and adopted by the artists as the emotions just expressed with colors and shapes without including natural representation. Mark Rothko can be identified as one of the representatives of "Color Field Painting" -also known as "Post-Painterly Abstraction"- referred to a particular type of Abstract Expressionism. In the artworks of the artist composed after approximately 1947, color has been used as the most important tool of expression and the feelings as pain, joy, grief, death, doom has embodied. Together with the anger he felt and his religious thoughts, the artist only wanted to draw emotions. He worked on fairly large canvases and he has been recognized around the world as the creator of a unique style especially with the artworks of rectangular zones with circular corners painted with vibrant colors on a monochrome background.

Keywords: Mark Rothko, abstract expressionism, color field painting, post-painterly abstraction

Giriş

II. Dünya Savaşı ile birlikte Avrupa'dan ayrılarak Amerika'ya göç eden sanatçıların içinde buldukları savaş ortamı, toplumun birçok kesimini etkileyen bir takım psikolojik sorunlara sebep olmuştur. Yaşanan ruhsal sorunların yol açtığı psikolojik problemlerin doğal bir sonucu olarak hissedilen değişimler, her türlü çevreyi etkilediği gibi sanatsal oluşumları da etkilemiş ve sanatçıların farklı bakış açıları yaratmalarında belirgin bir itici güç rolü oynamıştır. Dolayısıyla 20.yy'ın en önemli modern sanat akımlarından biri olarak tarihe geçen Soyut Dışavurumculuk; toplumsal ve siyasal ortamın yoğun olarak yaşandığı bu dönemde ortaya çıkan bir sanat akımı olarak gündeme gelmiş ve New York'ta Soyut Dışavurumculuk akımı kapsamında eserler üreten sanatçılar tarafından uyumlu bir anlatım dilinden çok, kendilerine özgü ifadelerin ortaya koyulmasını önemseyen bir anlayışla sürdürülmüştür. "New York Okulu Sanatçıları" olarak da bilinen bu sanatçılar ABD'den çıkan ilk avangard topluluk olarak da düşünülebilir.

Amerikan Soyut Ekspresyonist sanatçılarının yaptıkları farklı girişimlerde en çok dikkati çeken, onların artık Avrupa'nın modernist sanatının dışında olan yeni bir yolda yürümek istediklerini belirtmeleridir. Dolayısıyla bu hareket, Avrupa modernist sanat kültürü ve düşüncesini yalnız terk etme değil, onu hiç tanımama ve yok etme iradesini de göstermektedir (Turani,2011:709). Amerika'lı sanatçı Ad Reinhardt'ın deyimi ile Amerikan Soyut Dışavurumculuk, gündelik yaşamın gerçekliği ile resim sanatının kendi gerçekliği arasındaki sınırlarını birbirinden ayırır ve bunu kendine özgü ifade yolu ile bir zemin üzerinde ortaya koyar (Antmen,2010:146-147).

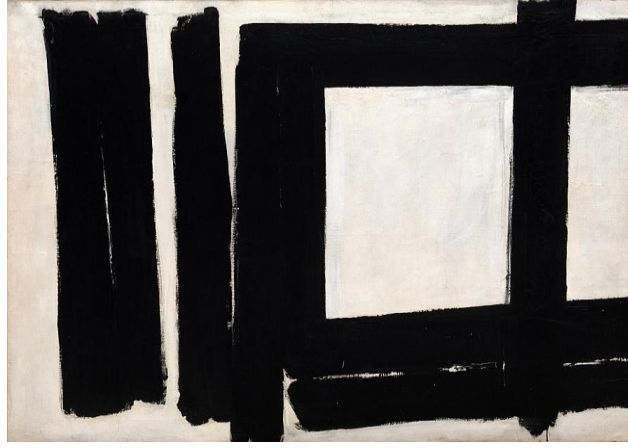
Sanatçıların gerçek nesnelere temsiline yer vermeden kendilerini sadece renk ve şekillerle ifade ettikleri Soyut Dışavurumculuk Akımı; iki şekilde sınıflandırılmaktadır. Bunlardan ilk sıradaki Aksiyon Resmi, Eylem Resmi ya da Hareket Resmi olarak bilinen anlayışın en önemli temsilcileri Jackson Pollock, Willem de Kooning, Franz Kline ve Robert Motherwell'dir. Jackson Pollock yere serdiği geniş tuvaler üzerine delikler açtığı teneke kutulardan boyaları damlatıp yüzeylere saçarak, Willem de Kooning eylemlerini fırça darbeleriyle gerçekleştirerek, Franz Kline beyaz bırakılmış zemin üzerine doğu kaligrafisini anımsatan kesik uçlu ya da oval siyah fırça vuruşlarını atarak ve Robert Motherwell ise çağdaş olayların yaşam, ölüm, zulüm gibi duyguları lekesel bir yaklaşımla tuvallerine aktararak oluşturulan resimleriyle dikkat çekmişlerdir.

Görsel 1. Jackson Pollock, Sonbahar Ritim – No. 30, 266.7 x 525.8 cm., 1950

Görsel 2. Willem de Kooning, Excavation, 1950

Görsel 3. Franz Kline, Boyama - No: 7, 1952

İkinci sırada yer alan anlayış ise Renk Alanı Resmi ya da Geç Resimsel Soyutlama olarak adlandırılmaktadır. Barnett Newman, Clyfford Still, Ad Reinhardt ve Mark Rothko bu grubun öncü sanatçıları arasındadır. Sade bir anlatımın hakim olduğu resimlerini duygu, mitoloji, inanç gibi etmenlerden arındırma isteği ile üreten sanatçılardan Clifford Still tuvallere yukarıdan aşağıya doğru titrek bir kayma hareketi ile düzenlediği kompozisyonları, Barnett Newman az sayıda dikey çizgilerin yüzeyleri birbirinden ayırdığı sınırlı renklerle ifade edilmiş anlatımları, Ad Reinhardt kaba kenarlı yatay fırça darbeleriyle modüler tuğla formlarını andıran yüzeyleri ve Mark Rothko ise tek renkli bir zemin üzerine canlı renklerle boyanmış iki veya üç adet dairesel köşeli dikdörtgenlerden oluşan büyük boyutlu resimleri ile tanınmışlardır.

Bu grupta değerlendirilebilecek sanatçıların ortak paydaları; kendilerinden önceki kuşak gibi sanatsal bilgilerinin Avrupa resminden değil, soyut dışavurumcuların plastik önerilerinden kaynaklandığı yönündeki görüşleridir. Hafif, ince boya kullanımı, dokulu yüzeylerden kaçınılması, boya tabakasının altından tuvalin görünmesi, saydam kompozisyon ve dolayısıyla biçim ve altlık arasındaki hiyerarşinin ortadan kalkışı, yalın ve özensizlik başlıca özellikler olarak saptanabilir (Türkdoğan,2004:27).

Görsel 4. Barnett Newman, Ulysses, 1952

Görsel 5. Clyfford Still, 1949

Görsel 6. Ad Reinhardt, Kırmızı, 274.4 x 102 cm, 1952

Görsel 7. Mark Rothko, No:10, 1950

Soyut Dışavurumculuk akımının bir kolu olan ve Geç Resimsel Soyutlama ya da Renk Alanı Resmi olarak bilinen türün başlıca temsilcisi Mark Rothko'dur. Yılmaz'a (2014:43) göre; Renk Alanı Resimleri özünde çok daha karmaşık, sorunsal ve doğrudan doğruya resmin filozofik arayışlarından doğmuştur. Yaşamın tüm belirsizliklerini, dinsel ve ahlaki sorunlarını barındırır. Rothko'nun resimlerindeki güç ve anlam zenginliği, tüm biçimsel kusursuzluklarıyla; yaşam bunalımına, dinsel sorulara ve ahlaki ikilemlere birer psikik çözüm olarak ele alınmalarıyla ilişkilendirilir. Rothko yaşamın belirsizliğini ve yaşam ile ilahi dünya arasındaki bağı, resimlerindeki boya katmanlarının birbiri içinde kaybolmasıyla ve birbiri ile oluşturdukları geçişken yapı ile tasvir etmiştir.

Erken dönem çalışmalarına bakıldığında; portreler, figürler, natüremortlar ve manzara resimleri ürettiği görülmektedir. Esas isminin Marcus Rothkowitz olduğu daha sonra ismini değiştirdiği bilinen Mark Rothko genel olarak Ekspresyonizm ve Sürrealizm akımlarından etkilenmekle birlikte; soyut ile Sürrealizm arasında bir oluşum başlatmış, Yahudi bir ailenin Rusya'da doğan bir ferdi olarak Rus-Yahudi mirasından, Yunan mitolojisinden, ilkel sanattan ve din, ahlak, modern kültür, felsefe, bilim gibi konular üzerine çalışmalar yapan Alman filolog, filozof, kültür eleştirmeni, şair ve besteci Nietzsche'den etkilenmiştir. Bir dönem öğrencisi olduğu Arshile Gorky ve Henri Matisse ise sanatçının erken dönemlerindeki üslup arayışları sırasında ortaya koyduğu resimlerinin temelinde esinlendiği ve haranlık duyduğu ressamlar arasındadır.

Görsel 8. Mark Rothko, Konuşan Kadınlar, 33 x 24.5 cm., 1929-1932

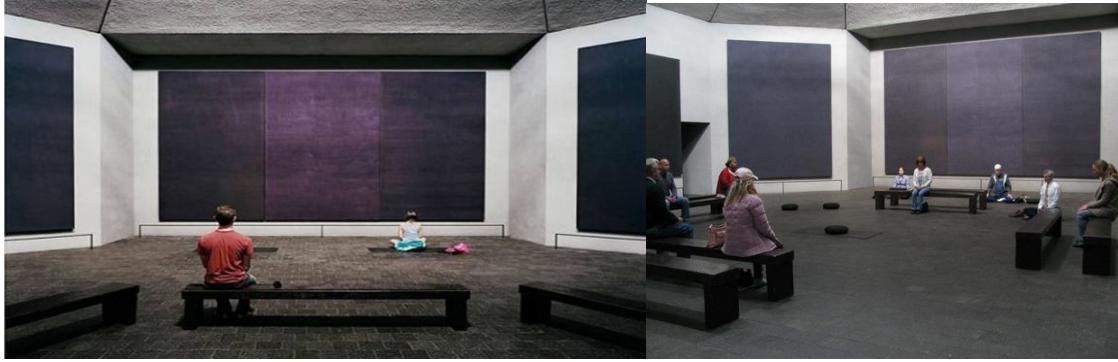
Görsel 9. Mark Rothko, İsimsiz, 32.8 x 48 cm., 1944

Olgunluk döneminde dini düşüncelerinin yanı sıra yalnızca insani duyguları resimlemek istediği bilinen sanatçı; yarattığı sessiz ve yalnız dünyasında ölçü bakımından oldukça büyük tuvaler üzerine çalışmış, özellikle tek renkli bir zemin üzerine canlı renklerle iki veya üç adet dairesel köşeli dikdörtgenlerle boyanmış şeffaf geçişlerin hakim olduğu resimleri ile dünya çapında tanınarak özgün bir üslubun yaratıcısı olmuştur.

Görsel 10. Mark Rothko, No.8, 228.3 x 167.3 cm., 1949

Mark Rothko, 1950'li yılların sonu ve 1960'lı yılların başına denk gelen tarihlerde koyu kırmızılar ve morlar, yaşamının sonuna doğru yaklaştığı 1960'lı yıllarda ise gri ve siyah ya da kahverenginin birleşimleri olan renkleri tercih etmiş, 1950'lerde yaptığı büyük resimlerinde parlak sarı ve turuncu renkleri kullanmış, Houston Şapel'de ise siyahlar ve kestane renklerinden yararlanarak yaratıcı ve göz alıcı resimler ortaya koymuştur (Bersani, Dutoit,2006:91). Bağımsız bir kurum olarak bilinen şapel, hem müze hem toplantı mekanı, hem de gösteri amaçlı programlar için kapılarını tüm insanlara açan ve dünyada sağlanması gereken barış, özgürlük ve sosyal adalet için her türlü inanca sahip insanları davet eden bir yerdir. Yapının mimari düzenlemelerinde de fikirleri değerlendirilen Rothko'ya ait 14 adet oldukça büyük boyutlarda yapılmış morumsu, siyah ve koyu renklerdeki anıtsal eserin yer aldığı mekan, dini inanca sahip tüm insanlar için bir tefekkür ortamı olarak görülmekte ve her yıl binlerce ziyaretçinin akınına uğramaktadır. Ölümünden yaklaşık 1 yıl sonra açılan şapeldeki resimler, bir bakıma sanatçının içinde sonsuzu ararken taşıdığı iç dünyasındaki huzursuzluğun da simgesi olarak görülmektedir.

Görsel 11. Houston Rothko Şapel'den Görüntüler

Yoğun renkli geniş alanlar üzerine sürülmüş renk alanlarıyla kaplanan resimler, sanatçının ifade gücünü yansıtan imzası niteliğindedir. Boyut olarak oldukça büyük ebatlarda tuvalerin seçilmiş olması eserlerin görkemini artırmakta ve izleyicinin açık olduğu kadar da kesin görüntülerdeki eserler karşısında daha fazla etkilenmesine sebep olmaktadır. Belli belirsiz şeffaf sınırlar içerisinde gömülen renkler; ölümlü doğulduğunun bilinmesi kadar, bu döngüyü değiştirmeye ilahi güçten başka hiçbir varlığın gücünün yetmediğinin de farkında olunması gibi bir taraftan özgür bir taraftan ise kısıtlı bir alanın merkezindeki derinliklerde yüzer gibidir. Resimlerdeki ışık renklerin kendi içerisinde süzülme, duygular ise izleyicinin göz temasıyla kurulan bir anlık ilişki ile boşalıp taşmayı beklemekte hissini vermektedir.

Görsel 12. Mark Rothko, İsimsiz, 173 x 205,1 cm., 1952

Görsel 13. Mark Rothko, No.61 - Pas ve Mavi, 115x92 cm., 1953, Los Angeles Çağdaş Sanat Müzesi, Kaliforniya, ABD

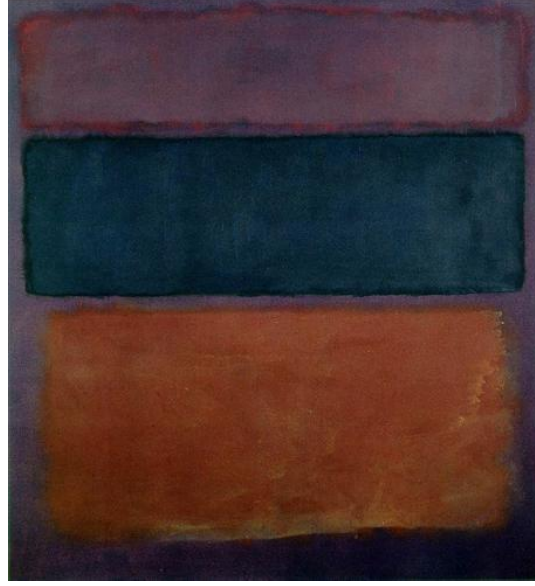

Resimleriyle trajedi, coşku, acı, ölüm, keder ve kötü kader gibi insana özgü temel duyguları ifade etmeyi amaçlayan sanatçı, renk tonları ile ruh hallerinin değişkenliğine ve gizemine dair yorumlamalar yapmıştır. Lirik olarak tanımlanan resimlerde kimi zaman kullanılan monokrom renk anlayışına karşın, kimi zaman kontrastlıklarla zıtlıklar yaratılmış fakat zıtlıklar daima kontrollü bir şekilde uygulanmıştır. Çerçevesiz olarak sergilenen eserlerdeki unsurlar, satıh etkisiyle boyanan az sayıdaki renk kuşaklarına indirgenmiş ve soyut olandan somuta yaklaştırılarak karmaşık düşüncelerin basit ifadesine dönüştürülmüştür.

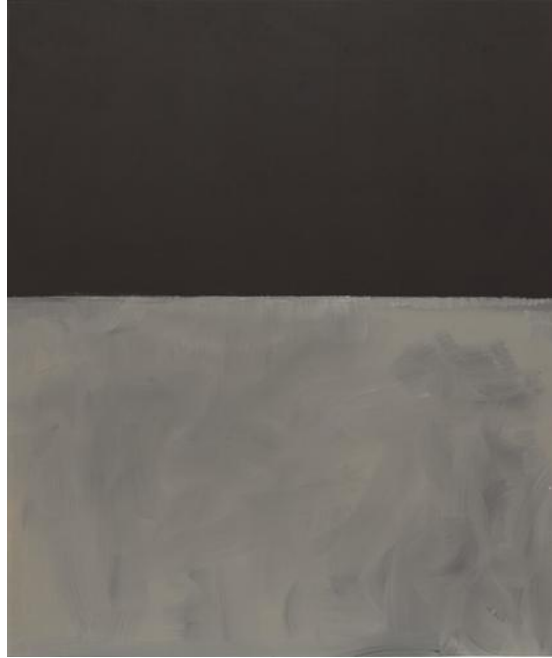
Görsel 14. Mark Rothko, Yeşil ve Kestane Rengi, 1953

Mark Rothko'nun izleyiciyi gizemli bir dünyaya yolculuğa sürükleyen resimleri; metafizik ve plastik anlayışın harmanlandığı, duyguların dramatik bir şekilde vurgulandığı ve sonsuzluğun modernize edildiği evrensel bir dile sahiptir. Sadelik ve sessizliğin var olduğu saf eserlerin özünde ise hümanizme dayanan dürtülerin yarattığı bilinç durumunun, otonom bir yapıyla sanatçının fırçasında dile gelerek somutlaşması söz konusudur.

Görsel 15. Mark Rothko, İsimsiz, 175.2 x 162.5 cm.,1963

Sanatçı eserlerini isimlendirirken kimi zaman kullandığı renklerle kimi zamanda numaralandırarak adlandırmayı tercih etmiştir. Çizgi ve form öğelerinden tamamen sıyrılmış resimleri bulanık renkli alanların yumuşakça kesiştiği, minimize edilmiş bir durağanlık içerisindedir. 1970 Yılındaki intiharına yakın bir zamanda tamamladığı “Gri ve Siyah” isimli eseri (Görsel 13.) büyük bir karamsarlık ve hüznü yüklü olmakla birlikte diğer tüm resimleri gibi sancılı bir dramı yansıtmaktadır.

Görsel 16. Mark Rothko, Gri ve Siyah, 198,1 x 168,2 cm., 1969-1970

Sonuç

20.yy'ın en önemli modern sanat akımlarından biri olarak tarihe geçen Soyut Dışavurumculuk; toplumsal ve siyasal ortamın etkilerinin yoğun olarak yaşandığı II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan avangard bir sanat akımı olarak gündeme gelmiş ve New York'ta bulunan sanatçılar tarafından uyumlu bir anlatım dilinden çok, kendilerine özgü ifadelerin ortaya koyulmasını önemseyen bir anlayışla sürdürülmüştür.

“New York Okulu” olarak da bilinen bu sanatçılar gerçek nesnelerin temsiline yer vermeden, kendilerini sadece renk ve şekillerle ifade ettikleri Soyut Dışavurumculuk Akımı kapsamında iki şekilde sınıflandırılmaktadırlar. Bunlardan ilk sıradaki Aksiyon Resmi, Eylem Resmi ya da Hareket Resmi olarak bilinen anlayışın en önemli temsilcileri Jackson Pollock, Willem de Kooning, Franz Kline ve Robert Motherwell'dir. Jackson Pollock yere serdiği geniş tuvaler üzerine delikler açtığı teneke kutulardan boyaları damlatıp yüzeylere saçarak, Willem de Kooning eylemlerini fırça darbeleriyle gerçekleştirerek, Franz Kline beyaz bırakılmış zemin üzerine doğu kaligrafisini anımsatan kesik uçlu ya da oval siyah fırça vuruşlarını atarak ve Robert Motherwell ise çağdaş olayların yaşam, ölüm, zulüm gibi duyguları lekesele bir yaklaşımla tuvallerine aktararak oluşturulan resimleriyle dikkat çekmişlerdir.

İkinci sırada yer alan anlayış ise Renk Alanı Resmi ya da Geç Resimsel Soyutlama olarak adlandırılmaktadır. Barnett Newman, Clyfford Still, Ad Reinhardt ve Mark Rothko bu grubun öncü sanatçıları arasındadır. Sade bir anlatımın hakim olduğu resimlerini duygu, mitoloji, inanç gibi etmenlerden arındırma isteği ile üreten sanatçılardan Clifford Still tuvalere yukarıdan aşağıya doğru titrek bir kayma hareketi ile düzenlediği kompozisyonları, Barnett Newman az sayıda dikey çizgilerin yüzeyleri birbirinden ayırdığı sınırlı renklerle ifade edilmiş anlatımları, Ad Reinhardt kaba kenarlı yatay fırça darbeleriyle modüler tuğla formlarını andıran yüzeyleri ve Mark Rothko ise tek renkli bir zemin üzerine canlı renklerle boyanmış iki veya üç adet dairesel köşeli dikdörtgenlerden oluşan büyük boyutlu resimleri ile tanınmışlardır.

Geç Resimsel Soyutlama örnekleri plastik bakımdan; hafif, ince boya kullanımı, dokulu yüzeylerden kaçınıp, boya tabakasının altından tuvalin görünmesi gibi saydam kompozisyon anlayışıyla üretilmiştir. Bu türün en önemli temsilcilerinden birisi olan Mark Rothko, dini düşüncelerinin yanı sıra yalnızca insani duyguları resimlemek istemiş, oldukça büyük tuvaler üzerine çalışmış ve renk tonları ile ruh hallerinin değişkenliğine dair lirik olarak da tanımlanan dramatik yorumlamalar yaparak, resimleri ile dünya çapında tanınan özgün bir üslubun çarpıcı örnekleriyle ölümsüzleşmiştir.

KAYNAKÇA

- Antmen, A. (2010). 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar, 3.Baskı, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Bersani, L., Dutoit U. (2006). Fakir Sanat, Ankara:Dost Kitap Evi Yayınları.
- Turani, A. (2011). Dünya Sanat Tarihi, Genişletilmiş On Beşinci Basım, İstanbul: Remzi Kitap Evi.
- Türkdoğan, T. (2004). Çağdaş Sanat, Birinci Baskı, Ankara: Piramit Yayıncılık.
- Yılmaz, B. (2014). Belirsizlik Kavramı ile Soyut Sanat İlişkisi Üzerine Görsel Çözümler, Hacettepe Üniversitesi, Sanatta Yeterlilik Tezi, Ankara.

GÖRSEL KAYNAKLAR

Görsel 1. <https://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/57.92/>

Görsel 2. <http://www.artic.edu/aic/collections/artwork/76244>

Görsel 3. http://www.theartstory.org/artist-kline-franz-artworks.htm#pnt_1

Görsel 4. <http://www.wikiart.org/en/barnett-newman#close>

Görsel 5. <http://www.wikiart.org/en/search/Clyfford%20Still>

Görsel 6. <http://www.moma.org/collection/works/78723?locale=en>

Görsel 7. <http://www.wikiart.org/en/mark-rothko/no-10>

Görsel 8. <http://www.nga.gov/content/ngaweb/Collection/art-object-page.69272.html>

Görsel 9. <http://www.nga.gov/content/ngaweb/Collection/art-object-page.67484.html>

Görsel10. http://media.nga.gov/public/supplemental/objects/6/7/5/0/5/67505-crop-0_90x90.jpg

Görsel 11. http://www.huffingtonpost.com/john-seed/art-meditation_b_1627635.html

Görsel 12. <http://www.wikiart.org/en/mark-rothko/no-8-1952>

Görsel 13. <http://www.wikiart.org/en/mark-rothko/no-61-rust-and-blue>

Görsel 14. <http://www.wikiart.org/en/mark-rothko#close>

Görsel 15. http://www.wikiart.org/en/mark-rothko/not_detected_242131

Görsel 16. <http://www.moma.org/collection/works/79611?locale=en>

Field : History

Type : Review Article

Recieved: 06.10.2016 - *Accepted*:25.11.2016

Çorum Bayat İlçesinin Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemindeki İdari Durumu¹

Kürşat Şamil ŞAHİN

Yrd. Doç. Dr., Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Bartın, TÜRKİYE

E-posta: ksahin@bartin.edu.tr

Öz

Bayat, günümüzde Çorum'un bir ilçesidir ve bölgenin en eski yerleşim yerlerindedir. 1530 ve 1576 yıllarına ait tapu defterleri ile çeşitli Osmanlı belgelerinde ismi bazen Bayat bazen de Bayat Divanı olarak anılır. 1800'lerin başlarında Bayat İskilip'e bağlı bir nahiyedir. Fakat bu çok uzun sürmez. Kastamonu ve Ankara salnamelerinde Bayat İskilip'e bağlı köy olarak geçer. XIX. yüzyıla ait belgeler bölgenin idari taksimatının birkaç kez değiştiğini göstermektedir. 1911 yılında nahiye olmasına karar verilir ve Alagöz ismiyle nahiye yapılır. Son zamanlarda Bahaeddin (Nahadan) olarak anılan Bayat'a bir de Alagöz ismi eklenmiş olur. Böylece Bayat, Bahaeddin ve Alagöz sözcükleri bölgeyi isimlendirmek için kullanılır.

Tarihi üzerine kapsamlı bir çalışma yapılmamış olan Bayat yöresinin Osmanlı ve Cumhuriyet dönemindeki idari durumunun gözler önüne serilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada; Bayat'ın Osmanlı öncesi tarihine kısaca temas edildikten sonra ayrıntılı bir şekilde Osmanlı dönemi durumu, hangi boy ve aşiretlerin buralara yerleştiği, Cumhuriyet yıllarında bölgedeki gelişmeler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çorum, Bayat, Alagöz, İdari yapı

¹ Bu makale, 13-16 Ekim 2016 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen Uluslararası Avrasya Spor, Eğitim ve Toplum Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

Administrative Situation of Bayat, Çorum in Ottoman and Republic Periods

Abstract

It is necessary to build a solid future to know the history of the nations that shows common characteristics and values of them. Nations exist with their memories like human beings and take firm steps forward. As the human beings who can't form their future without remembering their history, the nations which don't know and give enough importance to their history can't find solutions to today's issues or can't form their future.

Bayat, today, is a district of Çorum and one of the oldest settlements in the area. It was sometimes called Bayat or Bayat Divanı in some of the Ottoman documents and land registries belonging to the years between 1530 and 1576. In the beginnings of 1800s, Bayat was a sub-district of Iskilip but it didn't take too long. In Kastamonu and Ankara annuals, Bayat was written as a village of Iskilip. Documents of 19th century shows that the administrative divisions changed several times. Bayat was decided to be a sub-district in 1911 and was named as Alagöz. Thus, along with Bahaeddin (Nahadan), Bayat and Alagöz were used to name the area.

It is aimed to give light to the administrative situation of Bayat in Ottoman and Republic Periods. In this study, the pre-Ottoman history of Bayat is touched briefly and then detailed information are given about the situation of Bayat in Ottoman period, settled phratries and tribes in Bayat and the developments in the Republic period.

Keywords: Çorum, Bayat, Alagöz, Administration

Giriş

Çorum'un batısında yer alan Bayat, Orta Karadeniz ile İç Anadolu Bölgesinin kesim noktasında Köroğlu Dağlarının doğuya uzantısı ile İç Anadolu'nun Orta Kızılırmak bölümünde yer alır. İlçe doğudan İskilip, güneyden Uğurludağ ve Çankırı Kızılırmak, batıdan Çankırı Yapraklı ve kuzeyden Kastamonu'nun Tosya İlçesi ile çevrilidir.

Bilindiği üzere Çorum ve çevresi; birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve Kalkolitik dönemden günümüze kadar yerleşim bölgesi olarak kullanılmıştır. İskilip ve Bayat antik çağlara kadar uzanan bir yerleşim bölgesidir. Çorum'da MÖ 3000'de Hattiler, MÖ 2000'de de Hititler merkezi bir yönetim kurmuştur. Bölge daha sonra da Frig, Pers, Pont, Galat, Roma, Bizans, Danişmendli, Anadolu Selçuklu, Beylikler, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti egemenliği altına girmiştir (İlter, 1992: 2; Alpay, 1998: 14).

Yeni araştırmalara göre Bayat ve civarının 6500 yıllık bir geçmişe sahip olduğu anlaşılmıştır. Bayat'ın Derekutuğun köyünde Kalkolitik dönemden kalma bakır madeni bulunmuştur. Dünyanın en eski maden ocağı olma özelliğine sahiptir (Yalçın ve İpek 2010: 67).

Çorum dolayları XI. yüzyılda Danişmendliler tarafından fethedilmiştir. Sivas, Kayseri, Tokat, Sinop ve Çorum illerini içine alan bölge Danişmend Vilayeti olarak bilinir. Anadolu Selçuklu Hükümdarı II. Kılıç Arslan 1178 yılında Danişmendli Beyliği'ne son vermiştir. XIII. yüzyılda da bölge Moğollar tarafından istila edilmiştir. Bölgede Kara Tatarların yurt tuttıkları ve kimi yerlere oymak adlarını verdikleri de görülür. Moğollar, 1256 yılından sonra Orta Anadolu'nun göçebe hayata elverişli olan bütün otlaklarını işgal etmişlerdir. Bu istila sürecinde Moğollardan kaçan pek çok Kıpçak, Uygur ve diğer Türk kavimleri Anadolu'ya gelip yerleşmiştir. Moğolların atadığı valiler tarafından yönetilen ve Rum Vilayeti diye adlandırılan bölge; daha sonra Eretna ve Kadı Burhaneddin Beylikleri idaresine girmiştir. Moğolların desteklediği Kadı Burhaneddin ile Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid arasında 1392'de yapılan savaşta Osmanlılar yenilmiştir. Çorum ve çevresi XV. yüzyılın başlarında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir (Keskin, 2010: 11; Uçakçı, 2013: 36).

Bayat yöresine Oğuz boylarının yerleşimleri XI. yüzyılda olmuştur. 1101 yılındaki Haçlı Seferi'nde Haçlı ordusunun komutanı Tzitot İznik'te bulunan karargâhından hareket edip Danişmendli Devleti'nin merkezi olan Amasya ve Niksar'a ulaşmayı düşünmüştür. Ankara'ya ulaşıp üç gün Ankara Kalesi'nde dinlenen Haçlı ordusu geçiş güzergâhı ve yol güvenliğini belirlemek için ön çalışma yapmıştır. Karahisar-ı Demirli ve Çorum mıntıklarına yerleşmiş Müslüman ahalinin kalabalık olduğu ve ordu için tehlike yaratabileceği sonucuna varılmış ve ordu Yahşihan'dan sonra, daha az Müslüman ve Türkün olduğu Çankırı istikametine hareket etmiştir. Karahisar-ı Demirli; Bayat, İskilip, Sungurlu, Uğurludağ, Yerköy, Çiçekdağı, Kızılırmak gibi bölgeleri de içeren geniş bir alanı kapsar (Uçakçı, 2013: 10). Buradaki rapordan bölgede XII. yüzyıla gelindiğinde büyük bir oranda Müslüman Türk boylarının yaşadığı anlaşılmaktadır.

Selçuklu Sultanı Alparslan'ın 1071'deki zaferinden sonra Türklerin Anadolu'ya hareketi hız kazanmıştır. 1072-1076 yılları arasında Çorum ve çevresi Emir Danişmend Ahmet Gazi tarafından fethedilip bölgede Türk hâkimiyeti egemen olmaya başlamıştır. Bazı kaynaklar Çorum ve çevresinin Danişmend Ahmet Gazi tarafından fethedilmediğini ileri sürer. Bu bölgenin Melihşah ümerâsından olan Emir Tutak ya da Emir Artuk tarafından fethedildiği de iddia edilmektedir (Çay, 1998: 42).

Türk milletine mensup değişik boylar Bayat ve civarında yaşamıştır. Bazı kaynaklarda İskilip ve Bayat bölgesinin Tatar beyleri idaresinde kaldığı ve sonra Osmanlı idaresine geçtiği söylenir. XIII. yüzyılın başlarında Anadolu Selçuklu hâkimiyetinden çıkan Bayat, Moğol idaresine girmiş, bazı Tatar boyları İskilip ve çevresine yerleşmiştir. Savaşın sonunda Kadı Burhaneddin Bayat, İskilip, Ankara Kalecik ve Sivrihisar çevrelerini Moğollara yağmalatmıştır. İkinci bir Osmanlı akınından sonra Kastamonu, Osmancık, Bayat, İskilip ve Amasya çevreleri Osmanlıların himayesine geçmiştir (Ilık, 2013: 3).

Moğolların yöredeki istilasında pek çok oymak yer değiştirmiştir. Yine bölgede 1446 yılında yaklaşık 40 gün aralıklarla devam eden ve halk arasında “küçük kıyamet” diye anılan büyük yıkımlara sebep olan depremden pek çok insan başka yerlere göç etmiştir. Osmanlı döneminde bölgede yaşanan isyanlar da yörenin iskânında önemli bir rol oynamıştır. XVII. yüzyıldan sonra Çorum, Çankırı, Yozgat Kırıkkale civarındaki pek çok şehir ve köy boşaltılıp lağvedilmiştir. Bunlar Rakka-Urfa ve Kıbrıs gibi bölgelere zorunlu iskâna tabii tutulmuşlardır (Uçakçı, 2013: 42-43).

Osmanlı Döneminde Bayat

Kadı Burhanettin Devleti sona erince Çorum ve civarındaki ona bağlı yöreler Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Bayat’ın Osmanlı hâkimiyetine geçişi 1395’li yıllarda olmuştur. 1390’da Yıldırım Bayezid, Kadı Burhaneddin Devletinin varlığından rahatsız olduğu için Anadolu’ya sefer düzenlemiş, 1391 yılında Kastamonu’yu alıp Candaroğulları Beyliğine son vermiştir. Osmancık civarında Kırkdilim mevkiinde yapılan savaşta Osmanlı Devleti, Kadı Burhaneddin Devletine yenilmiş ve Şehzade Ertuğrul şehit olmuştur (Ilık, 2011: 2-4).

Moğolların 1243’ten 1402’ye kadar süren bölgedeki hâkimiyetinde Tatar ve Moğol boyları bölgeye yerleşmiştir. Daha sonra Moğollardan boşalan bölge Osmanlı Devleti’nin hâkimiyetine geçmiş, Dulkadirliyle iyi ilişkilerde olan Osmanlı bölgeyi Dulkadirli aşiretlerinin yerleşimine açmıştır. Osmanlılarla Dulkadirli arasındaki bu iyi ilişkiler onların Safevîleri desteklemeleri nedeniyle bozulmuştur. 1515 yılında Yavuz Sultan Selim Dulkadirli Devleti’nin hâkimiyetine son vermiştir. Bu duruma tepki amacıyla da Bozoklu Celal Baba, Şah Veli, Halil Baba, Bozoklu Atmaca gibi tarihte Celali, Kalenderi, Türkmen, Medrese öğrencileri isyanları adları ile anılan büyük isyanlar patlak vermiştir. Osmanlılar bu isyanları önlemek için isyana katılan aşiretleri XVI. yüzyılda Doğu Anadolu, Balkanlar, Trabzon, Kıbrıs gibi bölgelere tehcire yollamıştır. Alınan bu önlemler de bölgede sulh ortamını sağlamamıştır. XVIII. yüzyıla kadar bölgede isyan çıkaran ve devletin buyruklarına uymayan aşiretler mevcuttur. Çoğu konar-göçer olan bu oymakların yerleşik hayata geçmiş olanlara da zarar vermelerinin önüne geçilememiş ve tarım arazilerinden de istenen fayda sağlanamamıştır. Bu başıbozuk duruma köklü bir çözüm aranmış ve II. Süleyman zamanında tehcir kararı alınıp yöre ahalisinin önemli bir kısmı Rakka, Kıbrıs ve Anadolu’nun değişik yerlerine yollanmıştır. Torunlar, Lekvanik, Köşeler, Armudlu, Kabaklar, Okçular, Yakuplu gibi pek çok oymak Rakka civarına yerleştirilmiştir. XVII. yüzyılın sonunda başlayan ve yaklaşık bir asır süren bu göçler neticesinde Karahisar-ı Demirli ve Katar kazalarına ait onlarca yerleşim yeri boşaltılmıştır. Bu tehcir olayı yaşanırken Osmanlı Rus savaşlarından dolayı da pek çok Tatar ve Kafkasya ahalisi Osmanlı topraklarına sürgüne yollanmıştır. Bu iskân faaliyetleri için bazen radikal kararlar alınıp konar-göçer taifelerin yerleşik düzene geçmeleri konusunda baskı yapılmaya başlanmıştır. Bu taifeler isyan etmesin diye aşiret ve oymaklar parçalanarak her köyde bir aşiretten en fazla 5-6 haneye izin verilmiştir. Böylece

40-50 haneli bir köyde 6-7 tane farklı aşiret veya oymak yaşamaya başlamıştır. Bir aşiretin köyde hâkimiyet kurup asi eylemlerde bulunmasının önüne geçilmek istenmiştir. Devletin uyguladığı bu politikalarından Bayat da etkilenmiştir. Bu zorunlu göç neticesinde bazı oymaklar gittikleri bölgeyi beğenmeyip geri dönmüştür. Boşalan köy ve araziler zamanla tekrar imara açılmıştır. Buralara Türkmen aşiretlerine mensup taifeler yerleştirilmiştir. Yukarı Emirhalil, Aşağı Emirhalil, Bayan, Çamlıgüney, İshaklı, Demirciler, Cevizli, Akseki, Beğdili, Barak, Çay, Eskialibey, Toyhane, Kayaagzı köylerine Türkmen taifesine mensup oymaklar yerleşmiştir (Şahin, 2015: 12-13; Uçakçı, 2013: 449-472).

Bayat'ın Osmanlı dönemindeki idari statüsünü anlayabilmek için Çorum Sancağı ve İskilip'in zaman içinde bağlı olduğu idari birimleri takip etmek gerekir. Bayat hep İskilip'e bağlı bir yerleşim birimi olmuş ve Osmanlı döneminde İskilip ve Bayat bazı istisnalar dışında genelde Çorum Sancağına tabi kalmıştır.

İskilip ve Bayat 1395 yılından sonra tamamen Osmanlı idaresine geçer. Bu yıllarda İskilip Osmanlı Devleti'ne bağlı bir kazadır. Bayat da İskilip'e bağlı nahiye statüsünde bir yerleşim birimidir. 1398'de Çorum Sivas vilayetine bağlıdır. 1423 yılında Çorum Sancağı İskilip ve Bayat da dâhil Amasya'ya bağlanır. İlerleyen zamanlarda bu durum tekrar eski haline gelir. Yani 1521-1526 yıllarında Çorum Sivas vilayetine bağlıdır. 1591 yılında Çorum bünyesinde olan Bayat ve İskilip'in Ankara'ya, 1595'te de tekrar Amasya'ya bağlandığı görülür. 1841'de Sivas'tan alınan Çorum tekrar Ankara'ya bağlanır ve bu dönemde Çorum'a bağlı olan İskilip ve Bayat, Çorum'la birlikte 1863 yılına kadar Ankara Vilayetine bağlı kalır. 1864 yılından sonra Çorum Yozgat'a bağlanarak sancak merkezi olma hüviyetini kaybeder ve kendisine bağlı olan kazalar da dağıtılır. Bayat ve İskilip, Çankırı Sancağına bağlanır. Daha sonra Kastamonu, Amasya, Yozgat sancağına bağlı kalan İskilip ve Bayat, 1894 yılında Ankara'ya bağlı sancak merkezi olan Çorum'a bağlanır (Şahin, 1993: 374; Ilık, 2011: 3).

Bölgede XV. yüzyıl sonunda Çorum Livasına bağlı Bayat-özü adlı bir Divan vardır. H.860 (M. 1455-1456) tarihli ve 354 numaralı Maliyeden Müdevver defterlerde Bayat'ın idari statüsü "Tabi-i İskilip Nahiye-i Bayat Özü" olarak geçmektedir (BOA, MAD. d., nr. 00354).

Bayat, Çorum'un nüfusu kalabalık olan bölgelerindedir. Osmanlı resmi belgelerinde ismi bazen Bayat bazen de Bayat Divanı olarak yazılmıştır (Güney, 2014: 11).

Bayat 1520 yılında Çorum Livasına bağlı nahiye olarak anılır. Bu dönemde Bayat-özü nahiyesine bağlı 26 mezra-karye bulunur (Uçakçı, 2013: 16).

1530 Tarihli "Çorumlu Livası" adlı haritada Bayat ve bugün de aynı isimleri taşıyan Lapa (Yoncalı), Ovacık, Eymirşah (Emirşah), Şeyhler (Yenişihlar), Kunduzlar (Kunduzlu), Çerkeş, Evcı (Günümüzde İmamoğlu, Sarıkaya, Cevizli ve Taşlık yerleşim yerleri), Ak-Sekü (Akseki), Çay (Çayköy), Pancarlık, Yatıcı (Yatukçu), Tuzcuyân Divanı (Yerliköy), Kalın-pelit (Kalınpelit), Demürçi (Demirciler), Kuşu (Yeşilçat), İlegi (İleği), Bel-viran (Belören) yer alır.

XVI. yüzyılda Çorum Sancağı; Çorumlu Kazası, Osmancık Kazası, İskilip Kazası, Karahisar-ı Demirli ve Katar Kazası olmak üzere beş idari üniteden oluşmaktadır. 1576 tarihli tahrir defterine göre İskilip Kazasına bağlı İskilip Nahiyesi, Fevkettarîk Divanı, Tattettarîk Divanı, Bayat Divanı, Karabörk Divanı, Uluköy Divanı, Halkasuyu Divanı ve Koğa Divanı olmak üzere 8 idari ünite bulunmaktadır (Bulduk, 1992: 132).

Bayat Divanı; İskilip Kazasının en büyük nahiyesi durumundadır. Batıda Kengri (Çankırı), doğuda Fevkettarîk, İskilip ve Halka Suyu ile çevrili olan Bayat, güneyde Kızılırmak'a kadar

uzanır. Bu sınırlar aşağı yukarı günümüzde de muhafaza edilmiştir. Kuzeyde ise bugün İskilip sınırları içerisinde kalan Kuş (Kuşlar) ve Ahlat Köyleri ile Tahtettarîk'e komşudur. Dolayısıyla Bayat, diğerlerine göre daha geniş bir alana yayılmıştır. Ancak daha küçük idari birimler olan Fevkettarîk ve Tahtettarîk Divanlarının statüsü XVI. yüzyıl sonunda kaza olmasına rağmen Bayat, müstakil bir kaza olamamış ve İskilip'in doğal bir parçası olarak varlığını devam ettirmiştir. 1576 yılına ait belgelere göre Bayat'a bağlı olan 43 köy ve 3 konargöçer Türkmen cemaati bulunmaktadır. Bu konar-göçer cemaatler Demirci Köyü'ne bağlı "Adil, Habil ve Çavundur"dur. Adı geçen bu 43 köyün 21 tanesi günümüzde de aynı isimle yaşamaktadır. Bağhane, Yağhane veya Tayhane olarak yazılan köy ilçenin güney sınırında yer alan Toyhane köyüdür. Bahaeddin karyesi günümüzdeki Dere Mahalle'dir. Bayat Nahiyesinde bulunan köylerden bugün de aynı isimlerle yaşayanlar şunlardır: Akseki (Aksekü), Anbarcı, Belören (Belveren, Belviran), Çayköy, Çerkes (Çerkeş), Demirciler (Demirci), Emirşah, Cevzli (Evcimüstecep), Kalınpelit, Karakaya, (Karacakaya), Kunduzlu, Kubbedin (Kutbeddin), Kütigin (Derekutuğun ve Tepekutuğun), Yoncalı (Lapa), Pancarlık, Saray (Saray-ı Katar), Şeyhler (Şihlar) Yağhane/Tayhane (Toyhane), Yatukçu, Yeşilçat (Kuşu), İleği (Emelgi) (Kurt, 1998, s. 48-49). Bu köyler içerisinde en fazla nüfusa sahip olanı Çukur'dur. Kızılırmak kenarında yer alan ve bugün Çukurköy olarak geçen köyde 79'u mücerred (bekâr) olmak üzere 247 vergi nüfusu bulunmaktadır. Nahiyenin geliri en yüksek köyü olan Saraykatar'da da vergi nüfusu iki yüz neferi geçmektedir. Çukurköy'ün hemen batısındaki Saray Köyü olduğu düşünülen bu yerleşim birimi, XVII. yüzyıl kayıtlarında kaza olarak geçmektedir. Karatekin, Kuruçay, Anbarcık ve Orducak ile Pancarlık köylerinde de vergi nüfusu 100'ü aşmaktadır. Nahiyenin toplam nüfusu yaklaşık 8000 kişi olup köyler dışında sadece Çıkrıkçı Mezrasında 4'ü mücerred 12 neferlik bir yerleşim vardır. Bayat Nahiyesinin gelirleri toplamı ise 152.852 akçadır. Bu gelirlerin 5300 akçası mezra ve çiftlik kaydedilen vergi birimlerinden, 147.552 akçası ise köylerden elde edilmektedir (Bulduk, 1992: 152-153).

Tablo 1. 1576 Yılında Bayat'a Bağlı Köyler

Yer Adı	Yer Tanımı	Nüfus	Açıklama
Abdullah Fakih	Köy	34	?
Ahıcık	Köy	134	Ahıcık/Bayat
Akkaya	Köy	0	İskilip
Akseki	Köy	32	Akseki/Bayat
Anbarcı	Köy	137	Uğurludağ
Başovacık	Köy	142	Kurşunlu/Çankırı
Bahaeddin	Köy	55	Bayat
Belviran	Köy	83	Bayat
Çerkeş	Köy	38	Bayat
Çiftlik	Köy	5	Bayat
Çukur	Köy	95	İskilip
Dağsarıkavağı	Köy	75	?
Demirci	Köy	30	Demirci/Bayat
Divan	Köy	48	?
Edepe	Köy	47	?
Emelgi	Köy	36	İleği/Bayat
Emirşah	Köy	70	Bayat
Evcili	Köy	25	Müstecep/ Bayat

Gökçelü	Köy	5	?
Kalınpelid	Köy	21	Bayat
Karacakaya	Köy	31	Bayat
Karataş	Köy	1	?
Kaşak	Köy	42	?
Kayı	Köy	5	İskilip
Keremseki	Köy	20	?
Konarpınarı	Köy	21	?
Kunduzlu	Köy	0	Bayat
Kuruçay	Köy	168	Bayat
Kuş	Köy	64	Yeşilçat/Bayat
Kutbeddin	Köy	6	Bayat
Kütügin	Köy	61	Depekutuğun-Derekutuğun/Bayat
Küciler	Köy	45	?
Lapa	Köy	26	Yoncalı/ Bayat
Pancarlık	Köy	108	Bayat
Paşalu	Köy	12	
Ramazanlu	Köy	21	?
Sakur	Köy	2	Viranseki (Örenseki) köyü olabilir
Saray-ı Katar	Köy	201	Saray köyü çevresi
Şeyhler	Köy	36	Bayat
Tayhane	Köy	56	Toyhane/Bayat
Yakalar	Köy	0	?
Yatukçu	Köy	52	Bayat
Yazı (Tazı)	Köy	35	?
Toplam		2.266	

H.1172 (M. 1758-1759) tarihli Ali Emiri Sultan III. Osman 3763 no'lu belgeye göre Bayat'ın idari statüsü "Tabi-i İskilip Nahiye-i Bayat" olarak geçmektedir (BOA, AE. SOSM. III., nr. 3763).

H. 1256 (M. 1840-1841) tarihli ve 1958 no'lu Nüfus defterlerinde de Bayat "İskilip kazasına tabi "Bayat Nahiyesi" olarak anılmaktadır (BOA, NFS. d., nr. 1958). Temettuat defterlerinde de Bayat'ın idari statüsü "Bayat Nahiyesi" olarak belirtilmiştir (BOA, ML. VRD. TMT. d., nr. 16321; Bacı, 2016: 50-52).

Tablo 2. 1840 Yılı Nüfus Defterlerine Göre Bayat'ın Köyleri

Köyler	Hane Sayısı	Tahmini Nüfus
Depebayat	41	205
Bahaeddin (Nahadan)	61	305
Yatukçu	26	130
Ahacık	102	510
Akseki	9	45
Belviran	8	40
Çerkeş	5	25
Demirciler	16	80
Kutuğun (Dere-Tepe)	46	230
Dorukseki	13	65
Emirşah	14	70
Hacıbayram	7	35
İleği	7	35
Kalınpelit	19	95
Karakaya	19	95
Kunduzlu	38	190
Kuruçay	24	120
Kuşu	20	100
Lapa	44	220
Muğa/Meva/Tevekli	15	75
Müstecep	8	40
Pancarlık	53	265
Saray	24	120
Toyhane	29	145
Eskialibey	28	140
Viranseki	53	265
Kayaagzı	71	355
Yerliköy	54	270
Çukur	25	125
Ovacık	53	265

Günümüzde Bayat'a bağlı olan Çayköy, Bayan, Beğdili, Barak, İshaklı ve Köpüklü köyleri nüfus ve temettuat defterlerinde Katar Kazasına bağlı olarak kaydedilmiştir (BOA, NFS. d.,nr. 1958).

1850'lerde Bayat, İskilip'e bağlı bir nahiyedir. Fakat Kastamonu ve Ankara salnamelerinde Bayat İskilip'e bağlı köy olarak geçer. Çünkü 1864 yılından sonra Çorum Yozgat'a bağlanır ve sancaklıktan çıkarılır ve kendisine bağlı olan kazalar da dağıtılır. Bayat ve İskilip, Çankırı Sancağına bağlanır. 1867 yılında Tepe, Bahaeddin, Kunduzlu, Pancarlık, Lapa, Kuşu, İshaklı, Eski Alibey, Ziveli gibi yerler İskilip'e bağlı birer köydür. Daha sonra İskilip ve Bayat, 1894 yılında Ankara'ya bağlı sancak merkezi olan Çorum'a bağlanır (Çanlı, 2013: 27-32).

İşlemlerin kolaylaşacağı ve inzibatın temin edilebileceği düşüncesiyle 1907 yılında günümüzde Kızılırmak'a bağlı olan Alagöz köyünün nahiye olması kararlaştırılır. Burası İskilip'e bağlı Alagöz Nahiyesi olarak anılır. 1908'de Nahiye müdürlüğüne Osman Muhsin Efendi tayin edilir. Daha sonra Hükümet Konağı için bir bina kiralanır. Haziran 1909'da

Hükümet Konağının kirası için vilayetten para talep edilir (BOA, DH_MB_HPS_00031_00041.). Ağustos 1911'de Alagöz Nahiye merkezinin Satıyüzü Köyü'ne taşınması düşünülür fakat uygun bulunmaz. Nahiyenin merkezi 1911 yılında Bayat'a taşınır, yani Nahiye merkezinin Bayat olması kararlaştırılır. Ağustos 1915'te İncik Köyü Alagöz Nahiyesine bağlanır. Mart 1915'te Alagöz Nahiyesine posta teşkilatı kurulması istenir. 1915'te Alagöz adının Bayat olarak değiştirilmesi için müracaat edilir (BOA, DH_MB_HPS_00031_00041; BOA, DH_İ_UM_00048_00032_004).

Bölgeyi ifade etmek için belli bir dönem belgelerde Bayat, Alagöz ve Nahadan (Bahaeddin) adları birlikte zikredilir (BOA, DH_MB_HPS_00031_00041_005.). 1950'lerden sonra bu kargaşalık ortadan kalkar.

Cumhuriyet Döneminde Bayat

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde bütün sancaklar vilayet statüsüne dönüştürülmüş olduğundan Çorum sancağı da bir vilayet (il) olmuştur. Bayat; Çorum ili İskilip kazasına bağlı bir nahiyedir. Fakat ilk yıllar Alagöz nahiyesi olarak adlandırılmıştır.

Daha önce değinildiği gibi 1911 yılında Alagöz nahiyesi Bayat'a taşınıncaya bazen Bahaeddin (Nahadan) olarak da anılan Bayat'a Alagöz ismi eklenmiş olur. Böylece Bayat, Bahaeddin ve Alagöz sözcükleri bölgeyi isimlendirmek için kullanılır. Resmi evraklarda karışıklığı önlemek için uzun yıllar bu üç isim birlikte zikredilir. 1940'lardan sonra sadece Bayat adıyla anılmaya devam edilir. Bayat Halkodasının önce Alagöz sonra Bayat Halkodası adını almasını gösteren belgeler bize 1947'ye kadar bu durumun bir sorun olarak devam ettiğini kanıtlamaktadır (Cumhuriyet Arşiv Belgeleri, No: 8.42..13.).

Tablo 3. 1935 Nüfus Sayımına Göre Alagöz (Bayat) ve Köyleri

KÖY	NÜFUS	KÖY	NÜFUS
Alagöz	1298	Karadibek	399
Ağzıbüyük	476	Karaömer	132
Ahacık	1024	Köpüklü	194
Akseki	453	Kunduzlu	842
Barak	344	Kuşu (Şeyhler)	694
Bayanpınar	237	Lapa	1104
Bayan	278	Meva	255
Belveran (Beydili]	414	Ovacık	686
Çerkeş	297	Pancarlıklar (Aşağı-Yukarı)	530
Danabaş	328	Reşadiye	500
Demirciler (Ayvaca)	397	Saray	259
Derekutuğun	487	Satıyüzü	490
Emirhalil	341	Sivas Kuruçay	403
Emirşah (Karakaya)	417	Taytak (Karaceceli)	271
Eskialibey	796	Tepebayat	444
Evcı (Müstecep)	445	Tepekutuğun	407
İleği	337	Toyhane	440
İshaklı	316	Yatukcu	439
Kalınpelit (Sülükgölü)	382	Zeyveli (Kuruçay)	328

Bayat, Cumhuriyet dönemi belgelerinde 35 yıl kadar Çorum'un İskilip Kazasına bağlı Alagöz Nahiyesi olarak geçer. 3 Mart 1947 tarihinden sonra Danabaşı, Ağzıbüyük, Geveren (Reşadiye), Taytak, Karaömer, Satıyüzü, Bayanpınarı, Karadibek köyleriyle buralara bağlı mahalleler Alagöz Bucağından ayrılıp Çankırı ili merkez ilçesine bağlanır (Cumhuriyet Arşiv Belgeleri, No: 20894). Bu tarihten sonra Alagöz adı kullanılmaz. 1 Nisan 1958 tarihinde de kaza yani ilçe merkezi olur. O yıllarda Bayat İlçesi; Dere Mahalle, Kayabaşı Mahallesi ile Yeni Mahalleden ibarettir. Yatukçu ve Tepebayat (Depeköy) köy statüsündedir. 03.10. 1966 tarihinde Yatukçu ve Tepebayat'ın İlçe sınırlarına alınması ile Bayat'ın Mahalle sayısı beş olur.

Bayat'ın ilçe olmasından sonra bazı köylerin zamanla İskilip veya Çankırı'nın ilçelerine bağlandığı görülür. 1984 yılında Ovacık köyü Bayat'tan ayrılıp Çankırı Yapraklı'ya bağlanır. Günümüzde Bayat'a bağlı Ahacık, Akseki, Aşağı Emirhalil, Ayvalıca, Barak, Bayan, Beydili, Cevizli, Çamlıgüney, Çayköy, Çerkeş, Çukuröz, Demirciler, Derekutuğun, Dorukseki, Emirşah, Eskialibey, Evcı, Falı, Hacıbayram, İleği, İshaklı, Kalınpelit, Karakaya, Köpüklü, Kubbedin, Kunduzlu, Kuruçay, Pancarlık, Sağpazar, Saray, Tepekutuğun, Tevekli, Toyhane, Yeniköy, Yenişihlar, Yeşilçat, Yoncalı, Yukarı Emirhalil olmak üzere 39 köy bulunur. 2005 yılında Akseki ve Pancarlık köyleri ilçeye dâhil edilir, fakat buralar 2012'de ilçe merkezinden ayrılır. Bayat'ın günümüzde Dere (Nüfus ve Temettuat defterinde Bahaeddin karyesidir), Yatukçu (Nüfus defterlerinde geçen Yatukçu karyesidir), Tepebayat (Nüfus ve Temettuat defterlerinde Depe karyesidir), Belören (Nüfus ve Temettuat defterlerinde Belviran karyesidir), Yeni ve Kayabaşı (Bahadin/Bahaeddin/Nahadan diye isimlendirilir) olmak üzere 6 mahallesi vardır.

Tablo 4. 1965 Nüfus Sayımına Göre Bayat'ın Köyleri

KÖY	NÜFUS	KÖY	NÜFUS
Ahacık	1014	Hacıbayram	341
Akseki	735	İleği	546
Aşağı Emirhalil	234	İshaklı	458
Ayvalıca	130	Kalınpelit	462
Barak	526	Karakaya	280
Bayan	455	Köpüklü	479
Belören	288	Kunduzlu	1258
Beydili	300	Kuruçay	705
Çamlıgüney	287	Ovacık	989
Çayköy	815	Pancarlık	811
Çerkeş	520	Saray	427
Çukuröz	638	Tepebayat	771
Demirciler	321	Tepekutuğun	624
Derekutuğun	702	Tevekli	390
Dorukseki	805	Toyhane	753
Emirhalil	312	Yatukçu	631
Emirşah	374	Yenişeyhler	432
Eskialibey	1443	Yeşilçat	635
Evcı	790	Yoncalı	1405

Sonuç

Bayat'ın idari durumuyla ilgili ilk ve düzenli bilgilere, XV. yüzyıl Tahrir Defterlerinde rastlanılmaktadır. Bayat, 1455 yılından 1958 yılına kadar genelde Çorum sancağının İskilip kazasına bağlı bir nahiyedir. XIX. yüzyıla ait belgeler bölgenin idari taksimatının birkaç kez değiştiğini göstermektedir. 1864-1911 yılları arasında nahiyeye vasfını yitirir. Kalecik'e bağlı Alagöz'e kurulan nahiyeye merkezi 1911'de Bayat'a taşınırken tekrar nahiyeye statüsü kazanır. Cumhuriyet döneminde 35 yıl kadar Çorum'un İskilip Kazasına bağlı Alagöz Nahiyesi olarak anılır ve bölgeyi ifade etmek için Bayat, Bahaeddin ve Alagöz sözcükleri kullanılır. 1 Nisan 1958 tarihinde de kaza yani ilçe olur.

1576 yılında Bayat nahiyesinin 43 köyü, 1840'ta da 30 köyü vardır. Cumhuriyet döneminde 1935'te 37 köyü, 1965'te 38 köyü bulunur. Günümüzde ise 39 köy ve 6 mahallesi mevcuttur. Osmanlı döneminde Çorum'un nüfus bakımından en kalabalık yerleşim bölgelerinden olmasına rağmen kaza statüsü kazanamamıştır. İskilip'e bağlı olarak varlığını sürdürmüştür.

KAYNAKÇA

Alpay, A. (1998). "İskilip'in Tarihi Dokusu ve Çevresi Üzerine Bir Araştırma", Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Âlimler Sempozyumu, 23-25 Mayıs 1997 İskilip, (Haz. Mevlüt Uyanık), Ankara: TDV. Yay.

Bacı, R. (2016). Çorum Sancağının İskilip Kazasına Bağlı Bayat Nahiyesinin İdari Statüsü ve 19. yüzyıl Ortalarındaki Sosyo-Ekonomik Yapısı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

BOA, AE. SOSM. III., nr. 3763.

BOA, DH_İ_UM_00048_00032_004

BOA, DH_MB__HPS__00031_00041

BOA, DH_MB__HPS__00031_00041_005.

BOA, MAD. d., nr. 00354.

BOA, NFS. d., nr. 1958.

BOA, ML. VRD. TMT. d., nr. 16321.

Bulduk, Ü. (1992). "XVI. yüzyılda Çorum Sancağı-I: Çorum Sancağının Osmanlı İdari Teşkilatındaki Yeri", OTAM, S.3, s. 134-160.

Cumhuriyet Arşiv Belgeleri, No: 8.42..13.

Cumhuriyet Arşiv Belgeleri, No: 20894

Çanlı, M. (2013). Ankara, Kastamonu, Sivas Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Çorum (1869-1908), Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yay.

Çay, A. (1998). "Anadolu'nun Türkleşmesi Çerçevesinde Çorum-İskilip ve Çevresinde Türk Yerleşmesi", Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Âlimler Sempozyumu, 23-25 Mayıs 1997 İskilip, (Haz. Mevlüt Uyanık), Ankara: TDV. Yay.

Genel nüfus sayımı (1937). 20 il Teşrin 1935: Kati ve Mufassal Neticeler, cilt 16: Çorum Vilâyeti. İstanbul: Nütabiât Basımevi.

H. 984 (M. 1576/1577) Tarihli TGG.KK.TTd.54 Numaralı Defter-i Mufassal-ı Livâ-i Çorum I, (Haz.: Davut Güney vd.) 2014, Ankara: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Yay.

Ilık, M. (2011). Temettuat Defterleri 'ne Göre İskilip'in Sosyal ve Ekonomik Yapısı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İlter, F. (1992). Bir Anadolu Kenti İskilip, Ankara: TTK. Yay.

Keskin, E. (2010). Çorum İli ve Çevresinde Bulunan Bizans Dönemi Taş Eserleri, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şahin, İ. (1993). "Çorum", TDVİA, 1993, C.8, s. 373-376.

Şahin, K.Ş. (2015). Çorum İli Bayat İlçesi Tarihi (Nüfus ve Temettuat Defterleri), Ankara: Sinopsis Yay.

Uçakçı, İ. (2013). Çorum, Yozgat, Kırşehir, Kırıkkale, Çankırı Yöresinde Oğuz Boyları, Aşiret, Oymak, Cemaatler, İstanbul: Bilgeoğuz Yay

Yalçın, Ü., İpek, Ö. (2010). Derekutuğun Tarih Öncesi Maden Galerileri, I. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu, 2 Ekim 2010, s. 65-78.

Field : History

Type : Review Article

Recieved: 14.10.2016 - *Accepted*: 05.12.2016

Öğrenen Öğreten İletişimi ve Etkileşimi Çerçevesinde Abbasi Sarayında Şehzadelerin Hocalarıyla İlişkileri¹

Mustafa HİZMETLİ

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Bartın, TÜRKİYE

E-posta: mhizmetli@bartin.edu.tr

Öz

Bilgi ve kültür aktarımında önemli rolü çeşitli düzeylerdeki okulların üstlendiği günümüzün aksine ortaçağda bu işi öğretmenler ev veya konaklarda yapmaktaydı. Bu dönemdeki bilgi aktarımın kalitesi ve verimliliği birçok faktörün yanı sıra günümüzde öğrenen öğrenen iletişimi adı verilen olguya sıkı sıkıya bağlıdır. Bu çalışmada Abbasi sarayında geleceğin halifeleri olmaları bakımından eğitimlerine büyük özen gösterilen şehzadelerin aldıkları eğitim sırasında hocalarıyla nasıl bir iletişim içinde oldukları sorusuna cevap arandı. Bu ilişki Abbasi Halifesi Harunurreşid'in oğulları Emin ve Me'mûn'un hocası Ali b. Hamza el-Kisai, Halife el-Me'mun'un oğullarının hocası Ebu Zekeriya Yahya b. Ziyad el-Ferra, Halife el-Mütevekkil'in oğullarının hocası Ebu Yusuf Yakub b. Es-Sikkît örneklerinde inceleme konusu yapıldı. Bu incelemede şehzadelerin hocalarıyla kurdukları iletişimin yapısı, niteliği ve aralarındaki etkileşim ele alınarak Abbasi sarayındaki öğrenen imajı üç halife üç hoca örneğinde ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Abbasi sarayı, şehzade, hoca/öğreten, öğrenen, iletişim, etkileşim

¹ Bu makale, 13-16 Ekim 2016 tarihlerinde Antalya'da düzenlenen Uluslararası Avrasya Spor, Eğitim ve Toplum Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

The Relation of the Shahzadas in Abbasid Palaces with their Teachers in the Context of Learner-Teacher Communication and Interaction

Abstract

Contrary to today's world where we have schools for formal education process, teachers were continuing their jobs either at private homes or palaces during medieval ages. The quality of the education by then was directly related to the quality of the relation between teacher and learner. In this study, it was aimed to explore the quality of the relation between teachers and shahzadas whom were expected to be assigned as the khalifas in later years. For this purpose, the relation between the children of Abbasid khalifas Harununreshid, Emin and Me'mun, and their teacher Ali b. Hamza el-Kisai; the relation between the children of Khalifa el-Me'mun and their teacher Ebu Zekeriya Yahya b. Ziyad el-Ferra; and the relation between the children of Khalifa el-Mütevekkil and their teacher Ebu Yusuf Yakub b. Es-Sikkât was examined. Through examination of these three teachers and their student shahzadas, the quality and structure of teacher-learner relation and effectiveness of communication in Abbasid palaces was elaborated.

Keywords: Abbasid palace, shahzada, teacher, learner, communication, interaction

Giriş

Abbasi Sarayında Şehzadelerin Hocalarıyla İlişkileri

Şehzadelerin iyi yetişmesi amacıyla doğumlarından itibaren gerekli tedbirler alınır, eğitilip yetiştirilmeleri için devrin önde gelen âlimleri görevlendirilir ve bunlara müeddip adı verilir.

Muâviye b. Ebû Süfyân'dan itibaren Emevî halifeleri çocuklarını fasih Arapça öğrenmeleri için Suriye çöllerindeki Arap kabilelerine gönderiyorlardı. Abdülmelik b. Mervân oğlu Velîd'i çok sevdiğinden onu yanından ayırmamış, fakat konuşmalarında hata yapmaya başlayınca bâdiyeye göndermediğine pişman olmuştur. Velîd en iyi Arapça hocalarından ders almasına rağmen bu eksikliğini giderememiştir (İbn Abdürabbih, II, 309; V, 171). Şehzadeler genellikle halifeler tarafından belirlenen eğitim ve öğretim programları çerçevesinde Kur'ân-ı Kerîm, hadis, tarih, ahlâk ve Arap dili ve edebiyatı dersleri de alıyorlardı. (İbn Kuteybe, II, 182-183; İbn Haldûn, *Mukaddime*, s. 539) Halife ve sultanlar, müeddiplere maaşlarının yanında ayrıca ihsanlarda bulunur ve disiplinden asla taviz vermemelerini tembih ederlerdi.(Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Şehzade", *DİA*, XXXVIII, 478)

Halifeler çocuklarını bir yandan seçkin âlimlerin ellerine teslim ederken bir yandan da kendi elleriyle seçtikleri müzisyen ve şairlerden sanat eğitimi ve zevki almalarını sağlıyorlardı. Gelişmelerini düzenli olarak gözetler, zaman zaman sınavdan geçirirlerdi. Genç şehzadelerin eğitimi beş yaşında başlardı; o dönemde "çocuklukta eğitmek, taşa yazı kazımaktır," derlerdi. Şehzadelerin ilk görevlerini üstlenecekleri on beş yaşlarında bu eğitim sona ererdi.(Andre Clot, *Harunreşid ve Abbasiler Dönemi*, 30)

Harun'un oğlu Emin'i Nahiv üstadı el-Ahmer'e emanet edişi şöyle aktarılır: *Harun der ki: Ahmer, Müminlerin hükümdarı en değerli kanını, gönlünün en değerli meyvesini sana emanet ediyor. Sana mutlak bir yetki tanıyıp bu çocuğa söz dinletmeyi bir vazife bilmeni istiyor. Halifenin sana verdiği bu görevlere layık ol; öğrencine Kur'an okumayı, şariat esaslarını öğret; klasik şiiri hafızasına nakşet; atalarımızın gelenek ve göreneklerini öğrenmesini sağla. Öyle ki sözlerinde ölçülü hale gelip bu konularda söz söyleyebilme yeteneği kazansın; işle eğlenceyi birbirine karıştırmamayı öğrensin; Haşimi ailesinden kendisini ziyarete gelecek yaşlıları nasıl karşılayacağını ve bu tür toplantılara katılacak diğer kabile büyüklerine nasıl davranması gerektiğini öğret. Günde bir saatiniz bile eğitimden uzak geçmesin. Çok sert olma ki kafası karışıp zekası zayıflamasın; Çok fazla hoşgörülü davranma ki tembelliği adet haline getirmesin. Dostluk ve tatlılıkla hatalarını düzeltmekten çekinmezsen sana daha çok bağlandığını göreceksin. Ama tatlılığın sonuç vermediği yerlerde sertleşmekten, gerekeni yapmaktan çekinme."* (İbn Haldun, *Mukaddime*, 475-476; Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, 556; A. Clot, 30-31)

Edepli bir insan; onurlu, dürüst, başkalarına saygılı bir insan yetiştirmeyi amaçlayan bu program, kuşkusuz Harun'un almış olduğu eğitime çok yakındır. Kendisi de çok iyi bir eğitim almış olan Mehdi, her biri kendi alanında uzman değişik hocalar eliyle Harun'un yetişmesini sağlamıştır. Üzerlerinde geniş yetkiye sahip lalası Kisâî, çok seçkin bir aydıydı. (A. Clot, 31)

Muaz b. Müslim el-Herra'dan nahiv öğrenmiş, ardından Basra'ya giderek Halil b. Ahmed'in derslerine katılmıştır. Ebu Amr b. Ala, Yunus b. Habib ve İsa b. Ömer el-Hemdani'den faydalandı. Nahiv ilmi için Halil b. Ahmed'in tavsiyesi üzerine Hicaz, Necid ve Tihame kabilelerine gitmek üzere seyahate çıkmış ve söz konusu ilmi en fasih şekliyle bu kabilelerden öğrenmeye çalışmıştır. Basra'ya döndüğünde vefat etmiş olan Halil b. Ahmed'in yerine ders

veren Yunus'la yaptığı ilmi münakaşalar sonunda ders verme görevini ondan devralmıştır. Kisâî'den Ebu Ubeyd Kasım b. Sellam, Ebu Ömer ed-Dûrî, Kuteybe b. Mihran, Ebu Haris Leys b. Halid gibi âlimler kıraat ilminde istifade etmiş; el-Ferrâ, Yakub b. İbrahim ed-Devrakî, Ahmed b. Hanbel, Muhammed b. Sa'dan ve diğerleri kendisinden rivayette bulunmuştur. Ayrıca el-Ferrâ, Me'ani'l-Kur'an adlı eserinde Kisâî'den aldığı rivayetlere bolca yer vermiştir. (Tayyar Altıkulaç, Kisai, *DİA*, 69)

Abbasi Halifesi Mehdi-Billah, Ali b. Hamza el-Kisâî'yi Bağdat'a davet ederek oğlu Harun'un eğitimiyle görevlendirmiştir. Mehdi'den sonra Halife olan Harunürreşid, oğulları Emin ve Me'mun'un eğitimini ona havale etmiştir. Kendisini hacca götürülen halife ondan faydalanmayı sürdürmüştür. Hayatının sonuna kadar kıraat ve dil konusunda otorite kabul edilen el-Kisâî, Harunürreşid'le çıktığı Horasan seyahati sırasında 805 yılında vefat etmiştir. (İbn Hallikan, II, 458)

İkinci önemli şahsiyet Me'mun'un oğullarına hocalık yapan el-Ferrâ'dır. Tahsilini doğduğu Kûfe'nin ardından Basra'da devam ettiren el-Ferrâ, Halil b. Ahmed ve Yunus b. Habib gibi âlimlerden ders okumuştur. Halife Mehdi-billah döneminde (775-785) hocası Ruasî'nin tavsiyesiyle Bağdat'a gittiği zaman şehrin en yetkili âlimi olan el-Kisâî ile yaptığı ilmi tartışmada nahivdeki üstünlüğünü görünce onun gözde talebeleri arasında yer almıştır. Daha sonraki yıllarda saraya ve devlet adamlarının çevresine girmesi ve buralarda tanınması hocası sayesinde olmuştur. Ferrâ, 803 yılından önce çevresinde kendini kabul ettirmiş ve halifenin huzuruna davet edilecek derecede şöhret ve itibar sahibi olmuştu. Ancak şöhret bulduğu nahiv ve Kuran ilimleri alanında dönemin önemli şahsiyeti sayılması el-Kisâî'nin ölümü sonrasında rastlamaktadır. El-Kisâî'nin vefatı üzerine arkadaşlarının ısrarıyla onun yerine geçti ve o tarihten itibaren hocalık hayatı başlamış oldu. VIII. Yüzyılın sonu ile IX. Yüzyılın başlarında Kur'an ilimleri alanında Bağdat'ta en büyük otorite kabul edilen Ferrâ'nın dersleri ve imla meclisleri büyük rağbet görüyordu. Me'mun'un oğullarına hocalık yapan el-Ferrâ, aralarında Ebu Ubeyd Kasım b. Sellam, İbnü's-Sikkî'tin de bulunduğu çok sayıda talebe yetiştirmiştir. (Zülfikar Tüccar, "Ferra, Yahya b. Ziyad, *DİA*, XII, 406-407.)

Âlimlerin ilimleriyle ayrıcalıklı bir konum kazanmaları veya saygı görmeleri tenkit konusu olabiliyordu. El-Me'mûn'un iki oğlunun (ö. 207/822) öğretmeni (*müeddib*) olan el-Ferrâ, bazı ihtiyaçları için yerinden kalkınca, el-Me'mûn'un aynı zamanda veliaht olan oğulları onun nalınlarını getirmek için yarışmışlar ve her biri bir tekini getirmişti. Bunun haberi derhal el-Me'mûn'a gizlice ulaştırılmıştı. Bir gün Halife el-Me'mûn, el-Ferrâ'ya şöyle bir soru sormuştu: *İnsanların en yücesi kimdir?* El-Ferrâ demiş ki: *Mü'minlerin Emiri'nden daha yücesini bilmiyorum.* El-Me'mûn cevap vermiş: *Hayır, kim yerinden kalktığında Müslümanların veliahdı pabuçlarını getirmek için yarışır, sonunda onlardan bir tekini getiren her birinden razı olursa, odur insanların en yücesi.* (Hatîb El-Bağdadî, *Tarihu Bağdad*, c. XIV, s. 150; İbn Hallikan, *Vefeyat*, c. VI, s. 178-179).

Bu nakilden Halife'nin, oğullarının hocaları el-Ferrâ'ya gösterdikleri saygıyı kıskanmış olduğu, bu yüzden de meşhur âlimi kinadığı anlaşılmaktadır.

İbnü's-Sikkî'tin, Ebu Yusuf, Yakub b. İshak (ö. 858), tahsiline el-Kisâî'nin arkadaşı olan babasının yanında başlamış; ardından Kutrub, Yahya b. Ziyad el-Ferrâ, Ebu Ubeyde et-Teymî, Asmaî, Ebu Abdullah İbnü'l-Arabî'nin de aralarında bulunduğu lügat ve dil âlimlerinden ders almıştır. Dil ve lügat bilgisini geliştirmek, emsal ve ahbâr derlemek için bir süre bedeviler arasında yaşamıştır. Daha sonra Bağdat'ın Kantara semtinde babasıyla birlikte çocuklara ders vermeye başlamıştır. Abudllah b. Tahir'in çocuklarıyla Halife el-

Mütevekkil'in oğulları Müeyyed-billah ve Mu'tez-billah'ın hocalığına kadar yükselmiştir. Ancak saraya girmesi hayatına mal olmuştur. Saraydaki bir sohbet esnasında Halife el-Mütevekkil, Şia'ya mütemayil olduğu bilinen İbnü's-Sikkît'e Müeyyed ve Mu'tez'i mi yoksa Hz. Hasan ve Hüseyin'i mi daha çok sevdiğini sormuştu. İbnü's-Sikkît, Resûlü Ekrem'in torunlarını tercih ettiğini, hatta Hz. Ali'nin kölesi Kanber'i bile Müeyyed ve Mu'tez'den daha çok sevdiğini söylemiştir. Halife bu cevaba çok sinirlenmiş ve hemen orada linç edilerek öldürülmesini emretmiştir. Bu eylem sonucu öldürülen İbnü's-Sikkît, hem çağdaşlarının hem de sonraki âlimlerin takdirini kazanmış, Ebu Hanife ed-Dineverî, Ebu Said es-Sükkerî ve Mufaddal b. Seleme gibi dil âlimlerinin de aralarında bulunduğu birçok öğrenci yetiştirmiş bir şahsiyettir. (Nasuhi Ünal Karaarslan, "İbnü's-Sikkît", *DİA*, 210-211)Edebiyattan anlayan ve şiir yazdığı bilinen el-Mütevekkil'in âlim, edip ve şairlere yüksek miktarda hediyeler verdiği bilinmekte, onun ihsanlarına mazhar olanlar arasında İbnü's-Sikkît'ten başka Ebu Osman el-Mazini ve Müberred de yer almaktadır. Konu siyaset olunca halifenin arlarındaki bu muhabbeti hiçe sayarak İbnü's-Sikkît'i ağır bir şekilde cezalandırdığı anlaşılmaktadır. (Mahmut Kırkpınar, "Mütevekkil-Alellah", *DİA*, 212-214)

Sonuç ve Değerlendirme

Abbasilerde geleceğin halifeleri olan şehzadelerin yetiştirilmesine büyük önem verilmekteydi. Bu anlayışla dönemin önde gelen âlimlerinden sarayda ders almaları sağlanmaktaydı. Hocalardan aldıkları derslerin başlıcaları Kur'ân-ı Kerîm, hadis, tarih, ahlâk ve Arap dili ve edebiyatıdır. Halifeler ayrıca şehzadelerinin seçtikleri müzisyen ve şairlerden sanat eğitimi ve zevki almalarını da sağlamaktaydılar. Halifeler şehzadelerinin hocalarına büyük değer vermekte, maaşlarının yanı sıra armağan ve ihsanlarda da bulunmaktaydılar. Harunürreşid'in ve çocuklarının hocası el-Kisâî, el-Me'mun'un şehzadelerinin hocası el-Ferrâ ve el-Mütevekkil'in oğullarının hocası İbnü's-Sikkît sarayda yüksek bir itibar görmekteydi. El-Ferrâ, ders verdiği şehzadelerden gördüğü saygı halife tarafından kıskanılmasına sebep olacak kadar fazlaydı. Halife el-Mütevekkil ile sohbet yakın arkadaşlığı yapan ve ders verdiği şehzadeler nazarında da itibarı yüksek olan İbnü's-Sikkît ise, siyasi görüşü yüzünden bu halifenin gazabına uğrayarak ölüm cezasına çarptırılmıştır.

Sonuç olarak halifeler tarafından geleceğin yöneticileri olan şehzadelerin eğitim öğretimlerine verilen büyük önem dolayısıyla bu iş için dönemin ileri gelen âlimlerinin görevlendirildiği anlaşılmaktadır. Yüksek maaşlar alan şehzadelerin hocaları sarayda –özel durumlar haricinde- pahalı hediyelerle ödüllendirildikleri gibi, büyük saygı ve nüfuz sahibi olup el üstünde tutulmaktaydı.

KAYNAKÇA

- Altıkulaç, T. "Kisai", *DİA*, XXVI, 69
Abdürabbih, İ. *İkdu'l-Ferid*, II, 309; V, 171
Clot, A. *Harunreşid ve Abbasiler Dönemi*, 30-31
El-Bağdadî, H. *Tarihu Bağdad*, c. XIV, s. 150
Haldun, İ. *Mukaddime*, 475-476, 539
Hallikan, İ. *Vefeyat*, c. VI, s. 178-179

- Karaarslan, N.Ü. “İbnü’s-Sikkît”, *DİA*, XXI, 210-211
Kırkpınar, M. “Mütevekkil-Alellah”, *DİA*, 212-214
Kuteybe, İ. *Uyunu’l-Ahbar*, II, 182-183
Küçükaşçı, M.S. “Şehzade”, *DİA*, XXXVIII, 478
Tüccar, Z. “Ferra, Yahya b. Ziyad”, *DİA*, XII, 406-407

Field : History

Type : Review Article

Received: 19.10.2016 - *Accepted*: 22.12.2016

Türkiye’de Tarihçilik Konusunda Hazırlanmış Lisansüstü Tezler için Bir Bibliyografya Denemesi

Mustafa HİZMETLİ

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Bartın, TÜRKİYE

E-posta: mhizmetli@bartin.edu.tr

Öz

Bu çalışma Türkiye’deki üniversitelerde çalışılan ve Tarihçilik konusunu ele alan lisansüstü tezlerle ilgili bir durum tespiti denemesidir. YÖK Tez Merkezi’nde bulunan tezler “tarihçilik”, “tarihçiliği” ve “tarih yazıcılığı” anahtar kelimeleriyle taranarak elde edilen bulgular (83 tez) dört başlık altında tasnif edilerek sunulmuştur: 1. Orta çağ ve İslam tarihçileri hakkında yapılan çalışmalar 2. Osmanlı dönemi tarihçiliği hakkında yapılan çalışmalar 3. Cumhuriyet dönemi tarihçiliği hakkında yapılan çalışmalar 4. Diğer ülkelerdeki tarihçilik hakkındaki çalışmalar.

Anahtar Kelimeler: Tarihçilik, Tarih Yazıcılığı, Ortaçağ Tarihi, İslam Tarihi, Osmanlı Dönemi, Cumhuriyet Dönemi

A Bibliographical Essay on the Postgraduate Theses Prepared for Historiography in Turkey

Abstract

This study is dealing with postgraduate theses which are studied in universities in Turkey and the issue of Historiography. There are 83 thesis related with this topic. In this case study, the thesis in the YÖK thesis center were classified under four main parts by scanning with the keywords of "historiography" and "historiography". These are; 1. Studies about Medieval and Islamic historians 2. Studies about the history of Ottoman period 3. Studies on the history of the Republican period 4. Studies on the history of the other countries.

Keywords: Historiography, Medieval History, Islamic History, Ottoman Period, Republican Period

Giriş

Tarih ilminin çok çeşitli ilgi alanları arasında tarih yazıcılığı da önemli bir yer tutmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalar için vazgeçilmez referansların başında tarihçilikle ilgili envanter çalışmaları gelmektedir. Müslümanların tarihiyle ilgili çalışma yapanlar için Ramazan Şeşen'in Müslümanlarda Tarih-Coğrafya yazıcılığı, Osmanlı tarihi çalışmaları için ise Franz Babinger'in Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri isimli çalışmaların yokluğu büyük eksiklik oluşturabilirdi. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'deki akademik tarihçiliğin önemli bir ayağını oluşturan lisansüstü tezlerle ilgili derinlemesine inceleme ve değerlendirme çalışmalarının yapılması da bir ihtiyaç olarak karşımızda durmaktadır. Bu çalışma bu eksikliği kapama ihtiyacına dikkat çekebilirse amacına ulaşmış olacaktır. Tarih biliminin tarihi olarak tanımlanan tarihçilikle ilgili ülkemiz üniversitelerinde hazırlanan lisansüstü tezler bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Tezleri belirlemek için Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi'nde "tarihçilik", "tarihçiliği" ve "tarih yazıcılığı" anahtar kelimeleri ile tarama yapılmıştır. Tarama sonucu belirlenen 1990-2016 yılları arasında hazırlanmış 83 adet tez dört başlık altında sıralanmıştır. Bunlar: 1. Ortaçağ tarihçiliği hakkında yapılan çalışmalar 2. Osmanlı dönemi tarihçiliği hakkında yapılan çalışmalar 3. Cumhuriyet dönemi tarihçiliği hakkında yapılan çalışmalar 4. Diğer ülkelerdeki tarihçilik hakkındaki çalışmalar. Bu tezler Türkçe hazırlanmış olup yalnız dört tanesi İngilizcedir.

Ortaçağ ve İslam Tarihçileri Hakkında Yapılan Çalışmalar

Ortaçağ tarihi hakkında yapılan çalışmalar bir iki istisna dışında İslam tarihçiliği hakkındadır. İstisnalardan biri Türkiye'de Bizans Tarihçiliğinin Genel Durumu Ve Bir Bibliyografya Denemesi, başlıklı yüksek lisans tezidir. Diğeri ise Türkiye'de Ortaçağ Tarihçiliği Dünü, Bugünü Ve Sorunları, başlıklı yüksek lisans tezidir. Hakkında tez çalışması yapılan İslam tarihçileri şunlardır: İbn Habîb, İbn Şihab ez-Zühri, İbn Hişam, Yakubî, Taberî, Mesudî, İbn Kuteybe, Lisanüddin İbnü'l-Hatib, İbn Seyyidinnas, İbn Kesîr, İbn-i Miskeveyh, Kadı Ebu Bekir İbn Arabi, Bîrûnî, İbn Haldun, Makrizî. Bu türe dâhil edilen Tarihçi Olarak Buhari Ve Tarihçilik Açısından Sahih'i bir hadisçi olan Buhari'nin eserinin tarihçilik açısından incelenmesini konu edinmiştir. "İslâm Tarihçiliğinde Meşahiru'n-Nisa Geleneği Ve Mehmed Zihni Efendi'nin Meşahiru'n-Nisa Adlı Eserinin İncelenmesi" başlıklı tez ise İslam tarihçiliğinde bir tür olan "Meşahiru'n-Nisa Geleneği"ni konu olarak almıştır. 20. Yüzyılda yaşamış bir İslam tarihçisini inceleme konusu yapan "Muhammed Hamidullah Ve Tarihçiliği" başlıklı tez de bu gruba dâhil edilebilir.

Hasan Kurt, Taberî'nin hayatı ve tarihçiliği, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, On dokuz Mayıs Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İslam Medeniyeti ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, 1991¹

Seyfullah Coruh, İbn-i Hişam'ın hayatı ve tarihçiliği / On dokuz Mayıs Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, 1995²

¹ Tarihu'l-Mülük ve'r-Rusûl müellifi Taberî'nin hayatı ve tarihçiliğini inceleme konusu yapan tez iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde onun hayatı, aldığı eğitim ve yetişmesi üzerinde durulmuştur. Taberî'nin Tarihçiliği başlıklı İkinci bölümde ise kaynakları, haberlerin düzenlenmesi, genel haberler, edebî metinler ve tarihindeki metot konuları yer almaktadır.

Hüsnü Özer, İbn Kuteybe'nin tarihçiliği / Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, 1997, 95 s.³

Selahattin Çamyar, Ya'kubi ve tarihçiliği, Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998, Yüksek lisans tezi.⁴

Ali Hatalmış, Mes'udi ve tarihçiliği, Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İslam tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1998.⁵

Ahmet Kaya, Vakidi'nin hayatı ve tarihçiliği, On dokuz Mayıs Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 1998, 125 s.⁶

Taner Demirkol, İbn Haldun'da bilim ve devlet anlayışı, Niğde Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2000.⁷

² İki bölümden oluşan tezin birinci bölümünde İbn-i Hişam'ın hayatı ve eserleri ele alınmıştır. İbn-i Hişam'ın Tarihçiliği başlıklı ikinci bölümde ise şu konular yer almaktadır: İbn-i Hişam'ın kişisel kaynakları, İbn-i Hişam'ın haberleri düzenleme yöntemi, Sire'de yer alan Temel konular, Eserde yer alan edebi metinler, Eser hakkında genel değerlendirmeler.

³ Tez, giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. I. Bölümde İbn Kuteybe'nin hayatı ve eserleri inceleme konusu yapılmıştır. İkinci bölümde ise İbn Kuteybe'nin Tarihçiliği ele alınmıştır. Bu bölümde müellifin kaynakları ve tarih metodu değerlendirme konusu yapılmıştır.

⁴ Birinci bölümün ana başlıkları; Ya'kûbî'nin hayatı, ilmi şahsiyeti ve bu konuda etkili olan hususlar ve eserlerinden oluşmaktadır. İkinci bölümde ise Ya'kûbî'nin tarihçiliği incelenmiştir. Burada Ya'kûbî'nin Tarihi'ni yazarken takip ettiği metodu, kaynaklarını, rivayetlerini, Şiîliğinin tarihçiliğine etkisini, tarihçiliğinin özellikleri ve etkileri, dünya tarihçiliğindeki yeri ve katkılarını ele aldık. Ya'kûbî'nin günümüze ulaşan; Tarihu'l-Ya'kûbî, Kitabu'l-Büldân ve Müşâkeletü'n-Nâs li-Zamânihim adlı üç eseri vardır. Ya'kûbî İslam tarihini yıllara göre başlangıçtan 259/872 yılına kadar incelerken İslam öncesi insanlık tarihi ile ilgili de geniş bilgiler vermiştir. O Tarih kitabını rivayet senedi kullanmaksızın öykümsü bir tarzda ve rivayetleri tetkik ederek kaleme almıştır. Ya'kûbî kaynak olarak; Kur'an-ı Kerim, Hadisler, Müslüman müellifler, mektuplar, şiirler, Yahudi-Hıristiyan ve Hint kaynakları ve seyahatlerindeki bilgileri kullanmıştır.

Şiî Ya'kûbî İmametinin Hz. Peygamber'den sonra Hz. Ali'ye ait olduğunu açıkça belirtmiş ve İslam tarihini Şiî bakış açısıyla yazmıştır. Ancak o Tarih kitabında çeşitli toplumların ve milletlerin siyasi ve kültür tarihleri hakkında çok önemli bilgiler vermektedir. Bunun yanında Müslüman müelliflerden ilk defa ideal anlamda bir dünya tarihi yazan Ya'kûbî'dir ve Taberî, Mes'ûdî gibi kendisinden sonraki tarihçilere dünya tarihi yazıcılığında örnek olmuştur.

⁵ Hazırladığımız bu tez, Mes'ûdî'nin hayatı, eserleri, ilmî kişiliği ve özellikle tarihçiliği hakkındadır. Tezimizin "Giriş" bölümü, onun yaşadığı çağın sosyal, kültürel ve siyasi yapısının kısa bir özetidir. Çalışmamız iki bölümden meydana gelmiştir; "Birinci Bölüm", Mes'ûdî'nin hayatı, eserleri ve ilmî kişiliği üzerinedir. Mes'ûdî, Bağdat'ta doğmuş, tarihî materyallerini toplamak için uzun bir seyahate çıkmış, ömrünün son zamanlarında Mısır'a yerleşmiş ve Fustat'ta (Kahire'de) vefat etmiştir. Çeşitli alanlarda sayılan kırkı bulan kitaplar yazmıştır. Kitaplarından, "Ahbârü'z-Zamânın bir bölümü", "Murûcu'z-Zeheb", "et-Tenbîh ve'l-İşrâf" ve "İsbâtu'l-Vasiyye" dışındakiler günümüze kadar ulaşmamıştır. Tarihçiliği diğer yönlerinden daha belirgindir. Tezimizin "ikinci bölümünde", Mes'ûdî'nin tarihçiliği hakkında bilgi verilmektedir. Mes'ûdî, ilk müslüman tarihçilerdendir, Murûcu'z-Zeheb'i İslâm Tarihinin ana kaynaklarından bir tanesidir ve et-Tenbîh ve'l-İşrâf'ı ilk Arap coğrafya kitaplarından biri kabul edilmiştir.

⁶ Tez iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm Vakidi'nin hayatı ve eserlerine ayrılmıştır. Vakidi'nin Tarihçiliği başlıklı ikinci bölümde Vakidi'nin kaynakları, haberlerin düzenlenmesi, genel haberler, edebî metinler ve tarihindeki metod konuları yer almaktadır.

⁷ Bu tez çalışmamızda öncelikle düşünürümüzü İslâm-i söylev içerisinde fikir ve düşüncelerini açıklarken günümüzdeki bilim anlayışlarından en çok pozitivizm ve akılcılığa yaklaştığını göstermeye çalıştık. Ayrıca fikirlerini açıklarken İslâm'a ve İslâm'ın düşünce ortamına ters düşmeden (İslâm düşünürlerinin kullandığı

Muhammet Duru, Kadı Ebu Bekir İbn Arabi'nin tarihçiliği ve "El-Avasım mine'l Kavası"nın tahlili değerlendirmesi, Erciyes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı / İslam Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans, 2002, 243 s.⁸

Abdullah Duman, Biruni ve tarihçiliği, Erciyes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı / İslam Tarihi Bilim Dalı, Doktora, 2002, 348 s.⁹

İlyas Akyüzoğlu, İbn-i Miskeveyh Ve Tarih Anlayışı, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı / İslam Tarihi Bilim Dalı, 2003.¹⁰

Nizamettin Parlak, Lisanüddin İbnü'l-Hatib'in Siyasi Kişiliği Ve Tarihçiliği, *Basılmış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı / İslam Tarihi Bilim Dalı, Ankara, 2004¹¹

Şükriye Akgül, İslâm Tarihçiliğinde Meşahiru'n-Nisa Geleneği Ve Mehmed Zihni Efendi'nin Meşahiru'n-Nisa Adlı Eserinin İncelenmesi, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara

ilimlerin ayrımı gibi metotları kullanarak kendi orijinal fikirlerini hiçbir kısır döngüye düşmeksizin) ortaya koyusunu anlattık. Bu yaklaşım tarzıyla da günümüzde en çok sözü edilen laik devlet düzenini yine İslam'a zıt düşmeden ortaya koyabilmiştir. Toplumsal konuların ayrı bir bilim dalı olarak incelenmesi gerektiğini de eserinde savunmasıyla sosyolojinin de kurucularından sayılmıştır. İslâm düşünürleri tarafından kendisinden önce de kullanılan bilimlerin ayrımı metodunu kullanmış, ancak onlar gibi bir kısır döngüye saplanmayıp yepyeni bir sonuç elde etmeyi başarmıştır. Kısaca anlattıklarımızı toparlarsak düşünürümüzü İslâmi söylem içinde kalmak şartıyla, ona zıt düşmeden ve onunla uyumaya girme endişesine kapılmadan tüm düşüncelerini günümüz pozitivist ve akılcı bilimsel yaklaşımlara yakın bir şekilde savunan orijinal bir düşünür olarak anlatmaya çalıştık.

⁸ Bu tezin, veri tabanı üzerinden yayınlanma izni bulunmamaktadır. Özeti yüklenmemiştir.

⁹ Bu tezin, veri tabanı üzerinden yayınlanma izni bulunmamaktadır. Özeti yüklenmemiştir.

¹⁰ İslam Âlemi'nde ismi her ne kadar konmasa bile içeriği itibarıyla Tarih Biliminin konusuna giren çalışmalar "siyer" ve "megâzi" ile başlamıştır. Müslüman âlimler eserlerini yazarlarken ve aktarırken hadisçilerin metodu olan rivayet metodunu kullanıyorlardı. Yani tarihi haberleri kim rivayet ediyorsa o haberi hiçbir eleştiriye tabi tutmadan olduğu gibi naklediyorlardı. Bu metodun beraberinde getirdiği birçok sakıncalar da olmuştur. Tarihte gerçekten yaşanmış veya yaşanması mümkün olmayan bazı olaylara dair haberler kitaplara -nasıl olduğu bilinsin veya bilinmesin- bir kere girdi mi artık hiçbir eleştiri süzgecinden geçirilmediği müddetçe nesiller boyu aktarılmaya devam ediyordu. Bu durumun farkına varan İbn-i Miskeveyh tarih kitaplarından bu hurafe ve uydurma haberlerin temizlenmesi gerektiğini söylemektedir. İşte bu düşünceyle yola çıkan İbn-i Miskeveyh kendi eserinde tenkitçi ve elemeci bir tutum sergileyerek bu türden uydurma haberleri yazmış olduğu kitaba almamıştır. Biz bu tezimizde, İbn-i Miskeveyh'in "Tearibu'l-Umem ve Teakibu'l-Himem" adlı eserini ele aldık. Eser, genel tarih yazıcılığının ürünüdür. Yazar tarafından insanlığın tarihinin genel bir panoramasını çıkarmak için yazılmıştır. Bunun için İbn-i Miskeveyh eserine, "Ümmetlerin Tecrübeleri ve Himmetlerin (gayret, azim) Akışı" anlamına gelen bir isim vermiştir. Tez iki bölümden meydana gelmektedir. Girişte tarih bilimini, İslam tarihçiliğinin gelişimini ve Müslümanların tarih yazıcılığının karakterini İbn-i Miskeveyh'in yaşadığı döneme kadar genel hatlarıyla ele aldık. Birinci bölümde, İbn-i Miskeveyh'in hayatını ve eserlerini inceledik. Son bölümde ise yazarın, Tearibu'l-Umem ve Teakibu'l-Himem adlı eserini ve tarihçilik anlayışını ele aldık.

¹¹ Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde İbnü'l-Hatib'in hayatı ve eserleri ele alınmıştır. İkinci bölümde İbnü'l-Hatib'in siyasi kişiliği incelenmiştir. Üçüncü bölümde İbnü'l-Hatib'in tarihle ilgili eserleri incelenerek tarih anlayışı ortaya konulmuştur. Bu çalışmada 1977'de Ankara'da yayınlanan Hediyeül-arifin, esmâül-müellifin, 1988'de Ankara'da yayınlanan İslam tarihçiliği ve tarihlerine bir bakış, 1991'de İstanbul'da yayınlanan İslam Medeniyeti Üzerine Araştırmalar, 1339'da İstanbul'da yayınlanan İslam'da Tarih ve Müverrihler, 1980'de İstanbul'da yayınlanan Siyasi Kültürel İslam Tarihi gibi eserlerden yararlanılmıştır.

Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı / İslam Tarihi Bilim Dalı, 2006¹²

İlker Sever, Türkiye'de Ortaçağ Tarihçiliği Dünü, Bugünü Ve Sorunları, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, 2006¹³

Ziya Polat, Tarihçi Olarak İbn Kesîr, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İlahiyat Anabilim Dalı / İslam Tarihi Bilim Dalı, 2006¹⁴

Tuba Denek, İbn Haldun'un(1332-1406) `Mukaddime'sine göre İslam kurumları tarihi, Harran Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı / İslam Tarihi Bilim Dalı, 2007, Yüksek Lisans¹⁵

¹² Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Mehmet Zihni efendinin yetiştiği ortam hayatı eserleri, İkinci bölümde Meşâhîru'n-Nisâ'da metod kaynak ve muhteva konuları ele alınmıştır. Araştırma bilimsel tarih yöntemi ile içerik analizi ve kaynak tarama yoluyla yürütülmüştür. Meşâhîru'n-Nisâ, araştırmanın temel kaynağıdır. Çalışmada çağdaş araştırmalara da başvurulmuştur. Bu çalışmada 1989'da Ankara'da yayınlanan Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü, 1964'de Ankara'da yayınlanan Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri, 1290'da İstanbul'da yayınlanan *Terceme-i Etvâku'z-Zeheb fi'l-Mevâiz ve'l-Hutab*, Matbai amire, 1986'da yayınlanan Mehmed Zihni Efendi adlı eserlerden yararlanılmıştır

¹³ Bu çalışmada yer alan konular üç bölüm altında toplanmıştır. Tezin ilk bölümde Türkiye'de modern anlamda tarih yazıcılığının gelişim süreci, İkinci bölümde Türkiye'de Ortaçağ tarihi araştırmalarının doğuşu ve gelişimi, Üçüncü bölüm de ise orta çağ dersleri, tarihçilerimizin ilgi alanları, Ortaçağ tarihinin yeri incelenmeye çalışılmıştır. Genel olarak araştırmanın ilerleme sürecinin incelenmesinde kronolojik gelişim çizgisi temel alınan tez, modern tarihçiliğin gelişim süreci ve Cumhuriyet tarihi ile sınırlandırılmıştır. Araştırmada dikkate alınan eserler özellikle tarihçiler tarafından önemli kabul edilen çalışmalardır. Bu çalışmada 1997'de yayınlanan Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi, 1985'de Ankara'da yayınlanan Türk Eğitim Tarihi, 1987'de yayınlanan Tarih ve Toplum, 1930'da İstanbul'da yayınlanan Türkiye Tarihi, 1934'de İstanbul'da yayınlanan Orta zaman Tarihi İçin Kısa Bir Bibliyografya, 1931'de İstanbul'da yayınlanan Tarih, Tarihten Evvelki Zamanlar ve Eski Zamanlar, gibi eserlerden yararlanılmıştır.

¹⁴ Tez çalışması üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde XIV. Yüzyılda Memlûkler devleti, İkinci bölüm de İbn Kesir hayatı ve eserleri, Üçüncü ve son bölüm de ise İbn Kesir'in tarihçiliği ele alınmıştır. Bu çalışmada İslâm'ın Yayılış Tarihine Giriş, (İstanbul 1984), İslâm Kurumları Tarihi, (Ankara 1984), İslâm Devletleri, (Ankara 1996), Lisânüddin İbnü'l-Hatîb'in Siyasî Kişiliği ve Tarihçiliği, (Ankara 2004), Siyasî Tarih (Ankara 1984) gibi eserlerden yararlanılmıştır.

¹⁵ Tezimiz giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümü ise üç kısımdan oluşur: Birinci kısımda İbn Haldun'un hayatı ve eserleri ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. İkinci kısımda İbn Haldun tarihçiliği tahlil edilirken, üçüncü kısımda ise Mukaddime'nin temel özellikleri anlatılmaktadır. Birinci bölümün ilk kısmında devlet yönetim; hilafet, vezaret ve divan anlatılmıştır. Hilafet konusunda; hilafetin anlamı, menşei, halifede bulunması gereken şartlar ve halifenin görevleri anlatılırken, Vezaret konusunda ise; biat, veliahtlık (Yezit'in ve Hz. Ali'nin veliahtlığı),hilafetin saltanata dönüşmesi, hilafet ve asabiyet, vezirlik ve asabiyet, asabiyetin menfi yönleri, vezirliğin anlamı, görevleri, Emevi, Abbasi ve Endülüs Emevileri'nde vezaret, vezirlik çeşitleri araştırılmıştır. Hilafet ve Vezaret konularında özellikle İbn Haldun'un asabiyet nazariyesi üzerinde durulmuş ve tarihsel süreçte değerlendirilmiştir. Devlet yönetimi kısmındaki diğer konu olan Divan Teşkilatı'nda ise; divanın anlamı, İslam devletinde ilk Divan ve divan kâtipliği anlatılmıştır. Birinci bölümün B kısmında da Mukaddime ışığında tarihsel süreçte Adli Teşkilat araştırılmıştır. Bölümün C kısmında ise Mali teşkilattan dolayısıyla da vergiler ve para konusundan Mukaddime sınırları içerisinde devlet ve piyasalar içindeki durumundan bahsedilmiştir. Son kısımda yani D kısmında ise Askeri Teşkilat İbn Haldun'un değerlendirmesiyle açıklanmıştır. İkinci bölümde ise Medeni hayatın unsurları 4 kısımda incelenmiştir. Toplumun medenileşmesi sürecinde birinci dereceden önemi olan eğitim-öğretim ilk kısımda incelenmiş, Eğitim-öğretimin önemi, gerekliliği, yöntemi, Eğitim-öğretimde ilimlerin sınıflandırılması (nakli ve akli ilimler),Eğitim-öğretimde dil (nahiv, lugât, beyan, edebiyat), İslam ülkelerinde Eğitim-öğretim konuları ele alınmıştır. İkinci kısımda da dini teşkilat Mukaddime ışığında imamlık konusu esas olmak üzere anlatılmıştır. C kısmında toplumsal hayatın unsuru olan şehir hayatı İbn Haldun'un özgün yorumları temel teşkil edecek şekilde şehirlerin oluşumu,

Asım Öz, İbn Habîb Ve Tarihçiliği, *Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı / İslam Tarihi Bilim Dalı, Ankara, 2008¹⁶

Nevzat Türkoğlu, İbn Seyyidinnas'ın Hayatı, Eserleri Ve Tarihçiliği, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı / İslam Tarihi Bilim Dalı, 2008¹⁷

Tunay Karakök, Türkiye'de Bizans Tarihçiliğinin Genel Durumu Ve Bir Bibliyografya Denemesi, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Bölümü / Tarih Anabilim Dalı / Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, 2010¹⁸

Osman Cengiz, Makrîzi'nin İmtâ'u'l-Esma isimli eseri, Marmara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İlahiyat Anabilim Dalı / İslam Tarihi Bilim Dalı, 2010, Yüksek Lisans Tezi¹⁹

gerekliliği, harap olması, şehirlerde konuşulan dil ve sosyal hayat incelenmiş, özellikle İbn Haldun'la özdeşleşen asabiyet teorisinin şehir hayatındaki yeri üzerinde durulmuştur.

¹⁶ Çalışma İbn Habîb'in kişiliği ve tarihçiliğini incelerken bununla birlikte o zamanı da incelemeyi amaçlamıştır. Çalışma iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölümünde müellifin hayatını, nesebini, ilmî kişiliğini, hocalarını ve öğrencilerini, eserlerini, bulunduğu görevleri, tahsil hayatını, ölümü gibi konular ele alınmıştır. İkinci bölümde ise; İbn Habîb'in tarihçiliğini, eserlerini telif ederken faydalandığı kaynakları, eserlerinde sosyal, kültürel ve siyâsî konuları ele alan bir tarihçi olması, mezhebi, rivâyetleri alış şekilleri gibi konular incelenmiştir. Çalışmada 1951'de yayınlanan Men Nüsibe ilâ Ümmihi Mine'-ş-Şu'ârâ, 1955'te yayınlanan Elkâbü'-ş-Şuârâ, 1942'de yayınlanan İbn Habîb b. Muhammed (öl.245/860) ve 1369 yılında yayınlanan İbn Habîb gibi eserler kaynak olarak kullanılmıştır.

¹⁷ Bu çalışma, tüm eserlerini Hz Peygamberi daha iyi anlamak üzerine ele almış bir müellifi daha iyi tanımak amacıyla hazırlanmıştır. Hazırlanan bu çalışma üç bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde İbn Seyyidinnas'ın hayatı geniş bir şekilde incelenmiştir. Daha sonra bazı hocaları ve öğrencileri hakkında kısa bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde İbn Seyyidinnas'ın eserleri tanıtılmıştır. Üçüncü bölümde tezin esas bölümünü oluşturan İbn Seyyidinnas'ın tarihçiliği konu edinilmiş ve kaynaklar, metot ve metin yönünden incelenmiştir. İbn Seyyidinnas'ın eserleri etraflıca incelenerek buradan yola çıkarak bölümün sonunda İbn Seyyidinnas'ın tarihçiliği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Daha sonra eserlerinde yararlandığı kaynaklar tanıtılmıştır. Çalışmada 1983'te yayınlanan Kitabetü'l-Bahs li İlmiyi ve Mesadiri'd-Diraseti'l İslamiyye, 1983 yılında yayınlanan Tarihu'l-Edebi'l-Arabî ve 1943'te yayınlanan Keşfü'z-Zünûn an esami'l-kütüp ve'l-funûn gibi eserler kaynak olarak kullanılmıştır.

¹⁸ Bu çalışmanın amacı Cumhuriyet döneminde Bizans Tarihi araştırmalarının Türk tarihçiliği içinde nasıl bir konumda bulunduğunu ortaya koymuştur. Çalışmanın Birinci bölümünde Bizans İmparatorluğunun kökeni siyasi tarihçesi üzerinde durulmuştur. Çalışmanın İkinci bölümünde Bizans Tarihi Araştırmalarının Türkiye'deki doğuşu ve gelişimine yer verilmiştir. Üçüncü bölüm de ise Bizans Tarihi ve Tarihçiliği ile ilgili çalışmalar ve bu alanda ortaya koydukları katkıları anlatılmıştır.

¹⁹ Makrîzî (ö.845/1442) Müslüman olmayan toplumların dinlerine dair derin bilgisiyle ortaçağın en önemli tarihçilerinden biridir. İslam ilimlerinden biri olan siyer de Makrîzî'nin en gözde alanlarından. Bu tez çalışmasında, Makrîzî'nin siyer ilmi içinde güzide bir yere sahip olan İmtâ'u'l-esmâ bimâ li'n-nebiyyi mine'l-ahvâli ve'l-emvâli ve'l-hafedeti ve'l-metâ' isimli eserinin muhtevası, metodu ve kaynakları incelenecek ve bundan sonra eserin ismi kısaca İmtâ' olarak zikredilecektir. Bu eser, Makrîzî'nin en hacimli eserlerindedir. Hatta el-Haber ani'l-beşer isimli bir başka büyük eserini, İmtâ'a hazırlık ve ona bir giriş olarak yazdığı ifade edilir.

Çalışmamızda, girişin akabinde İmtâ'dan önceki siyer çalışmalarına kısaca değindikten sonra ilk bölümü, Makrîzî'nin hayatı, görüşleri ve eserleri oluşturmaktadır. Tezin ikinci bölümü ise İmtâ'nın muhtevası, metodu ve kaynakları hakkındadır. Makrîzî'nin metodu incelenirken eseri yazma üslûbu, bazı ciltlerde yer alan fasılları nasıl tertip ettiği ve yaptığı metin tahlilleri başlıklar halinde değerlendirilmiş ve faydalandığı ilim dallarına da örneklerle yer verilmiştir. Makrîzî'nin kaynakları önce günümüze ulaşanlar ve günümüze ulaşmayanlar diye

Mehtap Çakmak, Tarihçi Olarak Buhari Ve Tarihçilik Açısından Sahih'i, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Fırat Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı / İslam Tarihi Bilim Dalı, 2011²⁰

Canan Kanbur, Muhammed Hamidullah Ve Tarihçiliği, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Rize Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı / İslam Tarihi Bilim Dalı, 2011²¹

Zeynep Kaya, İbn Şihâb Ez-Zühri'nin Tarihçiliği, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı / İslam Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, 2015²²

Osmanlı Dönemi Tarihçiliği Hakkında Yapılan Çalışmalar

Osmanlı dönemi tarihçiliği hakkındaki çalışmalardan bazıları dönem tarihçiliğini incelemektedir: II. Meşrutiyet Dönemi İslam Tarihçiliği (1908-1918), XIX. Yüzyıl Osmanlı Tarihçiliği gibi. Osmanlı Tarih Yazıcılarına Göre Tarih Ve Tarihçi, isimli çalışma ise Osmanlı

ikiye ayrılmış, birinci kısım matbû kaynaklar ve yazma kaynaklar şeklinde iki alt başlıkta incelenmiştir. Matbû eserlere kısaca değinilmiş, yazma eserlerden yaptığı alıntılarının tamamına işaret edilerek müellifin, bu eserlerden neler aldığı gösterilmiş, dolayısıyla henüz basılmadıklarından muhtevaları tam olarak bilinmeyen bu eserler konusunda araştırmacılara yardımcı olmak amaçlanmıştır. Makrîzî'nin İmtâ'ı çok geniş bir yelpazeye sahiptir. Siyere konu ettiği, dinler tarihi ve Kitab-ı Mukaddes'le alakalı bilgiler de orijinal ve kıymetlidir. Müellif, İmtâ'da belli bir metodu takip etmemiştir. Konuları dağıtmış ele almış, pek çok kez tekrar etmiştir. İmtâ' bir siyer kitabı olarak yazılmış olsa da Makrîzî'nin eskilerin ifadesiyle- yed-i tûlâ sahibi oluşu eserde tefsir, fıkıh, fıkıh usulü, kelim ve felsefe gibi pek çok ilim dalının konularının da yer almasına imkân tanımıştır.

²⁰ Tarihe yön veren bir şahıs tarafından, belli bir yer ve zamanda söylenildiği için hadisin kendisi de tarihtir. Peygamberimiz asıl olarak tarihi harekete geçirmeye ve onu ilahî modele göre düzenlemeye çalışan kimsedir. Bu açıdan onun hayatı ve yön verdiği hayatlar, görmezden gelinmeyecek kadar önemlidir. Bir devri kendi elleriyle yoğurup, kendi elleriyle şekillendiren bir liderin, gerek kendisine ve vazifesine ve gerekse karizmasına yönelik olarak telif edilen çok çeşitli ve çok sayıda eserler mevcuttur. Bu eserlerin içerisinde en güvenilir kabul edilen eser, hiç şüphesiz Sahih-i Buhârî'dir. Çalışmamız tarih, tarihçilik, İslam tarihçiliği ve Buhari'nin tarihçiliği konularını içermektedir. Buhârî, Rasulullah'ı ve onun şekillendirdiği olayları ve sahabeyi bir tarihçi gözüyle anlatmamış, ancak onları doğru anlatmak için, çok hassas davranmıştır. Sahih-i Buhari bir tarih kitabı ve Buhârî'de bir tarihçi olmamasına rağmen, İslam tarihçilerinin güvenle kullandığı bir eserdir; müellifi de, sözüne güvenilen bir ilim adamıdır. Buhari rivayetleri şu şekilde aktarmaktadır: 1. Kronolojik bir sıralama yapmamıştır, 2. Bağlam kopukluğu olan rivayetler çoktur, 3. Kurgulama eksikliği olan rivayetler vardır, 4. İsnad/metin birleştirmesi yapmamıştır, 5. Bab başlığı ile uyumsuz rivayetler vardır, 6. Tarihe/akla arz edilmesi gereken rivayetler çoktur.

²¹ Tez iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde müellifin hayatı, mücadelesi ve şahsiyeti İkinci bölüm de ise Muhammed Hamidullah'ın tarihçiliği ele alınmıştır. Hamidullah'ın diğer eserleri de tezin bazı kısımlarında yer almaktadır. Tez Hamidullah'ın tarihçiliğini ve eserlerini incelemeyi ve tanıtmayı amaçlamıştır. Çalışma hazırlanırken 1995'de İstanbul'da yayınlanan İslam Anayasa Hukuku, 1965'te İstanbul'da yayınlanan İslam'a Giriş, 1965'te İstanbul'da yayınlanan Kur'an-ı Kerim Tarihi ve Türkçe Tefsirler Bibliyografyası, 2002'de Konya'da yayınlanan İslâm'da İlk İktidar Mücadelesi gibi müellife ait eserlerden yararlanılmıştır.

²² Hazırlanan bu çalışma, İbn Şihab ez-Zühri'nin İslâm tarihçiliğindeki yerini rivayetlerinden yola çıkarak tespit etmeyi amaçlamıştır. Tez üç bölümden oluşmuştur. Birinci bölüm Zühri'nin peygamberler tarihi, câhiliye dönemi ve Mekke dönemiyle ilgili nakillerine ayrılmıştır. İkinci bölümde Hz. Peygamber'in hicretinden sonrasına ait haberler 'sosyal hadiseler' ve 'siyâsî hadiseler' şeklinde iki alt başlıkta incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Hulefâ-yi Râşidîn ve Emevîler döneminin Zühri'nin rivayetlerinde ne şekilde yer bulunduğu gösterilerek konuyla alakalı rivayetler değerlendirilmiştir. Çalışmada 1955'te Ankara'da yayınlanan Hediyyetü'l-ârifin esmâü'l-müellifin ve âsârü'l-musannifin, 1966'da yayınlanan Kitâbu't-Tabakât, 1963'te Kahire'de yayınlanan Kitâbu't-Tabakât, 1998'de İstanbul'da yayınlanan Müslümanlarda Tarih ve Coğrafya Yazıcılığı, 1996'da Bursa'da yayınlanan İlk Siyer ve Megâzî Müelliflerinden Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Vâkîdî: Hayatı, Eserleri gibi kaynaklardan faydalanılmıştır.

tarihçilerinin tarih ve tarihçiyeye bakışını incelemektedir. Dönemin şahsiyetlerinden tarihçilik anlayışları incelenenler şunlardır: Sabri Paşa, Şanizade Mehmet Atullah Efendi, Ahmet Vefik Paşa, Süleyman Hüsnü Paşa, Mahmud Es'ad Seydişehirli. Bir çalışma ise Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Korku kavramını konu olarak seçmiştir.

Faris Çerçi, *Kühü'l-Ahbar'a göre II. Selim, III. Murad, III. Mehmed devirleri ve Ali'nin tarihçiliği*, Erciyes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 1996, 786 s.²³

Mehmet Yıldırım, *Hoca Sa'deddin ve tarihçiliği* / Erciyes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 1997, 355 s.²⁴

İbrahim Şirin, *Namık Kemal'in tarihçiliği*, Pamukkale Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, 1998, 151 s.²⁵

Bekir Armağan, *Kâtip Çelebi ve tarihçiliği* / Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları ABD, 1999²⁶

²³ Bu çalışmamızı girişten sonra dört bölüm ve bir sonuç olarak ele aldık. Girişte Osmanlı tarih yazıcılığının kısa bir tarihçesini verdik ve bu tarihçe içinde Âli'nin tarihçiliği üzerinde durduk. Birinci bölümü dört kısımda inceledik. I. kısımda Âli'nin hayatı ve eserleri, II. kısımda Âli'nin Kühü'l-Ahbar isimli eserinin nüshaları, kaynakları ve kaynak değeri üzerinde durduk. III. kısmı Âli hakkında ileri sürülen görüşlere hasrettik. IV. kısımda Âli'nin tarihçiliğini vermeye çalıştık. İkinci bölümü, iki kısımda inceledik. I. kısımda Kühü'l-Ahbar'ın tarih ilmi açısından önemi üzerinde durulmuş, II. kısımda ise Âli'nin kendi ifadelerinden örnekler verilerek Kühü'l-Ahbar'da Osmanlı fetih politikasının sınırları çizilmeye çalışılmıştır. Çalışmamızın III. bölümünde Kühü'l-Ahbar'ın geniş bir özeti verilmiş. IV. bölümde de eserin edisyona kritikli metni üzerinde durulmuştur.

Sonuç kısmında ise, 1566-1599 yıllarını kapsayan olayların genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

²⁴ Bu tezin, veri tabanı üzerinden yayınlanma izni bulunmamaktadır. Özeti yüklenmemiştir.

²⁵ Genel anlamda tarih zaman içinde insanlığın hayat hikâyesidir. Bunun yanı sıra tarih pratik ve pedagojik bilgi hazinesine sahiptir. Tarihçinin görevi tarihin sahip olduğu bu bilgiyi ortaya çıkarmak ve insanlığa sunmaktır. Bu sebeple tarihle tarihçi arasında bir ilişki vardır. Buna göre tarihten önce tarihçiyi bilmek gerekmektedir. Bu yüzden biz tezimizde bir tarihçi yazar olan Namık Kemal'i konu ettik. Önce tezimizde Namık Kemal'in tarihe dair eser yazmasının sebeplerini ortaya koymaya çalıştık. Ardından onun eserlerinin türlerini belirledik ve bunları sınıflandırdık. Namık Kemal'in tahkiyeli tarih eserleri üzerinde çalışırken karşılaştırma yönteminden ve değişik bilim dallarının bilgi ve bulgularından yararlandık. Eserlerinin tahlilinden sonra Namık Kemal'in tarih metodolojisini ortaya koymaya çalıştık. Sonuçta Namık Kemal'in tarih yazıcılığında olanın tarihi ile olmuş olduğuna inanılan tarih gibi ikili bir anlayışın bulunduğu sonucuna vardık. Namık Kemal, bu anlayışlardan olmuş olduğuna inanılan tarih anlayışını, tercih eder. Bu anlayış genellikle ulema tarafından tercih edilmiştir ve ideolojik taraflar içerir. Toplumsal değişimlerin ciddi problemler oluşturduğu zamanlarda tarih yeni bir toplum ve yeni bir insan tipi için kaynak olabilir. Genellikle insanlar ve özellikle de aydınlar, bu tür toplum problemlerinin çözümünde tarihe yönelmişler ve toplumdaki kötü gidişe bu şekilde son vermeyi ummuşlardır. Aydın ve tarih, ideoloji ve tarih arasındaki ilişkilerin iyi anlaşılabilmesi açısından Namık Kemal'in tarih konulu eserleri bir hayli önem taşımaktadır. Namık Kemal de tarihi Osmanlı toplumunun kurtuluşu için bir kaynak olarak görür ve tahkiyeli tarih eserlerinde vatanperver insan tipini yaratır.

²⁶ Bu tez; bir giriş, iki bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Girişte, Kâtip Çelebi'nin yaşadığı dönemin fikri ve kültürel durumu anlatılmaktadır. Birinci bölümde, onun hayatı ve eserleri ele alınmıştır. Burada, tarihle ilgili telif altı eser ve tercüme üç eser detaylı bir şekilde incelenmiştir. Tarihle ilgili eserleri; muhtevaları, yazılış tarzları, yazılış tarihleri ve kaynakları açısından değerlendirilmiş, bu eserlerden örnek metinler verilmiştir. İkinci bölümde, Kâtip Çelebi'nin tarihçiliği, dokuz ana başlık altında anlatılmaktadır. Bu konular anlatılırken özellikle Kâtip Çelebi'nin tarih hakkında yazdıklarına yer verilmiş, onun görüş ve düşünceleri yorumlanmıştır. Bu bölümde, Kâtip Çelebi'nin kaynakları; anılar, haberler, harita ve resimler başlıklarıyla anlatılmış ve onun tarih anlayışına geçmiştir. İkinci bölümün diğer ana başlıkları; Kâtip Çelebi'nin tarihteki metodu, tarih tasnifi, tarih yazım yöntemi, tarih tenkiti, İslam tarihine bakışı, Türk-İslam tarihine katkıları ve onun tarihteki etkileri ve

Mustafa Yiğit, Ebubekir Hazım Tepeyran`ın hayatı ve tarihçiliği, Niğde Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 1999, 150 s.²⁷

Mehmet Demiryürek, Devlet adamı ve tarihçi Abdurrahman Şeref Efendi (1853-1925) /Dokuz Eylül Üniversitesi/Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora, 1999, 188 s.²⁸

Muharrem Saffet Çalışkan, (Vekayi`nüvis) Enveri Sadullah Efendi ve Tarihi'nin I. Cildi'nin metin ve tahlili (1182-1188 /1768-1774), Marmara Üniversitesi / Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora, 2000, 540 s.²⁹

İbrahim Kaya Şahin, Aşıkpaşa-zade as historian: A study on the Tevarih-i Al-i Osman /Tarihçi olarak Aşıkpaşa-zade Tevarih-i Al-i Osman üzerine bir inceleme, Sabancı Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, İngilizce, 2000, 145 s.³⁰

Abdullah Ergin, Diyarbakirli Sait Paşa'nın hayatı, eserleri ve tarihçiliği, Dicle Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı / İslam Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans, 2001, 83 s.³¹

takipçileridir. Tez, Kâtip Çelebi'nin büyük bir tarihçi, tahlilci, tenkitçi, rivayetçi ve dirayetçi olduğunun anlatıldığı sonuç bölümüyle sona ermektedir.

²⁷ Bizi, onun eserlerini ve şahsiyetini tanımaya yönelten yaşadığı devir içerisinde müstesna bir yere sahip olmasıdır. Hayatı baştanbaşa yurt hizmetinde geçmiş, devletin en yüksek makamlarında bulunmuş, hatıra ve vesika itibarıyla eşsiz servete sahip bir kişidir. Dünyanın pek çok ülkesinde devlet, politika, sanat ve edebiyat adamlarının anılarını yazdıklarını biliyoruz. Bu anılar o kişilerin yaşadıkları dönemin belgesel anlatımlarıdır. Ülkemizin, politika, sanatta etkin olan kişileri arasında anılarını yazıp gelecek kuşaklara bırakanların sayısı ne yazık ki, pek azdır. Gerçi her anıya her anı yazısına inanmak da aldatıcı olur. İnsanlar yaptıklarını, ettiklerini büyük birer üstünlük, birer başarı gibi göstermeye eğilimlidir. Yanılıklarını, aldanışlarını, hatta işledikleri suçları kendilerine göre yorumlamak, değiştirmek bu gibi anı yazarlarının özellikleri arasındadır. Ebubekir Hâzım Tepeyran ise daha önce yayınlanan devlet adamı, politikacı, hatta sanatçı yazar anılarına benzemeyen bir anı yazarlığı yapmıştır. Tepeyran yarım yüzyıl süren devlet adamlığı süresince gözlemlerini birer öykü niteliğinde anlatmasını bildiği için anıları kişisel olmaktan çıkıp bir çeşit yaşam romanı niteliği kazanmıştır. Niğde' de başlayıp Osmanlı Devleti'nin Hicaz, Beyrut, Bağdat, Manastır, Sivas, Ankara, Bursa vb. illerinde valilik, nazırlık, milletvekilliği ile geçen yarım yüzyıl! Abdülhamit, Reşat, Vahidettin'in saltanat yılları, İstiklal Savaşımızın Anadolu'su; ardından Cumhuriyetimizin kuruluşu, Mütareke döneminde Divan-ı Harp önündeki duruşmalar sonucu idama mahkum oluş, ardından aklanış ve Niğde Milletvekili olarak TBMM 'inde görev alması bizi onun yaşamını tanımaya yönelten birer etken olmuştur. Biz bu çalışmamızda onun hayatı ve tarihçiliği üzerinde duracağız.

²⁸ Bu tezin, veri tabanı üzerinden yayınlanma izni bulunmamaktadır.

²⁹ Bu tezin, veri tabanı üzerinden yayınlanma izni bulunmamaktadır.

³⁰ Aşıkpaşa-zâde Derviş Ahmed Aşıkî'nin 15. yüzyılın sonlarına doğru kaleme aldığı Tevârih-i Âl-i Osman'ın, Osmanlı tarihçilerinin bu yüzyılda verdikleri eserlerin en özgünü olduğu söylenebilir. Bu özgünlük hem eserin içerdiği çok sayıda ayrıntı ve anekdotan, hem de eserde rastlanılan bazı ilginç eleştirilerden kaynaklanmaktadır. Tez çerçevesinde, Aşıkpaşa-zâde'nin Tevârih-i Âl-i Osman'ı, eserde görülen tarihsel/siyasi zihniyet çerçevesinde incelendi. Önce, Tevârih 15. yüzyılda Osmanlı topraklarında kaleme alınan diğer tarihsel/yazımsal eserler bağlamında değerlendirilmeye çalışıldı. Yazarın yaşamöyküsü yeni bulgular ışığında yeniden ele alındı, yazar ile daha geniş bir toplumsal çevre arasındaki ilişkiler ortaya konuldu. Nihayet, yazarın bazı zihinsel kategorilerini ve kişileri yerleştirdiği hazır kalıplan ortaya çıkarmak amacıyla, eserde görülen karakterler, Osmanlı beyleri ve sultanlarından Hıristiyanlar'a kadar uzanan bir çerçeve içinde ele alındı.

³¹ Tanzimat döneminde yaşamış çok sayıda yazardan biri de Diyarbakirli Sait Paşa'dır. 1832 yılında doğan ve ünlü yazarlarımız Süleyman Nazif ile Faik Ali Ozansoy'un babaları olan Sait Paşa, 1849 yılında kâtip olarak başladığı memuriyet hayatını, Vilayet Tahrirat Başkâtibi, Mektupçu Muavini ve Mektupçu olarak 1872 yılına kadar sürdürmüştür. Bu tarihten itibaren Elazığ, Maraş, Mardin, Muş ve Siirt vilayetlerinde mutasarrıflık görevlerinde bulunan Diyarbakirli Sait Paşa, üçüncü kez bulunduğu Mardin Mutasarrıflığı görevinde iken, 1891

Ali Erdoğan, Mahmud Es'ad Seydişehir: Hayatı, eserleri ve İslam tarihçiliğindeki yeri, Marmara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, 2002, 108 s.³²

İlhan Aslan, Mustafa Necib Efendi'nin tarihçiliği ve Tarih-i Mustafa Necib adlı eserinin transkribi ve değerlendirmesi, Kırıkkale Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans, 2003, 174 s.³³

Aydın Efe, Süleyman Hüsnü Paşa'nın Tarih Anlayışı, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Atatürk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, 2003³⁴

Mehmet Çoğ, II. Meşrutiyet Dönemi İslam Tarihçiliği (1908-1918), *Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı, 2004³⁵

yılında vefat etmiştir. İlk eserleri olan *Divançe-i Eş'ar* ve *Mir'atu's-Sıhhat'i* 1871 yılında, *Tabsiretü'l-İnsan* adlı eseri de 1872 yılında yayınlanmış olan Diyarbakir'li Sait Paşa'nın en önemli eseri, umumi bir tarih kitabı olan *Mir'atü'l-İber*'dir. On ciltten oluşan ve son cildi yazma halinde olan *Mir'atü'l-İber*, özellikle sekizinci ciltte yer alan Diyarbakir ve el-Cezire'ye ilişkin bilgileriyle, dönemin diğer Osmanlı tarihlerinden ayrılmaktadır. *Mir'atü'l-İber*, Diyarbakir vilayeti tarihi üzerine yapılan birçok bilimsel araştırmanın temel kaynakları arasında yer almıştır. Diyarbakir'in saygın ailelerinden birine mensup olan Sait Paşa, dürüst bir kişiliğe sahipti. Mutasarrıflığı boyunca adaletle iş yapmaya çalışmış ve vatandaşların sevgisine mazhar olmuştur. Arapça ve Farsçanın yanında Fransızca'yı da bilen ve araştırmacı bir kişiliğe sahip olan Sait Paşa, idarecilik görevleri sırasında ilim adamlarına, şair ve ediplere büyük yakınlık göstermiş, boş zamanlarında şiir yazmış, belirli zamanlarda edebiyat toplantıları oluşturmuş ve eserleriyle de Tanzimat dönemi edebiyatının zenginleşmesine katkıda bulunmuştur.

³² Tez iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde müellifin hayatı ve şahsiyeti ele alınmıştır. İkinci bölümde eserleri, üçüncü bölümde ise İslam Tarihçiliğindeki yeri değerlendirilmiştir.

³³ Üçüncü Selim devri, gerek siyasi tarih, gerekse yenileşme tarihi bakımından Osmanlı devletinin en önemli dönemlerinden birini teşkil etmektedir. Bu dönemde kaleme alınan Tarih-i Mustafa Necib, 1803-1808 yılları arasında cereyan eden önemli hadiseler hakkında çok değerli bilgiler içermektedir. Eserde, Osmanlı Devletinin askeri sınıfları arasında en seçkin yere sahip olan Yeniçeri Ocağı ve bu ocağın bozulması üzerinde durulmuştur. Yazarın burada vurguladığı en önemli husus, Yeniçeri Ocağının bozulmasından ziyade, Yeniçerilerin devlete ve gelişmeye karşı bir engel haline gelmeleridir. Sonraki bölümlerde ise Osmanlı devletinin Avrupalı devletlerle ilişkileri ve Avrupa'da cereyan eden siyasi hadiseler hakkında bilgi verilmiştir. Fransız ihtilalinden sonra ortaya çıkan güçler dengesi içerisinde Fransa, İngiltere ve Rusya arasındaki ilişkiler, Fransa'nın Mısır'ı işgali ve doğurduğu sonuçlar, Osmanlı devletinin Fransa ile arasındaki pürüzleri hallederek yakınlaşması sonucunda Rusya ve İngiltere arasında gerginliğin başlaması, 1806'da Rusya'ya ilan-ı harp edilmesi, İngiliz donanmasının İstanbul önlerine gelmesi ve bu olaylar esnasında orduda ve diğer devlet kademelerindeki atamalar hakkında bilgi verilmektedir. Bu arada Osmanlı Devleti aleyhine gelişecek olaylar öncesinde, Rumeli ayanlarının durumu hakkında genel bilgi verilmiştir. Eserin bundan sonraki kısmı Nizam-ı Cedid düşmanlarının faaliyetleri çerçevesinde yoğunlaşmaktadır. Edirne Vakasından (1806) itibaren Kabakçı İsyanına kadar geçen süre içindeki gelişmeler, ardından Kabakçı İsyanı, IV. Mustafa'nın cülusu ve ilk faaliyetleri ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Kitabın en büyük özelliği, bu karışık ve hızlı gelişmelerin yaşandığı dönemde devlet kademesinde yer alan görevlilere büyük önem vermesidir. Öyle ki, olayları bu devlet adamları ve memuriyetlerini esas alarak anlatılmaktadır denilebilir. Bu devlet görevlilerinin hemen hepsi hakkında geniş bilgi vermiş, icraatları ve akıbetleri ayrıntılı olarak işlenmiştir.

³⁴ Bu çalışma, Süleyman Hüsnü Paşa'nın "tarih anlayışı"na ortaya koymaya yöneliktir. Paşa'nın tarih anlayışını ortaya koymak için "Târih-i Âlem" adlı eserinden faydalanılmıştır. Çalışmamızın giriş bölümünde Süleyman Hüsnü Paşa'nın "Hayatı ve Eserleri", birinci bölümde "Târih-i Âlem'in Değerlendirilmesi ve Süleyman Paşa'nın Tarih Anlayışı" konuları yer almaktadır. İkinci bölümde "Tarih-i Âlem' in İçindekiler Kısmı ve Târih-i Âlem'in Özeti" yer almaktadır.

³⁵ Tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm de II. Meşrutiyet dönemi İslam tarihçiliğini etkileyen unsurlar İkinci bölüm de II. Meşrutiyet döneminde yazılan başlıca eserler Üçüncü bölüm de II. Meşrutiyet

Eyüp Öztürk, Osmanlı tarihçiliğinde Fezail edebiyatı (Mer'î b. Yusuf'un Kalâidü'l-İkyân fî Fezâilî Âli Osman örneği, Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, 2004, 124 s.³⁶

Bekir Biçer, Firdevsi-i Rumi ve tarihçiliği, Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Anabilim Dalı / Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora, 2005, 276 s.³⁷

Uğur Akbulut, Osmanlı Tarih Yazıcılarına Göre Tarih Ve Tarihçi, *Basılmamış Doktora Tezi*, Atatürk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, Erzurum, 2006³⁸

Hasan Yüksek, XIX. Yüzyıl Osmanlı Tarihçiliği, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Anabilim Dalı / Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, 2006³⁹

devrinde yazılan İslam tarihi eserlerinin muhteva analizi ele alınmıştır. Araştırmaya öncelikle incelemeye tutulacak eserlerin tespiti ile başlanmıştır. Belirlenen eserlerin tamamı değil sadece çalışmaya ışık tutacak eserler ele alınmıştır. Tahlil edilecek eserler tercüme ve telif eserler olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Tezin hazırlanışında 1999'da Ankara'da yayınlanan İslamcılarının eğitim ve öğretim görüşleri, 2002'de Ankara'da yayınlanan İslam ve Çağdaşlık, 1328'de İstanbul'da yayınlanan Tarih-i Enbiya, 2000'de İstanbul'da yayınlanan Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı, 1993'de İstanbul'da yayınlanan İslamcılarının Siyasi Görüşleri gibi eserlerden yararlanılmıştır.

³⁶ XVII. asrın başlarında Mısır'da önde gelen Hanbelî fakihlerden biri olan Mer'î b. Yusuf tarafından Osmanlı Devleti'ni kuran Osmanlı hanedanını, devletin Arap tebeası nezdinde meşrulaştırmak amacıyla yazılmış olan, Kalâidü'l-İkyân fî Fezâilî Âli Osman isimli eseri incelemeyi amaçlayan bu çalışma, bir giriş, iki bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş bölümünde, araştırmanın kaynakları hakkında bilgiler verdik ve çalışmamıza başlık olarak seçilen "Fezâil Edebiyatı" tabirinden ne kastedtiğimizi açıkladık. Birinci Bölüm'de Osmanlı hanedanının yapısını ve temel özelliklerini inceledik. Ayrıca Mer'î b. Yusuf'un eserinin gelenek içerisindeki yerini tespit edebilmek için, Osmanlı tarih yazıcılığında, hanedan için söz konusu edilen fazilet unsurlarını inceledik. Bunu yaparken "hilâfet" kavramını merkeze alarak, hanedanın meşrulaştırmasında dinin ve dinî kavramların ne gibi fonksiyonları olduğunu belirlemeye çalıştık. İkinci Bölüm'de Mer'î b. Yusuf'un hayatı ve çalışmaları hakkında bilgi verdikten sonra, Kalâidü'l-İkyân fî Fezâilî Âli Osman isimli eseri tahlil etmeye çalıştık. Eserin dili, üslubu, nüshaları ve kaynakları hakkında bilgi vermenin akabinde içeriğini inceleyerek fazilet literatürü içerisinde durduğu yeri tespit etmeye çalıştık. Sonuç kısmında ise, bu eserde Mer'î b. Yusuf'un temel gayesinin Arap tebeası nezdinde Osmanlı hanedanlığını meşrulaştırmak olduğunu, bunun için de dine ve hanedanı överken onların dinî davranışlarına önem verdiğini vurguladık. Bize göre muhtemelen bu iki nokta, yazarı oldukça farklı bir anlatım ve üslup kullanmaya sevk etmiş olmalıdır. Öyle ki, bu durum bu sahadaki diğer eserlerle karşılaştırıldığında eserin orijinalitesini teşkil etmektedir.

³⁷ Tez beş bölümden oluşmaktadır. Tezde yer alan konular şunlardır: Birinci bölüm Firdevsî-i Rûmî'nin hayatı (1453-?) ve eserleri, İkinci bölüm Osmanlı tarihçiliğine giriş, Üçüncü bölüm Firdevsî-i Rûmî'nin eserlerinde Türk tarihi, Dördüncü bölüm Firdevsî-i Rûmî'nin velâyet-nâmesi ve İslâmî dönem Türk tarihi, Beşinci bölüm Firdevsî-i Rûmî ve Osmanlı devleti tarihi.

³⁸ Bu çalışmada kuruluşundan yıkılışına kadar Osmanlı tarih yazıcılığı ele alınmıştır. Arap ve İran tarihçiliğinin etkisiyle gelişen Osmanlı tarih yazıcılığı zamanla kendine has bir tarz oluşturmuştur. Tarih ilmi hemen hemen her dönemde iktidarların kamuoyunu etkilemek için kullandıkları bir araç olmuştur. Osmanlılar da bu yönüyle tarihten yararlanmışlar ve bu vesile ile resmi devlet tarihçiliği görevini ihdas etmişlerdi. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde II. Bayezid dönemi sonuna kadar gelen Osmanlı kuruluş dönemi tarih yazıcılığı ele alınmıştır. İkinci bölüm de XVI. Yüzyıldan başlayarak XVIII. Yüzyıla kadar gelen tarih yazıcılığı incelenmiştir. Üçüncü bölüm de Osmanlı tarihçiliği olan vak'anüvislik konusu ele alınmıştır. Dördüncü bölüm de Tanzimat Fermanından başlayarak Cumhuriyete kadar olan devrede tarihçilik alanında meydana gelen gelişmeler ele alınmıştır. Çalışmada 1339'da İstanbul'da yayınlanan Tarih Musâhabeleri, 1932'de İstanbul'da yayınlanan Tarih yazmak ve tarih okutmak usullerine dair, 2005'de Ankara'da yayınlanan Üç Tarz-ı Siyaset, 2002'de Ankara'da yayınlanan İlk Osmanlı Tarihçileri, 1988'de İstanbul'da yayınlanan İslam'ın Tarih Yorumu eserlerinden faydalanılmıştır.

Atıla Şahiner, Ahmet Vefik Paşa'nın Tarih Anlayışı, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Atatürk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, 2007⁴⁰

Mehmet Akif Fidan, Sabri Paşa Ve Tarihçiliği, *Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı / İslam Tarihi Bilim Dalı, Ankara, 2008⁴¹

Halil İbrahim Erol, Şanizade Mehmet Ataullah Efendi'nin Tarih Anlayışı, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Bölümü / Tarih Anabilim Dalı / Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, 2010⁴²

³⁹ Çalışma üç aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk olarak XIX. Yüzyıla kadarki Osmanlı tarihçiliği hakkındaki kaynaklar taranmıştır. İkinci kısımda XIX. Yüzyılda görevlendirilen vakanüvisler ve diğer tarihçiler hakkında bilgi veren kaynaklar taranmıştır. Çalışma sonucunda XIX. Yüzyıl Osmanlı tarihçiliğinin durumu, meydana gelen değişiklikler, vakanüvisler ve vakanüvisler dışındaki tarih yazarları tarafından yazılan eserler ortaya konmuştur. Bu çalışmada farklı konular da uzmanlaşmış tarihçiler yer almaktadır. Onların biyografileri verilirken bu alanlarla ilgili çalışmalarının ayrıntılarına girilmemiştir. Bu dönemde yazılan eserlerle ilgili bilgi vermeden önce, konuyla ilgili bir bütünlük oluşturması açısından, ele alınan tarihçilerin biyografileri de verilmiştir. Bu çalışmada 1319'da İstanbul'da yayınlanan Cevâhirü'l-Mülûk, 1324'de İzmir'de yayınlanan Müverrihîn ve Etubbânın Terâcim-i Ahvâli, 1305'de yayınlanan Telhis-i Tarih-i Osmanî, 1280'de İstanbul'da yayınlanan Mustafa Necib Efendi Tarihi, 1967'de İstanbul'da yayınlanan Osmanlı Tarihi, 1982'de Ankara'da yayınlanan Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri gibi birçok eserden yararlanılmıştır.

⁴⁰ Bu çalışma Ahmet Vefik Paşa'nın tarih anlayışını ortaya koymaya yöneliktir. Paşa'nın tarih anlayışını ortaya koymak için Hikmet-i Tarih, Tarih-i Osmanî ve Fezleke-i Tarih-i Osmanî adlı tarih kitapları incelenmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde Ahmet Vefik Paşa'nın hayatı, eserleri, şehircilik ve mimarlık alanında yaptığı işler ile tiyatroculuk yönüne değinilmiştir. İkinci bölümde ise Fezleke-i Tarih-i Osmanî'nin değerlendirilmesi ile Ahmet Vefik Paşa'nın tarih anlayışı işlenmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise Fezleke-i Tarih-i Osmanî'nin içindekiler kısmı ve Fezleke-i Tarih-i Osmanî'nin özeti yer almaktadır.

⁴¹ Bu çalışmada, Osmanlı'nın Tanzimat, Meşrutiyet gibi önemli dönemlerini yaşamış bir münevver, devlet adamı ve asker bürokrati olan Eyüp Sabri Paşa'nın (ö. 1308/1890) Osmanlı dönemi Türk tarihçiliğine katkılarının niteliği ve niceliğinin bilimsel olarak sorgulanması amaçlanmıştır. Çalışma iki ana bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde Eyüp Sabri Paşa'nın hayatı, eserleri ve görüşleri ele alınmıştır. İkinci bölümde ise Eyüp Sabri Paşa'nın tarihçiliği incelenmiştir. Çalışmada 1959 yılında Ankara'da yayınlanan Bazı Hadis Meseleleri Üzerine Tetkikler, 1863 yılında New York'ta yayınlanan The Travels of Ludovico di Varthema, 1981'de İstanbul'da yayınlanan Riyazü'l-Muknîn Cennet Bahçeleri ve 1332'de İstanbul'da yayınlanan Tarih-i Âl-i Osman Aşıkpaşazâde Tarihi gibi eserlerden yararlanılmıştır.

⁴² Osmanlı İmparatorluğu'nda Gazavatnâme, menâkıbnâme ve şehnâme türünde müstakil birçok eser kaleme alınmıştır. Kanuni devriyle birlikte şehnâme tarzındaki yazım türü, kurumsallaştırılmıştır. Bir müddet devam eden şehnamecilik yerini, XVIII. asrın başlarında vak'anüvislik müessesesine bırakmıştır. Bu kurumun çatısı altında görev alan vak'anüvisler ile Osmanlı'daki tarih yazımı, imparatorluğun sonuna kadar devam etmiştir. İki yüzyıllık bir maziye sahip olan bu müessesede, daima bir vak'anüvis görevde bulunmuştur. Mustafa Nâimâ ile başlayan vekâyi'nâme tarzındaki tarih yazıcılığı Abdurrahman Şeref'le sona ermiştir. Arap ve İran tarihçiliğinden belirli ölçüde etkilenen Osmanlı tarih yazıcılığı nihai anlamda kendine özgü bir gelenek meydana getirmiştir. Vak'anüvisler, genel itibarıyla birçok noktada bu yazım kültürüne bağlı kalsalar da, kendilerini belirli ölçüde ortaya koyma imkânı bulabilmişlerdir. Muhteviyat ve üslup açısından temelde muayyen bir seyir takip edilse de netice itibarıyla vak'anüvisin kendi bakış açısına ve üslubuna göre birtakım farklılıklar ortaya çıkagelmıştır. Bu çalışmada, vak'anüvis olarak II. Mahmut döneminde görevde bulunan Şanizade Mehmet Ataullah Efendi ve eseri Tarih-i Şanizade ele alınacaktır. Bu çalışmada, tarih yazım geleneğinin kökenlerini ve izlediği seyri görmek açısından genel bir giriş yapıldıktan sonra Şehname geleneği, tarihsel arka planıyla tasvir edilmiştir. Sonrasında ise vak'anüvislik müessesesi incelenmiş ve her iki gelenek arasındaki farklılıklar ifade edilmiştir. Vak'anüvis olarak görev yapanlar da kendi aralarında eserleri temel alınarak etraflı bir mukayeseye gidilmiştir. Böylece geleneğin sabit kalan özellikleri ve değişime uğrayan yönleri tespit edilmiştir. İki yüz

Görkem Özizmirli, Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Korku/Fear İn Evliya Çelebi's Seyahatname: Politics And Historiography in a Seventeenth Century Ottoman Travelogue, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Koç Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Karşılaştırmalı Tarih Ve Toplum Araştırmaları Bilim Dalı, 2014⁴³

Vural Genç, Acem'den Rum'a: İdris-i Bidlîsî'nin hayatı, tarihçiliği ve Heşt Behîşt'in II. Bayezid kısmı (1481–1512), İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Anabilim Dalı, Doktora, 2014, 997 s.⁴⁴

Özgür Cağış, XIX. yüzyıl Osmanlı tarihçiliğinde Ahmet Cevdet Paşa, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Anabilim Dalı, 2014⁴⁵

Fazilet Pınar Kocaoğlu, Türk tarihçiliğinde iki Türkçü isim: Necip Asım (1861 - 1935) ve Bursalı Mehmet Tahir (1861 - 1924?) Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, 2015, 117 s.⁴⁶

senelik seyrin orta dönemine tekabül eden Şanizade ve eseri ise, yapılan karşılaştırmalarda merkezî konumda olmuş ve kendisine bir nevi sabit değişken olarak müracaat edilmiştir.

⁴³ Bu çalışma on yedinci yüzyıl seyyahı Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesi'ndeki korku anlatılarını incelemektedir. Evliya Çelebi'nin on yedinci yüzyılda Osmanlı'daki dönüşüme nasıl iştirak ettiğini, bu dönüşümü nasıl gözlemlediğini ve değerlendirdiğini anlamak için Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde korku (havf) kelimesinin kullanımları incelenmiştir. Bu bağlamda, bu çalışma farklı politik aktörlerin on yedinci yüzyıl dönüşümünü nasıl kavradığı ve kendi dünyalarında nelerden korktuklarını ele almak için Evliya Çelebi'nin kendi korkularına ve Evliya Çelebi tarafından anlatılan diğer politik aktörlerin korkularına yoğunlaşmaktadır. Evliya Çelebi'nin kendi korkuları dört başlık altında sınıflandırılmıştır: merkez-kaç kuvvetlerden korku, doğaüstü varlıklardan korku, doğadan korku ve Tanrı'dan korku. Akabinde, bu çalışma Evliya Çelebi'nin anlatısında en çok korku salan politik figür olarak resmedilen on yedinci yüzyıl paşalarından İbşir Mustafa Paşa'yı anlamaya çalışmaktadır. Bu noktada amaç, bir birinci şahıs anlatısını yani Seyahatnâme'yi, tarihin bir kaynağı olarak kullanmaktır. Bu amaçla Seyahatnâme'deki korku anlatıları İsâ-zâde Târîhi, Abdurrahman Abdi Paşa Vekâyi'-Nâmesi, Târîh-i Gilmânî, Târîh-i Nâ'ima, Solak-zâde Tarihi gibi Seyahatname'nin çağdaşı anlatı kaynakları ile karşılaştırılmaktadır.

⁴⁴ İdris-i Bidlîsî, modern araştırmacıların üzerinde sıkça durduğu, günümüz tarih yazımında da hafızalarda canlı kalabilen, devam edegelen bazı tarihsel tartışmaların bugün dahi merkezinde bulunan 16. yüzyıl Osmanlı dünyasının nadir figürlerinden biridir. Şimdiye kadar müellif üzerine yapılmış çalışmaların odak noktasını genellikle eserleri oluşturmuştur. Sadece bir eserini ya da eserinin bir bölümünün çevirisi şeklinde olan bu çalışmalarda kaynakları derinlikli irdelememenin doğal bir sonucu olarak genellikle içinde bulunduğu zeminden ve zamanının dinamiklerden koparılmış, romantik bakışın hâkim olduğu bir Bidlîsî tablosu çizilmiştir. Bütün bu algıyı sorgulama saikiyle ortaya çıkan bu tezde, müellife ve patronaj ilişkilerine adapte ettiği değişken zihniyetinin bir ürünü olan Heşt Behîşt'e daha farklı bir zaviyeden bakılarak, II. Bayezid dönemi tarih yazımı, Osmanlı ideolojisi ve imparatorluk tasavvuru tartışılmaya, büyük resme bakılacak olursa II. Bayezid ile Safeviler ve Memlükler gibi rekabet halindeki güçlü komşularının 16. yüzyılın başında bir Acem bürokratinin değişken zihin dünyasında bıraktığı imaj algılanmaya çalışılmıştır.

⁴⁵ Her medeniyet ve kültür, kendine özgü bir tarih felsefesi ve tarih yazım geleneği geliştirmiştir. Bu anlamda Osmanlı Devleti de köklü bir tarih yazıcılığı geleneğine sahip olmuştur. Osmanlı tarihçileri kuruluştan itibaren olayları kayıt altına almışlardır. XIX. yüzyıl da ise Osmanlı tarihçiliği farklı bir seyir izlemiştir. Bu yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı tarih yazıcılığı, geleneksel yazım modelini aşarak İslam tarihi ve Osmanlı tarih anlayışı dışında eserler vermiştir. Osmanlı tarihçiliği, Avrupa'da gelişen milli tarih akımından etkilenerek yeni içerikler kazanmaya başlamıştır. Bu düşünceler doğrultusunda Osmanlı tarihçiliğinde önde gelen şahsiyetlerden biri Ahmet Cevdet Paşa'dır. Son devir Osmanlı medresesinde yetişen ve Avrupa tarih birikiminden yararlanan Ahmet Cevdet Paşa, modern Osmanlı tarih yazıcılığının öncüsü olmuştur. Ahmet Cevdet Paşa tarihi olayların, sadece kronolojik bir sıralama olarak değil, bir bütün olarak ele alınması ve belgelerin eleştiri süzgecinden geçirilerek incelenmesi gerektiğini kavrayan ilk Osmanlı tarihçilerinden birisi olmuştur.

Ömer Erdemir, "Bârîka-i Zafer" adlı eseri çerçevesinde Nâmık Kemal'in Osmanlı tarihi ve tarihçiliğine bakışı, Necmettin Erbakan Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Anabilim Dalı / Tarih Bilim Dalı, Yüksek Lisans, 2016, 190 s.⁴⁷

Cumhuriyet Dönemi Tarihçiliği Hakkında Yapılan Çalışmalar

Cumhuriyet dönemi tarihçiliği hakkındaki çalışmaların kimileri kişilerin tarihçiliğine ayrılmıştır: M. Şemseddin Günaltay, Celal Nuri (İleri), İbrahim Kafesoğlu, Mehmet Altay Köymen, Ömer Lütfü Barkan, Mustafa Akdağ, Ahmed Rasim, Aydın Taneri, Erol Güngör, Zeki Velidi Togan, Mustafa Asım Köksal, Enver Behnan Şapolyo. Atatürk'ün Tarih Anlayışı, ayrı bir tez konusu olarak çalışılmış bulunmaktadır. Bu dönemde tarihçilik alanındaki çalışmaları toplu olarak inceleyen tezler de hazırlanmıştır: 1923-1930 Dönemi Ortaöğretim Tarih Ders Kitapları Ve Tarihçilik Anlayışı, İmparatorluktan Ulusal Devlete Türkiye'de Tarih Anlayışı (1908-1937), Türkiye'de Popüler Tarihçilik (1908-1960), 1960'lı Yıllarda Türkiye'de Tarihçilik gibi. Bu arada sosyoloji bölümünde hazırlanan bir doktora tezi kültür-kimlik modeli ilişkisi içinde Türk tarih yazımını incelemiştir: Kültür - Kimlik Modelleri Açısından Türk Tarih Yazımı.

Tahsin Akpınar, Atatürk'ün Tarih Anlayışı, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk İnkılap Tarihi ABD, 1991⁴⁸

Yüksel Özgen, Belleten örneğinde Cumhuriyet dönemi Türk tarihçiliği (1-210) / Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 1995, 140 s.⁴⁹

⁴⁶ Dünyanın yeniden şekillendiği 19. yüzyılın sonunda doğan Necip Asım Bey ve Bursalı Mehmet Tahir Bey "Türk kimdir?" sorusundan yola çıkarak Türk tarihi ve Türk dili için çok kıymetli çalışmalar yapmış iki âlimdir. Necip Asım Bey Osmanlı Devletinden çok daha önceki dönemlere uzanan bir süreçte Türk milletinin var olduğunu kanıtlamaya çalışırken, Bursalı Mehmet Tahir Bey ise Türklerin geçmişte bilim ve sanat alanlarında yaptıkları katkıları ortaya çıkaran çalışmalara imza atmıştır. Türk milliyetçiliği Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura gibi isimlerle özdeşleşmişken onlardan çok daha önce benzer fikirleri öne süren Necip Asım Bey ile Bursalı Mehmet Tahir Bey ise hak ettikleri ilgiyi görmemişler ve Türk kültür hayatındaki önemli yerlerine rağmen bugün adeta unutulmuşlardır. Çalışmamız aracılığıyla bu iki ilim adamının Türk milliyetçiliği fikriyatı içindeki yerini ortaya koymak; hayatlarını ve eserlerini gün yüzüne çıkarmak amaçlanmaktadır.

⁴⁷ Nâmık Kemal, Türk milliyetçiliğinin öncülerinden olup Genç Osmanlılar hareketi mensubu yazar, gazeteci, devlet adamı ve şairdir. Nâmık Kemal; yurtseverlik, hürriyet, millet kavramlarına bağlı bir Tanzimat Devri aydınıdır. Bu kavramları Türk fikir hayatına ve edebiyatına kazandıran kişi olarak kabul edilmektedir. Heyecanlı, kavgacı kişiliği; akıcı, parlak üslubu nedeniyle devrinin diğer yazarlarından daha fazla tanınmıştır. Nâmık Kemal, Vatan ve Hürriyet Şairi olarak anılmaktadır. Şiirin yanı sıra tenkit, biyografi, tiyatro, roman, tarih ve makale türlerinden eserler vermiştir. Özellikle Türk edebiyatının ilk edebi romanı olan İntibah ve batılı anlamda Türk edebiyatının sahnelenen ilk tiyatro eseri olan Vatan yahut Silistre eserleriyle de ünlüdür. XIX. Asır Türk düşünce dünyasının önemli temsilcilerinden biri olan Nâmık Kemal, edebiyatın birçok alanında değerli eserler vermesinin yanında, Osmanlı Devleti'nin sosyal, siyasal ve ekonomik sorunlarına dair önemli makaleler yazmış ve bu meselelerin çözümü için öneriler sunmuştur. Nâmık Kemal, Barika-i Zafer adlı eserinde İstanbul'un nasıl fethedildiğini anlatmakta ve bu zaferin bir yol haritası olarak kullanılması gerektiğini belirtmektedir. Bu çalışmada Barika-i Zafer adlı eser çerçevesinde Nâmık Kemal'in Osmanlı tarihine ve tarihçiliğine bakışı incelenmiştir.

⁴⁸ Bu çalışmamız üç ana bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde Tarih kavramı üzerinde durulmuş, önce yazar ve düşünürlere göre, tarihin birbirinden farklı olan çeşitli tanımları yapılmıştır. Çalışmamızın ikinci bölümü Tarih yorumları ve Toplum başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Tarih anlayışları ele alınmış, ilk çağ tarihçisi Herodotos'dan günümüze kadar gelen tarih anlayışlarının gelişme süreçleri ile birlikte incelenmiştir. Tezimizin son kısmında -Atatürk'ün tarih anlayışı doğrultusunda çeşitli konulardaki görüşlerine yer verilmiştir. "Onun eski Türk Tarihi ile ilgili olarak Asya Hunlarının. Orta Asya'daki konumları, tarih incelemelerinin bunlardan başlaması gerektiği kendi konuşmalarıyla vurgulanmıştır.

Nedim Yalansız, 1960'lı Yıllarda Türkiye'de Tarihçilik, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, 1996⁵⁰

Suavi Aydın, Kültür - Kimlik Modelleri Açısından Türk Tarih Yazımı, *Basılmamış Doktora Tezi*, Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Antropoloji Anabilim Dalı, 1997⁵¹

Beyhan Duman, Erol Güngör'ün Kültür Ve Tarih Anlayışı, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998⁵²

Bedi Gümüşlü, Mustafa Akdağ'ın Tarihçiliği Ve Türk Tarihçiliğindeki Yeri, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Anabilim Dalı, Ankara, 2000⁵³

Gürhan Çiçekdağı, Prof. Dr. Aydın Taneri'nin Hayatı Ve Tarih Anlayışı, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, 2001

⁴⁹ Bu tezin, veri tabanı üzerinden yayınlanma izni bulunmamaktadır. Özeti yüklenmemiştir.

⁵⁰ Türkiye'de tarihçilik çalışmalarının 60'lı yıllardaki durumunu inceleme konusu yapan çalışmada ilkin dönemin tarih bilincinin oluşumundan söz edilmektedir. Tarih yazıcılığını belirleyen etkenler başlığı altında ise dönemin tarih çalışmalarına aktif olarak katılan sosyologlar, iktisatçılar ve tarihçilerin yöntemleri incelenmektedir. Son olarak araştırmacılar arasındaki kuramsal ve akademik farklılıkların Selçuklu tarihi, Osmanlı Tarihi, Atatürk ve cumhuriyet dönemi tarihi araştırmalarına yansımaları konu edilmektedir. Bu dönemin tarihçiliğine damgasını vuran isimler, Ömer Lütfü Barkan ve ekibi (Lütfi Güçer, Halil Sahillioğlu), Köprülü'nün öğrencilerinden Halil İnalçık ve Mustafa Akdağ sosyo-ekonomik tarih yaklaşımını tarih araştırmalarına yansıtmışlardır.

⁵¹ Bu tez çalışması, Türk tarih yazımında etkisi bulunan temel metodolojik ve paradigmatik çerçevelerin, ulusal tarih yazımlarının genel mantığı ile uygunluğunu sıvayıp, ardından, paradigmatik farklar gösterecekleri dahi, temel metodolojik ve epistemolojik dayanakları bakımından bu farklı yaklaşımların aynı noktalardan hareket ettiklerini ortaya koymaktadır. Bu noktaları bir araya getiren doğrultu ise bütün ulusal tarih yazımlarının ortak özelliği olan, (devlet, ulus gibi) bazı temel kavramların metafizik inşalarından yola çıkılarak tarihsizleştirilmesi yahut anakronik hale getirilmesi, bunun için belirli (hukukî, siyasî ya da kültürel) indirgemelere gidilmesi ve bunlarla bağlantılı olarak metodolojik bakımdan özgücü bir duruşun sergilenmesidir. Bu yapılırken kimlik olarak üzerinde durulan kategori "ulusal" eşittir. Tek tek "ulus"lara ve kültürlerle ilişkin kimlik tasavvurları, her kimliğe uygun ayrı maddî ve manevî dünyalar inşa etmeye yatkındır. Bu nedenle de bu kimlik tasavvuruna dayanan açıklama tarzları özgücüdür.

⁵² Yaşadığımız yüzyılda daha da önem kazanan milliyetçilik, din, barışseverlik gibi manevî duyguları kültürel ve tarihsel bütünlük içinde ele alan Erol Güngör, ortaya koyduğu çalışmalarıyla günümüz Türkiye'sinde toplumsal problemlerimizin çözümü için ciddi bir yol gösterici olmuştur. Ayrıca sadece Cumhuriyet Türkiye'sinin değil, yıkılan Osmanlı İmparatorluğu ve Batı Uygarlığının da kültürel ve tarihsel değerleri üzerinde önemli görüşler ileri sürmüş ve yorumlamıştır. Çalışmamızın birinci bölümünde Erol Güngör'ün hayatına kısa olarak değinilmiştir. Burada "Erol Güngör'ün Çocukluğu ve Gençliği" ile "Yöneticiliği ve Eserleri" ele alınmıştır. İkinci bölümde kültürün genel olarak tanımlarından sonra Batı Kültürü, Osmanlı Kültürü ve Cumhuriyet Kültürü hakkında Erol Güngör'ün düşüncelerine ve tespitlerine yer verilmiştir. Genel olarak yapılan yorumların haricinde kültürün oluşmasında önemli unsurlarından olan dil, din, edebiyat ve sanat alanlarındaki görüşleri de belirtilmiştir. Son bölümde ise konunun ana başlığını teşkil eden "Erol Güngör'e göre tarih anlayışı" işlenmiştir. Erol Güngör'ün tarih alanına nasıl baktığı ve milli tarih anlayışı belirtilmiştir.

⁵³ Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm de yakın dönem Türk tarihçiliği ele alınmıştır. İkinci bölüm de ise Mustafa Akdağ'ın tarihçiliği ele alınmıştır. Yöntem olarak tarihsel araştırma ve yazma biçimlerin de farklı anlamsal ve biçimsel özellikler ile Akdağ'ın konumu da ayrı bölümlerde ele alınmıştır. Bu çalışmada 1930'da İstanbul'da yayınlanan Türk Tarihinin Ana Hatları, 1935'de İstanbul'da yayınlanan Tarih ve Terbiye, 1935'de yayınlanan Şer'i Mahkeme Sicilleri, 1958'de Ankara'da yayınlanan Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, 1988'de Ankara'da yayınlanan Tarih metodolojisi üzerine bilim ve sanat dergisi, 1988'de Ankara'da yayınlanan Tarih Yazımı Üzerinde Düşünmek, 1988'de Ankara'da yayınlanan Türkiye'de Çağdaş Tarihçilik gibi eserlerden yararlanılmıştır.

Selma Polat, Mustafa Asım Köksal'ın hayatı, eserleri ve tarihçiliği, Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2001, 97 s.⁵⁴

Mustafa Oral, İmparatorluktan ulusal devlete Türkiye'de Tarih Anlayışı (1908-1937) / *Basılmamış Doktora tezi*, 2002, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.⁵⁵

Serdal Balcı, Ahmed Rasim'in Tarih Anlayışı, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Atatürk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, 2003⁵⁶

Selver Gök, 1923 - 1930 Dönemi Ortaöğretim Tarih Ders Kitapları Ve Tarihçilik Anlayışı, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı / Tarih Eğitimi Bilim Dalı, İstanbul, 2005⁵⁷

⁵⁴ Bu tezin, veri tabanı üzerinden yayınlanma izni bulunmamaktadır. Özetçi yüklenmemiştir.

⁵⁵ Tarih anlayışı, bir ülkenin kültür ve düşünce hayatının önemli konularından birisidir. Türkiye'de tarih anlayışı, 20. yüzyılın başlarından itibaren modern bir gelişim sürecine girmiştir. Bu süreçte, resmi kurum ve kurullar ile düşünce adamlarının önemli işlevleri olmuştur. Ülkemizde modern tarih anlayışının ve tarih yazımının oluşumunda II. Meşrutiyet döneminde dikkate değer gelişmeler olmakla birlikte, modern tarihçiliğin gelişimi ve yerleşmesi açısından temel atılımlar Atatürk Türkiye'sinde gerçekleşmiştir. Ülkemizde tarih anlayışında değişimler, dönüşümler ve yönelimler ümmetten millete geçiş süreciyle etkileşim içinde incelenmiştir. Tezimizde, Batılı Türkologların eserlerinin Türk tarihçileri üzerindeki etkilerinin yanı sıra Avrupa'da ve Türkiye'de tarihsel düşüncenin gelişim evreleri de incelenerek temel özellikleri açıklanmıştır. Türkiye'de tarih anlayışı, Batıdaki gibi felsefi nitelikli tarih ekolleri çerçevesinde bir gelişim göstermemiştir. Bu nedenle, Türkiye'de tarih anlayışı, çoğunlukla resmi kurum ve kurulların bünyesinde ve düşünce adamlarının çalışmaları çerçevesinde incelenebilir. Ülkemizde tarihçiliğin genel eğilimlerini de bu yaklaşımın yanı sıra modernleşme hareketleriyle ilişkili şekilde belirlemek mümkündür. Bu çalışmada, yukarıda açıklanan yaklaşım çerçevesinde, II. Meşrutiyet, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet dönemlerinde tarih yazımıyla ilgilenen Tarih-i Osmanî Encümeni ve Türk Tarih Kurumu gibi kurum ve kurulların tarih anlayışı ile Ahmet Refik Altınay, Mehmet Fuat Köprülü gibi tarihçilerin tarih görüşleri genel tarih anlayışı çerçevesinde analiz edilmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra, tarih yazımı ve tarih anlayışı ile ilişkili olarak, arşiv belgelerinin tasnifi, tanzimi ve yayını gibi konular da incelenmiştir. Bu tezimizde, Türkiye'de tarih anlayışının ders kitaplarına yansımaları ve tarih öğretimi üzerindeki etkileri de irdelenmiştir.

⁵⁶ Bu çalışmada, Ahmed Rasim'in tarih anlayışı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yazarın kendi yazdığı eserler temel kaynak olarak ele alınmıştır. Onun tarihî olaylara bakış açısı, olayları anlatış tarzı, tarih ile ilgili görüşleri belirtilmiştir. Ayrıca yazarın eğitimci yönü de ortaya koyulmuştur. Ahmed Rasim, edebî yönü ile tanınan bir yazar olmasına rağmen tarihçilik özelliği de taşımaktadır. Kendisi, öğretici bir tarih anlayışını benimsemiştir. Tarihin daha çok kültürel boyutları ile ilgilenmiştir. Olayları hikâye tarzında ele almıştır. Ahmed Rasim, kendisinden sonra gelecek kuşakları etkileyecek bir tarih görüşü ortaya koyabilmiş bir yazar değildir.

⁵⁷ Bu çalışmada, 1923-1930 yılları arasında liselerde okutulan "tarih ders kitapları" ve dönemin "tarihçilik anlayışı" konu edinilmiştir. Bu çalışma kapsamında; 1923-1930 yılları arasında Tarih ders kitaplarının yazılmasını etkileyen sosyal ve siyasal gelişmeler, Cumhuriyetin ilanı ile son bulan Osmanlı Devleti'nde kalan tarih anlayışının yerine oluşturulan yeni yönetim anlayışı işlenmiştir. İkinci aşamada da tarih ders kitaplarının bu yeni anlayış ve değişikliklere nasıl uygun hale getirildiği saptamaya yönelik tarih müfredat programları ele alınacak ve içerik incelenmiştir. Bu çalışmada 1987'de İstanbul'da yayınlanan Tarih-i Osmanî Encümeni'nin Osmanlı Tarihi Yazma Serüveni, 1980'de Ankara'da yayınlanan Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920), 1988'de İstanbul'da yayınlanan Avrupa Eğitim Tarihi, 2001'de Ankara'da yayınlanan Osmanlı'dan Günümüze Tarih Ders Kitapları, 1945'de Ankara'da yayınlanan Tarih Öğretimi gibi eserlerden yararlanılmıştır.

Fuat Hacısaliğoğlu, Türk tarihçiliğinde Anadoluculuk düşüncesi, Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2005, 185 s.⁵⁸

Habip Demir, Celal Nuri (İleri) Ve İslam Tarihçiliği, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı / İslam Tarihi Bilim Dalı, 2006⁵⁹

Neşe Çetin, Bir Tarihçi Ve Aydın Olarak Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu Hayatı Ve Eserleri, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi / Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü / Türk Tarihi Anabilim Dalı / Genel Türk Tarihi Bilim Dalı, 2006⁶⁰

İlhami Ayrancı, Bir Tarihçi Olarak M. Şemseddin Günaltay (Hayatı, Eserleri Ve İslam Tarihi İle İlgili Eserlerinin Tahlili), *Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı / İslam Tarihi Bilim Dalı, 2007⁶¹

⁵⁸ Osmanlı Devletinin yıkılışına çare olmak üzere ileri sürülen görüşlerin geçerliliklerini kaybettikleri bir dönemde yeni bir kimlik ve yeni bir siyaset amacıyla ortaya çıkan Anadoluculuk, sınırlı bir toprak milliyetçiliği üzerine inşa edilmiştir. I. Dünya Savaşı döneminde ortaya çıkan Anadoluculuk, Türk Ocaklarındaki Turancılık ve Türkiyecilik tartışmaları sırasında ortaya çıkmıştır. Ocağın faaliyet alanı konusundaki bu tartışma, bir zorunluluk sonucunda doğmuştur. Yüzyılların getirdiği çöküntü artık öze, Anadolu'ya dönmeyi gerekli kılıyordu. Esasen bu daralma, realist bir yaklaşımın ürünüydü. Anadolucu düşünürler arasındaki görüş ayrılıkları Anadolucu yaklaşımları meydana getirmiştir. Bu düşünüş farklılıkları; Milliyetçi, İslamcı ve Hümanist olarak değerlendirebileceğimiz üç yaklaşımı meydana çıkarmıştır. Birbirinden farklı objeleri kendilerine referans alan bu Anadolucu yaklaşımlar, toprağa dayalı Fransız milliyet anlayışına dayanmaktadır. Milliyetçi ve İslamcı Anadolucular, Türklerin Anadolu'yu fethetmeye başladığı 1071 yılını milli tarihin başlangıcı olarak kabul ederken Hümanist Anadolucular, sentezci bir yaklaşım sergileyerek Anadolu'da var olmuş bütün milletleri tek başlık altında ele almaktadır. Anadoluculuğun tarih anlayışı, içinde bulunulan dönemin siyasi ve sosyal şartlarına göre şekil almıştır. Anadoluculuk, Türk tarihçiliğine farklı bir açılım getirerek, coğrafyaya göre bir tarih anlayışı benimsemiştir.

⁵⁹ Hazırlanan bu çalışmada yazar, ilk olarak Celal Nuri'nin yaşadığı dönemin genel bir panoramasını çizdikten sonra, yaşadığı kimlik değişimi sürecini ele almayı amaçlamıştır. Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, yaşadığı asra bakış, öğrenim hayatı ve ilk etkiler, dönemine göre fikri konumu gibi meseleleri inceleyerek, onun aslında bu dönemin bütün aydınlarında da görülen kimlik arayışı çabası üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, Celal Nuri'nin "Hâtemü'l-Enbiya" adlı eserini, Kaynakları, Metodolojisi ve Muhteva özellikleri bakımından inceledikten sonra, devrinde esere karşı yazılmış eleştirileri ve bu eserin İslam Tarihi alanında günümüze hangi yönlerden ışık tutmuş olabileceği konuları incelenmiştir. Bu çalışmada yazar 1951'de İstanbul'da yayınlanan 19.yüzyılda Fransa'da Klasik Filozoflar, 1974'te yayınlanan Huzuru Aklü Fen'de Maddiyyun Meslek-i Dalaleti, 1998'de yayınlanan Buhranlarımız ve Son Eserleri ve 1986'da yayınlanan Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi gibi eserlerden yararlanmıştır.

⁶⁰ Bu çalışmada yazar Prof. Kafesoğlu'nun yetişmesi, fikri altyapısının oluşmasını hazırlayan şartlar, ilmî ve fikri içerikli eserleri, eserlerinden hangileri batı dillerine çevrildi, kimlerle ilmî konularda anlaşmazlıklar yaşadığı gibi meseleler açıklanmaya çalışmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu'nun hayatı, ikinci bölümde tarihçiliği, üçüncü bölümde ise fikir hayatı incelenmiştir. Çalışmada 1984'te yayınlanan Kafesoğlu İçin, 1985'te yayınlanan Kafesoğlu'ndaki İlmî Titizliğe Dair Birkaç Hatıra ve Müşahede, 1983'te yayınlanan Bir Talebenin Gözüyle Kafesoğlu gibi eserlerden yararlanılmıştır.

⁶¹ Bu çalışmanın konusu, "Mehmet Şemseddin Günaltay'ın hayatı, eserleri ve İslam Tarihi ile ilgili çalışmalarının eleştirisi"dir. Amacı ise, tarihe ve özellikle de İslam tarihine dair onlarca eser ve makale kaleme almış olan Şemseddin Günaltay'ın 'tarihçi' kimliğinin ön plana çıkarılarak incelenmesidir. Çalışma dört bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde M. Şemseddin Günaltay'ın hayatı anlatılmış, yetiştiği çevre hakkında bilgi verilerek içinden çıktığı dünya, yetiştiği kültürel ve siyasi yapı tanıtmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde Günaltay'ın fikir dünyası ele alınmıştır. Üçüncü bölüm Günaltay'ın eserlerine ayrılmıştır. Dördüncü bölümde ise Günaltay'ın tarihçi kişiliği ele alınmıştır. Çalışmada 1947'de Ankara'da yayınlanan Yakın Şark III (Suriye ve Filistin), 1937'de yayınlanan Türklerin Anayurdu ve Irkı Meselesi, 1937'de yayınlanan Türk Tarihinin İlk Devirleri Uzak Şark, Kadim Çin ve Hind gibi eserler kaynak olarak kullanılmıştır.

Ahmet Özcan, Türkiye'de Popüler Tarihçilik (1908-1960), *Basılmamış Doktora Tezi*, Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Anabilim Dalı, 2008⁶²

Hatice Kaplan, Ömer Lütfi Barkan'ın Tarih Anlayışı, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Atatürk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, 2008⁶³

Mustafa Uçan, Mehmet Altay Köymen'in İلمي Hayatı Ve Tarihçiliği, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Bölümü / Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı / Tarih Eğitimi Bilim Dalı, 2009⁶⁴

Çağdaş Görücü, Zeki Velidi Togan: Milliyetçilik Ve Tarih Yazımı, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Kamu Yönetimi Ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, 2009⁶⁵

⁶² Türkiye'de tarih yazıcılığı üzerine yapılacak çalışmalar uzun bir zaman itibar görmemiştir. Bundan dolayı mevcut literatür daha çok tercümelemlerden ibarettir. Bu tercümelemler batı merkezli pratiklerden yola çıkarak hazırlanmış ürünlerden oluşmaktadır. Türkiye'deki tarih çalışmalarını içeren araştırmalar ve bunlardan yola çıkarak yapılan çalışmalar, ağırlıklı olarak genel yazılar içerisinde bütünü görmeyen ürünler olmuştur. Türkiye şartlarıyla ilgili olarak düşünüldüğünde bu bütün içerisinde yer alması gereken popüler bir tarihçilik alanı bulunmaktadır. Popüler tarihçilik olarak adlandırdığımız bu alan akademik tarihçilikle mukayese edildiğinde güçlü ve akademik tarihçiliği etkisi altına alabilen yapısıyla geçmişte olduğu gibi günümüzde de etkili olmaktadır.

⁶³ Bu çalışmada, Ömer Lütfi Barkan'ın tarih anlayışı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yazarın kendi yazdığı eserler temel kaynak olarak ele alınmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde, Ömer Lütfi Barkan'ın kısa hayat hikâyesine değinilmiştir. Özellikle aldığı eğitim ve akademik yaşamı üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde tarih anlayışı konusu yer almaktadır. Onu besleyen damarlardan bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde eserleri sınıflandırılarak, altı başlık altında makalelerinin içeriği hakkında bilgi verilmiştir.

⁶⁴ Çalışmada Mehmet Altay Köymen'in farklı yönleri belli bir plan dâhilinde ele alınarak onun tanınması ve anlaşılabilmesi amaçlanmıştır. Köymen'in tarih anlayışı ortaya konulduktan sonra onun Türk Tarihine bakışı çerçevesinde çalışmaları değerlendirilmiştir. Çalışma üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde Mehmet Altay Köymen'in hayatı, çocukluğu, evlilik hayatı, öğrenim hayatı gibi konular ele alınmıştır. İkinci bölümde eserleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise Mehmet Altay Köymen'in tarihçiliği ele alınmıştır. Çalışmada 1966'da Ankara'da yayınlanan Prof. Dr. Mehmed Fuad Köprülü'nün Tarihe Dair İlk Yazıları, 1954'te Ankara'da yayınlanan Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi İkinci İmparatorluk Tarihi, 1995'te Ankara'da yayınlanan Hocam Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen ve 2003'te Ankara'da yayınlanan Mehmet Altay Köymen'in Derslerinde Türk Tarihi ve Tarihçiliği gibi eserler kaynak olarak kullanılmıştır.

⁶⁵ Bu çalışmanın konusunu Ahmet Zeki Velidi Togan oluşturmaktadır. Çoğunlukla Irkçılık-Turancılık Davası'nın sanıklarından biri olarak tanınan Togan'ın gerek tarihçiliği gerekse de politik faaliyetleri nedeniyle tartışmalı bir karakter olduğunu belirtmek gerekir. Togan, Rusya'daki iç savaş sırasında Başkurt milliyetçilerinin önderliğini yapmış, Türkistan'ın bağımsızlığı için daha sonraki dönemlerde de girişimlerde bulunmuştur. Bunlardan biri 1920'li yıllarda Polonya'nın önderliğinde kurulan ve Bolşevik karşıtı bir nitelik taşıyan Promethe Hareketi ile kurduğu yakınlıktır. Diğerleri ve daha önemlisi ise İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazilerle yaptığı işbirliğidir. Her ikisi de başarısızlıkla sonuçlanan bu girişimler, Togan'ın Türkiye'de siyasi iktidara olan ilişkilerini de başından itibaren sorunlu kılmıştır. Başta Başkurtlar olmak üzere Rusya'daki Türk kökenli toplulukların bağımsızlığı hedefi, Togan'ın siyasi tahayyüllerinin merkezinde yer almasının yanı sıra tarihçiliğini de belirlemiştir. Togan bir yandan Uluğ Türkistan olarak adlandırdığı siyasi projesini hayata geçirmeye çalışırken diğer yandan tarih ve kültür alanlarında Pantürkist bir söylemin savunucusu olmuştur. Ancak siyasi faaliyetlerinin yanında kültürel Pantürkizmi de Togan'ın Türkiye'de rejimle sorunlar yaşamasına neden olmuştur. Türk milliyetçiliğinin kapsayıcı, ortalama bir tanımını yapmak ve genel özelliklerini saymak mümkündür. Ancak daha derin bir tahlil hedefleniyorsa farklı renklerini göz ardı ederek dışarıdan onu homojen bir bütünlük gibi incelemek yararlı bir yol olmayacaktır. Yapılması gereken her şeyden önce Türk milliyetçiliğini besleyen kimi oldukça sığ kimi ise çok daha zengin kaynakları tek tek belirleyip, bunların ne oranda etkili olduklarını bulmaktır. Ancak bundan sonra kapsamlı bir analiz yapılabilir. Bu anlamda Togan kesinlikle ele alınması gereken düşünürlere biridir. Dolayısıyla Togan'ın siyasi düşüncelerinin ortaya konulması aslında Türk

Alifer Çiftci, Türkiye’de Eski Çağ Tarihçiliği, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Bölümü / Tarih Anabilim Dalı / Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, 2010⁶⁶

İrşad Sami Yuca, Enver Behnan Şapolyo: Tarihçiliği, gazeteciliği ve edebi kişiliği, Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Bölümü / Tarih Anabilim Dalı, Doktora, 2014, 393 s.⁶⁷

Can Tankut Esmen, 1928-1950 Yılları Arası Türkiye’de Avrupa Hun Tarih Yazımı, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Trakya Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Anabilim Dalı, 2015⁶⁸

milliyetçiliğinin de çözümlenmesine yardımcı olacaktır. Ayrıca bir tarihçi olarak Togan, Türkiye’de ulus inşası sürecine tanıklık etmiştir. Bu anlamda Togan’ın tarihçi kimliğinin incelenmesi de Türkiye’deki ulusal tarih yazımına ilişkin önemli veriler sunmaktadır.

⁶⁶ Tezde işlenen konu eski çağ tarihçiliğidir. Tez Beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm de Osmanlı dönemi arkeoloji çalışmaları ve eski eser kaçakçılığı ele alınmıştır. İkinci bölümde Türkçülük hareketi ve bunun Türkiye’deki tarih yazımı üzerindeki etkisi, Üçüncü bölümde Cumhuriyet dönemi eski çağ tarihi çalışmaları, Dördüncü bölümde Eski çağ tarihi çalışma yöntemleri Beşinci ve son bölüm de bazı üniversitelerimizdeki eski çağ tarihi lisans dersleri ve bunların mukayesesi konuları ele alınmıştır. Tez hazırlanırken 1998’de yayınlanan Anadolu Kültür Tarihi, 1936’da Ankara’da yayınlanan Türkiye’de 1935 Yılındaki Arkeoloji İşleri, 2007’de Konya’da yayınlanan Eskiçağ Tarihi (Ders Notları), 1994’te İstanbul’da yayınlanan Eskiçağ Tarihinin Ana Hatları, 1948’de İstanbul’da yayınlanan Türkiye’nin Arkeoloji, Epigrafi ve Tarihi Coğrafyası İçin Bibliyografya isimli eserlerden yararlanılmıştır.

⁶⁷ 20. Yüzyılın Türkiye için önemli tarihçilerinden olan Enver Behnan Şapolyo, aynı zamanda gazeteci ve edebiyatçı kişilikleriyle de tanınmaktadır. Tarih ve edebiyat disiplinlerinde geniş bir yelpazede üretken bir kaleme sahip olup birçok eser vücuda getirmiştir. Eserleri akademik tarihçilikten ziyade popüler tarihçiliğin özelliklerini taşımasından dolayı geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmektedir. Milli Mücadele’den başlayarak Cumhuriyet döneminin ilk gazetecilerinden olan Şapolyo, aynı zamanda I. TBMM’de Hâkimiyet-i Milliye, Öğüt ve Yeni Gün gazeteleri için meclis muhabiri olarak bulunmuş, bu süreçte Ankara’da kurulmakta olan yeni devletin de en yakın tanıklarından biri olmuştur. Kemalist kimliği ve Cumhuriyet döneminin genel kabul gören anlayışı çerçevesinde Türkçülüğünden ödün vermeden özellikle 1950 sonrası dönemde Anadolu ve maneviyatçı söylemini de kullanan Şapolyo, yakın dönemin tarihi şahsiyetlerindedir. Cumhuriyet döneminde muasır medeniyetler seviyesine erişmek için yürütülen siyasette Türk insanının kendi milli kimliğini ve kültürünü tanıması noktasında eserleriyle önemli gayretler sarf etmiştir. Tarihçiliği ve ilmi vasfı Ziya Gökalp, Abdurrahman Şeref, Fuad Köprülü, Ahmet Refik Altınay gibi Türk düşünce hayatının önemli isimlerinden aldığı dersler ve Cumhuriyet döneminde kabul gören Türk Tarih Tezi’nin etkisiyle şekillenmiştir. Şapolyo’nun tarihi bir ahlak, kültür ve kimlik araştırması şeklinde benimsemiş olması onu, Cumhuriyet dönemi tarihçiliğinde özgün kılmaktadır. Türkiye’deki değişim ve dönüşümün yakın tanıklarından birisi olması hasebiyle Şapolyo’nun yazıları ve fikirleri, Cumhuriyet Türkiye’sini yakından tanımak için önemli bilgiler ihtiva etmektedir.

⁶⁸ 1930’lar Türkiye’de büyük bir değişimin yaşandığı yıllar olarak tarihe geçmiştir. Bahsedilen değişim hareketi, sosyal hayatın her alanında olduğu gibi tarihte de gerçekleşti. Yeni kurulmuş olan genç Türkiye Cumhuriyeti ve devletin ideologları tarihe çok büyük önem attılar. Bunu yaparken de başlıca amaçları, gerçekleştirdikleri inkılapları doğrulayacak, o inkılaplara temel oluşturacak, tarihi dayanaklar sunan bir tarih yazımı geliştirmek oldu. İnkılap hareketini geliştiren kadronun inkılaplara tarihin içinden payandalar bulmak kadar, Türk milli kimliği etrafında birleşmesini öngördüğü için, ortaya daha milliyetçi ve Türk adı etrafında şekillenen bir tarih kurgusu da çıktı. Türk tarihinin Osmanlı ve İslami dönemleri öncesini ön plana çıkartmak, ortaya atılan tarih tezlerinin başlıca hedefi oldu. Bu yöntem izlenirken Avrupa Hunları hakkında neler yazıldığı, Avrupa Hun tarihinin Türk Tarih Tezi içerisinde nereye oturtulabileceği ve değeri, tarihin bir araç olarak imgeleri beslemesi ve bu imgelerin günlük hayatta üstlenebilecekleri rollerin 30’lu yıllar için ne oldukları soruları, tezin başlıca problemini oluşturmaktadır.

Diğer ülkelerdeki tarihçilik hakkındaki çalışmalar

Diğer ülkelerdeki tarihçilik hakkındaki çalışmalar arasında Azerbaycan, Çin, Fransa ve İngiltere tarihçiliğini konu alan tezler bulunmaktadır. Ayrıca Edward Hallet Carr, Friedrich Nietzsche, Fernand Braudel gibi önemli isimlerin tarih anlayışlarını ele alan tezler çalışılmıştır. İlerlemeci Tarih Anlayışı Ve Bu Anlayışta Fukuyama'nın Yeri, başlıklı tez ise Fukuyama'nın tarihçiliğini ele almaktadır.

Bedia Demiriş, Tacitus'un Annales'te beliren tarihçiliği ve humanizmi / İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Latin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora, 1990, 177 s.⁶⁹

Erdal Yıldız, Annales Tarih Okulunun Bütünsel Tarih Anlayışı Ve Fernand Braudel, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Sistemantik Felsefe Ve Mantık Anabilim Dalı, 1994⁷⁰

Georgios Angeletopoulos, Modern Greek history in Turkish historiography (1821-1922) / Türk tarihçiliğinde çağdaş Yunan tarihi (1821-1922): Boğaziçi Üniversitesi / Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans, İngilizce, 1997, 86 s.⁷¹

⁶⁹ Çalışmamızın konusunu Antikçağ tarihçilerinden Tacitus oluşturmaktadır. Düşüncemiz şudur ki hangi alanda olursa olsun yaratılan bir eser, eseri yaratanın o alandaki bilgi birikiminin, yeteneklerinin ve eğilimlerinin, eserin yaratıldığı sosyal çevrenin ve yaratıcısının toplum içindeki statüsünün ürünüdür. Bu düşünceden yola çıkarak Tacitus'un Annales eserindeki tarihçiliği ve hümanizminin irdeleneceği ve üç bölümden oluşan bu çalışmamızda, tarih ve tarihin işlevi üzerine Antikçağ'da geliştirilen düşünceleri özetlediğimiz Giriş'ten sonra, Birinci Bölüm'de Eski Yunan ve Roma 'da tarih yazımının Tacitus' a gelinceye dek geçirdiği evreleri gördük. Ayrıca, Tacitus'un yaşamını, döneminin tarihi olayları ile birlikte anlattık ve Annales dışındaki öteki eserlerini tanıttık. İkinci Bölüm'de çalışmamıza temel olarak aldığımız Annales'i yazılış tarihi, el yazmaları, kitaplara ayrılışı, eksik ve günümüze ulaşan bölümleri, bu eseri yazarken Tacitus'un kullandığı kaynaklar, eserin üslup ve dil özellikleri bakımından inceledik. Tacitus'u humanist bir tarih yazarı olarak incelediğimiz üçüncü ve son bölümde ise, ilk olarak bir tarihçi de bulunması, gereken tarafsızlık özelliği ve tarihin işlevi konusunda Tacitus'un düşüncelerini, öncelikle Annales'in ışığı altında, zaman zaman da öteki tarih eseri Historiae'a başvurarak ele aldık. Ve sonunda gördük ki Tacitus tarih yazımında tarihçinin tarafsız olmasına önem vermektedir. Tarihin gelecek kuşaklara iyi ve kötü davranış örnekleri sunarak eğitici bir rol oynamak açısından değeri olduğuna inanmaktadır ve olayların yalnızca gelişmelerini ve sonuçlarını kaydetmeye değil, nedenlerini de araştırarak aktarmaya önem vermektedir. Bunun için de önemsiz gibi görünen olayları bile kaydetmeyi değerli bulmaktadır.

⁷⁰ Hem genel olarak dünyaya hem de özel olarak Türkiye'ye örnek olması bakımından Annales Tarih Okulu önemli bir yer işgal etmektedir. Sağlam, bütünsel, disiplinler arası çalışmayı öne alan, bütün toplum ve doğa bilimlerinden yararlanan, tarihi insan ürünü herhangi bir şeyle açıklayabilen; Dil, Coğrafya, Süre gibi yapıları temele alan bir Tarih Okulu ve Anlayışını ortaya koymak betimlemek; 20. yüzyılın sonlarında bize, bizim kültürel ortamımıza, genel olarak bilimlere özel olarak da tarih bilimi ve teorisine önemli katkılarda bulunacaktır.

⁷¹ Bu tezin konusu Türk tarihçiliğinin çağdaş Yunan tarihine (1821-1922) yaklaşımını incelemektedir. Dönem, Yunan İhtilali, Girit Sorunu, 1897'deki Osmanlı- Yunan Savaşı, Balkan Savaşları ve son olarak ta 1919-1922 Anadolu'daki Türk-Yunan Savaşı gibi iki özerk ülke arasındaki çeşitli çatışmaları içermektedir. Bu dönemlere Türk tarihçiliğinin en yeni yaklaşımını kavrayabilmek amacıyla 1970'lerden sonra farklı ideolojik ve siyasi görüşlere sahip olan yazarların kaleme almış oldukları kitap ve makaleler incelenmiştir. Güdülen amaç, "Yunan" imajının tarif ve tasvirinde kullanılan söz ve terimleri tespit etmektir. Varılan sonuç şöyle özetlenebilir: Bazı istisnalar hariç, Türk tarihçiliğinin çağdaş Yunan tarihine yaklaşımı, belli önyargı ve stereotiplerin tesiri altında olmuştur. Bu önyargı ve stereotiplere, milliyetçi/ulusalci bir tarih oluşturma sürecinin dar çerçevesi içerisinde sık rastlanmaktadır. Bundan dolayıdır ki, Türklere daima olumlu nitelikler atfedilirken Yunanlılardan tam tersi şekilde bahsedilmektedir.

Emre Erten, Pausanias eseri ve tarihçiliği, İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Anabilim Dalı / Yunan Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans, 1999, 191 s.⁷²

Müşfik Askerov, Z. M. Bünyadov'un Hayatı ve tarihçiliği, Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2001, 114 s.⁷³

Çiğdem Coşkun, Social history today through the analysis of Hobsbawm's historical writing / Hobsbawm'ın tarihçiliğinin analizi ışığında sosyal tarihçiliğin bugünü, Boğaziçi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, İngilizce, 2002, 138 s.⁷⁴

Mehmet Mürselov, XX. yüzyılda Azerbaycan'da Selçuklu-Moğol Dönemi tarihçiliği ve tarihçileri, Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Anabilim Dalı / Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans, 2003, 117 s.⁷⁵

İlknur Güzel, "Alasse, Whatte Truste İs İn This Worlde": Lancastrian And Yorkist History Writting İn An English Chronicle, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Bölümü, İngilizce, 2004⁷⁶

Esin Aydın Cihan, Friedrich Nietzsche'nin Tarih Anlayışı, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Atatürk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe Anabilim Dalı, 2006⁷⁷

⁷² Bu tezin, veri tabanı üzerinden yayınlanma izni bulunmamaktadır. Özeti yüklenmemiştir.

⁷³ Bu tezin, veri tabanı üzerinden yayınlanma izni bulunmamaktadır. Özeti yüklenmemiştir.

⁷⁴ Bu tez, değişen sorular ve problemler -tarihçinin yazarken aldığı konum, bir tarihsel gerçeklikten söz edilip edilemeyeceği gibi- ile bağlantılı biçimde, onları bir tek tarihçinin nasıl ele aldığından ve çözümlemeye çalıştığından yola çıkarak yirminci yüzyılın son çeyreğinde tarih yazımındaki ana tartışmalara eğilmeyi amaçlıyor. Bu anlamda tezin kesişen geçen iki boyutu olduğundan söz edilebilir: Tez bir taraftan sosyal tarihçiliğin tarih yazımı içindeki yeri ve evrimini ve özellikle 1980'lerden sonra sadece sosyal tarihçiliği değil, bir meşru zihinsel girişim olarak tarihi de tehdit eder konumda olan tarihsel eğilimler -postmodernist-karşısındaki durumunu sorguluyor. Diğer taraftan E. J. Hobsbawm'ın bir sosyal tarihçi olarak nasıl tarih yazdığı (temel ilgi alanlarını ve tarih yazımı tarzını örneklendiren çalışmalarıyla) ve tarihi nasıl algıladığı (tarih yazımı ve farklı tarih yazımı eğilimleri Üzerine düşünceleriyle) ele alıyor. Sonuç olarak Hobsbawm'ın eserlerinin analizi ile bağlantılı olarak sosyal tarihçiliğin ve genelde tarihin konumunu, ona yönelen tehditlerin geçerliliği konusundaki tartışmalar çerçevesinde tartışıyor.

⁷⁵ Bu tezin, veri tabanı üzerinden yayınlanma izni bulunmamaktadır. Özeti yüklenmemiştir.

⁷⁶ Yakın bir dönemde Galler Ulusal Kütüphanesi'nde (MS 21608), John S. Davies'in 1856 yılında yayımladığı Davies Kroniği veya Davies'in Kroniği başlıklı metinle özdeş bir el yazması bulundu. Davies, Oxford Bodleian Kütüphanesi MS Lyell 34'te bulduğu, II. Richard ve IV. Henry dönemlerinde hasara uğramış olan metni kullanmıştır. Yakın zamanda bulunan metni temel alan Bir İngiliz Kroniği 1377-1461, II. Richard, IV. Henry, V. Henry ve VI. Henry dönemlerini kapsamaktadır. Kronik, bölgesel tarih yazımına ve geç Ortaçağ dönemi Brut geleneğine ait önemli bir kaynak olarak iki farklı bölümden oluşmaktadır: Kronik'in 1377-1422/37 yıllarını kapsayan birinci bölümü Lancaster'lı bir derleyici tarafından yazılmış iken, The Continuation 1440-1461 kısmı York'lu bir yazar tarafından kaleme alınmıştır. Bu iki yazar şüphesiz, geç Ortaçağ dönemi politikası hakkında birbirleriyle çelişen bakış açılarına sahiptiler ve Kronik bu yolla okuyucusuna, Lancaster ve York tarih yazımlarını keşfetme olanağı sunmaktadır. Bu tez, Kronik'te bahsi geçen dönemin politikasına getirilen iki farklı bakış açısını tartışmaktadır. Bu çalışmada, Ortaçağ dönemi tarih yazımının ve özellikle Lancaster ve York tarih yazımlarının analizi yapıldı. Bu tezde, Kronik'in genel yapısı üzerine çalışıldı. Her bir alt bölümde, politikaya dair geliştirilen Lancaster'lı ve York'lu perspektifler ve bu bakış açılarının tarih yazımlarına nasıl yansıdığı araştırıldı. Buna bağlı olarak, bu tez, hem geç Ortaçağ dönemine ait tarih yazımı hem de politika hakkında bir anlayış sunan Kronik'i değerlendirmektedir.

Elnur Agayev, Sovyet İdeolojisi Çerçevesinde Türk Cumhuriyetlerinin Tarih Yazımı Ve Tarih Eğitimi: Azerbaycan Örneği, *Basılmamış Doktora Tezi*, Hacettepe Üniversitesi / Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü / Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, 2006⁷⁸

Fatma Sağlam, Edward Hallet Carr'ın Tarih Anlayışı, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe Bölümü / Felsefe Anabilim Dalı / Felsefe Tarihi Bilim Dalı, 2009⁷⁹

Huriye Yeliz Öztürk, İlerlemeci Tarih Anlayışı Ve Bu Anlayışta Fukuyama'nın Yeri, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe Bölümü / Felsefe Anabilim Dalı / Felsefe Tarihi Bilim Dalı, 2010⁸⁰

⁷⁷ Nietzsche, çok yönlü bir filozoftur. O, bilim, sanat, edebiyat, etik ve estetik konularına sorgulayıcı bir şekilde yaklaşır. Çalışmamızın konusu olan tarih konusuna da sorgulayıcı bir şekilde yaklaşmıştır. Ona göre, yaşamdan kopmuş bir tarih değersizdir. Tarihin, yaşama güç katması gerekir. Bu nedenle, tarihe aşırı şekilde bağlanmak bir hatadır. Tarihi her türlü olumsuz kullanımlardan kurtarmalı ve seçkin insanın tarihi haline getirmelidir.

⁷⁸ Bu tez çalışmasında, Sovyetler Birliği'nde hâkim ideoloji olan Sovyetler Birliği Komünist Partisi ideolojisinin tarih yazımı ve tarih eğitime etkisi, yönlendirmeleri, bu yönlendirmelerin genel Sovyet sistemi içinde ve Türk Cumhuriyetlerindeki uygulamaları; S.S.C.B. içindeki Türk kökenli devletlerden biri olan Azerbaycan Cumhuriyeti örnek alınarak incelenmeye çalışılmıştır. Sovyet İdeolojisi, 1922 yılında Sovyetler Birliği'nin kurulmasıyla iktidara oturan bir ideolojidir. Bu doğrultuda kullandığı öğelerden biri de tarih bilimi ve tarih eğitimi olmuştur. Sovyet ideolojisinin doğruları, tarih biliminin ve tarih eğitiminin doğruları olarak kabul edilmiştir. Tarih biliminin görevi bu doğrulara dayanaklar bulmak ve tarih eğitiminin görevi de bu doğruları öğretmek olmuştur. Sovyet ideolojisi, Sovyetler Birliği'nde yaşayan, fakat merkez tarafından güvenilir millet olarak kabul edilen Türklerin, tarih yazımı ve tarih eğitimi de Sovyet tarih yazımı ve tarih eğitiminin bir parçası olarak görmüştür. Merkeze sıkı sıkıya bağlı kenar devletler olarak yapılanmış olmalarından dolayı Türk Cumhuriyetlerindeki tarih yazımını ve tarih eğitimi şekillendiren yerel kurumlar, bu işlevi merkez-taşra hiyerarşisi doğrultusunda yürütmüştür. Sistemin güç odağı olan Komünist Partinin ilk aşamada yerel şubelerine, sonraki aşamada da Moskova'daki Parti merkezine, Bilimler Akademisi Tarih Enstitüsüne tüm kurumlarıyla bağlı olan Türk Cumhuriyetlerinin tarih yazımı ve tarih eğitimi, tarihçi ve tarih eğitimcisi, bilimin ve eğitimin değil, sistemin yarattığı Sovyet İnsanı olarak onun koruyuculuğunu yapmıştır. Çalışmada incelenen Azerbaycan tarih yazımı ve tarih eğitimi örneği de bu anlamda bir istisna oluşturmamıştır.

⁷⁹ Birey toplumu oluşturan bir parçadır ama toplumun kendisi değildir. Bu nedenle Carr, bireysel eylemlerin tarihsel eylemler olamayacağını ancak halkı ilgilendiren genel olayların tarihsel olaylar olacağını ifade eder. Tarihi biricik tekil olgularla ilgilenemez, aksine genel olaylarla ilgilenir. Tekil olaylar insanlık tarihine herhangi bir fayda sağlamaz, ancak genellemeler insanlık tarihine katkıda bulunur. Genellemelere ulaşıldıktan tarih hakkında öngörülere varmak olanaklı olur. Tarihi öngörülere sahip olabilmek için geçmiş ile gelecek arasında bağ kurar. Tarihi geçmişini öğrenerek şimdinin daha iyi anlaşılmasını amaçlar. Geçmiş bilmek demek insanın kendisini bilemesi demektir. Geçmiş ile gelecek arasında sürekli bir ilişki söz konusudur. Bu ilişki zaman içerisinde kopabilir ya da tarihin yönü farklı bir alana yönelebilir. Hatta tarih içerisinde sıçramalar da olabilir. Tarihi tarihi bütünlüğü içerisinde anlayarak onu yorumlar. Tarihi yorumlama yaparken ön yargılarını kullanmadan kendi inanç ve değer yargılarını doğrultusunda tarihi olayları yorumlar. Tarih yorumlandığından dolayı öznel, nesnel değildir. Tarih yorumlanırken tarih hiçbir zaman tarih tek bir alana indirgenemez ve aynı zaman da tarih hiçbir zaman kişiselleştirilemez, yani bir kişinin eylemlerine dayandırılmaz.

⁸⁰ Aydınlanmayla birlikte tarih, doğrusal ilerleyen bir süreç olarak ele alınmış ve bu ilerleme fikri yaşamın tüm alanlarına optimist bir bakış açısıyla dağıtılmıştır. İnsan aklına duyulan güven ile tarihteki her anın, bir öncekine göre daha iyi olduğu ve bu ilerlemenin geri döndürülemezliği ifade edilmiştir. Hegel, Marx ve Fukuyama'da da - bazı farklarla olsa bile- ilerlemeci tarih anlayışının miras alınışını görmekteyiz. Hegel de, Marx da, Fukuyama da, fikirlerini "tarihte belli yasalar olduğu ve tarihi bu yasaların yönlendirdiği" temeli üzerine kurmuşlardır. Bu çalışmanın temel problemi, tarihin Aydınlanmacıların ortaya koyduğu gibi, doğrusal olarak ilerleyen bir süreç mi, yoksa zigzaglar çizen iniş ve çıkışlarla dolu bir süreç mi olduğunu irdelemektir. Bu çerçevede, tarihte tüm uluslar için geçerli olabilecek doğa bilimleri tarzında yasalar olup olmadığı, fiziki alan ile insani alanın birbirlerinden farkları, tarihi belirleyen asıl değerlerin genellikler mi bireysellikler mi olduğu tartışılmaktadır. Öncelikle ilerlemeci tarih anlayışının ortaya çıkış nedenlerini kavramak bakımından, nedenlerin öncülleri

Fuat Hacısalihoğlu, Azerbaycan'da Tarihçilik, *Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Genel Türk Tarihi Bilim Dalı, Ankara, 2012⁸¹

Mesude Fidan, Çin'in İlk Kadın Tarihçisi Ban Zhao Ve Eseri Nü Jie'nin İncelenmesi, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Doğu Dilleri Ve Edebiyatları Anabilim Dalı / Sinoloji Bilim Dalı, 2013⁸²

Abdul Celil Uzbek, Muinuddin Muhammed Zemeçi İsfizari ve tarihçiliği, Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, 2015, 155 s.⁸³

değerlendirilecektir. Daha sonra ilerlemeci tarih anlayışı içerisinde Francis Fukuyama'nın nerede durduğu, kendisi ile aynı çizgide olan düşünürlerle benzerlikler ve farklılıklarının neler olduğu üzerinde durulacaktır. Tarihe verilen anlamın, ilerleme dışında alternatiflerinin neler olduğunun ele alınmasının da bu çalışma için gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede yapılan araştırma sonucunda; ilerlemecilerin belirli somutluklardan hareketle, tarihe evrensellik çerçevesinde baktıkları, toplumlararası farklılıkları gözetmedikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca tarihsel alana doğa alanı gibi yaklaşıarak bazı yasalar yükledikleri; oysa tarihsel alanın bir kültür bilimi alanı olarak doğa yasaları tarzında yasalar barındırmadığı, toplumlar arasındaki farklılıklar nedeniyle evrensel bir tarih fikrinin tutarlı olmadığı, tarihsel sürecin sonunun öngörülemeyeceği tespit edilmiştir.

⁸¹ Bu tez çalışması, tarihte Azerbaycan olarak adlandırılan topraklarda icra edilmekte olan tarihçiliğin tarihini ele almıştır. Çalışma, kuramsal bir tartışma ve kavramsal bir örnekleme üzerine inşa edilmiştir. Bu çalışmada benimsenen bilimsel yaklaşım; problem olarak görülen konuyla ilgili olarak gözlem, anket, görüşme, materyal edinme gibi veri toplama teknikleri kullanılarak elde edilecek veriler üzerinden ileri sürülen savların değerlendirilmesi şeklinde olmuştur. Çalışmanın Birinci bölümünde; Azerbaycan'da tarihçiliğin gelişim süreci, Azerbaycan'ın tarihe konu edilmeye başlanmasından 20. yüzyıla kadar geçen zaman zarfında aydınlatılmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde Azerbaycan'da cemaat yapısından ulusalcı bir yapıya geçiş süreci değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde, Bolşevik işgaliyle kurulan Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde 70 yıl boyunca yapılagelen tarihçilik faaliyetleri üzerinden Sovyet yöneticilerinin takip ettiği tarih politikaları belirlenmeye çalışılmıştır. Dördüncü bölümde, SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlıklarına kavuşan Türk Cumhuriyetlerinin tarih yazıcılığına değinilmiştir. Tezin hazırlanışında 1994'te İstanbul'da yayınlanan Azeri Edebiyatı Araştırmaları, 1993'te yayınlanan Azerbaycan Tarihi, 1994'te yayınlanan Azerbaycan Tarihi Haritalar, 1972'de yayınlanan Azerbaycan'da Lenin ve Sosyalist Devrimin Zaferi eserlerinden yararlanılmıştır.

⁸² Bu tez çalışmasında zengin kültürel yapısı ve köklü tarihi ile tanınan Çin'in böylesine ataerkil bir toplum yapısına sahipken tarihe damgasını vuran ilk kadın tarihçi Ban Zhao'ya nasıl böyle önemli bir görev verildiği ve onun nasıl eserler ortaya koyduğu incelenmiştir. Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Ban Zhao'nun hayatı ve aile yapısı incelenmiştir. İkinci bölümde Ban Zhao'nun yaşadığı dönem incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Ban Zhao'nun eserleri incelenmiştir. Çalışmada 1957'de yayınlanan A Short History of the Chinese People, 1960'ta yayınlanan A Short History of Chinese Philosophy ve 1984'te yayınlanan Departed But Not Forgotten gibi eserler kaynak olarak kullanılmıştır.

⁸³ Bu tezimizde İsfizari'nin tarihçiliği, hayatı, kişiliği ve eserleri hakkında bilgiler vermeye çalıştık. Tezimiz iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümün ana başlıkları; İsfizari'nin hayatı boyunca bulunduğu görevlerden, bıraktığı eserlerden, ilmi ve siyasi çevresini etkileyen hususlardan oluşmaktadır. İkinci bölümde ise; İsfizari'nin eserini yazarken takip ettiği metodu, rivayetleri, kaynakları, tarih anlayışı ve tarihçiliği üzerinde durduk. İsfizari, Baykara sarayında kâtiplik, münşilik işlerinden sorumlu olarak çalışmış ve Hoca Mecduddin Muhammed'in isteği üzerine ilk eseri Teressül-i İsfizari eserini yazmıştır. İsfizari, Hoca Mecduddin Muhammed'in görevden alınmasının ardından Hoca Kıvamüddin Nizamülmülk-i denetiminde aynı işine devam etmiştir. Kıvamüddin Nizamülmülk-i'nin isteği üzere Herat tarihi ile ilgili, Ravzatül Cennat Fi Evsafi Medineti Herat eserini yazmıştır. Bu eserinde Timuriler dönemini, kendi yaşamış olduğu Sultan Hüseyin Baykara dönemini, Herat şehrini ve civar ilçeleri, vilayetlerin coğrafî ve tarihi konumlarını anlatmıştır. Bu eser birkaç nüshadan oluşmaktadır ve Muhammed Kazım İmam bu nüshaları bir araya toplamış ve iki cilt haline getirmiştir

Sonuç ve Değerlendirme

Tarihçilik ve tarih yazıcılığı konusundaki 83 adet lisansüstü tez dört ana başlık altında kronolojik olarak sıralanmıştır. Bu tezlerden yirmisi doktora tezi, altmış ikisi ise yüksek lisans tezidir.

Ortaçağ ve İslam tarihçileri hakkında yapılan yirmi üç tezin dördü doktora, on dokuzu yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. İbn Habîb, İbn Şihab ez-Zührî, Yakubî, Taberî, Belazürî, Lisanüddin İbnü'l-Hatib, İbn Seyyidinnas, İbn Kesîr, İbn-i Miskeveyh, Makrîzî gibi İslam tarihçileri hakkında tez çalışmaları yapılmıştır. Başta İbn İshak, İbn Sad, İbnü'l-Esir, İbn Tağrıberdi, İbnü'l-Cevzî, Hatib el-Bağdadî, Suyutî gibi önemli isimlerin bulunduğu tarihçiler ise halen çalışılmayı beklemektedir. Son dönem İslam tarihçilerinden yalnızca Muhammed Hamidullah konusunda bir tez çalışması yapılmıştır. Bu durum bize lisansüstü tezlerde ortaçağ tarihçiliği üzerinde ilginin yeterli olmadığını göstermektedir. Hem İslam tarihi metodolojisinin hem de Osmanlı tarih yazıcılığının köklerini besleyen Klasik İslam tarihçiliği üzerinde yeterince çalışılmamış olması akademik tarihçiliğimizin zaaflarından birini oluşturmaktadır.

Osmanlı dönemi tarihçiliği hakkında yirmi üç tez çalışması yapılmış olup bunlardan dokuzu doktora tezi, on dördü ise yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Bu dönemde yetişen ve tarih anlayışları tez olarak çalışılan şahsiyetler şunlardır: Kâtip Çelebi, İdris-i Bitlisî, Hoca Sa'deddin, Sabri Paşa, Şanizade Mehmet Ataullah Efendi, Ahmet Vefik Paşa, Ahmet Cevdet Paşa, Süleyman Hüsnü Paşa, Enveri Sadullah Efendi, Namık Kemal, Ebu Bekir Hazım Tepayran, Ali, Necip Asım, Mustafa Necib Efendi, Abdurrahman Şeref, Diyarbakirli Sait Paşa ve Bursalı Mehmet Tahir. Dönem tarihçiliğinin toplu değerlendirmesini yapan çalışmalara örnek olarak XIX. Yüzyıl Osmanlı Tarihçiliği ve II. Meşrutiyet Dönemi İslam Tarihçiliği başlıklı tezler örnek verilebilir. Fezâil literatürünü inceleyen Osmanlı Tarihçiliğinde Fezâil Edebiyatı da farklı bir tez olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde yetişen Naima, Enverî, Neşrî, Silahtar, Mustafa Nuri, Kemalpaşazade, Münecimbaşı gibi bazı şahsiyetler ise henüz çalışılmamıştır.

Cumhuriyet dönemi tarihçiliği hakkında hazırlanan yirmi bir tezin dördü doktora tezi, on yedisi yüksek lisans tezidir. Bu tezlerin kişi tarihçiliği ile dönem tarihçiliği arasında paylaşıldığı görülmektedir. Bu dönemde yetişen birçok tarihçinin tarihçiliği tez olarak çalışılmıştır: M. Şemseddin Günaltay, Celal Nuri (İleri), İbrahim Kafesoğlu, Mehmet Altay Köymen, Ömer Lütfi Barkan, Mustafa Akdağ, Ahmed Rasim, Aydın Taneri, Erol Güngör, Zeki Velidi Togan, Mustafa Asım Köksal, Enver Behnan Şapolyo. Devlet adamlarının tarih anlayışlarıyla ilgili çalışma örneğini ise Atatürk'ün Tarih anlayışı başlıklı tez oluşturmaktadır. İlginç olan Türk tarihçiliğinde bir ekol olan ve birçok tarihçi yetiştiren M. Fuad Köprülü'nün tarihçiliğinin tez konusu olarak çalışılmamış olmasıdır. Ancak onun siyasi hayatının tez konusu olarak çalışılmış olması⁸⁴ yine de bir teselli kaynağı sayılmalıdır. Osman Turan ve Halil İnalçık gibi modern dönem Osmanlı ve Selçuklu araştırmalarına ciddi katkılar sağlamış isimlerin yalnızca biyografilerinin çalışılmış olması göze çarpan başka bir eksikliklerdir.

Diğer ülkelerdeki tarihçilik hakkında on altı tez hazırlanmış olup bunların dördü doktora tezi, on ikisi yüksek lisans tezidir. Afganistan, Azerbaycan, Çin, Fransa, İngiltere ve Yunanistan tarihçiliği ile ilgili çalışmalar bulunduğu gibi kişi ve ekol tarihçiliğine dair tezler de vardır.

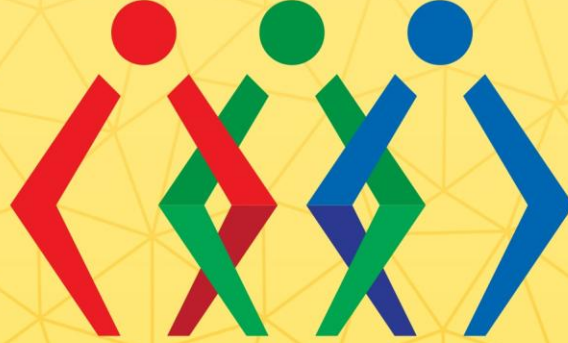
⁸⁴ Mehmet Fuad Köprülü'nün siyasi hayatı, Murat Çalışoğlu, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2009, 203 s.

Annales ekolünün tarih anlayışının çalışılmış olması da farklı çizgilerin takip edildiğini göstermesi bakımından anlamlıdır. Ancak akademik tarihçiliğimizin yüzleşmesi gereken sorunlardan biri de Annales ve benzeri modern tarih yazım ekollerinin hak ettiği ilgiyi görememesidir.

Sonuç olarak en eskisi 1990 yılına ait lisansüstü tezleri kendi içlerindeki ayrıma göre değerlendirmek gerekirse, kişi veya dönem tarihçiliğinin %75 oranında yüksek lisans tezlerine konu olduğunu, %25 inin ise doktora tezi olarak çalışıldığını söylemek mümkündür. Bu yüksek tercih oranının oluşmasında tarihçiliğe yeni başlayan öğrenciler tarafından kişi ve dönem tarihçiliği çalışmalarının kolay bir tercih olarak görülmesi rol oynamış olmalıdır. Öğrencilerinin kapasitelerinin farkında olan danışmanların da bu seçimi onaylamış olması ihtimal dışında görülmemelidir. Tezlerin tasnif edildiği dört dönemle ilgili dağılımlarda dikkat çekici bir eşitsizliğin olmaması da göz ardı edilen bir alanın olmadığını göstermesi bakımından önemlidir. Tezlerde kullanılan ağırlıklı dil Türkçedir. Dört tez ise İngilizce olarak hazırlanmıştır.

Tez veri tabanına bilgilerin girilmesiyle ilgili de sıkıntılar bulunmaktadır. Anahtar kelime girişlerinde eksiklikler bulunmaktadır. Birçok tez tarihçilik anahtar kelimesi girilmediğinden veri tabanında bulunmasına rağmen taramalarda çıkmamaktadır. Ayrıca bilginin süratle eskidiği günümüzde tezlerin yayın kısıtlama sürelerinin yeniden gözden geçirilmesi zarureti bulunmaktadır.

ULUSLARARASI BİLİM KÜLTÜR VE SPOR DERNEĞİ | **INTERNATIONAL SCIENCE CULTURE AND SPORT ASSOCIATION**

ISCSA_UBİKS

www.iscs-a.org

www.intjcss.com